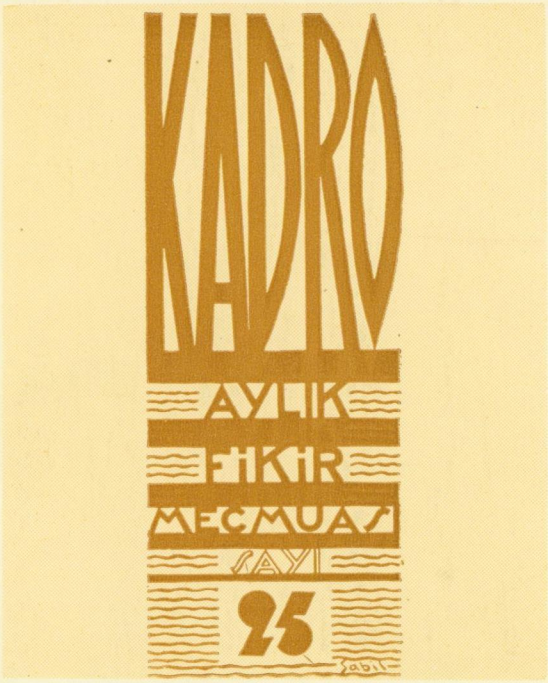

KADRO

1934—CİLT:3
(tıpkıbasım)

yayına hazırlayan: doç. dr. cem alpar

ANKARA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

ANKARA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ YAYIN NO: 134

KADRO

1934 Cilt : 3
(Tıpkıbasım)

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Cem ALPAR

Ankara — 1980

Kapak çizgisi: O. Turgay Gürses

KALİTE MATBAASI
39 23 95 ANKARA

İ ç i n d e k i l e r

Önsöz

Dizinlere İlişkin Açıklama

Konu ve Yazar Dizini

Kadro Cilt : 3 1934

ÖNSÖZ

Kadronun üçüncü cildinin tıpkı basımını tamamlamış bulunuyoruz. Bu cilt ile Kadronun tıpkıbasımları son bulunuyor.

Bu cildin başına üç cildi kapsayan konu ve yazar dizini ilave edilmiştir.

Kadronun birinci cildi yayınlandıktan sonra, farklı çevrelerden aldığımız övgü veya yergiler arasında bizimde kadrocu olup olmadığımızı soranlar oldu. Biz Kadronun tıpkıbasımı ile yalnızca bir döneme damgasını vuran fikir akımını yayıncılık hizmeti olarak gün ışığına çıkarmak istedik. Amacımız Kadronun tıbkıbasımını, Aydınlık, Ülkü, Küçük Mecmua ve Yönün izlemesi.

Bu dergilerin günümüzde yeniden basılması, yakın tarihin ekonomik ve sosyal olaylarını ve tartışmalarını yeniden değerlendirmek için bir fırsat ve hizmet olmaz mı?

Burada son olarak, çok sınırlı maddi olanaklar içinde bu yayını tamamlayabilmemiz için bize imkân sağlayanlara ve baskıda en mükemmeli gerçekleştiren Kalite Matbaasına teşekkürlerimizi sunarız.

Doç. Dr. Cem Alpar
(Yayın Sekreteri)

DİZİNLERE İLİŞKİN AÇIKLAMA

Elinizdeki dizinler Kadronun üç cildini de içermektedir. Kullanıcıya kolaylık sağlama açısından bu tür yayınlarda dizinlerin ne denli zaman kazandırdığı bilinmektedir. Kadronun ilk iki cildinin basılmasından sonra bir konuyu araştırmam gerekti. O haliyle hayli zamanımı aldı. Rastlantı sonucu görüştüğümüz Sayın Doç. Dr. Cem Alpar'a bu eksikliği ilettiğimde bana indeksleme işlemini yapmamı önerdiler.

Ülkemizde sosyal konularda konu başlıkları henüz geliştirilemediği için, makaleleri konularına ayırmakta hayli zorlandık. Konu uzmanlarının yardımları ile Kadroya uygun bir konu dizini oluşturduk.

Kullanıcıya yardımcı olacağı kanısı ile makaleleri alfabetik olarak sıraladık. Makalelerin bibliyografik künyelerini, konu ve makale indekslerinde makale adlarından sonra verdik.

Yazar adları dizininde sadece cilt, sayı sayfa kayıtları verilmekle yetinildi.

Kadro dergisinin yayınlandığı tarihlerde henüz soyadı yasası yoktu. O nedenle de bütün yazarlar adlarını o günkü haliyle kullanmışlardı. Bütün yazarların hangi soyadları aldıkları ilgili kaynaklardan araştırıldı. Bulunanlar dizinlere eski adlarından yeni adlarına bak yapılarak verildi. Soyadı almayanlar veya kayıtlarda rastlanmayanlar olduğu gibi bırakıldı. Bazı yazarlar sadece adlarının kısaltmalarını vermişlerdi. Onlar da asıl adları altında toplandı.

Dizinlerin tüm araştırmacılara yararlı olması dileğiyle.

ALİ ÜNAL

KONU DİZİNİ

EDEBİYAT

			Cilt	Sayı	Sayfa
		Artist ve politikacı	III	34	24—25
Belge, Burhan Asaf	:	Niçin sanatsızız?	II	13	32—34
Çağlar, Behçet Kemal	:	Milyonların marşı	I	11	41
İbrahim Necmi	:	Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz	II	20	43—46
» »		Dede Korkut kitabından bir kaç hikâyeyi alıyoruz. Eski Türk hikâyelerinden dil ve edebiyat için ne güzel şeyler çıkabilir	II	18	70—79
» »		Gene Dede Korkut kitabından Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu	II	19	45—54
» »		» » » »	II	21	39—46
» »		» » » »	II	22	47—54
» »		Türk dilinin ana çizgileri	II	16	50—51
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri		Allah ve şeytan	III	27	31—33
» »	:	Ankara	III	28	48—50
» »	:	Ankara Moskova Roma	I	6	37—40
» »	:	» » »	I	7	32—35
» »	:	» » »	I	9	34—39
» »	:	» » »	I	10	40—43
» »	:	» » »	I	11	38—40
» »	:	» » »	I	12	33—37
» »	:	» » »	II	13	29—31
» »	:	» » »	II	14	39—44
» »	:	» » »	II	15	32—35
» »	:	» » »	II	16	39—41
» »	:	Bedii Heyecan	I	6	19—20
» »	:	Bir kıssa ve bir hisse	II	14	25—27

		Cilt	Sayı	Sayfa
» »	: Bizde hatiplik	II	24	22—24
» »	: Edebiyat buhranına doğru	I	8	27—29
» »	: Enderun şairleri ve halk edebiyatı	I	10	26—27
» »	: Eser ve halk	III	28	24—26
» »	:			
» »	: Eski yeni	I	12	25—26
» »	: Eskiler almayalım	I	4	44—45
» »	: Ferdiyat ve şahsiyat	I	7	24—25
» »	: Fikirde istiklal	II	22	28—32
» »	: Gene inkılap edebiyatına dair	III	26	27—29
» »	: Haile unsuru	I	7	15—17
» »	: Ham madde ve halkla sanatkâr	I	3	17—18
» »	: İnkılap ve edebiyat	III	25	21—23
» »	: Kültür ve medeniyet	II	15	25—27
» »	: Maxim Gorki ile mülakat	I	5	29—30
» »	: Milli tasarruf ve halk edebiyatı	I	2	26—28
» »	: Mutahassıs	I	2	47
» »	: Samimiyete davet	II	16	29—30
» »	: Sovyet edebiyatı	III	35—36	28—34
» »	: Şairin bize anlatacağı şey kaldı mı?	I	1	28—30
» »	: Türk inkılabında üslup	II	23	23—25
» »	: Türkçe	I	9	19—22
» »	: Yalın söz	I	2	30—32
» »	: Yarıda kalan bir «Bahariye»	III	30	30—34
» »	: Moda ve sakarya	III	28	40—41
» »	: Moskova edebiyat kongresinde	III	33	27—32
» »	: Rehber kitap	II	22	55—57

KİTAP ELEŞTİRİSİ

Aydemir, Şevket Süreyya	: Benerji kendini niçin öldürdü?	I	4	31—39
» »	: Bir ilk eser Türkiye köy iktisadiyatı	III	34	34—39
» »	: Bir ruh fantazisi. Yahut yerli peygamber	I	1	31—37
» »	: Büyük Meclis ve inkılap	III	25	39—44
» »	: Falih Rıfkı ve son eseri	I	9	43—47
» »	: Yaban	II	19	80—87
» »	: Ziya Gökalp	I	2	29—40
Çığrcan, İbrahim Hilmi	: Bir eser	I	10	46—48
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri	: Zeytindağı	I	4	40—42
Tör, Vedat Nedim	: İşte bir roman (Yaban)	II	16	47—49
» »	: Türk edebiyatının ilk eseri: Yaban	II	15	47—49

		Cilt	Sayı	Sayfa
Vâlâ Nurettin	: (Kadro) yu teyit eden bir eser Die Zukung des kapitalismus	I	5	37—38
» »	: Kitap günü	I	1	42
E Ğ İ T İ M				
A. B.	: Arkada kalan darülfünunun başına gelenler	II	18	95—96
Aydemir, Şevket Süreyya	: Darülfünunun inkılap hassasiyeti ve Cavit Bey iktisatçılığı	II	14	5—11
» »	: Gençnesil meselesi	I	4	5— 9
Belge, Buhran Asaf	: Arkada kalan darülfünun	I	8	47—48
» »	: Fırka mektebi	I	9	30—33
» »	: Üniversitenin manası	II	20	24—28
Ete, Muhlis	: Bizde kürsü iktisatçıları ve iktisat ilmi	11	23	45—51
	: Fende istiklal	11	17	56—59
Tahir Hayrettin	: İnkılap ve köy	II	20	29—36
Vâlâ Nurettin	: Mimar yetiştirmek, mimara iş vermekle olur	II	19	59
E K O N O M İ				
A. Şefik	: 12.000.000 liralık dahili istikraz tahvilleri neden en sağlam borçlanmadır	II	17	50—55
	Ankara ikinci tütün kongresi	III	28	44—47
	Aydın incir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arizaları	III	33	45—46
Aydemir, Şevket Süreyya	: Darülfünunun inkilap hassasiyeti ve Cavit Bey iktisatçılığı	II	14	5—11
» »	: Açık bütçeden mütevazin bütçeden zengin bütçeye	III	27	5—18
» »	: Don Kişot'un yel değirmenlerile muharebesine kürsü politikacılığına ve Cavit Bey iktisatçılığına dair	II	17	9—15
» »	: Enfilasyon değil iş bolluğu	I	12	5—11
» »	: Geri teknik ve Say'in sefaleti	I	6	9—12
» »	: İş hasreti ve 500.000.000 liralık Türk bütçesi	I	9	4—10
» »	: İç pazar ve iktisatta «bütün»lük	I	10	5—12
» »	: Milli iktisat planı ve şeker sanayiimiz	II	24	5—16

		Cilt	Sayı	Sayfa
» »	: Plan mefhumu hakkında	I	5	5—12
» »	: Makinaların muhacereti	II	23	6—11
» »	: Makinaların muhaceretine zeyl	III	27	34—37
» »	: Şeker istiklali ve 160.000 ton Türk şekeri	I	11	5—16
» »	: Şeker mütehassısının raporu ne için eksiktir	III	30	41—48
» »	: Tabiata tehakküm	I	3	19—24
» »	: Türk tütüncülüğü ve iktisadi devletçilik	I	2	41—45
» »	: Türkiyenin iktisadi mıntıkalara bölünmesi (Rayonlaştırma)	II	15	5—12
» »	: Yeni devletin iktisadi fonksiyonları	III	29	5—14
Belge, Burhan Asaf	: 1933-1934 bir yılbaşı bilançosu	III	25	24—29
» »	: 1935 in romanı	III	35—36	55—64
» »	: Cihan buhranı bitti mi?	I	10	28—39
» »	: Çökmekte olan cihan nizamı	I	1	21—27
» »	: Emtia kredileri ve Türk'ün alınteri	I	5	25—28
» »	: Fotomontaj	II	23	18—22
» »	: Liberal emperyalizmden dirije emperyalizme doğru	II	16	31—38
» »	: Makina medeniyeti	I	7	26—31
» »	: Merhumun dolaşık işleri	I	2	22—25
	Rakkamların anlattığı sanayi	II	26	37—42
	» » »	III	27	49—51
	» » »	III	28	35—39
» »	: Mübadelenin rolü ve karakteri	II	13	22—28
» »	: Oklar neyi gösteriyor	III	27	38—43
» »	: Ottawa konferansı	I	5	43—44
» »	: Ölü doğan çocuk Londra konferansı	II	19	32—36
» »	: Para tezimiz ve Prof. Wagemann	II	14	28—38
» »	: Planlı dış ticaret ve dış ticaret ofisleri	III	28	27—34
» »	: Üçüncü milli sanayi sergisi münasebetile	I	5	47—48
» »	: Washington Londra	II	17	32—36
	Bir icmal	I	6	30—36
Çığırcan, İbrahim Hilmi	: Amerika sanayiinde buhranın tesirleri	I	1	18—20
» »	: Dördüncü buhran senesine girerken yahut üç senede otuz sene geri	II	14	51—52

		Cilt	Sayı	Sayfa
» »	: Dünya buhranı hakkında bazı rakamlar	I	2	48'
» »	: Dünya buhranı ne halde	I	1	17—18
	Dünya konjonktürüne umumi bir bakış	I	4	45—46
	Dünya piyasasına bir bakış	III	32	43—44
» »	: Gümüş para meselesi	I	2	45—46
Ete, Muhlis	: Bizde kürsü iktisatçıları ve iktisat ilmi	II	23	45—51
Eyraud, M. Henri	: Buhranların para nazariyesi. Çev: Zeki Zeybek	II	18	91—95
	İstikrarlı para, mütevazin bütçe, zengin ve dolgun bütçe	II	24	47—49
İriboz, Münir	: Hasta mahsul	III	30	49—51
» »	: İncirde devletin rolü	III	26	43—46
» »	: Ziraatte planlı çalışmak zarureti	III	25	45—48
	İstikrarlı para, mütevazin bütçe, zengin ve dolgun bütçe	II	24	47—49
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri	: Heba olan enerjiler	III	29	47—49
	Leipzig sergisinde Türk sesi	I	3	38—39
Lord Melchett	: İlimlerin terakkisi Ortodoks nazariyeleri nakzediyor. Çev.: Zeki Zeybek	II	15	49—52
Mühendis Nazir	: Demiryollarımızda nakil ücretleri	II	18	63—64
Mümtaz Ziya	: Afyon meselesi	I	4	18—25
» »	: Cumhuriyet Merkez Bankası	I	3	39—47
Şakir Hazım	: Faydalı hava hatları kâr getirmek için nasıl olmalıdır?	II	18	88—90
» »	: Hava nakliyatının faydaları iyi malzeme, iyi teşkilât	II	19	55—57
Tahir Hayrettin	: Ayarlı millet ve plan	II	18	54—58
Tanpınar, Ahmet Hamdi	:			
» »	: Kapitalizm (emperyalizm) ile millet iktisat rejimi ve ferdiyetçilik ile devletçiliğin manaları	II	18	43—49
» »	: Tasarruf ve yerli malı haftası	I	1	48
Tökin, İsmail Husrev	: Anadolu'da zirai işletme şekilleri	II	24	25—32
» »	: Beş senelik programın manası	III	27	26—30
» »	: Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi	III	28	19—23

		Cilt	Sayı	Sayfa
Tökin, İsmail Husrev	: Bir kredi ekspansiyonu bir inflasyon yapar mı?	III	29	19—24
» »	: Buğday işine bir bakış	III	30	20—31
» »	: Cemiyeti akvam istikrazları ve mali müdahaleler	I	6	21—29
» »	: Dünya buhranına umumi bir bakış	II	20	20—23
» »	: Dünya konjonkturuna bir bakış	III	34	19—23
» »	: Garpte sermaye teraküm̈ünde müstemlekelerin rolü	III	32	17—21
» »	: Gümüş meselesi	III	31	22—28
» »	: Ham madde memleketlerindeki para buhranının karakteri	I	1	12—16
» »	: İç pazar meselesi	III	33	16—20
» »	: Köy iktisadiyatında teknik inkılap	I	2	15—21
» »	: Milli iktisat bütünlüğüne doğru	II	22	19—23
» »	: Müstemleke ve yarım müstemlekelerde buhranın tesirleri	II	15	20—24
» »	: Plan mefhumu hakkında	I	4	36—43
» »	: Türk parasının kıymeti ve kemmiyetciler	II	16	23—28
» »	: Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler	II	17	22—31
» »	: Türkiye indüstrisinde «ilk e rmaye birikmesiû	III	35—36	44—49
» »	: Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri	I	3	25—34
» »	: Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı	I	4	10—14
» »	: Türkiye'de el sanayii	I	5	19—24
» »	: Türkiye'de millî sermaye hareketi	I	10	20—25
» »	: Türkiye'de toprak ağalığı	I	9	23—29
Tör, Vedat Nedim	: Bizde hususi teşebbüsün zaferi	II	13	10—16
» »	: Çimento sanayiinde devletçilik	III	27	19—25
» »	: Dışticarette devletçilik	III	26	11—15
» »	: Demiryolu tarife siyasetimizde inkılâp	III	32	12—16
» »	: Devlet incir kooperatifine doğru	III	34	14—18

		Cilt	Sayı	Sayfa
» »	: Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri	II	20	12—19
» »	: Donan ziraat kredilerine karşı	I	7	11—15
» »	: Fındıkta devlet kooperatifi. Devletle müstahsilin işbirliğine doğru	I	9	11—18
» »	: Gene fındıkta devlet kooperatifi	II	16	15—22
» »	: İktisat işlerinde devlete veto hakkı ve iktisat vekâleti	I	10	13—19
» »	: İktisatta istiklâl	II	22	14—18
» »	: Kazançlı istihsal seferberliği	III	29	15—18
» »	: Kömürde devletçilik	III	25	13—20
» »	: Köylü kazanmalıdır	III	33	11—15
» »	: Mefhum teşkilâtı değil madde teşkilâtı	I	8	13—17
» »	: Milli kurtuluş hareketleri ve buhran	II	18	18—24
» »	: Müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına	I	1	8—11
» »	: Müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına	I	2	9—14
» »	: Niçin ve nasıl sanayileşmemiz lâzım	1	6	13—18
» »	: Pamuk sanayii pamuk ziraatinde inkilap istiyor	III	30	16—19
» »	: Sanayi plânından sonra ziraat plânı	III	35—36	23—27
» »	: Sanayileşme davası	II	24	17—21
» »	: Pamuk sanayii pamuk ziraatinde inkılap istiyor 11.	III	31	16—21
» »	: Serbest ticaretten bağlı ticarete	I	12	12—17
» »	: Sınıflaşmak ve iktisat siyaseti	I	11	17—21
» »	: Türk iktisadiyatının erkanı harbiye dairesi Ali İktisat Meclisi	II	14	12—17
» »	: Ziraat siyasetimizde liberalizmden devletçiliğe	II	19	17—22
» »	: Üzüm meselesi	I	8	44—46
	Türkiye'de zirai kooperatifler	I	5	40—42
Vâlâ Nurettin	: Bir ruya	II	13	47—48
Yazman, M. Şevki	: Bizde kok ve demir sanayii	III	29	33—36
» »	: Bizde kok ve demir sanayii	III	30	35—40
» »	: Buhrandan korkmayan sanayi: Harp sanayii	III	27	44—48

			Cilt	Sayı	Sayfa
»	»	: Büyük sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler	II	24	33—36
»	»	: Elektrikli Türkiye	II	13	35—41
»	»	: Elektrikli Türkiye	II	15	40—46
»	»	: Elektrikli Türkiye 11. Türkiyede elektrik sanayi nasıl olmalıdır	II	14	45—50
»	»	: Elektrikli Türkiye IV. Evvela enerji planı	II	16	42—46
»	»	: Enerjide tarife meselesi	III	34	31—33
»	»	: Sanayi kuruluşunda eleman meselesi	III	31	29—34
»	»	Sanayide norm ve kalite meselesi	III	32	22—24
»	»	: İleri teknik ve ileri sanayii amacımız	III	35—36	50—54
»	»	: Kömür sanayiine ve madeni mahrukata doğru	III	3	33—36
»	»	: Kömür yakan Türkiye	III	25	30—33
»	»	: Milli mahruk meselelerinden II. petrol ve Türkiye petrolleri hakkında bir eser	II	19	41—44
»	»	: Millî mahrukat meselesi	II	18	50—53
»	»	: Millî mahrukat meselesi III. İspirto	II	20	37—42
»	»	: Milli mahrukat meselesi IV. Kömür ve linyit	II	21	33—38
»	»	: Milli mahrukat meselesi V. Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk istihsali	II	23	26—32
»	»	: Sanayi kuruluşunda eleman meselesi	III	31	29—34
»	»	: Sanayide norm ve kalite meselesi	III	32	22—24

DÜŞÜN HAREKETLERİ

Aydemir, Şevket Süreyya		: Beynelminel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi III. Türk nasyonalizmi	II	20	4—11
»	»	: » » » » »	II	21	5—14
»	»	: Emperyalizm şahlanıyor mu?	II	16	5—10
»	»	: Fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi. I Faşizm	II	18	5—14
»	»	: Fikir hareketleri arasında			

		Cilt	Sayı	Sayfa
	Türk nasyonalizmi. II Marksizm	II	19	6—16
» » :	Hüseyin Cahit Bey Öncü	III	33	37—44
» » :	Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı	III	31	35—41
» » :	İsmail Hakkı Beyin mefkûreciliği	III	29	37—42
» » :	Sosyal milliyetçiliğin zaferi	III	35—36	8—22
		III	26	30—36
Belge, Burhan Asaf :	Faşizm ve Türk millî kurtuluş hareketi	I	8	36—39
» » :	1934	III	35—36	35—43
» » :	Faşizm, niçin beynelminelleşmek istiyor?	III	26	30—36
	Emperyalizmin telâşı	III	32	28—32
Lord Melchett :	İlimlerin terakkisi, ortodoks nazariyeleri nakzediyor. Çev: Zeki Zeybek	II	15	49—52
Tanpınar, Ahmet Hamdi :	Kapitalizm (emperyalizm) ile millet iktisat rejimi ve ferdiyetçilik ile devletçiliğin manaları	II	18	43—49
Tör, Vedat Nedim :	Kreuger, Hitler, Göthe	I	4	26—30
ENTELLİJANSYA				
Aydemir, Şevket Süreyya :	Yarı münevverler klübü	I	9	40—43
FELSEFE				
Aydemir, Şevket Süreyya :	Bergson bahsi ve hürriyet telâkkimiz	II	13	42—46
» » :	Bergsonizm yahut bir korkunun felsefi ifadesi	I	11	43—50
KADRO				
Atay, Neşet Halil :	İnkılâp ve Kadro	I	10	44—46
Aydemir, Şevket Süreyya :	Biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız	III	29	43—46
» » :	Halk evleri	I	3	35—37
» » :	İktisadi devletçilik	II	17	37—45
» » :	İnkılâp bitti mi?	I	3	5—10
» » :	İnkılâp heyecanı	I	2	5— 8
» » :	İnkılâp hukuku	III	26	5—10
» » :	İnkılâp kürsülerinde inkılâp ilmileşmelidir.	III	28	5—13
» » :	İnkılâp neslinin şarkısı	II	22	9—13

		Cilt	Sayı	Sayfa
» »	: Pesi mist	I	1	4— 7
» »	: Programlı devletçilik	III	34	5—13
» »	: Yürüyen devlet	III	25	5—12
Belge, Burhan Asaf	: 592 inci konferansın zabıtlarından çıkarılmış bir parçadır	I	8	18—26
» »	: Fırka mektebi	I	9	30—33
» »	: Hürriyet mefhumu etrafında	II	21	29—32
» »	: İnkılâbımız ve hilâfet	I	1	38—41
» »	: İnkılâbımızın sesi	I	11	33—37
» »	: Milli kurtuluş inkılâbının cihanşümul ehemmiyetini anlıyan anlıyana	II	18	37—42
» »	: Rejimler nasıl niçin değişiyor	I	12	27—32
Güney, Efiktun Cem	: İnkılâp edebiyatı	II	18	67—69
İnönü, İsmet	: Fırkamızın devletçilik vasfı	II	22	4— 6
Mehmet İlhan	: Halkın karşısında bürokrat	II	22	37—41
» »	: İnkılâbı bilmek	II	18	65—66
Tanpınar, Ahmet Hamdi	: Buhranlar ve inkılâplar telâkkisi. Türk inkılâbının kaynak noktaları ve seyri etrafında bir tahlil	II	21	47—50
» »	: Türk devletçiliği ve himayeci ferdiyetçilik	II	22	42—46
Tahir, Hayrettin	: Türk inkılâbı kürsüleşiyor	II	19	37—40
Tekin, İsmail Hüsrev	: Millî kurtuluş devletçiliği I	II	18	25—36
» »	: Millî kurtuluş devletçiliği II	II	19	23—31
» »	: Türkiye'de derebeylik rejimi	I	7	16—23
» »	: Türkiye'de derebeylik rejimi	I	8	30—35
Tör, Vedat Nedim	: Devletçilik karşısında zümre menfaatı ve münevver mukavemeti	II	21	15—20
» »	: Devletçilik yolunda aydınlık	II	23	12—17
» »	: Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak gerektir	II	15	13—19
» »	: Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye	I	5	13—18
» »	: Millî kurtuluş hareketleri ve buhran	II	18	18—24
» »	: Türk devletçiliği iktibas devletçiliği değildir	II	17	16—21
» »	: Ziraat siyasetimizde liberalizmden devletçiliğe	II	19	17—22
	Türk inkılâbında Gazi ve bizim bir inanımız	II	24	3— 4
Valâ Nurettin	Ümmilikle mücadele için köy kampları	I	1	43—44

		Cilt	Sayı	Sayfa
KENTLEŞME				
Valâ Nurettin	Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız	II	20	47—48
Yazman, M. Şevki :	Yapı heyecanı	III	32	37—39
POLEMİK				
Aydemir, Şevket Süreyya :	Bir münakaşanın manası	II	17	5— 8
Aydemir, Şevket Süreyya :	Hüseyin Cahit Bey öncü	III	33	37—44
» » :	Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı	III	31	35—41
» » :	İsmail Hakkı beyin mefkûreciliği	III	29	37—42
» » :	Yarı münevverler klübü	I	8	40—43
POLİTİKA				
Atay, Falih Rıfkı :	İngiliz tuhaflığı	III	26	16—19
Aydemir, Şevket Süreyya :	1789 ihtilâlinin mezarı başında	III	32	5—11
» » :	1789 ihtilâlinin mezarı başında II. Mahreç yok	III	33	4—10
» » :	«Europacentrisme» in tasfiyesi	I	7	5—10
Belge, Burhan Asaf :	(İman tesettütü) dalgası, şimdi Fransanın üzerinde	II	15	28—31
» » :	Lausanne'deki anlaşmaların içyüzü	I	7	44—48
» » :	Ortaavrupa	III	32	33—36
» » :	Ortaavrupanın davasızlığı	III	33	21—26
» » :	Ortaavrupanın davasızlığı II. Avustralyacılık	III	34	26—30
» » :	Taymis kıyıları	III	32	25—27
Hakkı, Mahir :	Avrupa bize ideal mi, örnek mi olabilir	II	18	59—62
SANAT				
Belge, Burhan Asaf :	İnkılâp san'atına varmak yolları	III	29	28—32
» » :	Niçin sanatsızız	II	13	32—34
» » :	Sanat ve teknik	II	15	36—39
» » :	Sanat'ın salamurası karşısında (Ankara resim sergisi münasebetile)	II	17	46—49
» » :	Bir kıymet kendini vadediyor	III	32	40—42
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri :	Sanat ölçüleri	III	29	25—27
» » :	Sèciel Sorel, Marlè Dietrich ve Paul Verlain'in büstü	II	21	25—28

		Cilt	Sayı	Sayfa
SOSYAL POLİTİKA				
Aydemir, Şevket Süreyya	İş hasreti ve 500.000.000 liralık Türk bütçesi	I	9	4—10
» »	İş kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir	III	30	5—15
» »	İş kanunu, cemiyetin temel kanunlarından biridir II. Kıymetsiz «sa'y» den kıymetli «sa'y»e	III	31	5—15
SOSYOLOJİ				
Atay, Falih Rıfkı	Bizim köy	II	18	15—17
Aydemir, Şevket Süreyya	Çok nüfuslu Anadolu	I	5	31—36
» »	İçtimai zihniyet	III	31	42
Belge, Burhan Asaf	Bizdeki azlıklar	II	16	52
Çığırcan, İbrahim Hilmi	Asyada nüfus hareketleri	I	4	42—44
İriboz - Münir	Bir mektup	II	24	37—41
Tökin, İsmail Husrev	Anadolu köyünde bünye tahavvülü	III	14	18—24
» »	Anadoluda bir köy tipi	II	13	17—21
» »	Millet içinde sınıf meselesi	III	25	34—38
» »	Millet içinde sınıf meselesi II.	III	26	20—26
» »	Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri	I	3	25—34
» »	Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı	I	4	10—14
Tör, Vedat Nedim	Belediyeleştirme	III	28	14—18
TARIM				
A. Şefik	Aydın İncir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arizaları	III	33	45—46
	Ankara ikinci tütün kongresi	III	28	44—47
Aydemir, Şevket Süreyya	Milli iktisat plânı ve şeker sanayiimiz	II	24	5—16
» »	Şeker istihsali ve 160.000 ton Türk şekeri	I	11	5—16
» »	Şeker mütehassısının raporu ne için eksiktir	III	30	41—43
» »	Türk tütüncülüğü ve iktisadi devletçili	I	2	41—45
İriboz - Münir	Hasta mahsul	III	30	49—51
» »	İncirde devletin rolü	III	26	26—43
» »	Ziraatte planlı çalışmak zarureti	III	25	45—48

		Cilt	Sayı	Sayfa
Tökin, İsmail Husrev	: Anadoluda zirai işletme şekilleri	II	24	25—32
» »	: Buğday işine bir bakış	III	30	20—31
» »	: Türk köylüsü bir toprak reformu bekliyor	II	21	21—24
» »	: Türk köylüsünü topraklılandırmalı fakat nasıl	II	23	33—39
» »	: Türkiyede toprak ağalığı	I	9	23—29
» »	: Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı	I	4	10—14
Tör, Vedat Nedim	: Devlet incir kooperatifine doğru	III	34	14—18
» »	: Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri	II	20	12—19
» »	: Devlet kooperatifi. Devletle müstahsilin işbirliğine doğru	I	9	11—18
» »	: Donan ziraat kredilerine karşı fındıkta devlet kooperatifi	I	7	11—15
» »	: Gene fındıkta devlet kooperatifi	II	16	15—22
» »	: Köylü kazanmalıdır	III	33	11—15
» »	: Pamuk sanayii, pamuk ziraatinde inkılâp istiyor.	III	30	16—19
» »	: Pamuk sanayii, pamuk ziraatinda inkılâp istiyor II.	III	31	16—21
» »	: Sanayi plânından sonra ziraat plânı	III	35—36	23—27
» »	: Ziraat siyasetimizde liberalizmden devletçiliğe	II	19	17—22
» »	: Türkiyede zirai kooperatifler	I	5	40—42
» »	: Üzüm meselesi	I	8	44—46

TARİH

Atay, Falih Rıfkı	: Kuvayı milliye	II	16	11—16
Aydemir, Şevket Süreyya	: Derebeyi ve dersim	I	6	41—45
» »	: Ergenekon meselesi	II	13	5— 9
» »	: Milli kurtuluş hakkında bizim tezimiz	I	12	38—44
» »	: Milli kurtuluş hareketlerinin ana prensipleri	I	8	6—12
Belge, Burhan Asaf	: Asya	I	3	11—16
» »	: Çin ve Hindistan	I	1	45—47
» »	: Faşizm ve Türk Millî Kurtuluş hareketi	I	8	36—39

			Cilt	Sayı	Sayfa
»	»	: Gazi Cumhuriyet	II	22	24—27
»	»	: Millî kurtuluş davasını tarih, Mikadoya yahut Mussoliniye vermemiştir	II	24	42—46
»	»	: Milli kurtuluş hareketleri ve bunların inkılap nazariyeleri	I	9	39—42
		Japonya ve Mançuri meselesi	I	5	44—45
Tökin, İsmail Husrev		: Şark vilayetlerinde derebeylik	I	11	22—29
»	»	Şark vilayetlerinde derebeylik	I	12	18—24
Tör, Vedat Nedim:		: Millî kurtuluş hareketleri ve buhran	II	18	18—24
TEKNOLOJİ					
Belge, Burhan Asaf		: Sanat ve teknik	II	15	36—39
Yazman, M. Şevki		: Teknikte istiklal	II	22	33—36

YAZAR ADLARI DİZİNİ

	Cilt	Sayı	Sayfa
A. B.:	II	18	95—96
A. Şefik:	II	17	50—55
Ahmet Hamdi Bak Tanpınar, Ahmet Hamdi			
Atay, Falih Rıfkı:	II	16	11—14
	II	18	15—17
	III	26	16—19
Atay, Neşet Halil:	I	10	44—46
Aydemir, Şevket Süreyya:	I	1	4—7
	I	1	31—37
	I	2	5—8
	I	2	29—40
	I	2	41—45
	I	3	5—10
	I	3	19—24
	I	3	35—37
	I	4	5—9
	I	4	31—39
	I	5	5—12
	I	5	31—36
	I	6	9—12
	I	6	41—45
	I	7	5—10
	I	8	6—12
	I	8	40—43
	I	9	4—10
	I	9	43—47
	I	10	5—12
	I	11	5—16
	I	11	43—50
	I	12	5—11
	I	12	38—44
	II	13	5—9
	II	13	42—46
	II	14	5—12
	II	15	5—15
	II	16	5—10
	II	17	5—8
	II	17	9—15
	II	17	37—45
	II	18	5—14
	II	18	80—87
	II	19	6—16
	II	20	4—11

	Cilt	Sayı	Sayfa
	II	21	5—14
	II	22	9—13
	II	23	6—11
	II	24	5—16
	III	25	5—12
	III	25	39—44
	III	26	5—10
	III	27	5—18
	III	27	34—37
	III	28	5—13
	III	29	5—14
	III	29	37—42
	III	29	43—46
	III	30	5—15
	III	30	41—48
	III	31	5—15
	III	31	35—41
	III	31	42
	III	32	5—11
	III	33	4—10
	III	33	37—44
	III	34	5—13
	III	34	34—39
	III	35—36	8—22
Behçet Kemal			
Bak Çağlar, Behçet Kemal			
Belge, Burhan Asaf:	I	1	21—27
	I	1	38—41
	I	1	45—47
	I	2	22—25
	I	3	11—16
	I	5	25—28
	I	5	43—44
	I	5	47—48
	I	7	26—31
	I	7	44—48
	I	8	18—26
	I	8	36—39
	I	8	47—48
	I	9	30—33
	I	9	39—42
	I	10	28—39
	I	11	33—37
	I	12	27—32
	II	13	32—34
	II	13	22—28
	II	14	28—38

	Cilt	Sayı	Sayfa
	II	15	28—31
	II	15	36—39
	II	16	31—38
	II	16	52
	II	17	32—36
	II	17	46—49
	II	18	37—42
	II	19	32—36
	II	20	24—28
	II	21	29—32
	II	22	24—27
	II	23	18—22
	II	24	42—46
	III	25	24—29
	III	26	30—36
	III	27	38—43
	III	28	27—34
	III	29	28—32
	III	32	25—27
	III	32	33—36
	III	33	21—26
	III	34	26—30
	III	35—36	35—43
	III	35—36	55—64
Burhan Asaf			
Bak			
Belge, Burhan Asaf			
Çağlar, Behçet Kemal:	I	11	41
Çığırcan, İbrahim Hilmi:	I	1	17—18
	I	1	18—20
	I	2	45—46
	I	2	48
	I	4	42—44
	I	10	46—48
	II	14	51—52
Eflatun Cem			
Bak			
Güney, Eflatun Cem:	II	18	67—69
Ete, Muhlis:	II	23	45—51
Eyraud, M. Henri:	II	18	91—95
Falih Rıfkı			
Bak			
Atay, Falih Rıfkı			
Hakkı Mahir:	II	18	59—62

	Cilt	Sayı	Sayfa
İ. H.			
Bak			
Çığırcan, İbrahim Hilmi			
İbrahim Necmi:	II	16	50—51
	II	18	70—79
	II	19	45—54
	II	20	43—46
	I	21	39—46
	II	22	47—54
İnönü, İsmet	II	22	4—6
İriboz			
Bak			
İriboz, Münir	II	24	37—41
	III	25	45—48
	III	30	49—51
	III	26	43—46
İsmail Hüsrev			
Bak			
Tökin, İsmail Hüsrev			
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri	I	1	28—30
	I	2	26—28
	I	2	47
	I	3	17—18
	I	4	15—17
	I	4	15—17
	I	4	40—42
	I	4	44—45
	I	5	29—30
	I	6	19—20
	I	6	37—40
	I	7	24—25
	I	7	32—35
	I	8	27—29
	I	9	19—22
	I	9	34—38
	I	10	26—27
	I	10	40—43
	I	11	30—32
	I	11	38—40
	I	12	25—26
	I	12	33—37
	II	13	29—31
	II	14	25—27
	II	14	39—44
	II	15	25—27
	II	15	32—35
	II	16	29—30

	Cilt	Sayı	Sayfa
	II	16	39—41
	II	21	25—28
	II	22	28—32
	II	23	23—25
	II	24	22—24
	III	25	21—23
	III	26	27—29
	III	27	31—33
	III	28	24—26
	III	28	48—50
	III	29	25—27
	III	29	47—48
	III	30	32—34
	III	35—36	28—34
Lord Melchett	II	15	49—52
M. Şevki Bak Yazman, M. Şevki			
Mehmet İlhan:	II	18	65—66
	II	22	37—41
Muhlis Etem Bak Ete, Mete			
Mühendis Nazir:	II	18	63—64
Mümtaz Ziya:	I	3	39—47
	I	4	18—25
Neşet Halil Bak Atay, Neşet Halil			
Şakir Hazım:	II	18	88—90
	II	19	55—57
Şevket Süreyya Bak Aydemir, Şevket Süreyya			
	II	17	56—59
Tahir Hayrettin:	II	18	54—58
	II	19	37—40
	II	20	29—36
Tanpınar, Ahmet Hamdi:	II	18	43—49
	II	21	47—50
	II	22	42—46
Tökin, İsmail Husrev:	I	1	12—16
	I	2	15—21
	I	3	25—34
	I	4	10—14
	I	5	19—24
	I	6	21—29

	Cilt	Sayı	Sayfa
	1	7	16—23
	1	7	36—43
	I	8	30—35
	I	9	23—29
	I	10	20—25
	I	11	22—29
	I	12	18—24
	II	13	17—21
	II	14	18—24
	II	15	20—24
	II	16	23—28
	II	17	22—31
	II	18	25—36
	II	19	23—31
	II	20	20—23
	II	21	21—24
	II	22	19—23
	II	23	33—39
	II	24	25—32
	III	25	34—38
	III	26	20—26
	III	27	26—30
	III	28	19—23
	III	29	19—24
	III	30	20—31
	III	31	22—28
	III	32	17—21
	III	33	16—21
	III	34	19—23
	III	35—36	44—49
Tbr, Vedat Nedim:	I	1	8—11
	I	2	9—14
	I	4	26—30
	I	5	13—18
	I	6	13—18
	I	7	11—15
	I	8	13—17
	I	9	11—18
	I	10	13—19
	I	11	17—21
	I	12	12—17
	II	13	10—16
	II	14	12—17
	II	15	13—19
	II	16	15—22
	II	16	47—49
	II	17	16—21

	Cilt	Sayı	Sayfa
	11	18	18—24
	11	19	17—22
	11	20	12—19
	II	21	15—20
	II	22	14—18
	II	23	12—17
	II	24	17—21
	III	25	13—20
	III	26	11—15
	III	27	19—25
	III	28	14—18
	III	29	15—18
	III	30	16—19
	III	31	16—21
	III	32	12—16
	III	33	11—15
	III	34	14—18
	III	35—36	23—36
V. N.			
Bak			
Vâlâ Nurettin:			
Vâlâ Nurettin:	I	1	42
	I	1	43—44
	1	5	37—38
	II	13	47—48
	II	19	59
	II	20	47—48
Vedat Nedim			
Bak			
Tör, Vedat Nedim			
Yakup Kadri			
Bak			
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri			
Yazman, M. Şevki:	II	13	35—41
	II	14	45—50
	II	15	40—46
	II	16	42—46
	II	18	50—53
	II	19	41—44
	II	20	37—42
	II	21	33—38
	II	22	33—36
	II	23	26—32
	II	24	33—36
	III	25	30—33
	III	27	44—48
	III	29	33—36

III	30	35—40
III	31	29—34
III	32	22—24
III	32	37—39
III	33	33—36
III	34	31—33
III	35—36	50—54

	Cilt	Sayı	Sayfa
Açık bütçeden mütevazin bütçeye, mütevazin bütçeden zengin bütçeye.	III	27	5—18
Afyon meeslesi.	I	4	18—25
Allah ve şeytan.	III	27	31—33
Amerika sanayiinde buhranın tesirleri.	I	1	18—20
Anadolu köyünde bünye tahavülü.	II	14	18—24
Anadoluda bir köy tipi.	II	13	17—21
Anadoluda zirai işletme şekilleri.	II	24	25—32
Ankara.	III	28	48—50
Ankara ikinci tütün kongresi.	III	28	44—47
Ankara Moskova Roma.	I	6	37—40
	I	7	32—35
	I	9	34—38
	I	10	40—43
	I	11	38—40
	I	12	33—37
	II	13	29—31
	II	14	39—44
	II	15	32—35
	II	16	39—41
Arkada kalan darülfünun.	I	8	47—48
Arkada kalan darülfünunun başına gelenler.	II	18	95—96
Artist ve politikacı.	III	34	24—25
Asya.	I	3	11—16
Asyada nüfus hareketleri.	I	4	42—44
Avrupa bize ideal mi, örnek mi olabilir?	II	18	59—62
Ayarlı millet ve plan.	II	18	54—58
Aydın incir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arizaları.	III	33	45—46
Bedii heyecan.	I	6	19—20
Belediyeleştirme.	III	28	14—18
Benerji kendini niçin öldürdü?	I	4	31—39
Bergson bahsi ve hürriyet telakkimiz.	II	13	42—46
Bergsonizm yahut bir korkunun felsefi ifadesi.	I	11	43—50
Beş senelik programın manası.	III	27	26—30
Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi.	III	28	19—23
592. inci konferansın zabıtlarından çıkarılmış bir parçadır.	I	8	18—26
Beynelminel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi. III. Türk nasyonalizmi.	II	20	4—11
Beynelminel fikir hareektleri arasında Türk nasyonalizmi. III.	II	21	5—21
1933 — 1934 Bir yılbaşı bilançosu.	III	25	24—29
1934.	III	35—36	35—43
1935 in romanı.	III	35—36	55—64

	Cilt	Sayı	Sayfa
1789 ihtilalinin mezarı başında.	III	32	5—11
1789 ihtilalinin mezarı başında. II. mahreç yok.	III	33	4—10
Bir eser.	I	10	46—48
Bir icmal.	I	6	30—36
Bir ilk eser. Türkiye köy iktisadiyatı.	III	34	34—39
Bir kıssa ve bir hisse.	III	14	25—27
Bir «kıymet» kendini vadediyor.	III	32	40—42
Bir kredi ekspansiyonu bir inflasyon yapar mı?	III	29	19—24
Bir mektup.	II	24	37—41
Bir münakaşanın manası.	II	17	5—8
Bir ruh fantaisi. Yahut yerli peygamber.	I	1	31—37
Bir rüya.	II	13	47—48
Biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız.	III	29	43—46
Bizde hatiplik.	II	24	22—24
Bizde hususi teşebbüsün zaferi.	II	13	10—16
Bizde kok ve demir sanayii.	III	29	33—36
	III	30	35—40
Bizde kürsü iktisatçıları ve iktisat ilmi.	II	23	45—51
Bizdeki azlıklar.	II	16	52
Bizim köy.	II	18	15—17
Buğday işine bir bakış.	III	30	20—31
Buhrandan korkmayan sanayi: Harp sanayii.	III	27	44—48
Buhranlar ve inkılaplar telakkisi. Türk inkılabının kaynak noktaları ve seyri etrafında bir tahlil	II	21	47—50
Buhranların para nazariyesi	II	18	91—95
Büyük Meclis ve İnkılâp	III	25	39—44
Büyük sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler	II	24	33—36
Cemiyeti Akvam istikrazları ve mali müdahaleler	I	6	21—29
Cihan buhranı bittimi?	I	10	28—39
Cumhuriyet Merkez Bankası	I	3	39—47
Çimento sanayiinde devletçilik	III	27	19—25
Çin ve Hindistan	I	1	45—47
Çok nüfuslu Anadolu	I	5	31—36
Çökmekte olan cihan nizamı	I	I	21—27
Darülfünun inkılâp hassasiyeti ve Cavit bey iktisatçılığı	II	14	5—11
Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz	II	20	43—46
Dede Korkut kitabından bir kaç hikayeyi alıyoruz Eski Türk hikayelerinden dil ve edebiyat için ne güzel şeyler çıkabilir	II	18	70—79
Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye	I	5	13—18
Demiryollarımızda nakil ücretleri	II	18	63—64
Demiryolu tarife siyasetimide inkılap	III	32	12—16

	Cilt	Sayı	Sayfa
Derebeyi ve Dersim	I	6	41—45
Devlet incir kooperatifine doğru	III	34	14—18
Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri	II	20	12—19
Devletçilik karşısında zümre menfaati ve münevver mukavemeti	II	21	15—20
Devletçilik yolunda aydınlık	II	23	12—17
Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak gerektir	II	15	13—19
Dışticarette devletçilik	III	26	11—15
Don Kişotun yeldeğirmenlerile muharebesine kürsü politikacılığına ve Cavit bey iktisatçılığına dair	II	17	9—15
Donan ziraat kredilerine karşı	I	7	11—15
Dördüncü buhran senesine girerken yahut üç senede otuz sene geri	II	14	51—52
Dünya uhranı hakkında bazı rakamlar	I	2	48
Dünya buhranı ne halde	I	1	17—18
Dünya buhranına umumi bir bakış	II	20	20—23
Dünya konjonktürüne bir bakış	III	34	19—23
Dünya konjonktürüne umumi bir bakış	I	4	45—46
Dünya piyasasına bir bakış	III	32	43—44
Edebiyat buhranına doğru	I	8	27—29
Elektrikli Türkiye	II	13	35—41
Elektrikli Türkiye II. Türkiyede elektrik sanayii nasıl olmalıdır.	II	14	45—50
Elektrikli Türkiye	II	15	40—46
Elektrikli Türkiye IV. Evvelâ enerji buhranı	II	16	42—46
Emperyalizm şahlanıyor mu?	II	16	5—10
Emperyalizmin telâşı	III	32	28—32
Emtia kredileri ve Türk'ün alınteri	I	5	25—28
Enderun şairleri ve halk edebiyatı	I	10	26—27
Enerjide tarife meseiesi	III	34	31—33
Enflâsyon değil iş bolluğu	I	12	5—11
Ergenekon efsanesi	II	13	5—9
Eser ve halk	III	28	24—26
Eski yeni	I	12	25—26
Eskiler almayalım	I	4	44—45
Europacentrisme'in tasfiyesi	I	7	5—10
Falih Rıfkı ve son eseri	I	9	43—47
Faşizm niçin beynelminelleşmek istiyor?	III	26	30—36
Faşizm ve Türk millî kurtuluş harekâtı	I	8	36—39
Faydalı hava hatları kâr getirmek için nasıl olmalıdır?	II	18	88—90
Fende de istiklâl	II	17	56—59
Ferdiyet ve şahsiyet	I	7	24—25
Fındıkta oevelet kooperatifi. Devletle müstahsilin işbirliğine doğru	I	9	11—18

	Cilt	Sayı	Sayfa
Fırka mektebi	I	9	30—33
Fırkamızın devletçilik vasfı	II	22	4—6
Fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi. Faşizm	II	18	5—14
Fikirde istiklâl	II	22	28—32
Fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi II. Marksizm	II	19	6—16
Fotomontaj	II	23	18—22
Garpte sermaye terakümünde müstemleeklerin rolü	III	32	17—21
Gazi Cumhuriyet	II	22	24—27
Gençnesil meselesi	I	4	5—9
Gene Dede Korkut kitabından: Kanlı Koca oğlu kandurali boyu	II	19	45—54
	II	21	39—46
	II	22	47—54
Gene fındıkta Devlet Kooperatifi	II	16	15—22
Gene inkılap edebiyatına dair	III	26	27—29
Geri teknik ve Say'ın sefaleti	I	6	9—12
Gümüş meselesi	III	31	22—28
Gümüş para meselesi	I	2	45—46
Hâile unsuru	I	4	15—17
Halkın karşısında bürokrat	II	22	37—41
Halk evleri	I	3	35—37
Ham madde memleketlerindeki para buhranının karakteri	I	1	12—16
Ham madde ve halkla sanatkâr	I	3	17—18
Hasta mahsul	III	30	49—51
Hava nakliyatının faydaları. İyi malzeme, iyi teşkilat	II	19	55—57
Heba olan enerjiler	III	29	47—48
Hürriyet mefhumu etrafında	II	21	29—32
Hüseyin Cahit Bey öncü	III	33	37—44
Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı	III	31	35—41
İç pazar meselesi	III	33	16—20
İç pazar ve iktisatta «bütün»lük	I	10	5—12
İçtimai zihniyet	III	31	42
İktisadi devletçilik	II	17	37—45
İktisat işlerinde Devlete veto hakkı ve iktisat vekaleti	I	10	13—19
İktisatta istiklâl	II	22	14—18
İleri teknik ve ileri sanayi amacımız	III	35—36	50—54
İlimlerin terakkisi Ortodoks nazariyeleri nakzediyor	II	15	49—52
(İman Tesettütü) dalgası, şimdi Fransanın üzerinde	II	15	28—31
İncirde devletin rolü	III	26	43—46

	Cilt	Sayı	Sayfa
İngiliz tuhaflığı	III	26	16—19
İnkılabı bilmek	II	18	65—66
İnkılabımız ve hilafet	I	1	38—41
İnkılabımızın sesi	I	11	33—37
İnkılap bitti mi?	I	3	5—10
İnkılap edebiyatı	II	18	67—69
	II	25	21—23
İnkılap heyecanı	I	2	5—8
İnkılap hukuku	III	26	5—10
İnkılap kürsülerinde, inkılap ilmileşmelidir	III	28	5—13
İnkılap neslinin şarkısı	II	22	9—13
İnkılap ve kadro	I	10	44—46
İnkılap ve Köy	II	20	29—36
İnkılap sanatına varmak yolları	III	29	28—32
İsmail Hakkı Beyin mefkurecilığı	III	29	37—42
İstikrarlı para, mütevazin bütçe, zengin ve dolgun bütçe	II	24	47—49
İş hasreti ve 500.000.000 liralık Türk bütçesi	I	9	4—10
İş kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir	III	30	5—15
İş Kanunu, cemiyetin temel kanunlarından biridir II. Kıymetsiz say'den kıymetli say'e	III	31	5—15
İşte bir roman (Yaban)	II	16	47—49
Japonya ve Mançuri meselesi	I	5	44—45
(Kadro)yu teyit eden bir eser, Die zukung des Kapitalismus	I	5	37—38
Kapitalizm (Empesyalizm) ile millet iktisat rejimi ve ferdiyetçiliğin manaları	II	18	43—49
Kazançlı istihsal seferberliği	III	19	15—18
Kitap günü	I	1	42
Kömür sanayiine ve madeni mahrukata doğru	III	33	33—36
Kömür yakan Türkiye	III	25	30—33
Kömürde devletçilik	III	25	13—20
Köylü kazanmalıdır	III	33	11—15
Köy iktsiadiyatında teknik inkılap	I	2	15—21
Kreuger, Hitler, Göthe	I	4	26—30
Kuvayı Milliye	II	16	11—14
Kültür ve medeniyet	II	15	25—27
Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü	I	7	44—48
Leipzlig sergisinde Türk sesi	I	3	38—39
Liberal emperyalizmden diriji emperyalizme doğru	II	16	31—38
Makina medeniyeti	I	7	26—31
Makinaların muhacereti	II	23	6—11
Makinaların muhaceretine zeyl	III	27	34—37
Maxim Gorki ile mülakat	I	5	29—30
Mefhum teşkilatı değil madde teşkilatı	I	8	13—17

	Cilt	Sayı	Sayfa
Merhumun dolaşık işleri	I	2	22—25
Millet içinde sınıf meselesi	III	25	34—38
	III	26	20—26
Milli iktisat bütünlüğüne doğru	II	22	19—23
Milli iktisat planı ve şeker sanayiimiz	II	24	5—16
Milli kurtuluş davasını tarih, Mikadoya yahut Mussolini'ye vermemiştir	II	24	42—46
Milli kurtuluş devletçiliği I	II	18	25—36
	II	19	23—31
Milli kurtuluş hakkında bizim tezimiz	I	12	38—44
Milli kurtuluş hareketleri ve buhran	II	18	18—24
Milli kurtuluş hareketleri ve bunların inkılâp nazariyeleri (6. safaraf'a cevaptır)	I	9	39—42
Milli kurtuluş hareketlerinin ana prensipleri	I	8	6—12
Milli kurtuluş inkılâbının cihan-şûmul ehemmiyetini anlıyan anlıyana	II	18	37—42
Milli mahrukat meselesi	II	18	50—53
Milli mahrukat meselelerinden: II. Petrol ve Türkiye petrolleri hakkında bir eser	II	19	41—44
Milli mahrukat meselesi III. İspirto	II	20	37—42
Milli mahrukat meselesi IV. Kömür ve linyit	II	21	33—38
Milli mahrukat meselesi V. Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk istihsali	II	23	26—32
Milli tasarruf ve Halk edebiyatı	I	2	26—28
Milyonların marşı	I	21	41
Mimar yetiştirmek, mimara iş vermekle olur	II	19	59
Moda ve Sakarya	III	28	40—41
Moskova edebiyat kongresinde	III	33	27—32
Mütehassıs	I	2	47
Mübadelenin rolü ve karakteri	II	13	22—28
Müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına	I	1	8—11
Müstemleke ve yarım müstemlekelerde buhranın tesirleri	II	15	20—24
Niçin sanatsızız?	II	13	32—34
Niçin ve nasıl sanayileşmemiz lâzım?	I	6	13—18
12.000.000 liralık dahili istikraz tahvilleri neden en sağlam borçlanmadır.	II	17	50—55
Orta Avrupa	III	32	33—36
Orta Avrupanın davasızlığı	III	33	21—36
Orta Avrupanın davasızlığı II. Avustralyacılık	III	34	26—30
Oklar neyi gösteriyor	III	27	38—43
Ottowa konferansı	I	5	43—44
Ölü doğan çocuk Londra konferansı	II	19	32—36
Pamuk sanayii pamuk ziraatında inkılâp istiyor	III	30	16—19
Pamuk sanayii pamuk ziraatında inkılâp istiyor	III	31	16—21
Para tezimiz ve Prof. Wagemann	II	14	28—38

	Cilt	Sayı	Sayfa
Pesi mist	I	1	4—7
Plân mefhumu hakkında	I	5	5—12
Plân mefhumu hakkında	I	7	36—43
Plânlı dış ticaret ve dış-ticaret ofisleri	III	28	27—34
Programlı devletçilik	III	34	5—13
Rakkamların anlattığı sanayi	III	26	37—42
Rakkamların anlattığı sanayi II.	III	27	49—51
Rakkamların anlattığı sanayi III.	III	28	35—39
Rehber kitap	II	22	55—57
Rejimler nasıl niçin değişiyor	I	12	27—32
Samimiyete davet	II	16	29—30
Sanat ölçüleri	III	29	25—27
Sanat ve teknik	II	15	36—39
Sanatın salamurası karşısında. (Ankara resim sergisi münaseebtiyle)	II	17	46—49
Sanayi kuruluşunda eleman meselesi	III	31	29—34
Sanayi plânından sonra ziraat plânı	III	35—36	23—27
Sanayide norm ve kalite meselesi	III	32	22—24
Sanayileşme davası	II	24	17—21
Sèciel Sorel, Marlène Dietrich ve Paul Verlain in büstü	II	21	25—28
Serbest ticaretten bağlı ticaret	I	12	12—17
Sınıflaşmamak ve iktisat siyaseti	I	11	17—21
Sosyal milliyetçiliğin zaferi	III	35—36	8—22
Sovyet edebiyatı	III	35—36	28—34
Şairin bize anlatacağı şey kaldı mı?	I	1	28—30
Şark vilâyetlerinde derebeylik	I	11	22—29
Şark vilâyetlerinde derebeylik	I	12	18—24
Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız	II	20	47—48
Şeker istiklâli ve 160.000 ton Türk şekeri	I	11	5—16
Şeker mütehassısının raporu ne için eksiktir?	III	30	41—48
Tabiata tehakküm	I	3	19—24
Tasarruf ve yerli malı haftası	I	1	48
Taymis kıyıları	III	32	25—27
Teknikte istiklâl	II	22	33—36
Türk devletçiliği iktibas devletçiliği değildir.	II	17	16—21
Türk devletçiliği ve himayesi ferdiyetçilik	II	22	42—46
Türk dilinin ana çizgileri	II	16	50—51
Türk edebiyatının ilk original eseri: Yaban	II	15	47—49
Türk iktisadiyatının erkânı harbiye dairesi: Âli iktisat meclisi	II	14	14—17
Türk inkılâbı kürsüleşiyor	II	19	37—40
Türk inkılâbında Gazi ve bizim bir inanımız	II	24	3—4
Türk inkılâbında üslup	II	23	23—25
Türk köylüsü bir toprak reformu bekliyor	II	21	21—24
Türk köylüsünü topraklılandırmalı fakat nasıl?	II	23	33—39

	Cilt	Sayı	Sayfa
Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler	II	16	23—28
Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler	II	17	22—31
Türk tütüncülüğü ve iktisadi devletçilik	I	2	41—45
Türkçe	I	9	19—22
Türkiye endüstri'sinde «ilk sermaye birikmesi»	III	35—36	44—49
Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri	I	3	25—34
Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı	I	4	10—14
Türkiyede derebeylik rejimi	I	7	16—23
Türkiyede derebeylik rejimi	I	8	30—35
Türkiyede el sanayii	I	5	19—24
Türkiye'de Milli sermaye hareketi	I	10	20—25
Türkiye'de toprak ağalığı	I	9	23—29
Türkiye'de zirai kooperatifler	I	5	40—42
Türkiye'nin iktisadi mıntıkalara bölünmesi: (Rayonlaştırma)	II	15	5—12
Üçüncü Milli Sanayi sergisi münasebetiyle	I	5	47—48
Ümmilikle mücadele için köy kampları	I	1	43—44
Üniversite'nin manası	II	20	24—28
Üzüm meselesi	I	8	44—46
Washington—Londra	II	17	32—36
Yaban	II	18	80—87
Yalın söz	I	11	30—32
Yapı heyecanı	III	32	37—39
Yarı münevverler klübü	I	8	40—43
Yarıda kalan bir bahariye	III	30	32—34
Yeni devletin iktisadi fonksiyonları	III	29	5—14
Yürüyen devlet	III	25	5—12
Zeytindağı	I	4	40—42
Ziraat siyasetimizde liberalizmden devletçiliğe	II	19	17—22
Ziraatte plânlı çalışmak zarureti	III	25	45—48
Ziya Gökalp	I	2	29—40

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

25

İKİNCİ KÂNUN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	Yürüyen Devlet.
Dr. Vedat Nedim	Kömürde Devletçilik.
Yakup Kadri	İnkılâp Edebiyatı.
Burhan Asaf	1933-1934 Bir Yılbaşı bilânçosu.
M. Şevki	Kömür yakan Türkiye.
İsmail Husrev	Millet içinde sınıf meselesi.
Şevket Süreyya	Büyük Meclis ve İnkılâp.
İribos	Ziraatte plânlı çalışmak zarureti.

KADRO.

Bu sayısile Kadro, üçüncü neşriyat yılına basıyor.

Şimdi artık bizden uzaklaşan ve gittikçe arkamızda kalan bu iki çalışma yılı, filvaki bir bakışta çok arızasız gibi görünür. Fakat bu iki yıl içinde Kadro, inkılâp idealizmi davasında çok çetin imtihanlar geçirdi ve çok sert geçitler aştı. Lâkin şimdi üçüncü yılımızın yeni yollarına girerken bu geçilen çetin mesafelere vicdan rahatlığile bakabiliyoruz ve önümüzde yolumuzu bekliyen davalar bize şevk ve emniyet veriyor.

Çünkü Kadro, hattâ sadece bir neşriyat değil, bir fikrî oluş nümunesidir ki, onun ilk sahifesinin ilk satırından, son sahifesinin son cümlesine kadar, bütün dilekleri, telâkkileri ve esasları arasında tek zerre tearuz yoktur. .Bu fikirler, esaslar; gerek cihan hâdisatının gidişi, gerek millî inkılâbımızın seyri merhalelerile daima teyit olundular. Buna karşılık ise muarızlarımızın, hakkımızdaki bütün menfî dilekleri, tahminleri ve telâkkileri, hâdisatın amansız elile daima tekzibe uğradı.

●

Biz, bütün hayat usaremizi, inkılâbımızın derinleşme ve kurulma davalarından alıyoruz. Bu hayat usaresi bizim, önümüzdeki iş ve çalışma hayatımız için de inan ve heyecan kaynağımız olacaktır. Çünkü inkılâbımızın eşsizliğine ve tesir itibarile alemşümullüğüne olan inanımız bizde yalnız bir seziş değil, bir şuurdur ve ahlâk haline gelmiş bir antuziyazımdır. Bunun içindir ki, zaten inkılâbın davaları arasında doğan Kadronun önümüzdeki yıllar için dahi vasfı, inkılâbın oluş ve kuruluş davalarına kayıtsız ve şartsız bağlılığıdır.

●

İnkılâbın oluş ve kuruluş davaları içinde doğan Kadronun üçüncü yılı, bu davaların yeni hamleleri ve futuhatı içinde inkişaf edip gidecektir. Bu futuhat içinde Kadro, inkılâp münevverliğine düşen fikrî vazifesini, idrak uyanlığını, vatan ve inkılâp bağlılığını vicdanına rehber kılarak inkılâbın büyük ve idealist şeflerinin yolunda yürüyüşüne devam edecektir.

Biz duyuyoruz ve inanıyoruz ki, Kadronun her yeni yılı, inkılâp cephesinde herkese düşen bir millî vazifenin bizce de kendi hacmımızda başarılışıdır. Filvaki siyasî istiklâli artık temin olunmuş bir memlekette, sükûn ve istirahat, hareket seciyesi olmıyan durgun ruhlar için çok cazibeli bir şeydir. Fakat inkılâp bir nizamdır ki, o nizama ancak inkılâp cephesinde aktif bir vazife alanlar tebaa olabilirler. Bu cephenin yayılması, derinleşmesi ve perçinleşmesi için rahatından, nimetlerinden hiç bir zerresini feda etmeyen, inkılâbın sert kıvrımları içinde hiç bir şeyi tehlikeye koymak istemeyen, filvaki kanun nazarında bir vatandaştı amma, inkılâp cephesinde bir idealist değildir.

Halbuki inkılâp, maddî silâhlarından evvel; inkılâp prensiplerine inanmış ve bu prensipleri idrak ederek bütün enerjisini ve heyecanını bu prensiplerin hayata tatbik yoluna vakfetmiş inkılâpçı neslin iman kuvvetine dayanır.

Kaldı ki, Türk inkılâbı, yalnız Türk sınırları içinin bir mahallî hâdisesi değil, siyasî ve iktısadî hakları takyit olunmuş bütün muztarip milletlerin ve bütün millî kurtuluş hareketlerinin de örneği ve öncüsüdür.

Bu büyük hâdise için büyük ruh coşgunlukları, büyük inan ve büyük bağlılık esastır.

Türk münevveri!

Millî inkılâp cephesinde ve bütün millî kurtuluş hareketlerinin örneklik ve öncülük vazifesinde yerini al!.

Yürüyen Devlet.

Şevket Süreyya.

Yeni Türkiye iktısadî kuruluş planı, yüksek müdafaa meclisi halinde toplanan İcra Vekillerinin eline gelmiş bulunuyor. Filvaki bu plânın teknik esasları hakkında -bu yazının yazıldığı sıralarda- henüz son kararlar intişar etmiş değildi. Ve perakende vesikalara bakılırsa şimdilik bu plân, geniş bir millî iktısat plânı olmaktan ziyade, muayyen sanayi şubelerinin dahilde tesisini hedef tutan kısmî bir inşa plânıdır. Çünkü İcra Vekilleri Heyetinin ele aldığı bu plân, bugünkü şeklile tahmin olunduğuna göre, ziraî istihsal, dağ sanayii, münakalât, kredi işleri, dış ticaret, mütehassıs kadrolarının hazırlanması ve saire gibi iktısadî faaliyetleri *bütün müştekatile* içine almış bulunmıyor. Perakende neşriyat, bugün devletin hazırladığı yeni inşa plânında çeşitli iktısadî faaliyetlere, daha ziyade, millî sanayi işlerine bağlı ve ona yardımcı olarak temas olunduğu hissini vermektedir.

Mamafih bu yeni hareketin hacmi ne olursa olsun, devletin bu plânlı inşa işini evvelâ inkılâpçı telâkkinin bir yeni hamlesi gibi selâmlamak ve sonra onun -teknik teferrüat hatlarından sarfınazar- içtimaî mahiyetine ehemmiyetle işaret etmek lâzımdır. Çünkü bu yeni inşa işi, sadece *teknik veya iktısadî* bir hareket olmaktan ziyade, inkılâbımızın *içtimaî bir vasfını* ifade ve yeni Türkiyenin *içtimaî bir veçhesini* tayin eden manalı bir cemiyet hâdisesidir.

●

Türkiyenin yeni iktısadî kuruluş plânı herşeyden evvel içtimaî mahiyeti itibarile mühimdir, çünkü:

a — Memlekette ana sanayiin gerek coğrafî dağılışı, gerek teknik kudreti itibarile muayyen bir plân dahilinde kuruluşu,

b — Bu kuruluşun talep ettiği sermayenin, yine evvelden hesap olunmuş bir malî plân dahilinde devlet bütçesine alınışı,

e — Yeni sanayile alâkadar maden, hammadde ve mahreç iş-

lerinin - munhasıran sanayi bakımından dahi olsa- beraber mütalea olunuşu,

d — Ana sanayie iltisak edecek olan tâli sanayi müesseselerinin -hattâ hususî teşebbüslere terkedilecek olsa dahi- devletin umumî tasvip ve murakabesi altında kurulması,

kararı, Türkiyenin bu yeni iktısadî kuruluş hareketine tamamile devrimize has bir yeni içtimaî mana izafe etmiştir.

Bu evvelâ şu demektir ki:

Yeni Türk devleti, millî sanayii, millet içinde bütün iktısadî münasebetlerin hem temeli, hem de iskeleti telâkki etmektedir.

Saniyen şu da demektir ki, cemiyet içinde yüksek tekniğin ve büyük sermayenin mücessem ifadesi olan sanayi sistemi üstünde devlet kendi hâkim mülkiyetini (1) tesis etmekle cemiyet hareketlerinin mekanizmasını bilfiil elinde bulundurarak klâsik devlet şekillerinden ve telâkkilerinden ayrı yeni bir millî rejime filen vücut vermektedir.

Hareketin birinci manası başlı başına bir idrak hamlesidir. Çünkü daha bir kaç sene evvele gelinceye kadar en büyük fikir münakaşası diye «sanayi mi? ziraat mi?» gibi hayide mevzular üstünde enerji israfi mübah görülen bir intikal safhasından sonra millî sanayi sisteminin strüktürel mahiyetini tamamile tebarüz ettiren bu yeni telâkki, her şeyden evvel bir terakkidir. Hareketin ikinci manasına gelince, bu, birinciden de daha mühimdir.

Çünkü modern sanayi demek, kısaca yüksek teknik ve temerküz etmiş sermaye demektir. Yüksek teknik ve büyük sermaye ise asrî bir cemiyetin içtimaî vasfını, mahiyetini ve mukedderatını tayin eden unsurdur. Muasır cemiyette yüksek tekniği ve mütemerkiz sermayeyi kim kullanıyorsa cemiyete o hükmeder. ***Bugün yüksek tekniğe ve büyük sermayeye filen sahip olmıyan devlet, vatan hudutları içinde çarpışan zıt menfaatlere filen müdahele iktidarından mahrum bir âciz bekçi gibidir.***

---

(1) Devletin hâkim mülkiyeti demek bittabi hiç bir zaman ferdî mülkiyetin inkârı ve tasfiyesi demek değildir. İktısadî teşebbüslerde ferdî mülkiyetin kül halinde tasfiye olunduğu, hattâ umumî istihlâkin bile devlet plânı içine alındığı Sovyet rejimi ile Türk devletçiliğini mukayese edenlerin hatası bilhassa bu noktayı lâyıkile idrak etmemelerinden geliyor.

İleri memleketlerde bütün mücadele bunların etrafında dönüyor. Liberal kapitalizmin bütün çırpınması, yüksek teknik ve sermaye unsuru üstünde mülkiyetini elden kaçırmamak, proletaryanın bütün mücadelesi bu unsur üstünde mülkiyetini tesis etmek, faşizmin bütün cehti ayni unsur üstünde faşist mülkiyeti müdafaa ve teyit etmek içindir. Eğer ileri bir cemiyette yüksek teknik ve büyük sermaye üstündeki mülkiyet şeklini meselâ yirmi dört saat içinde yirmi dört defa değiştirebilirseniz, o cemiyetin içtimaî keyfiyetine yirmi dört saatte yirmi dört şekil vermiş olursunuz.

●

Devletin bir millî sanayi sistemini, bizzat kendi hâkim kuruculuk ve benimseyicilik rolü altında yaratması işi, harp sonu devrinde doğan ve bu devre has olan bir millî kurtuluş hareketinin aslî ve tarihî bir zaruretidir. Bu zaruret hattâ yalnız Türkiye için değil, imperyalizmin asırlık tahakkümüne karşı bir millî kurtuluş cidaline giren bütün geri ve sanayiden mahrum memleketler için de ayni derecede bir zarurettir.

Bu zaruretin nazarî izahı üstünde (1) burada ayrıca durmaya lüzum görmiyoruz. Yaşadığımız günlerin hattâ lâlettayin günlük telgraf haberleri bile bize bu hususta bütün ikna edici materyelleri bol bol verecek kadar zengin ve manalıdır.

Meselâ 9-Kânunusani-1934 tarihli Son Posta gazetesinin sekizinci sahifesini açalım. Bu sahifenin iki büyük sutunu Çindeki sanayileşme hareketine tahsis edilmiştir. Bu hareket hakkındaki tafsilât Londra menşelidir ve bu tafsilâtta Çindeki sanayileşme plânının ana hatları çizildikten sonra bu kararın İngilterede uyandırdığı telâş ve heyecan anlatılıyor. Bu telgraf haberine göre millî Çin hükûmeti şimdiye kadar açık bir pazar ve bir hammadde memleketi olan Çinin sanayileştirilmesine karar vermiştir. Bunun için de devlet elile bir sıra sanayi müesseseleri meydana getirilecektir. İlkiş olarak kömür ve bakır madenleri işletilecek bir demir sanayii tesis olunacak ve ayrıca bir çok fabrikalar

(1) Bu nazarî izah hakkında Kadronun telâkkisine muttali olmak isteyenler şu bahisleri okuyabilirler:

İnkılâp ve Kadro'dan: Millî sermayenin terakümü bahsi ve millî kurtuluş hareketinin ana prensipleri, sahife 114-138: Yazan - Şevket Süreyya.

kurulacaktır. Bu kurulacak fabrikaların başında bir şeker, bir kâğıt ve bir de cam fabrikası vardır. Bunlardan sonra bir de keten mensuct fabrikası, alkol fabrikaları yapılacaktır. Hattâ bir makina inşaat ve bir otomobil fabrikası kurulması da plân içindedir. Bu suretle tedricen Yang-Çe-Kiyang vadisi büyük bir sanayi sahası olacaktır.

Telgrafın ikinci kısmında Çin devletinin kuracağı bu fabrikalara ait malzemenin satın alınması için Çin Sanayi Nezareti müsteşarı Mösyö Hovang-Han-Jo'nun Avrupaya hareket ettiği yazılmakta ve nihayet bugüne kadar büyük sanayi memleketlerinin mamul emtaası için en garantili bir pazar olan Çinin bu sanayileşme kararının bilhassa Londrada uyandırdığı telâş tasvir olunmaktadır. Bu telgrafı taşıyan sütunların ortasında da Çinde yapılan yeni buğday silolarının resimleri vardır. Şimdi birde ayni gazetenin üçüncü sahifesini açalım. Bu sahifede de iki büyük sütun Türkiyenin sanayileşme hareketine ve devletin yeni sanayi plânına tahsis olunmuştur. İktısat Vekili Celâl Beyin buna ait beyanatı göze çarpıcı harflerle hulâsa edilmiştir. Bu beyanata görede şimdiye kadar «ham madde ihraç eden bir memleket olan Türkiyeyi artık kendine lâzım olan mamul maddeleri kendi içinde yapan bir memleket haline getirmek lâzımdr.» Bunun için de Türkiye millî hükûmeti bir sıra sanayi müesseselerinin devlet elile yapılmasına karar vermiştir.

İlk işler meyanında kömür ve bakır madenleri işledilecek, bir demir sanayii tesis olunacak ve ayrıca bir çok fabrikalar kurulacaktır. Bu kurulacak fabrikaların başında şeker, cam, kâğıt fabrikası vardır. Bunlardan başka büyük mensucat fabrikaları ve bilhassa bir kendir fabrikası tesis olunacaktır.

Yine ayni gazetenin mütemmim haberlerine göre İktısat Vekilimiz bu fabrikalara ait tesisat işleri etrafında tetkiklerde bulunmak üzere memleketin muhtelif noktalarında seyahata çıkacaktır.

Türkiyenin kurmakta olduğu yeni fabrikalardan bir kısmına ait malzemeyi mübayaa etmek üzerede İş Bankası Müdiri Umumî vekilinin daha bir kaç hafta evvel Avrupaya hareket ettiği malûmdur.

Hulâsa ayni günkü bir gazetenin muhtelif sütunlarında çıkan bu

haberlerden Türkiyeye veya Çine ait olanları insan ve memleket isimlerini değiştirmek suretile biribirinin yerine koyabilirsiniz ve bu taktirde vak'anın tek noktası tahrif edilmiş olmaz. Yani her iki memleket sanayileşmektedir. Her iki memleketin sanayişleşme hareketinin esbabı mucibesi yakın zamana kadar büyük sanayi memleketlerine açık pazar ve ham madde istihsal eden pasif birer yarı müstemleke olan bu memleketlerin bundan sonra muhtaç oldukları sanayi mamulâtını dahilde işleyen birer memleket, yani «İktısadî ve siyasî birer cüz'itam» haline gelmeleridir.

Bundan başka her iki memleketin sınaî ihtiyaçları hemen aynidir. Harcı âlem istihlâk eşyası yapacak olan bu fabrikaların isimleri her iki memlekete ait haberlerde de ayni tertip ve numara ile sırlanmıştır. Her iki memleket te muhtaç olduğu yüksek tekniği büyük sanayi memleketlerinden alıyor. Çünkü liberal kapitalizmin yüksek tekniği yeni müstakil milletler rejimine geçerken millî kurutuluş hareketine girişmiş memletlerin meşru mirası oluyor ve bu mirasın behemehal taksim edilmesi ve herkesin payını alması lâzımgeliyor. Zaten her medeniyet kendinden sonraki medeniyete içtimaî bünyesini ve kanuniyetlerini değil, fakat tekniğini devreder. Bu bir ezelî ve ebedî kanundur. Bizi bir buçuk asırdanberi soyan bir istismar nizamından bu kadarcık hakkımızı almak çok mıdır?.

Bunun içindir ki Çinden Sanayi Nezareti müsteşarı Mösyö Hovang-Han-Jo Çin toprağına gelecek muhacir makinalara yol açmak için Çinde bir takım kredi mektupları ile Avrupa yollarını boylarken Türkiyeden de şu bankanın, bu müessesenin veya öteki vekâletin gönderdiği muhtelif mümessiller de yine ceblerinde bir takım kredi mektupları, yine ayni makinalara yeni muhaceret yollarını göstermek için yine ayni yollara zaten çıkmış bulunuyorlar. Şimdi kimisi Şanghay veya Kantondan, kimisi İstanbul veya İzmirden vapura binen bu yeni makina davetçileri belki birbirini görmeden, belki birbirinin dilini anlamadan Londrada, Hamburg veya Havr rıhtımlarında birbirlerinin yanından geçecekler ve cihan tarihindeki ayni tarihî dönüm noktasının ayni tarihî misyonerleri olarak, hangar hangar gezecekler ve buralarda sessiz sadasız yeni müşteriler bekleyen makinacıkları «O senin, bu benim!» diye paylaşıp sandık sandık vapurlara yükleyecekler. Bugüne kadar bu rıhtımlardan şark limanlarına ancak ma-

mul istihliâk eşyası yüklemeğe alışan ve zaten ancak bu sayede yaşıyan fabrikatörler, mühendisler, işçiler ve hamallar bu yeni şarklı müşterilerin önlerinde boyun kırıp diller döktükten sonra ellerine aldıkları kredi mektuplarının hararetile mest olarak Londra, Hamburg, Havr veya Amsterdamdan şark limanlarına açılan muhacir makinalara ve artık tabiiyetini değiştiren bu yeni muhacirlerin gemi bordalarına yaslanmış yeni efendilerine selâmet temennilerile mendillerini sallıyacaklar. İşte zaten bundan sonradır ki ve ancak bu tarik iledir ki, Yang-Çe-Kiyang'da sanayi merkezleri, Sakarya veya Kızılırmakta elektrik santralları, şarkın sahillerinde, vadilerinde, yaylâlarında mantar gibi yerden biten, fakat bittiği yerin tarihî kaderini birden değiştiren fabrika bacaları doğabilecektir.

●

Çin telgrafile Türk haberlerinin benzerliği ve birliği, Türk inkılâbile Çin millî kurtuluş hareketinin tarihî zaruretleri kadar birbirinin aynidir. Vakıa Çin telgrafında bir haber vardı ki, Türk İktısat Vekilinin beyanatında eksiktir: Çindeki sanayileşme kararının Londrada uyandırdığı heyecan Türk haberleri sahifesinde yoktur. Fakat bu bir eksiklik değil, sadece bir kronoloji hususiyetidir. Eğer hatıranızı bir kaç ay evvele irca eder ve yine Londrada, hattâ Londra konferansının encümen celselerinden birinde Türkiyenin sanayileşme hareketinin nasıl kızgın bir telâş ve heyecan içinde protesto edildiğini (1) hatırlarsanız, bu tarihi bir az eski olan vak'ayı da son haberlerin nihayetine ilâve ederek artık riyazî bir ayniyet alacak olan Türk ve Çin levhasını birbirinden ayıramazsınız.

Mamafih bu telâş ve heyecan haberlerine daha çok ve daha eğlenceli misaller de bulabilirsiniz. «Beyaz ırkın hakimiyeti, geri memleketlerin sanayileşmemesine ve Avrupa ile geri memleketler arasındaki teknik farklılığın idamesine bağlıdır! (2)» Yahut «geri memleketleri her zaman mahkûm bırakmak ve bu suretle kendi hakimiyetimizi idame etmek için teknik keşiflerimizi bu memleketlere vermeyelim! (3)» diyenlere Avrupada artık seyyar

(1) Alman murahhası Mösyö Posse'nin beyanatı.

(2) Kadro mecmuası: No. Faşizm, yazan: Şevket Süreyya.

(3) Hakimiyeti Milliye gazetesi: «Völkischer Beobachter'de çıkan br makele» yazan Burhan Asaf.

canbazlar ve seyyah hokkabazlar kadar çok tesadüf olunmaktadır.

●

Kaldı ki, burada temas edilen haberler ve tasvir olunan manzaralar yalnız günlük bir gazetenin o günkü havadislerile mukayyet olarak Türkiye ve Çine aittir. Fakat bu günlük haberleri aylık, senelik hâdisatın çerçevesi, gazete, mecmua, kitap, konferans gibi çeşitli kaynakların malzemesi içinden alırsanız birbirine benzeyen ve birbirinin ayni olan tarihi mukadderat manzaralarının derhal cihanşümulleştiğini görürsünüz. Görürsünüz ki, Çinin Yang-Çe-Kiyang veya Türkiyenin Menderes, yahut Kızılırmak vadilerinde cereyan eden şeyler mucizemsi bir benzerlik, hattâ birlikle, fakat derece derece bir inkişaf manzarası arzederek Şili veya Oruguvay'dan, Brezilyaya, Cenup Afrikasına, Mısıra, Balkanlara, İran, Hindistan ve hattâ Yeni Zelânda kadar her yerde ayni istikamette cereyan etmektedir. Çünkü bütün bu memleketler millî kurtuluş mücadelesine adım adım giren veya adım adım girmesi mukadder olan memleketlerdir. Daha bir kaç ay evvel Şilide bir hükûmet darbesinin ecnebî imtiyazlı şirketler üstünde devlet mülkiyetini nasıl tesis ettiğini, Mısırda milletin umumî iştirakile kurulan ve hattâ «kırk para fabrikasi (1)» namını alan fes fabrikasının ve sonra bunun sırasında kurulan şeker ve pamuklu mensucat fabrikalarının Londrada yine nasıl heyecanlar doğurduğunu, Siyamdaki millî isyancıların ilk şıarlarının nasıl Siyamda yerli sanayii tesis olduğunu günlük gazeteleri okuyanlar pekâlâ hatırlarlar.

Bu itibarla bin bir misalle isbat etmek kabildir ki, bütün bu müstemleke veya yarı müstemlekelikten siyasî ve iktısadî cüzütam olmak hedefine varmak için harekete gelen memleketlerin hepsinde millî sanayi ve bilhassa millet namına sanayi tesisi bir millî mefkûredir.

Muhakkak ki, bütün bu ölkelerde ya millî plânlar yapılıyor, ya millî plânlar yapılacak; ayni suretle, filân veya falan vadide kurulacak sanayi merkezleri haberi Londra, Paris, Berlin veya Tok-

(1) Çünkü bu fabrika Mısır Darülfünun talebesinin propagandasile ve halktan iane olarak toplanan kırk paralarla vücut bulmuştur.

yoda telâşlar, heyecanlar uyandıracak; iktısat nazırları, iktısat mümessilleri yeni yeni makinaların, yeni yeni muhacereti için vapurlara binecekler, mensucat fabrikaları, şeker fabrikaları, kâğıt fabrikaları, cam fabrikaları buralarda açılırken ötelerde kapanacak; hulâsa, bir buçuk asırdır süren bir tarihî haksızlık nihayet bulup, bir buçuk asırdır beklenen bir tarihî adalet artık yerine gelecektir.

●

Millî kurtuluş hareketlerinin en ileri ve en lâyik mümessili olan Türkiye siyaseten kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin nasıl ideal bir örneği ve bir yol göstericisi ise, iktısaden kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin de ayni suretle bütün yeni milletler için öncüsü ve örneğidir.

Türkiye, yeni millî kuruluş plânına vücut verirken yüksek tekniği ön safa almak ve bu yüksek tekniğin mücessem ifadesi olan büyük sanayi sistemi üstünde devletin *hâkim* mülkiyetini tesis etmekle, yeni insaniyete, devlet idaresinde siyasî idrakin tam ve uzak görücü bir misalini de veriyor. Bu misal, tarihin ta bilinmeyen devirlerinden beri devlet idare eden ve bütün tarihî dönüm noktalarında en ileri zaruretlere intibak etmesini bilen zinde ve seyyal Türk zekâsına ve kabiliyetine yaraşan bir hamledir.

İnkılâbımızın dinamik vasfı, Türk devletinin, hâdisatın peşinden sürüklenen değil, hâdisatın önünde koşan, yani daima yaşıyan ve daima yürüyen bir devlet olmasını zaten tabiî kılmıştır. Beş senelik iktısadî plânda bu vasıf, sadece, yeni, fakat tabiî bir tecellisini daha buluyor.

Plânlılık, yeni devlet iktısadının vasfıdır.

Kömürde Devletçilik.

Dr. Vedat Nedim.

Bir kaç yıl önceye kadar moda olan ziraat mi, sanayi mi münakaşası, artık bu münakaşaya bizzat iştirak edenlerin bile terkettikleri bir bayat mevzu oldu. Bugün, türk iktısat davasının bir kül halinde, ahenkli ve plânlı bir tarzda mütalea edilmesi zaruretine hemen herkes inanıyor.

Türkiyenin basit bir hammadde ve ziraat memleketi kalamıyacağı gibi, mamulâtı için yabancı diyarlarda sürüm pazarları arayan bir aşırı sanayi memleketi de olamıyacağı anlaşıldı.

Memleketimizin ihtiyaçlarına hâs bir iktısat telâkkisinin sür'atle teessüs etmeğe başladığını, hâdiselerle tekzip olunan nazariye ithalâtçılarının da birer birer tasfiye edildiklerini müşahede ediyoruz.

Ortaya bir kül olarak konan millet iktısadiyatı davasında ne başlıbaşına ve mücerret bir halde ziraatin, ne de başlıbaşına ve mutlâk bir tarzda sanayiin tetkiki bize sağlam ve realist bir siyaset takibine imkân verir.

Bütün iktısat şubeleri birbirlerile olan münasebetleri ve karşılıklı alâkalarile mütalea edilmezse, muvazeneli ve ahenkli bir iktısat bünyesi kurulamaz. İşte bunun içindir ki, bütün unsurları birbirile muvazeneli ve ahenkli bir iktısat yapısının kurulabilmesi için iyi hesaplanmış ve şamil bir iktısat plânının zaruretine inanıyoruz.

Sanayileşme plânımızın meselâ mensucat sanayii faslı ne derece pamuk ve kendir ziraati ile, koyunculuk ile ve hattâ maarif ve münakalât siyasetlerile alâkadar ise, bütün sanayileşme davası da ucuz enerji mes'elesi ile daha sıkı bir surette münasebettardır. Sanayileşen bir memlekette ucuz enerji, yaşıyan bir insan için hava kadar hayati bir unsurdur. Bunun içindir ki, kömüre «sanayiin ekmeği» diyorlar. Halbuki Türkiye, bu ekmeği, en pahalı yiyen memlekettir.

Bugün enerji kaynaklarımızın başında kömür geliyor. Yine bugün kömür diyince, Karadeniz havzasını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Yarınki enerji plânı içinde linyit, petrol, su kaynaklarımızdan da istifade edileceği şüphesizdir.

Karadeniz kömür havzası, tabiatın yurdumuza bahşettiği binbir nimetten biridir. Havzanın etraflı ve tam bir jeolojik etüdü yapılmadığı için kömür ihtiyatı hakkında kat'î malûmata malik olmamakla beraber, beş milyar tonluk bir kömür servetinin toprak altında yattığını, mütehassıslar tahmin ediyorlar.

Bu servetin büyüklüğü hakkında bir fikir edinebilmek için, bugünkü istihsal seviyemizle onu ancak 3300 senede tüketebileceğmizi söyleyelim.

Bu kadar zengin ve iyi kaliteli bir kömür havzasına, hem de deniz kıyısında malik bulunan bir memleketin pahalı enerji davasile karşılaşması, ciddden tetkika değer meraklı bir mevzudur.

Pahalılık neden ileri geliyor?.

Yaptığımız tetkiklere göre vardığımız netice şudur:
Pahalılık, herşeyden önce şirketlerin fazla kâr etme arzularından ileri geliyor.
Bugün kömür havzamızın talihine ve kömür piyasamıza hâkim bulunan dört şirket vardır: Ereğli şirketi - Kozlu kömür iş şirketi - Türk iş şirketi - Türk kömür madenleri anonim şirketi.
Bu dört şirket, kömür istihsalâtımızın % 90 nını temin etmektedir.
Ve aralarında müşterek bir «Satış bürosu» teşkil ederek iç fiyatları yüksek bir seviyede tutmak için anlaşmışlardır.
Devletin kömür için koyduğu gümrük resmi, ecnebî kömürlerinin iç pazarlarda rekabetine mani olacak kadar yüksek olduğundan dahilî fiyatlar tamamile bu satış bürosunun monopolüne terkolunmuş demektir.
Kontenjan siyaseti de ecnebî kömürler için mutlak bir memnuiyet temin etmiştir. Ayrıca hükûmet:
1 — Rüsumu nisbiyi % 5 den % 1 e indirmekle 4-5 yüz bin liralık.
2 — Mevaddı infilâkiye fiyatını 321 kuruştan 150 kuruşa indirmekle de 60-70 bin liralık bir fedakârlıkta bulunmuştur.
Bütün bu yüksek himayelere rağmen kömür şirketleri daima zarar ettiklerini iddia ederler ve fiyatları indirmezler.
Bakalım bu iddia ne dereceye kadar yerindedir?
Herşeyden önce şunu söyleyelim ki, bizde bütün diğer sanayi şubelerimizde olduğu gibi, kömür sanayiinde de maliyet fiyatı bir sır gibi gizlenmektedir. Halbuki, bütün diğer memleketlerde maliyet fiyatı muntazaman bütün unsurlarile ilân edilir.
Almanyada 1927 senesinde İktısat Nezareti tarafından hazırlanmış maliyet fiyatı unsurları cedveline göre üç Alman kömür şirketinin maliyet fiyatını mukayeselerimize esas olarak aldık.
O cetveli aynen basıyoruz: (*)

Masrafın nev'i	Satışa hazır bir tona düşen		Umumî maliyet fiatının %desi
	Mark	L. Kuruş	
Ücretler	7.65	3.83	55.12
Maaşlar	0.93	0.46	6.70
YEKÛN I	8.58	4.29	61.82
Direk	0.89	0.45	6.41
Demir ve maadin	0.84	0.42	0.05
Mevaddı infilâkiye	0.16	0.08	1.15
İnşaat malzemesi	0.11	0.05	0.79
Yağlar	0.07	0.04	0.51
Sair malzeme	0.26	0.13	1.87
Buhar, ceryan	0.17	0.08	1.23
YEKUN II	2.50	1.25	18.01

(*) Herbig-Jüngst - Bergwirtschatliches Handbuch.

Masrafın nev'i	Satışa hazır bir tona düşen Mark	L. Kuruş	Umumi maliyet fiatının %desi
İçtimaî sigorta	1.18	0.59	8.50
Maden zararları	0.30	0.15	2.16
Tamir ve götürü işler	0.29	0.14	2.09
Nakliyat	0.06	0.03	0.43
Vergiler	0.64	0.32	4.61
Masarifi umumiye	0.37	0.19	2.67
YEKÛN III	2.84	1.42	20.46
YEKÛN I-III	13.92	6.96	100.29
İşletme varidatı çıkınca	0.04	0.02	0.29
Amortismansız maliyet	13.88	6.94	100.00

Bizde bütün araştırmalarımıza rağmen böyle ilân edilmiş bir maliyet fiyatı hesabına tesadüf edemedik.

Bu itibarla bizim kömürlerimiz için aşağıda verdiğimiz maliyet cetveli kendi tetkiklerimiz neticesinde elde edilmiştir. Yanlış olabilir. Fakat yanlışı doğrusu ile düzeltmek alâkadarlara düşen bir vazifedir.

Şimdi bizde bir ton lâve kömürün vasati fob maliyet fiyatını, yukardaki cetveli esas tutarak, şöylece unsurlarını ayırabilirz:

Masrafın nev'i	Satışa hazır 1 tona düşen	Umum maliyet fiatının %desi
Ücretler	1.80	30.50
Maaşlar	0.40	6.78
YEKÛN I	2.20	37.28
Direk	0.30	5.10
Demir ve maadin	0.30	5.10
Mevaddı infilâkiye	0.10	1.69
İnşaat malzemesi	0.05	0.84
Yağlar	0.05	0.84
Sair malzeme	0.15	2.54
Buhar, cereyan	0.20	3.38
YEKÛN II	1.15	19.49
İçtimaî masraflar	0.25	4.23
Tamirler ve götürü işler	0.25	4.23
Nakliyat	1.30	22.03
Vergiler	0.15	2.54
Masarifi umumiye	0.60	10.20
YEKUN III	2 55	43 23
YEKÛN I-III	5.90	100.00

Şmdi bu ki cetveli biribirile karşılaştıralım:

	Bizde	Almanya'da	Fark
Yekûn I	37.28	61.82	— 24.54
Yekûn II	19.49	18.01	+ 1.48
Yekûn III	43.23	20.46	+ 22.77

Bu iki cetvelin mukayesesinden çıkan neticeler:

1 — Bizde ücret ve maaşlar Almanya ile ve herhangi diğer bir memleketle mukayese edilemiyecek kadar aşağıdır. Maliyet fiyatına nispeti % 37.28 dir. Halbuki Almanyada bu nisbet % 61.82 dir. Arada % 24.54 lehimize bir fark vardır: Halbuki şirketler, daima amele ücretlerinin pahalılığından şikâyet ederler. Her ne kadar bizde amele başına randıman vasatî 800 kilo ve belki daha aşağı Almanyada 1.100 kilo ise de bunların birbirine nisbeti % 72 dir. Yani bizde randıman Almanyadakinin % 72 sine tekabül ettiği halde, ücretler ton başına ancak % 51 rini tutmaktadır.

Ücret faslında biz maaşları da beraber mukayese ettik. Halbuki bizde maaşların da yüksek olduğu iddia edilir. Bunun da, varit olmadığı açıkça görülüyor. Almanya ve sair kömürcü memleketlerde randımanın bize nisbetle yüksek olması orada istihsalin rasyonelleştirilmiş ve makineleştirilmiş olmasından ileri gelir..

Bizde amele ücretleri çok aşağı olduğu için, şirketler umumiyetle kol kuvvetini yeni sermaye yatırımlarını icap ettiren makine kuvvetine tercih ediyorlar.

İstihsal tarzımızdaki iptidailiğin sebebini burada aramalıdır.

2 — Direk masrafı Almanyada aşağı yukarı bir buçuk misli fazladır. Bunun da sebebi Almanya ocaklarında umumiyetle bizden daha derinlerde çalışılmasındadır. Biz direk istihlâkimizde rasyonel çalışma metotları sayesinde daha çok tasarruf edebiliriz.

Mevaddı infilâkiye, inşaat malzemesi, yağlar sair malzeme fasıllarında masraflarımız aşağı yukarı müsavidir. Fakat unutulmamalıdır ki, Almanyada bu fasıllarda sarfiyat miktar itibarile bizden çok yüksektir. Çünkü orada mekanizasyon yüzünden malzeme sarfiyatı tabiatile daha fazladır. Bizde ise miktar noksanını fiyatların yüksekliği kapatmaktadır. Bu malzemeyi daha çok ucuza maletmenin imkânı şüphesiz ki, vardır. Bütün havzanın malzeme ihtiyacı toptan ve mutavassıtsız mübayaa edildiği takdirde fiyatların düşeceği muhakkaktır..

Buhar ve cereyan masrafı bizde çok yüksektir. Almanyada mekanizasyon yüzünden bu masraf faslının daha fazla olması icabederken bizde ton başına 20 kuruş, Almanyad ise 8 kuruş buhar ve cereyan masrafı düşüyor. Bunun da sebebini ocakların çok dağınık olmasında, iş organizasyonunun bozukluğunda aramalıyız. Bizim ocaklarda istihsalâtın % 10 nu dahilî istihlâke sarfolunuyor. Halbuki başka memleketlerde bu nispet % 4 dü geçmez.

3 — Bizde içtimaî sigorta yoktur. Buna mukabil amele birliğine ücret üzerinden verilen % 2 leri, doktor, eczahane ve sair masrafları içtimaî masraf-

lar faslı içinde toplıyarak ton başına 25 kuruş koyduk. Hakikatta bu işler için sarfolunan meblâğların ton başına isabet eden miktarın 25 kuruştan çok aşağıda olması da kuvvetle muhtemeldir.

Halbuki Almanyada bu masraf ton başına 59 kuruşu buluyor. Nakliyat faslındaki masraf bizde ton başına 130, Almanyada 3 kuruştur.

Bu, ocakların birbirlerinden uzak ve dağınık olmalarından ve tahmil vesaitinin iptidailiğinden ileri geliyor. Günde tek başına 3-6 bin ton istihsal yapan ocaklar diğer kömürcü memleketlerde umuru adiyeden iken, bizde bütün havzanın istihsalâtı 4-5 tonu aşamamaktadır.

Burada da sadece organizasyon hatasından ileri gelen bir masrafla karşılaşıyoruz.

Vergiler faslında şirketlerimizin azamî himayeye tâbi tutuldukları görülüyor. Ton başına bizde gayet geniş bir hesapla 15 kuruşa karşılık, Almanyada 32 kuruş vergi düşmektedir.

Mesarifi umumiye, Almanyada ton başına 19 kuruş tutarken, bizde 60 kuruş koyduk. Belki bu suretle hakikatın dununda bile kalıyoruz. Bu faslın da bizde çok yüksek olması yine organizasyon ve idare bozukluklarından ileri gelmektedir.

Bütün bu hesaplara göre bir ton lave kömür için elde ettiğimiz vasatî fob fiyat 590 kuruştur. Buna sermaye servisi (faiz ve amortisman) için de 100 kuruş ilâve edersek 690 kuruş, yuvarlak hespa 7 lira yapar. Bugünkü istihsal şartları altında maliyet fiyatının bundan yukarı olduğunu hiç zannetmiyoruz.

Dahilî satış fiyatları ise yine vasatî 10 liradan aşağı değildir. O halde ton başına en az 3 lira saf kazanç vardır.

Hiç bir kömür memleketinde bu kadar yüksek kâra tesadüf edilmez. Dahilî kömür istihlâkimiz 850 bin ton hesap ediliyor. Bu, vasatî on lira satış fiyatı üzerinden 8 buçuk milyon liralık bir iştir. Elde edlen kârın da asgarî iki buçuk milyon lira tutması lâzımgelir. Demek ki, kömür şirketlerimiz asgarî % 30 bir kâr normasile çalışıyorlar.

İstihsalâtımız dahilî istihlâkimizden yüksek olunca fazlasını ihraç etmek zarureti vardır. Cihan kömür fiyatları, bilhassa İngiliz lirasının düşük olması yüzünden, çok aşağı olduğundan rekabet edebilmemiz için bir ton lave kömürü fob zamî 12 şiline yani 420 kuruş, bugünkü maliyet fiyatına nisbetle 280 kuruş aşağıya satmak icabeder.

İşte kömür şirketlerimiz, bu hariç satışlardan yaptıkları zararları öne sürerek dahilî fiyatların yüksek tutulmasi lüzumunu iddia ediyorlar.

İhracat yapmak zarureti daima dahilî fiyatların yüksek kalmasını icabettirdiği takdirde Türkiyede ucuz enerji davasını halletmenin imkânı yoktur.

Biz bugünkü cihan kömür fiyatları karşısında herşeyden öncede şimdilik ihracattan ziyade dahilî istihlâki arttırmak suretile istihsalimizi yükseltmek mecburiyetindeyiz. Halbuki dahilî istihlâkimiz kömür fiyatlarının pahalılığı yüzünden aşağı yukarı yerinde saymaktadır. Garntili dahilî yüksek fiyatlar pahasına ihracat yaparak, fazla istihsali realize etmek yerine, dahilî fiyatları ucuzlatarak vahdetli bir enerji siyaseti takip ederek dahilî istihlâki arttırmak, kömür siyasetimizin hedefi olmalıdır.

Dahilde kömür havzasının en büyük müşterisi devlettir. Devletin demiryolları ve vapurları, fabrikaları için kömür mübayaatı, 300 bin tonu bulmaktadır. Şirketlerin ihracat yüzünden zarar etmemelerini temin için devlet te kömür ihtiyacını yüksek dahili fiyatlarla kapatmak mecburiyetinde kalıyor. Yüksek kömür fiyatı yüksek enerji fiyatı demektir.

Yüksek enerji fiyatı ise sanayide yüksek maliyet fiyatı, münakalâtta yüksek navlun, yüksek ışık ve ısınma fiyatı, kısaca umumî yaşayışta hayat pahalılığı demektir. Bugün kömür havzamızın talihine hâkim bulunan şirketler, kömür fiyatlarını ucuzlatmayı değil; devletin himayesini arttırmağı düşünüyorlar. İhracat için pirim verilmesi, % bire indirilen rüsumu nisbinin büsbütün kaldırılması, mevaddı infilâkiye fiyatlarının daha ziyade indirilmesi gibi taleplerde bulunuyorlar.

Halbuki yukarda maliyet fiyatlarının mukayeseli tetkikini yaparken kömür havzamızdaki işletme metotlarının ve organizsyon şeklinin çok iptidaî ve geri olduğunu gördük. Bu vaziyet dahilinde daha fazla bir himaye şöyle dursun, mevcut himayeler bile bu geriliğin ve iptidailiğin himayesinden başka birşey ifade etmemektedir.

Devlet himayesinin ne derecelere kadar gittiğini gayet dikkate şayan bir misalle daha tebarüz ettirelim:

Ereğli şirketinin işletme hakkı ruhsat tezkerelerine dayanmaktadır.

Eskiden devlet malı olan (Evkafı gayri sahiha) üzerinde kömür bulan (Kömürkeşan)lara istismar hakkı ruhsat tezkerelerile verilirmiş. Bu ruhsat tezkerelerinde istihsalâtın % 60 ının maliyet fiyatı üzerinden devlete satılması şart koşulmuştur.

Bu itibarla devlet bugün bile dilerse, Ereğli şirketinin istihsalâtından % 60 şını maliyet fiyatı üzerinden satın almağa, yani aşağı yukarı bütün kömür ihtiyacını azamî 7 lira üzerinden kapatmağa salâhiyettardır.

Ve bu muamele devlete her sene asgarî 900 bin liralık bir tasarruf temin edebilir. Halbuki devlet yaptığı bütün fedakârlıklara ilâveten bu hakkını da Ereğli şirketine bahşedegelmiştir.

Buna rağmen kömür havzalarımızda (rasyonel bir kömür iktısadiyatı) kurmak yolunda kuvvetli bir kımılmanış yoktur.

Kömür havzasında halledilmesi lâzımgelen meseleler :

1 — Kömür havzasında amele meselesi bütün mütahassisların ve müşahitlerin ittifakla söyledikleıine göre âcilen halledilmesi lâzımgelen bir meseledir. Yalnız millet sıhhati ve nüfus meselesi bakımından değil, doğrudan doğruya kömür iktısadiyatının rasyonelleştirilmesi bakımından da zaruridir.

1930 sanayi kongresine verilen rapordan şu cümleleri okuyalım: (Sahife:432) «Pek mahdut bir iki köyden sarfınazar madenciliği kendine san'at edinmiş daimî amelemiz yoktur. Yerli amele umumiyetle her onbeş günde bir değişir. Ve mustar kalmadıkça, ocaklara avdet etmezler. Burada büyük bir âmil amelenin ocaklarda sureti taayyüşüdür. Bunlar ekseriyetle köylerinden getirdikleri mısır ununu bir saç parçası üzerinde pişirip yerler. Ekseriya katıkları bulunmaz. Yattıkları yerler ve şeraiti sıhhiyeleri matlûba muvafık

olmaktan pek uzaktır. Yaptıkları iş de bittabi ona göredir. Havzada umumiyetle amele randımanlarından şikâyet edilir. Halbuki bu hususta kabahat amelenin kendisinden ziyade, yarım asırdan beri daimî amele teşkilât ve tesisatı vücude getirmeyen idaresizliktedir.

Âmiller istedikleri ameleyi ahvali adiyede kolaylıkla ve ucuz ücretlerle bulmakta olup, istihsalâtlarını da mühim nisbette arttırmadıklarından, yani arzı iş talebine umumiyetle faik bulunduğundan ne de olsa büyük sermayeler vaz'ına (immobilisation) vabeste bulunan koloniler tesisine lüzum görmemektedirler. Halbuki daimî amele olursa bunun için yapılacak immobilisation'nun faiz ve amortismanını alınacak fazla randımanlar fazlasile telâfi edeceğine şüphe yoktur. Bundan mada daimî amele meselesi yalnız iktısadî değil, aynı zamanda pek mübrem olan içtimaî bir meseledir.

Son sene zarfında 25 bin ton kömür istihsaline bir vefat vak'asının isabet etmesinin başlıca sebebi de daimî amelemiz bulumamasıdır.»

Türk köylüsünün aklı selimine en canlı misal kömür havzasındaki bu çalışma tarzıdır.

Bugünkü çalışma şeraiti dahilinde daimî ameleleşmenin hayatına mal olacağını bilen Türk köylüsü ayda ancak on beş gün amelelik ettikten sonra yine toprağa ve güneşe kaçıyor. Bu çalışma tarzı köylülerimizin insiyakî bir nefis müdafaasından başka birşey değildir.

Halbuki rasyonel bir kömür iktısadiyatı daimî ve ihtisaslı amele ister.

Şirketler ise garantili kömür fiyatlarına ve rahat işlenir zengin kömür ocaklarına malik oldukça Türk köylüsünün acemi, fakat ucuz işini her şeye tercih edeceklerdir.

Makineleştirmek ve rasyonelleştirmek:

2 — Maliyet fiyatını düşürmek için randımanı arttırmak lâzımdır. Bunun da başlıca şartı, ileri tekniğin havzaya girmesidir.

İstihsalâtın makineleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi sayesinde amele başına istihsali en aşağı % 25-30 arttırmak kabildir.

Bugünkü çalışma metotları kömür havzasını tahrip edici mahiyettedir. Almanların Raubbau dedikleri yağma işletme sistemi kömür servetimizi adetâ talan etmektedir. Başka memleketlerde 40 santimlik damarlar bile işletilirken biz de bir metrelik damarlar bile bir daha işletilmez bir halde terkedilip bırakılmaktadır.

Kömür havzamızın rasyonel bir çalışma tarzına şiddetle ihtiyacı vardır.

Ucuz malzeme:

3 — İşletme için lâzımgelen muhtelif malzeme, muhtelif şirketler tarafından ayrı ayrı ve çok kerre mutavassıtlardan satın alındığı için pahalıya malolmaktdır. Malzemenin toptan ve bir elden mübayaası maliyet fiyatının inmesi üzerinde mühim bir tesir yapabilir.

Toplu işletme:

4 — Bugünkü istihsal dağınık ve birbirlerinden uzak ocaklarda yapılmaktadır. Bu ise maliyet fiyatını yükselten en mühim bir unsurdur.

Yukarda zikri geçen rapordan şu parçayı da verelim:

«Ocak maliyet fiatını en ziyade yükselten hususattan biri de işletmemizin pek dağınık olmasıdır. Filhakika hemen hemen hiç bir ehemmiyeti kalmayan küçük madencilerden sarfınazar, havza istihsalâtının üçte ikisine yakın bir mıktarını çıkaran Ereğli şirketi bile modern ve mütemerkiz bir işletme olmaktan uzaktır. Binaenaleyh diyebiliriz ki, Ereğli şirketi bile bir çok küçük ocakların bir elde toplanmış olmasından ibarettir. Bu dağınıklığın maliyet fiyatı üzerine ne derece suitesir yaptığı varistei izahtır. Maliyet fiyatını indirmek istersek ocaklarımızı daha mütemerkiz bir hale sokmağa ve işletmemizi daha rasyonel bir şekilde tertip etmeğe mecburuz.»

●

Bütün bu ve bu gibi tedbirlerin alınabilmesi ve Türkiyede ileri, vahdetli millî bir enerji siyasetinin takibi için kömür havzasının devletleştirilmesi şarttır. Bunun için se ilk yapılacak iş büyük bir kömür alıcısı olan devletin diğer şirketleri işlerinde tamamile serbest bırakarak bizzat kömür istihsaline başlayıp satış bürosunun monopol fiyatlarından kendisini kurtarmasıdır.

Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet Millî iktısadın ruhudur.

Türkiyede ucuz kömürü ve ucuz muharrik kuvveti ancak Devlet temin edebilir.

İnkılâp Edebiyatı.

Yakup Kadri.

Bir çok sözler vardır ki, manasını anlamadan tekrar eder dururuz. Bir zamanlar *millî edebiyat* diye bir şey tutturmuştuk; bunun mahiyeti pek iyi anlaşılamadan, ortaya bir *inkılâp edebiyatı* bahsi atıldı. Bu, yalnız bizde değil, bu, Volga kıyılarından, Pirene'in öbür yamaçlarına kadar, dağdan dağa, şehirden şehire akisler yaparak dolaşan bir yeni nidadır. *İnkılâp edebiyatı*... komşumuz Ruslar, bunu yapmağa çalışıyor. Hitler Almanyası, bunun iştiyakıyle yanıp tutuşuyor. Faşist İtalya, her yeni çıkan eserde bunun beşaretini gözetliyor. Hattâ, kendi hallerinden daima memnun görünen Fransızlar bile bu davaya katılmaktan yakayı sıyıramadılar. Fransada da bir *inkılâp edebiyatı* isteniyor, bir *inkılâp edebiyatı* aranıyor. Fakat, şimdiye kadar, hiç bir yerde, hiç bir kimse çıkıp ta bunun ne biçim şey olduğunu, bize, izah ve tarif etmek zahmetini üstüne almadı ve şimdiye kadar inkılâp edebiyatına tam bir örnek telâkki olunabilecek bir eser meydana çıkmadı.

İnkıaâp edebiyatı yapmak, inkılâp hamlesini ve inkılâp prensiplerini neşir ve tamim etmek mi demektir? Yoksa, bizzat, o edebiyat çığırlarının birinde bir başkalık, bir yenilik vücude getirmek mi demektir? Bu bile henüz belirmemiş bir noktadır?.

●

Meselenin en dolaşık tarafı şudur ki, böyle bir edebiyat örneğini, eski devirler edebiyatlarında da bulmamızın imkânı yoktur. Meselâ eski Yunan şairleri arasında *epik* olanlar kimlerdi? Kimlere *bukolik* denilirdi? Ve kimlerin eserleri *lirik*'ti? Biliyoruz. Eski Romalılarda, bir Virgilius hangi çığırı, bir Horatio hangi tarzı temsil ederdi? Biliyoruz. *Renesans*'ı müteakıp meydana çıkan şair ve sanatkârların soyları, cinsleri muhtelif isimler almış, muhtelif sınıflara ayrılmıştır. Fakat, bu üç büyük devir içinde, kendisine bizim düşündüğümüz manada, inkılâpçı vasfı verilmiş ne

bir tek sanatkâra, ne bir tek şair veya müellife rasgelmek mümkündür.

Gerçi, biraz daha yakına gelirsek, *Büyük Fransız İnkılâbın*'ı önceleyen ve *ansikaopedist*'lerden başlıyarak Jean-Jaques Rousseau'ya kadar dayanan yüksek bir düşünce ve sanat adamları dizisinde, inkılâp dediğimiz şeyin tohumlarını bulmak kabildir. Fakat, hangimiz bir Corneille'e. bir Racine'e, bir Molière'e inkılâpçı şairler; bir Labruyère'le bir Pascal'a, bir Saint-Simon'a inkılâpçı mütefekkirler ünvanını verebiliriz? Bunlara, inkılâpçı diyemediğimiz takdirde, o ünvanı, acaba, uysal ve hamlesiz Montesquieu'ye mi, yoksa *septik* ve müstehzî Voltaire'e mi daha ziyade yakıştırabiliriz?

●

Fransız İnkılâbı'nı hazırladıkları söylenen bütün bu simalar arasında, nihayet, gerek, lisanı, tavr ve edası ve belki de en çok hassasiyeti itibariyle zamanın hiç bir kaydına uymayan Rousseau kalıyor ki, ona da, olsa olsa, her devir sonunda, daha doğrusu her inkıraz ve inhitat devrinde zuhur eden yıkıcı, kırıp geçirici dehalardan biri nazariyle bakabiliriz.

Bu bakımdan, eğer inkılâpçı örneği, Jean-Jaques ise, on dokozuncu asrın sonunda, ve yirminci asrın şu ilk otuz yılında yetişen bir sürü anane tanımaz, insan paralayıcı ve cemiyet yıkıcı sanatkârlara ne diyelim? Bir Bernard Show'ın zekâsındaki zehirli nükteler, bir Proust'un teşrih neşterindeki *sadik* merhametsizlik, bir Gide'in buhranları, şüpheleri, tereddütleri, isyanları biten bir devrin ihtilâçlarından başka neyi ifade eder? Bütün bu saydığımız vasıflar, hep *dekadans* zamanları edebiyatlarına mahsus arazdandır ve bütün bu *karakteristik* arazı, yeni kurulduğu söylenen, mazi ile alâkası kesildiği zannolunan bütün yeni tip cemiyetlerin meydana attığı sanat ve kültür meyvalarında görüp tesbit etmek mümkündür. Faşist İtalyanın yeni edebiyatını *mistik* Pirandello ile dekadan Marinetti; komunist Rusyadaki inkılâp hamlesini, yaratıcı inkılâp hamlesini (!) biribiri ardısıra intihar eden karasevdalı genç şairler temsil ediyor.

●

Bütün bunlar gösteriyor ki, sanat ve edebiyat dünyasında henüz

mazi tasfiye edilmiş değildir. Bizim bildiğimiz, eski *hummanisma, Renesans* devrinden kalma *klâsik* insaniyat, henüz cihanın her yerinde, yeni ve eski tarz cemiyetlerin hepsinde hüküm sürüp duruyor. *İnkılâp edebiyatı* iştiyakı, işte, gittikçe *iskolastik* bir mahiyet alan bu köhne *hummanisma*'dan kurtulma hamlesini ifade eder. Kim ne derse desin, insan, değişmiştir; fakat insan telâkkisi bundan iki asır evvelki yerinde sayıyor.

●

Şu halde, inkılâp edebiyatı demek, yeni bir *hummanisma,* yeni bir insan ve ruh telâkkisi demek oluyor. Nasıl ki, *Renesans* sanatkârı, *iskolastisma*'nın elinde donup taş kesilmiş *itibarî insanı,* ortadan kaldırıp, yerine etiyle, kanıyle, yürüyen, konuşan, oturup kalkan, ağlayan ve gülen insanı ikame etti ise, bugünün ve yahut yarının sanatkârı da bu harekete gelmiş mahlûkun, ezeliyet ve ebediyet içindeki başdöndürücü *dinamisma*'sını ifade edecektir, ve böyle bir sanatkârın zuhuru, yeryüzünde, ikinci bir Galile vak'ası olacaktır.

●

İnkılâp sanatkârı, sanat âleminin beklediği bu büyük keşfi, bugün, elinde bulunan malzeme ile yapamaz. Her şeyden evvel bunu değiştirmek istirarında kalacaktır. Çünkü, ne dünkü heykel hamuru, ne bugünkü şiir dili *yeni insanı* artık kavramaya kadir değildir. O çoktan eski *mitologyaların* ilâhları sırasına geçmiştir. Onlar gibi akıl durdurucu, hayret verici mucizelerle dolu bir hayat sürmeğe başlamıştır. O Zefs'tir. O Promete'dir. O İkar'dır. O, Herkul'dür. O Merkür'dür. Bütün masalların devleri onun yanında bir cücedir.

●

Şu halde, hudutları, birden bire bu kadar genişlemiş, eb'adı, hacmı bu kadar artmış ve taşmış olan insanı, bir on beşinci asır Kardinal'inin; bir on dokuzuncu asır burjuvasının hendesesine sıkıştırmağa kalkışmak, artık, vazgeçilmesi lâzımgelen bir divaneliktir. Artık, herkes, bizim muasırımız olan *Artemis*'i, Madame Bovary'nin modası geçmiş fistanı içinde görmekten tiksinmeğe başlamıştır.

1933-1934
Bir yılbaşı bilânçosu.

Burhan Asaf.

Harpsonrası yılları arasında 1933 ün başlıca hususiyeti yalnız dördüncü buhran yılı olması değildir. Kendinden evvel gelen buhran yılları ile daha evvelki harpsonrası yıllarının kemmî terakümlerinden hasıl olmaları beklenen keyfiyetçe değişiklikleri ilk aksettiren yıl, 1933 olmuştur. Öyle ki, 1933 e kadar henüz münakaşa edilebilen, henüz itibarlarını muhafaza ederek hükümlerini yürütebilen bir çok kanaatlar, bu yıl zarfında, kendi tasfiye devrelerine fiilî olarak erişmişlerdir.

●

Bu kanaatların başında klâssik buhran telâkkisi gelir. Bu telâkkiye bağlı kalanların en inatçıları dahi, 1933 te, buhranın bir bünye buhranı olduğu kanaatına varmışlardır. 1932 de, buhranın acaba kapitalist rejimin içinde mi yoksa dışında mı cereyan etmekte olduğu sualini tahlil eden M. Mussolini, 1933 de suali yeniden ele alarak, buhranın kapitalist sistemin dışında cereyan ettiği yani mevzuu bahsolan işin kapitalizmin tam bir inhilâli olduğu hükmüne varmıştır. Gerçi faşist hareketinin babası «kapitalizm» ve «kapitalizmin inhilâli» derken «liberal sermayedarlığ»ı kastetmekte devam eylemektedir. Tıpkı kendi fikirlerine yakın hattâ bunların arkadan koşucusu olan Dr. Schacht, Hitler v. s. gibi. Şu var ki, başlangıçta yalnız siyasî liberalizme ve bunun esas unsurunu veren demokrasi ve parlâmentocılığa hücum eden bu zevat, 1933 te, hatalarını anlamışlar, iktısatla siyasetin ayni şeyin iki ayrı çehresi olduğunu akbul etmişler ve tenkitlerini iktısadî liberalizmin malûm ve müdevven şekli olan kapitalizm,e de teşmil etmek lüzumunu duymuşlardır.

Bu umumî tenkit neticesinde vardıkları müsbet noktaya gelince, bu da, sermayenin liberal devirde inkişaf etmiş olan kanuniyetlerini zorla kaldırmağa çalışarak ona eski Loncalar nizamındaki kanuniyetlerini kabul ettirmek teşebbüsü olmuştur.

Korporasyonlar sisteminin başlıca gayesi, sermayeyi bir taraftan iç ve dış pazarlara yatmak bakımından dilediği gibi sevk ve idare etmek diğer taraftan da onu devlet müdahelesile tesbit edilmiş bir faiz haddini kabule mecbur tutmaktır. Yani bu sistemin içinde yaşıyan sermayenin dilediği işe serbestçe yatmak hakkı olmadığı gibi faizin de serbest teşekkülü esası reddedilmiştir.

1933 te, siyasî ve iktısadî liberalizme karşı yürütülen bu gibi tenkitler, fiilileşmekte (fiile inkılâp etmekte) devam etmiştir. Bu yılın daha başlan-

gıcında, Almanyada nasyonal sosyalizm Amerikada da M. Roosevelt iktidarı ele almakla, söz sahasını aşmıyan bu tenkitleri bu iki büyük memleketin iktısadî, içtimaî ve siyasî hayatında salâhiyet sahibi kılmışlardır.

●

Nasyonal sosyalist fırkasının programında, bankaların yani millî kredinin devletleştirilmesi göze alınmıştı. Fakat her şeyden evvel kendini siyaseten hâkim bir mevkie koymak mecburiyetinde olan fırka, bütün 1933 yılında, programın bu noktasını ele almak fırsatını bulamamıştır. İtalyan faşizminin böyle bir karara on bir sene gibi uzun bir müddet zarfında bile varmamış olması ve bir de bunun tatbiki teşebbüsünde karşılaşılacak mukavemetler ve tehlikeler, bu noktanın ihmal edilişinde belki de müessir olmuştur. Almanyada şu ana kadar yapılan şey, sınıf tezadını doğuran sebeplerin kaldırılması değil, sınıf tezadının siyasî mücadelelerine nihayet vermekten ve bu tezadı olduğu gibi fırka kadroları içinde muhafaza ve «neutraliser» etmekten ibarettir.

Mevcut emareler ise, Alman nasyonal sosyalizminin kendi programı içinde, daha ziyade, rüc'atler yapmakta olduğuna ve bunlarda devam edeceğine delâlet etmektedir. Bu rejimin sermayedarlık derken daha ziyade Yahudi sermayesini kastettiği bugün artık anlaşılmaktadır. Meselâ Almanyada istihlâk eşyasının satış teşkilâtı «büyük mağazalar» sayesinde merkezleşmekte ve rasyonelleşmekte çok ileri bir safhaya varmış bulunuyordu. Ve bu «büyük mağazalar» ekseriyetle Yahudi sermayesine dayanıyordu. Fırka, iktidare gelmezden evvel, ortaya attığı bir çok demagojik şıarlar arasına bu mağazaların tasfiyesini de koymuştu. Ve küçük dükkâncılar ile küçük esnafı, peşine, bu sayede takabilmişti. Fakat iktidare geldikten sonra, merkezleşme ile rasyonelleşmeyi tasfiye etmenin fiyatları yükselteceğini ve Alman ihracat sanayiinin rekabet kabiliyetini kıracağını anlamakta gecikmedi. Şimdi bütün cehti, bu gibi mağazaları kaldırmak değil, bunlara yatmış olan Yahudi sermayesini tasfiye ederek bunun yerine devlet sermayesini ikame etmektir. Ve hakikaten, bugünkü Alman devleti, Yahudi malını her ne şekilde olursa olsun devletleştirmekte zerre kadar tereddüt göstermemektedir.

Hitler Almanyası, sermaye bahsında, orijinal bir ırkçılığın ötesine gitmek niyetinde gözükmüyor. Fakat bugünkü Alman istihsal cihazının ancak dış pazarların yeniden kazanılması ile yaşayacağını bildiği için, bir yandan galip devletlerden hürriyet, istiklâl ve hak beraberliği isterken diğer yandan hudutsuz bir emperyalizm politikası güdüyor. Kendi bünyesi içinde bir takım inkılâplar yapmaktan ise kendi toprakları dışında pazar ve müstemleke fütuhatı temin ederek bu gibi inkılâpları lüzumsuz kılmayı tercih ediyor. Ve bu arzusunda, İtalyan faşizmi ile ayni noktada buluşmuş oluyor. «Beyaz ırk», «medenî Avrupa» gibi Avrupa için müşterek ve mukedderat tayin edici şıarları geniş bir propagandaya ve bir çok siyasî hareketlere mevzu kılmakla, eski «sarı tehlike» masallarına iktısdî, içtimaî, siyasî ve aktif bir ölçü ve istikamet vermek istiyor.

●

Amerikadaki hareket, bir kere Amerikan emperyalizminin sulhçu esasları-

na, ikincisi de Amerikanın muazzam sermaye ve kuvvet ihtiyatlarına dayandığı için, Avrupadakilerine noktası noktasına benzememektedir.

Gerçi orada da, sermayenin devlet kontrolü altında çalışması, mesafe almakta olan bir prensiptir. Fakt M. Roosevelt, sermayenin devlet kontrolü altına ancak bazı esaslı tedbirlerle girebileceğini biliyor. Tasarruf ve mevduat hesaplarını ellerinde tutan bankalar, faiz ve işeyatma bakımından serbest kalmayı, daima müdafaa edeceklerdir. Devletin bu noktalardan birine müdahale etmesi, bankaları muyyen bazı spekülasyonlara, sermaye hareketlerini de keza muayyen bazı yollara sevkedecektir. Devletin sadece kanun kanalından yapacağı müdahaleler, spekülasyonu kaldırmıyacak ancak mahiyetini değiştirecektir. Serbest nizamda, serbestçilik usulleri dahilinde cereyan eden spekülasyon, müdahaleli rejimde, müdahaleli rejime göre kâr şekilleri arayacaktır. M. Roosevelt bunu bildiği için, bankaların kısmen olsun devletleştirilmesini lüzumlu görmüş ve devlet tahvilâtı mukabilinde imtiyazlı hisseler satın almak suretile bankalar üzerindeki devlet kontrolüne fili bir müessiriyet vermiştir.

Bundan başka, Amerikan ihracatını da fili devlet kontrolü altına almağa teşebbüs etmiştir. İkiyüz milyon dolar sermaye ile bir devlet ihracat ofisi tesis etmiştir.

Bu iki hareketin manası pek büyüktür. Bankalar üzerinde teessüs eden fiili devlet kontrolü sayesinde, hem millî kredinin tek elden idaresi hem de faiz hatlerinin devlet elile tayini temin edilecektir. İhracat ofisi ise, Amerikanın harici ticaretinde fili bir nâzım olacaktır.

1932 nin sonuna kadar söz, fikir ve münakaşa şeklinde iken dahi büyük itirazlara maruz kalan yeni millet ve devlet hayatının bu yeni unsurları, 1933 ün sonunda, yürüyen hakikatler ve ilerleyen hayat tezahürleri olmuştur.

Avrupadaki faşizm hareketleri ile Amerikanın bu inkişaf etmekte olan yeni rejimi arasında, münasebet, ancak dolayısile yani bugünkü dünyada hemen bütün rejimlerde biribirine benzer noktalar mevcut olduğu için vardır. Yoksa, Avrupadaki hareketlere has olan dar ve küçükburjuva görüşle Amerikan tecrübesinin geniş mahrekli cemiyet istihalesi arasında mevcut olan fark, Amerikan hareketini ikide birde kendine atfetmek küstahlığında bulunan Avrupa faşizmini gülünç bir mevkide bırakacak kadar büyüktür.

●

Yine 1933 senesinde, Fransa ve İngilterede de büyük fikir istihaleleri göze çarpmıştır. Alman sosyalist ve komünist fırkalarının tasfiyesi üzerine Fransız sosyalist fırkasında «beynelmilelcilik» ve «milliyetçilik» prensipleri derin bir ihtilâfın doğmasına sebep olmuş ve Renaudel ile Déat gibi tanınmış Fransız sosyalistleri, beynelmilelci ekseriyetten ayrılarak «Fransız sosyalist fırkası»nı tesis etmişlerdir.

Bundan başka, Fransız ağır çelik sanayinin menfaatlerini temsil eden şahsiyetler, açık bir faşizme geçmemekle beraber, Fransız parlâmentoculuğunun ıslahı lâzımgeldiği fikrini ileri sürmüşlerdir. Daha ziyade Fransız çiftçisi ile Fransız küçük-burjuvazisine dayanan radikal sosyalist fırkasında ise, eski jakobenlik'in, müdahaleci bir devletçilk mihveri etrafında gençleştirilmesi ve canlandırılması lüzumu iktidarda bulunan bu fırkanın devlet

hareketlerinde pek az temsil olunmakla beraber matbuatında, ittifaka yakın bir tasvip ile karşılanmıştır.

Mamafih cihan harbından büyük kârlarla çıkan bu memlekette yeni rejimlerle alâkadar davalar, münakaşa sahasının pek ötesine gidememiş ve Fransa yirminci asıra en muhafazakâr millet olarak giren millet mevkiini, henüz kimseye kaptırmamıştır.

İngiltere halbuki, liberal fikirlerin ne kadar eskidiğini sanki göstermek üzere tertip ettiği «Londra para ve iktısat konferansı» ndan sonra, Amerikan tecrübesinin şiddetli surette tesiri altına girmiştir.

1933 senesinin sonunda İngiliz sermayedarlığı ve İngiliz parlâmentocılığı hakkındaki endişeler, şüpheler ve münakaşalar İngilizlere mahsus olan bir sükûnetle şiddetlenmiştir. Geçen intihabatta kat'i bir hezimete uğrayan amele fırkası, 1933 zarfında, iktidara gelir gelmez, bankaları, sanayi ve münakalâtı derhal devletleştireceğini ilân etmekten çekinmemiş ve daha tuhafı, zatı hazreti kralînin muhalefet fırkası'na birdenbire arız olan bu ihtilâlcı zihniyet, fırkanın geçenlerde yoğa kadar azalmış olan taraftarlarını gelecek intihabatta ekseriyeti alacak kadar çoğaltmıştır.

Bunda iki sebebin mevcudiyetini işaret etmek lâzımdır.

1 — M. Roosevelt'in Amerikadaki devletçi ve cesur hareketleri.

2 — Bu hareketler yüzünden, kapitalist, Ottawa'nın fena halde tesirsiz kalarak sosyalist bir Ottawa cereyanına esbabı mucibe hazırlaması.

Daima nazarı dikkati celbeden bir şey olmuştur: İngilterede her İngiliz, hangi fırkaya mensup olursa olsun hem beynelmilelciliğe hem milliyetçiliğe taraftardır. Ve bir muhafazakârın beynelmilelciliği, bir amele fırkası mensubunun milliyetçiliği kadar kuvvetlidir. Bunun sebebini şurada aramak lâzımdır ki, her İngiliz sınıf telâkkisinden evvel imparatorluk telâkkisinin adamıdır. İmparatorluk öyle bir şeydir ki, milliyetçilik yahut beynelmilelcilik bakımından kat'î bir tecride cevaz vermez. Ada ile ne kadar alâkadar ise cihan ile de o kadar alâkadardır. Bütün bunlardan başka da, İngiliz terbiyesinde, hem fertle camia terbiyesini hem de milliyetçilikle beynelmilelcilik terbiyesini görürüz.

İşte İngiliz milletinde mevcut olan bu vasıflardır ki, bütün insanlık için istihale seneleri olan harpsonrası ve buhran senelerinin cemiyetlere «imposer» ettikleri zaruretleri, diğerlerinde olduğu gibi şiddetli ve kanlı çarpışma şekilleri yerine İngiliz milletine derinden derine ve malûm olan sükûnet ve olgunluk havası içinde aşılamıştır.

İngiltere, düne kadar kapitalist bir cihanın kalpgâhı olmakla cihanın idaresini elinde tutan memleketti. İngilizler, anlarlarsa ki, sosyalist bir cihanda da idare ve hâkimiyet kendi ellerinde kalacaktır, sosyalizme geçmek için yalnız bir işaret beklerler: Kapitalizmin hakikaten iflâs etmiş olması. İşte amele fırkasında birdenbre hâkim oluveren ihtilâlcı ruh ile bunun İngilterede ciddî bir infial ve indifa yerine artmakta olan bir tasvip ile karşılanmasını, anlamak istersek, bu bakımdan anlamağa çalışmalıyız.

Zikredip geçelim ki, Avrupa faşizmi İngilterede, şimdiye kadar kendine iki ifade vasıtası bulabilmiştir:

Bunlardan birisi Sir Mosley'in daha ziyade bir operet kumpanyası faaliyetlerini hatırlatan faşist fırkası, diğeri de, Lortlar kamarasına bu kamaranın

selâhiyetlerini arttırmk ve Avam kamarasını ele geçirecek bir amele fırkası ekseriyetinin kanunî yoldan yapmak isteyeceği rejim tadilâtını yine kanuî yoldan önlemek üzere Lord Salisbury tarafından verilen lâyihadır.

●

1933 senesinin metropollar karargâhından görünüşünü bu suretle hulâsa ettikten sonra ayni yıl zarfında millî kurtuluş hareketlerinin ne kadar yol almış, olduğunu tetkik edebiliriz.

Bir kere millî kurtuluş davasına karşı bizzat metropolların büyük bir ehemmiyet vermeğe başlamaları davanın her gün daha fazla ilerlediğine ve cihan siyasetinin unsurları arasında gittikçe ön plâna geçtiğine delâlet eder (1) Gerçi milletlerin kurtuluşları ve istiklâlleri ile pek yakından alâkadar gözüken Almanya, İtalya ve Japonya gibi metropoller, bütün metropoller gibi ayni zamanda şiddetli bir emperyalizm davası güden memleketlerdir. Ve bunların millî kurtuluşa karşı taraftar gözükmeleri, nihayet, birbirleri aleyhine takip ettikleri siyasette munzam bir politika silâhı bulundurmak içindir. Yalnız millî kurtuluşun kudretli devletlerin dahi tenezzülen kullandıkları bir silâh mevkiini alması, kuvvet ve ehemmiyetini gittikçe tanıtmakta olduğuna bir delildir. Onunla hiç bir alâkaları olmaması lâzım memleketlerin ona karşı gösterdikleri iltifatları bariz bir surette arttırmaları, 1933 yılının göze çarpan hususiyetlerinden biri olmuştur.

Kadro, gerek münferit yazılarında, gerek «İnkılâp ve Kadro»da Marksizmin cihan ihtilâli tezini tahlil ve tenkit ederken, ehemmiyetle işaret etmişti ki, bizzat Karl Marx dahi dahil olmak üzere bütün marksistlerin ihmal ettikleri millet katelogirisi ve buna dayanarak mücadelesini yapan millî kurtuluş, cihanın mukadderatını tayin davasında gittikçe ön plâna geçerek sınıf nazariyesinin gerilemesi ve tasfiye edilmesi nisbetinde kuvvetlenip inkişaf edecektir. Bunun iktısadi bir müeyyidesi olmak üzerede, keza bütün neşriyatında, istihsal vasıtalarının sınıflar arasında sahip değiştirmelerinin değil, milletler arasında adilâne bir surette dağılmalarının ileri bir cihan nizamını yaratacağını ileri sürmüştü.

Sınıf nazariyesi yerine millet ve millî kurtuluş nazariyesi ve şu yahut bu sınıf eline verilmiş bir «ileri istihsal vasıtaları temerküzü» yerine milletler arasında adilâne bir surette tatbik edilmiş bir «istihsal vasıtaları tevezzüü» şimdiye kadar hiç bir memlekette hiç bir şahıs yahut fikrî sistem tarafından dokunulmamış bir mevzudur. Bu iki prensip noktası ilk defa olarak Türk inkılâpçıları tarafından ifade edilmiş ve ilk defa olarak Türk inkılâbının hamle ve muvaffakıyetlerinde temsil olunmuştur.

1933 senesi, en ziyade bu noktalar lehine deliller yetiştirmekle geçmiştir. Sınıf nazariyesi, Ortaavrupayı kaplayan faşist dalgası altında ve genişçe ölçüde bir Bartelemi gecesi tekniğinin zoru ile, kanlı bir tasfiyeye uğramıştır. Ve sosyalizmin ifade ettiği içmana sınıflara bölünerek parçalanmış bir milletin her hangi bir sınıfına ait bir imtiyaz olmaktan çıkarak yaşaması için içindeki tezatları yenmek mecburiyetinde olan yeni millet kategorisinin ilk şartını teşkil etmiştir. O kadar ki, yaşamakta olduğumuz asırda, en muvazeneli, en vahdetli ve en kuvvetli milletin farikası sınıf tezatlarına en

(1) 24 numaralı Kadro'da buna ait bir yazı vardır.

az yer vermiş olması olacaktır. 1933 senesine kadar «nasyonal» unsurla «sosyal» unsurun iki zıt gibi karşı karşıya bulunması nazariyede ve ameliyede esas iken, 1933 yılının getirdiği keyfiyetçe değişiklikler neticesinde, bu iki unsur birbirinin «lâzımı gayrı mufarak»ı olarak birbirine kaynamıştır. Bir çok memleketler için bu kaynaşmanın derece ve nisbeti, memleketlerin sermaye ihtiyatlarına yahut iş gücü fukaralıklarına göre tehalüf etmektedir ama - bu iki unsurun asliyetini ve lüzumunu idrak etmemiş memleketleri, medeniyet çevresinin ancak dışarısında bulmak kabildir.

Milliyetçi, devletçi ve halkçı olan Türk millî kurtuluş inkılâbı ise, bu kaynaşmayı daha ilk adımdan itibaren ve kendine uygun gelen derece ve nisbette kabul etmekle kalmamış, umdeleri arasına inkılâpçılığın dinamizmini ilâve etmekle sağ ve sol mefhumlarını tamamile parçalıyarak tezatsız ve yekpare millet camiasının ileriye doğru yürüyüşünde cephenin tekliğini kabul etmiştir. Bundan başka:

Türk millî kurtuluş inkılâbının on beşinci ve Türk cümhuriyetinin onuncu yıldönümünde, Büyük Şeflerin verdikleri direktiflerde, fırkanın meydana getirdiği muazzam kutlulama eserinde ve Türk neşriyatının ortaya yığdığı bütün yazılarda bugün ilân edilmiş bulunan «beş senelik plân»ın bütün fikrî esbabı mucibesi, «iktısadî kurtuluş» şiarı altında verilmiştr. «Beş senelik Türk plânı» ileri istihsal vasıtalarının milletler arasında adilâne bir dağılışını istihdaf eden, başka milletlere nümune vazifesi gören ve muvaffak oldukça millî kurtuluş inkılâbına ait tecrübe ve kaideleri tedvin edecek olan büyük hâdisedir.

«İstihsal vasıtalarının adilâne bir tevezzüe tâbi olması bahtiyar milletlerden müteşekkil ileri bir insanlık için şarttır» diyen Türk inkılâbı, askerî ve siyasî safhadan iktısadî ve kültürel safhaya tereddütsüz ve ayni Şef emri ve cephe vahdeti ile geçmekle, millî kurtuluş inkılâbını bütün esasları bakımından, bütün unsurları ve hızı ile gayesine doğru çözmüş oluyor.

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya gibi Balkan devletlerinin kısmen sanayileştikten sonra bu yolda devam etmek istediklerini biliyoruz. Mısır, İran, Irak gibi komşularımızda da bu istikamette hamleler hazırlandığını duyuyoruz. Çinde ve Hindistanda sanayileşme, oldukça ileri safhalara gelmiştir. Bütün bunlar, inkılâbımızın «vasıtaların tevezzüü» tezini teyit eden hâdiselerdir. Fakat bütün bu saydığımız memleketlerde, bizim inkılâbımızın şâmil görüşü henüz yoktur. Henüz oralarda bütün bu gibi işler, ya münferit sanayileşme teşebbüslerinin hududunu aşamamak yahut ki, (Hindistanda) millî bir sermayeye istinat etmemek bakımından eksik ve melez hareketlerdir.

Şu var ki, Türk inkılâbı, silâhtan istihsal ve ticaret cihazlarına kadar kurtuluşun bütün şartlarını birer birer ifade ederek birer birer tahakkuk ettirdikçe, bütün bu milletlerin öncüsü olmak şerefini, tarih onun alnına bir çelenk gibi takacaktır.

Kömür yakan Türkiye.

M. Şevki.

En çok kömür servetine malik memleketlerden biri olan Türkiye, en az kömür sarfiyatı rekorunu elinde tutan bir memleekttir de. İlk kömür madenimizi keşfeden merhum Uzun Mehmetten bugüne kadar bir asırdan fazla zaman geçtiği halde kömür sarfiyatı bakımından aldığımız yol bir çuvaldız boyu bil edeğildir. Denebilir ki, bizde kömürün büyük ehemmiyeti ve geniş mikyasta istihlâkindeki faidelerin anlaşılması Cümhuriyet Başvekilinin «bir memlekette medeniyet seviyesinin kullandığı kömür miktarile ölçülebileceğini» (1) haykırdığı günden başlar.

Filhakika sathının % 90 nı ağaçsız olan memleketimizin yeşillenmesi ancak Türkiyede odun yerine kömür yakılmıya başlandığı zaman mümkün olabileccği gibi hararetini diken ve tezekten alan büyük kütlenin maden kömürile ısıtıldığı gün de temiz, müreffeh ve mes'ut Türkiye yolunda hayli büyük adımlar atmış bulunduğumuza emin olabiliriz.

●

İngilterede bir senede nüfus başına istihsal olunan maden kömürü miktarı vasatî olarak 5,5 tondur. Almanyada liynit ve maden kömürünün istihsal miktarı nüfus başına 4,5 tona, Amerikada 4 tona, Fransada 1,5 tona baliğ olur. Bu memleketlerin refah ve iktısat seviyesini bizimle mukayese imkânı olmadığı için haydı onlardan vaz geçelim. Fakat maden kömürü ve liynit servetleri bizim memleketimizle kabili kıyas olmıyacak derecede az olan komşularımıza bakalım:

1930	senesinde	Yugoslavyada	beher	nüfus	başına	istihsal	olunan	maden	kömürü	ve	liynit	350	kilo
„	„	Bulgaristanda	„	„	„	„	„	„	„	„	„	380	„
„	„	Romanyada	„	„	„	„	„	„	„	„	„	125	„
„	„	Türkiyede	„	„	„	„	„	„	„	„	„	105	„

Bunlar istihsal olunan miktarlardır. İstihlâk miktarlarına gelince buradaki noksanımız komşularımıza nazaran daha aşikârdır. Meselâ yukarıda sayılan komşu memleketlerden yalnız Yugoslavyanın bir miktar kömür ihracatı vardır. Diğer memleketler istihsallerini hemen kâmilen kendi memleketlerinde istihlâk ederler.

Bizde ise istihsalin mühim bir kısmı (takriben % 40) harice sevkolunur. Kalan kısım geniş sahillerimizde işleyen gemilerimizde, çok uzun demiryol hatlarımızda, fabrikalarda, elektrik santrallarında ve sairede kullanılır, mahrukat olarak da kömürümüz hemen ylnız demiryol istasiyonlarının sobalarında görülür, başka bir yerde tesadüf edilmez.

Son senelerde şehirlerimizde artan kömür istihlâki bile hariçten gelen kok

(1) Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin iktısat haftası münasebetile Halkevinde irat buyurdukları son nutuklarından.

ve antrasite dayanmaktadır. Bu fasılların heyeti umumiyesinin yekûnu da nüfus başına acak 60 kiloya çıkabilmektedir. Buradan vazıhan görülüyor ki, kömür sarfiyatımız refah seviyesi itibarile bizden çok ileride bulunan memleketlere nazaran değil fakat bizzat komşularımıza nazaran da tasavvurdan çok azdır. Buna çare bulmak, bir taraftan memleketi temiz, iyi ve ucuz bir mahruka nail ederken diğer taraftan da bir mahsulümüzü kıymetlendirmek ve memleket iktısadiyatındaki yerini vermek millî bir borç halini almıştır.

●

Rokfeller Çine petrolu sokmak için evvelâ bedava petrol lâmbası dağıtmıştır. Lâmbaya sahip olan her Çinli bunun bir ihtiyaca tekabül ettiğini düşünmüş ve bu cihazın iş görmesi için noksan kalan petrolu tedarike yeltenmiştir. Fikrimce kömürü yaymakta takip edeceğimiz en kestirme yol budur: Ucuz, çok ucuz kömür sobasını memleketin her tarafına yaymak. (1). Ekseri yerleri ağaçsız olduğu için zaten mahruk sıkıntısı çeken, bir çok yerlerinde odunlar buğday fiyatına satılan memleketimizde bundan sonra kömür istihlâkinin artması kendiliğinden devam edip gider.

İki üç lira gibi az bir para ile tedarik edilebilen, koku vermeyen elverişli bir sobayı bulduktan sonra bizzat Ankarada halkın yüzde sekseni ucuz liynit kömürünü yakmakta tereddüt etmez. Çünkü ayni Ankarada 5000 kalorili liynt kömürünün kilosu 1,3 kuruşa satılırken 1800 kalorilik yaş odunun kilosu 2 kuruşa satılmaktadır. Halkı bugün dahi liynit yakmaktan meneden sebep her şeyden evvel çok pahalı ve başka maksatlarla yapıldığı için fennen elverişli olmıyan, kömür sobalarıdır. Halbuki bir defa liynit kullanmak taamüm etti mi, şimdiki az istihsal yüzünden nisbeten pahalı olan fiyat daha düşecek ve istihlâk sahası daha genişleyecektir. Anadolunun hemen her tarafında, şimal, şark, garp, orta, cenup kısımlarında mevcut olan kömür ve liynit mdenleri işletilecek, meselâ Ankara ve Konya arasındaki Bozkırda oturan köylü az verimli tarlasına atacağı gübreyi ocakta yakmaktansa ve yahut günlerce avara olarak kırlarda diken toplamaktansa, 20-30 kilometre ötesindeki Koçhisarda bulunan liynitten istifade edecek, ununu öğütmek için sonbaharın yağmurlarını bekleyen değirmenci buhar makinesile çalışacak ve o sahada tabiatile bir işletme, nisbî bir refah husul bulmuş olacaktır.

Kömürün yayılması için koştuğumuz bu ilk şart kabul olunurken güç ve gayri kabili tahakkuk bir şey değildir. Fazla bir kâr gözetmeden seri halinde imalât yapacak bir müessesenin 2-3 liraya kadar kömür sobası mal edebileceği gayet tabiidir. İşin az yapılması ve çok kâr düşünülmesidir ki, bu sobaları bugün 12-20 lira gibi fahiş fiyatlara çıkarmıştır. Bunların meselâ linyit yakmaya elverişli olmadıkları yalnız kok kullanmak için yapıldıklarından kömürü büyük kütle içerisine yaymaya elverişli olmadıkları da ayrı bir meseledir.

Kömürün yayılması için ikinci tedbir fiyatı düşürmektir. Çünkü bizdeki kömür ve linyit fiyatları bunları fazla istihlâk eden memleketledekilerle kıyas kabul etmiyecek kadar yüksektir.

---

(1) Enerji işinde kömürün yayılması hakkında 21 numaralı mecmuadaki kömür yazımıza müracaat.

1929	senesinde	Almanyada	bir	ton	maden	kömürünün	ocaktan	teslim	fiyatı	vasati	olarak	8	Lira
„	„	İngilterede	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	„
„	„	Amerikada	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„
„	„	Türkiyede	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	„

Yani biz kömürü Almanyaya nazaran 1,25 defa, İngiltereye nazaran 1,3 defa Amerikaya nazaran 2,5 defa daha fazlaya almaktayız. Halbuki Türkiyede maden amelesine verilen gündelik hemen her memleketekinden az olduğu gibi havzanın jeolojik vaziyeti ve kömür serveti itibarile de ihracı güçleştirecek bir halı yoktur. (1)

Hele istihlâk mahallindeki fiyat farkı büsbütün başkadır. Meselâ istihsal mahallerinden takriben ayni mesafede olan Berlin ve Ankara şehirlerindeki kömür, kok ve linyit fiyatlarını karşılaştırırsak bu farkı daha bariz surette görürüz:

1931	senesinde	Berlinde	bir	ton	maden	kömürünün	vasati	satış	fiyatı	12	Lira
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	23	„
„	„	Berlinde	„	„	kok	„	„	„	„	15	„
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	39	„
„	„	Berlinde	„	„	5500	kalorilik	linyit	„	„	„	3,5	„
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	„	15	„

Yani maden kömüründe takriben bir misli, kok kömüründe iki buçuk misli, linyitte 3 misli bir fark. Fiyat seviyesinin indirilmesi hususunda düşüncemiz şudur:

İstihlâk mahallindeki fiyat istihsal ve nakliye ücretlerinin bir tabiîdir. Bu ücretlerin yekdiğerine nisbeti memleketimizin ekseri yerlerinde (meselâ Ankarada) 1:1 dir. Bunlardan istihsal fiyatının indirilmesi ancak tedricen ve istihlâk miktarının artmasile mütenasiben mümkün olabilir. Bu da yakın zaman için azamî olarak bugünkü fiyat seviyesinde 1/4 nihayet 1/3 ne baliğ olabilir. Halbuki nakliye ücretinde bu fiyat birden 1/2 hattâ 3/4 nisbetinde düşürülebilir ve fazla nakliyat ile bu indirilen miktar telâfi olunabilir. Bu suretle istihsal fiyatından 1/4 nakliye ücretinden 3/4 ki takriben yarı yarıya ucuzlatılacak kömür küçük satıcının amansız ihtikârına terkedilmeden her istihlâk mıntakasında tesis olunacak umumî depodan tevzi olunursa kömür Türkiyemizde de lüküs bir meta olmaktan çıkarak harcı âlem bir mahruk sınıfına dahil olacaktır.

Üçüncü mesele kömürün istihlâkini daha iyi bir hale koymak için onu işledikten sonra mahruk pazarına çıkarmaktır. Taş kömürü ve linyitten kok istihsali, liynitten Briket yapılması gibi. Bu suretle daha temiz, daha elverişli bir malıruk elde edileceği için şüphesiz daha şayanı tercihtir. Yalnız hatırdan çıkarmamak icap eder ki bu işler meselâ demir istihsali, yol için zift istihsali, kimya sanayi ve saire ile alâkadar değilse fiyatı yükselteceği için yayılmaya da nisbeten engel olabilir. Binaenaleyh bu şekilde işlemelere sırf daha müsait mahruk bakımından değil de kömürden başka suretlerle de istifade etmek ve havi olduğu diğer maddeleri de kıymetlen-

(1) Bu hususta Vedat Nedim Bey arkadaşımızın bu nüshadaki yazısına müracaat.

dirmek bakımından ehemmiyet vermek gerektir. Ancak bu suretledir ki, meselâ kok ve maden kömürü arasında başka memleketlerde olduğu gibi bizde de büyük fark hasıl olmaz. (Çünkü maden kömürile kokun havi olduğu kalori takriben aynidir ve kok istihsali için sarfedilen emek kömür gazının ve diğer mahsullerinin kıymetlendirilmesi ile karşılanmıştır). Yoksa kok ile kömür arasında bugünkü anormal farkı yapacak her işleme kömürün yayılması noktasından bir engeldir ve terkedilmeli, doğrudan doğruya maden kömürü veya linyit yakacak çareler bulunmalıdır.

Mahruk bakımından yapılacak bu ucuzlatma kömürü muharrik kuvvet olaıak da memleketimizde en ucuz bir vasıta haline sokacaktır. Esasen bu iş yalnız ucuzluk meselesi olmadığı, memleketin sanayi ve millî müdafaa siyasetlerile de alâkadar bulunduğu için muayyen tedbirler ve kanunlar ile halli artık kat'î bir lüzum olan bu hususa burada yalnız işaretle geçeceğiz. (1)

Hulâsa ucuz soba, istihsal ve nakliye ücretlerinde fiyatı düşürmek, satışı az kârla kanaat edecek büyük ve mümkün olan yerlerde devlet müesseseleri elinde toplamak ve bu işlerin heyeti umumiyesinin devletçe devamlı kontrolu çok az bir zamanda memlekette kömür istihlâkini umulduğundan daha fazla arttıracağına şüphemiz yoktur. Bu takdirde meselâ Ankarada bir ton maden, liynit ve kok kömürünün fiyat teşekkülleri vasatî olarak şu suretle olabilir:

	İstihsal mahallindeki satış fiyatı	Nakil fiyatı	Satış fiyatı
Maden kömürü	8	4	13,5
5500-6000 kalorilik linyit kömürü	4	2	7
Kok kömürü	10	4	16

İlk hamlede maden kömürü ve linyitte vasatî olarak % 50 ve kok kömüründe % 100 ucuzluk temin edecek böyle bir fiyat teşekkülüdür ki, Türkiyeyi yakın bir atide kömür yakan memleket haline sokabilir ve istihlâkle ucuzluk birbirini takip ederek muhterem Başvekilin işaret ettiği üzere lâyık olduğumuz medeniyet seviyesile mütenasip bir hadde yükselir.

(1) Bunun için 21 numaralı Kadrodaki yazıya müracaat.

Yeni tip bir Millî iktısat için en korkunç buhran, Millî İktısat faaliyetlerindeki anarşi ve plânsızlıktır.

Millet içinde sınıf meselesi.

İsmail Husrev.

Bütün neşriyatımızda «*millet bütünlüğünü*» kendimize hareket ve muvaselet noktası olarak aldık. Bizce Türk milleti, dışarıya doğru olduğu kadar içeriye doğru da bütündür. Millet içinde sınıf ve zümre kavgalarını, sınıf ve zümre hâkimiyetini, ister aşağıdan gelsin ister yukarıdan, millet bütünlüğünü parçalıyan ricî hareketler telâkki ediyoruz. Sınıf hâkimiyetinin tasfiyesi, millî kurtuluş hareketlerinin ileri prensiplerinden biridir. İlk ve son olan millet menfatidir. Binaenaleyh «*Kadro*» cemiyeti telâkki tarzında «*içtimaî bütüncü*»dür.

Biz bu prenesipi ortaya atarken acaba şe'niyetle tezada düşmiyor mıyız? Hâdisatın seyri bizi nakzetmiyor mu? Sınıflı bir cemiyete has bütün inkişaf kanunlarına Türk milletinde tesadüf etmiyor mıyız? Türk cemiyeti acaba içtimaî bir *cui generis* midir?

Bu suallere cevap aramadan evvel bazı mefhumlar üzerinde mutabık kalınmak lâzımdır: Bir millette sınıflar nasıl teşekkül eder? Sınıf nedir?

Cemiyet tarihinde sınıfsız devirlere, sınıfsız cemiyet tiplerine tesadüf etmek mümkündür. Meselâ ilk cemiyet tipleri olan iptidaî komünlerde *(Gentil-Markverfassung)* insanlar arasında şahsî mülkiyete müstenit bir içtimaî farklılaşma, bir ayrılık görülmez. Her şey müşterek mülkiyet altındadır. Komün âzası arasında kabile reisi ile halk, kadınla erkek arasında idari ve teknik farklılıklar hâkimdir.

●

Vaktile Amerikada iktısadî faaliyetleri avcılık olan yerlilerin hayatını tetkik etmiş olan «*Grosse*» iptidaî avcı kabilelerde içtimaî kuruluşun şeklini şöyle tasvir ediyor:

«Esaslı servet farkları olmadığından kabile halkı arasında zümre ayrılıkları da teşekkül etmemiştir. Umumiyet itibarile bütün yetişmiş erkekler, kabile dahilinde müsavi hukuka maliktirler. İhtiyarlar ancak zengin tecrübî bilgileri sayesinde otorite sahibi

olmuşlardır. Fakat kimsede bunlara karşı bir inkiyat, bir itaat görülmez. Kabilelerine bir reis seçmiş olan merkezî Kalifornia yerlilerinde reislerin hâkimiyeti de fevkalâde mahduttur. Reis, kabile efradının iradesi hilâfına kendi arzularını is'af ettirecek vasıtalara malik değildir. Daha eski avcı kabilelerde reise de tesadüf olunmaz. Kabilenin erkekleri homojen, farklılaşmamış bir kütleden ibarettir. Bunların içinden sivrilen fertler, ancak fevkattabiî kuvvetlere sahip oldukları zannedilen sihirbazlardır» (1)

Çapa ile ziraat yapan iptidaî köylülerin de içtimaî kuruluşları avcı kabilelerden farklı değildi. Meselâ Avrupada akvam muhaceretinden evvel «*Mark*» usulile yanyana yaşıyan müsavi hukuklu ve aralarında kan rabıtası bulunan kabilelerde içtimaî farklar teessüs etmemişti. Yeni dünyada da meselâ «*Peruda çapa ile ziraat yapan iptidaî köylülerde İnkaların hücumundan evvelki devirde ayni cemiyet kuruluşunun mevcudiyeti» tesbit edilmişti (1).*

Sırf iktısadî bakımdan alırsak, iptidaî komünlerde bir içtimaî farklılaşma, bir içtimaî ayrılış seyri, istihsalde iş verimliliğinin *(Arbeitsproduktivitât)* artmasile başlar. Cemiyette iş verimliliği de teknik bilgilerin, teknik vasıtaların inkişafile yükselmiştir. Müesses ihtiyaç seviyesinden fazla miktarda bir mahsulün alınmağa başlamasını, iptidaî cemiyetlerin tarihinde bir dönüm noktası olarak kaydedebiliriz. İptidaî komünde iş verimliliği bir kısım insanların istihsale doğrudan doğruya iştirak etmemelerine, istihsalden gayri işlerle yani harp, idare, organizasyon, ilh... gibi meselelerle uğraşmalarına imkân vermiş ve neticede cemiyet içinde mesleklerin, iş bölümünün ve nihayet içtimaî zümrelerin teşekkülüne vesile olmuştur.

Avcı kabilelere nisbetle yüksek teknik bilgilere çobanlık eden kabilelerde tesadüf olunur. Hayvanın ehlileştirilmesi, büyük hayvan sürülerinin beslenebilmesi, hayvanın südünden ve diğer mahsullerinden istifade olunabilmesi gibi işler, zamanla muayyen teknik bilgilerin edinilmiş olduğuna delâlet eder. Çoban kabilelerde bu yüksek teknik bilgiler sayesinde iş verimliliği de yüksektir. Bunun içindir ki, içtimaî farklılaşmalara ilk defa çoban kabilelerde rasgeliriz.

(1) Grosse. Formen der Fomilie in Franz Oppenheimer's «Der Staat» S. 16.
(1) Keza. S. 17.

Çoban kabilelerde servet kademeleri pek çabuk teessüs eder. Meselâ çayırı zengin, suyu mebzul bir yer bulan bir çobanın sürüsü ürerken diğer taraftan bir hastalık, bir soğuk dalgası, yahut bir yağma bütün bir sürüyü mahvedebilir. Hayvanlarını kaybetmiş, servetinden olmuş bir çobanın, hayvanlarını muhafaza etmiş diğer bir çobanın hizmetine girmesi kadar tabiî bir şey olamaz. «*Ratzel*» çoban kabilelerde servet kademeleşmesini şöyle anlatıyor: «*Laponyalılarda 300 Ren geyiği kâfi bir servettir. 100 hayvanı olanlar ise, yaşayabilmek için, 500 ilâ 1000 hayvanı olanların hizmetine girmeğe mecburdurlar. Merkezî Asyada vasat derecede bir refah için 300 sığır kâfidir. 100 hayvan fakra delâlet eder. Az hayvanlılar, çok hayvanlılara borçlanmışlardır ve alacaklıların tarlasını sürerler.*» *(1)*

İptidaî cemiyetlerde sınıf farklarının teessüsünde iktısadî âmillerden maada siyasî âmillerin de büyük tesiri olmuştur. Meselâ kabileler arasında harp, bir kabilenin diğer bir kabileye hücum ederek onun servetini yağma, halkını esir etmesi gibi hâdiseler, alınan esirlerin ve ganaimin miktarına göre galip muharipler arasında bir servet farkı tevlit eder. Bilhassa bu şekilde zümre farklılıkları çoban kabilelerde görülür.

Mamafih avcı kabileler de harp eder ve esir alırlar. Fakat bir farkla, maişet kaynağı av olan bu kabileler de iş verimliliği ayrıca yabancı kol kuvvetlerini beslemeğe kâfi gelmediğinden esirler ya öldürülür yahut aile efradı arasına alınır. Halbuki çoban kabilelerde sürülere bakmak için yabancı kol kuvvetine lüzum vardır. Bunun için çoban milletlerde yabancı kol kuvveti iktisadî bir kıymeti haizdir. Hattâ avclıktan çobanlığa geçen milletlerde alınan her yüz esirden biri, mabede kurban edilmek suretile avcılık devrinin an'anesi yaşattırılmıştır.

Binaenaleyh diyebiliriz ki. «*Çoban milletler, esaretin, bir insanın diğer bir insan tarafından istismarı usulünün ilk kâşifleridir*« *(2)*. Nitekim eski ve yeni dünyanın *bütün* çoban milletleri, asiller (yani kabile rüesası), hür halk ve esirler olmak üzere başlıca üç içtimaî zümreye ayrılmışlardı.

●

(1) Ratzel. Die Völkerkunde II. S. 372.
(2) F. Oppenheimer. Der Staat. S. 21.

Müşterek mülkiyet esasına dayanan iptidaî komünün dağılmasını ve içtimaî farklılığın teessüsünü takip eden devirlerden zamanımıza kadar gelmiş geçmiş müterakki cemiyet sistemleri içinde sınıfsız cemiyetlere tesadüf edemeyiz. İçtimaî farklılık bütün müterakki cemiyetlerin ana vasfıdır. Ancak tarihte yaşamış her cemiyet sisteminin kendine göre sınıfları ve sınıf münasebetleri olmuştur. Meselâ Yunan ve Roma cemiyetlerinde esirlerle esir sahipleri (1), Orta zamanda Feodallerle toprak köleleri, zamanımız Avrupa cemiyetinde patronla amele arasındaki içtimaî münasebetler gibi. Binaenaleyh insan cemiyetinde sınıf lojik bir kategori, yani cemiyetle beraber doğmuş ezeli bir müessese değil, muayyen bir tarih devrinin mahsulü, tarihî bir kategoridir.

Alelûmum sınıf denince, içtimaî istihsalde aynı mevkii işgal eden, varidat menbaları ve menfaatleri müşterek olan insan kümeleri anlaşılır. Binaenaleyh sınıflı bir cemiyette yahut sınıflı bir millette insanlar, birbirlerinden istihsal vasıtalarile olan alâkalarına, istihsalde işgal ettikleri mevkie, içtimaî istihsalden hisselerine düşen paye ve bu payın düşme tarzına göre ayrılmaktadırlar.

Bariz hudutlarla ayrılmış sınıf farklılıkları bilhassa 18 inci asrın ikinci nısfını takip eden devirde, muasır Avrupa cemiyetinde, Avrupanın sanayici milletlerinde görülüyor. Burada bir taraftan istihsal vasıtalarından mahrum ve iş kuvvetini satan ve binaenaleyh müşterek gelir membaları iş ücreti olan, diğer taraftan istihsal vasıtalarına malik ve kazanç membalarını sermaye kârları teşkil eden sınıflar (ameleler ve sermaye sahipleri) tarihin hiç bir devrinde tesadüf olunmıyan bir keskinlikle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bütün 19 uncu asır bilhassa harpsonu devri, bu sınıfların şiddetli ve kanlı mücadelelerile doludur. Zaman zaman mevcut içtimaî nizamın bekasını tehdit eden bu kavgalar, bize Avrupa cemiyetinde millet bütünlüğünün hiç te rasın temellere dayanmadığını gösteriyor. Bunun içindir ki, devrimizin en esaslı endişesi ve cehti, milletlerin bütünlüklerini muhafaza etmek

(1) Burada bir noktaya nazarı dikkati celbetmek isteriz. Roma cemiyetinde sınıf mücadelesi, esirlerle esir sahipleri arasında değil, hür vatandaşlarla hür zengin vatandaşlar arasında cereyan ediyordu. Esirler, cemiyette hukuki mevkileri olmadığından bu mücadelede yer alamıyorlardı.

kaygusile sınıf mücadelelerine karşı kat'î ve aktif bir müdahelede bulunmaktır. Cemiyetin liberal ve ferdiyetçi inkişafının yani devletin kat'î bitaraflığı yahut bir taraflılığı (yani her hangi bir sınıf namına iş görmesi) yüzünden sivrilmiş ve keskinleşmiş olan sınıf mücadeleleri, artık tarihin önümüzdeki devrinde, cemiyetin insiyakı muharrek kuvveti olmaktan çıkacak, cemiyetin aktif ve radikal müdahalesi sayesinde kontrolumuz altına girmiş ve ehlileşmiş münasebetlere istihale edecektir.

(Arkası var)

Kadro'nun üçüncü yılının ilk sayısı olan bu sayıdan bütün eski abonelerimize gönderdik.

Abonelerini tazelemeyen okuyucularımıza 26ıncı sayıdan göndermemek mecburiyetinde kalacağımızı esefle bildiririz.

Onun için :

Kadro aboneleri Abonelerinizi tazelemeyi unut mayınız !

„Büyük Meclis ve İnkılâp.„

Şevket Süreyya.

Cümhuriyetin onuncu yıldönümü memleketimizde hususî ve resmî bir seri neşriyta vesile oldu. Şekilleri, hacımları ve mahiyetleri itibarile çeşitli olan bu neşriyatın mevzuları hemen birdir: Cümhuriyetin on yıl içinde muayyen veya muhtelif sahalardaki verimlerini tahlil etmek (2).

Bu neşriyat içinde devletin, Halk Fırkasının veya Halkevlerinin, Belediye veya Ticaret odaları gibi müesseselerin cemiyetlerin ve kulüplerin hulâsa her nevi toplulukların ve teşekküllerin gazete, broşür, kitap şekline girmiş yazı eserleri olduğu gibi hususî muharrirlerin şahsî müşahede ve tahlillerini taşıyan eserler de vardır. Bütün bu hacımlı ve çeşitli neşriyatın arasında bilhassa bir kitap vardır ki, üzerinde hasseten ve dikkatle durmak her Türk münevveri için bir vazife sayılır. Bu kitap, Neş'et Halil Beyin:

Büyük Meclis ve İnkılâp

İsimli eseridir (3).

Neş'et Halil Bey, geniş okuyucu tabakalarının ismini az duyduğu, fakat Ankaranın iyi ve yakından tanıdığı bir muharrirdir ve hiç şüphe yoktur ki, Ankaranın iyi ve yakından tanıdığı bu genç muharririn kendi tekniğine göre yazılmış ve kendi şahsiyetini taşıyan tezli ve özlü yazılarını geniş okuyucu tabakaları da yarın bugünden daha ziyade okuyacak ve tanıyacaklardır.

Neş'et Halil Bey bir mevzuu seçmesini ve seçtiği mevzua ait bütün materyelleri sebatle ve yorulmadan tasnif ettikten sonra bu materyelleri kendine has bir yazış tekniği içinde ve ağyarından tecrit ederek vermesini bilir. Meselâ «Davamız» bu şekilde verilmiş bir tetkik eseridir (1) Davamız türk-

(1) Geçen nüshamız için hazırlanan bu yazı hacmımızın kifayetsizliği yüzünden bu nüshaya kalmıştır.

(2) Bunlardan Cümhuriyet Halk Fırkasının neşrettiği «Rehber kitap» a ait yazımız Cümhuriyet nüshamızda intişar etmiştir.

(3) Büyük Meclis ve inkılâp. Yazan: Neş'et Halil. 200 sahife. fiyatı 1 lira. Basan: Büyük Millet Meclisi matbaası.

(1) «Davamız», Neş'et Halil Bey tarafından yazılmış ve Himayeietfal cemiyeti neşriyatı arasında çıkmıştır. Bu cemiyet merkezinden istenebilir.

çede nev'i şahsına münhasır bir etüttür. Bu etütte Türkiyede nüfusun çoğaltılması mefküresi bir tez haline girmiş ve bu tez rakam, mukayese gibi kuru, şıarlar ve hedefler gibi sürükleyici bütün teknik malzeme ile tamamlandıktan sonra az hacımda topluluğun ve tamamlılığın bir misali olarak verilmiştir.

Neş'et Halil'in «Büyük Meclis ve İnkılâb»ında da bu teknik ve şahsiyet tamamile aksetmektedir. Büyük Meclis ve İnkılâp, Büyük Millet Meclisinin on yılıdır. Fakat bu on yıl beceriksiz bir yazıcının elinde pekâlâ kuru bir kronoloji mecmuası halinde aksedebilirdi. Halbuki Neş'et Halil Beyin kaleminde bu on yıl, Büyük Millet Meclisi gibi müşahhas bir prensipleşme hareketinin, yahut her adımda bir hamle daha tekemmül eden bir «mefhum», lar ve «prensip»ler istihalesinin mütebellir ve berrak bir tarihi halini almıştır. Neş'et Halil Beyin eserinde mevzua inanış ve mevzuun heyecanı vardır.

●

Vekayii sırlamak, tarihleri tesbit etmek, kanun isimlerini ve numaralarını yerli yerine koymak lâalettayin bir adamın işidir. Hattâ bunun için bu yapılan işin heyecanını duymak ve büyüklüğüne inanmak bile icap etmez. Yine bunun içindir ki biz, bürokratik bir şahsiyetsizlik içinde kendini kaybetmiş olan nice hukuk, tarih veya sosyoloji âlimi tanırız ki, Türkiyenin inkılâp seyri içinde birer suretle haşir neşir olan bu şayanı hürmet (!) fikir erbabının kaleminden, Türk inkılâbının seyrine ve davalarına temas eden tek bir tahlil damlasının bile sızdığını görmeyiz. Bunlar o efendilerdir ki, cinsleri bütün inkılâp memleketlerinde hattâ birer inkılâp düşmanı gibi insafsızca tasfiye olunmakla beraber bizde hâlâ, ister mülga İstanbul Darülfünununda, ister lâbik İstanbul Üniversitesinde, isterse diğer her hangi bir yüksek kürsüde olsun işlerini lâalettayin bir kalem kâtibinin otomatik itiyadı içinde tekrar eder giderler ve bu suretle vazifelerini yapmış olduklarına da hem kendileri inanırlar, hem hepimizi inandırırlar. Halbuki bunların elinden inkılâbın on senesi içinde en az 100 inkılâp tarihinin, 100 inkılâp hukukunun, 100 inkılâp felsefe veya sosyolojisinin, hulâsa her fikir sahasının her birinde en az 100 eserin çıkmış olması lâzımdı.

●

Büyük Millet Meclisinin tarihi, bir parça, Türk inkılâbının, Türk inkılâbında mündemiç bulunan fikirler ve prensipler sisteminin de tarihi demektir. Çünkü bu inkılâbın tarihi zaruretlerini, mahiyetini ve hedeflerini en güzel ve en salâhiyetle çizen büyük nutuklar Büyük Millet Meclisinde verilmiştir. İnkılâp hamlelerinin ve inkılâp prensiplerinin safha safha tekâmülünü kat'ileştiren en mühim ve en manalı kararlar ve kanunlar Büyük Millet Meclisinde çıkarılmıştır. Hattâ denebilir ki, inkılâplar tarihinde hiç bir meclis, inkılâpçılık vasfını Türkiye Büyük Millet Meclisi kadar devamlı ve disiplinli yaşatmamış, icra ve teşri kuvvetlerini bir takım gayrimes'ul ve tâli teşkilâtların keyif ve havası içinde dağıtmadan kendi elinde toplayamamış, hulâsa inkılâbın kayıtsız ve şartsız hamlelerile normal hayatın intizam ve teennisini kendi nefsinde bu kadar telif edememiştir.

Önümüzdeki yılların beşer tarihine ne inkılâplar hazırladığını bilemeyiz. çok muhtemeldir ki beşeriyet, meselâ cemiyette ahenk, cümhuriyet, iktısadî

plân, devlet idaresinde sınıfsızlık gibi bir zaman ancak kanlı ihtilâller, hattâ alemşumul katastroflardan sonra kabili tahakkuk sayılan içtimaî nimetleri önümüzdeki yıllar ancak bir takım meclislerin teşrii kararları neticesinde istihsal edebilsin. Meselâ Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarihi bu mes'ut ihtimallerin canlı bir şahididir. Çünkü tarihte hiç bir meclis içtimaî fonksiyonunu, bu kadar az bir bir zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisinde olduğu kadar genişletmemiş, bu kadar ileri prensipleri, bu kadar tabiî hamleler halinde tahakkuk ettirememiştir.

Bütün cihanın teşkilâtı esasiye hastalıkları içinde ölüm buhranları geçirdiği bir zamanda Türk teşkilâtı esasiyesinin bir takım otorite ve zümre çarpışmalarına yol vermeden tahakkuk eden arızasız tekâmülü bunun bir misalidir. Aile hukukunda, millî terbiyede, millî iktısatta, hulâsa bütün millî faaliyet cephelerinde sarsıntısız fetholunan ileri prensipler bunun birer misalidir. Biz kuvvetle inanıyoruz ki, meselâ on sene sonra içtimaî disiplin, iktısadî nizam, terbiye ve ahlâk telâkkileri ve daha diğer sahalarda Türkiyenin teşriî yollarla meydana getirdiği fütuhat, bugün bize misal gibi gösterilen, bugün bize prensipler veren memleketlerin dikkatle ve gıpta ile tetkik ve iktibas edecekleri birer içtimaî terakki nümunesi olacaktır.

●

İşte Neş'et Halil Beyin «Büyük Meclis ve inkılâb»ı bu noktai nazardan bilhassa tetkike değer. Bu kitapta Meclisin, inkılâbın ilerileyişinde her biri birer teşrii hamle olan bütün manalı hareketleri nokta nokta seçilmş ve aydınlatılmıştır. Filvaki her hamle bir takım doğum ağrılarına mal olur ve dikkat olunursa, Meclisin her ileri sıçrayışında da bir takım zaafların, tereddütlerin, kayt ve şartların artık doğma çağı gelmiş olan inkılâp hamlesini bağlamak ve şekilsizleştirmek için harekete geldiğini görürsünüz. Çeşitli ve uzun lâf rüzgârları içinde bazen hamlenin kaybolduğu, yahut istikametini değiştireceği endişesi bile kendini gösterir. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarihinde büyük hamleler hiç bir zaman zafın, tereddüdün, kayt ve şartların mağlûbu olmamış, bilâkis bunları daima peşinden ve daha yeni hamlelere doğru sürüklemiştir. Şeflerinin iradesinde ve kütlenin aklı seliminde her zaman baki kalan bu hayatiyet kudreti, Büyük Millet Meclisinin bütün inkılâp meclislerine karşı bir iftihar cephesidir.

Neş'et Halil Beyin kitabında işte bu hamleler ağyarından tecrit olunarak âdeta kristalize tarih parçaları halinde verilmiştir.

Kitabın ilk sahifeleri Şefle Meclisin ve Meclisle Şefin münasebet düsturlarını taşır. Gazi bir şeftir ki, salâhiyetini daima milletten almıştır ve bu salâhiyet alış, hiç bir inkılâbın hiç bir şefinde Gazide olduğu kadar tabiî ve tarihî bir mahiyet almamıştır.

Gazi diyor ki, Milletimiz asırlardanberi iki müstebit kuvvetin pençesinde zebundur. Bu kuvvetin biri milletimizi dahilden tazyik ve istismar eden saray, diğeri hariçten tazyik ve istismar eden bir bütün kapitalist ve emparyalist âlemdir (1). Şu halde Büyük Millet Meclisinin şahsında Türk milleti bu iki tarihî ve müstebit kuvvetten kurtuluş için isyana geçmiş ve mücadeleye başlamıştır....

(1) Gazinin 1921 - İkinci kânun nutuklarının bu kısımları Neş'et Halil Beyin kitabının ilk sahifesini teşkil eder.

Bu basit görünen satırlarda bir tarihî zaruret ve bir tarihî dönüm noktası o kadar açık ve kat'î tasvir olunmuştur ki, 1921 gibi bir yangınlı herci merç içinde bir millî davayı ve bir millî mefkûreyi bu kadar kat'i ve aydınlık görmek ve gösterebilmek işi ancak bir Şefe vergidir. Bu Şef eğer bu gördüğü ve gösterdiği dava ve mefkûreyi, görünüşündeki şuur ve kat'iyyetle de takip ve tahakkuk ettirmek hacmında bir kudretse, artık onun millî rehber olmak salâhiyeti tamam demektir.

İstanbuldan kovulan meb'usan reislerinin «Anadoluda meclis kurmamız kanunu esasiye ve hukuku padişahiye muhaliftir. İstizan edelim!» diye salâhiyet dilendikleri bir hava içinde salâhiyetini millî davanın idrakinden alan millî Şef, Millet Meclisini kurmuş ve ona adını vermiştir:

«Bugünkü vaziyetimizi ifade etmek lâzımgelirse, milletin tabiî mümessillerinden teşekkül eden meclis ve onun hükûmeti bilâistisna bütün memlekette hâkimdir ve hâkimiyetini muhafaza etmek kuvvet ve kudretine maliktir.» (1)

Bunun içindir ki:

«Milletimiz, hiç bir kimsenin muvafakatine lüzum görmeden, muvafakat etmiyenlere karşı isyan ederek, hâkimiyeti milliyemizi ele almış ve öylece istimal etmekte bulunmuştur.»

Bu kadar salâhiytle konuşan Şef bu salâhiyetini millî davanın idrakinden nasıl almıştır mı diyeceksiniz? Bunun cevabını en iyisi yine kendinden dinlemektir:

«Tekmil milletin vaziyeti idrak ile mukadderatına bizzat hâkim olmağa azmettiğini anlamıştım. Millet ve memleketin hal ve vaziyetini derpiş ve hukukunu muhafaza ve müdafaa eylemek üzere her türlü tesir ve murakabeden azade bir heyeti milliyenin vücudünü elzem gördüm. Bunun için icabedenlerle müzakere ve muhabere ederek Sivasta bir millet kongresi aktini kararlaştırdık.» (1).

●

Neş'et Halil Beyin kitabında birinci kısmı kuruluş ve direktif, ikinci ve üçüncü kısmı teşkilâtı esasiyenin tahlili teşkil eder. Bu tahlilde teşkilâtı esasiye üstünde tahakkuk eden bütün tekâmüller ana hatlarile verilmiştir. Daha sonra 1923 Türkiyesi ve bundan sonra da 1933 de Türkiye gelir. 1923 de memleketin siyasî istiklâli temin olunmuş, fakat millî mücadeleyi siyasi istiklâlimizin temininden ibaret zanneden dar görüşlülerin rağmına memleketin iktısat ve kültürce de yükselişi ve kurtuluşu, mücadelesi başlamıştır ve bu yeni mücadele de birincisinde olduğu kadar sarp ve çetindir. Bu noktayı İsmet Paşa ne güzel tasvir ediyor:

«Büyük hedefin yolu, sabır ve sebatı tükedecek zannolunan büyük müşkilât ile malidir.» (2)

Zaten bu müşkilât karşısında idi ki, sabır ve sebatı tükenmiş olanlar,

(1) Sahife: 12
(2) Sahife: 20
(1) Büyük nutuktan.
(2) Sahife: 44

«kendi idrak ufuklarının sonuna gelerek» (3) o gü e kadar peşinde yürüdükleri şeflerini ve büyük davayı birer birer bırakıyorlardı.

Fakat 1933 bu şefleri yine büyük davanın başında buldu. Filvaki hedefe varılmamış, fakat inkılâbın hamleleri ve yaratıcı kabiliyeti de durmamıştı. O 1933 ki Türk milleti için on yıllık bir mücadelenin derunî bir mürkabesi ve memleketin yeniden ve iktısaden kuruluşu için bir hayat hamlesinin hareket noktası oldu.

Neş'et Halil Beyin kitabında «1933 de Türkiye» Cümhuriyetin bütün iş sahalarındaki madde ve prensip futuhatının tahlilidir. Burada Millet Meclisi kanunlarının ve kanun tadillerinin meselâ maarif, iktısat veya hukuk sahasında en ileri ihtiyaçların anlaşılmasile tevem yürüdüğü adım adım görülebilir. Bundan başka verilen materyeller üstünde şu da tesbit olunur ki, bizde devletin, yahut meselâ millî iktısat siyasetinin vasfı üstünde mütalea yürütenler hemen ekseriya hayallerindeki mücerret demokratik devleti ele alarak mukayeselerini yapıyorlar. Halbuki Türkiye cümhuriyeti daha kuruluşunun ilk adımından beri iktısadî zaruretçidir. Onun için meselâ devletçiliği bir yeni hattâ aykırı sıçrayışın alâmeti gibi telâkki ve tefsir edenlere teşrii bünyemizin tekâmül seyrini, hattâ cümhuriyetin ilk kanunları dan itibaren müşahede ve tetkik etmelerini tavsiye etmek için Neş'et Halil Beyin eseri bize yeni bir hak veriyor.

Kitabın 48 inci sahifesinden, 128 inci sahifesine kadar olan kısmını işgal eden «1933 de Türkiye» meclisin bütün millî hayat sahalarındaki teşrii faaliyet ve verimlerini ana hatlarile o şekilde vermiştir ki, yalnız bu kısım bile Türk inkılâbını yürüten müdebbir fikirlerin tahakkuk seyrindeki sür'atine bakarak bu inkılâbın yüce atisi için bütün neslimizi heyecan ve ümidin hudutsuzliğile çoşturmak için kâfidir.

Kitabın son kısmı meclisin çalışma tarzına ve teknik faaliyetlerine tahsis olunmuştur ve eser «Kemalizm»in düstur şekline konulmuş izahile biter. Eseri tamamlıyan bu izah parçasını buraya aynen alırken bütün okuyucularımıza ve bütün inkılâpçı münevverliğe Neş'et Halil Beyin «Büyük Meclis ve İnkılâb»ını, inkılâbımızın sayılı eserlerinden biri olarak tanıtmayı bir borç biliriz.

●

KEMALİZM: (1)

«Bu itibarla; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti namına imzalanan Lozan ahitnamesi;

Cihan harbi sonunda beynelmilel tarihin ilk inkişaf seyrini değiştiren ve temsil ettiği siyaseten, iktisaden masun «müstakil millet» fikrile cihan tarihinde adlarına ilk, orta, son çağ denilen ve her biri yıllar ve yüz yıllarla değil, temsil ettikleri fikir ve müesseselerin devam veya inhilâllerile izah edilen devirler gibi;

cihan mikyasında yeni bir tarih devrinin, yeni bir müstakil millet nizamının mebdeini tesbit eden beynelmilel bir vesikadır.

«Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü, Teşkilâtı Esasiyece tekâmülü

(3) Büyük nutuk.

(1) Neş'et Halil Beyin eserinden aynen alınmıştır. Sahife: 189-190

ve 29 teşrinievvel 1923 kararından sonraki mevzuatı Millî Türk Devletinin, aynı zamanda Türk inkılâbının bu kendinegöreliğini izah eden vesikalardır. (1) »

«Harp sonrası dünyasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü ve tekâmülü ve yeni bir Türk Devletini kendi millî şartları içinde tesisi; yalnız İmparatorluğu tasfiye eden ve tesiri yalnız Türkiyenin siyasî hudutları içinde kalan bir hareket diye tavsif edilemez. Türkiye Büyük Millet Meclisinin millet mikyasında temsil ettiği bu inkılâp;

bir taraftan, memleket içinde sınıf ve zümreler tarafından temsil edilen salâhiyetler aleyhine inkişaf ederken; diğer taraftan cihanın; kendi istiklâline müteveccih tezatlarını çetin bir mücadele ile kendi milli hacminde tasfiye etmiş, bu suretle Millî Türk inkılâbının hem milli tarihte, hem cihan tarihindeki mevkiini tayin eylemiştir. (2) »

Biz bu hükümlerle; Kemalist inkılâbın bilhassa geçmiş ve muasır inkılâplardan ve aksülâmellerinden ayrı milli vasıflarına işaret etmek ve bu inkılâbın beynelmilel vasfı üzerinde durmak istemiştik.

Cihanın bugünkü düzensizliğini, cihanın yeni ve bugünküden tamamile ayrı bir devre doğru ilerleyişinin misali olarak anlamak, hatalı bir görüş olmaz.

Milletlerin içte sınflarla parçalanan kendi içtimai nizamlarından, müesseselerinden; dışta rakip veya hâkim milletlerin rekabet ve istismarından şikâyet edişleri, ve bizzat böyle bir iç ve dış tezadın ayrı ayrı bütün milletler için mevcut oluşu;

Bugünkü milletler buhranının, dünya buhranının bir tek âmilidir.

Biz Kemlaist inkılâbın hem millî, hem beynelmilel mikyasta, milletlerin istiklâline müteveccih iç ve dış tezatları tasfiyeye doğru inkişaf ettiğine,

ve beynelmilel hakiki bir sulh ve teşriki mesainin kendi milli birliklerini tesis edemeyen sınıflı milletler,

menfaatlerini biri öteki aleyhine tanzim eden rakip ve hâkim devletler arasında değil;

iç ve dışta müstakil müsavi milletler arasında tahakkuk ettirilebileceğine kaniiz.

Kanaatimizin hareket noktası Şef ve Şefin bu yazının ilk kısımlarına aldığımız 1920 tarihli nutuklarıdır.

O tarihten beri milli ve beynelmilel tarihte «Millî Şef» in iradesile bir devir kapandı ve yeni bir devir açıldı.

Bu devri temsil ettiği milli vasıflarile davalandırmak; Kemalist inkılâbı bugünkü mustarip beşeriyetin en ileri safına, milletçe ve milletler için bir kurtuluş örneği olarak geçirmek,

bizim yalnız gururumuz, bizim yalnız Şefe, yalnız inkılâbımıza karşı borcumuz değil;

bir insan olarak bütün bir beşeriyet ailesine karşı yapmak mecburiyetinde olduğumuz vazifemizdir.

Eğer bütün bu kitap; okuyanlarına böyle bir borç ve böyle bir vazifenin mevcut olduğunu hatırlatırsa, vazifesini görmüş olacaktır.

(1) Sayıfa 18.

(2) Sayıfa 32.

Ziraatte
Plânlı çalışmak zarureti.

İriboz.

İktisadî boğuşmamızda güdeceğimiz plânın şüphesiz ki ana temeli her şeyden önce mıntaka bölümü olacaktır (1). İleride yapacağımız mıntaka bölümüne ters gelmiyecek kadar aşikâr ve mühim işlerimize bugün için başlamakla beraber bu rayonlaştırma meselesini de hemen ortaya atarak başarmak zorluğundayız. Devletçi bir ziraat idaresinin her şeyden önce düşünmesi lâzımgelen bu ana plânı ortaya sermeksizin yapacağımız hareketler bizi her vakit için yanlış ve zararlı yollara sürükliyecektir.

●

Ülkemizin zirai rayonlaşmasını düşünürken yapacağımız ilk iş, Türkiye haritası üzerinde bugüne kadar az çok elde ettiğimiz meteorolojik rakamlar, nebatat flora ve hayvanlar faunasını göz önünde tutarak bir taslak çizmektir. Bu şüphesiz ki, esas mıntaka bölümü demek değildir. Fakat bu taslağa göre çizeceğimiz bölümdeki mıntakaların merkezlerini bulmak ta herhalde isabetsizlik olmıyacaktır. İşte bu merkezlerde hemen kuracağımız biologie, araştırma ve meteorologie üzerinde çalışacak ilim evcikleri en çok üç sene içinde bize hakiki zirai rayonların çevrimlerini vereceklerdir.

İşten korkanlar bu işi hemen başaracak kudrette olmadığımız iddiasındadırlar. Vukufsuz ve bilgisiz insanlara bu düşüncelerinin ters olduğunu söylemek isterim. Elimizde Küçük Asya için yazılmış ecnebi eserleri, ziraat vekâleti mahzenlerinde toplanan yüzlerce tetkik raporu ve meteorologie kayıtları bugün için bile hakikata yakın bir taslak meydana getirmek kudretini bize vermektedirler. Hattâ bu taslak az çok bir isabetsizlik ile çok evvel yapılmıştı bile.. Fakat yapıldığı gibi bırakılarak işlenmediğinden daima ayni kıymetsizlikte kalmıştır. Eğer o gün bu işi başladığımız gibi yürütse idik, bugün elimizde rayonlaştırılmış bir Türkiye haritası bulunacaktı.

●

Üç senelik sürekli bir çalışmadan sonra önümüze sereceğimiz Türkiye bölüm haritası; bu bölümlere göre mülkî teşkilâtımızda, kanun ve ni-

(1) Kadro'nun 15 inci sayısında Şevket Süreyya B. bunu Rayon olarak çok güzel aydınlatmıştır.

zamlarımızda değişiklik ve yenilikler yapmak lüzumunu bize açıkca gösterecektir. Bugün devlet elile başlamak zorluğunda olduğumuz mühim işlerden gayri devlet parmağı girmedikçe ferdî kuvvetlerin yapamıyacağı bir çok işler de bizi beklemekte olduğunu o zaman göreceğiz.

●

Sırası gelmişken ziraî rayonlar çerçevesi içinde devlet ziraatcılığının ilk hamlede önüne geçeceği büyük fenalıkları şurada sayacağım. Dün ve el'an bugün çiftçilikte çok para kazanacak yeni yollar buldum zaneden her seviyede bir çok insanlar, yaşadıkları yerin tabiî şartlarını göz önünde tutmadan başka rayon ve hattâ başka iklimlerin bitkilerini diledikleri yerlerde üretmeğe çalışıyorlar. Teessürle görülmektedir ki, bu yanlış harekete çok defa resmen yardım da ediliyor.

Umumî iklim şartlarına bakarak Türkiyeyi rayonlara böldükten sonra bu rayonlar içinde toprak, su ve yükseklikleree göre millî mahsullerimizin geniş, fakat muayyen çevrimler içinde sahalar doldurduğunu ve hattâ lokal vaziyetlerin bile bulunduğunu görürüz. Meselâ:

Batıanadolu umumî iklim şartlarına bakılırsa: Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli vilâyetlerinden teşekkül etmiş büyük bir rayon olarak ele alınabilir. Bu mıntaka içinde toprak, su vaziyetleri ile hava akıntılarına göre çekirdeksiz üzüm, pamuk, tütün, susam, ekin, zeytin ve bunlara benzer millî bitkilerimizin ve hayvancılığın muayyen çevrimler içinde geniş sahaları vardır. Ayni rayon içinde portakal, başka mıntakalara ait meyvalar ve hattâ muz yetiştiren daracık lokal vaziyetler de göze çarpar.

Herhangi bir mıntakanın iktisadî çiftçiliği demek; bu mıntakaya has geniş sahalar dolduran, köy ve şehirler besliyen mahsullerin ziraati demektir. Ancak bunlardır ki, başka mıntakalara ve memleket dışına ihracat yaparak veya sanayie iptidaî maddeler yetiştirerek rayonun iktisadî duruşunu temin ederler. Lokal vaziyette olan mahsuller ise ithalâtın dahi önüne geçemiyecek kadar kendi çevrimleri veya beş on adım ilerisindeki sahacıkların mahallî ihtiyaçlarını ancak söndürebilirler. Bunların çoğu çok defa süs ve keyif çiftçiliği halinde kalır.

Batı Anadolunun muayyen çevrimler içindeki geniş mahsul sahalarına ait bitkileri, bu çevrimlerden aşırarak genişletmeğe çalışmak ve yahut asırların tesbit ettiği lokal vaziyetlerin hudutlarını atlıyarak yeni noktalar aramak bugün ve yarın için netice vermiyecek teşebbüslerdir.

●

Manisa ovasında ve bellibaşlı çekirdeksiz sahalarında yapılacak işlerimiz bitmiş gibi çekirdeksiz için Demirci dağlarında ve çekirdeksiz sahasının dışında bu mahsul için yeni alanlar aramak, Batı Anadolu'da

tamamen lokal vaziyette olup ancak sayılı 2-3 noktaya inhisar eden portakal ziraati için Milâs, İzmir, Nazilli muhitlerinde noktalar araştırmak ve portakalcılık yapacağım diye inat etmek, Kastamoni, Amasya, İzmit, Balıkesir, Bursa, Malatya, Niğde gibi anadandoğma meyvacılık sahalarımızda yapacağımız ufak himmetlerle bütün Avrupa ve Asyanın meyvacılık piyasasına hâkim olmak kudretini haiz iken beş on lokal vaziyet için İzmir ve civarı memleketlerde meyvacılık ve fidancılığa senelerdenberi para ve emek dökmek, İncir ve pamuğun anavatanı olan Küçük ve Büyük Menderes'te bu rakipsiz Türk mahsullerinin dış ve iç piyasalarda her sene çoğalan rağbetsizliğinin önüne geçecek ıslahata girişmek varken ve pirince daha elverişli milyonlarca dönüm başlanmış ve genişlemeğe elverişli sahalar dururken, bu incir ve pamuk yataklarında çeltikler kurarak o toprak ve iklime has bitkiler sahasını daraltmak ve bu sahalarda malaryalı insanlar adedini zorla çoğaltmak, yarın işe başlıyacak devletçi bir ziraat idaresinin hiç te müsamaha etmiyeceği hareketlerdir. Velev ki, fertlere ait olsun lüzumsuz yere sarfedilecek on paramız ve tek atmosferlik kuvvetimiz yoktur. En kısa yoldan gayeye erişmek en küçük bir enerjinin bile düzgün yoldan yürümesini kontrol etmek zorluğundayız.

●

Bugünün iktisadî programı, yarının fabrikarile dış ve iş piyasalara ucuz ve işe yarar mahsul ve iptidaî madde yetiştirmek için Türk ziraatçisini düzgün bir plân üzerinde yürümeğe zorlıyor. Bu plân yapılmazsa iktisadî programın aksıyacağından hiç şüphe etmemelidir.

Böyle bir plân çizmeğe başlarken büyük bir titizlikle gözümüzden uzak kalmaması lâzım gelen noktalar vardır:

I — Çiftçilik plânımızın tanzimini yabancı ellere bırakamayız. Çünkü bu fennî bir işten fazla memleketin ziraî siyaseti demektir. Teknik işlerde her vakit yardım aldığımız Avrupa ve Amerika âlimlerinin en yüksekleri bile memleketimiz için çizilecek herhangi siyasî bir plânda tek bir kelime söylemek kudretini haiz değildirler. Malik olmadıkları bir kudretin icap ettirdiği salâhiyeti onlara vermek lüzumsuz yere enerji sarfederek oyalanmaktan başka bir şeye yaramaz.

II — Çiftçilik en uzun ve devamlı işi icap ettiren bir meslektir. Programı on senelikten aşağı olamaz, bugün başlıyacağımız bir çiftçilik plânının sonu en yakın cumhuriyetimizin yirminci yılına rastlamalıdır.

III — Plânımızı komşu veya uzak milletlerin program ve gidişlerine benzetmekten uzak kalmalıyız. Umumi çiftçilik şartları, bize uygun bir memleket yoktur. Benzeterek alacağımız her usul, ne de olsa zamanla bu memlekete uygun bir şekilde kalıp değiştirilmeğe mecburdur. O kalıbı biz şimdiden verirsek işe kestirme yoldan varmış oluruz.

IV — Çiftçilik ilminin umumî ana hatlarını, bu yolda yükselen milletlerden daha senelerce almak zorluğundayız. Fakat bunları basmakalıp ülkemizde tatbika kalkışmak kadar hatalı bir hareket olamaz. İlmî hareketleri gütmek ve bunları şartlarımıza göre bir süzgeçten geçirdikten sonra memleketleştirmek için Türk çocuğuna fırsat ve vasıta vermeliyiz.

V — Cumhuriyetten Türk ziraatçisinin de lüzumu kadar nur aldığını ve bugün elimizde birçok teknisiyen Türk ziraatçisi bulunduğunu kaydetmekle beraber, henüz başka memleketlerin fen adamlarına muhtaç olduğumuzu da itiraf etmek zorluğundayız. Türk gencine lâyık olduğu salâhiyet ve mes'uliyeti vererek onu yerinde kullanmak ve itimat göstermekle bugün tasarlıyamadığımız yüksek randımanı alacağımızdan şüphe etmemeliyiz. Yabancı mütehassıslara gelince bunları seçerken büyük bir titizlik göstermeli ve iş başında başıboş bırakmıyarak tayin edeceğimiz istikametlerde ve sıkı bir disiplin altında yürümelerini temin etmeliyiz.

Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet Millî iktısadın ruhu olduğu kadar, Millî müdafaanın da esasıdır.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

26

ŞUBAT

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO.	
Şevket Süreyya	**İnkilâp hukuku.**
Dr. Vedat Nedim	**Dışticarette devletçilik.**
Falıh Rıfkı	**İngiliz tuhaflığı.**
İsmail Husrev	**Millet içinde sınıf meselesi.**
Yakup Kadri	**Gene inkılâp edebiyatına dair.**
Burhan Asaf	**Faşizm, niçin beynelmilelleşmek istiyor?**
Polenik	**Rakamların anlattığı sanayi.**
İrıboz	**İncirde devletin rolü.**
	Kronik.

KADRO.

30 Ağustos nasıl kurtuluş Türkiyesi'*nin en güzel günlerinden biri ise, 19 Şubat ta* kuruluş *Türkiyesinin en güzel günlerinden birdir. 30 Ağustos günü, Türk gençlği,* memleketin kurtuluşu *için, kan borcunu ödedi. 19 Şubat günü, ayni Türk gençliği vazife almak üzere* Halkevleri'*ne akın etti.*

Yapılmış ve meydana gelmiş memleketlerde inkılâp gibi inkılâp gençliği de, bizim inkılâbımız ve bizim inkılâp gençliğimiz ile ancak isim yahut inkılâp mefhumunun umumî bazı esasları bakımından alâkadardır. Hiç bir memlekette, inkılâp *derken bundaki* inşa *manası bizimkinde olduğu kadar geniş, şümullü ve bir bakıma göre hattâ - korkunç olamaz. Hiç bir memleket gençliğne, daha evvelki idare ve daha evvelki nesil, ne kadar zalim ve ne kadar menfur olursa olsun, Osmanlı İmparatorluk adamlarının bize bıraktıkları memleket kadar harap bir memleket bırakmamıştır.*

Harap memleket dediğimiz zaman, sakın sadece memleketin bakımsız madde varlığını kasdettiğimiz zannedilmesin. Böyle bir zan, memleketi pek basit bir esasa irca etmek olur. İmparatorluğun mirasi, terbiye bakımından da harap, ahlâk bakımından da harap, bilgi bakımından da haraptı.

●

İşte inkılâp fırkası, memlekette mevcut bütün genç kuvvetleri memleketin yeniyapısı başına çağırırken, bunun için de Halkevleri'*nin kapılarını ardına kadar açarken, memleketi inşa edecek genç kafaları evvelâ - inkılâp namına inşa etmeyi düşünüyordu. Bugün, 19 Şubat tarihini iki bütün yılın üzerinden iki kere arkada bırakmış bulunuyoruz. Daha yolumuz uzun, daha davamız dokunulmamış denecek kadar bütündür. Bunun içindir ki, zaten, kararımız kadar heyecanlarımız da tazedir.*

●

Türk gençliği, kurtuluş ve kuruluş Türkiyesinde, ancak yekpare

bir varlık halinde tasavvur edilebilir. Bu birlik ve topluluk zaruretinin, Halkevleri, *hem vasıtası hem de remzidr.* Evlerin *verimlerini daha fazla arttırmak, daha çeşitli kılmak, hayatın daha yakın ifadeleri şekline, inkılâbın daha ziyade vazifelendirilmiş nâkilleri ve batarya merkezleri haline koymak kabildir, kabil olacaktır, kabil kalacaktır. Fakat bunun için, gençliğin* Evler *dışında bölünmelere maruz kalmasının önüne geçilerek* Evlerin *içinde özleşmesi ve pulatlaşması çareleri, vakit israfları yapılmaksızın temin edilmelidir.*

●

Şef emri, her defasında, yığınların heyecanlı iltihakını bekler. Yalnız bu iltihak, hiç bir zaman bir nara *olarak tecviz edilemez. Bu iltihak, her defasında, yığınların şuura dayanan, anlayışa dayanan, inana dayanan tasvibine delâlet etmelidir. Bunun için de, saf saf genç insan taburları değil, alacakları vazifelere göre hazırlanmış taze ve çevik dimağlar lâzımdır. İşlenmiş dimağların gövde saflarına ihtiyaçları yoktur. İşlenmiş dimağlar, nizamın kendisi, ahengin kendisi ve - vahdetin kendisi demektir.*

İnkilâp hukuku

Şevket Süreyya.

Ankara Hukuk Mektebinin bu seneki umumî konferansları arasında inkılâbımızın hukuk telâkkisi bakımından üstünde durulması faydalı olan iki konferans yapıldı. Bunların birini bizzat dinledik. Diğerinin Hakimiyeti Milliyede üç sütun tutan hulâsasını okuduk.

Birinci konferans müderris Veli Beyindi. «İnkılâp hukuku ve inkılâp hukukçusu nedir?» mevzuuna tahsis olunmuştu. İkinci konferansta ticaret hukuku müderrisi Şevket Mehmet Ali Bey «sermaye kümeleşmeleri ve sermaye nüfuzunun hukuk bakımından tetkiki» mevzuunu tahlil ediyordu.

Devlet merkezimizde yaşıyan ve bizzat Türk inkılâbının bir mahsulü olan Ankara Hukuk Mektebinin gerek tedris mevzuları, gerek tedris tarzları, gerek bu mevzulara ve tarzlara hâkim olması şart olan «inkılâp hukukunu telâkki sistemi» bakımından bütün cinslerinden ayrı ve bütün cinslerine üstün bir müessese olması zarureti tabiidir. Binaenaleyh bu müesseseden sadece mevcudun ve «müdevven» in, yani «klâsik» olanın «aynen nakl» ini değil, evvelce mevcut ve müdevven olmıyan Türk inkılâbının mevcut ve müdevven olan cemiyet ve siyaset nizamının mukavemetine rağmen yaradılışı gibi, mevcut ve müdevven olmıyan «inkılâp hukuku» nun da, mevcut ve müdevven olan klâsik hukukun ragmına ve hattâ onun mukavemetine karşı yaratılmasını istemek elbette ki hakkımızdır. Bu itibarla Ankara Hukuk Mektebinin devletin adliye kadrosundaki eleman noksanını maddeten tamamlamak sahasındaki muttarit mesaisi onun bütün vazifelerini tamamlamsı demek değildir. Bir başka memlekette ve bir başka şartlar altında belki de tamamile kâfi görünebilen bu muttarit ve otomatik mesainin, diğer taraftan bir de «Türkiyede yeni bir inkılâp hukuku telâkkisi» ne vücut vermek, Türk inkılâbının hukukî ideolojisini yaymak ve işlemek suretile bütünlenmesi lâzımdır. Bunun çindir ki biz Ankara Hukuk Mektebinin umumî konferanslarına daima, bu mektebin fikrî şahsiyetinin bir tezahürü gibi baktık ve bunların orijinal olması icap eden bir fikrî keyfiyet aksettirmesini daima bekledik.

●

Ankara Hukuk Mektebindeki son iki konferanstan birincisinin sahibi olan Veli Bey, Türkiyenin en tanınmış hukuk münevverlerinden biridir. Pürüzsüz bir nakil ve takrir sanatının bütün ustalığıyla bezenmiş olan bu konferansın inşâî ciheti inkılâp hukukunun izahı ve inkılâp hukukçusunun tarifi olacaktı. Veli Bey inkılâp hukukunun, eski cemiyet hukukundan ayrı bir şey olması icap ettiğini ve onun dinamik bir vasıf taşıması

zaruretini söyledi. Fakat Türkiyede yeni bir inkılâp hukukiyatının objektif bazı olması icap eden tarihî zaruretleri, Türk inkılâp hukukunun ayırdedici prensiplerini tesbit etmedi. Bu konferansın bütün fikirlerini ve izahlarını biz sadece «yeni cemiyet hukuku, eski cemiyet hukuku değildir» şeklinde tek ve kısa bir cümleye irca edebiliriz.

Şevket Mehmet Ali Beyin konferansına gelince, bu konferansın asıl kısmı, zamanımızdaki sermaye kümeleşmelerinin şekillerini ve bunların hukukî mahiyetini tariftir. Fakat bu mevzu konferansının sonunda Şevket Mehmet Ali Beye yirminci asrın hukuk sistemi üstünde umumî mütalealar yapmak ve Türk inkılâbının hukukî ideolojisinin muasır hukuk telâkkisinden tamamile ayrı olduğunu işaret etmek vesilesini vermiştir. Bu noktada Şevket Mehmet Ali Bey diyor ki:

«Yirminci asır hukuk sistemleri, esasında ferdiyetçidirler. Ferdiyetçi bir hukuk sistemi ile, ferdiyetçiliği tahakküm derecesine vardıran malî kombinezonların önüne geçmek mümkün değildir. O halde hastalığın menşelerini bulamayınca bünyenin esasına hücum etmektense hastalığın hakiki sebeplerini aramak evlâdır.

Hukuk görüşünden bugünkü hastalığı, ileri hayat tekniği ve telâkkilerile geri hukuk sistemlerinin anlaşmamasında aramak lâzımdır. Hayatı durdurmak mümkün olmadığına göre hukuku ilerletmek zarureti vardır. İki bin senelik mantık oyunları içinde bunalmaktansa hayat hareketlerini realist bir gözle tetkik ve takip ederek yeni hukuk prensiplerini yeni hayatın icaplarına göre kurmak lâzımdır.»

«Türk inkılâbının hukuk sistemi, ferdin hukukunu, inkişaf serbestisini temin etmekle beraber tamamen cemiyetçi bir sistemdir. Her inkılâbın kendine mahsus bir hukuk ideolojisi vardır. Bugünün ideolojisi ferdiyetçi hukuk sisteminden cemiyetçi hukuk sistemine geçmektir.»

Şevket Mehmet Ali Beyin bu izahını da bir tek prensibe irca etmek kabildir: «Türk inkılâbının hukuksistemi cemiyetçi bir hukuk sistemidir.» Şu halde Ankara hukuk fakültesi son konferanslarının, hükümlerinin anasırını mukayeseli prensip maddeleri halinde vermemiş olmakla beraber, şimdiye kadar hukuk münevverlerimizden duyulmıyan ve bilhassa İstanbul eski darülfünununun (1) daima haşin bir mukavemetle reddettiği şu iki hükmü umumî bir kürsüden teyit etmiş olmasını yeni bir izah ve taharri hamlesinin ilk beşaretleri gibi kabul etmek lâzımdır. Bu iki hüküm şudur:

1 — Yeni cemiyet hukuku eski cemiyet hukuku değildir.

2 — Türk inkılâbının hukuk sistemi cemiyetçi bir hukuk sistemidir.

●

Şevket Mehmet Ali Beyin konferansı, inkılâp hukukunu «ilimleştirmek, sentetize etmek ve nihayet tatbikat sahasına geçirmekte» hukukçuları vazifeye davet etmekle biter. Hattâ çok geç bile kalınmış olmakla beraber Türk hukukçusunu inkılâpçı hukuk ideolojisinin cephesinde araştırmalara, terkiplere, yahut kısaca işe ve mücadeleye davet eden bu hitabın

(1) Bu hususta vesikalar arayanlar bilhassa Ağaoğlu Ahmet ve müderris Fazıl Beyin yazılarını ve konferanslarını okuyabilirler!..

tamamile yerinde olduğunu işaret etmek lâzımdır. Çünkü aşikâr bir şeydir ki Türk hukukçusunun Türk inkılâbındaki rolü hiçbir zaman, hâdisatı önceden seziş ve ona tekaddüm ediş, yahut kısaca öncülük ve rehberlik rolü olmamıştır. Bilhassa İstanbul darülfünununundaki hâkim hukuk zihniyetinin bu inkılâbın yalnız doğmasında değil şekilleşmesi ve derinleşmesi davasında da kayda değer bir hissesi olmadığını kaydetmekte mübalâğa yoktur. Filvaki rehberlerin direktifini hayata tatbik te bir hizmettir. Fakat bugün bizzat rehberlerin Türk hukukçusundan istediği, Türk inkılâp fikriyatında orijinal izahlar ve araştırmalardır. Gerek Gazi Hazretlerinin ve Başvekilimizin bu mevzu etrafındaki nutuklarında, gerek İstanbul üniversitesinin açılmasına dair olan nutuklarda ve bayanatta bu emrin ve isteğin münakaşa götürmez işaretlerini seçmek kabildir. ... Çünkü Türk devleti gittikçe daha mürekkep bir siyasî ve iktısadî teşekkül olarak inkişaf ediyor. Hiçbir cemiyet şeklini örnek almıyan, hiçbir telâkki sistemini model edinmiyen bu teşekkülün hukukî izahını, hukukî normlarını yeni hukuk mücadelesinin işlemesi lâzımdır. Kaldı ki devlet şekli nekadar mürekkepleşirse, onun hukukî ideolojisi de o kadar derin ve mürekkep olmak icap eder. Halbuki bizim inkılâbımızın sadece «devletçilik» vasfı bile cemiyet nizamında yeniliğin ve mürekkepliğin başlıbaşına bir ifadesidir.

●

Çünkü:

Yüksek hukuk, ancak yüksek ve müterakki bir cemiyetin mahsulüdür. İptidaî bir cemiyetin hukuk münasebetleri de basit ve iptidaî olur. Yüksek ve müterakki bir cemiyet demek ise herşeyden evvel tekniği ileri ve fonksiyonları mürekkep bir cemiyet demektir. Liberal hukuk, (1) cemiyet münasebetlerinin esasında «ferd» i, yahut «sen» i ve «ben» i bulundurduğu, «devlet» i ise sadece «ferd» in «hukuk» ve «hürriyet» inin passif bir koruyucusundan, yahut yardımcısından ibaret telâkki ettiği için orada cemiyet münasebetleri hiçbir zaman tam manasile cemiyetşümul bir tecanüs alamamıştır. Tam manasile «sosyal» bir mahiyet iktisap edememiştir. Kaldı ki bu cemiyet münasebetleri, yahut bir taraftan «sen» ile «ben», diğer taraftan da «biz» le «devlet» arasındaki bu bağlar, esasında, izalesi gayrikabil olan bir «tezat», bir «menfaat mücadelesi» ne dayandığı için, orada devlet hukukunun da nihaî masdarı, bir nevi «baskı» dan, bir nevi «cebir ve tazyik» tan ileri gidemezdi.

Halbuki devleti sedece bir baskı ve bir cebir ve tazyik aleti, yahut sadece bir yardımcı değil, aynizamanda «fertlerin umumî ve müşterek menfaatlerinin yüksek mümessili», cemiyet içinde içtimaî - iktısadî iş bölümünde en faal unsur, hulâsa mühim iktısat ve cemiyet işlerinin bilâ vasıta sahibi ve teşkilâtçısı olarak tanıyan devletçi bir millet nizamında devletin rolü büsbütün mürekkepleşir. Bizim devletçilik prensipinde ifadesini bulan yeni devlet nizamımız da, böyle mürekkep bir cemiyet şeklidir. Bu mürekkep fonksiyonların ve münasebetlerin tanzimi artık eskiden oldu-

(1) Burada kasdolunan hukuk ve devlet tarzı Avrupa memleketlerinin liberal ve demokratik devlet tarzıdır.

şu gibi bir taraftan fertlerin kendi aralarında, diğer taraftan fertlerin devlete karşı olan klâsik «hak» larının ve «vazife» lerinin tanzimi kadar kolay değildir. Şimdi eski vaziyete bir de ve ayrıca devletin bugüne kadar bilinen vazifelerinden gayri bir yeni «iş vericilik» ve «iş teşkilâtlandırıcılık» vazifesi doğmuştur. Şimdi artık devlettir ki, milli hudutları, milli sıhhati koruduğu, yahut milli kültürü yükselttiği gibi madenleri işletecek, yolları yapacak, fabrikaları kuracak, kredi dağıtacaktır. Hulâsa «iş verme» ile «iş alma» nın, yahut kısa tabirile bütün «rızk» ve «nimet» meselelerinin, evvelce devlet müdahalesi haricinde yürüyen bütün teferruatile devrolunmaz bir asli vazife olarak meşgul olacaktır. Liberal nizamda böyle bir devlet müessesesi olmadığından böyle bir hukuk telâkkisi veya hukuk sistemi de yoktur. O cemiyette fertler birbirine karşı «bilfiil» ve fertler ile «devlet» te birbirine karşı «binnazariye» cephe aldığı için «hukuk» un bütün davası sadece ve kısaca fertler arasındaki mücadelede «kavinin zayıfı (1) kolayca ezebilmesi» için devletin cemiyete ne yapıp yapıp müdahale etmemesinden başka bir şey değildi. Halbuki yeni cemiyette fertlerle fertler arasındaki tezat filen ve tamamile ikinci plâna atıldığı (2) ve devletle fertler arasındaki tezat ta filen tasfiye olunacağı için bu sistemde asıl olan, devletin bütün cemiyet işlerine müdahalesidir. Hattâ, sadece müdahalesi değil, bütün bu münasebetleri filen idare ve tanzim etmesidir.

●

Yeni rejimde devletin otoritesi nazari ve maddi esasını cemiyet içinde tezadın tasfiyesi zaruretinden alır. Bunun içindir ki yeni rejimde devletçilik aleyhtarları tezat ve nifak taraftarlarıdır. Çünkü onların cemiyet içinde iktisap ettikleri, temsil ettikleri fonksiyonlar münhasıran cemiyetteki menfaat tezatlarına dayanır. Bu menfaat tezatlarının tasfiyesi onların maddi ve manevi menfaat ve vaziyetlerinin de tasfiyesi olacağı için bütün davaları devletçilik aleyhtarlığı altında sadece:

1 — Bir taraftan devletin iktısat işlerine müdahale etmemesi.

2 — Diğer taraftan bütün devlet kuvvetlerini kendi yüksek iktısat menfaatlerinin emrine ve menfaatine tahsis ederek haddizatında cemiyete ait olması icap eden kârları mahdut zümrelerin istismarına açık bırakmak

tır.

●

Hulâsa yeni cemiyet şeklinde gerek «fertle fert», gerek «fertler» le «devlet» arasındaki münasebetlerin esasından değişmiş olması eski hukuka ait «mebde» lerin ve «prensip» lerin «kelime» lerin ve «telâkki» lerin de kül halinde değişmesini icap ettirir. Daha doğrusu hukuk normlarını öyle bir tasnife tâbi tutmak icap eder ki bu tasnifte yeni devlet «hak» larını ve «vazife» lerini tesbit eden hükümler birinci plânda ve fertlerin gerek

(1) Kavi ile zayıfın bu mücadelesinin sanayi memleketlerinde «sermaye» ile «sây» arasındaki münasebet şekline inkılâp ettiği malûmdur.

(2) Nasıl ki kurunu vustaî cemiyet unsurları da muasır cemiyette yaşar ve fakat ikinci plânda kalır.

birbirlerine, gerek devlete karşı şahsi menfaatlerini tesbit eden hükümler ikinci plânda gelsin. Böyle bir tasnif «menafii umumiye» fikrini derhal birinci kademeye atar. Devlet işletmelerinde vilâyetlerin ve belediyelerin inşa ve imar meselelerinde hattâ bugün dahi cari olan hukuki ihtilâtları ve tezebzüpleri derhal ve kökünden halleder.

Halbuki böyle bir tarzı hallin istilzam ettiği işlerin bir tanesini liberal hukuk kayıtlarile hattâ bir asırda başarmamız kabil değildir. Hâlâ şehirlerinin kurulabilmesi için arsalarının veçhi mülkiyetinin taayyün etmesini yıllardanberi bekliyen, hâlâ umuma ait olması lâzım gelen ormanlar, sular, madenler, kaplıcalar, hattâ mezarlık yerleri üstünde, liberal hukukun bin kaydından istifade ederek dört asır evvelki mülkiyet rivayetlerine dayanan bin bir spekülâsyon çevrilen bu memlekette «hukuk» ta inkılâp davasının evvelâ «hukuk» telâkkilerinde ve esaslarında inkılâp şeklinde tamamlanması lâzımdır.

●

Her hukuk meselesini derhal bir mülkiyeti şahsiye meselesine çevirmek ve her mülkiyeti şahsiye meselesini de sadece bir taraflı ve en iptidai şekilde vazederek bu vadide tetkik icrasına yanaşanları derhal ihtilâlci komünist veya anarşist cenahlarına sürerek kanun hariçine çıkarmıya çalışmak hukuk işlerinde demagojinin ilk ve son baş vurduğu çaredir... Fakat artık bilinmelidir ki «yeni hukuk» demek fiilhakika «yeni mülkiyet» prensipleri demektir. Çünkü mülkiyet prensiplerinde bir zerre tekâmüle yer vermiyen bir «yeni hukuk» sistemini izah ve müdafaaya çalışmak abes olur. Çünkü bu takdirde bütün mülkiyet kayıtları aynen baki kaldığı takdirde bu yeni hukuk gerek «fertlerin birbirine», gerek «fertlerin devlete» veya «devletin fertlere» karşı hangi yeni «hak» veya vazifelerinin hangi «yeni hukuk» ölçülerinin müdafaa veya teyidini yapacaktır?.

Bu itibarla biz «yeni hukuk» tan bahsederken «yeni mülkiyet» ten de bahsediyoruz demektir. Zaten aksi takdirde bir yeni hukuk sistemi altında bir yeni mülkiyet rejiminden başka bir şey olmıyan devletçilik nasıl müdafaa edilebilir? Çünkü biliriz ki her hukuki rejim bir başka «tekniğe sahip olma» tarzının eseridir. Meselâ iptidai su değirmeni bütün tarihi devirlerde mevcuttu. Fakat bu değirmen esaret devrinde esir sahibinin, kurunu vustada feodalın, muasır nizamda mülkiyet sahibi fertlerin malıdır. Bu misalde değirmen baki kaldığı halde değirmen üstündeki mülkiyet şekli, yahut tekniğe sahip olma tarzı, cemiyet nizamının istihalelerile muvazi olarak değişmiş, yani ayni madde üstünde üç ayrı mülkiyet rejiminin yaşamasına imkân hasıl olmuştur. Hem gene dikkat olunursa görülür ki bu mülkiyet rejimi her devirde «mukaddes» ti. Fakat esaret devrinde mukaddes olan, değirmenin esir sahibine ait olması, kurunu vustada mukaddes olan değirmenin feodale ait olması, muasır nizamda da mukaddes olan değirmenin mülkiyeti şahsiye sahibine aidiyetidir. Her üç tarihi devirde, dinler, hukuk normları «mukaddes» mefhumunu bu üç ayrı mercie irca ederek, fakat hepsinde ayni «son ve kat'i» delillerle izah ve müdafaa etmişlerdir. Ve burada garip olan hiçbir şey yoktur. Ayni değirmen üstünde bugün de meselâ biz cemiyet mülkiyetinin kutsiyetini ifadeye çalışırsak hiçbir aykırı harekette bulunmuş olmayız. Çünkü tarihi devirler değiştikçe tarihi zaruretler de değişmiş ve tarihi zaruretlerin

değişmesi cemiyetin «hâkim normlar» ından biri olan «mukaddes» mefhumu üstünde telâkki değişikliklerini zaruri kılmıştır.

●

Kaldı ki bizim tarihî devrimizde şahsî, yahut devletçi mülkiyetin hudutları, bizden evvelki tarih devirlerinin hukuk hudutları kadar birbirine karışık değildir. Bizden evvelki tarihî devirlerde cemiyet rejimleri değiştiği fakat teknik nisbeten ayni kaldığı için bazan ayni madde üstünde çeşitli mülkiyet şekillerinin teakup ettiğine şahit olabiliyoruz. Meselâ su değirmenindeki mülkiyet misali gibi.

Halbuki zamanımızda, yüksek teknik, işi halletmiş bulunuyor. Artık teknik ararken onun üstündeki mülkiyet şekline değil, onun üstündeki mülkiyet şeklini tayin için tekniğe bakabiliriz.

Meselâ bugün artık bir su değirmeni bizim cemiyetimizin yüksek tekniğini temsil etmez. Bu değirmen yeni cemiyetin unsuru, yeni cemiyet münasebetlerinin ifadesi değildir. Onun üstündeki mülkiyet şekli, yeni hukuk için bir mevzu değildir. Bu su değirmeni eski devirlerin bir teknik bakiyesidir ki, eski devirlerin diğer teknik bakiyelerile, meselâ küçük çiftçilik, küçük dükkâncılık, küçük sermaye işletmeleri ile beraber eski hukukun çerçevesi dahilinde ferdî ve parçalı mülkiyet rejimine pek alâ tâbi olabilir. Çünkü bu su değirmeninin, bu küçük tarlaların, dükkânların, küçük sermaye işletmelerinin yeni devlet iktısadiyatı içinde, yani devletin sevk ve idare ettiği iktısadî işletmeler arasında hakikaten yeri yoktur. Hattâ bunları yeni devletin işletme plânları içine almak, hem bizzat modern devletçilik telâkkisine, hem yeni tekniğin kolay ve arızasız inkişafına tam bir engel de olabilir.

Fakat bunlara karşılık meselâ bir deniz hatları, bir demiryol, bir büyük maden, bir büyük dokuma, deri veya gıda sanyii vardır ki bunların devlet mülkiyeti haricinde kalması bizzat mülkiyeti şahsiye bakımından kabil değildir. On kilometresi bir milyon liraya mal olan bir demiryol işletmesinin, bir limanda bir günlük tevakkufu bir küçük sermayeyi durduğu yerde eriten bir büyük deniz nakil vasıtasının, en küçük bir fiat temevvücü bile bir günde bir milyon liraya mal olabilecek bir büyük maden havzasının, bir büyük kumaş, deri veya şeker fabrikasının ise bizde devlet yardımı, devlet primi, devlet mülkiyeti haricinde yaşaması zaten kabil değildir. Yani böyle bir modern işletmeyi bizde, meselâ on dokuzuncu asır liberalizminin müdafaa ettiği serbest rekabet sahasına bir gün bırraksak ve devletin bu sahadaki himaye ve müdahalesini bunların üzerinden bir gün nezetsek, o zaman ferdî menfaat bu sahalarda, bir gün tutunamaz.

O halde hattâ en klâsik düsturile «Allahın hakkını Allaha, Kayserin hakkını Kaysere!» teslim etmek istersek te «ferdin mülkiyetini ferde ve devletin mülkiyetini devlete» desek, bu düstur derhal:

1 — Ya ferdin sermayesile işletilmesi kabil olmıyan

2 — Ya ferdin teşebbüsüne terkolunması milletin menfaati umumiyesile tearuz eden ileri ve yüksek tekniği devlet mülkiyetine terketmek

şeklini alır. Bu takdirde de yeni cemiyet hayatına müdahale eden yeni bir teknik zaruret yeni bir hukuk rejimine meydana vermiş ve binnetice yeni hukuk, yeni bir mülkiyet şeklinin izah ve teyidi olmuş olur.

Dışticarette devletçilik.

Dr. Vedat Nedim.

Bir taraftan memlekette yapılmıyan ve yetişmiyen malların dışardan içeriye getirilmesi, diğer taraftan memlekette yapılan ve yetişen malların içerden dışarıya çıkarılması demek olan «*Dış ticaret*» ithalâtçı ve ihracatçı denilen iki tip zümrenin fonksiyonu olarak telâkki edilmektedir.

Hattâ Osmanlı İmparatorluğunda bu iki tip zümrenin Türk olmıyan unsurlardan terekküp etmesi adetâ içtimaî bir zaruret hükmünde idi. Bugün bile büyük ithalât ve ihracat ticaretimiz hemen kâmilen Türk olmıyan unsurların elinde bulunmaktadır.

Kapitülâsyonlu Osmanlı İmparatorluğunda ithalât ve ihracat ticareti öyle bir inme basma tulumba idi ki, onun vasıtasile memleketin bütün nemaları harice akıtılırdı. Memlekette bir sermaye birikmesi olmazdı.

Kapitülâsyonsuz Türkiye'de ithalât ticareti, ancak gümrük kanalile malî bir Devlet terakümü (gümrük varidatı) temin edebiliyor. İhracat ticareti ise, yine eski şekilde, yani müstahsilin aleyhine işliyen bir mekanizma olmaktan kurtulamadı.

Halbuki, harcıâlem bir kanaate göre, memlekette olmıyan malları dışardan içeriye getiren ithalâtçı, ve müstahsilin mallarına dış piyasalarda mahreç temin eden ihracatçı, müstehlik ve müstahsil lehine çalışan faydalı birer unsurdur. Fakat hakikatta ihracatçı ve ithalâtçı herşeyden önce, memlekete olan faydalarından ziyade kendi kazançlarını düşünmek mecburiyetindedirler. Zarar eden bir ihracatçı ve ithalâtçı, hiç şüphesiz ki, sırf bazı mallardan memleket mahrum kalmasın ve bazı memleket malları dışarda mahreç bulsun diye, bu sanatlerini yapmakta devam etmezler. O halde ithalât ve ihracat tacirlerinin bir memlekette tutunabilmeleri, bu işlerin kârlı olduklarına delâlet eder. Halbuki buna karşılık müstahsil köyün ekseriyet üzere, zarar ettiğini görüyoruz.

Ziraî istihsalin zararlı, ihracat ticaretinin kârlı olması millî iktisat bünyesinde gelir tevezzüünün bozukluğuna delâlet eden kuvvetli bir emaredir. Müstahsil köyün zarar etmesi, öyle mühim bir cemiyet hâdisesidir ki, ona behemehal ve en çabuk yoldan çareler aramak ve bulmak icabeder.

Çünkü, zararla çalışan müstahsil köy, gitgide zatî iktisadiyata döner. Yani pazar için istihsalâtı daraltır ve daha ziyade ailevî ve mahallî ihtiyaçlar için istihsale başlar. Bunun belli başlı netice ve tezahürleri şu hâdiselerdir:

Kitle ithalâtı azalır. Gümrük varidatı düşer, millî sanayi büyük kitle istihsaline doğru gidemez. Daha ziyade şehirlilerin ihtiyaçları için istihsal yapan küçük ve orta sanayi inkişaf edebilir. Köylerde ise, iptidaî el ve ev zanaatleri canlanır. Ziraî borçlar donar, vergi tahsilâtı güçleşir, Devlet varidatı düşer, münakalât hacmi daralır.

Köy iktisadiyatında teraküm olmaz. Köy, iç pazarda müşteri olmak vasfını kaybeder. İptidaîleşir. Ziraatte ileri bir istihsal tekniği teessüs edemez.

Bu maddî neticelerin tesirile köye manevî bir bezginlik ve alâkasızlık havası çöker. Tevekkûl ahlâkı yayılır. Fiziyolojik tereddi baş gösterir. Nüfusun artma temposu geriler. Kısaca, millet iktisadiyatını maddî ve manevî bir durgunluk sarar. Görülüyor ki, köyün zararla çalışması, yalnız köyü alâkadar eden münferit ve mücerret bir dava değil, geniş çerçeveli bir millet davasıdır.

●

Köyde zararın iki kaynağı vardır:

İstihsalde zarar - Satışta zarar.

Satışa zarar devam ettikçe istihsalin kârlılaşmasına imkân olamıyacağı için bu davayı ancak bir kül halinde ele almak zarureti aşikârdır.

İstihsal ve satış faaliyetlerini ayrı ayrı mütalea etmemiz, sadece meseleye daha iyi nüfuz edebilmemiz içindir. Yoksa istihsali, satıştan ayırmanın, mideyi bağırsaktan ayırmak kadar gayri uzvî bir görüş olduğunu takdir ediyoruz. İstihsalin zararlı olması, randımanın azlığından, kalitenin düşüklüğünlen, hasere-

ler ve hastalıklarla mücadelenin ya hiç yokluğundan, ya eksiklik ve sistemsizliğinden, ambalâj bilgisizliğinden, kısaca istihsal teknik ve usullerinin geriliğinden ileri gelir.

Her ziraat şubesinin muhtaç olduğu en uygun istihsal teknik ve usullerini köye sokabilecek tek vasıtanın ancak ve ancak Devlet olabileceğine inanmakta devam ediyoruz.

Satışın zararlı olması, herşeyden önce satışın teşkilâtlı olmamasından ileri geliyor. Hiç şüphesiz ki, yukarda saydığımız istihsal gerilikleri, kâr marji üzerinde çok menfî tesirler yapan unsurlardır, buna ilâveten bir de satışın münferit oluşu, köyün talihini tacirin elinde bırakmaktadır.

Bugünkü yüksek istihsal fiyatlarına rağmen, cihan piyasalarındaki düşük satış fiyatları arasında müspet bir fark olmasa, ticaret fiylinin ortadan kalkması icabederdi. Ticaretin yaşaması, onun - az veya çok mesele orada değil- her halde kârlı olduğuna delâlet eder. Zaten tacir, alım fiyatile, satış fiyatı arasındaki farktan geçinen bir unsur değil midir?

Demek ki, istihsal şartları hiç değişmese bile, köye cihan piyasa fiyatlarını temin etmek suretile, bir çok mahsullerimizin satışını -az veya çok- kârlılaştırmak kabil olacaktır.

Ticaret kârlarını, istihsale maledebilmek ise, ancak satışı istihsal merkezlerinde teşkilâtlandırmakla mümkün olabilir.

Fakat bazı mhasullerimiz vardır ki, onlardan kâr temin edebilmek, ancak *istihsal* şartlarının değişmesile mümkün olabilir. Meselâ, bizde buğday istihsal fiyatı çok kerre satış fiyatının üstündedir. Onun için zarar istihsalden gelir. Satış fiyatını sun'î tedbirlerle yükseltmek ya Devlet bütçesine yeni bir masraf, ya müstehlike yeni bir vergi yüklemekle kabil olur. Buğday, satışının tabiî bir surette kârlı olması istihsal masraflarının inmesile, istihsalin rasyonelleşmesile mümkün olabilecektir. Fakat bu da kâfi gelmiyecek, ayni zamanda satışın da *müstahsıl* lehine *teşkilâtlandırılması icabedecektir.*

Bazı mahsullerimiz de vardr ki, onların fiyatlarındaki düşüklük istihsal fiyatlarının yüksekliğinden ziyade, istihsal merkezlerindeki satış fiyatlarının düşüklüğünden ileri gelir.

Meselâ, cihan kuru üzüm fiyatları, hiç bir zaman istihsal fiyatı-

nın aşağısına düşmedi. Buna rağmen bizim istihsal merkezlerimizde kuru üzüm fiyatları istihsal fiyatlarının aşağısına düşmüş bulunmaktadır. Demek ki, burada satış cephesinde bir bozukluk vardır. O halde burada herşeyden önce satışı teşkilâtlandırmalıdır. İstihsalin de satışla beraber teşkilâtlanması ise kâr marjını müstehlik lehine büsbütün genişletecektir.

Fakat satışın teşkilâtlandırılması demek, zaten kârla çalışan tacirin daha fazla kazanması için müstahsile karşı cephe birliği yapması demek değil, doğrudan doğruya zararla satan müstahsilin cihan piyasası fiyatlarını kendine maletmesi demektir.

İhracatçıların teşkilâtlanması kendi aralarında rekabeti kaldırır ve cihan piyasalarına mahsullerimizin anarşik bir tarzda arzının önüne geçebilir ve bu suretle ihracatçıların cihan piyasası fiyatlarından tam bir surette istifadeleri temin edilebilir.

Hiç şüphesiz ki, bu ihracatçılar lehine büyük ve müspet bir adımdır.

Deniliyor ki, yabancı piyasalarda arz fiyatlarının cihan piyasası fiyatlarından aşağı düşmemesi iç fiyatları üzerinde mukabil tesirini yapacak ve istihsal merkezlerinde de satış fiyatları yükselecektir. Bu iddianın da tahakkuk etmesini candan dileriz. Yalnız bazı ihtimallere şimdiden işaret etmekten kendimizi alamıyoruz:

Meselâ, afyonlarımızın istihsal merkezlerinden alım fiyatlarile cihan piyasalarında satış fiyatları arasındaki büyük farkı düşürerek, diyoruz ki, müsthsil tarafından anarşik fiyat arzlarının önüne geçilebilecek mi?

Sonra birleşmiş tacirlerin, aralarında anlaşarak alım fiyatını müstahsile dikte etmeleri tehlikesi mevcut değil mi?

Bu tehlikenin mevcudiyetini bir an için yok farzetsek bile, müstahsillerin mahsulü idrak ettikleri zaman, nakte tahvil ıztırarı karşısında piyasaya birden arzedecekleri ve birbirlerile rekabet ederek fiyatı kıracakları muhakkaktır. Bu suretle ihracatın teşkilâtlanmasından hasıl olacak fazla kâr yine istihsale akmıyacaktır. Ve köyde yine teraküm olmıyacaktır. Yani asıl gaye temin edilmeyecektir.

●

Milletlearası ticaretin aldığı şekil, para mübadelesinde olduğu

gibi, mal mübadelesinde de Devletin nazım ve müdür rolünün müdahelesini icabettiriyor. Serbest dış ticaret zaten kalmamıştır. Devletler arasında aktolunan klering ve kontenjan mukavelelerile tacirin iş sahası çerçevelenmiştir.

Klering mukaveleleri memleketler arasındaki mal mübadelesinin para cephesini Devlet bankalarının aralarında yaptıkları mütekabil mahsuplarla tanzim etmektedir.

Yalnız şu var ki, para cephesi, mal mübadelesinin bir neticesidir.

Mal mübadelesi ise, kontenjan hudutları dahilinde, tacirlerin kâr hesaplarına ve iş kabiliyetlerine terkolunmuştur. Eğer rakip memleketlerin tacirleri daha açık gözlü ve işbilir çıkarlar da, bizi yabancı pazarlardan uzaklaştırırlarsa ve neticede herhangi bir devlete karşı klering hesaplaşmasında borçlu çıkarsak, yani o memleketten ithalâtımız ihracatımızdan daha fazla olursa, o vakit ne yapacağız? Aradaki farkı dövizle mi ödiyeceğiz? Aksini düşünelim: Bir memlekete ihracatımız, ithalâtımızdan fazla çıkarsa, yani o memleketten alacaklı olursak bu alacağımızı döviz olarak nasıl talep edebebileceğiz?

Demek ki, ticaretin yalnız para cephesinden tanzimi kâfi gelmiyecek, mal cephesinden de tanzimi zarureti zamanla kendisini empoze edecektir.

Bilhassa, Türkiye gibi inşa halinde bulunan bir memlekette dış ticaret, millî sermaye terakümünün kaynaklarından biri olmak mecburiyetindedir.

Bir taraftan köy istihsalinin kârlılaşması, diğer taraftan ithalât ve ihracat kabiliyetimizin ihtiyaçlarımıza göre tanzimi için haricî ticaretimizde Devletçi bir telâkkinin yer alması zarureti gittikçe kendisini hissettirecektir. Belli başlı ihracat mallarımızın müstahsillerini, Devlet kooperatifleri içinde teşkilâtlandırarak hem sürümü müstehlik lehine tanzim etmek, hem de memleketimizin ordu, nafıa, sanayi gibi müdafaa ve inşa ihtiyaçları için ve milletimizin istihlâk ihtiyaçları için hariçten ithal etmek mecburyetinde olduğumuz malları bu kooperatiflerin ihracat kuvvetlerile takaslandırarak haricî ticaretimizi ve ayni zamanda istihsalimizi millet iktisadyatımızın içinde ahenkli ve uzvî bir surette vazifelendirmek, günün en mühim davalarından biridir.

İngiliz tuhaflığı.

Falih Rıfkı.

— Nasıl Gild Hall'e gitmiyecek misiniz?

— Hayır...

— Kıyafetleri bir tarafa bırakınız. Fakat yalnız, belediye reisinin sofrasında, bir tastan şarap içmek âdetini görmek için, insan Londraya seyyah olarak bile gelir.

İngiliz tuhaflığı insanı gülmekten korkutan bir şeydir. Yüz yüze, biriniz oturmuş, biriniz ayakta, bir tastan şarap içmeği, başınızda ak perüka'yı gülünç bulmaz mısınız?

Fakat gülemezsiniz, çünkü İngilizdir. Tunus fesi tuhafınıza gider, İngiliz peruka'sını ise takamadığınıza hasret kalırsınız. Etnografya müzesinin camekân mankenlerini canlandırıp yürütünüz, sofraya oturtunuz, birbirine bakıştırınız: İşte merasim! Uşakların başında bir Hint çatısı örtebilecek pahada bir şapka ve sırtlarında bir Mısır köyü giydirilebilecek değerde bir esvap! Bu, müşterisi ile alay eden bir sirk! Seyircisine ücret veren bir sahne!..

●

İngiliz tuhaflığı hikâyelerini ben de işittim ve okudum:
«Bir centilmen Whte's kulübünün merdivenlerinde felce uğrayıp yıkıldı. Arkadaşları hemen ölüp ölmediğine oynadılar.

«... Bu lort esvabını kendi biçer, papucunu kendi boyar. Fakat 365 tabakası, ve sofrasında on iki köpeği için on iki iskemlesi vardır.

«... Bir Marki, Vaterlo'da kopan ayağını büyük bir cenaze alayı ile gömdü. Ve arkasından ağladı.

«... — Stanbey... Ya peynir?

«Stanbey Morning Post gazetesinde artık tasarruf etmek zamanı geldiğini okumştu. Otuz senedenberi her sabah hanımının

kahvealtılarda peynri raddetiğini bildiği için, tepsiden onu hazfetmeği düşünmüştü:

— Doğru değil, Stanbey! Peynir getirmeli idiniz..

Ertesi sabah Lesi, uşağının kendine uzattığı peyniri elinin tersi ile redetti:

— Mersi, Stanbey!»

«... Noter Lordun işlerinin bozulduğunu görerek, aşçıları arasında bulunan iki pastacı İtalyana izin vermesi doğru olduğunu hatırlattı. Lort cevap verdi:

«— Artık bir centilmenin, Sherry'sini içerken bir püsküvi yemeğe hakkı kalmadı mı?»

●

Evet, bir Osmanlı tuhaflığı da vardı. Biz ihtiyar imparatorluğun zenginlik âdetlerinin son hikâyelerine yetiştik. Konağı yanan bir Osmanlı, ateşin karşısına iskemlesini atar, kahve içermiş. Mücevher çekmecesini kurtarmak için yangına koşan kâhyasını tehlikeye atılmaktan menedermiş. Bugün onun torunu sigorta kaçakçılığı yapıyor.

Gömülen ayak! Daha zengin olsaydı, her gün tıraş kılını, veya her hafta kesilen tırnağını gömerdi. Biz Anadoluda ve İstanbulda, maaşa geçtikleri günden son demlerine kadar, bir kesede cenaze parası biriktiren ne kadar çok aile babası olduğunu hatırlarız. Cenaze ise şarkta en ucuz *nakliye*'dir

İngiltrede bu markinin ayagı, hem de yarım ayağı, şarkta kim bilir kaç zelzelenin öldürdüğü insanların hepsinin birden cenaze alayından daha pahalıya gömülmüştür?

Türk harp zenginlerinden bir kaçında da bu para tuhaflıklarını görmüştük. İçlerinden biri vardı. Bir ecnebi şirketinde kâhya idi ve kendisine *Lala* denirdi. Harpta nasılsa boğazına kadar kâğıda batmıştı.

Yat kulübün bahçesinde, öğleden sonra, tam dördü çeyrek geçe, oyun köşkünün önündeki koltuza gömülür, karşısında, biri üzüm tabağı, biri bole çanağı ve peşkir tutan, iki garson dikilirdi.

Bir üzüm alır, parmağını suya sokar, ve peşkirle kurulardı. Manzarasına ne kadar alışmıştık. Yalnız gülmeden seyretmekle kalmazdık; onun bu âdeti ile imparatorluk nizamı arasında münasebet bile bulurduk.

Her para kazanan bir konak, bir otomobil yahut bir yat, fakat mutlaka birde *âdet* edinir. Âdeti meselâ sabahleyin saat dört ile beş arasında örümcek görmektir. Olabilir. Çünkü milyarı ve dekoru var.

İngilterede âdet, Markilik gibi, Lortluk gibi, bir rütbe, bir payedir. ***Fukara âdetsizdir.***

●

Bir fuhuş vak'asının muhakemesinden sonra, hâkimin, salon havasından kötü sözlerin kirini gidermek için günlük yaktırmış olduğunu okumuştum. İngilterede bu *tuhaf*'ın uzun uzun hazırlandığına şüphe etmeyiniz. Yedi miayonluk, katı sinirli, kesif şehirde *tabiî*'nin göze çarpmasına imkân yoktur. İnsan, arasıra, bütün ada âleminde hikâye edilebilecek bir *tuhaf* icat etmelidir..

Nasıl hâkim ecvabı gündelik değilse, İngiliz tuhafı da mutat değildir. Tuhaf, İngilterede, bir sanattır.

Bir İngilizin Fatih kakvesindeki nargileyi nasıl tiskinerek gördüğünü bilirim. Ben Gild Halle şarabını niçin başka türlü anlamağa çalışıyorum? Dostuma kısaca:

— Başkasının ağzının dokunduğu bir tastan şarap içmek hoşuma gitmediği için ziyafeti reddettim, demeli idim.

İngilterede komik ve mantık mefhumu yok değildir. Ancak bunu fukaralara karşı kullanırlar. Kendileri müze kürkü giyerler ve zenci kılığını sahneye çıkarırlar.

Para ahlâkını, vaktile, bize bir hayat düstüru gibi öğretmeğe kalkışanlara ne kadar kızıyorum. Meselâ:

— İngilizler derler ki, yaşamasını bilmek demek, istirahat etmesini bilmek demektir.

Sanki Sincan köy reçberi buna akıl erdiremezmiş gibi...

— Efendim, İngilterede her odaya iki uşak hesap etmeli... Evinizde sekiz yatak odanız varsa 16 uşağınız olmalıdır.. Ah şu İngilizler... İşte yaşamasını bilen millet!

Bu kadar basit darp hesabını bende beceremez değilim!.

Fakat, buhranın şu yedinci mübarek yılında, şimdi bütün imparatorluk umumî bir tarh ameliyesi içindedir.

Biz tasfiye edilmiş saltanatların, kahvelere garson prens, barlara dansöz prenses, otellere kapıcı sultan yetiştidiği senelerdeyiz. Leningratta oturduğumuz otelin kapıcısı Ceneral Vrangelin kardeşi idi. Sofrada bize Çarın bir ceneral konsolosu yemek veriyordu.

●

Arkadışman ayrılıp, Hayd Park'taki serbest kürsilerden birinin üstüne fırlayarak şu nutku söylemek istedim:

«— Eğer bir gün İngiliz adası havasında, şimşek gibi, bir kahkaha çakacak olsa, hem insanlar, hem siz rahat edeceksiniz.

«Düşününün, kendinize gülebileceksiniz.

«Kuvvet mistiğini bırakınız. İnsanlar komikliğinizi bile ilâhi mantıksızlık gibi, muhakemesi künah olan bir şey olaıak kabul ettiler. Bundan sizde rahatsız değil misiniz?.

«Herkesle karşı karşıya, bir gülüşebilseniz, hâkimleriniz, perukalar iile, Noel babanın pamuk sakalı gibi oynayabilseler, Lortlarınız kadife külotlarını lâz külâhı gibi başlarına geçirebilseler.

«Karnaval ve karmanyola,

«Ayağı gömülen Marki, uşağı Stanbey'le konuşan ak saçlı Leydi, papucunu kendi boyayan Lort, seyyahları eğlendirmeğe mahsus sirklerin veya Taymis boylarına kurulmuş salaşların numaraları, yerine geçebilsi...

«Gülebildikleri gün insanlar artık size kızmaz olacaklarıdır.

Millet içinde Sınıf mes'elesi.

II.

İsmail Husrev.

Sınıfı, içtimaî istihsalde ayni mevkii işgal eden, gelir membaları ayni ve menfaatleri müşterek olan insan kümeleri olarak tarif etmiştik. Bu tarife nazaran sınıflı millet diyince, fertleri, istihsal seyrindeki mevkilerine, kazanç kaynaklarına ve iktisadî menfaatlerine göre ayrı ayrı gruplara bölünmüş bir camia anlaşılır. Sosyalizmin tasavvur ettiği sınıfsız cemiyette ise, insanlar arasında şahsî mülkiyete müstenit bir içtimaî kademeleşme kalmamıştır. İnsanlar birbirlerinden içtimaî değil, meslekî veya idarî olmak üzere teknik farklarla ayrılırlar. Meslekî farklılıklar tabiatla insan arasındaki teknik münasebetlerden mütevellit olduğu için içtimaî bir kademeleşmenin esası addedilemez.

Bu hareket noktasına nazaran Türk cemiyetinin bugünkü içtimaî kuruluşuna bakalım. Herhalde biz, sınıfsız bir millet telâkki olunamayız. Böyle bir telâkki, hakikatı eşyaya aykırı düşer. Çünkü memleketin hangi köşesine baksak istihsalde aldıkları mevkilere, kazanç membalarına ilh. göre ayrı ayrı gruplar halinde farklılaşmış insan kümelerine tesadüf ederiz. Bir kısmı hali teşekkülde, bir kısmı şekil değiştirmekte olan bu içtimaî kümeler, memleketin içtimaî çehresine çok renkli bir manzara vermektedir. Bu kümeleşmeleri, muhtelif iktisat şubelerine göre şöyle sıralamak mümkündür:

I — Ziraat: Zümre farklılıkları şehirlerimizden ziyade köylerimizde barizdir. Bunun da sebebi memlekette sanayi faaliyetlerinin henüz rüşeym halinde bulunmasıdır.

Köydeki farklılıkların şekli yerine göre değişir ve bu değişme pazar münasebetlerinin inkişaf derecesine tâbidir. Emtia iktisadiyatının münkeşif olduğu sahalarda (sahil vilâyetleri, yollar güzergâhı) iş ve sermaye münasebetlerine tesadüf edildiği yani insanın iş kuvvetinin de diğer mahsuller gibi emtia şekli aldığı halde zatî iktisat mıntakalarında (şark vilâyetlerinde) henüz Ortazamanın derebeylik rejimi yaşar. Mahsulün bile henüz adamakıllı emtia şekli alamadığı bu mıntakalarda iş kuvvetinin mata haline gelemiyeceği aşikârdır. Binaenaleyh emtea iktisadiyatı sistemile zatî iktisat sistemi içindeki farklılıklar ayrı ayrı mahiyettedir. Fakat bununla beraber her iki sistemde de müşterek olan cihet, istihsalin icrasını temin eden vasıtaların muayyen ve mahdut kümelerin elinde toplanmış olmasıdır. Toprak sahibi ister bey, ister ağa, ister şu, ister bu olsun, içtimaî istihsalde, toprağa sahip bir fert halinde mevki almaktadır. Bu itibarla istihsalin organizatörü ve işin vericisi vaziyetindedir. Millet içinde kendi vaziyetinde bulunanlarla da gayet tabiî olarak bir menfaat iştiraki bir küme birliği vardır. Buna misal olarak şarkta Şeyh Sait isyanında dünyevî ve ruhanî derebeylerinin cumhuriyete karşı

aldıkları müttehit cepheyi gösterebiliriz. Arazi sahiplerinin kazanç kaynaklarına gelince: Bu zümrelerin kazanç kaynaklarını emtia iktisadiyatı mıntakalarında toprak «rantı», zatî iktisat mıntakalarında da ortakçılık tarikile alınan ayniyat şeklindeki aidat (Abgabe) teşkil eder.

Köyde ağalardan ve beylerden sonra bir içtimaî tipe daha tesadüf ederiz ki, bu da, Adana pamuk havzasının ve Garbî Anadolunun kârcı çiftlik sahipleridir. Bunlar toprağı ya icarla tutarlar yahut bizzat toprağa sahiptirler. İstihsali, piyasadan muayyen bir yevmiye, bir ücret mukabilinde tuttukları işçilerle icra ederler. Diğer arazi sahiplerinden farkları kurunu vustaî ortakçılık tarzından iş ve sermaye münasebeti tarzına intikal etmiş olmalarıdır. Bu grupları, istihsale kâr maksadile sermaye plâse eden müteşebbis köylüler olarak tavsif edebiliriz.

Arazi sahiplerinden ve müteşebbis köylülerden sonra toprağı olmıyanlar gelir ki, bunlar ya köy işçileri yahut ortakçılar, marabalar, ilh.. dır. Bu kümeler içtimaî istihsalde organize edilirler ve istihsale doğrudan doğruya iştirak ederler. Varidat membaları ya iş ücretleri yahut ta mahsulden hisselerine dörtte bir, üçte bir, yarıyarıya nisbetinde ayniyat şeklinde isabet eden kıymetlerdir. Bu içtimaî kümelerden marabalara ve ortakçılara en kesif şekilde şark vilâyetlerinde daha az kesif şekilde de Anadolunun diğer kısımlarında tesadüf edilir.

Bütün bunların haricinde Anadoluda geniş bir köylü kitlesi daha vardır ki, o da organizatörlük ve işçilik fonksiyonları farklılaşmamış küçük mülkiyet sahibi müstahsillerdir. Bunlar diğer içtimaî gruplardan farklı olarak istihsale aileleri efradile iştirak ederler ve yabancı kol kuvveti kullanmazlar.

Bu müstahsiller kitlesi, Türkiyenin içtimaî farklılaşma deposu vazifesi görür. Çünkü buhranlar, afetler, ilh.. gibi hâdiseler, bu kitle içinden bir taraftan aşağıya doğru ortakçılar ve köy amelesi yığınlarına diğer taraftan yukarıya doğru yabancı kol kuvveti kullanan arazi sahipleri yığınlarına ilâveler yapmak suretile yeni malzeme verir. Bilhassa son senelerde bu küçük mülkiyet sahibi müstahsiller kitlesi içinde borçlanma tarikile şiddetli bir içtimaî farklılaşmanın cereyan ettiğini her dikkatli müşahit farketmektedir.

Binaenaleyh Anadolu köyünde başlıca şu müstahsil sınıfları tesbit ediyoruz:

1 — Beyler ve toprak ağaları (topraklarını marabacılara ve ortakçılara işletenler.

2 — Köylü müteşebbisleri.

3 — Küçük mülkiyet sahibi müstahsiller.

4 — Ortakçılar ve marabalar.

5 — Köy amelesi.

II — Sanayi ve ticaret. Türkiyenin sanayileşmesi demek, sınıflaşması demektir. Memlekette fabrika bacaları arttıkça, zarurî olarak kaznç membalarını iş ücreti teşkil eden insan kümeleri de teşekkül edecektir. Nitekim bugün adetleri pek mahdut olan fabrikalarımızda böyle bir farklılaşmayı aynen müşahede edebiliyoruz. Teşviki sanayi kanunundan istifade eden fabrikalar hakkında son yapılan sınaî tahrire nazaran Türki-

yede kanundan istifade eden sınaî müesseselerin adedi 1473 tür. Bunlarda çalışan işçi miktarı 55.322 dir. Geniş köylü kitlesi içinde bukadar işçi, ummanda bir katredir. Halbuki, Avrupanın sanayici memleketlerinde meselâ Almanyada çalışan her yüz kişinin yüzde 30.5 u ziraate, yüzde 57.9 u sanayi, ticaret ve münakalâta isabet etmektedir. Binaenaleyh Türkiye sanayici memleketlerden, sınai zümre farklılıkları bakımından kıyas kabul etmiyecek derecede geridir.

Şehir ve kasabalarımızda iş ve sermaye farklılıklarından sonra sınaî mamulâtın yahut ziraî mhsulâtın satışına yahut para muamelelerine tavassut eden gayrimüstahsil içtimaî toplantilar gelir. Bunların kazançlarını tavassut kârları teşkil eder

Tıpkı köyde olduğu gibi şehir ve kasabalarımızda da küçük mülkiyet sahibi kalabalık kitleler vardır. Bunlar küçük esnaftır. Hattâ diyebiliriz ki, Türkiye şehirlerinin karakteristik sınıfı, bu geniş esnaf kitlesidir. Bunlarda da organizatörlük ve işçilik fonksiyonları birbirinden ayrılmamıştır. Esnaf hem işi organize eder hem de istihsale doğrudan doğruya iştirak eder. Şehir esnafını da köylerin küçük müstahsilleri gibi içtimaî farklılaşma deposu addedebiliriz. Son senelerde ya borç yahut iflâs yollarile bu depo, işsiz yığınlarına oldukça mebzul malzeme vermiştir.

Ziraat, sanayi ve ticaret sahalarında tesbit ettiğimiz bu içtimaî kümeleşmelerden, Türkiyede millet bünyesinin her liberal ve ferdiyetçi cemiyette görülen kanuniyetlere tâbi bir cemiyet olduğu anlaşılmaktadır. Millet, kendi bütünlüğünü her zaman sarsabilecek anasırı potansiyel kuvvetler halinde içinde taşımakta ve yetiştirmektedir. Türk milleti, bu liberal ve ferdiyetçi inkişaf seyrinde devam ettiği takdirde günün birinde karşılaşılacak afakî netice, hiç şüphesiz, Türk milletinin gırtlaklaşan parçalara dağılmasıdır. Avrupa cemiyetinin harp sonunda karşılaştığı hâdiseler, millet bütünlüklerini parçalıyan ayrılıklar, hep bu liberal ve ferdiyetçi inkişafın acı meyvaları değil midi? Uzağa gitmeğe ne hacet. Memleketimizin en yakın mazisinden misal verebiliriz: Bugün el'an yaşıyan derebeyliğin bir irtica hareketi olan şark isyanı, takririsükûndan evvel gördüğümüz her renge bulanmış hareketler, milli bütünlüğe çevrilmiş parçalayıcı darbeler değil midi? Bu devirde şahsî ve zümrevî menfaatlerin millet menfaati üstüne çıkartılarak millet birliğinin dar siyasî maksatlara feda edilmek istendiğini görmedik mi? Bizde cereyan etmiş olan bu hâdiseler, Avrupadakilerin bir minyatüridir. Fakat bugünkü şartlar baki kaldıkça bu cüce hâdiselerin bir gün develeşmiyeceğini bize kim temin edebilir?

Bugün millet birliği, millet bütünlüğü bakımından mevcut sınıflara ve doğmakta olan sınıflara karşı aktif bir vaziyet almadığımız muhakkaktır. Siyasî hareketleri, şahsî ve zümrevî menfaatlerine alet yapmak istiyenlere karşı bugün devlet inzibatından, devlet kanunlarından başka bir şey yoktur. Fakat bu devlet inzibatının ve devlet kanunlarının altında hâdisat yani milletin liberal ve ferdiyetçi inkişafı yine tabii seyrini takip etmektedir. Halbuki devlet kuvvetinin ve otoritesinin yanında tamamlayıcı mahiyette ve millet bünyesini organik (uzvî) surette birleştirici, ileride sağdan ve soldan herhangi bir reaksiyona imkân vermeyici inkılâpçı bir aksiyona lüzum vardır. Bizce millet bütünlüğü dışardan yani pilitik

(siyasî) değil, içerden organik (uzvî) olarak temin edilmelidir. O halde millet içinde organik birlik nasıl temin olunabilir?

Harpsonu devrinde bu sahada birbirine zıt iki tecrübeye şahit olduk. Bunlardan biri sosyalist diğeri faşist tecrübedir

Sosyalist tecrübe, millet bütünlüğünü kırmak suretile cemiyet bütünlüğüne varmak davasındadır. Tasavvur edilen sosyalist cemiyet, sınıf farkını doğuran şahsî mülkiyetin kaldırılmış olduğu cemiyettir. Bütün istihsal vasıtaları, amele sınıfının inkılâpçı bir hareketile mülkiyet sahibi sınıfların elinden alınarak cemiyetin malı yapılmıştır. Bu hareket, millet kitlesinin bir sınıf namına bütünleştirilmesi aksiyonıdır. Binaenaleyh hakiki bütün, bir sınıf menfaatine tâbi kılınmıştır. Bu bakımdan sosyalist tecrübe bugünkü şeklile organik bir birliğin ifadesi addedilemez.

Faşist tecrübeye gelince; faşizm, millet birliğini korporatif devlette tahakkuk ettirmek davasındadır. Milletin mesleklere münkasem fertleri, meslek birliklerinde organize olmuşlardır. İktisadi külün parçaları olan bu fertler, devlette meslek birlikleri vasıtasile temsil olunurlar. Millet bütünlüğü, fertlerin mesleklere müstenit bir taazzuvundan, korporatif bir kaynaşmasından ibarettir. Meslek birliklerinin, iş alanla iş vereni birleştirmekle sınıf tezadını da kaldırdığı iddia edilmektedir. İş fermanına göre, iş verenle iş alan arasındaki zıt menfaatlerin telifi ve muhtelif istihsal âmilleri arasındaki tesanüt şahsî ifadesini kollektif iş mukavelelerinde bulur. Korporasyonlar, muhtelif istihsal kuvvetlerinin müttehit teşkilâtı ve bu kuvvetlerin yegâne münıessilidir. İsthsal menfaatleri hakikati halde milli menfaatler olduğundan faşist devlet, korporasyonları devlet organları olarak tanımıştır. Birlikler devlet organları olmakla beraber iktisadî faaliyetleri devletin elinde merkezleştirilmiş değildir. Milletin total ifadesi olan devlet, daha âli işlerle meşguldür. Millete bir taraftan harice karşı ittisa imkânları temin etmek diğer taraftan millet dahilinde münferit fertlerin menfaatlerile milli menfaatler arasındaki muvazeneyi korumak gibi işler, devletin faaliyetleri cümlesindendir.

Korporatif devlet hakikatte sınıf tezatlarını kaldırmış, zıt menfaatleri telif etmiş değildir. Kollektif iş mukavelesi tarkile iş verenle iş alanın anlaşması, işin gösteriş tarafıdır. Eski mülkiyet münasebetleri gene bakidir. Patron istihsal vasıtalarına gene maliktir. Amele gene kol kuvvetini kiralayan ecirdir. Cemiyetin bünyevî kuruluşunun esası olan sınıf farklılığı aynen yaşamaktadır. Korporatif devlet, korporatif nizam perdesi arkasında cemiyetinin temelinde eski liberal ve ferdiyetçi mülkiyet nizamını aynen görürüz. Bunu fermanı açıkça ifadç etmektedir. Fermanda deniyor ki, «Korporatif devlet, istihsal sahasındaki şahsî teşebbüsü, millî menfaatlere en faideli ve müessir bir âmil telâkki eder. Hususî istihsal millî menfaatin bir fonksiyonu olduğundan teşebbüsün organizatörü istihsalin idaresi işinde devlete karşı mes'uldur». İş alanlar, ister teknisiyen, ister memur, ister amele olsular, iktisadî faaliyetlerin aktif kollaboratörleridir. Bunların işlerinden iş veren mes'ulur. Binaenaleyh müteşebbis fert, patron istihsal faaliyetlerinde tamamen serbesttir. Yalnız istihsalin idaresinde devlete karşı mes'uldur. Burada «kororasyonların yegâne vazifesi, istihsalde disiplin temin etmektir.» Yani jandarma vazifesi görmek, amelenin patron aleyhine ayaklanmasına mâni olmaktır. Esasen korpo-

ratif devletin bütün ruhhu da buradadır: Mevcut sınıf münasebetlerini aynen ipka ve muhafaza etmek ve bunun için de yukardan aşağı, sınıf mücadelesini kanunen menetmek suretile sıkı bir tazyik yapmaktır. Bu itibarle faşizmin yaratıcılık, cemiyete yeni bir şekil ve istikamet vericilik vasfı yoktur. Onun yegâne vazifesi, mevcut nizamın bekasını tehdit eden amele patron mücadelesinde içtimaî nizamı kurtarmak için sistemli ve şuurlu bir jandarmalık etmektir. Meslek birliklerinde sınıf tezatlarının silindiği nevinden iddialar işin demagoji kısmıdır. Esasen faşist devletin devletçiliği basit bir merkavtilizmden, bir müdahelecilikten ileri gidememiştir. İş fermanı devletin iktisadî faaliyetlere müdahalesinin hududunu şöyle çizlyor: «Devletin iktisadî hayata müdahelesi, ancak ferdî teşebüsün olmadığı veya kâfi gelmediği yahut devletin siyasî menfaatlerinin mevzuu bahsolduğu yerlerde vakidir». Bu müdahelenin şekli de himaye yahut kontrol yahut ta doğrudan doğruya işletme tesisi tarzındadır. Hulâsa, faşizm, millet bütünlüğünü tahakkuk ettirememiştir. Eskiyi israrla muhafaza eden bir jandarma nizamı olarak yerinde kalmıştır.

Millî kurtuluş hareketlerinin millî bütüncülük davasına ne sosyalizmin ne de faşizmin göz aldatan tecrübeleri esas olamaz. Evvelâ hareket noktası ve saniyen menşe bakımından bu tecrübelere bizde zaruret yoktur. Gerek sosyalizm, gerek faşizim, şiddetli bir amele ve patron mücadelesinin muhtelif istikametlerde verdiği meyvalardır. Tahakkuku için ne korporatif devlet, ne de sosyalist devlet, bizde anasırını bulamaz. Bizim sınıfı anasırımız tamamen başka mahiyettedir. Biz millî bütünlük için bu anasıra karşı tamamen başka bir vaziyet almak zaruretindeyiz. Bundan maada bizim millet bütünlüğü davamızın haraket noktası ve menşeini, gün geçtikçe müteaddi bir mahiyet alan emperyalizme karşı millî kurtuluş istiklâlini kurmak maksadile millet içinde organik bir kaynaşma temin etmektir. Aksi takdirde muhtelif zümrelerde makesini bulacak olan haricî tesirler, daima millî istiklâli tehdit edebilir. Bu nevi haricî tesirler, meselâ Avrupa sermayesile her vakit bir menfaat iştiraki temin edebilecek olan bir finans zümresinde yahut ta reaksiyoner muhitlerde (Şarkta derebeylik gibi) her zaman akis bulabilir. Bundan maada millet içinde liberal ve ferdiyetçi inkişafın neticesi olarak milletin ekseriyeti zararına mahdut bir zümrenin zenginleşmesi, doğuracağı aksülamellerle milletin sükûnunu her zaman ihlâl edebilir. Bu da keza netice itibarile millî kurtuluş istiklâli üzerinde menfi tesirini gösterebilir. Binaenaleyh biz, tarihin önünmüze yığdığı tecrübeler ve milli kurtuluş hareketlerinin tarihi icabatı karşısında millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu istiyoruz. O halde bu organik bütünlük bizde nasıl tahakkuk edebilir?

Bunu biz memleketin muhtelif iktisat sahalarına göre mütalea etmeliyiz. Evvelâ ziraatı alalım. Yukarda gördüğümüz gibi, köy iktisadiyatımız da çok mütenevvi bir parçalılık, bir farklılık vardır. Bunun hem iktisadi hem siyasî tesirlerini her zaman görmekteyiz. Ortakçılık dolayısile toprakla alâkadar olmıyan köylü, istihsalin rasyonel ve verimli cereyanını temininden âcizdir. Netice itibarile bu vaziyetten bütün miili istihsal ve millî menfaatler zarar görmektedir. Şarkta her nevi irtica hareketlerinin kaynağı olan derebeylik, hem köylüyü istismar etmek, hem millî asayışı bozmak hem de millet bütünlüğünü kırmak gibi hareketlerile millet bünyesin-

de bir yara olarak durmaktadır. Binaenaleyh bir taraftan köylüyü toprağına sahip kılarak istihsalinin dolayısile millî istihsalin ve millî verimliliğin artmasını temin, diğer taraftan gayri millî irtica hareketlerini kökünden tasfiye etmek için geniş ve inkılâpçı bir toprak reformuna (*) şiddetle lüzum vardır. Bu reform her köylüyü ayrı ayrı mülklendirmek tarikile köyde içtimaî farklılığı kaldıracaktır. Binaenaleyh toprağı köylüye tevzi işi, millî bütünlüğe varma yolunda ilk atılacak adımlardandır. Faşizm, toprak münasebetlerine dokunmamış onları aynen muhafaza etmiştir. Almanyda nasyonal sosyalistlerin yeni kabul ettikleri bir kanuna göre toprak satılamaz ve tevzi edilemez. Bu kanun, bir reformu müteakip vazedilmiş olsaydı bir mana ifade ederdi. Çünkü topraksız köylüye tevzi edilen toprakların bir daha satılmamasını kanunen temin etmekle ilerki içtimaî farklılaşmaların bir dereceye kadar önüne geçilmiş olurdu. Halbuki millî kurtuluş hareketlerinin bir toprak reformu, tevzi edilen toprakların tekrar satılmamasını, borç dolayısile toprakların alacaklıya intikal etmemesini, köylünün kendi toprağında alacaklısı hesabına çalışmamasını temin etmekle millî bütünlüğün en rasyonel temelini hazırlamış olacaktır.

Reforma müvazi olarak takip edilecek bir kooperatifleştirme, bir teşkilâtlandırma hareketi, bir taraftan münferit müstahsillerin başı boşluluğunu nizama alaçak ve bu başı boşluluktan mütevellit olarak köylü istihsalinde istikrarı bozan insiyakî pazar dalgalarını tahfif edecektir. Diğer taraftan, müstahsilin istihsal kârlarına iştirak etmek suretile köyde sermaye terakümüne, binaenaleyh refahın yükselmesine mani olan mutavassıt zümrelerin millet menfaatına zıt faaliyetlerini baskıya alacaktır. Geniş halk kitlelerine mahsus istihlâk sanayiini ve bu sanayie lâzım olan vasıtaları imal eden istihsal vasıtaları saayiini devlet, bizzat kendisi kurmakla memleket dahilinde bir patron ve amele tezadının vücut bulmasına mani olacaktır. Hususî teşebbüsler, millet mikyasındaki ihtiyaçları karşılamıyan her nevi iş sahasında serbesttirler. Devlet millî sanayii bizzat kendisi kurup idare edeceği ve millet refahının temini kaygusundan hareket edeceği için bir patron ve amele davasının mahsulü olan alafaşist korporasyonlara da lüzum görmiyecektir. Devlet sanyiinde iş alan millet efradı için ancak kültür, sigorta, ilh... gibi teşkilâtlar mevzuu bahsolabilir. Devlet sanayiinde ve devlet teşkilâtlarında iş alan her fert, millet içinde ayrı menfaatleri olan bir unsur değil, millî külün organik parçalarıdır. Yüksek teknik üzerinde tezatsız bir millet yaratma şıarımızın ana ruhu buradan gelir.

Bizde sanayiin devlet elile yaratılması ve idaresi, sosyalist bir hareket addedilebilir mi? Edilemez. Çünkü bizdeki devletleştirme, sermaye sahiplerine karşı amele sınıfı namına bir hareket, yahut mevcut sanayiin maliklerinden amele devleti eline geçmesi değildir. Memlekette esasen ekspropriye edilecek sanayi yoktur. Milletin total ifadesi olan devlet, millî istiklâlin temelini teşkil eden millî sanayii patron amele zıddiyetini doğurmadan kendi mülkiyeti ve idaresi altında kuracaktır. Devlet, sanayii, devlet teşebbüsü, millet bütünlüğünün sigortası olacaktır.

(*) Bu reformun ana hatları hakkında bir fikir edinmek için Kadronun 22 ve 23 üncü sayılarındaki yazılarımıza müracaat edilebilir.

Milli bütülük için köy iktisadiyatının devlet kontrolü altına alınması, sanayiin devlet idaresinde bulunması kâfi değildir. Bunların normal ve arızasız inkişafı için, milli iktisadiyatın diğer pozisyonlarının da devlet elinde veya kontrolu altında bulunması lâzımdır. Ticareti hariciyenin kontrol altına geçmesi (sağlam bir para politikası, bir devlet sanayii politikası için buna bilhassa lüzum vardır), devlet sanayiini, köy iktisadiyatını ve milli ticareti gıdalandıracak milli kredinin devlet elinde temerküz etmesi ilh... gibi işlerle, bütün büyük milli iktisat şubeleri devletin elinde plânlı bir surette merkezleşince, milli bütünlüğü kırıcı her hangi bi reaksiyon hareketinin kendisine zemin bulamıyacağı ve millette organik kaynaşmanın bu suretle filen tahakkuk edeceği kendiliğinden anlaşılır. Bütün bunların haricinde küçük teşebbüs, milletin müşterek menfaatlerine taallüku olmıyan teşebbüsler, millet bütünlüğünü parçalamamak şartile, her zaman serbesttir ve her zaman devletin yüksek himayesinden ve teşvikinden istifade edebilir.

Binaenaleyh biz, tezatsız millet şıarını ortaya atmakla hiç bir suretle şe'niyetle tezada düşmiyoruz. Millet bünyesinin bugünkü sınıflı kuruluşunun tâbi olduğu kanunları ve bu bünye içinde liberal ve ferdiyetçi bir inkişafın verebileceği neticeleri evvelden gördüğümüz ve idrak ettiğimiz içindir ki, millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu gaye ediniyoruz. Davamızda ne faşizmin demagojisine, ne de sosyalizmin dar sınıfçılık zihniyetine yer veriyoruz.

Bitti

Kadro okuyucuları,
Kadro'ya
Abone olunuz
Ve
Aabone bulunuz!

Gene İnkılâp Edebiyatına dair.

Yakup Kadri.

Bazı arkadaşlarımız, inkılâptan veya inkılâp kahramanlarından sitayişle bahsetmeği inkılâp edebiyatı yapmakla bir tutuyorlr. Edebiyatta inkılâpçılık bir mevzu intihabı meselesi değildir. Dünyaya, inkılâptan ve inkılâpçılardan hiç bahsetmeksizin, şiirde, sanatta ve kültürde en büyük, en derin inkılâpları yapan şairler gelmiştir: Shakespeare, Göthe.

●

Belki, Shakespeare'in yegâne emeli, hâmisi *mabeyinci Lord*'un hoşuna gitmekten, belki, uzaktan uzağa Kraliçenin teveccühünü kazanmaktan ibaretti. Mevcut olan dünyayı yıkıp yerine başka bir dünya kurduğundan hiç haberi yoktu. Hamlet'i, Macbeth'i, Kral Lear'i, Othello'yu yaratırken, bunların her birinde engin ve karanlık ruh âleminin birer yeni kıtasını keşfettiğini hiç bilmiyordu. Londra'nın, küçük Blackfriars meydanlığındaki derme çatma şanoya çıktığı gün, artık, İyoniya mermerinden, üç bin yıllk kalsik tragedia mabedinin bir tekmede yıkılmış olduğuna ihtimal vermiyordu.

Fakat, bunların hepsi oldu. Shakespeare, modern dramın babasıdır ve modern dram, yeni bir insan mefhumu, insan ruhunun yeni bir zaferi, yeni bir kahramanlığı demektir. Çünkü, insanın ruhu, klâsik tragedia'nın üç köşeli hendesesinden sıyrılıyor, sonsuzluk içindeki yerini fethediyor; donmuş bir statismadan, başdöndürücü bir dinamismaya atlıyordu. İnsan, müheyyiç olabilmek için, artık, eski tragedianın sun'î ölçülerine göre, ne bir İlâh, ne bir Yarım - İlâh, ne de bir İlâh ile bir Yarım - İlâh kadar güzel ve kusursuz olmak istirarındadır. İnsan, ilk defa olarak Shakespeare ile, tam tabiatte ve hakikatte olduğu gibi, bütün kusurları, günahları, cinayetleri, şer ve fesatlariyle ulvileşmesini bilir.

Victor Hugo, meşhur Cromwell mukaddimesinde, haklı olarak, dramla açılan yeni insan mefhumunun, yeni insaniyatın Shakespeare ile başladığını söyler. Gerçekten, gene, Hugo'nun bir teşbihine göre, «üç bin yıldanberi hep Truva harebesinin etrafında dolu dizgin dönen Tespis arabasını» nihayet, Şimalin bu derin ve sisli kahramanı durdurmuştur.

●

Tıpkı, Shakespeare gibi, Göthe de cihana yeni bir «kâinat mefhumu» getirmiştir. Göthe, Homiros'dan beri, kâinat içinde düşünen, kâinat içinde söyleyen ilk şairdir. Kâinat, onun kanalinden bize kadar geldi ve bizim önümüzde bir geniş kitap gibi serildi.

Lâkin, dehasında *Kosmos*'un bütün asî unsurlarını taşıyıp sürükleyen bu adam, bir küçücük Dukalığın içinde, bir daracık sarayda, uysal ve yumuşak başlı bir saraylı idi. Ağzından, belki bir defa inkılâp kelimesi çıkmadı. Memleketinin sınırlarını tutuşturan Büyük Fransız İhtilâline hiç değilse ruhtan katılmak hamlesini bile duymadı. Napoleon Bonaparte'ye bir destan kahramanı sıfatiyle bir nevi hayranlık beslediğini biliyoruz; fakat, bu hayranlığın onun edebiyatı üstünde bir tesiri olup olmadığını iyice tayin edemiyoruz. Yalnız, şunu iyi biliyoruz ki, Avrupanın en büyük inkılâplarından birinin ilk kıyam boruları çalındığı bir sırada kemale ermiş bu şairin Kristine ismindeki çamaşırcı kızının aşkıyle «Roma neşideleri»ni yazmakla meşgul olduğudur.

Amma bugünün bütün inkılâp hareketleri, onda, kendi kaynaklarını buluyor. Marksistler, kommunisma'nın ilk müjdecisi o dur, diyorlar. En koyu Cerman ırkçıları, onda, Alman birliğinin ilk kurucusunu görüyorlar. Göthe'de, hiç şüphesiz, bu da vardır, o da vardır. Çünkü, o, cihan üstünden geçen bütün fırtınaların koptuğu dağ başıdır. Bu itibar ile, Göthe'ye, Marx'tan daha inkılâpçı bir mütefekkir gözüyle bakmamız lâzımgelir. Zira, Göthe, Marx gibi muayyen bir fikir sisteminin içine sıkışmış kalmış değildir. Dizginsiz dümensiz bir inkılâp hamlesidir.

Göthe'nin edebiyatında devrinin yerleşik nizamına, ecdattan kalma göreneklere, hattâ hurafelere karşı bir kıyam ve isyan

meyli de aramayınız. Faust'un davası Allah ve Şeytanladır. Werther'in mücadelesi kendi kendisiyle ve kendi içindedir. Bütün bunlara rağmen, hiç şüphesiz tarihin en derin bir inkılâp devri olan ondokuzuncu asrın ideologiasını Göthe'siz izah etmeğe imkân yoktur.

●

Edebiyatta inkılâpçılık, ruhun müteaddî ve yaratıcı hamlesi demektir.

Devletçillk, milleti sınıflara bölmeden, bir zümrenin diğer bir zümre hesabına istismarına meydan vermeden, bütün milî kuvvetlerin bir plân dairesinde, iktisadî istiklâle doğru, en kısa ve en kolay bir yoldan sevk ve idaresi demektir.

Faşizm, niçin beynelmilelleşmek istiyor?

Burhan Asaf.

Avrupa faşizmini, Mussolini'nin İtalyada yaptığı işler şeklinde alarak yalnız İtalyaya mahsus, yhut Hitlecilik bakımından alarak yalnız Almanyaya mahsus bir hareket saymak, yanlıştır. Gerçi her iki rejim de, ilk resmîleşme devrelerinde, kendilerinin bir «ihracat malı» olmadıklarını iddia etmişlerdir.

KADRO neşriyatı, bu hareketle meşgul olmağa başladığı ilk günden itibaren, bu hareketin,

a) müstemleke fukaralığından,

b) sermaye fukaralığından,

c) bu iki menfi unsura mukabil bunlara birer çare bulunmasını emreden nüfus kesafeti yüzünden

doğduğunu işaret etmiştir.

Faşizm, İtalya için gecikmiş bir emperyalizmin, Almanya için ise harpte mağlûp olmuş ve binaenaleyh bütün hesaplarında aldanmış bir emperyalizmin ifadesidir. Bu şartlar karşısında kalmış, daha doğrusu tarih tarafından bunlar karşısında bırakılmış bir memleket için, en tabii yol emperyalizmden vaz geçmektir. Fakat bunu, ne İtalya, ne de Almanya yapmak istemiştir. Bilâkis, her iki memleketin de has niyeti, menfi olan bu şartlara rağmen emperyalizmde devam etmek ve muvaffak olmak yollarını, inzibat ve şiddet kanalından ele geçirmektir.

Gerek İtalya, gerekse Almanya, on dokuzuncu asrın bütün ileri memleketleri gibi kapitalist ve bu yüzden sınıflara bölünmüş millet bünyelerine malik bulunuyorlardı. Müstemleke ve sermaye (sermaye teraküm ettirmek imkânlarını kastediyoruz) fukaralığı harpsonrasında her iki memleket için tahammül edilmez bir hal alınca, sınıflar, birbirlerini yemeğe başlamışlardır. Faşizm, bu boğazlaşmaya, memleket hudutları dahilinde bir nihayet vermiştir. Tezadı kaldırmak suretile değil, hükûmeti ele geçirip sınıfların siyasî varlıklarını menetmekle, işverenle işalan'ın arasına devleti sokarak maliyet fiyatı'nı hem her iki taraf, hem de müstehlik yani umumiyetle millî iktisat namına ve lehine kontrol eylemekle.

Bunu, her iki faşizm de yapmıştır. Ve bütün korporasyon sisteminin ve buna yapışık olarak bağlı bulunan fırka ve devlet prensiplerinin ve teşkilâtlarının de gayesi budur.

Eskiden, maliyet fiyatı, sermaye ve sermayedarın lehine olarak taayyün eder ve bunun işçi aleyhine olmamasını iş piyasasındaki (Arbeitsmarkt) rekabet esası, müstahsil aleyhinde tecelli etmemesini de ticaret piyasalarındaki rekabet esası temin eylerdi. Fakat kartellerle trustlerin zuhuru, nâzım rekabet esaslarını her tarafta hükümsüz kılmıştır. Bu yüzden, ma-

liyet fiyatı aksülâmelleri, zarar şeklinde, kâh müstehlikler üzerinde, kâh amele sınıfı üzerinde, kâh şehir halkı üzerinde, kâh toprak müstahsilleri üzerinde müessir ola ola nihayet bütün millî bünyeleri bolümpörçük bir hale koymuşlar, fikirleri zehirlemişler, meclisleri mefluç bir hale, matbuat ve efkârı umumiye müesseselerini ise herhangi bir sınıf yahut zümre namına mütemadiyen şantaj ve tahrikât yapan merkezler haline sokmuşlardır.

Faşizm, sınıfların siyasi mücadele haklarını ortadan kaldırmak ve istihsalde maliyet fiyatı'nı bütün sahalara şamil olarak kontrol etmekle, artık bir tek sınıf, yahut zümrenin milletin bütün diğer yığınlarını pervasızca istismar etmesini. gerçi tamamen kaldıramamış ise de, hiç olmazsa, frene almıştır.

●

Bu izahattan sonra faşizm'in neden beynelmilelleşmek istediğini araştırabiliriz.

Eğer faşizm yapan memleketin millî iktisat cihazı, haddi zatında kârlı çalışıyor yahut kârlı çalışmanın bütün imkân ve şartlarına malik bulunuyor da sırf liberal rejimin kifayetsizliği yüzünden zararlar kaydediyorsa, faşist müdahale, kârın millet bünyesi içinde âdilâne tevziini temin edebilir. Fakat mevzuu bahsolan, kârın değil de zararın âdilâne tevzii ise, o zaman, meselenin çatallaşacağına şüphe yoktur. Çünkü bu takdirde, millî iktisat cihazı, heyeti umumiyesile zararına çalışıyor demektir. Buna bir de faşizme geçen memleketin emperyalizmde devam etmek ve bunda büyük ve tecrübeli emperyalist devletler gibi muvaffak olmak ve icap ederse hattâ bu devletler zararına muvaffak olmak niyetlerini ilâve edersek, o zaman, faşizmin millî iktisat cihazı'nın içinde bu cihaz ufak kârlarla dahi çalışsa neden sıkışıp kalamıyacağı ve neden, idare ettiği bütün camia namına emperyalistçe kârlar yani hudutsuz kârlar peşinde koşacağı, kolaylıkla anlaşılır. Nasıl ki, böyle bir gayeye varmak için gerek dahilde, gerek hariçte yaptığı millî yahut insanî demagojinin de mana ve gayesi anlaşılır. (1)

İtalyan faşizmi Almanyadakine nazaran, içpazar bakımından daha büyük imkânlara malik bulunmuştur. İtalya, faşizme geçtiği gün dahi, yarı yarıya kapitalistleşmiş bir bünyeye malik bulunuyordu. Sanayi henüz gençti, ziraati ise, geri idi. Nüfusu için, ziraat sahasında, büyük mahreçler bulabilirdi. Şu var ki, İtalya sanayi bakımından, enerji kaynaklarından (kömürsüzlük ve hammaddesiziik), ziraat bakımından ise zengin ve ucuza işlenir topraktan mahrumdu. Gerek sanayi gerekse ziraatı ileri götürmek. İtalyan milleti ve İtalyan millî iktisadiyatı için mutlaka pahalıya mal olacaktı. Bunun böyle olması mukadderdi.

---

(1) Kârların millî iktisat cihazı namına millî bünye içinde adilâne tevzii hareketini ve bu hareketi muvaffak kılmak için başarılmasına çalışılan geniş cemiyet ıslahatını Roosevelt Amerikasında görüyoruz. Fakat o iktisat ve millet bünyesini yani o içpazarı, İtalya yahut Almanya, nerede bulsunlar? O sermaye ihtiyatları ile o geniş ihracat (hem para hem emtea için) pazarlarını (Cenup Amerikası, Kanada ve Çin) nerede bulsunlar?

M. Mussolini'yi, bu çok esaslı nokta, ürkütmedi. Bütün dünyada bir ekspansyon hüküm sürüyor, Amerikadan avuçla ucuz sermaye tedarik ediliyordu. Bundan başka da, İtalya, pahalı sanayi tesisi ile pahalı ziraî istihsali gayet faal bir vapurçuluk ve o derece faal bir ticaret (hasseten Triyeste transiti) ile telâfi edeceğini umuyordu. Zamanla, toprakların iyice işlenmesi bittikten sonra, ziraî istihsalin de fiyatları indirilebilir ve çocuklarını serseri gibi dünyanın dört bucağına salan bir İtalya yerine bunları anayurtta besleyen bahtiyar ve müreffeh bir İtalya yaratılabilirdi.

Tahakkuk sahasına konan bu projenin dayandığı en sağlâm esas, görülüyor ki, bir taraftan cihan iktisadiyatının ekspansyon içinde bulunması, yani İtalyan nakliyeciliği ile İtalyan ticaretine iş çıkması, bir taraftan da Amerikadan çekilen krediler idi. Buhran gelip çatınca, bütün bu yabancı temellere dayanan hesaplar hazin bir surette birbirinin üzerine yıkıldı. Artık İtalyan faşizmi, İtalyan millî iktisat cihazı'nın içinde kalamazdı. Kalırsa, bir tavanın içinde gibi kavrulup giderdi. İtalyan faşizminin faşist bir Avrupa birliği ve faşist bir «Mare nostrum» emelleri peşinde inatçı bir millî ve insanî demagoji faaliyeti göstermesi, asıl bundan sonra başlar. M. Mussolini, muharrir sıfatile manalı makaleler yazar; Japon rekabetini Sarı tehlike'nin bir remzi gibi teşhir eder; bir devlet adamı sıfatile silâhsızlanma ve Milletler Cemiyeti projeleri hazırlar; dörtler formülü bulur; bir Romalı sıfatile şuradan buradan topladığı şarklı talebeye Akdeniz birliğinden ve bunun merkezi olan Roma'dan bahseder.

Birlik (1) gazetesinin neşrettiği, fakat maatteessüf lâzımgeldiği gibi tahlil etmediği bir yazının bazı parçalarını, beraber okuyalım. Birlik, bu yazıyı İtalya Üniversite talebesinin çıkardığı «Libro e Moschetto» mecmuasından almıştır:

«..... İtalya Akdenize hâkim yegâne kuvvet değildir. Bu deniz uzerinde hak iddia eden küçük devletlerden sarfınazar İspanya, Fransa ve İngiltere vardır. Bu milletlerin bilhassa Fransa ve İngilterenin vâsi müstemlekeleri dolayısile Akdenizde menfaatleri olduğu gibi diğerlerinin de Atlas Okyanusunda fazla mahreçleri olması dolayısile Akdenize İtalyanın hâkim olması icabeder (!). İtalyanın Akdenizi iki havzaya ayırdığını söylemiştik. Halihazırda bu iki havzaya tahakküm etmeli mi? Şüphesiz ki hayır.. O halde İtalyanın genişlemesine ve sıkı nüfuzuna bu havzalardan hangisi daha müsaittir? Garpteki havza münhasıran Fransa, İngiltre ve İspanyanın hâkimiyeti altında olduğundan bu havza mevzuu bahsolamaz. Binaenaleyh nazarlarımızı şarka çevirmek lâzımdır. O şark ki orada uzun ve derin uykularından henüz uyanıp iktisat hayatına yeni yeni alışmakta olan bir takım devletler vardır.»

«... Uzun zamanlardanberi İtalya müstemleke siyasetine taraftar bulunmuş ve bilhassa Cavour bu siyasete çok ehmmiyet vermiştir. Basübadelmevte dahil olduktan sonra İtalya siyasî vahdeti temin etmiş, Crispi gibi kimselerin teşvikile uzun zamandanberi bütün Avrupa devletlerinin takip etmiş oldukları müstemleke siyasetini benimsemiştir. Fakat hükû-

(1) Birlik sayı: 8 «Bu da bir ülkü, bu da bir hayal!»

metin ihmali ve halkın mefkûresizliği yüzünden çok zengin müstemlekeleri elimizden kaçırdık (Tunus ve Merakiş). Nihayet «Afrika çöreği»nin son parçasile iktifa etmiye mecbur kaldık. Libyanın zaptı memleketimizin hayatı üzerinde büyük akisler uyandırdı. Çünkü bu, «İtalyanın Akdenizde siyasî ve sevküceyşî bir vaziyet almasına delâlet eder.» Vittorio Veneto'nun himmeti ve Roma üzerine yürüyüşten sonra Romanın lâyemut şevket ve haşmeti «mare nostrum = bizim deniz» in mukaddes köpükleri üzerinde parıldamıya başladı.»

«... Fakat millî hükûmetin bu eserini ve Duçenin siyasetini tamamen tahakkuk ettirebilmek için her şeyden evvel İtalyanların ve bilhassa biz gençlerin ecdadımızın müstemleke fikrini uyandırması, bundan evvel de her türlü maddi ve manevi genişlemeler için zaruri olan coğrafya fikrini canlandırmak, akdenizci bir milletin ruhunda yaşaması icap eden denizcilik şuurunu ihya etmek lâzımdır. Tekrar ederim ki bizim Şarktaki genişlememiz için iktisadi unsur esasi bir ehemmiyeti haizdir. Diğer taraftan ticaret sayesinde muslihane hulûlü gittikçe sıklaştırmak icabeder. Filhakika medenî yayılmanın en büyük vasıtası budur.»

«... 20 -inci asır medeniyeti bizim medeniyettir. O halde ey yeni İtalya!- Kılıç, yelken, üç renkli bayrak ve müstemlekeci kazması ile hâdiselerin vereceği yolu Başbuğunun arkasından takip et. Senin tarihin büyüktür. Duçenin sesi canlandırıcı, kudretli ve merdanedir. İtalyanın yeni ahalisinin çalışmağa davet edildikleri sahn geniştir. Senin yer yüzündeki vazifen ilâhî bir vazifedir.»

İtalyan faşizminin standartlaştırılmış elemanı, işte böyle konuşuyor. Buna kızmak yahut omuz silkmek, israf olur. Doğru olan, İtalyan faşizminin demaske edilmesi ve kendisine: «Millî demagoji bakımından İtalyada ne istersen yapabilirsin: fakat insani demagoji yaparak Şarklı talebeye bir daha Roma'nın medeni ve insani rollerinden bahsedersen, seni, hakikî emellerini yüzüne çarpmak suretile teşhir ederiz» demektir.

Görülüyor ki, İtalyan faşizmi, var kuvvetile beynelmilelleşmek, demagojisi ile İtalya sokağını nasıl avladı ise, şimdi de Orta Avrupa ve Akdeniz sokaklarını avlamak istemektedir. Bu hususta kendisine bir de yardımcı bulmuştur: Alman faşizmi.

Hitlerciliğin neden ibaret olduğunu ve ne istediğini KADRO, zaman zaman anlatmağa çalışmıştır. Biz burada «İhracat mali olmdığı» iddia edildiği halde neden şimdi onun bütün Orta Avrupa ve hattâ Fransa ve İngiltereye doğru sirayet ettirilmek istendiğini tetkik edeceğiz. Önce, şunu işaret edelim ki, İtalyan faşizmi, beynelmilelleşmek ihtiyacını ancak şu son senelerde hissettiği halde. Hitler ırkçılığı, Ortaavrupanın kanlı yüreği avucunda olarak doğmuştur. Bunun sebebini Alman milli iktisat cihazı'nın hususiyetlerinde aramak lâzımdır. İtalyanın, tesisi pahalıya da mal olsa bir ziraî istihsal ihtiyatı vardı. Almanyada böyle bir şey de yoktur. 65 milyon Alman, yaşamak, ekmeğini tedarik etmek için dışarıya muhtaçtır.

Müstemlekesiz, sermayesiz binaenaleyh müstemlekeli ve sermayelilere

karşı zebun, fakat emperyalist bir iktisadî cihaza hem de en modern bir şeklilde malik olduğu için filî bir emperyalizme geçmeğe daima âmade ve daima namzet bir memleket, işte bugünkü Almanya'nın en kısa tarifi, bizce budur. Ve Alman faşizmi de, müstemleke ve pazarsızlıkla sermayesizlik yüzünden zebun düşmüş olan bu emperyalizme eskisinden de zorlu bir kudreti iade etmek istiyen nizamdır.

Bu nizam, müstemlekesizlikle parasızlık davasını halletmek ister.
Bu nizam sermayesiz olmanın zaaflarından ve zararlarından kurtulmak ister.

Birinci gayeye varmanın çaresi, ırkçılık nazariyesine sarılarak Ortaavrupada Cermen vahdetini meydana getirmektir. Orta çağdanberi, bu vahdet, zaman zaman tahkkuk eder gibi olurken ya Alman devletleri arasındaki istirkaplar ya böyle bir vahdete muarız olan kuvvetlerin intirikaları yüzünden meydana gelememştir. Geçen asrın başlangıcında bir taraftan Napolyon bir taraftan da bizzat Habsburg'lar buna engel olurken, Kleist ve Fichte gibi münevverler, bunun ilk temel taşını koymağa çalışmışlardır. Ve bundan sonra da Hebbel, Wagner (Richard), List (iktisatçı) A. Wagner Chamberlain gibi muhtelif yaratılış ve meslekte kafalar, ırk vahdeti yapısında birer dülger gibi uğraşarak bugünkü ırkçılık nizamının esaslarını hazırlamışlardır.

Eğer Almanya, müstemlekeli ve sermayeli kalabilse idi, bu büyük adamlar zincirinin faaliyeti liberal sermayedarlık âleminin ve bu âlemin Almanya'da hâkim kalacak olan mümessillerinin gayretiyle bütün bir devre esnasında yapıldığı gibi Alman vicdanının içine doğru itilecek ve oradan, Alman politikası üzerinde, ancak ihtibaslar tarikiyle müessir olabilecekti (chan harbına kadar olan hal). Fakat liberal sermayedarlığın Almanya'yı hem müstemleke ve parasız hem de üstelik sermayesiz (sermaye teraküm ettirmek imkânlarından mahrum manasına alınız) olarak bir üvey çocuk gibi ortada bırakması, itilen kuvveti zincirlerini koparan bir mahkûm gibi dışarı uğratmıştır.

Fakat Hitler ırkçılığı, romantik bir ırkçılık değildir. Hesaplı ve realist bir ırkçılıktır. Eğer Ortavrupada bu büyük Alman vahdeti teessüs ederse, bir kere daha ziyade sınaî bir Almanya'nın çevresine daha ziyade zirai bırakılmış bir Avusturya alınacktır. Sadece bu, yeni hudutlar içindeki insan kalabalığına iktisadî muvazene bakımından azçok ferahlık verecektir.
Şüphe yok ki, böyle bir Alman vahdeti, bütün nüfuzu ile şark ve cenup Avrupasına doğru abanacaktır. Oraları, fazla sanayi emtiasına pâzâr olarak tahsis etmek istiyecek ve bunun tazyik yollarını da bulacaktır, çünkü bütün harp sonrasında oralardan en çok ziraat maddesi ile hammadde çeken memleket, malûm olduğu üzere, Almanya olmuştur.

Almanya'yı oralardaki tazyikini hafifletmeğe sevkedecek yegâne çare, kendisine müstemlekeler verilmesi yahut pazar kolaylıkları yapılmasıdır, ki bu da, birinci gayenin yani «müstemlekelikle pazarsızlık davasını halletme»nin bir yoludur.

İkinci gaye yani «sermayesiz olmanın zaaflarından ve zararlarından kurtulması» meselesine gelince, bunun da yolu faşist prensiplerdir:

a) Korporasyonlar sistemini tatbik etmekle, sermayedar ile amele arasındaki kavgayı politika sahasının haricine atmak;

b) Emperyalist ve müteaddî bir haricî siyaset gütmekle, sermayedarla ameleyi tatmin edecek kâr fazlalarını haricî münasebetler sayesinde temin etmek;

c) Sermayecilik aleyhindeki demagojik şıarlara beynelmilel bir ölçü vermekle, liberal sermaye merkzlerini ürkütmek ve onlardan b) noktasına ait faydalar koparmak.

●

Her iki faşizm için, tazyik ve dışarıya doğru yayılma zaruretleri iktisadî bünyelerin müvazenesizliklerinden ileri gelmektedir. Yalnız, memlekteki sokağı fetheden demagoji, her tarafa vaitler savurmak suretile her tarafı peşinden sürüklemiştir. Dışarıdaki sokak için, bu, daha güçtür. Çünkü o sokağa emreden kumanda köprüleri, İtalya ve Almanyanın elinde değildir.

Bununla beraber, faşizm, bunun da bir çaresini bulmuştur. Dışarıdaki sokağı, o sokakta yaratmak istediği yerli faşitslere fethettirmek istiyor. Şüphe yok ki, bu dışarıdaki sokak, Fransada başka, İngilterede başka, Avusturya yahut İsviçrede başka, Romanya yahut Mısırda gene başkadır. Bunların hepsinin birden ayni şıar peşinde coşmaları imkânsızdır. Meselâ: «Beyaz ırkın hâkimiyeti için faşizmin bütün cephe boyunca muzaffer olması şarttır!» diye bağıracak olursa, bir Mısır ve bir Japonya böyle bir şıarın peşinden yürümez. «Komünist tehlikesinin önüne geçmekle, Almanya büyük ve medenî devletlere hizmet etmiştir. Fakat büyük devletler Beyaz ırk'ın nasıl bir tehlikeye girmiş bulunduğunu Almanya kadar anlamaz ve Almanyayı sıkıştırmakta devam ederse, dava yenibaştan tehlikeye girecektir» diye, filvaki haykırmaktadır. Fakat bu da, ancak mahdut noktaların alâkasını çekebilmektedir. Bir Rothermere, bu sözlerin manasına mükemmel intikal etmekte ve operet kahramanı Sir Mosley'den City'nin enüst burcuna İngiliz faşist emperyalizminin zafer bayrağını dikmiş bir sokak kahramanı yapmak niyetini çoktan mevkii tatbika koymuştur. Amma işte - o kadar.

İşte bunun için, ırkçı Hitler'den çok daha ince ve ceval bir zekâya malik olan Machiavel kadar Napolyon'un da çırağı M. Mussolini, şıarları ayırarak ayrı ayrı işlemeyi tercih etmiştir.

Büyük ve emperyalist devletlerle konuşurken (Silâhsızlanmaya yahut Milletler Cemiyeti'ne dair), bu büyük devletlerin efkârı umumiyelerine hitap ederken, bu büyük devletlerin mümessillerini «Avrupa» kongrelerinde toplarken, Avrupanın eğer tedbir alınmazsa mukaddeı zevalinden demvurmakta ve Dörtler emrinde merkezietçi bir Avrupa faşizmini meydana getirmek için İtalyanlara has bütün ince politika zekâsını sarfeylemektedir. Sonra, küçük ve şarklı devletlere dönerek, Roma'da ayrıca kongreler toplamakta ve kapitalizm başlığı altında büyük devletler aleyhine söylenmedik söz bırakmamaktadır. Ve biraz evvel kılıcını şakırtadan fatih, biraz sonra, mazlûm milletlerle beraber, millî kurtuluşun bir Mesih'i gibi, kendini idealin çarmıhına germektedir.

Dikkat edilsin ki, bunlar yalnız söz ve edebiyat değildir. Her iki faşizm de, Avrupanın ve Akdenizin her büyücek merkezinde teşkilâtlar ve adamlar bulundurmakta ve avuç dolusu paralar sarfeylemektedir. Gerçi, yakından

bakınca, faşizmin beynelmilel şıarları da yukarıdan aşağı demagoji'dir. Bir misalini yukarıki İtalyan yazısından aldığımız parçalarla verdik. Misalleri istediğimiz kadar da çoğaltabiliriz. Gerçi, yakından bakınca M. Mussoliniyi ve M. Hitler'i rollerini yapan aktörler kıyafetinde ve bu iki sahneli şanoda daima yakalamak kabildir. Gerçi, tıpkı iç sokağı hem hükmedene, hem de hükmolunana ayni zamanda olarak hoş görünüp fethetmesi gibi dış sokakları da hem hükmeden milletler hem de hükmolunan milletlere keza ayni zamanda olarak hoş görünmek suretile ele geçirmek sevdasındadır. Gerçi, sadece demagoji yapmaktadır. Çünkü sokağı kandırmayı bir ilim haline getirmiştir.

Fakat şu da var ki, sokak kontrolsuz kaldıkça, faşizm'in muvafffak olmaması için hiç bir sebep yoktur.

●

Yayılmak ve kendine bir beynelmilel yapmak istemesindeki sebepleri tetkik ettik. Her iki faşizmde de, milli bünylerden gelen tazyik hakikaten büyüktür. Hele, Alman faşizminde. Faşizm biliyor ki, Ortaavrupada lokalize kalması yalnız doğduğu memleketlerin emperyalist emelleri bakımından değil, bizzat getirdiği nazariyelerin kısa bir zamanda hükümden düşmesi bakımından da tehlikelidir. Bunun için sıkıntı ve içtazyıkın verdiği bir müteaddilik ile, taliinin ancak orada olduğunu anlıyarak dışarıya uğrıyor.

●

Faşizm, «bir ihracat malı olmadığını» artık iddia edemez. Mükemmel bir ihracat malı olmuştur ve - pazarları zorlamaktadır.

Polemik :

Rakkamların anlattığı Sanayi.

Memlekette sanayi kuruluşunu iktisadî bir siyaset, bir gaye yapan Türkiyemiz için bu sanayiin gidişini sık sık kontrol etmek kat'î bir mecburiyettir. Ancak bu sayede kurulmakta olan sanayiin isteklerimize uygun olup olmadığı, uymıyorsa ne suretle ona istikamet vermekliğimiz icap ettiğini takdir ve tayin edebiliriz. Bu itibarla Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğünün neşrettiği 27 numaralı *Sanayi İstatistikini* büyük bir memnuniyetle karşılamamak imkânı yoktur.

Heyeti umumiyesile tertibi ve tab'ı güzel olan, iyi tasnif edilmiş bulunan 117 sahifelik bu eser sanayimizi on kısma ayırmakta bu sanayiin ayrı ayrı sermaye, bina vaziyeti, işçi miktarı istihsal kıymeti ve sairesini bildirdikten başka icmaller yapmakta ve baş tarafında iki buçuk sahifelik bir tahlil ile on satırlık ta bir izahı ihtiva etmektedir.

Tanzimine saik olan fikir ve İstatistik Umum Müdürlüğünce sarfedilen emek itibarile çok şayanı takdir olan bu eser şayanı hayret bazı rakamları ve bahisleri de ihtiva etmektedir. Şunu da zikredelim ki bu acı hakikatle rile karşılaşmak dahi bu bahiste daima bir kazanç olduğu için kitap bu cihetten de büyük hizmet görmüş demektir.

Kitap ve dolayısile sanayimiz hakkında fikirlerimizin tebellürü için birinci sahifesinden itibaren tetkike başlıyalım:

On satırlık izahta istatistik müdürlüğü diyor ki, şu istatistiki vücude getirmek için sanayi umum müdürlüğile anlaştık ve onların kuyudatından teşviki sanayiden istifade eden sanayiin bir listesini çıkardık ve adreslerine tertip ettiğimiz anketi gönderdik, cevap istedik, fakat biraz sonra gördük ki bu adreslerden üçte biri değişmiş, kapanmış ve saire olmuş, sanayi umum müdürlüğü de bunu takip etmemiş ve bu mektupların üçte biri bize idae olundu, ancak bir çok uğraştıktan bir süürü makamle muhabere ettikten sonra yeni adresleri öğrendik ve bu malûmatı topladık. Sanayi umum müdürlüğünün bugünkü teşkilât ve vazifesile kadrosunu ve sanayimizle ne dereceye kadar alâkadar

olabileceğini bilmiyoruz. Sanayiin adreslerini olsun takip edememekte belki de çok mazurdır. Bu hususta şahısları veya daireleri tenkit fikrinden çok uzağız. Yalnız biz devletçi bir zihniyetle bu dairenin sanayiin bugünkü gidişini her gün görecek, ona veçheler verecek, isteklerimize muvafık olmıyanları veya iyi işlemeyenleri takip edecek, düzeltecek, bir maksatla teşekkül ettiğini zannederdik. Ayni suretle tahmin ederdik ki, bu dairede yalnız teşviki sanayiiden istifade eden sanayi değil ve fakat sanayimizin bugünkü ve hattâ yarınki kuvvetinin mevcudunu, çalışma tarzını, rasyonalite derecesini ve bu yollarda yapılacak bilgileri ihtiva eden bütün grafikler, hesaplar, plânlar mevcuttur, ve şu elimizdeki istatistik pekâlâ bu daire tarafiından yapılabilir amma belki günlük bilgileri ihtiva etmesi için sanayi hareketlerini bir kerede kendi adamlarına kontrol ettirerek yeni istatistikler, yeni cetveller tanzim ettirmek istemiştir. Yoksa yalnız vergi cibayeti veya teşviki sanayiden istifade edip edemiyeceklerin tayini gibi hukukî bir iş için bir daire teşkilinin sanayi bakmından hiç bir faidesi olamaz.

Bu daire şekil ve eleman itibarile ya söylediğimiz şekilde plânlara, cetvellere, hesaplara malik bir şekle sokulur, yahut hiç mevcut olmaz, bizde faal istatistik umum müdürlüğünün başı hiç bir yere bağlı olmıyan sanayiden toplamış bulunduğu şu malûmattan istifade eder geçeriz. Fende, sanayide, devletçilikte bu ikisinin ortası bulunamaz.

İzah kısmında henüz sanayimizi başı bozukluktan kurtaracak ve onlara veçhe verecek bir makama sahip olmadığımızı gördükten ve yakın bir zamanda bu noksanın izale edileceğini ümit ettikten sonra diğer kısımlara geçelim:

İstatistik yalnız teşviki sanayi kanunundan istifade edenlerden bahsediyor, binaenaleyh 1927 deki sanayi tahririle mukayese edilmesi mümkün değildir. Teşviki sanayi kanunun haricinde kalanlarla uğraşmaması ağlebi ihtimal bunların adreslerine dahi desteres olmamasından olsa gerek. Yoksa tam bir mukayese için sanayiin heyeti umumiyesini ihtiva etmesi icap ederdi. Mamafih bu cetveller heyeti umumiye hakkında bir fikir vermese bile en mühim kısmın tandansını göstermek için kâfi malûmatı ihtiva etmektedir.

Teşviki sanayi kanunundan istifade eden 1473 sanayi müessesesinden 342 si yani % 23 ü 923 senesinden evvel ve 1088 i yani % 74 ü sonradır. Diğer 43 müessese yani % 3 nün hangi tarihte açıldığı belli değildir.

Adetçe muhtelif senelere göre ayrılmış olan bu müesseselerin sermaye miktarı itibarile hangi senelerde ve ne miktar tezayüdü olduğunu tesbit etmek maalesef mümkün değildir. Çünkü her vilâyette açılan eski ve yeni fabrikaların kıymeti yekûnu istatistikte bir kalem olarak gösterilmiştir. Halbuki sanayiin bizce mühim olan adetçe tezayüdü değil belki gittikçe büyük sermayeye malik sanayi müesseselerin teşkilidir.

Mevcut sanayiimizin başında adet itibarile birinci derecede ziraat, hayvanatı ehliye ve bunlara ait olan müesseseler geliyor (% 44) sonra sırasile dokuma sanayii (% 24) kereste sanayii (% 9) maden işleme sanayii (% 6) kimya sanayii (% 5) matbaacılık, kâğıtv e karton sanayii (% 3) ebniye inşaatı sanayii (% 2) maden istihracı sanayii (% 1) bundan sonra muhtelife veya gayri muayyene namı altında diğer sanayi geliyor (% 6). Vilâyetlere göre taksimden anlıyoruz ki, % 71,27 si İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana, Ankara gibi büyük şehirlerdedir. Diğer tekmil vilâyetlerde ise ancak % 29,73 düşüyor. Gene zikredelim ki, bu taksim hep adet itibariledir. Sermaye itibarile nisbetleri bulmak hayli güçtür.

Müesseselerin hukukî vasıfları itibarile % 55 i bir şahsa, % 17 si adî şirketlere % 6 sı anonim şirketlere % 17 si diğer şirketlere ait % 3 nün kime ait olduğu belli değı. Devlete ait olan müesseseler ise ancak % 2 derecesindedir. Sanayide devletçilik gayesi için şimdilik ne hazîn manzara.

İstatistiğin aydınlattığı garip sahnelerden birisi daha, işleyen müesseselerden ancak % 59 nun binası müessesenin malıdır. % 41 kirada gezer. Kiracı ve gezginci sanayiin tasavvuru zannederim ki, epey güç şeydir.

Diğer taraftan yalnız bu % 59 müessesenin sahip oldukları binanın kıymeti 61 milyon lira ve fakat istatistikteki tekmil sanayiin makine kıymeti ancak 55 milyon liradır. Diğer % 41

müessesenin binaları da evvelki mikyasta nazarı itibare alınırsa bina kıymeti makine kıymetinin takriben iki misli. Yalnız ve daima makinaya istinat eden modern sanayile tam bir tezat. Bu nisbet bize maliyet fiyatı yüksekliği ve gayri iktisadî çalışmanın en güzel izahını verir. Çünkü sanayide emteayı ucuz şekilde kıymetlendirecek makinadır. Ve buna inzimam eden diğer sabit masrafların hepsi fiyatı yükselten bir yüktür. Bu itibarle bina kıymetinin makina kıymetine nisbeti hemen daima bir kesir olması icap ederken bizde iki misli oluyor. Sanayi madeniye kısmında gösterilen ve bina kıymeti makina kıymetine nazaran çok yüksek olan gemi tamir havuzlarını nazarı itibare almadığımız halde dahi sanayimizde makina kıymetile bina kıymeti 1-1 miktarından aşağı düşmiyor. Çok rasyonel çalışan büyük sanayiden sarfınazar bizzat bizde dahi nisbeten daha muntazam ve cezri çalışan İstanbuldaki büyükçe sanayi müesseseleri ile diğer taraflarda kurulmtş ufak sanayi arasındaki fark dahi gayet bariz olarak görünmektedir. Meselâ İstanbulda yünlü kumaş sanayiinde makina kıymetinin bina kıymetine nisbeti 2,25 2,25:1 olduğu halde (binası fabrkanın malı olmıyan üç müessese nazarı itibare alınmıştır.) Kocaelinde 1,35:1, Kütahyada 1,6:1, Ankarada ise 0,59:1 dır.

Keza değirmencilik sanayiinde İstanbulda ve bir çok yerlerde makine kıymetinin bina kıymetine nisbeti takriben 2:1 olduğu halde (Binası kendisine ait olmıyan 6 müessese nazarı ittbare alınmıştır.) Samsunda 0,8:1, Bilecikte 0,82:1 Sivasta 0.6:1 dır. Halbuki bu her üç yerde demiryol üzerinde veya deniz sahilinde bulunduğu için makina ve bina kıymetlerindeki nisbet birbirine yakın bulunması icap ederdi.

Kuvvei muharrike bakımından sanayiimiz tetkik edilirse % 88 nin mihaniki muharrik kuvvet kullandığı ve % 12 sinin mihaniki bir muharrik kuvvet kullanmadığı anlaşılır. Fikrimizce bu son kısmı makinalı sanayi kısmına sokmak doğru bir şey değildir. Bunlar olsa olsa el sanayii meyanına ithal olunarak tetkik olunabilirler.

Kuvvei muharrike kullananlardan ancak % 55 i hariçten muharrik kuvvet satın almakta % 54 ü de kendi muharrik kuvvetini bizzat kendisi istihsal etmektedir. Muharrik kuvveti bizzat

istihsal sanayi için rasyonel çalışmağa delâlet edemez. Bu; iktısatta zatî iktisat sistemi ile emtea iktisat sistemi arasındaki farkın aynidir, ve ancak Türkiyede henüz ucuz bir enerji siyaseti takip edilememesidir ki, sanayiimizin büyük kısmını bizzat enerji istihsal gbi gayri iktisadî br faalyete sevketmştir. Bazı pek müstesna haller nazarı itibare alınmazsa bugünün sanayii enerjiyi büyük kütlede ve ucuz istihsal için ihtisaslanmış menbalardan satın alır. Biz bunu daha evvelki yazılarımızda bir çok defalar tebarüz ettirmeğe çalıştık.

Motorla çalışan 1295 müessesenin makinalarının takatları mecmuu 102,704 buhar beygiridir. Binaenaleyh beher müessesenin vasatı takatı 80 beygir kadar bir şydir. (Büyükçe bir kamyon takatı) bazı sanayimizdeki randıman kötülüğünün bir izahı da bu az takatlı çok adette müesseseden müteşekkil olmasıdır.

Muharrik kuvvetlerin cinsi itibarile % 8 su motorü % 14 buhar, % 14 tenvir gazı ve gazojen, % 42 elektrik, % 17 yağ ve benzin % 10 diğer mevatla çalıştığını görüyoruz. Bunlardan yalnız yağ ve benzin yakan motorların mahrukatı hariçten geldiği düşünülerek az gibi görülürse de makinaları mazotle çalışan elektrik santrallarından tagdiye olunan elektrik motorlarının da bu kısma ithal edilmesi icap eder. Bu takdirde hiç değilse % 25 nin hariçten ithal olunan mahrukatla çalıştığını kabul etmek lâzımdır. Ve bu da iyi bir alâmet değildir.

İstatiskin gösterdiği istihsal kıymeti yekûnu çok yüksek görünmektedir. 55 milyon kıymetinde makina ve 61 milyon kıymetinde binaya ki ceman 116 milyon sermayeye dayanan bir sanayi için 137 milyon kıymetinde istihsal muazzam bir iştir. Fakat esas tetkik edilince bunun yanlış olduğu ve istihsal kıymetinin istatistikte hakikî manasında alınmadığı görülür.

Sanayi için istihsal kıymeti demek; ham maddenin işlenmiş hale geldikten sonra iktisap ettiği fazla kıymettir. Yani ham madde ile mamul arasındaki farktır. Yoksa bizzat ham maddenin istihsal kıymeti sanayie mal edilemez. Meselâ en büyük istihsal kıymeti gösteren değirmencilik ve diğer ziraî sanayideki istihsal kıymeti ham maddenin yani buğdayın veya diğer ziraî maddenin mamul hale gelmekle iktisap edeceği fazla kıymettir. O halde sanayideki istihsal kıymeti istatistikte gösterilen istih-

sal kıymetinden ham maddenin kıymeti olan 74 milyon lira tarh edildikten sonra elde edilendir ki, bu da 63 milyon eder. Ham maddeye verilen 74,1 milyonun 60,3 milvonu dahilden ve 13,8 milyonu hariçten tedarik olunmuştur.

Bu vaziyete göre sanayiin vasatî kârını hesap etmek te faideli olacaktır.

Ücret ve yövmiye yekûnu	15,4	milyon
Ham madde ücreti	74,1	„
İşletme masrafı	8,6	„
Sermaye için % 15 faiz ve amortisman	17	„
YEKÛN	115,19	
Safi kâr	22, 5	milyon
Sermayeye nisbeti	19, 5 %	„

Son buhrana nazaran fena bir kâr değildir.

Bu umumî tetkik neticesinde vasıl olunacak kanaat şudur: Kurulmuş bulunan sanayi küçük, binaenaleyh idare, işletme ve sabit tesisat masrafı rasyonel değildir. Keza kuvvei muharrike itibarile de şayanı arzu bir vaziyette değildir. Bu noksanlarına rağmen tutunabiliyor ve kâr kaydediliyorsa bunu münhasıran devlet himayesine ve devlet fedakârlığına medyundur. O halde sanayiin bu noksan taraflarını izale etmek ve meselâ mevcut binası kıymetinde olsun fenni tesisat yapmadan, makina koymadan devlet himayesine sığınan sanayii tutmak sanayimizin menafii namına tatbik olunacak bir usuldür. Devletin büyük himayelerle derme çatma sanayii ayakta tutması, şüphesiz ki bu sanayii bizzat kendisinin kurmsından devlet ve millet için daha külfetlidir. Bunun için de her şeyden evşel devletin tam ve kâmil bir teşkilâta malik olması gerektir. Evvelâ teşkilât, ancak ondan sonra tam işleyen bir sanayi bekleyebiliriz.

İhracat mallarımız :

İncirde Devletin Rolü

İriboz.

Kadronun bundan önceki sayısında ziraatta plânlı çalışmak zaruretini aydınlatmağa uğraşmıştım. Bugün de, yapacağımız mıntaka bölümüne ters gelmiyecek kadar aşikâr ve hemen baslanmsı lâzımgelen mühim işleri birer birer ele alarak anlatmağa çalışacağım.

İncir:

Ana vatanı Hindistan olduğu rivayet edilen bu bitkinin memdeketimize nasıl ve ne yoldan geldiği belli değildir. Bilinen ve görülen bir şey varsa bütün sahillerimizde incirin yayılmış bir halde bulunmasıdır. Memleketimizde tavattun ettikten sonra bizim iklim ve toprak şartlarımız altında asırların da tesirile gösterdiği variyasyonlar başka memleketlerde bulunmayacak kadar pek çoktur. Bunlardan Aydın lopu (Kalimirna) Ege'de küçük ve büyük Menderes vadilerinde çok eski ağaç meraklılarının da müdahalesi ile doğmuş ve üremiş bir çeşittir. Bundan gayri taze olarak yenen ve kurutulan çeşitlerin memleketimizde şimdilik iktisadi bir yeri yoktur.

Avrupa ve Amerika gibi çok toplu ve istekli müşterilerin bulunduğu yerlerde devlet ve büyük şirketler Aydın incirini memleketlerinde yetiştirmek için çok uğraşmışlarsa da senelerce süren çalışmalar ve masraf düşünülen neticeyi vermemiştir. Lop incir oralarda kendi biologisine uymıyan tabiat şartları altında bir çok hastalıklara yakalanarâk yetiştiricilerini umgusuzluğa gömmüştür. Bu sebeple bugün Amerika ve Avrupanın istediği lop inciri yetiştirmekte Türkiye yalnızdır diyebiliriz. Aydın ve Ödemişin iklim ve toprak şartları inceden inceye tetkik edilmek, seçme fidanlar, asîl anaçlardan alınan kalemler ve hattâ ilekler bile aşırılmak suretile Akdeniz çevrimi ile Amerikada en fazla uygun gibi görünen noktalarda yapılan çok dikkatli çalışmaların verdiği bu ters netice bu mahsulün yalnız bize münhasır kalacağı kanaâtını sağlâmlaştırmaktadır.

Lop incir sahamızı bugünkü vaziyeti ile iki büyük kola ayırabiliriz. Bunlardan biri büyük Menderes vadisinin başı olan Sarayköy kazasından başlar ve vadinin sonu olan Söke'de biter. İkincisi Küçük Menderes vadisidir. Her iki kolda da şehir ve köy civarlarında toplu ve sık incirlikler, uzak ve geniş ovalarla yolu sarp ve insanı az dağlara doğru seyrekleşerek, arada büyük boşluklar vererek serpilmiş bir haldedir. Bodrum'da lokal gibi görünen parçalar da göze çarpar. Bu çevrimlerden gayri Ege'nin sair noktalarında lop iner yetişmiyeceği kanaâtı vardır.

Yer ve iklim beyenmekte çok nazlı olan Aydın inciri uygunsuz hava akıntıları, hastalıklara müsait iklim ve toprakta yaşıyabilir. Fakat verdiği mahsul lop incirlelikten çıkar; bu itibrla onu ana toprağının çevrimlerinden dışarlara doğru genişletmeğe uğraşmak Türk incirinin nefasetini lekeliyecek mahsul yetiştirmekle neticelenir. Esasen bu mahsul için yeni mıntakalar aramağa lüzum yoktur. Yukarda çevrimi çizilen saha içinde daha o kadar çok boşluklar vardır ki oralarda yeni bahçeler kurmakla bugünkü ağaç ve mahsül miktarı 5-10 misline çıkartılabilir.

Eskiden mevcut ağaç miktarı ile son seneler içinde yetiştirilmişlerin topu 4 milyonu geçmektedir. Her sene yeniden bir çok incirlikler de kurulmaktadır. Son senelerin vasatî rekoltesi 30 bin tondur. Umumî harpten önce kuru incirimiz vasatî olarak altın para ile 2,5, hurdası 1 kuruşa satılırdı. 1926 dan sonraki fiatlar:

	Süzme	Elleme	Paçal	Hurda
1927	26	21,8	11,93	9,46
1928	29	22,6	11,89	9,52
1929	30,5	22,6	9,39	7,02
1930	25	18,91	7,88	3,39
1931	21	17,18	8,71	6,47
1932	13	9,46	4,79	3,98
1933	13,4	9,63	4,48	4,00 (1)

Bugünlerde Soma fabrikaları hurdayı 6 kuruvtan almaktadırlar. Bu cetvel kuru incir kıymetinin her sene sürekli bir düşkünlük içinde yuvarlandığını göstermektedir. Bu senenin elleme malı bundan yedi sene evvelki hurda incir fiatile satılmıştır.

Bir kilo kuru incirin; vergi, amortisman ve faizler içinde olmamak üzere istihsal masrafları:

Sene		Kuruş
1927	de	2,81
1928	»	3,76
1929	»	4,80
1930	»	4,12
1931	»	4,89
1932	»	2,26 idi. (2)

1933 senesinde maliyet fiatı:

Bir dönümün masrafları:

	Kr.
3 def'a sürme ve tımıklama	150
Ayıklama	50
Gübreleme	64
Diplere çapa	10
İlek ve ilekleme	100
Toplama ve kurutma	180
İlâçlama	70
Müteferrik masraf	5
Vergi	100
Ağaçların amortismanı	200
Bahçe ve ağaçların kıymetinin:	

(1) İzmir Ticaret ve Sanayi Odası bülteninden kiloya tahvil edilerek alınmıştır.

(2) Bu rakamlar 1927 den beri düzgün hesap tutan büyük bir bahçenin defterlerinden çıkarılmıştır. Bahçenin yüz dönümüne 1600 ağaç rastlamakta ve beher ağaçtan vasatî 23 kilo mahsul alınmaktadır.

seenlik faizi	600	
İşletme sermayesinin faizi	200	
	1729	Yekûn

Bir dönüm vasatî 368 kilo hasilât verdiğine göre kuru incirin kilosu bahçede 4,94 kuruşa mal olmuştur. Bahçeden sonra vagona kadar beher kiloda 0,38 kuruş vagon teslimi masraf bindiğine göre vagon içinde kuru incir çiftçiye 5,32 kuruşa mal olmaktadır.

Yukarda yazılan bu masrafları bahçecilerin % 1 i bile yapmaz. Mıntaka bahçecilerinin çoğunun yaptığı masraflar şunlardır:

	Kr.	
İki def'a sürme ve tırmıklama	100	
Gübreleme	32	
İlek ve ilekleme	100	
Toplama ve kurutma	180	
Bahçenin amortismanı	200	
Vergi	100	
Bahçe ve ağaçlar kıymetinin senelik faizi	600	
İşletme sermayesinin faizi	200	
	1512	Yekûn

Buna her kiloda 0,38 kuruş bahçeden vagona kadar yapılan masraf ta katılırsa masraftan kaçınan bütün incircilerin kuru inciri vagonda teslim 4,48 kuruşa mal ettikleri anlaşılır.

Bu seneki mahsulün:

% 10	Süzme
% 30	Elleme
% 40	Paçal
% 20	Hurda

olduğuna ve satış fiatları da süzmede 13,40, ellemede 9,63, Paçalda 4,48 ve hurdada 4-6,5 bulunduğuna göre, çiftçi elindeki kuru incirin vasatî olarak 6,94 kuruşa satıldığı meydana çıkar. Son senelerin fiat düşkünlüğüne rağmen vasatî satış kıymetlerinin çiftçiye iyi kâr bıraktığı anlaşılmaktadır. En hastalıklı ve bakımsız senelerde hurdanın mahsule göre % desi 40 ı geçmiyeceğinden bu seneki düşük fiatlar bile çiftçiye pek aykırı gelmez. Bu hesapça incircilerin fiat düşkünlüğünden şikâyet etmemeleri ve ağaçlarına biraz daha itina ederek nefaseti düzeltecek masrflardan kaçınmamaları lâzımgelir. Fakat nedense 1930 dan beri her fırsatta görüştüğüm incirciler bahçeye yaptıkları masrafı bile çıkaramadıklarını iddia ederek ertesi senenin daha başlangıcında istihsal masrafını biraz daha kısarlar. Bir çok bahçeciler tanırım ki bu insanlar az emek ve az masrafla çok para kazanmağa alıştıklarından fiat düşüklüğü karşısında yalnız mahsul zamanında arkasına bir sürü dadaylı amele takarak bahçeye girer, mahsul toplaması bittikten sonra ertesi sene mahsulüne kadar bahçeye uğramazlar. Bu şart altında tabiidir ki, incirliklerin palamut veren meşeliklerden farkı olmaz. Fiat düşüklüğünün bakım ve timar masrafından kaçınmak için haksız yere bahane edilmesi oldukça meraklı görünen bahçecilerde de vakidir. Onlar da incir ağacının muhtaç olduğu emek ve msraftan kaçınmak yolunu tutmuşlardır. Bu gidiş mahsulün nefasetini

bozr, nefasetin bozulması fiatları bir kat daha düşürür. Fiatların düşme derecesinde de çiftçi emek ve masraftan çekinir (1). Bu suretle kuru incir kıymetinin sürekli düşüşünün önüne geçmek imkânı kalmaz.

Buhran denilen klâsik sebebin incir fiatlarına tesir yapmadığını iddia etmiyorum. Gayet tabiidir ki, incir de bütün dünya ziraat maddeleri gibi buhrandan zarar görmüştür. Fakat en az sarsılması lâzımgelen bu mahsül üstüne üstelik eski nefasetini de kaybetmek suretile kıymet ve sürüm noktasından enginlere doğru yuvarlanmaktadır. Bundan 10-15 sene önceki elleme ve süzmenin şimdi kemiyet ve keyfiyet itibarile çok düşük olduğunu sözü dinlenenler iddia ediyor

İşte bu yüzden bu kıymetli mahsulün istikbalinde tehlikeler baş göstermiştir. Bu gidişin en kestirme yoldan önüne geçmek lâzımgeliyor. Satış ve ihraç işleri şüphesiz ki, islâh ve kontrola muhtaçtır. İhtisasım içinde olmadığından bunları iktisatçılara bırakarak teknik işlere geçiyorum.

1 — İncirin kendine mahsus bir toprak ve ağaç bakım ve timarı vardır. Cihan harbinden önce bunların hepsine riayet edildiğini şimdi ocak başına geçmiş ihtiyarlardan işitiyoruz. Bugünün bahçe sahiplerinden binde biri bile bu usullere riayet etmiyorlar.

2 — İleklerimizin çoğu kusurludur; bu kusurlar ilekleme ile lop incirlerimize de geçerek nefaseti bozan hastalıkları yapıyorlar.

3 — Toprak tetkik edilmeden ve kimseye sorulmadan gelişi güzel her yerde yeni incir bahçeleri kuruluyor. Uygun yere rastlamayan ağaçlar nefaseti bozuk mahsül verir.

Yeni bahçeler için emniyet ve itimat edilecek bir fidanlık yoktur. Fidancılığın teknik esaslarını bilmekten çok uzak insanların geceleri el yordamı ile incir bahçelerinden aşırıp bahçesinin bir köşesinde fennî usullere aykırı şartlar altında köklendirdiği fidanlarla yeni bahçeler kurulmaktadır. Bunlarla kurulan bahçelerin mahsulünde nefaset, tesadüf ve şansa bağlıdır.

Birinci madde için:

Mevcut incir bahçelerinde, mal sahipleri, muayyen ve fennî usuller dahilinde harekete mecbur tutulmalıdır. Herkesin kendi malını istediği gibi kullanacağını kabul etmekle beraber fertlerin kendi malını kötü kullanarak iyi tanınmış millî bir mahsulün kül halinde nefasetini lekeliyecek ve dolayısile millî serveti sarsacak durgunluk ve uyuşukluğuna müsaade edilmemelidir.

İkinci madde için:

İlek işi fertlerin işi değldir; devlet en kısa zaman içinde uygun yerlerde ilek bahçeleri kurarak sıhhatta ve temiz ilek yetiştirmeli ve dağıtmalıdır. Bu iş devlete masraf kapısı değil gelir yolu açar.

Üçüncü madde için:

Toprağı ancak devlet mütehassısının tetkikinden geçen tarlalarda yeni incir bahçesi kurulabilmelidir.

Fidancılık alaydan yetişenlerin elinden alınmalı; buna karşı, devlet, isteğe kâfi gelecek fidanlıklar açarak asil ve sıhhatta fidan dağıtmalıdır. Bu da devlete yük olmaz, güzel bir gelir kapısıdır.

(1) Şüphe yok ki, dairenin ters dönüş istikameti de zararlıdır. Yani, spekülâsyon yüzünden değerini bulamıyan incir, nefasetini kaybeder. v. s. v. s.

Mecmualarımız.

Memleketimizde günden güne ciddî mecmuaların sayısı artıyor. Bu hâdiseyi memnuniyetle telâkki etmemek mümkün değildir. Çünkü, bu, bize, gerek okurlar, gerek yazarlar arasında bir seviye yükselişinin müjdesini veriyor. Artık, titiz kalem sahipleri, imzalarının aburcubur neşriyat içinde görünmesinden sıkılmağa ve temiz ruhlu halk kötü melodramdan, ufunetli behname edebiyatından bıkmağa, tiksinmeğe başlamış demektir. Birbiri ardısıra çıkan bu mecmualar, adeta gerizi patlamış bir sokakta kendiliğinden peyda oluveren kaçamak ve sığınakları andırıyor. Herhangi bir suretle pislenmekten veya sadece mide bulantısından korkanlar paçalarını sıvayıp bunlara iltica ediyorlar.

Bundan, iki yıl evveline gelinciye kadar (Kadro) mecmuacılık hayatında hemen yapyalnız gibiydi. Sonra, arkasından (Çığır) ve onun arkasından (Ülkü) yetişti. .Biraz daha sonra on beş günlük (Varlık) mecmuasının kafileye iltihak ettiğini gördük. Bu piştar mecmuaların dördü de Ankara'da çıkar. Çığır, Kadro'yla yalnız hemşeri değil, hemen hemen yaşıt gibidir. Bundan başka, ilk nüshasındanberi tuttuğu yoldan bir parmak inhiraf etmeyişi, disiplinli ve teşkilâtlı bir gençliğe taraftar oluşu itibarile inkılâp nizamının ne demek olduğunu anlamış bir meslek arkadaşı sayılır.

●

Geçen ay bir yaşını tamamlayan Ülkü; ilk sayısındanberi, bize, daima, (Yeni Mecmua) yı hatırlatmaktadır. (Yeni Mecmua) bizde, ilk ciddî mecmua örneğidir. Meşrutiyet devrinin o emsalsiz fikir anarşisi arasından, ilk defa olarak, Romalı Katon gibi bir nizam ve inzibat bekçisi vekariyle ortaya çıkmıştı. O zaman, (Yeni Mecmua), çoğumuza, lüzumundan fazla sıkı ve yeknasak gözükürdü. Ziya Gökalp'ın fikrî otoritesi ise üzerimizde bir ağırlık gibiydi. O zamandan bu zamana, ne kadar değişmiş olduğumuzu, Ülkü'yü elimize aldığımız vakit daha iyi hissediyoruz. Çünkü, Ülkü'de eksik bulduğumuz şey muhtelif yazılar arasında bir renk ve prensip soydaşlığı ile, bir Ziya Gökalp otoritesidir. Gerçi, memleketin bütün ehliyet ve kabiliyetlerini kendi içine almış büyük bir teşkilâtın organı olan Ülkü için eksik telâkki ettiğiniz bu iki noktayı derhal yerine getirmek işten bile değildir. Fakat, Ülkü, muayyen bir mütefekkir kadrosu olmaktan ziyade geniş bir fikir lâboratuvarı olmak maksadını takip ediyor, ve sahifelerini, fırkamızın ana prensiplerine uygun olmak şartile memleketin bütün okur yazarlarına açık bulunduruyor.

●

Varlık; iddialı bir mecmua değildir. Yalnız, onun, ilk sayısındanberi, ileri bir edebiyat ve sanat mecmuası olmak sıfatını sadakatle muhafaza ettiği görülüyor. Henüz, iyice tanınmadığımız birçok genç istidatlar, bu sayededir ki kendilerine, açık ve serbes bir inkişaf sahası buldu. Artık, tamamile, maziye karışmış zanolunan birçok eski üstatların yaşamakta devam ettiklerini de Varlık sayesinde öğrendik. Bu itibarla sevimli arkadaşımızın edebiyat sahasında tam bir canlılık uyandırdığını memnuniyetle söylemek lâzım gelir.

●

Memleketimizde çıkmakta olan mecmualar yalnız bu Ankaralı arkadaşlarımızdan ibaret değildir. Halkevinin organı olarak, muhtelif vilâyet merkezlerinde çıkan mecmualar var ki, bunlar İnkılâp Türkiyesinin fikir hareketleri noktai nazarından başlıbaşına bir etüt mevzuu olmağa lâyıktır.

***

Kadro ile ayni fikir cephesi üzerinde yürüyen ve devletçi kooperatif hareketi ve Milli kurtuluş devletçiliği üzerinde kıymetli etütler yapan Ahmet Hamdi Beyin «Kooperatif» mecmuası İstanbuldaki mecmua hareketlerinin başında gelir. Bundan başka sabık terbiye profesörü «İsmail Hakkı» Beyle «Hüseyin Cahit» Beyin, biri «Yeni Adam» öbürü «Fikir hareketleri» unvanlarile İstanbulda çıkardıkları mecmualardan ayrıca bahsedeeeğiz.

Bu meyanda İzmirin büyük bir dikkat ve alâka ile takip ettiğimiz «Kültür» ünü hatırdan çıkardığımıza hükmedilmesin.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

27

MART

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO.	**Memleketin Büyük Kayıbı**
Şevket Süreyya	**The New History Socity Reisliği'ne**
	Açık bütçeden mütevazin bütçeye
Dr. Vedat Nedin	**Çimento sanayiinde Devletçilik**
İsmail Husrev	**Beş senelik programın manası**
Yakup Kadri	**Allah ve Şeytan**
	«Makinaların muhacereti» ne zeyl.
M. Şevki	**Harp sanayii**
	Rakkamların anlattığı sanayi
Burhan Asaf	**Oklar neyi gösteriyor.**
	Kronik.

— Memleketin büyük kayıbı —

Doktor Reşit Galibin şahsında Türk milleti bir büyük evlâdını ve inkılâpçı Türk münevverliği, en enerjik ve en idealist şeflerinden ve mümessillerinden birini kaybetti. O bir meb'us mı idi? Bir vekil mi idi? Bir mütefekkir mi idi? Hayır! Onun bütün bu sıfatlarından üstün ve bütün bu sıfatlarından ileri diğer bir vasfı vardı ki; kendisine emanet olunan bütün resmî ünvanlar ve salâhiyetler, onun o vasfından daima sonra gelirdi: Reşit Galip herşeyden evvel bir iadealist *ti.*

●

İdealist, bir tiptir ki, onun en büyuk zaferi herşeyden evvel kendi nefsine karşıdır. İdealizimde nefsin, bizi daima çamura, daima kendi maddemize çekmek isteyen pespaye ihtiraslarına karşı, nefsimizin maddemize değil, maddemizin, bizim haricimizde, adeta bize yabancı ve hattâ bazen düşman gibi duran büyük kalabalıkların emrine ve menfaatına vakfedilişi vardır.

●

İdealist, ancak büyük hâdiselerin, büyük inan ve mücadele devirlerinin mahsulüdür. Bu öyle bir mahsuldür ki, onu lâlettayin her tarih devrinin verimleri içinde bulamayız. Meselâ bir Doktor Reşit Galibin yetişebilmesi için onu yoğuran ve yaratan hâdiseler zincirinin yeni baştan dönmesi lâzımgelir. Çünkü O, sadece bir ana ve bir babanın, hattâ sadece lâlettayin bir içtimaî muhitin değil, bir milletin tairihinde bir kaç asırda ancak bir defa tekerrür eden büyük ve müstesna bir takım hâdiseler manzumesinin sayılı mahsullerinden biridir.

Bu hâdiseler öyle hâdiselerdir ki, onlar, asırların akışı içinde ancak dönüm noktaları olarak tecelli ederler ve kendi tahakküm olunmaz girdibatları arasına alıp savurdukları milyonların yığınları içinden adetleri ancak parmakla sayılabilecek olan rehber şahsiyetlerini seçerler ve verirler. Fakat bu şahsiyetler artık o şahsiyetlerdir ki, kendi iradelerinde yalnız, inkılâp devirlerinin girdibatları içinde savrulan milyonların halitalaşmış iradelerini değil, bizzat terakki fikrinin de şekillerini ve istikametlerini temsil ederler.

İşte Doktor Reşit Galip bu şahsiyetlerin en biridir.

●

İnkılâp nesillerinin en büyük düşmanı, tarihin klâsik telâkkisidir. Çünkü klâsik tarih telâkkisi hâdisatın cevherini vak'aların teselsülü içinde kaybeder ve mefhumların doğuşu ile içtimaî şekillerin vücut buluşu seyrini daima ikinci plânda ve karanlıkta bırakır. Binaenaleyh böyle bir tarih telâkkisi ile yazılacak tarih içinde Reşit Galibin de yeri hattâ belirsiz olabilir. Çünkü bir inkılâp neslinin en büyük seciyesi, İnkılâbının ve Şefinin emrinde hizmetlerin en büyüğünden en küçüğüne kadar isimsiz ve merasimsiz fasılasız koşmaktır. Fakat Türk inkılâbının yarınki tarihçisi onu yalnız inkılâp saffının ileri bir mücahidi değli, Türk inkılâbındaki bütün mefhum ve içtimaî şekil doğuşları seyrinde de aktif bir kahraman olarak alacaktır. Onu inkılâbın en Büyük Şefinin etrafını daima bir hale gibi saran, inkılâba ve Şefe inanlarını kendilerine din ve ahlâk yapan büyük öncüler ve mücahitler kadrosunun lekesiz bir timsali olarak kaydecek ve daima yüceltecektir.

Reşit Galip! Senin en büyük hizmetin, senden sonra gelecek inkılâp nesillerine inkılâpçı karakterin inkılâpçı enerjinin ve ahlâkın büyük misali olmandır! Senin bu taliine gıpta ediyoruz.

KADRO

THE NEW HISTORY SOCIETY REİSLİĞİNE
132 East 65 th Str.
New-York, N. Y.
AMERİKA

Efendim,
"Beynelmilel bir din nasıl tahakkuk edebilir?„ mevzuu etrafında yazılmış mektubunuzu ve buna ilişik olup bilhassa Asya gençlerine hitap eden beyannamenizi aldım.
Fakat kanaatımca bugün Asya gençlerini yeni bir din mevzuundan evvel ve daha ehemmiyetle işgal etmesi icap eden diğer bir mesele vardır ki, o da, en büyük kısmı hâlâ müstemleke veya yarı müstemleke şartları içinde yaşıyan Asya milletlerinin, ellerinde silâh isyan ederek kendilerini esir eden yabancı müstevlileri topraklarından koğmalarıdır.
Bu vazifeyi çoktan ve şerefle başarmış olan Türk gençliğine gelince; şimdi esaretten kurtardığı memleketini yeniden kurmak gibi ciddî ve hayatî bir inşa vazifesile uğraşan bu gençliğin, "yeni bir din nasıl olmalıdır?„ gibi absurd bir mesele ile meşgul olacak vakti yoktur efendim. [1]

Ankara: 6/III/934 *Şevket Süreyya*

[1] Bu mektup memleketimizde bir çok kimselere gönderilmiştir. Bizim verdiğimiz cevap budur. Neşretmemizdeki sebep, acayip olduğu kadar maksatlı bir propagandayı teşhir etmektir.

Açık bütçeden mütevazin bütçeye Mütevazün bütçeden zengin bütçeye.

Şevket Süreyya.

«Bir hakikati açıkca söylemeliyim: Bütçmiz caiz olan hadden daha azına indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan Devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmal için tedbir almalıyız.»

İsmet Paşa -

Bütçe zihniyetinde İnkilâp:

Hükûmetimizin 1934-1935 malî sene bütçesi, devletimizin devletçilik vasfının en ileri prensiplerle tebarüz ettiği, yani büyük millet iktisadiyatının bizzat devlet elile kuruluşu davasının en kat'î hatlarla şekilleştiği bir zamanda Millet Meclisine verilmiş bulunuyor.

«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir. Mektebe, ziraate ve sanayie ve memleket müdafaasına kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hülâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmamanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»

- İsmet Paşa -

Binaenaleyh 1934-1935 malî senesi bütçemizde bu devletçilik vasfımız, bu devlet elile kuruculuk ve inşa edicilik davamız yeni devleti inşa vasıtaları nın ve imkânlarının rakamlar hali ne gelmiş ifadelerini bulacak demek tir. Eğer bu vasıtalar ve imkânlar, devletin devletçilik hedeflerine, yeni devletin kuruluş ve inşa zaruretlerine tam ve kat'î cevap veriyorsa devleti mizin devletçilik mefhumunda ifade edilen ideolojik ma hiyeti devlet bütçe si denilen teknik vasıtalar ve imkânlar manzumesile tam bir ahenk ve itilâf içinde demektir. Yani bu o de mektir ki, devletin bütçe ismi verilen imkânları; diğer devlet şekilleri için asıl olan ve tabiî olan memleket müdafaası, milli maarif, millî sıhhat ve saire gibi işlerden başka ve onlara ilâve olarak ayrıca, yalnız devletçi bir hükûmet şeklinin vazifei asliyesi olan iktisadî kuruluş ve inşa işini de bşarmaya kifayet edecektir. Çünkü aksi takdirde, normalin fevkinde, yani inkılâpçı bir hız ve hamle ile, en kısabir zamanda başarılmak vaziyet ve mecburiyetinde bulunan devletçi-

lik davası, yani iktisadi inşa işi, bütçe denilen teknik vasıtanın her hangi bir kifayetsizliğiyle tahakkuk sahasından kaldığı gün devletin ideolojik bir vasfı, teknik bir engele kurban edilmiş olur. Bu nokta, meselâ Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin kaleminde şu açık ve veciz tahlil ile ifadesini bulmuştur: (1)

«Mektebine, ziraatına, sanayiine kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hulâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»

Bu itibarla Türk bütçesini, artık sadece Türkiyede normal devlet hayatının umumi veya bürokratik ihtiyaçlarına cevap veren basit bir rakamlar muvazenesi olarak tetkik etmek kâfi değildir. Bilâkis artık onu normal devlet hayatının umumi veya bürokratik ihtiyaçlarından başka ve onlara ilâveten, inkılâbımızın yeni devlete memleket müdafaasından sonra birinci vazife olarak tahmil ettiği iktisadî kuruculuk ve inşa edicilik işine de cevap verip vermeyen bir teknik vasıtalar ve imkânlar listesi olarak almak ve ona göre kıymetlendirmek lâzımdır.

Bu noktai nazardan bütçemizin, inkılâbımızın umumî talep ve endişelerine adeta cevap vermiyecek bir kifayetsizliğe düşmüş olduğunu ve yen bir bütçe zihniyetine doğru gitmemiz icap ettiğini gene Başvekil Hazretleri şu suretle kayt buyurmaktadırlar:

«Bir acı hakikati açıkça söylemeliyim: Bütçemiz caiz olan haddan daha azına kadar indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız. Yeni Türk devletinin en muğlâk meselesi budur.» (1)

Filhakika artık izah ve ısrar etmek lâzımdır ki, yeni devletin en mağlâk meselesi kendi bütçesini, kendi ideolojik vasıflarına ve mahiyetine yaraşır, kendi kuruculuk ve inşa edicilik davalarına uyar bir hadde ve seviyeye çıkarmaktır. Türk inkılâpçısının bıkmamak ve yorulmamak icap eden yaratıcı hamlesi bu meseleyi cesaretle önüne koymak ve süratle halletmek mecburiyetindedir. Çünkü önümüzdeki on yılın, geçirdiğimiz on yıl kadar sakin ve arızasız geçmiyeceğini ve Türk milletinin yeni tehlike bulutları ile karşılaşmak mecburiyetinde kalacağını muvazene hesaplarının en başına koymak lâzımdır. Hesaba koymak lâzımdır ki, bugün biz, mürteci ve müstemlekeci emperyalizmin maskesiz bir kalkınma ve birleşme devrini yaşıyoruz. Avrupa haricindeki tenha toprakları, Avrupanın fazla nüfusu için mukadder bir arzı mev'ut sayan, Avrupa haricinde bir sanayi kuruluşunun, Avrupa için bir ölüm alâmeti olduğunu idrak eden bu korkunç ve mürteci emperyalizm ittihadının ilk hedefi bizim vatanımız ve bizim iktisadî kalkınışımızdır.

Binaenaleyh bizi bekleyen hayat ve memat mücadelesini kifayetsiz bütçe ismi verilen kifayetsiz imkân ve vasıtaların hevesine bırakamayız. Bu bütçeye vüs'at, elâstikiyet ve kifayet vermek, yani onu yalnız devletimizin

(1) Ülkü mecmuası: Sayı 11.

normal ihtiyaçlarına değil, normalin fevkindeki ihtiyacat ve talepierine cevap verir bir hale getirmek inkılâba karşı borçlarımızın ve vazifelerimizin birincisidir.

Bunun içindir ki Türk devleti açık bütçeden, mütevazin bütçeye nasıl geçmişse, şimdi mütevazin bütçeden de hem mütevazin hem zengin bütçeye öylece ve ayni sür'at ve şiddetle geçmek mecburiyetindedir. Çünkü yalnız:

«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir.»

— İsmet Paşa —

●

Türkiyede Bütçe işlerine tarihî bir bakış:

Hem mütevazin, hem de zengin bir bütçeyi müdafaaya çalışırken Türkiyede bütçe işlerinin tarihî istihalesini gözden geçirmek ve bu suretle açık bütçeden mütevazin bütçeye intikal seyrini gözönüde canlandırmak ve nihayet son yıllardaki bütçe vaziyetlerini vererek zengin bir bütçe zaruretini rakamların elile tasvire çalışmak faideden hali olmıyacaktır.

Türkiyeye «bütçe» kelimesi ve «muvazenei maliye» mefhumu ilk defa Tanzimattan ve bilhassa «1852 ıslahat fermanı»ndan sonra girdi. Bu ferman, Türkiyede «Hazinei hümayun» ile «Hükûmet hazinesi»ni birleştirdi. İlk «Meclisi Muhasebei Maliye»yi tesis etti. Devletin senevî bütçesinin tanzimini ve bütçe muamelâtının her ay padişah tarafından mürakabesi usulünü koydu. Bu ıslahatı takip eden yıllarda, devlet bütçesinin masarifatı fasılları ile varidat kaynaklrını şu mddeler teşkil ediyordu:

Varidat fasılları	Masarifat fasılları
1 — Bilâ vasıta vergiler	1 — Saray tahsisatı
2 — Bilvasıta vergiler	2 — Devlet daireleri tahsisatı
3 — Emlâki miriye hasılatı	3 — Harici borçlar
4 — Mümtaz eyaletler vergileri	4 — Dahili borçlar
5 — Muhtelif resimler	

Bu fasılların meselâ 1860 bütçesinde para olarak ifadesi şu idi:

Varidat	Masarifat	Açık
12.211.840 Altın lira	13.934.070 Altın lira	1.722.230 Altın lira

Ayni senede dahilî ve haricî borçların faizleri ile senevî itfa olunacak resülmal 3.270.060 lira yani umum masarifin tahminen % 24 ünü ve saray tahsisatı da % 14 ünü teşkil ediyor ve memleektin tahmin olunan nüfusunun beherine isabet eden vergi miktarı 47/100 lira, yani altın lira yüz kuruş hesabile 47 kuruş kadar tutuyordu.

Bu yıllardaki bütçelerde masarifat fasıllarının en karakteristik vasfı devlet varidatından hemen yarısının (1) Saray ve Düyunu umumiye gibi iki fuzulî ve zalim müstehlike feda edilip gitmesiydi. O zamanki devlet borç-

(1) Çünkü bazı Düyunu umumiye hissesi devlet varidatının yüzde kırkından fazlasını eritiyordu.

larının umumî manzarası hakkında bir fikir verebilmek için meselâ şu tabloyu verelim:

1760 ta Osmanlı İmparatorluğunun dahilî ve haricî borçları (Banger Mires'e nazaran)

Borçların cinsi	Altın frank
Henüz tesviye edilmemiş harici istikrazlar	310.000.000
Eshamı cedide ve faizler (% 6 'dan)	142.000.000
Hazine tahvilleri	56.000.000
Tedavülde bulunan kaymeler	14.000.000
Dahili ve gayri muntazam borçlar	110.000.000
Galata bankerlerine olan dahili borçlar	127.000.000
Yekûn	774.000.000

Tanzimatı takip eden bu bütçe karışıklığı ve açık, bir takım maceralarla karışık olarak ta 1908 inkılâbına kadar devam etti. Yani masraflar mütemadiyen varidattan fazla oldu. Borçlar mütemadiyen arttı. Dahilî ve haricî borçlar faizleri ile saray masrafları, masarifat fasıllarının daima % 40 hattâ % 50 sini teşkil edip durdular. Bunlar haricindeki hükûmet masrafları ise hükûmet cihazının münhasıran idarî olan ve prodüktif olmıyan bürokratik çarkı içinde eridi, gitti.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet bütçeleri de, bir parlâmento kontrolu lâhık olmakla beraber kendinden evvelki devrin bütçe vaziyetlerinden içtimaî - iktisadî karakter itibarile fazla ayrılmış değildi.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet devrinin ilk bütçesi şöyle tesbit olunmuştu:

Varidat	Masarifat	Açık
21.000.000	27.000.000.	6.000.000 Altın Lira.

Ayni senede beher nüfusa isabet eden senevî vergi miktarı da 70/100 lira, yani 70 altın kuruş olarak tahmin olunuyordu.

Harici borçlara gelince, Meşrutiyet devrinin ilk senesinde bu borçlar şöyle tesbit olunmuştu:

	1908 deki haricî borçlar	Duyunu umumiyenin bu borçlara mukabil tahsilâtı
Eshamı cedide	42.502.884	2.147.097
Mısır istikrazı	17.573.054	759.000
Duyunu muvahhade (1908)	53.505.445	2.787.013
Yekûn	145.671.373	5.693.983 Altın L.

Genç Türkler idaresinde bütçe, 1914 senesinde, Tanzimattan sonraki Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek seviyesini buldu:

Varidat	Masarifat	Açık
31.900.000	34.000.000	3.100.000 Altın lira

Ayni senede beher nüfusa isabet eden vasatî vergi miktarı (1,03) lira, yani 103 altın kuruş tahmin olunyordu.

Harbi umumi bütçe de tevazüne imkân vermedikten başka senevî açık miktarını da gittikçe arttırdı:

Harbi umumi bütçeleri

	Varidat	Masarifat	Açık	
1915—1916	26.800.000	35.600.000	8.800.000	Altın lira
1916—1917	25.600.000	39.700.000	14.100.000	»
1917—1918	23.500.000	35.300.000	11.800.000	»

Mamafih genç Türkler İmparatorluğunda açıklardan, yahut harici istikrazlardan kimsenin tehavvuş ettiği yoktu. Harbi umumiye kadar Düyunu umumiye bütçede mütemadiyen hissesini arttırmıştı. Fakat ayni suretle askeri ve bürokratik masrafların da artması, istikrazlar şeklinde memlekete sokulan ecnebi sermayesinin hiç bir suretle müstahsil ve iktisadî teşebbüslere akmasına imkân bırakmıyordu. Esasen hükûmet başında bulunan genç Türk rehberlerinin idrak seviyesi hiç bir zaman basit bir küçük burjuva idrakini ve temayülünü aşamadı ve millî denilebilecek bir iktisat siyasetini kavrıyacak hadde yükselemedi.

Meselâ o vakit akalliyetlerin alelâde şehir piyasalarındaki tefevvuklarına karşı tahrik edilen küçük esnaf ve küçük sermayedar tabakalarile millî iktisadiyat hedefinin fethedilebileceği zehabında bulunmak, millî kasaplık, millî bakkallık, millî berberlik gibi garip unvanlarla ileri sürülen alelâde esnaf teşebbüslerile bir millî sermaye terakümünün vücut bulabileceğine inanmak, onların bu küçük burjuva illüzyonlarının safiyane tezahürleridir.

Budan başka gene genç Türkler İmparatorluğunda cari bir zihniyete göre, büyük nafıa teşebbüsleri, bir hükûmet işi olmaktan ziyade imtiyazlı ecnebi sermayesinin iştigal sahasıdır. Bu itibarle de genç Türkler maliyesinde nafıa işleri hissesi - o da büro masraflarına tahsis olunmak üzere- hiç bir zaman varidatın (% 3.5) ünü aşamadı.

Hulâsa gerek Tanzimat, gerek Meşrutiyet bütçelerinin bünyevî ve müşterek menfî vasıflarını şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Bu bütçeler mütevazin değildi.

2 — Harici borçlar her iki devirde de millî varidatın en az üçte birini yiyordu.

3 — Varidat membaları iktisadî gelirlere değil, doğrudan doğruya vasıtalı ve vasıtasız vergilere dayanıyordu.

4 — Bütçe varidatı münhasıran müstehlik kanallardan akıp gidiyordu.

5 — Devlet bütçelerinde millî iktisadiyatı kurma ve koruma mahiyeti yoktu.

6 — Bu bütçeler her iki devirde de Politiko-Sosyal mahiyeti itibarile nihayet bir yarı müstemlike bütçesinden başka bir şey değildiler.

Millî hükûmette bütçe:

Millî mücadele ve Lozan muahedesile, millî ve müstakil bir devletin bütün inkişaf şartlarını haiz olarak doğan yeni Türkiye Cümhuriyeti, daha ilk gününden itibaren, devlet maliyesinde sıhhatlılığı, millî siyasetinin ilk ve temel prensiplerinden biri olarak aldı. Bu prensip tatbikat hayatında şu düsturlarda ifadesini buldu:

1 — Bütçede muvazene,

2 — İstikrazlardan çekinmek [Tesisat-İnşaat maksatları haricinde],

3 — Bütçedeki muvazenenin ithalât - ihracat işlerinde de temini.

4 — Nafıa ve inşa işlerinin devlet elile başarılması.

5 — Ecnebi sermayesine imtiyazlar verilmemesi. Mamafih imtiyaz kayıt

ve şartlarından istifade etmemek şartile hariçten gelip çalışmak isteyecek yabancı sermayelere emniyet ve kazanç temini,

6 — Düyunu umumiyeye adilâne bir hal şekli bulmak.

Bu düsturların her biri, üstünde ayrı ayrı durmayı icap ettiren esasî umdelerdi. Bilhassa bütçe muvazenesile ticaret muvazenesinin birbirlerine yakın bağlılığını idrak etmek, dahilî ve haricî sermaye hareketlerinin devlet maliyesindeki tesirlerini ve devletin inşa vazifesini birinci plâna almak bütçeyi telâkki tarzında yeni devletin zihniyetile Osmanlı İmparatorluğunun malî ve siyasî görüş farkını derhal tebarüz ettiren karekteristik unsurlardır.

Yeni devletin bu malî siyasetinin bütçe üzerindeki fiilî tahakkuk tedbirleri 1924 de şöyle tebellür etti:

1 — Tahakkuk ettirilen vergilerle tahsil edilen miktarlar arasındaki açık nisbetinin azaltılması.

2 — Yeniden bilâvasıta vergiler ihdası.

3 — Yeniden bilvasıta vergiler ihdası.

4 — Yeni hükûmet inhisarları ihdası.

5 — Düyunu umumiye ile Lozan konferansı esasastı dahilinde yeni bir anlaşma zemini araştırılması.

Filhakika hem bütçede muvazene prensibini tahakkuk ettirmek, hem hükûmet bütçesinin gittikçe çoğalan ihtiyaçlarına cevap vermek için yeni varidat membaları bulunması mutlak surette zarurî idi. Çünkü yeni malî siyasette hem haricî istikrazlar, hem de harbi umuminin karşılıksız emisyonlar usulü reddedilmişti. Bilhassa istikrazların korkunç hatırası hâlâ yaşıyordu. Çünkü eski haricî borçlar, alacaklılara «Düyunu umumiye idaresi» vasıtasile memleketin siyasî ve iktisadî kontrolu hakkını vermişti ve daima spekülâtif bir mahiyet arzeden bu istikrazlar, dolambaclı faiz ve resülmal hesaplarile memleket varidatının en emin membalarını emiyordılar. Bu vaziyet karşısında haricî istikrazlar ve dahilî emisyonlar yerine yeni vergileri, inhisarları koymak zarurî görülüyordu. Bu suretle ve bu kanallardan temin olunan ilk mütevazin bütçe 1925-1926 bütçesi oldu:

Açık bütçeden mütevazin bütçeye intikal seyri

	Varidat	Masarifat	Aradaki fark	
1923—1924	129.518.000	140.433.000	— 10.915.000	Kâğıt lira
1914—1925	153.047.000	183.933.000	— 30.886.000	»
1925—1926	190.159.000	189.408.000	+ 751.000	»
1926—1927	194.580.000	194.580.000	0	

Bu rakamların tetkiki de gösterir ki, varidat ve muhammenat arasında muvazene kısa bir zaman içinde temin edilebilmiştir. Bundan başka bütçede varidat faslı gene kısa bir zaman içinde «129» milyondan «194» milyona çıkarılabilmiş, bu suretle millî devletin yeni ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek imkânları hasıl olmuştur.

Lozan muahedesinden sonraki bütçeler bittabi, Osmanlı İmparatorluğunun bugünkü hudutlarımız içinde bakiye kalan kısımlarına göre tanzim edilmiştir. Fakat buna rağmen İmparatorluk devrinin en yüksek bütçesi olan 1914 bütçesile millî hükûmetin hattâ 1927 bütçesini karşılaştırırsak görürüz ki, bugünkü Türkiye hudutları içinde kalan vergi mükellefi nü-

fus başına devlet bütçesine dünе nazaran daha mühim bir gelir temin edebilmiştir:

1914 de nüfus başına vergi 1 $\frac{3}{100}$ altın lira yahut 8 $\frac{24}{100}$ kâğıt lira
1927 » » » — » 14 $\frac{18}{100}$ »

Mamafih varidat ve masarifat muhammenelerile bütçenin diğer tâli hesabatı kat'i mizanlar esasında bittabi daima tahavvüller kaydetmiştir. Varidat bütçesinin tahakkukat ve tahsilât arasındaki farkları ile masarifat bütçesinin muhassesat ve tediyat arasındaki tefavütleri 1926-1927 senesi de dahil olduğu halde son resmî kayıtlara göre şöyle bir tablo halinde verebiliriz:

VARİDAT: Muhammenat, tahakkukat, tahsilât. 1926—32

Seneler	Muhammen.	Tahakkukat				Tahsilât					
		Haliyeden	Sabıkadan	YEKÜN	Muhammenata yüzde nisbeti	Haliyeden Miktarı	Haliye tahakkukuna % nisbeti	Sabıkadan	YEKÜN	Yüzde nisbeti: Muhammenata	Yüzde nisbeti: Tahakkuka
1926-27	190,158,854	179,175,244	61,259,939	240,435,183	126.4	172,217,068	96.1	8,146,189	180,363,257	95,8	75.0
1927-28	194,580,554	303,743,190	62,850,884	266,594.079	137.0	195,207,625	95.8	7,031.611	202,239,236	103,9	75.8
1928-29	207,173,199	224,712,790	71,810,323	296,523.118	143.1	212,709,779	94.6	9,321.006	222,030,785	107,1	74.8
1929-30	220,546,000	229,215,045	79,630,716	308,845,761	140.0	215,993.383	94.2	8,150,237	224,143,620	101,6	72.5
1936-31	222,732,000	222,909,923	96,536.727	319,446,650	143.4	209.058,314	93.8	7,419,356	216,477.670	97,2	67.8
1931-32	186,705,599	192,015.794	104,842,822	296,859,617	158.9	178,151,506	92.7	7,771.910	185,923,417	99,5	62.6
1932-33	169,354,800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

MASARİFAT: Muhassasat tediyat. 1926—33

Seneler	Muhassasat		Tediyat					
	Bütçe muhammenatı	Münakalelerdensonra kat'imuhassasat	Maaş ve ücret	Sair masraflar	YEKUN	Kat'i muhassesata yüzde nisbeti: Maaş ve ücretin	Kat'i muhassesata yüzde nisbeti: Sair masrafların	Umumî tediyatın kat'î muhassasata yüzde nisbeti
1926-27	190,033,544	223,770,986	53,217,211	113,764,480	[1] 172,186,886	31.87	68.13	73.65
1927-28	194,454,619	241,071,074	54,615,456	138,380,179	[2] 198,950,159	28.30	71.70	82.52
1928-29	207,169,288	233,029,658	57,328.253	139,541,935	201,133,019	29.12	70.88	86.3(
1929-30	220,411,181	233,231,138	74.242.321	139,125,038	213,367,359	34.80	65.20	91.48
1930-31	222,646,523	—	—	—	203,397,000	—	—	—
1931-32	186,582,005	—	—	—	198,254,000	—	—	—
1932-33	169,146,747	—	—	—	—	—	—	—

[1] Maliye vekâleti hazine hesabı umumilerinden ve aylık mizanlarından çıkarılmıştır.
[2] Maaş ve masraf kısımlarında dahil edilmeyen Düyunu umumiye bu yekûnlara ilâve edilmiştir.

Bu tablodan şuda görünüyor ki, muhammenat ve tahsilât arasında, resmî kayıtlara göre farklar mevcut olmakla beraber 931-932 yekûnu hariç olmak üzere diğer seenler tahsilât ve tediyatı birbirini kapayabilmiştir. Halbuki meselâ 1929 da intişar eden Müller raporu bu sahada daha bedbin bir vaziyet tasvir ediyordu.

Mamafih bizim için daha ziyade dikkate şayan olan bütçenin bilhassa bünyevî karakteri, yahut Politiko-Sosyal mahiyeti olmak itibarile onu cuz'î tahsilât ve tahakkukat tefavütlerine rağmen mütevazin olarak almakta bir isabetsizlik yoktur. Mamafih bütçemizin bünyevî mahiyetine geçerken Türk mükellefinin vergi ve resim tediye vaziyetini daha iyi canlandırabilmek için yukarıda verdiğimiz muvazenei umumiye tablosuna ilâveten idarei hususiyeler tarafından tahsil olunan vergiler yekûnunu da göstermeyi faydalı buluyoruz:

Vilâyetler idarei hususiyelerince tahsil olunan

Seneler	Muhammenat	Tahakkukat	TAHSİLAT					MASARİFAT					Memur ve müstahdem		
			I Yol vergisinden	II Masarif vergisinden	III Vilâyet vergisinden	IV Sair yardattan	V YEKÛN	I Maaş ve ücurat	II Nafia işleri	III Maarif işleri	IV Sair masraflar	V YEKÛN	Memur	Müstahdem	YEKÛN
925	25,035	24.342	6.138	5.867	3.391	2.007	17.503	6.688	3.961	2.922	4.032	17.605	14.762	5.005	19.767
926	23,162	41.720	11.103	11.262	4.590	2.663	29.618	12.995	8.675	6.019	5.883	33.664	16.939	6.570	23.512
927	44,775	46.546	12.324	12.868	5.809	2.586	33.592	13.349	8.059	6.394	7.720	35.522	17.687	7.018	24.705
928	49,420	54.077	12.419	15.715	7.195	4.214	38.543	14.253	8.133	7.538	9.068	38.992	17.553	7.881	25.434
929	50,731	65.351	13.242	16.756	4.356	5.714	40.068	14.341	10.662	6.313	8.553	39.769	17.312	8.283	25.595
930	49,933	69.795	12.309	15.829	4.245	6.818	39.210	14.978	11.366	6.220	7.594	40.113	17.151	8.178	25.329
931	33,010	55.098	8.966	10.095	3.167	4.091	86.319	13.442	6.351	2.822	5.181	27.796	15.572	8.427	23.999

Bütçemizin Politiko-Sosyal mahiyeti:

Devlet elile tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatına dayanmayan bütün bütçelerin müşterek vasfı onların varidat fasıllarının hemen münhasıran bilvasıta veya bilâvasıta vergi lere istinat etmesidir. Bu vasıf ister Cümhuriyet, ister Meşrutiyet, hattâ isterse bütçe sistemini tatbik eden yarı feodal veya kurunu vustai devlet şekillerinde olsun hepsinde birdir. Halbuki vergi en eski ve ayni zamanda en iptidaî bir varidat şeklidir ve bir devlet bütçesinde verginin mevkii millî iktisadiyatın iptidailiği nisbetinde artar. Meselâ eski çağlardaki vergi devlet varidatının hemen % 100 nü teşkil ediyordu. Haricî ticaretin ve transitin inkişafı ile varidat faslına gümrük ve transit resimleri girdi. Halbuki modern bir devlette vergi, bittabi tamamile tasfiyesi kabil olmamakla beraber artık ikinci plâna çekilmesi ve yerini devletin bizzat tanzim ve idare ettiği iktisadî işletmelerin gelirlerine, yani müstahsil teşebbüslerin verimlerine terketmesi icap eden bir maliye unsurudur.

Mamafih bu bahsin nazarî tahlilini şimdilik başka bir zamana bırakarak mvzuumuzu tetkike devam edelim. Yeni Türkiyenin umumî varidat membalarında Osmanlı İmparatorluğunun varidat membalarına nazaran mühim tahavvüller vücude geldi. Osmanlı İmparatorluğu hemen münhasıran köylünün sırtında yaşardı. Halbuki yeni Türkiyede köylünün bilvasıta vergi tediyatı asgarî hadde indirildi:

Köylünün tediye ettiği vasıtasız vergilerin umumî varidata nisbeti

	1924	1925	1926	1927	1930	1932
	%	%	%	%	%	
Arazi, Aşar, Sayım	27.5	15.5	7.5	8.3	10	

Meselâ 1923 de köy vergilerinden yalnız aşarın, «20.000.000» lira tutmasına mukabil şehir vergilerinden temettü ancak «1.500.000» lira tutabiliyordu.

Meselâ nisbeten normal bir sene olan 1930 da köylünün hattâ idarei hususiyelere ödediği de dahil olmak üzere devlet hesabına vasıtasız vergi tediyatı şu şekilde idi:

	Lira	Beher çifçi nüfusa düşen	Umum varii data nisbet
Muvazenei umumiyeye	23,300,000	1,70 lira	% 10
İdarei hususiyeye	12,500,000	0,89 ,,	,, 25
Yekûn :	36,000,000	2,69 ,,	

Bu tablo iki şeyi isbat eder:

1 — Cümhuriyet idaresi köylümüzün vasıtasız vergi mükellefiyetlerini azaltmıştır.

2 — Köylünün vasıtasız vergi mükellefiyeti millî ihtiyaçların taleplerine karşı gayri kâfidir.

Fakat şuda var ki, köylü bu gayri kâfi vasıtasız mükellefiyetini de arızasız ödeyemiyor. Çünkü bu ehemmiyetsiz vergi dahi köylünün nakdî tediye kabiliyeti nden yüksektir. Şu halde:

1 — Köylünün nakdî tediye kabiliyetini arttırmak, yani onun emtea mübadele hacmını genişletmek.

2 — Bu suretle de onun devlet bütçesine vergi ödeme kabiliyetini bugünküne nazaran en az bir kaç misli arttırmak lâzımdır.

Çünkü milletin kütlei asliyesine ve onun müstahsil verimlerine lâyık olduğu kadar yer ayırmayan bir bütçe salabetli bir bütçe değildir.

Türk bütçesi içinde köylünün mvekiline bu suretle temas ettikten sonra tetkiklerimize devam edebiliriz.

Eski Osmanlı İmparatorluğuna nazaran yeni devlet bütçemizin bünyevî farklarından biri de bu bütçede bilvasıta vergilerle inhisarların iktisap ettiği ehemmiyettir. Meselâ basit bir yarı müstemleke olan eski Osmanlı İmparatorluğunda gümrük resimlerini arttırmak devletin elinde değildi ve mevcut inhisarlar ise hemen ekseriya Düyunu umumiye hesabına çalışırdı. Halbuki yeni devlet bütçesinde gümrük ve istihlâk resimleri bütçenin bel kemiğini teşkil etmekte ve inhisarlar keza ikinci mühim mevkii tutmaktadır.

924 senesindeki bütçe tedbirlerinden sonra normal senelerde bu fasılların varidatı umumiyeye nisbeti şöyle seyretti:

	% 1924	% 1925	% 1926	% 1927
Vasıtasız vergiler	33,5	27,3	19,3	22,3
Vasıtalı vergiler	19,7	21,8	40,6	35,3
İnhisarlar	12,7	15,3	21,5	23,0

Bunlardan bazılarının rakam olarak ve son senelerdeki seyrini görelim:

	Gümrük vergileri	Muamele vergileri	İnhisarlar
1926	61,423,000	13,852,000	31,501,000
1927	59,752,000	18,215,000	36,013,000
1928	64,215,000	18,920,000	38,833,000
1929	65,641,000	12,254,000	42,055,000
1930	56,158,000	15,889,000	41,875,000
1931	44,009,000	9,078,000	39,118,000
1932	38,500,000	—	33,675,000

Bu rakamlar gösteriyor ki 1924 de devletin malî siyseti için tuttuğu prensiplere sadık kalınmak suretile devlet bütçesi istikrazlara ve emisyonlara baş vurmadan ve nisbî tevazün de temin olunmak suretile hacmen genişleyebilmiş, diğer taraftan haricî ticarette de velevki devlet tedbirleri ile bile olsa muvazene teessüs etmiş ve millî para ayrıca istikrara vararak, meselâ normal şerait altında futuhat sayılabilecek hedeflere bu suretle varılmıştır.

Mamafih bütçemizin bünyevî mahiyeti itibarile 924 prensiplerine pek uygun olmakla beraber modern ve devletçi bir siyaseti maliye için bir salâbet âmili olmıyan bir noktayı da burada işaret etmek lâzımdır. O nokta da bütçemizin tamamile vergilere dayanan ve iktisadî işletmelerin müstahsil verimlerine istinat etmeyen bir istikamette inkişaf etmiş olmasıdır. Meselâ normal bir sene sayılabilecek 927 de varidat bütçemizin bünyesinde işletmeler hasılatı şöyle bir mevki tutuyodru:

Vasıtalı ve vasıtasız vergiler	% 57
İnhisar resimleri	% 23
Müteferrik varidat	% 17.5
Demiryollar, madenler ve emsali hasılatı	% 2.5

Şu halde buraya kadar kaydettiklerimizi hulâsa ederek bütçemizin varidat kısmının siyasî - içtimaî bünyesini şöyle tavsif edebiliriz:

1 — Milletin asıl kütlesini teşkil eden, fakat emtea hareketlerine karışma kabiliyetlerinin hazin bir dereceye inmesi yüzünden adeta nakdî tediye kabiliyeti kalmıyan müstahsil köylü kütlesinin devlet bütçesine olan iştirak hissesi caiz olmıyan bir hadde düşmüştür.

2 — Devletin umumî varidatı alelâde liberal bir devlette olduğu gibi kâmilen vergilere istinat etmektedir.

3 — Devlet iktisadî teşebbüslerinin ve işletmelerinin devlet bütçesinde hissesi hiç denecek kadar azdır.

4 — Devlet varidatının münhasıran vergilere istinat etmiş olması, bu vergilerin azalmasile devletin siyasî düşüncelerinin ve iktisadî programlarının tahakkukuna engel olacak bir hale gelmiştir.

Masarifat fasıllarına bir bakış:

Devlet varidatı, bittabi devlet masarifatı için bir vasıtadan başka bir şey değildir. Bu masarifat devletçi olmıyan, yani millî iktisadın kuruluşu vazifesini üstüne almıyan bütün devlet şekillerinde, münhasıran devlet makinasının işlemesine, yani nihayet müstehlik bir maksada tahsis olunur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunu bütün varidatı, ya devlet cihazlarına, ya Saraya, ya Düyunu umumiyeye olmak üzere üç müstehlik kanala akıtılıp gidiyordu. Halbuki yeni Türk devletinin millî müdafaadan sonra ilk ve karakteristik vasfı millî iktisadiyatı korumak ve kurmak işidir. Esasen on dokuzuncu asır usullerinin ve liberal iktisadiyatın iflâsı zamanında tarih sahnesine çıkan yeni Türkiye için bu vasıf onu yalnız bir yarı müstemleke olan eski Türkiyeden değil, bütün tarih devirlerinin devlet şekillerinden ayıran bir şeydir. Binaenaleyh yeni Türkiyenin maliye siyasetinin ana prensibi.

1 — Millet iktisadiyatının ana makanizmasını devlet elile kurmak.

2 — Devlet bütçesinin varidat kaynaklarını bu esas maksada göre tanzim etmek olacaktır. Filvaki yeni devletin masarifat bütçesinde iktisadî kuruluş, bilhassa demiryolları ve limanlar işi Osmanlı hükûmeti için meçhul olan bir mana ve ehemmiyet almıştır:

Nafıa bütçesinin inkişafı

	Lira
926	14.279.000
927	25.723.000
928	32.717.000
929	33.705.000
930	33.013.000
931	26.406.000
932	10.046.000

Fakat yol ve liman (milli müdafaa vasıtaları dışından sayılmazsa) iktisaden ancak kesif bir emtea hareketine kanal vazifesini gördükleri zaman verimli olmuş sayılırlar. Halbuki bütün dünyada emtea mübadelesinin parçalandığı ve Türkiyede köylülüğün adeta pazar haricine çekildiği bir zamanda büyük bir nafıa siysetinin tam verimlerini verebilmesi için onların etrafında kesif bir para ve emtea hareketinin yaratılması lâzımdır. Bu da ancak yol ve liman gibi, diğer başlıca iktisadî faaliyetlerin, bilhassa sanayi, kredi ve harici ticaret işlerinin de gene devlet elile ve devlet kanaliyle tanzim edilmesi ve canlandırılması ile kabildir. Bu da kısaca millî iktisadiyatın devletçe plânlaştırılması demektir. Şu halde bizim bütçemizin bugün masarifat faslının en büyük mevzuu Türkiyede iktisadî faaliyetleri yeni baştan kurmak, yaratmak ve genişletmek olacaktır. Fakat bugünkü bütçemizde hattâ devletin sanayi plânının lâyikile tahakkuk ettirilebilmesi için talep olunan karşılığın bulunmadığı düşünülürse şu halde:

1 — Ya milli iktisadın devlet elile kuruluşundan vaz geçmek.

2 — Ya milli iktisadı devlet elile kurabilmek ve milli inkılâbımızın bizden beklenen futuhatını yerine getirebilmek için bu futuhatı temin edecek zengin bir bütçeye ve buna uygun bir bütçe siyasetine geçmek zarureti vardır. Bu noktayı kaydederken bütçemizin masarifat fasıllarında yer tutan Düyunu umumiye tahsisatına hasseten işret etmek icap eder. Bütçemizde umumiyetle borçlar için ayrılan tahsisatın senelere göre seyri şudur:

Düyunu umumiye tahsisatının bütçemizde mevkii

	Lira
1926	10.136.000
1927	6.874.000
1928	13.468.000
1929	32.189.000
1930	30.016.000
1931	26.450.000
1932	49.705.000

Son tanzim olunan ve henüz Millet Meclisinde müzakerede bulunan bütçede de bu faslın tahsisatı 45.000.000 liradır. Bu kırk beş milyon lira içinde muhtelif devlet düyunatı ile eski Osmanlı idaresinden müdevver borçların senevî taksiti vardır. Bu taksit yeni itilâfe göre bu sene için altı milyon Türk lirası kadardır.

Osmanlı Düyunu umumiyesi, Osmanlı İmparatorluğunun harici borçlarının, bugünkü Türk Cümhuriyetine intikal eden hissesidir.

Bu borçtan ne Türk Cümhuriyeti hazinesine bir kuruş girmiş, ne de vaktile saray israfatile nezaretler kırtasiyeciliğine hederedilen bu ecnebi sermayesinin her hangi bir zerresi, bugünkü Türk topraklarına bir müstahsil teşebbüs şeklinde intikal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan her suretle ayrı bir devlet şeklinde teşekkül eden bugünkü Türk Cümhuriyetinin İmparatorluğun kendi israflarına sarfettiği ve esasen fazlasile itfa edil-

miş bir büyük borç yükünü kendi omuzlarına almakla, yeni Türk rica-mın gösterdiği fevkelbeşer ahlâkî endişeye, alacaklılarımızın, Türk devletine malî yardımlar ve kolaylıklar göstermek suretile mukabele etmediklerine de bakılırsa, bu nümunesi görülmemiş ahlâk esaletimizin bedeli bütçemizin lüzumundan fazla daralmasından ibaret kalıp kalmadığı haklı olarak düşünülebilir.

Binaenaleyh Osmanlı borçları kapitülâsyonların bir lâhikası idi ve onların mukadderatı kapitülâsyonların mukadderatile beraber hallolmuş gitmiştirki bu dava alacaklıların zalim ve istismarcı vaziyetine karşı konulduğu gün millî iktisadımız hiç olmazsa yeni devlet sanayiinin masraflarını sadece Osmanlı Düyunu umumiyesine ayırdığımız paradan pekâlâ ödeyebilir.

●

Hulâsa yeni devlet bütçemiz Osmanlı bütçelerine nazaran bilhassa bünyevî karakteri itibarile tam bir istihaleye uğramış ve bilhassa tevazüne mazhar olmuş bulunmakla beraber, bugün onu miktar itibarile millî ihtiyaçlarımıza yeter bir bütçe olarak telâkki etmekten uzağız. Çünkü filhakika açık kapanmış, fakat açığın kapandığı yerde de kifayetsizlik başlamış ve bilhassa Düyunu umumiyenin millî varidata açtığı yara kanamakta devam edip gitmiştir.

Bu itibarle bir taraftan millî inkılâbımızın yeni devletten beklediği kuruculuk ve işleticilik vazifelerinin lâyıkile başarılabilmesi diğer taraftan da yeni devlet bütçesine devletimizin yeni vasıflarının icap ettirdiği bir bünye salâbeti vermek için evvelâ bütçe zihniyetinde bir inkılâba, saniyen bütçe bünyesinde bambaşka ve yep yeni bir varidat sistemine muhtacız. Bunun için de:

1 — Köylünün nakdî tediye kabiliyetini en yüksek bir hadde çıkarmak ve onu bütçeye iştirake çekmek için köylüyü yeni ve geniş bir emtea mübadelesine sürüklemek.

2 — Devlet işletmelerini, büyük sanayii, büyük krediyi, bazı kalemlerin haricî ticaretini devlet bütçesine gelir membaı kılmak,

3 — Osmanlı Düyunu umumiyesi tediyatını hiç olmazsa, cihanda tediye şartlarının yeniden vücut bulacağı bir zamana bırakmak.

4 — Millî kuruluşun ve millî devletin seyyal mübadele vasıtası olan millî paranın devir sür'atini azamî hadde çıkarmak ve bunun için de millî hudutlarımız içinde emtea ve istihsal hareketlerini nihayet iki sene içinde şimdikinin en az beş misli arttırmak lâzımdır.

Çimento Sanayiinde Devletçilik.

Asrımız, çimento asrıdır.

Dr. Vedat Nedim.

Nasıl ki, taş devri, tunç devri, demir devri, insanlık tarihinde bu maddelerden her birinin oynadığı rolün hâkim ehemmiyetine işaret eden merhalelerse, bugünkü medeniyet devrine de *çimento* devri diyebiliriz.

Filhakika, bugünkü medeniyeti çimentosuz düzünmenin imkânı yoktur.

Bu madde, bir ân için yok oluverse, o anda yeraltındaki ve yeryüzündeki, sualtındaki ve suyüzündeki bütün inşaat faaliyetlerinin de durduğuna şahit oluruz. En basit bir evden tutunuz da, 80 katlı binalara, bentlere, viyadüklere varıncaya kadar her türlü yapı faaliyetlerinin mayası olan çimentonun sun'î taş, çini, künk ve boru imalinde de kullanılmakta olduğu malûmdur. Beton şoselerin, beton travers ve telgraf direklerinin, hattâ beton gemilerin yapıldığını da düşünürsek, çimentonun ehemmiyeti büsbütün gözümüzde canlanır.

Bir memleketin çimento sarfiyatı, o memleketin yapıcılık faaliyetinin en sağlam ölçüsüdür.

Cümhuriyet Türkiyesinde çimento sarfiyatının yıldan, yıla arttığını görüyoruz. Bir taraftan devletin yaptığı ve yaptırmakta olduğu demiryolları, köprüler, su işleri, resmî vekâlet binaları, mektepler, fabrikalar, diğer taraftan memleketin her yerindeki hususî inşaat, kısaca yapıcılık ve kuruculuk faaliyetimizin günden güne artan ve yükselen maddî eserleri, çimentoya dayanmaktadır.

Bundan sonra da limanlarımızın inşası, beş senelik sanayi programının tatbikatı, demiryol siyasetimizin tamamlanması, su işlerimizin ikmali, şehirlerimizin imarı gibi önümüzde duran, işler, çimento için gittikçe genişliyen istihlâk sahaları hazırlamaktadır.

Memleketimizde tatbik edilegelmekte olan şose tekniğinin bugünkü ihtiyaçlara elverişsizliği de gittikçe anlaşılmakta olduğundan, pek yakında çimentolu şoselere geçileceği kuvvetle ümit ve arzu edilebilir. (*).

Çünkü motörlü nakliye vasıtaları, şose tekniğinde bir inkılâp yarattı.

Hayvan arabası devrinin adî şoseleri otomobil ve kamyon nakliyatı için artık demode oldu.

Motörlü nakliye vasıtaları, altlarında tekerleklerinin kazma ve kazıma hareketlerine mukavemet edebilecek kadar katı ve sağlam yollar istiyor. Adî şoseler, bugün âdetâ bir lüks mahiyetindedir, yani israftır. Çünkü dayanıksızdır. Memleketimizde şimdiye kadar binlerce kilometre adî şose yapıldı. Ve bu uğurda milyonlar sarfedildi. Kaç kilometre sağlam şosemiz var? diye sormağa cesaret edemiyoruz.

O halde memleketimize girmiş bulunan modern nakliye vasıtalarının icabettirdiği modern ve rasyonel yol tekniğini de almak mecburiyeti karşısındayız. Tasarruf siyaseti bunu zarurî kılıyor. İşte çimento, modern yol tekniğinin de başlıca ham maddesidir. Türkiyenin kurulmasında çimentonun oynadığı ve oynamağa namzet bulunduğu büyük rolün ehemmiyetini böylece tebarüz ettirdikten sonra davamızın hedefi kendiliğinden anlaşılır: *Ucuz çimento...*

Çimento devri, ucuz çimento istiyor. Halbuki Türkiyede çimento çok pahalıdır. O kadar pahalıdır ki, harcıâlem bir inşaat malzemesi değil, adeta kadife ve lâvanta gibi bir lüks maddesidir. Çimentonun tonunu inşaat mahalline 12 liraya (*) maledebilen İtalyan devletinin kısa bir zamanda örnek bir yol ağı kurmuş olması, hiç te şaşılacak bir iş değildir. Asıl şaşılacak iş, çimentonun tonunu inşaat mahalline en aşağı 50-100 liraya maleden fakir Türkiyenin yapma ve kurma azmidir.

●

(*) Ankarada yapılan muhtelif tecrübe şoseleri bunun bir müjdecisidir.

(*) İtalyada Devlet yolları teşkilâtı, Besim Nuri B. S. 47.

Türkiye'de çimento sanayii, bilvasıta bir devlet Sanayiidir.

Memleketimizde devlet himayesile kurulan altı çımento fabrikası var. Bunlar, Teviki Sanayi Kanununun ve yüksek gümrük himaye resminin (ton başına altı lira) eserleridir. Bu altı fabrikanın beşi, ecnebî sermayesine aittir. Ve aralarında -tıpkı kömür sanayiinde olduğu gibi- bir satış birliği yapmışlar ve böylelikle rakipsiz monopol fiyatlarile piyasaları paylaşmışlardır. Satış birliğine dahil bulunan bu beş fabrikanın son üç senede istihsali şöyle inkişaf etmiştir:

	Ton
1931	90.000
1932	115.000
1933	126.000

Buna mukabil ithalât da şu seyri takip etmiştir:

1929	72.805
1930	60.079
1931	30.796
1932	2.313
1933	?

Görülüyor ki, ithalâtın yıldan yıla sür'atle düşmesine mukabil, istihsal yıldan yıla yükselmiştir. Fakat bu, kontenjan siyaseti sayesinde haricî rekabet tazyikinin aşağı yukarı tamamen durdurulmuş ve yerli fabrikalara meydanın serbest kalmış olmasındandır. Bugün kontenjan tahdidatı kalksın, top başına altı lira gibi yüksek himaye gümrüğüne rağmen, yine memleketimize ecnebî çimentolarının akınına şahit olacağımız şüphesizdir. Çünkü cihan çimento fiyatları çok düşüktür.

Türkiyenin bugünkü çimento sarfiyatı, yılda yuvarlak hesap 150 bin ton tahmin olunuyor.

Mütehassısların yaptıkları hesaplara göre, Türkiyenin çimento istihlâkine devlet en aşağı % 80 nispetinde iştirak ediyor.

Demek ki, devlet kendi himayesile vücut verdiği çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisidir. Devlet mübayaatı-

nı kessin, hiç bir çimento fabrikası tutunamaz. O halde devlet, gümrük varidatından fedakârlık yaparak, kazanç vergisini bağışlıyarak, kontenjan siyasetile haricî rekabeti durdurarak yaşattığı çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisi de olmak itibarile bilfiil sahibi bulunuyor demektir.

Fakat çimento sanayicileri, bu büyük niymeti, bu garantili pazarı kendi lehlerine istismar ederek, Türkiyeyi en pahalı çimento sarfeden bir memleket haline sokmağı bilmişlerdir.

●

Sır gibi gizlenen maliyet fiatları :

Bizde, bütün diğer sanayi şubelerinde olduğu gibi, çimento sanayiinde de maliyet fiyatları bir *sır,* daha doğrusu bir ayıp gibi gizlenir. Bugünkü kanunî mevzuatımız da bu sırra hürmet etmeği âmirdir.

İstihsalâtının % 80 ini satın alan devlet bile, çimento sanayiinin maliyet fiyatlarına agâh değildir.

Almanyadaki rasyonel çalışan çimento fabrikalarında ton başına maliyet fiyatı vasatî olarak şöyle hesap edilmektedir. (*)

	Mark	Llira Kuruş
Kömür	2.92	1.46
Muharrik kuvvet	3.75	1.87
Amele ücreti	2.80	1.40
Tamirat, malzeme	1.80	0.90
Maşlar, içtimaî sigortalar, vergiler, büro masrafları	3.60	1.80
Amortizasyon	1.85	0.92
Ambalaj	3,20	1.60
	19.92	9.95

Almanyada modern tesisatla kurulmuş ve rasyonel çalışan çimento fabrikaları, bir ton çimentoyu yuvarlak hesap 10 liraya mal ediyorlar.

Bizim İstanbuldaki fabrikalarımız, bir ton çimentoyu fabrika teslimi vasatî 28 liraya satıyorlar. Bizim maliyet fiyatımızın %

(*) Die Rationalisierung in der Zementindustrie von E. c. Loesche.

100 yüksek olduğunu farzedelim, yani bir ton çimentonun yirmi liraya malolduğunu kabul edelim, yine ton başına 8 lira bir kâr var demektir ki, bu maliyet fiyatının % 40 ıdır.

Maliyet fiyatı ile kâr arasındaki nispet, yüzde kaçı aşarsa ihtikâr fiyatlarile karşılaştığımıza dair elimizde objektif bir miyar olmadığı için bu fiyatları ihtikâr fiyatları olarak tavsiften çekiniriz.

Bizde kurulan fabrikaların hemen hepsi Cümhuriyet devrinin eseridir. Onun için makinelerinin eski olduklarına ve rasyonel çalışamadıklarına hükmedemeyiz. Eğer Almanyadaki maliyet fiyatlarile bizdeki maliyet fiyatları arasındaki fazlalığı % 100 değil de meselâ % 50 olarak alırsak -bu bile çok insaflı bir tahmindir- o vakit, bizde bir ton çimentonun on beş liraya malolması icabeder. Bu takdirde ise, ton başına 13 lira bir kâr kalıyor demektir ki, bu maliyet fiyatının % 86 sıdır.

Görülüyor ki, çimento maliyet fiyatlarının resmî bitaraf ve mütehassıs bir komisyon tarafından tetkiki millî bir zaruret mahiyetindedir.

●

Bir ton çimentonun Devlete maliyeti:

Türkiyede yapılan büyük inşaat işlerinin hemen hepsi ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta Devlet sermayesile alâkadardır. Devlet, inşaatını müteahhitlere ihale suretile yaptırmaktadır.

Acaba devlet bir ton çimento için kaç para ödüyor?

Bir ton çimentonun devlete maliveti şu unsurlardan terekküp etmektedir.

1. — Mübayaa bedeli
2. — Vapur veya trene tahmil, liman ve son istasyonda tahliye masrafı, sigorta ücreti
3. — İnşaat mahalline kadar nakliye
4. — Talî müteahhit kârı
5. — İşin heyeti umumiyesinden mukaveleten hisse alan büyük şirket hissesi.

930 senesine kadar Turhalda ve Malatyada bir ton çimentonun müteahhide teslim seri fiyatı 100 lira olarak hesap olunurdu ki,

bu ilk üç senenin tutarıydı. Buna mukavele ile % 15 müteahhit kârı ve % 20 de Nohap şirketinin nezaret hakkı ilâve olunursa, demek o vakit devletin bir ton çimento için 143 lira ödediği anlaşılır. Bunu birbiri üstüne vasatî 100 lira olarak kabul edebiliriz.

1930 senesindenberi Devlet demiryolları idaresi, bir ton çimentoyu inşaat yerine en yakın istasyona 36 liraya teslim ediyor.

İstanbulda fabrikadan 28 liraya satın alınan bir ton çimentonun en uzak bir şark istasyonuna 36 liraya verilmesi, Demir yolu idaresinin devlet hesabına büyük bir fedakârlık yaptığına delâlet eder. Bugün en son istasyona 36 liraya teslim olunan bir ton çimentonun devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz:

	Lira
En son istasyonda teslim fiyatı	36
Son istasyondan inşaat yerine nakliye	10
% 15 müteahhit hissesi	6.90
%25 Nohap şirketin hissesi	
	63.48

Mütehassısların mütalealarına göre bir kilometre demiryolu için sarfolunan çimento miktarını arızasız arazide 100-200 ton ve arızalı arazide ise 600-800 ton, vasatî olarak ta 350-500 ton olarak kabul edebiliriz.

1930 senesine kadar devletin yaptırmış olduğu 1500 kilometre demiryolu için vasatî ve asgarî bir tahminle 500 bin ton çimento sarfedilmiştir. O seneye kadar bir ton çimentonun devlete maliyeti ise vasatî 100 lira tahmin olunduğuna göre ödenen paranın 50 milyon lira tutması icabeder.

Devletin 1930 senesinden 1933 senesi sonuna kadar yaptırmış olduğu demiryolu takriben 500 kilometredir. Bunlar için de yine asgarî bir hesapla 150.000 ton çimento sarfedilmiştir.

1930 senesinden sonra bir ton çimentonun devlete maliyeti yuvarlak hesap 60 lira olduğuna göre bunun da tutarı dokuz milyon lira eder.

●

Devletçi çimento siyaseti:

Devletin çimento ihtiyacı yalnız demiryollarına inhisar etmediğine göre, Cumhuriyetimizin ilk on senesi içinde çimento için hiç olmazsa 65.70 milyon lira ödediği anlaşılır.

Devletin çimento ihtiyacı gittikçe artacaktır.

O halde Devlet, en büyük alıcısı kendisi olduğu çimento sanayiini, bizzat kendisi kurmalıdır. O vakit Anadolunun muhtelif yerlerinde kurulacak devlet çimento fabrikalarının bu mühim inşaat malzemesini kömürün Devlet demiryollarında çok ucuza nakledilmesi ve hattâ kömür sanayiinin de devletleştirilmesi sayesinde 10 liraya mal edeceğine şüphemiz yoktur.

İnşaat işlerinde bugünkü ihale sisteminin devam ettiğini kabul etsek bile, gene o vakt bir ton çimentonun Devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz.

	Lira
Son istasyonda müteahhide teslim fiyatı	10
İnşaat mahalline nakli	10
% 15 müteahhit hissesi	3
% 20 ana müteahhidin nezaret hissesi	4.60
	27.60

Bugünkü maliyete nazaran ton başına 63,48 - 27.60 = 35.88 lira bir fark temin edilebilir ki, bu % 56 bir tasarruftur.

O halde, devletin imar, nafıa, iktisat programlarının tatbikinde mühim bir rol oynayan ve oynayacak olan çimentoyu hususî teşebbüslerin kâr hesapları için verimli ve garantili bir kaynak olarak bırakamayız.

Devlet kuracağı pamuk sanayii için nasıl ki, bu sanayiin ham maddesi olan pamuğu da beraber düşünüyorsa, bütün yapma ve kurma işlerinin ham maddesi olan çimentoyu da ihmal etmemelidir.

Devletçi Türkiyede devletçi bir çimento siyasetine de şiddetle ihtiyaç vardır.

Beş senelik programın manası.

İsmail Husrev.

Günün en aktüel iktisat meselesi, beş senelik sanayi programıdır. Program aşağı yukarı her muhitte geniş ve canlı bir alâka uyandırmıştır. Bu alâkanın bilhassa ticarî muhitlerde daha ziyade canlı olduğunu, her gün alâkadar bankaların ve vekâletlerin eşiklerinin aşındıran, koridorlarını dolduran komisyoncudan, tüccarlardan, fabrikatörlerden anlamak mümkündür. Hattâ hariçte muhtelif sanayi ve finans menfaatlarını temsil eden gazeteler, beş senelik sanayi programında bacaları tıkanmış fabrikalarına yeni bir iş sahası gördüklerini açıkça söylemekten çekinmiyorlar ve programı, kendi memleketleri aleyhine çevrilmiş bir müdafaa ve istiklâl silâhı olmakla beraber alkışlamaktan kendilerini alamıyorlar. Bu da kapitalismin nasıl bir şuur teşevvüşü, bir tezatlar havası içinde kendini kaybetmiş olduğuna yeni bir delildir.

●

Muhtelif muhitlerin kendi bakımlarına göre beş senelik programa karşı gösterdikleri alâkaya mukabil, millî inkılâbın fikir cephesini temsil etmesi lâzımgelen resmî iktisat ulemasında bir kımıldama hareketinin henüz müşahede edilmemiş olmasını çok şayanı dikkat buluyoruz. Üniversite kürsülerini profesöral vekarlarile dolduran ulema, programın millî iktisat bünyesine getireceği yeni unsurun ve bu unsurun nasıl bir sisteme gebe olduğunun izahını kısaca programın içtimaî - felsefesini vermelidiler. Halbuki, programın ne içtimaî ve ne de iktisadî neticeleri üzerinde bir tek kelime bile sarfetmediler. Fikirleri bu millî dava üzerinde hazırlamadılar. Anlaşılan çok daha âlî davalarla uğraşıldığı için programın memleket iktisadiyatında yeni bir devire mukaddeme olan çığır açıcı kıymeti idraklerde henüz yer edinemedi. Programı henüz basit bir bütçe meselesi, basit bir müdafaa vasıtası olarak almaktan ileri gidemiyorlar.

●

Biz beş senelik sanayi programını evvelâ iktisat politikasına vereceği yeni istikamet, saniyen millî iktisat sistemine getireceği yeni unsur ve ilerde vereceği yeni çehre bakımından mütalea etmek istiyoruz.

Beş senelik sanayi programı, iktisat politikasında bir dönüm noktası ve yeni iktisadî kuruluşun ilk inkılâpçı hamlesidir. Devletin millî inkılâptan sonra takip ettiği iktisat politikasında gaye itibarile daha ziyade hâkim olan unsur, ferdiyetçi telâkkiydi. Alınan şu veya bu tedbirde iktisadî ferdin refahı, istihsal ve mübadelede imkân dairesinde kolaylık görmesi gaye idi. Meselâ Teşviki Sanayi Kanunu, münferit müteşebbislerin, devlet himayesi altında azamî inkişaflarının temini gayesile vazedilmişti. Her konulan kanunla ferdin kemali istihdaf olunurdu. Tedbirlerin merkezinde fert vardı. Uzun zamanlar ferdin refahi tarikiyle millî refaha varılacağı kanaati hâkim olmuştu. Fakat sanayi programında yeni bir telâkki tahavvülü görüyoruz. Bir iktisat politikası sisteminden diğer bir iktisat politikası sistemine intikalin mebdelerini müşahede ediyoruz. Program gaye olarak ferdin refahı yerine külün refahı yani milletin kül halinde kalkınması zihniyetini tahakkuk ettirmek itibarile üniversalist bir telâkkiden mülhemdir. Yeni ruh ferdin refahına külün refahı tarikiyle gidilecektir kaidesini koyuyor. Millî iktisadiyatı inkılâpçı bir hamle ile kül halinde kurma davasında artık ferdin dar menfaatları, aferist temayülleri değil, bütünün, bütün milletin yüksek menfaatları asıldır. Devlet elile, devlet sermayesile yani milletin her ferdinin kendi cebinden vereceği para ile kurulacak olan devlet daha doğrusu millet sanayii, münferit eşhas hesabına değil, millet hesabına çalışacaktır. Binaenaleyh sanayi programile iktisat politikası, ferdiyetçi hedeften, üniversalist, bütüncü hedefe geçmiş oluyor.

Fakat iktisat politikasında bu gaye istihalesi ayni zamanda gayeye erme, gayeyi tahakkuk ettirme usullerinde de esaslı bir değişikliği icap ettirmektedir. Ferdiyetçi bir gayeye müstenit iktisat politikası liberaldi. Ferdin hürriyetini esas ve mukaddes tanırdı. Meselâ Devlet, Teşviki Sanayi Kanunile sanayi müteşebbislerini himaye ederken hiç bir zaman onların şu veya bu iş

sahasında çalışmalarını menetmemişti. Yahut onların bilvasıta veya bilâvasıta hareketlerini tahdit etmemişti. Memleket ihtiyacından fazla binaenaleyh netice itibarile millî sermayelerin heder olmasını icap ettiren fazla imalâta, gayri iktisadî rekabete müdahale etmemiş onları serbest bırakmıştır. Bugün müstahsil, standartlaşmamış mahsul ihracında hürdür. Mahsule hiyle karıştırmakta hürdür. Şahsî menfaatini, millet menfaati üzerinde tutmakta hürdür. Ferdin iktisadî faaliyetleri ferdin mes'uliyetine terkolunmuştur.

Halbuki üniversalist iktisat politikasında bütün kanunların, bütün tedbirlerin, normativist olması zaruridir. Ferdin hareketleri, muayyen normlarla bütünün, milletin menfaatları namına tahdit edilecektir. Fert, millet menfaatlarını hiçe sayarak kendi şahsî hesabına cirit atamıyacaktır. Millet kazancını kendine arpalık yapamıyacaktır. Devletin son senelerde muhtelif sahalarda bilhassa kambiyo muamelelerinde, kontenjan işlerinde ilh.. aldığı tedbirler, bu normativist sistemin ilk mübeşşirleri, rüşeymleri telâkki olunabilir: Millî paranın kıymetini düşüren kambiyo spekülâsyonları, millî tediye muvazenesini ve dolayısile millî parayı zedeleyen lüzumsuz ithalât münferit şahısların arzularına rağmen menolunmuştur. Sanayi programı, bu sahada daha ileri bir hareketin ifadesi olmuştur. Binaenaleyh Devlet, iktisat politikasının tatbikatında serbest, liberal usullerden, normativist, bağlayıcı usullere geçmektedir.

●

Beş senelik sanayi programı vereceği neticeler bakımından yeni bir iktisadî sisteme, yeni bir iktisat devrine intikalin de mebdei olacaktır. Millî iktisadiyatı bir sistem olarak alırsak, bunda üç ana unsur tesbit ederiz. Bunlardan biri iktisadî sistemin maddî maişeti temin etmek maksadile tabiatle münasebete tavassut eden yani istihsalin icrasına âmil olan teknik, diğeri tabiatla münasebette insanlar arasında doğan içtimaî münasebetlerin şekli, başka bir tabirle içtimaî nizam, üçüncüsü de bütün bunların icabatından doğarak bilâhare bütün iktisadî sistemin revişine müessir olan iktisat zihniyeti yahut ideolojidir. Bu üç unsurun terkibi olan iktisadî sistem ayni zamanda bir tarih devri de-

mektir. Her tarih devrinde bir sistem doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Bunun için tarih devirlerinde doğan, yaşıyan ve ölen sistemlerin izlerine yanyana içiçe tesadüf etmek mümkündür. Sistemin istihalesi demek yeni bir tarih devrinin başlaması demektir. Bir iktisadî sistemin anasırını teşkil eden noktalar arasında teknik, ya an'anevî yahut ilmî, içtimaî nizam ya sınıfçı yahut halkçı, iktisat zihniyeti de ya ferdiyetçi yahut bütüncü, ya kanaatkâr yahut kârcı olabilir.

Türkiye millî iktisadiyatında bu vasıfları ararsak, onun en mühim kısmı itibarile an'anevî ve ampirik bir teknike, sınıfçı bir içtimaî nizama, ferdiyetçi ve kârcı bir zihniyete dayandığını görürüz. Halbuki, devletin yeni iktisat politikasının bir taraftan gaye diğer taraftan usul bakımından vereceği neticelerin her halde millî iktisat sistemine yeni unsurlar getireceği aşikârdır

1 — Devlet, modern sanayii bizzat kurmakla memlekete rasyonel ve ilmî tekniki getirmiş olacaktır. Büyük devlet sanayii ancak modern teknike istinat edebilecektir. Binaenaleyh mevcut sistemin ampirik teknikinin yerine ilmî teknik namzettir. Bugün bazı sanayi branşlarında meselâ ipekçilikte aşure kazanile ipek kozası çeken, el ütüsile apre yapan bazı işletmelerin memlekette rasyonel teknikin mübeşşiri olacağını aklı selim sahibi bir kimse şüphesiz düşünemez. Rasyonel teknikin büyük mikyasta misallerini devlet hatlarile hususî şirket hatlarında görürüz. Devlet hatları en modern malzemeyi kullanır. Hususî hatlar, hâlâ kırk elli sene evvelki malzemeyi terkedememiştir.

2 — Devlet sanayiinin kurulmasile iş verenle iş alan arasındaki münasebetlerin şekli de değişecektir. Devlet sanayii patronla amele münasebetine değil, milletin küllî ifadesi olan devletle milletin iş alan efradı arasındaki içtimaî münasebetlere sahne olacaktır. Halbuki bugün mevcut yecüç ve mecüç şeklindeki millî sanayide bariz bir amele patron münasebeti vardır. Bu münasebet, millet bütünlüğünü kıracak bir neticeye her zaman müncer olabilir. Devlet sanayii, millî iktisadiyatın içtimaî nizamına sınıfçı değil, halkçı bir unsur getirmekle mevcut sistemin orijinal bir içtimaî çehre almasına âmil olabilecektir.

3 — Rasyonel teknik üzerinde yeni halkçı cemiyet münasebetlerinin teessüsü zarurî olarak iktisadî telâkkilerin ve zihniyetlerin de değişmesine müessir olacaktır. Bugünkü millî iktisat sisteminde ferdiyetçi ve kârcı bir iktisat zihniyeti müşahede olunmaktadır. Bütün iktisadî faaliyetler, bu zihniyetin tezahür şekillerine göre istikamet almaktadır. Mevcut veya kurulan her teşebbüsün sübjektif muharrik kuvveti, kâr temini prensipidir. Halbuki devlet sanayii, devlet iktisadiyatı, bütüncü bir iktisat telâkkisi, kârcı değil, gayesi milletin kül halinde refahı olan bir iktisat zihniyeti getirmektedir. İktisadî faaliyetlerin muharriki, artık azamî kâr prensipi değil, milletin her ferdinin ayrı ayrı refahı için memleketin istihsal kuvvetlerinin azamî inkişafını temin prensipi olacaktır.

●

Bizce rasyonel teknike müstenit halkçı bir cemiyet nizamını ihtiva eden bir iktisat sisteminin, tahakkuku için beş senelik sanayi programı bir mebde bir intikal kademesidir.

Millî iktisat sisteminin kül halinde reorganisazyonu ancak sanayi programını takip edecek bir iktisat planile mümkün olabilecektir. Sanayi programı tatbikinin inkişafı esnasında diğer iktisat şubelerinde de bir programlaşma zarureti tevlit edecektir. Bir sanayi programı, zarurî olarak bir münakalât programına, bir ziraat programına, bir ticaret programına lüzum gösterecektir. Bu iktisat şubelerinin ahenkli çalışmasiledir ki, sanayi programının tahakkuku kabil olacaktır. Fakat yalnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık ancak ayarsız iki çarkın birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice verir. Muhtelif iktisat şubelerinin ayrı ayrı programlaşması netice itibarile millî iktisat planının istinat etmesi lâzımgelen temeli vücude getirmiş olur. Esasen iktisat planı, birbirlerini bir program dahilinde tamamlayan muhtelif iktisat şubelerinin bir muhassılasıdır.

Allah ve Şeytan.

Yakup Kadri.

Edebiyatta «ustaişi-şaheser» denilen şey Allahla Şeytan arasında tam bir uzlaşmanın mahsulüdür. Gerçi, Anatole France'a göre yeryüzündeki bütün güzel şeyler yalnız Şeytanın eseridir amma, biz, bunu, nihayet, bir *epikürien* nüktesi olarak telâkki edeceğiz ve Pan'ın boynuzlu kafasına bakarken bile ondaki ilâhî unsuru keşfetmekte güçlük çekmeyeceğiz.

Zira, bizce, bir ustaişi, ezelî asayişin ve kevnî *senfonia*'nın bir parçası demektir. Allahla Şeytan arasındaki cidal devam ettiği müddetçe böyle bir asayişe, böyle bir *senfonia*'ya ermemizin imkânı var mıydı? Eğer hılkate hâkim olan bu iki kudret, muttasıl çarpışıp dursalardı, dünyanın kahostan kurtulması ve bu gördüğümüz nizamın kuruluşu nasıl kabil olurdu? Gerçi, Tevratî an'aneye göre Allahla Şeytan beynindeki kavga, birinin öbürüne galipliğiyle netice bulmuş ve mağlûp Şeytan asırlar asırı cehennemin ateşinde yanmağa mahkûm olmuştur; fakat, ne vakite kadar? Gene, Tevrat, bu cezanın sonsuz ve sonrasız olduğunu söyler.

Şu halde, insanların kendilerini bildik bileli, her yanda Şeytanın işlerine ve izlerine rasgelişlerini neye atfetmeli? Filie neydi? Jüpiter nedir? Akdeniz'in Siren'leri, Venüs'ü birer ecinni kızından başka neydiler? Leonardo da Vinci, Makiavel, Charles Beaudelaire, Nietsche tam manasiyle birer ifrit değil miydiler? Bütün putlu medeniyetlerin kurucusu Şeytanlar değil midir? Bütün icatlar, ihtiralar o kibirli ve âsi varlığın asıl Yaradana karşı bitmez tükenmez hırsını, kıskançlığını, temerrüt ve rekabetini ifade etmiyor mu? Evet, her yanda, Şeytanın hâlâ Allaha şirk koşup durmakta olduğunu görüyoruz. Anatole France'ı aldatan şey de bu olmamış mıdır?

Şu halde niçin, Allahla Şeytanın, dünyayı, kendi aralarında bölüşmüş olduklarına hükmetmeyelim? Niçin, mutlaka, cennette-

ki isyan hâdisesinin devam edip gitmekte olduğunu düşünelim? Bu iki eski düşmanın, nihayet, günün birinde anlaşmış olmaları o kadar imkânsız bir şey midir? Birinin uluvvücenabı, öbürünün aklı, mantığı, onları, dünyanın yüksek menfaatleri namına, akıbet, neden uzlaştırmış olmasın?

Kim ne derse desin, bu uzlaşma olmuştur ve yeryüzünde gördüğümüz bütün güzellikler bu sulhun tatlı yemişleridir.

●

Bunları yerken dua edelim ki, bizim içimizde de, nihayet, böyle bir sulh ve asayiş husul bulsun. Yani gönlümüzle aklımız arasında tam bir uzlaşma ve anlaşmanın esasları kurulsun. Gerçi, buna, biz, ancak amansız bir muharebe yolundan vasıl olacağız. Lâkin, ne pahasına olursa olsun, bu sulha varmak ve bunun ganimetlerini toplamak bize vadedilmiş saadetlerin en büyüğü olacaktır. İnsandaki yaratma hassası, ancak, bu sayede harekete geçebilir. Onun için, her ustaişi bir *trofe*'dir.

●

Eski Yunanlılar, en büyük cenk kahramanlariyle, en yüksek şairlerinin alınlarını ayni nebatın yapraklarından çelenklerle sararlardı. Bu, o demektir ki, bize her ikisi de çetin boğuşmalar pahasına kazanılmış sulhu getiriyor.

●

İkide bir, Türk müneverleri, kendi aralarında «Bizim de ne vakit büyük şair ve sanatkârlarımız olacak?» diye konuşup dertleşirlerken, ben de kendi içimden, melul melul, bunu, bu müheyyiç *ledünü* düşünüyorum. Ve diyorum ki «Bizde, henüz o mukaddes cidal bile başlamamıştır. Ruhumuz, tam bir *adem* ıssızlığı, bir *adem* durgunluğu içindedir.»

Allah, daha yaratmadı ki, Şeytana: «Secde et!» desin, Şeytan da, secde etmem desin ve bu yüzden o mukaddes harp, o bütün medeniyetlerin, ateşin, nurun ve gölgenin kaynağı olan mukaddes ve bereketli harp patlayıp alevleri vücudumuzu sarsın.

●

Bir Türk şairi, bundan yirmi yıl evvel şöyle bağırmıştı:

At, istersen, cehenneme;
Narında var nurdan şemme.

İşte, biz, henüz bu hasret devrindeyiz ve bütün verebildiğimiz şeyler bunun iniltilerinden ibarettir. Genç ve ihtiyar bütün saz ve söz ehillerinden bize akseden o boğuk boğuk sesler, yalnız bunların elindeki köhne âletin paslı tellerinden değil, biraz da içlerindeki kahotik boşluktan geliyor.

Kadro'ya abone olunuz!
kadro'ya abone bulunuz!

"Makinaların muhacereti"- ne zeyl.[1]

Bir frenk muharriri, Henri Béraud, son çıkan bir kitabında, eskiden Orta Avrupa'nın en canlı sanayi merkezlerinden biri olan Avusturya'nın Viyana varoşundaki bir büyük fabrikanın ölümünü şöyle anlatıyor:

«Bu, çıplak bir kırda, sürülmüş, fakat, ekilmemiş, rüzgârlı tarlaların ortasında bir yerdir. Manzara bir yandan şimal ovalarını, bir yandan Macaristan'ın pusta'sını hatırlatıyor. Bu sürülmüş çölde, bir büyük cadde, dosdoğru, uzanıp gövün eteklerine saplanıyor. Ta orada, ta uzakta, bir dizi yüksek fabrika bacası ufukta bekçilik ediyor. Her şey uykuya dalmış gibidir. Ne bir duman, ne bir araba, ne bir kuş. Bu ıssızlığın, biraz çılgın suspusluğu içinde, yalnız yıldız yelinin figanı duyuluyor.

«Birisi, bana, demişti:

«— Oraya gidiniz, bizim sefaletimizin hakikî çehresini asıl orada göreceksiniz: Bir şehir kadavrası; bir şehir ki, içinde hiç bir şey yoktur, işidiyor musunuz, işsizlerden başka hiç bir şey... Memleketimizde olup bitenden bunu görmeden, bir mana çıkaramazsınız.

«Oraya vardığım saat, gece olmak üzereydi. Önce, evleri yıldırımla vurulmuş, şaşkın ve perişan bir manzara gösteren, tek tenha bir uzun sokaktan yürüdüm. Sonra, bir meydanlıkta, kapıları kapalı dükkânların önünden geçtim. Arasıra, uzaktan uzağa, bazı küçük avlulardan bir insan gölgesi geçiyor; bir erkek, bir kadın, bazı sert yüzler, gözüküp kayboluyor. Bazı, gözler, yabancı ziyaretcinin üzerine dik ve acı nazarlarla bakıp çevriliyordu.

«Biraz ötede, sokak, yüksek, karanlık, sessiz bir şeyin etrafına dolanmak için bir dirsek teşkil eder: Bu şey, vaktiyle bir fabrika idi. Fakat, şimdi, kırmızı tuğladan, kara kadranlı bir kocaman duvardır. Kapının parmaklıkları arsından bomboş bir avlu görünür; bu avluyu saran otların aralıklarına ve bir takım eski araba tekerleği izlerine birikmiş sular, ışıksız bir göğü aksettirmektedir. Yığın halinde demir kırıkları yeri kaplamıştır. Camsız pencerelerin sırasında bir duvar saati, ölmüş bir vakti, hiç manası kalmamış bir vakti, kendi akrebiyle yelkovanı kadar paslanmış bir vakti işaret etmektedir. Üç tane sönmüş baca gök yüzüne ümitsiz kollarını uzatıyor.

«Başında, kenarları kordonlu bir kasket taşıyan bir adam göründü. Bu, şu viranenin bekçisi idi. Benim suallerime cevap olarak fabrikanın dört yıldan beri kapalı olduğunu söyledi. Bu yüzden, kasabanın ahalisi de dört yıldan beri iane ile geçinmekte imişler.. Ve dört yıldan beri bu fabrika parça parça satılmakta imiş. Evvelâ, makinalarını satmağa başlamışlar;

(1) «Makinaların muhacereti»: Şevket Süreyya. (Kadro: 23).

sonra kömürünü, sonra kontratolarını, daha sonra tenvirat cihazlarını, mobilyalarını satmışlar. Şimdi de taşlarını satıyorlarmış...

«— Taşlarını mı?

«— Evet, efendim. Civar köylüleri, bu taşların tanesine 5 Groş verirler. Onları, küçük el arabalariyle almağa gelirler. Böylelikle bütün binayı taşıyıp bitirdiler. Eski fabrikadan yalnız bu yüz kaldı - o da tuğla olduğu için...

«— Burada yalnız mı oturuyorsunuz?

«— Benden başka bir de muhasip var.

«Muhasip, kolları sıvalı iri yarı ve mahzun bir delikanlı, beni viranenin kalan paviyonlarından birinde kabul etti. Burada, her şeyin metrûklüğü, artık, yürekler parçalayıcı bir hale girmişti. Bir takım dağınık kâğıt yığınları ve sandalyalar ortasında bir soba homurdayordu. Bir pencereden fabrikanın ayakta kalan yüzü gözüküyordu. Bu yüzün ortsında, bir gülle deliğini andıran bir yarık, arkasındaki ateliye duvarının, kurşuni nakışları üstüne açılıyordu.

«İşte, Marienthal'in on bin bir tane tezgâhı, bu yarıktan birer birer sızıp gitmişti.

«Ben seyahitimin sebebini kendisine anlattığım vakıt, on bir bin ailenin gündelik nafakasını tasfiye ile meşgul bu adam, bu yegâne arta kalan dümdar, ciddî ve ağır bir eda ile söze başladı:

«— Bu, gayet eski, bir manifatura fabrikasıydı. 1832 de kuruldu. Adeta, tarihi denilebilecek bir müessese! Eğer başına bu felâketler gelmeseydi, geçen yıl, yüzüncü yaş dönümünü kutlayacaktık. Bütün kasaba, yalnız bu yüzden geçiniyordu. Yani, bir asırdan beri, bütün Marienthal, erkek, kadın, çoluk çocuk hep bu fabrika içinde dokuyor, boyayor, işliyordu. Buradaki, iş, babadan oğula intikal ediyordu. Şimdi görüyor musunuz, efendim, bütün o zamanlardan ortada ne kaldığını?...

«Birlikte çıktık. Yavaş yavaş akşam ilerleyordu. Daha aydınlık göğ altında, gözleri oyulmuş koca bina, etrafındki evlerin üzerinden ovalara inen karanlığı seyrediyor gibiydi. Rehberim, tuğla duvarın yarığı önünde durdu:

«— İşte, bizim sonuncu dokuma tezgâhımız; dedi. O da yarın gidiyor. Bulgarlara satıldı. Öbürleri de böylece, Avrupanın dört bucağına dağıldı. Henüz nerde iş varsa, oradan gelip alıyorlar. Belçika'dan geldiler; İtalya'dan geldiler; Polonya'dan geldiler; İrlanda'dan geldiler...

«Yaklaştım. Sonuncu makina, şimdiden meyilli bir satıh üstüne konulmuş, harekete hazır bekliyordu. Bu satıh, yarın onu bir kamyona doğru kaydıracak ve makina yola çıkacaktı. Yüksek ve katı profili dipsiz bir boşluk üstünde çizgileniyordu. Ne garip şey! Onu, bir gelin gibi, çiçekler ve yapraklarla süslemişler. Bu ne demek olacak?

«Bana:

«— Amelenin işi... diye cevap veriliyor.

«— Amele mi?

«Bu sözün manasını güçlükle anlayabiliyorum. Ve, bütün bu dalları, bu çelenkleri, şu betbahtlar kendi elleriyle mi örmüşler? Bu hüzünlü bez-

giler, bu yaslı süsler, demek ki, işçinin âlete son vedası idi? Demek, bu artık, her şeyin bittiğini, bir daha karın doyuran işin tekrar dirilmemek üzre elden gittiğini bilen bu adamların eseri idi!

«Onların bu hareketini nasıl muhakeme etmeli? Bu bir asalet midir? Bir safderunluk mudur? Bir alay mıdır? Bir şuursuzluk mudur? Bu benim yüreğime mi dokundu? Kalbime kasvet mi verdi? Yoksa beni sadece güldürdü mü? Bilmiyorum!

«Oraya bir tiyatro dekoru gibi dikilmiş, bu gövdesiz kulenin etrafını adım adım dolaştıktan sonra, kanalle caddenin arasında, eski binanın bulunduğu noktaya geldik. Üç hektarlık bir arsa. Vaktiyle, on bir bin çarkın cehennemi bir sesle homurdandığı bu noktada, bugün, buhran, yer yer çukurlarla delik deşik olmuş bir toprak parçası bırakmıştır. Ovadan gelen rençperlerin ve pançar müstahsilinin, burada, her şeyi nasıl yıktığını söylemiştim. Bunlar, taş taş üstünde bırakmamışlar ve o kadar tez elden ki, kimbilir kaç kudretli konsorsium'un himaye ettiği ve bütün bir şehir halkının gözü gibi sevdiği yüz yıllık bir koca fabrika, sanki termitlerin veya kızıl karıncaların hücumuna uğramış bir Karkas gibi, bir lâhza içerisinde, mahvolmuş, maddeten bitmiş, gitmişti. Bir imza atımlık zaman, bir telefon ve o canlı arı kovanı bir hırdavat yığını haline giriveriyordu.

«Bu hikâye, ayni zamanda, devrimizin hakikî simasını, bizi titreten bir isabetle göstermiyor mu? Ve bir kasadarın melûl melûl düşündüğü bu boş arsa, elli aydan beri bütün rakamları altüst eden bir sinsi fırtınaya, mukavemetten âciz bir âlemin küçük mikyasta bir örneği değil midir? Asırların dişine tırnağına karşı gelmek isteyen şeylerin garip fanîliği! Acaba, sür'at, o kadar meth ve sena edilen «muasır sür'at», yalnız tahrip kudretleri içinde mi tekâsüf edecektir?

«Gözümün önünde serili duran bu manzara, hem bir muharebe meydanını hatırlatan halile, hem de yıkılıp çöküşünün bu kısacık hikâyesiyle bu tahmini kuvvetlendiriyor. Bombardıman edilmiş bir şehrin yıkıntılarına çok benzeyen bu şeyler karşısında, artık söylene söylene, adî ve harcıâlem bir lâf haline giren «iktisadî muharebe» tabirinin rasgele uydurulmuş bir söz olmadığına inanmak lâzımgelir. Bir imza atımlık zaman, demiştim. Evet, ve telefonla bir banka protestosu çekecek kadar bir mühlet. Bu feci akıbeti husule getirmek için manifatura işini kontrol eden bir bankacının pençesi ve sesi kâfi gelmişti. O, sermayeyi para haline sokmak için makinayı ve işçiyi kendi talihlerine terketmişti.

«Akşam vakti ilerledikçe, Maricnthal sokaklarını doldurmağa başlayan bu vekarlı ve somurtkan işçiler başlarına gelen felâketin sebebini anlamıyorlardı. Nasıl anlayaiblirlerdi? Kim onlara, bunu izah etmek zahmetini üstüne alacak? Bu saatte, hepsi, bütün işsizlerde görülen o pazar gününe mahsus fukaraca hal ve tavurlariyle geçip gidiyorlar; geçip gidiyorlar. Çocuklarını, ellerinden tutmuş, hayır müesseselerinin kurduğu kantinlerden günün nafakasını almağa gidiyorlar. Kim bilir, belki, aklımıza niçin buradan çıkıp gitmiyorlar suali gelebilir. Nereye gitsinler? Öbür şehirler de işsizler ve dilencilerle dopdoludur. Hattâ, ormanda odun yarıcılığa bile iş kalmamıştır. İşte, bundan ötürü, boş bir gönül, boş bir kafa ve bomboş ellerle burada, bu sefalet kazığına çakılı olarak, ve yalnız, iç-

timal muavenetten alınacak haftalığı düşünerek, kalmak lâzımdır. Bu haftalık ise yedi şilini, yani yirmi bir frangı geçmez. (2 lira).

«Devrimizin ne belâgatli bir tasviri! Bugün, bu meçhul Marienthal kasabasında geçen şey, yarın başka bir yerde geçecektir. Koca dünyayı, bu küçük Avusturya köyünün hali işte bu cihetten alâkadar etmelidir. Bu zavallı insanlar, hemen her yerde görülen insanlardır. Renkleri «şomaj» rengidir ve bedenleri 1933 kokusunu saçmaktadır.

«İşte, sarı - kara sema altında, lânetleme kasabayı, kendi ıssızlığına bırakıp giderken kalbim sıkışmış bir halde, bunu düşünüyordum. Karanlıkta arabanın içinde sarsılarak uzaklaşıyorduk. Viyana'da, ışıklar yanıyor; herkes, bu akşam, dünyanın en güzel Operasında, Lotte Lehmann'la birinci defa oynanacak olan Anabella'yı seyretmek için giyinip kuşanıyordu. Fakat, heyhat, bu toprakların yaslı garipliği, ortasında benim içimde çalan musikî büsbütün başka bir şeydir. Bu, bana; «Kalkınız, Marienthal'e gidiniz; bunu görmeden, hiç bir şeyi anlayamazsınız!» diyen ve bana bu tenha caddeyi gösteren mağmum ve inatçı adamın sesidir.

(Viyana, dünyanın anahtarı)' ndan

Şeker sanayii

kömür sanayii

Çimento sanayii

Sigortacılık

Değirmencilik

ve

Buğday toptancılığı

DEVLETLEŞTİRİLMELİDİR.

Oklar, neyi gösteriyor?

Burhan Asaf.

Makina medeniyeti, henüz çok gençtir. Onun doğmasına sebep olan fikri terakümler safhasını yani Rönesans'a kadar olan devri bile hesaba katsak beş altı yüz seneyi geçmez. Kaldı ki, modern makina tekniği yüzünden içtimaî münasebetlerini baştan aşağı değiştirmek mecburiyetinde kalarak o zamana kadar onların hepsinden farklı bir cemiyet nizamına geçmiş olan insanlık, ancak bir buçuk iki asırdanberi mevcuttur.

Bu bir buçuk iki asır içinde, teknik, cihanın bütün noktalarını birbirine bağlamıştır. Bugün hiç bir millet yoktur ki, diğerlerinin mevcudiyetinden haberdar olmasın. Hiç bir millet yoktur ki, milletlerarası münasebetlerin kendi payına düşen parçasından müteessir olmasın. Bu müteessir oluş, o millet için, müsbet olabileceği kadar menfî de olabilir. Fakat müteessir oluş, her millet için mukadderdir.Bunun içindir ki, makina medeniyeti, bütün milletler ve insanlar için müşterek bir medeniyet olmuştur, müşterek bir medeniyet kalacaktır.

Bu genç medeniyetin, bugün, hasta olduğunu biliyoruz. Fakat bu yüzden cesaretimizi ve ona olan inanımızı kaybedecek değiliz. Ona ancak iki asırdan beri malik bulunuşumuz, onu bütün hastalıklarından temizleyebileceğimizin en büyük garantisidir. Ne şüphe ki, telgraf, vapur, radyo, fabrika, film gibi binlerce vasıta ve kolaylık haddı zatında, mutlak surette masum ve mutlak surette faydalı şeylerdir. Bunlar sayesinde tabiata öyle bir kudretle tahakküm edebilmişiz ki, koca dünya, arzularımızın önünde ve hareketlerimizin altında bir mendil içi kadar küçülmüştür. Iztıraplarımızın sebebi, her halde teknikte değildir. Her halde, tekniği doğuran müsbet ilimlerde değildir. Ve esasen bu sebebi, bu iki asırlık kısacık tecrübemize rağmen tesbit etmişizdir. Sebep, mütemadiyen terakkiler kaydeden teknik karşısında içtimaî görüşlerimizdeki geriliktir.

●

Makina medeniyeti, doğmasile beraber, bir kaç milletin inhisarında kalmıştır. Makinanın kömür ile demirin bir mahsulü olması, onu bulup istihsale tatbik eden bir kaç milletin elinde (İngiltere, Fransa, Belçika ve daha sonra Almanya) bir tahakküm silâhı yapmıştır. Makina ile beraber onun kullanılabilmesi için icap eden cemiyet nizamı (liberal demokrasi) ve onun kârle çalışmasını temin eden iktisat nizamı (liberal kapitalizm) çok kısa bir zaman mesafesi dahilinde emperyalist tahakküm tarzının bütün unsurlarının viicut bulmasına yol açmıştır. (Sanayi ve ticaret emperyalizmi, finans emperyalizmi, silâhlı siyasî emperyalizm).

Kaşla göz arasında ve daha bir çok milletler neye uğradıklarını kestiremeden, makinanın harikulâde randımanına göre inkişaf eden makina medeniyeti, cehennemî bir tempo ile bir kaç garp milletinin inhisarına

geçmiş ve bugün hepimizin malûmu olan yollardan yürüyerek, bütün dünya üzerindeki hükmünü tesis eylemiştir. Metropoller - pazarlar (müstemleke ve yarımüstemlekeler) tasnifi, bu inkişafın bir neticesidir.

Demir ile kömürü işlemeğe, bundan hasıl olan makinaya iş sahasında binlerce tenevvüe varan vazifeler yüklemeye ve bu hususta muvazi giden ilmi buluşlara dayanan bu hareket, ferdiyetçi ve liberal kapitalizmin madde ve akıl üzerinde tam bir hükümranlık sürdüğü çağdır.

1. — Demirle kömürün mahsulü makinayı elde tutmak ve bunu dünyanın her noktasından getirilen hammaddelerle beslemek, sanayi inhisarını temin etmiştir.

2. — Sanayi inhisarı, mamul madde ile ziraat maddesi ve hammadde arasıdaki fiyat makasını mamul madde lehine açmış ve bu suretle sermaye terakümü inhisarını doğurmuştur.

3. — Sermaye terakümü inhisarı, ziraat maddeleri ve hammaddeler istihsal eden memleketleri metropollerin mali hegemonyaları altına sokmuştur.

4. — Mali hegemonyalar, derhal siyasi hegemonyalara inkılâp etmiş ve bu suretle, bildiğimiz Garp emperyalizmi en tam ve en korkunç şeklini bulmuştur.

Yalnız şunu işaret edelim ki, bütün bu hâdiseler, öyle birbiri arkasından ve bir takım zaman mesafeleri dahilinde cereyan etmemiştir. Bu hâdiseler, birbirine karışmış olarak ve birbirini tamamlıyarak, hemen ayni zamanda olarak cereyan etmiş ve makinanın gerek kara gerek ise deniz muharebeleri için temin ettiği üstün silâhlar bütün bu haksızlığın kısa zamanda teessüsünü kolaylaştırmıştır.

Bir kaç garp memleketinin inhisarı altında ve cihan ölçüsünde meydan alan makina medeniyeti'nin içyüzü, bundan ibarettir:

Neticede:

Cihan istihsalâtı ile beraber cihan mübadelelerini ve bunların muhassılası olan cihan içtimai münasebetlerini, bu bir kaç garp devleti, kendi bildikleri ve kendi işlerine geldiği gibi idare etmişlerdir. Yedi sekiz senede bir gelip çatan peryodk buhranlar, tehlikenin mevcudiyetini her ne kadar muntazaman haber vermişlerse de, kapitalist merkezler, buna kulak asmamışlardır. Her buhranın izalesi için yeni pazarlar açmak zaruretini duydukları halde, günün birinde açılacak pazar kalmıyacağını, hatırlarına getirmek istememişlerdir. Kendi memleketlerinde iş ücretleri refah seviyesi ile beraber mütemadiyen yükselirken pazar olarak seçtikleri memleketlerde iş ücretlerinin refah seviyesi ile beraber mütemadiyen düştüğünü ve sâyin sefaleti başladığını gördükleri halde, bunun alım kabiliyeti üzerinde günün birinde nasıl bir tesir yapabileceğini düşünmemişler ve dünya ölçüsünde bir münasebet tesis eylediklerı halde ayni dünya üzerinde milletlerin iki ayrı karargâha bölünmüş olarak refah ve sefalet gibi ateş ve su gibi, aç ve tok gibi, zalim ve mazlûm gibi yaşıyamıyacaklarını bir türlü idrak edememişlerdir. Hele günün birinde, hakları gasbolunmuş milletlerin idrakinde bir hakikat nurunun parlıyacağını ve bunun hemen arkasından pazarların isyanı geleceğini, pazarların müstakil birer iktisadi cüzütam olmak arzularının geleceğini, millî kurtuluş mücadelelerinin geleceğini; kısaca, yeni pazarlar açmak şöyle dursun, eldeki pazarların birer birer kopup gideceğini kat'iyyen ummamışlardır.

Halbuki işte, gözleri bir türlü doymadığı için cihan harbi ile birbirlerine düşen bu metropollerin birbirlerini zayıf düşürdükten sonra karşılaştıkları vaziyet, bundan ibarettir.

Fakat, bu vaziyetin icmanası nedir? Niçin pazarların isyanına şahit oluyoruz? Milletler, niçin siyasi sınırlardan en bayağı istihlâk maddesinin istihsaline kadar, tam bir istiklâl istiyorlar? Bunu, milletler bakımından alırsak, milletler, sadece haklarını elde etmek peşinde mücadele ediyorlar. Fakat dünya ve dünya üzerinde yaşıyan insanlık bakımından mütalea edersek, o zaman işin, bizzat makina medeniyeti yani mücerret bakımdan bile bir manası vardır. Bu mananın tam olarak idrakimize aksetmesi henüz kabil değildir. Fakat kısmen olsun buna nüfuz etmeğe çalışmak, mümkündür.

Metropollerin şimdiye kadarki tahakküm vasıtalarının başında, makina gelmiştir. Bunu da, istihsal vasıtaları sanayii yani ağır demir ve çelik sanayii doğurmuştur. Eğer tahakkümün çaresi bundan ibaret kalsaydı, bir çok memleketler, başta Çin olmak üzere bugüne kadar kapalı bir cemiyet hayatını el sanayii ile idame ederlerdi. Hayır metropoller makinanın istihsal ve mübadelede temin edilebileceği kârları tahsil edebilmek üzere makinanın verdiği üstün harp silâhları ile silâhlanarak dünyanın hiç bir noktasında kapalı pazar bırakmamışlar ve her noktayı, serbes mübadelenin kanuniyetleri altına sokmuşlardır.

Yalnız, tek başına makina, istihsal ve maliyet fiyatlarının teşekkülünde unsurlardan ancak bir tanesidir. Serbes mübadelenin başlangıcında bu unsurun üstünlüğü metropol iş ücretlerinin mütemadiyen bir artma seyri göstermesini tecviz etmiştir. İlk ihtiyat olarak, pazarlaşan memleketlerin altınları ve altın nev'inden kabili nakil servetleri bir nevi alım kabiliyetine tekabül ettiğinden, metropol iş ücretlerinin ve iş hacmının artma seyri, gene devam etmiştir. Fakat bu ihtiyatlar aşındıktan sonra, pazarların alım kabiliyeti mutlak bir tereddî safhasına girmiştir. Pazarlar, bunu, daima daha ucuza çalışmak suretile karşılamışlar ve bu sayede mübadele bir müddet daha devam etmiştir. Gittikçe daha ucuza çalışan, gittikçe sefilleşen bu gibi pazarlarda alım kabiliyetinin günden güne azaldığını gören kapitalist merkezler, buraları bir takım sermaye serpintileri ile sulamağa çalışmışlarsa da, cemiyet bakımından geriliğe mahkûm edilmiş olmaları nihayet kârlılıkları kalmamış bir takım sahalara para yatırılması demek olmuştur ki, ifadesini, cihan buhranının kaydettiği büyük hâdisede «borçların ödenememesi neticesinde patlak veren kredi buhranı»nda bulmuştur. Öyle ki, bugün cihanda, yekûnları milyarlara varan ve nasıl tahsil edilebilecekleri meşkûk bulunan bir takım alacak hesapları vardır.

Şu halde, makinanın yüksek iş ücretlerine, büyük ve mütenevvi iş hacimlarına alışmış ve bunu da ancak [illegible] memleektlerin milyarları aşan nüfusunu iktisadî fonksyonsuz bırakmak sayesinde temadi ettirebilen memleketlerde kârlı çalışması imkânları, birdenbire ve bir darbede ortadan kalkmıştır. İşte bir asırdanberi devam edegelen inhisarcı makina medeniyeti'nin zevali, asıl bu noktadan ve bu bakımdan başlamış bulunuyor:

a) Bir takım alacak hesapları var ki, gayri kabil tahsil olmuştur.

b) Bir takım pazarlar var ki, alım kabiliyetleri sıfıra yakın bir seviyeye inmiştir.

c) Ve bu pazarlar, bu sıfıra yakın bir seviyeye inmiş olan alım kabiliyetlerini, artık istihlâk eşyasına değil, iktisadî ve siyasî boyunduruktan kurtulabilmek üzere bütün sıkıntılara göğüs gererek ancak ve ancak istihsal vasıtalarına yani makinalara yatırmak kararındadırlar.

Bütün ticari takyidata rağmen, milletler arasındaki ticaret ve mübadele münasebetleri devam etmektedir. Fakat bunun karakter ve tandansı, makinanın zuhuru tarihindeki vaziyete nazaran tamamen değişmiştir. O tarihlerde, bir takım memleketlerde yerli el sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bir takım memleketlerde muazzam ve son derece farklılaşmakta (différencié olmakta) bir makina sanayii doğuyor ve makina lehine mamul madde, hammadde ve gıda maddeleri ile mübadele ediliyordu. Bugün ise bir takım memleketlerde bazı makina sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bunların mukabilleri şimdiye kadar sanayisiz bırakılmış memleketlerde tesis ediliyor ve sanayileşme lehine hammadde ve gıda maddeleri, istihsal vasıtaları yani makinalar ile mübaele ediliyor.. Sanayileşme lehine derken, hammadde ve gıda maddeleri lehine deyip deyemiyeceğimizi ve bugünkü vaziyetin geçen asırdakinin tıpatıp aksi olup olmadığını zaman bize gösterecektir. Yani, geçen asır mübadelesinde makina ve mamul madde lehine açılan makasın bu seferki bünye istihalesinde hammadde ve mamul madde lehine kapanıp kapanmıyacağını, önümüzdeki devrede göreceğiz.

Çünkü, makina medeniyeti'nin bugünkü istahalesindeki inkişaf tandası, sarahatan ileri tekniğin bir takım milletlerin inhasından çıkarak bütün dünya milletlerine tevzi edilmesidir. Bu ise, yığınların ihtiyaç listelerinin çeşitlenmesine ve büyümesine muvazi olarak, refah seviyelerinin yükselmesi ve alım kabiliyetlerinin artması demektir..

Dünyanın mevcu hammadde ve gıda maddeleri istihsalâtı, milyarlar tutan yığınlara göre değildir. Önümüzeki dünyada her insanın orta halli bir İngiliz tüccarı yahut bir Macar valisi kadar iyi yaşamak isteyeceğini farzedersek (ki lüks hayat süren bügünkü dünyamızın bir kaç kere on bin adamının ihtiyaçları yanında hiçtir), fazla istihsalden bahseden bugünkü avanakların, yaşarlarsa, nasıl bir hammadde ve gıda maddeleri istihsali ile karşılaşacakları kabili tasavvurdur. Bu maddelerin bugünkü istihsali, fazla gözükmek garabetini göstermiştir. Çünkü dünyadaki istihsal vasıtaları demirbaşı mahduttur. Bunun da sebebi, milayarlarca insanın koyun gibi bir hayat sürmek sefaletine mahkûm edilmiş olmalarıdır. İleri teknik, milletler arasında dağıldıkça bu milyarlarca koyun birer insan olacaktır. Ve her insan, kendine lâzım olan gıdayı ve ihtiyaç eşyasını isteyecektir. Bu, talebi, talep kıymeti, kıymet te hammadde ve ziraat maddesi istihsal edebilen memleketlerin servetlerini doğuracaktır.

●

Bugün, istihsal ve maliyet fiyatı bakımından makinanın düştüğü vaziyeti, bize, Japonya ve Japon rekabeti mükemmel gösteriyor. Gerçi, sadece mamul emtea bakımından. Bir taraftan rasyonel ve modern tekniğe, fakat bir taraftan da gerek para politikası gerek ise haddi zatında ucuza çalış-

mak itibarile aşağı iş ücretlerine dayanan Japon rekabeti, en kuvvetli gümrük dıvarları ile zırhlanmış içpazarları bile (çünkü cam yapan memlekete cam, saat yapan memlekete saat satıyor) delikdeşik etmiştir...

İstihsalde makinanın ancak ikinci derecede bir rol oynadığını gösteren diğer misaller arasında, ücretleri para politikası bakımından düşürmek hareketleri vardır (İngiltere ve şürekâsı, Amerika ve şürekâsı). Fakat bir de Sovyet Rusya gibi kendi istihsal vasıtalarını kendi yaptıktan başka, 165 milyonluk bir nüfusa bütün ihtiyaç eşyasını vermek mecburiyetinde olan ve bütün hammaddeleri ve gıda maddelerini kendinde bulamıyacağı için bunları ucuz makina satmakla tedarik etmeği göze alacak olan bir memleket yanında diğer makina ihracatçısı memleketlerin girecekleri vaziyeti, bunların kesif nüfus mevcutlarını ve hammadde ve gıda maddeleri ihtiyacını göz önüne getiriniz - o zaman, iyi hammadde ve ziraat maddeleri mukabilinde bütün milletlerin ne kadar kolay sanayileşeceklerini ve mamul emtea ile diğer maddeler arasındaki makasın nasıl sür'atle kapanacağını tasavvur edebilirsiniz.

Şimdilik bir mamul emtea dumping'ine ve bunun doğurduğu tedbir ve mukabil tedbirlere şahit oluyoruz. (İçpazarlara ödettirilen pirimli ihracat, dirije para politikaları, kontenjanlar, kleringler v. s.) Önümüzdeki yıllarda bir istihsal vasıtaları dumping'ine ve makinaların korkunç ölçüde bir muhaceretine (1) şahit olmamız için, milletlerin müstakil olmak kararları ve bu kararları tahakkuk ettirecek olan büyük kurtulus mücadeleleri, kâfidir.

●

Bu suretle, gasbolunan iktisadi fonksyonlar (sanayi ve sermaye teraküm ettirmek hakkı) sahiplerine iade edilmiş olacak; istihsal maddeleri arasındaki (mamul madde ile diğerleri arasındaki) kıymet farkı ortadan kalkacak; bir tarafta günde beş kuruş, fakat diğer tarafta 500 kuruş, 5000 kuruş evet hattâ 5.000.000 kuruş tutmasında mahzur görülmeyen alınteri farkları makul ve ahenkli bir seviyeye inecek ve insanların birbirlerine hayvan muamelesi etmeleri zilletine bir nihayet verilmiş olacaktır.

Böyle bir neticeden, bugünlük uzak olabiliriz. Fakat bütün ok işaretleri, bize hep bu istikameti göstermektedir. Bunun ideolojik hulâsa ve şıarı, milletler arasındaki tezatlarla millet yapılarının içinde yuva yapmış yahut içinde yuva yapabilecek tezatların kalkmasıdır.

İstikamet bu olduktan sonra, mukavemetlerin ehemmiyeti yoktur. Bugünkü Avrupa, 1830 sularındaki kadar mürtecidir. Ne tarafa baksak, irtica kuvvetlerinin restorasyonunu tamamlamak teşebbüslerini görüyoruz: ister beli kırılmış emperylizmin doğrulmak istemesi, ister ırk nazariyesine bürünmüş garplı nihvetinin kendine bir çıkış noktası araması, ister katoliklik - protestanlık mücadelesinin Avrupa politikacılarının arabasına bir ihtiyar beygir gibi koşulması, ister müstemlekecilik namına faşist saflarından kasideler okunması bakımından! Hayat, buna rağmen sağlam ve

(1) Bundan evvelki sayılarımızda, buna dair yazılar olduğu gibi, bu sayımızda da onların yani garplıların ağzından bir terceme vrdır.

onuriu ilerlemektedir. Ret ve inkâr edilemez bir hakikat olmuştur ki, milletlerin hemen hepsi, şuurla, sabırla, feragatle, ayaktadır. Ve hemen her tarafta, halkçı olmak, geniş halk yığınlarının hakları için çarpışmak, milliyetçiliğin baş şartı olmuştur. Bunu samimiyetle tatbik edenlerin yanında bunun hiç olmazsa demagojisinin yapılmakta olması da gösteriyor ki, dava budur ve bu dava muzaffer olacaktır.

Liberal iktisadı reddeden Türkiye'de maliyet hesapları sır kalamaz!

Bütün sanayi müesseselerinde maliyet hesaplarının

NEŞRİNİ

ve

bunların doğruluğunun da

DEVLETÇE KONTROLUNU

istiyoruz.

Buhrandan korkmayan sanayi:

Harp sanayii.

M. Şevki.

Dünya buhranı sanayice en ileri memleketleri hırpalar ve istihsallerini yarı yarıya hattâ bazı yerlerde % 30 derecesine kadar azaltırken bir sanayi şubesinin sınırlarında kalıyor ve oradan içeri adımını atamıyor: Harp sanayii.

Sanayi istihsalâtı her şubede azalırken harp sanayiinin istihsali bünyece bazı değişiklikler kaydetmekle beraber daima artıyor ve daima genişleyor. Bu artış ve genişleyişten anlıyoruz ki, dün olduğu gbi bugün de en revaçta olan meta harp ve silâhtır. Bizim nakımımızdan bunu çok tabiî görmek de lâzımdır. Millî kurtuluş hareketlerinin hız aldığı ve bir tasfiye hareketinin başladığı bu devirde emperyalizmin kendi davalarını tahakkuk ettirmesi ve şimdiye kadar süren hakimiyetini ibka etmesi için silâha sarılmasından başka ne çaresi vardır?. Bu sebeple bir taraftan iktisadî ve fakat daha ziyade siyasî manaları ve ehemmiyeti haiz olan bu buhrandan korkmaz, sanayiin gidişini gözden geçirmek çok faydalı ve lüzumlu olacaktır:

Almanyada konjunktur tetkikatı yapan müessesenin intişar eden 28 Şubat tarihli haftalık raporuna nazaran top, silâh ve cephane imalâtı yapan başlıca memleketlerin harpten evvel ve sonrki harp malzemesi ihracatı şöyledir:

1909	158 Milyon mark	1925	200 Milyon mark
1910	195 » »	1926	210 » »
1911	208 » »	1927	203 » »
1912	272 » »	1928	250 » »
1913	293 » »	1929	272 » »

Burada harpten sonraki istihsalin en yüksek olduğu senenin harpten evvelki en yüksek seneye nazaran % 10 kadar bir tenakus gösterdiği görülürse de bu silâhlanmanın azalmış bulunduğuna aslâ delâlet edemez. Çünkü bunun içinde harpten sonra ehemmiyetleri çok yükselmiş olan ve harpten evvel ise ya hiç imal edilmeyen veya pek az miktarda imal olunan silâhlar dahil değildir. Meseleâ tayyareler bu meyandadır.

İngilterede tayyare imlâtında 1913 e nazaran tezayüt adetçe tam yirmi mislidir. Amerikada 1913 de ancak 200 tayyare imal olunurken bugün 14.000 tayyare imal olunmakta... 1913 de İngilterede imal olunan tayyarelerin kıymeti takriben 1 milyon mark iken 1930 da imal olunanların kıymeti 160 milyona çıkmıştır. Amerikada ise bu miktar 3,3 milyon marktan 299 milyona fırlamıştır.

Tayyare imalâtındaki tezayüdü anlamak için şu cetvele bakalım.

Tayyare fabrikalarında çalışan amele:

1913	1924	1930	
1.000	12.000	21.000	İngiltere
	5.100	10.000	Fransa
168	2.701	14.710	Amerika

Halbuki bu müddet zarfında sanayide amele kullanılması gittikçe azalmış ve amelenin yerini günden güne otomatik makinalar tutmaya başlamıştır. O halde hakikatte tezayüt yukarıda görülen müthiş farklardan da daha çok fazladır.

Yapılan tayyarelerin daha ziyade beynelmilel nakliyat için kullanıldığı da doğru değildir. Meselâ Fransadaki imalâtın % 80-85 şi, Amerikada % 70-75 şi ordu için olduğu resmî istatistiklerden ve beyanattan anlaşılmaktadır.

Harp sanayiindeki tezayüt bundan ibarette değildir. 1914 ten evvelki ihracat miktarı yalnız mahdut ve muayyen memleketlere münhasır iken harpten sonra bir çok memleketler ve ezcümle Japonya, Rusya, Polonya, Çekoslovakya memleketleri kendi ihtiyaçları için geniş mikyasta harp sanayii kurdukları gibi Yugoslavya, Romanya, Brezilya, Cenubî Amerikada uzak veya yakın şarktaki memleketlerden bir çokları da kendi mikyaslarında harp sanayii tesis etmekte bulunmuşlardır.. O halde yukarıda gösterilen ihracat miktarı hakikatte harp sonrası sanayllnin istihsalâtı hakkında tam bir mukayese noktası teşkil edemez.

Bu yeni tesislere ve bu hummalı imalâta rağmen eski harp sanayiine malik memleketlerin istihsalâtına bakalım: Meselâ bunlardan en mühimmi olan Fransadaki (Compagnle des farges et acieries) şirketinin 1930-31 senesi bilânçosunda deniliyor ki «St. chamond» silâh fabrikası kendi hususî imlâtı dolayısile diğer sanayiin duçar olduğu buhrandan müteessir olmamıştır. Ayni raporun diğer bir yerinde ise «St. Chammond'nuıı hususî imalâtı ve harp gemileri siparişatı olmasaydı şirketin diğer şubelerindeki zararlar kendilerini daha fazla hissetirecekti» denilmektedir.

Diğer bazı misaller daha: Çekoslovakyanın en mühim bir silâh fabrikası olan Skodada 1933 de 17.000 amele çalışmıştır. Bu miktar harpten evvelkine nazaran % 70 bir fazlalık ifade etmektedir. Halbuki Çeklerin diğer sanayi kısımlarında çalışanların mevcudu 933 de harpten evvelkine nazaran % 23 bir tenakus göstermiştir.

Belçikalıların silâh fabrikası olan Jhon Cockerill firması 1932 buhran senesinde 13.300 amele çalıştırmıştır. Bu miktar en yüksek konjunktur senesi olan 1929 nazaran % 15 bir fazlalık göstermektedir. Halbuki ayni seneler zarfında diğer sanayideki amele miktarı arasında % 30 bir azalma vardır.

Birde kazanç cephesinden tetkik edelim: Belli başlı sanayiinin hepsi son buhran senelerinde mükemmel kârlar kaydetmişlerdir.

Fransız harp sanayiinin safi kârı (milyon frank olarak)

	Şneyder	Kompani defurj	Hoçkis
1928	24,1	14,2	23,6
1929	26,3	25,6	17,1
1930	26,6	28,7	17,1
1931	26,1	8,4	20,0
1932	25,5	3,1	22,0
1933	25,4	8,9	00

İngitlere (1000 Sterlin olarak)

	Vikreş	Vikres, mak. Ltd.	Skoda	Çek silâh fab.
1928	940	1 149	—	8,3
1929	942	1 160	67,1	9,5
1930	776	1 005	67,8	8,0
1931	575	806		
1932	529	763		

1929 den sonra emtea fiyatının düşüşü yani paranın alım kuvvetinin artışı dolayısile kârda görünen nisbî azlık hakikatte bir tenakus ifade etmez. Birde bu şirketlerin istikbal hakkında ne düşündüklerini dinleyelim:

Vikres direktörlerinden Sir Laurens 1933 umumî içtimaında demiştir ki «geçen senenin iş hacmı oldukça iyi idi. Bu sene geçen seneden daha müsait bir bilânçoya malikiz.

Cie des Forges ise 1932-33 senesi bilânçosunda dahilî işler ve ihracatta «hafif bir iyleşmeden» bahsediyor.

Skoda ise 1933 senesi ortasındaki raporunda uzun vade ile sipariş aldığı imalât yekûnunu 1,8 milyar koron olarak gösteriyor. Bir mukayese olmak için düşünmelidir ki, 1932 senesinde firmanın tekmil imalâtı 654 milyon koron idi. Hulâsa hem iş ve hem kâr itibarile harp sanayiinde dünya buhranına rağmen daimî bir artma ve genişleme görüyoruz.

Buhran seneleri dolayısile yalnız silâh, cephane ve top ihracatında nisbî bir düşüklük olmuştur, fakat bu düşüklük umumî sanayiinki ile kabili kıyas değildir. 1928 senesi 100 itibar edilmek üzere muhtelif senelerdeki ihracat şöyledir:

	Dünya ticareti	Sırp malzemesi ticareti
1928	100	100
1929	102,5	109,2
1930	82,2	94,1
1931	85,7	58,59
1932	39,5	63,7
1933	26	75

Buhran ve emtea fiyatının düşüklüğü nazarı itibare alınırsa bu fasıldaki harp malzemesi ticaretinin kıymet itibarile azalmsına rağmen hacım itibarile azalmadığı kabul olunabilir.

Modern silâhların artışını ise şu rakamlar bize göstüyor: Muhtelif memleketlerin tayyare, tayyare parçaları ve tayyare motorları ihracatı milyon mark olarak

MEMLEKETLER	1913	1929
İngiltere	1.0	44.7
Fransa	8.7	35.6
Birleşik Amerika Cumhuriyetleri hükûmeti	0.5	38.2

Tankların imalât, kıymet ve ihracatı hakkında malûmat bulmak müşkildir. Yalnız İngiliz Ticaret nazırının parlâmentodaki bir izahatına göre 1932 de imal edilip ihracı için müsaade verilen tankların miktarı şöyledir:

Bolivyaya	5 Tank
Danimarkaya	1 »
Hollandaya	5 Zırhlı araba
Japonya	6 » »
Polanya	40 Tank
Romanya	1 »
Rusya	8 »
Siyam	10 »

Modern silâhlardan dolayı vaki olan ticaret mektum kalmakla beraber bunların silâh ve cephane faslında umumî hrpten evvelkine nazaran görülen % 10 noksanlığı çok tecavüz edeceği daha tayyare ihracatındaki erkam gösteriyor. (1929 le 1913 arasındaki silâh ve cephane ihracatı farkı ancak 21 milyon iken yalnız tayyare ihracatı farkı 108 milyona çıkmaktadır.)

Harp sanayiinde çalışan amele adedi de ekser memleketlerde hissedilir derecede bir azalış vardır. Bu da yukarıda izah edildiği üzere işin ve istihsalin azalmasından ziyade otomatik makinaların çoğalmasındandır. Meselâ Amerikada hususî harp sanayiinde 1914 deki miktarlar 100 itibar edilmek şartile amele miktarı 80 ne düştüğü halde istihsal miktarı 120 ye çıkmış ve binaenaleyh beher ameleye isabet eden iş miktarı da 150 yi bulmuştur.

Yalnız amele miktarı muhtelif iş sahalarındaki tandansı göstermesi itibarile şayanı dikkattir:

	1907-08	1924-25	1930-31
İngilterede: (1000 amele hesabile)			
Harbiye nezareti emrindeki fabrikalarda	14,5	12,1	11,1
Bahriye nezareti emrinde	1,1	6,6	6,1
Diğer hükûmet tersanelerinde	24,8	35,7	29,6
Yekûn	40,4	54,4	46,8

Fransa:	1913	1927-28
	24,0	23,8
	33,0	25,0
Yekûn	57,6	48,0
Amerikada:		
	5	8
	40	50
Yekûn	45,0	58,0

Görülüyor ki, bazı kısımları da harp öncesi ve sonraki miktarlar arasında farklar bulunmakla beraber mecmuda tenakus yalnız Fransada vardır. Ve bu da azdır. Buna mukabil hususî sanayide ise muhtelif şubelerde:

İngilterede:	1907	1924	1930
	17,6	11,1	10,7 olduğu halde
Fransada:	1906	1921	1926
	27,8	38,8	42,6 olmuştur.

İtalyada hususî sanayide çalışan amele miktarı ise:

1911	1927
14,9	17,9 dır.

Yani İngiltereden madasında artış vardır.

Büyük memleketlerde hususî saanyiinin imalâtı ise harp öncesine nazaran şu suretle inkişaf etmiştir:

	İstihsal kıymeti Milyon Dolar			İstihsal hacmi Harpten evvelki = 100		İstihsal artışı Harpten evvelki=100	
İngiltere:	1907	1924	1930	1924	1930	1924	1930
Silâh	12.5	12.7	9.2	78	54	153	163
Cephane	75.8	102.5	102.5	105	99	155	132
Yekûn	98.3	125.2	111.7				
Amerika:	**1918**	**1929**		**1929**		**1929**	
Silâh	44.1	92.4		151		157	
Cephane	129.9	184.0		102		163	
Mevaddı İnfilâkiye	173.9	304.5		126		162	

İşte harp sonrası devrinin harp hazırlığı hakkında en karakteristik delilleri.

Polemik :

Rakkamların anlattığı sanayi.

II.

Günlük gazetelerin sütunlarında sık sık tesadüf ediyoruz: «Devletin yeni sanayi programı dolayısile fabrikatörler toplanarak müzakerede bulunmuşlar ve kendileri tarafından kurulmuş olan sanayi istihsalâtı memleket ihtiyacatına tekabül ettiği için yeniden kurulacak devlet sanayiinin husule getireceği vaziyeti münakaşa etmişler ilh...» yahut «Kurulmuş bulunan ipekli sanayimiz bugün bir milyon altıyüz bin metre istihsal yapmaktadır. Bu miktar memleket ihtiyacını tecavüz ediyor. Binaenaleyh ipekli sanayii artık tahdide tabi tutulmalıdır. (*)» İşin mahiyetine vakıf olmadığı için millî sanayi ve millî iktisat namına bir çoklarının büyük inşirah duyacağı bu mütalealar ne dereceye kadar doğrudur? Bunu bir de rakamların projektörleri altına gitererek aydınlatmak şüphesiz ki çok faydalı olacaktır.

17 milyon nüfuslu bir memleket için bir milyon altıyüz bin metrelik ipekli kumaş istihsali ne demektir? Bu beher nüfus başına takriben 9,5 santimetrelik bir kumaş isabetini ifade eder. Bu miktar Türk vatandaşının beheri için bir boyunbağı bile olamaz. Vakıa biz 17 milyon insanın ipeklilere garkolmasını isteyecek değiliz. Fakat öz malı, tam manasile yerli istihsali olduğu için köylüsünün bile ipekli giymeği yadırgamadığı bu memleket için nüfus başına bir metrelik ipekli kumaş istihsalini gaye edinirsek bugünkü sanayiin tam on misli hacmında bir ipekli saayiine ihtiyaç hasıl olur. İpek ve ipekli mensucat belki İsveçte ve Sibiryada oturan insanlar için bir lükstür, fakat dutun ve ipek böceğinn çok eski bir vatanı olan Anadolu için yünlü kumaş kadar tabiî ve ucuza mal edilebilir bir metadır. Bilhassa her kurulacak ve işleyecek sanayi bu memleket için bir iktisadî genişlemeyi icap ettirdikten sonra. O halde bu vaziyet karşısında ipekli sanayiin haddini aşmış olduğundan nasıl bahsedebiliriz. Haddini aşmış olan sanayi değildir ve belki; gayri iktisadî kuruluş ve çalışış dolayısile ziraî istihsalâta nazaran çok kabarmış olan fiyattır ve bu yüzden satışının günden güne azalmsıdır.

Bu iş ipekli saayiinde olduğu kadar devletin beş senelik programle kurmak istediği diğer tekmil sanayi şubelerinde de böyledir. Bunu bize anlatan da keni hissimiz veya şahsî görüşlerimiz değil, bizzat sanayi müesseselerinin verdikleri rakamlardır:

Meselâ bunlardan ipekli sanayii ele alalım:

Son sanayi istatistikine nazaran ipekli mensucat ile uğraşan müesseselerin adedi 77 dir.. Bu müesseselerin heyeti umumiyesinin sahip olduğu makinaların kıymeti 486.0000 ve yalnız 40 tanesinin sahip olduğu binaların kıymeti 468.000 liradır. Yani cem'an 954.000 lira sermayeye dayanan bir

(*) Akşam gazetesinin 25 şubat tarihli nüshasından.

ipekli mensucat sanayiine malikiz. O halde beher müessesenin vasati sermayesi 12.400 lira kadar bir şey tutar. Binası ve makinası dahil olmak üzere 12.000 liralık bir fabrikanın randımanının ne olabileceği kolaylıkla anlaşılabilir.

Sonra tekmil bu ipekli sanayiinin istihsalâtı iptidaî maddeler de dahil olmak üzere 3.253.000 liradır. Yani nüfus başına 19 kuruşluk bir istihsal, İstihsali bu sanayie ait olmıyan hammadde fiyatını çıkarır isek geriye 1,080,000 lira kalır ki, bu takdirde nüfus başına isabet eden miktar ise 6 kuruştan ibaret olur. Günün terakkiyatına uymak isteyen inkılâpçı bir millet sıfatile bu istihsalin kifayet edip etmiyeceği, bu miktarı bu hudut ta bırakmak için tahdidin lâzımgelip gelmiyeceğini erbap insafa terkediyoruz.

Dokuma sanayiinin heyeti umumiyesine intikal edelim. İpekli, yünlü, trikotaj, fanile ve çorap, kaput ve yelken bezini, yün, pamuk ve ipek ipliğini ihtiva eden bu kısmın tekmil sermayesi 9,5 milyonu makina, 4 milyonu bina olmak üzere on üç buçuk milyondur. İpekli sanayiinde makina kıymetile bina kıymeti arasındaki nisbet takriben 1:1 olduğu halde mensucatın heyeti umumiyesinde 2:1 kadardır. Tekmil istihsalât ise hammadde fiyatı dahil olduğu halde 20 milyondur. Senede nüfus başına isbaet eden miktar 120 kuruş. Bugün bir senede 120 kuruşla bir çocuğun giydirilmesi dahi kolayca düşünülemiyeceğine göre Türkiyenin giydirilmesi bugünkü dokuma sanayiimize kalırsa halkın büyük kısmının çıplak kalacağı buradan ve bilriyaziye anlaşılmış olur. Hariçten ithalâtın millî iktisat için bir zâf olduğu aşikâr bulunduğuna nazaran devletin mensucat sanayii kurmasındaki kat'î zaruret kendilinğiden meydana çıkar.

Senede nüfus başına vasati olarak geyinme masrafı 12 lira kabul edersek bugünkü istihsalin en az on defa arttırılması icap ettiği bulunur ki bu suretle asgarî mensucat sanayiimizin hacmı da hesap edilmiş olur.

Bir defa da bu kısmın rantablite derecesini tetkik edelim:

11.730.000	Hammadde kıymeti
1.100.000	İşletme masarafı
3.700.000	Ücret ve yevmiye yekûnu
2.100.000	% 15 faiz ve amortisman
18.630.000	
2.100.000	Safi kâr
%15	Sermayeye nisbeti

İşte tahdit fikirlerinin ileri sürülmesini hep bu az görülen kârda aramalıdır. Büyük istihsal yapan müesseseler için bu kâr norması yüksek görülebileceği halde yüksek faizlerle sermaye tedarik edebilen ve az istihsal yapan müesseseler - ki ekseriyeti bunlar teşkil eder - Bu kârla yaşamak imkânını bulamamakta ve tahdit fikirlerini ileri sürmektedirler. Velev memleketin sanayiisiz kalması bahasına da olsa kendi kârlarının yükselmesi düşüncesile sanayi erbabı belki bu taleplerinde mazurdurlar. Fakat memleket menfaati için bu talep aslâ kabul edilemez.

Devletin beş senelik programla kurmasını istihdaf ettiği diğer sanayi şubelerine geçelim. Meselâ maden sanayiine:

Vapur tamiri sanayii çıkarılırsa döküm ve her nevi demir işleri, ziraat aletleri, çivi, otoombil ve diğer maden işleme sanayiini ihtiva eden bu kısmın makina kıymeti takriben 1,5 milyon, bina kıymeti takriben yarım milyon ki ceman ilk milyonluk bir sermayeye istinat etmektedir.

Dünyanın makinalaşmakta ve motorlaşmakta olduğu bugünde bu sanayi hacmını nasıl kâfi addedebiliriz? Meselâ bu şubenin tekmil istihsalâtı takriben 3,5 milyondur. Halbuki son buhran senelerine rağmen bizim bu sanayi istihsalâtından ithalâtımız otuz beş milyon kadardır. O halde bugünkü ihtiyacın kapatılabilmesi için bile on misli bir ittisa zarureti vardır Kaldı ki, biz zaten bugünkü ithalât ve istihsal miktarını kâfi görenlerden değiliz, bu miktarlarda dahi daha hayli tezayüdün mutlaka elzem bulunduğuna iman eednlerdeniz.

Keza maden istihraç sanayiide bu şekildedir.. Türkiyedeki kömürden başka tekmil maden istihsalâtı 1,290.000 lira kıymetindedir. Bu işe yatırılan sermaye ise ancak 830.000 liradır. Bu şerait altında Türkiyede maden istihsal ve istihracından bahsetmek bile bir az abes olur.

Hulâsa: Hangi şubeyi ele alırsak alalım gerek sermaye ve gerekse istihsal bakımından sanayiimiz bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı dahi tatminden çok uzaktır. Bu şerait altında sanyaiin bazı kısımlarını tahdit etmek demek Türkiyede hakiki manasile sanayi daha doğmdan, çıkış halinde iken ölüme mahkûm etmek demektir. Bizim fikrimizce Türkiyede sanayi ancak devletin yeni kabul ettiği beş senelik programla başlıyacak ve ancak o yolda hakikî inkişafını bulacaktır. Şimdiki sanayi o kadar derme çatma ve o kadar köksüzdür ki, meselâ her yerde makinalı sanayi ev ve el sanayiini ortadan kaldırırken son zamanlarda bizde evlerde çlışan trikotaj sanayiinin diğer makinalı sanayii durdurduğundan şikâyet edilmeğe başlamıştır. Bundan şunu anlıyoruz ki, makinalı sanayi diye kurulan ve devletin himayesine mazhar olan sanayiin bir çoğu rasyonalite derecesi itibarile daha ev sanayiinden ilerde değildir. Böyle bir sanayi ile iktifa olunamaz. Hattâ himayesinden de ancak zarar beklenebilir.

Biz hakikî sanayie, büyük ve rasyonal sanayie gitmek istiyoruz, bir memleketin sanayileşmesi de ancak bu suretle mümkündür, bütün himayelere rağmen bunu memlekette yaşatacak başka kimse çıkmadığına göre Türkiyede bu çeşit sanayiin devlet tarafından kurulmasından başka bir çare ve yol yoktur.

Kronik :

Mecmualarımız.

İstanbul, mecmuacılıkta, Anadolu'dan aşağı kalmamıya çalıyor. Bu sahada, Halkevi'nin çıkarmakta olduğu «Yeni Türk Mecmuası» istisna edilecek olursa, hatta, Faruk Nafiz'in «Anayurt» u da dahil olmak üzere(1)hemen bütün İstanbul mecmualarına birer «éclectique revue» nazariyle bakabiliriz. Gerçi «Yeni Adam» ın sahibi İsmail Hakkı Bey bu görüşümüze itiraz edecek ve kendi mecmuasının kuvvetli şahsiyetini böyle bir renksizlik sıfatından tecride çalışacaktır. Hiç şüphesiz bunda, birçoklarına da haklı görünecektir. Çünkü, evvelâ, İsmail Hakkı Beyin, kendi şahsının bariz bir karakteri vardır. Onu, yirmi beş yıldanberi terbiyede olsun, içtimaî politikada, hattâ, kısaca pilitikada olsun kat'î bir «individüalisma»nın müdafii olarak tanırız. Hatta, diyebilirim ki, bizim bütün Meşrutiyet devri fikriyatına hâkim olan bu nazariyeyi en iyi ve en ilmî surette sentetize eden İsmail Hakkı Beydir. Onu, bu itibarla Ziya Gök Alp'ın tam bir antitezi olarak ta telâkki edebiliriz.

İşte, «Yeni Adam» ında İsmail Hakkı Beyin şahsiyetinin bu en çıkıntılı tarafını, biz, bir parça yassılaşmış, yumuşamış buluyoruz. İçimizde, «sakın, İsmail Hakkı Bey de bir nevi fikir oportinismasına mı düştü?» diye bir sual ve endişe peyda oluyor. Lâkin, bu endişenin izahını, «Yeni Adam» ın demokratlık vasfından kolaylıkla çıkarabileceğimiz için çok merak ve telâşa düşmüyoruz. Çünkü, bu demokrasi kelimesi, son zamanlarda bizatihi oportunismanın müradifi haline girmiştir. Onun esasını şahsî hürriyet umdesi teşkil ettiği için her şeyi, bütün fikir cereyanlarını kolaylıkla kendi içine alabiliyor.Demokrasinin en güzel, en canlı misalini bugünkü çok fırkalı «parlâmento» larda müşahede ediyoruz. Bunlarda herkes istediğini söyliyor; aklından geçeni bağırıyor. En zıt fikirler birbirile durmaksızın çatışıyor. Tıpkı bir «éclectique» mecmuada olduğu gibi...

●

Hüseyin Cahit Beyin «Fikir Hareketleri» ne gelince hemen söyliyelim ki, «Yeni Adam» çıktıktan sonra, doğrusu, buna artık lüzum kalmamıştır. Bu da demokrattır; bu da muhtelif lisanlardan tercümelerle çıkıyor; burada da, öbüründe olduğu gibi bir derin Avrupa hayranlığı hüküm sürüyor. Onun için, herkesin aklına gelebilir ki, bu iki mecmua bir başlık altında birleşsin. O vakit, hem demokrasi cephesi takviye edilmiş, hem de meydana biraz daha sarahat gelmiş olur. Fakat, bu takdirde bizce ne «Yeni Adam» dan, ne «Fikir Hareketleri» nden eser kalabilir. Çünkü, demokratlık bugünün telâkkilerine göre artık Yeni Adamı müstakil bir sıfat olarak

(1) Eğer batmadı ise.

tarife kâfi değildir. Hüseyn Cahit Beyin mecmuası ise çok statik bir şey olduğu için «hareket» vasfını adeta istirkap etmiş gibi görünüyor. Biz, bu iki eş mecmuanın birleştikleri takdirde alabilecekleri ismin olsa olsa «Hür Adamlar» olabileceğini düşünüyoruz. **

Doktor Reşit Galip.

Doktor Reşit Galip' i gömdüğümüz gün Hakimiyeti Milliye'de Burhan Asaf'ın aşağıki yazısı çıkmıştı. Onu da buraya alıyoruz.

●

Onun Vekil olduğunu duyduğum günkü sevincimi hatırlıyorum. Vekil olması, o kadar fevkalâde bir şey mi idi? Değil.. Reşit Galip, anadan doğma inkılâpçı idi. Anadan doğma, memleket ve halk çocuğu idi. Bu türlü vasıfların yanında, Vekillik küçük kalır. Yalnız iyi biliyorum ki, o günkü sevincimiz. Reşit Galip'ten ziyade memleketin maarif işleri namına idi. Ne acıklı tesadüfler hokkabazıdır şu hayat ki, İnkılâp Enstitüsü açıldığı gün Reşit Galip'in gözleri kapandı.

Nasıl yapmalı ki, bu çocuğun aramızdan ayrıldığına, aklımız alışsın, duygularımız alışsın, sevgilerimiz alışsın? Nasıl yapmalı ki, bu satırlar ve şu sıralarda bunlar gibi karalanan bir yığın söz, mersiyenin basmakalıp edasını parçalasın da — dostlar, aramızda, tatlı bir dertleşme olsun? Bu dertleşme, onun kadar tatlı, onun kadar temiz olsun, nasıl yapmalı?

●

Ölümün korkunç zulmünü bugünkü kadar duydunuz mu? Ben, 16 senedir anasızım. Bugünkü kadar, öksüzlüğümü duymamıştım. Düşünüyorum, bunun sebebi, munis şahsına karşı duyduğum sevgi midir? Hayır, çünkü bunu kendi içimde, her sadık dost gibi, onsuz da devam ettirebilirim. Bu yolda kendime pek çabuk arkadaş bulacağımı bildiğim halde, meselâ onun sevgili şeflerine, onun uzun zamandanberi mesai arkadaşlığını yapmış olanlara, hele talisiz Hüseyin Ragıpa, hele geride bıraktığı kadınla yumruk kadar yavrulara eğilerek yol vermem lâzımdır. Hayır, sebepler arasında bu sebep egoyizmama en yakını olmakla beraber, büyüğü değildir. Öksüzlüğümün büyük sebebi, her yurt çocuğunun gözü kapalı örnek seçeceği kadar temiz, feragatli, çalışkan Reşit Galipin inkılâp safımızda büyük bir boşluk bırakmasıdır. Bir boşluk ki, onu açan Ölüm bile şimdi oradan bütün heybetiyle birkaç kere daha geçse — bu boşluk, ona bol gelecektir.

●

Hatırlıyorum: Geçen çocuk bayramında, rüzgârlı bir günde, istasiyon ile Evkaf apartımanı arasında açılan sahada; o adını bile koyamadığımız acayip bozkır parçasında; Haydar Beyin duvarını bir çomak gibi yutuveren genişlikte, bir kürsünün üzerine çıkmış, Ankara mekteplilerine sesini duyurmağa çalışıyordu. Ben, arkadan sokuldum. Uzun boycağızı, omuzlarına doğru o hepimizin hatırlıyacağı büklümü yapıyordu. Genç adam,

yaralı ciğerlerini zorla, şişirebildiği kadar şişirerek, önündeki yavrulara bir «and» öğretiyordu:

Türküm. Doğruyum. Çalışkanım.
Yasam, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu budunumu özümden çok sevmektir.
Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir.
Varlığım, Türk varlığına armağan olsun.

Bu sözleri, sevgili Ölümüz, uydurmamıştı. Rodosta nasıl büyüdü ise; Tıbbiye talebesi iken, gazete idarehanesine ilk yazısını nasıl taşıdı ise: nasıl köye girdi ve oradan çıkmadı ise; nasıl İstiklâl mahkemesinden tarih davasına, oradan Maarif Vekilliğine geçti ve — tekrar kitaplarının başına döndü ise, o sadelikle, önündekilere kendini kendisi yapan kanaatları belletiyordu..

●

O rüzgârlı ve nekes gün olmasaydı dahi, o ciğerler, onun gürüldeyen bir sesle iriyarı talakatlar yapmasına gene mani olacaktı. Fakat o ciğerler, nöbetler içinde yanan münevver gövdesini ve münevver dimağını aç gözlü Kadere teslim etmekte tereddüt etmedilr. Mani olmadılar. Ve biz de onlar için, hiç bir şey yapmamıştık, belki de bundan.
En son, hastalığından birkaç gün evvel, telefonla Roxalane'in türkçesini sormuştum. Hurrem Sultan olduğunu söyledi. Göreceğim geldiğini söyledim. Vasıtasızlıktan bir türlü gelemediğimi söyledim. Bana «Münür Hayri'nin kaptıkaçtısını yakalamamı» tavsiye etti. Nasıl aklıma gelebilirdi ki, onu orada bırakacaktım?

●

Doktor Reşit Galip,

Bu seni kucaklıyacak olan toprakları bir kenara atalım. Buna ne sen ne de biz inanırız ki, sen bundan sonra onların malı olacaksın. Çocuk gövdesi kadar dayanıksız gövdeni, birkaç ilâç kutusu, bir iki doktor müdahalesi ve yağmur gibi içimize boşanan yaşlar arasında kaybettik. Ne yapalım ki, bu, böyle oldu. Belki devrilen sandal bile aynı neticeye sebep olabilirdi. Ama, o bunun kadar hazin günde, sen suya dökülen yavrularını kurtarmak için, anlaşılan peşinde dolaşan, Ölüme bir oyun oynıyabildin. Fakat bugün, o sakar kuvvet, o bakarkör yapacağını nihayet yapmış bulunuyor. Maddeni verdik, değerli dostum.

Eğer bu olmasa idi, şeflerinin emrinde ve inkılâbın siperinde, arslanlar gibi döğüşmekte devam edecek ve daima daha büyük verimlerle, yurduna ve budununa hizmet edecektin. Fakat, bu, oldu. İşte bunun için, ciğerlerinin yapamadığını bizim hafızamız, bizim sevgimiz, bizim arkadaşlığımız yapacak,

SENİ YAŞATACAĞIZ, REŞİT GALİP!

Hem nasıl yaşatacağız. biliyor musun? Bütün yetişen ve yetişeeek çocuklarımıza, sendeki «insan»ı tanıtacağız. Başka hiç bir şey ilâve etmiyeceğim. Zaten, nazlı bir halin vardı. Öylece de süzüldün gittin.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

28

NİSAN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO	
İnkılâp kürsüsünde, İnkılâp ilimleşmelidir,	Şevket Süreyya
Belediyeleştirme.	Dr. Vedat Nedim
Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi.	İsmail Husrev
Eser ve Halk.	Yakup Kadri
Plânlı Dış - Ticaret ve Dış - Ticaret Ofisleri.	Burhan Asaf
Rakkamların anlattığı Sanayi. III	Polemik
Moda ve Sakarya.	**Kronik.**
Ahmet Hamdi Beyin mühim bir yazısı	
Ankarada İkinci Tütün kongresi.	
Ankara.	

KADRO

"Words, words and words!„

Hamlet, kendine göre bir inkılâpçı tipidir. Hep yalan, riya ve gösterişten ibaret bir saray içerisinde bir parça hakikat ve samimiyet açlığiyle çırpınır, durur. Sarayın mabeyncibaşısı ikide bir bu âsi genci sükûna davet için bir takım talâketli nasihatlerde bulunur. Hamlet bunları dinler, dinler ve her defasında, cevap olarak omuzlarını silkip şöyle söylenir:

— Words, words and words! (1)

Bu, bize iyma eder ki, sözün, kelimenin haddi zatında muayyen bir kıymeti yoktur. Hele o mabeyncibaşının ağzındaki lâflar nevinden beylik sözlerin hükmü, nüfuzu, nihayet, kulaklarda dayanıp kalır. Hiçbir kafadan içeriye giremez, hele gönüllerle münasebeti büsbütün imkânsızdır.

●

Bugün, kırkını geçmiş vatandaşlarımızın gönlünde ve kafasında, on yıllık meşrutiyet devrinin sayısız nutuklarından ne kaldığini görürsünüz.» Öyle ama, eğer bu söz söylendiği devrin cemeler, on yıl içinde, en az on bin kere tekrar edilmiştir. Nice gençler hayata bu sesle gözlerini açmış ve ilk adımlarını bunun temposunda atmıştır. Şimdi, şu 1934 yılında hürriyet, müsavat ve adalet diye haykıran bir adamın arkasından kaç kişi yürür zannedersiniz? .....

Bir Fransız muharriri bunun aksini iddia eder, der ki: «Halka bir sözü yüz defa tekrar ediniz, onun derhal bir nas haline girdiğini görürsünüz.» Öyle ama, eğer bu söz söylendiği devrin cemiyet hayatında yaşamağa başlamış kıymet hükümlerinden birini ifade ediyorsa... Aksi takdirde sözle yoktan bir fikir veya bir doğma yaratılabileceğine inanmak lâzım gelir.

Harp sonrasının siyasî ve iktisadî edebiyatından bizim dilimize de birçok kelimeler tabirler ve ıstılahlar geçmiş bulunuyor. Bunlardan iki tanesini ele alalım:

Teşkilâtlı gençlik, Millî iktisat. *Bunlardan birincisinin bizde aldığı mahiyet şudur: Muhtelif mesleklere, muhtelif mekteplere,*

(1) Türkçeye şu suretle çevrilebilir: «Laf, laf hep laf.»

hatta muhtelif vilâyetlere mensup gençlerden beşi, onu bir yere geldi mi, bunlar kendi aralarında hemen bir cemiyet kuracaklardır. Bu cemiyetin kendine mahsus bir nizamnamesi, bir ismi, bir alâmeti farikası vardır; azası arada bir, bir çatı altında toplanır. Fakat, ne için, ne yapmak için? Burası pek malûm değildir. Maksat bir teşkilât yapmaktan ibarettir. Teşkilât! Ne mühim, ne büyülü kelime!

Millîiktisat ve bunun mesnedi olan devletçiliğe gelince, bunun da, bizde aldığı mana şu olmuştur: Türk pasaportunu haiz herhangi bir müteşebbis ferdin ve Türk firmasını taşıyan herhangi bir müessesenin devlet otoritesine dayanarak para kazanması... Görülüyor ki, kelimelerin manaları bile, bizde hasıl ettikleri subjektif bir anlayışın ifadesinden başka bir şey değildir. Bizim inkılâp ideolojimizi teşkil eden lûgatlerin çoğu, bu itibar ile henüz doğmamış çocuklara verilmiş isimleri andırıyor. Farzedelim ki, ikide bir «Hasan» diye birini çağırıyoruz veya «Hüseyn» diye birinden bahsediyoruz. Halbuki bizim tanıdıklarımız arasında bu isimlere cevap veren bir kimse yoktur. Şu halde Hasan olsun, Hüseyn olsun, bizim kafamızda ya abstrakt bir mefhum halinde kalıyor veyahut muhayyelemizin kendilerine bahşettiği yüzü taşıyor demektir. Kelimelerden fikirlere, ne çapraşık bir gidiş! Fakat, kelimelerden fikirlere başka türlü gidilebilir mi?

«Words, Words and Words!»

İnkilâp kürsülerinde, inkilâp ilmileşmelidir.

Şevket Süreyya.

İstanbul Darülfünununun yerini Türk Üniversitesinin alışı, sadece bir şekil değişmesi olamazdı. Bu değişikliğin ayni zamanda, İstanbul Darülfünunun yaşattığı, durgun, donmuş ve bilhassa millî hareketlere kapalı fikir havasının da bir tasfiye muamelesi olması tabiî idi.

Binaenaleyh yeni Türk Üniversitesi kapılarını, bir taraftan modern ilim metoduna, ilim tekniğine ve modern çalışma tarzına açarken, diğer taraftan da millî inkılâbımızın bütün ilim ve nazariye işlerinin, bu müessesenin kürsülerinde esaslı bir aksi seda bulması için teşkilâtlanması lâzımdı.

Ancak bu suretle idi ki, yeni Univedsite eski Darülfünundan, hem teknik hem de ruh itibarile kendisini ayırabilirdi. Aksi taktirde, yani millî inkılâbın nazarî ve fikrî tafahhusundan mahrum bir müessese, hatta umumî ve meslekî bilgileri bütün modern icaplarile verse bile, yine bizim hayatımıza yabancı ve dileklerimize sağır bir varlık olur, kalırdı.

●

Eski Türk Darülfünununun, millî inkılâp hamlelerine karşı resmî hissizliği ve yeni Türk Üniversitesinin herşeyden evvel millî inkılâp fikriyatını kavrıyacak şekilde teşkilâtlanması, bu yeni müessesenin kuruluş esbabı mucibesinde resmî ifadesini bulmuştur: İşte İnkılâp Enstitüsü, bu esbabı mucibenin anlattığı zarurete cevap olmak için kurulmuş ve çalışmağa başlamış bulunuyor.

İnkılâp Enstitüsünün, millî hayatımız ve inkılâp kültürümüz için manası, yeni Türk Üniversitesinin açılma resminde şu suretle izah olundu (1):

«— *Yeni Üniversitenin en birinci vasfı, milliliği ve inkılâpçılı-*

(1) Üniversitenin açılış nutkundan. 1/Temmuz/1933

ğıdır. Türk inkılâbının ideolojisini yeni Üniversite işliyecektir. Bu maksatla kurulu Türk İnkılâbı Enstitüsü, Üniversitenin en mühim cihazı ve bu cihaz yalnız orada çalışanların değil, yalnız bağlı olduğu fakültenin değil, talebesinden profesörüne kadar bütün Üniversitenin, bütün Cümhuriyet münevverlerinin, bütün memleketin malıdır. Herkes onun talebesidir.»

Hükûmetin bu resmî emir ve izahının manası kısa, fakat aydınlıktır:

— İnkılâp Enstitüsünün vazifesi, inkılâbın ideolojisini yapmaktır.

●

Daha ilk çalışma adımındanberi, inkılâbın fikirleşmesini, ilimleşmesini, onun yerleşme ve derinleşmesi için şart sayan ve bütün enerjisini, bu davanın kendi mikyasında başarılmasına vakfeden Kadro için, bir İnkılâp Enstitüsünün açılışı, özlediğimiz millî dileklerden birinin daha tahakkuk etmesidir. Bu hâdise bizim; millî şeflerimizin, hatta bizzat inkılâp kültürü sahasında da en ileri sayılan müesseselere bile her zaman, sert bir hamle ile derhal vücut verebilecekleri yolundaki inanımızın bin bir teyidinden biridir.

İnkılâp fikriyatı üstünde araştırmalar ve sentezler yapabilecek bir inkılâp enstitüsünden mahrum bulunmamız, filhakika millî bir noksanımızdı (1). Fakat bunun ergeç vücut bulacağına ve fikir dünyası içinde, hiçbir telâkki sistemine karşı zayıf ve müdafasız kalmıyacak olan bir millî inkılâp ideolojisinin tam bir sistem halinde tedvin olunabileceğine olan inanımız bir an bile sarsılmadı:

«Fikir hareketi ve fikir arayışı, yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan cemiyetlerin ve insanların işidir. Biz, inkılâbımız ilerledikçe, derinleştikçe, onun nazarî mahiyeti ve ideolojik esasları etrafında yürüyen fikir taharri ve hareketlerinin de genişliyeceğine ve derinleşeceğine eminiz. Biz inanıyorruz ki, Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin edecek ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı, hiçbir içtimaî telâkki sistemi karşısında, zayıf, elverişsiz, mücadeleden müçtenip kalmıyacaktır.» (2)

(1) Bir İnkılâp enstitüsü ve bir İnkılâp müzesi hakkındaki temennilerimizi Kadroyu takip eden okuyucularımız hatırlarlar.

(2) İnkılâp ve Kadro sahife III-V Yazan: Şevket Süreyya.

İnkılâp kürsüleri vazifelerine, Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin ve İstanbul'da Maarif Vekilimizin ilk derslerile başladılar. Şimdi bu mesai gerek İstanbul, gerek Ankara'da inkılâbımızın hukuk, iktisat veçhelerile askerî ve siyasî inkişafını izah eden dersler şeklinde devam etmektedir.

Kadro bu derslerin yayımı ve inkılâp kürsülerinde Türk münevverinin idrakine arzolunan fikrî araştırmaların genişlemesi ve derinleşmesi vazifesini hiçbir zaman ihmal etmiyecektir.

Şimdilik bu yazımızda sadece inkılâp kürsüsü izahlarının bazı ilk ve umumî bahislerine temas etmeğe çalışacağız.

●

İnkılâp kürsülerinde vazife alan muallimler ilk derslerine, hemen müştereken inkılâp mefhumunun tarifi ve Türk inkılâbının bu mefhum bakımından mütalea ve tetkiki ile başladılar. Bu başlayıştaki isabet aşikârdır. Hatta daha bu derslerin arifesine kadar, Türkiyenin bir inkılâp geçirmekte olduğunu bile inkâr eden çeşit çeşit münevverlerin söz ve yazı hünerbazlıklarına sahne olan bir memlekette, inkılâbın fikrî otoritesinin tesisine bizzat «İnkılâp» mefhumunun teyit ve ilânile başlamak tamamile yerindedir.

Filhakika Türkiyenin geçirmekte devam ettiği büyük hâdiseler silsilesinin:

1 — Bir inkılâp olduğu

2 — Bu inkılâbın Fransız veya diğer bir millî inkılâbın benzeri veya devamı olmadığı, yani yalnız kendine benzerliği

3 — Tesir itibariyle alemşümullüğü,

4 — Bu inkılâbın münhasıran bir siyasî rejim değişikliği olmayıp milletin bünyesini külhalinde ve keyfiyetçe tebdil eden bir hâdise olduğu,

5 — Bu inkılâpla Türkiyenin siyasi ve iktisadî bir yarı müstemlikelikten, siyasî ve iktisadî tam bir istiklâle çıkmak için mücadele ettiği,

daha düne kadar bir takım gafil müfekkirelerin lisaniyle daima inkâr edilip durmuştur. Biz bizzat kendi mecmuamızın nefsinde, bu gafil müfekkirelere karşı hakikî haykırma ve anlatma mücadelesinin ilk ıstıraplarını duymuşuzdur.

Halbuki inkılâp kürsülerinin daha ilk prensipleri bile Türkiye-

de, hakikatta bir fikrî irticadan başka bir şey olmıyan fakat bir takım demokratik şekillere bürünmesini bilen bu mukavemetleri kat'î surette tasfiye edecek mahiyettedir.

Meselâ: Şu cümleleri alalım: (1)

«Türk inkılâbı, biribirinin ardından gelen vak'alar değil, her biri, önündekini tamamlıyan büyük hâdiselerin ifadesidir.»

«İnkılâp bazan yalnız bir siyasî rejim veya iktisadî bir sistem değiştirmek içindir. Fakat tam inkılâp, milletin içtimaî hayatının derinliklerinde yapılan inkılâptır. İşte Türk inkılâbı böyle tam bir inkılâptır.»

«İhtilâl inkılâp değildir. Türk inkılâbı ihtilâlli bir inkılâptır.»

«Tük inkılâbının tesirleri yalnız bu topraklara münhasır değildir. O, mevzii bir hâdise değildir. Türk inkılâbı cihanşümuldür. Türk inkılâbı yarattığı siklet ile cihanşümuldür.»

«Türk inkılâbı örnektir.»

İnkılâbımızın bu büyük ve orjinal mahiyeti, inkılâp kürsüsünden ders veren hatiplerin bütün telâkkilerine hakimdir. Maamafih ehemmiyeti ve orijinalitesi her yeni delil ile bir kat daha vuzuhlanan inkılâbımızın tarifi bahsinde daha kuvvetli formüllere ihtiyaç vardır. Filvaki gerek Recep, gerek Mahmut Esat Beyefendiler, inkılâbı yalnız siyasî, yahut iktisadî veçhede kalmıyan ve milletin umumî hayatının bir bünye değişmesi şeklinde almakla beraber bu inkılâbın tarifinde, daha ziyade yalnız vak'aları işaret etmekle iktifa ettiler.

Meselâ; Recep Beyefendiye göre: *İnkılâp, fenanın yerine iyiyi ikame etmektir.»*

Bu tarif vak'a bakımından doğru olmakla beraber metot bakımından daha işlenmeğe muhtaçtır. Ayni suretlefena ve iyi mefhumu gerek Yusuf Kemal, gerek Mahmut Esat Beylerin umumî izahlarına da hakimdir. Meselâ saltanatın, yahut eski hukuk veya iktisat rejiminin veyahut eski cemiyet unsurlarının münhasıran «*fenalık*» bakımından teşrihi üzerinde varılan heyecanlı izahlar bu meyanda zikrolunabilir. Bu izahların telkinî kıymetini takdir etmek lâzımdır. Fakat şu da aşikârdır ki «iyi veya fena» mefhumları ancak ahlâkî mefhumlardır. Halbuki

(1) Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Kâtibi Recep Beyfendnin derslerinden.

bir inkılâp, münhasıran bir ahlâkî değişiklik olmıyan, bilâkis, ahlâkî mefhumların istihalesini de kendi içinde ancak bir unsur olarak ihtiva eden küllî bir cemiyet hâdisesi, yahut bir madde hareketidir. Kaldı ki nisbî bir kategori olan iyilik veya fenalık mefhumu inkılâp gibi bir tarihî zarureti tavsif eder, fakat tarif edemez. Hatta bunu en kaba bir misalle, en insafsız muarizlarimiz tarafından bile bir saltanatçı zannolunacağımıza ihtimal vermiyerek - bizzat *Saltanat* müessesesi üstünde tatbik edebiliriz.

Meselâ Saltanat müessesesi iyi midir? Fenamı dır?

Bugün buna vereceğimiz cevap basittir: Bittabifenadır. Fakat şu da aşikârdır ki, meselâ Avrupada orta çağın derebeylik dağınıklığını tasfiye ettiği, santralize bir iktidara, santralize bir idareye, geniş bir pazar münasebetine, hatta santralize bir lisan, kan, kültür birliğine imkân verdiği devirlerde saltanat rejimi içtimaî bir terakki eseri idi. Bugün ise onun tasfiye edilmesi, sadece fena olmasından değil, ayni zamanda cemiyete verebileceğini vermiş, tarihî ömrünü yaşamış, hulâsa bir tarihî zaruretin artık onun içtimaî fonksiyonlarını bertaraf etmiş olmasındandır.

●

Binaenaleyh inkılâp kürsülerinde inkılâbı izahın bir telkin bir de ilmî tedvin bakımından, yani iki cepheden, fakat hep beraber yürütülmesi lâzım olduğu aşikârdır. Bu kürsüler, inkılâbın gerek tarihî seyrini, gerek hukuk, iktisat ve saire bakımından izah ve tahlilini vermek itibariyle bir taraftan yeninin meşruiyetini ve üstünlüğünü telkin edecektir; diğer taraftan da inkılâbımızın prensiplerini ve unsurlarını ilmî bir objektif altında bütün tarihî zaruretleri ve kanuniyetleri ile izah ederek müdevven bir fikrî nizam halinde koyacaktır.

Binaenaleyh bu derslerin telkin ve tedvin cephelerinden hiçbirini diğerine feda etmemek lâzımdır. Yoksa bu derslerde ya telkin ilme, ya ilim telkine feda edilirse, beklenilen netice tek taraflı olabilir. Meselâ yukardaki misalde olduğu gibi saltanatı cümhuriyetle mukayese ederken bu mukayese telkin bakımından ahlâkî mebdeler, bilhassa iyi veya fena gibi kriteryumlarla yürütülebilir. Fakat obektif ilim bakımından iyi veya fenanın ancak nisbî bir kıymeti vardır.

Objektif ilimde iyi veya fenanın, yerini içtimaî kanuniyetlere yani zaruretler ve sebebiyetler zincirine bırakması lâzımdır. Burada müderris vazifesi artık sadece cümhuriyetin saltanata iyi veya fena bakımından üstünlüğünü ispat değil, fazla olarak saltanat müessesesinin, cemiyetin tarihî seyri içinde mutlak bir halk hakimiyetine istihalesi seyrini izah etmektir ve bu izahını Türk şeniyetinin tarihî akışile telif eyliyebilmektir.

●

İnkılâp mefhumunu izah ederken, hemen bütün müderrisler b mefhumun ihtilâl veya isyan gibi içtimaî ayaklanışlarla olan mukayesesini vermeğe çalışacaktır. Meselâ Mahmut Esat B. inkılâp ve ihtilâl için yalnız bir kelime kullanırlar: İhtilâl = revolution.

İhtilâl, Mahmut Esat Beyefendinin evveldenberi sevdikleri ve kullandıkları bir kelimedir. Kendileri inkılâbımızı izah ederken bu kelimenin manasını bütün ansiklopedilerden veya bazı mütefekkirlerin eserlerinden naklettiler ve neticede hulâsa olarak: «bir camianın devlet ve hükûmet sistemlerinde husule gelen sert ve şiddetli değişikliklerdir. Bunlar ya kısmî, ya tam olur. Tam ihtilâl iktisadî, içtimaî, siyasî.. ve diğer cephelerde husule gelen değişmedir»

buyurdular. Fakat bu tarif de misaller arasında epey karıştı. Meselâ kendilerine göre bizdeki son sanayi hareketi de bir ihtilâldir.

Fakat bu taktirde inkılâbımız devam ettiğine göre, inkılâp saflarında çalışanlara hâlâ ihtilâlci denileceği gibi, ayni suretle bir çorap makinası satın alan, yahut daha büyükçe bir fabrikator, yahut bu kurulan sanayie faizle para yatıran, yani sanayi sermayesini veren yahut kısaca bu makinalarda çalışanlar da birer ihtilâlcidir. Halbuki bukadar geniş bir ihtilâl çerçevesinin bizzat Mahmut Esat Beyefendiye de hoş görünmiyeceğine biz kaniiz. Kaldı ki kanaatımızca ne makinacı, ne işçi, ne faizci ihtilâlci olmadığı gibi bizzat inkılâbı yürüten kadro, yani inkılâpçı unsurlarımızın heyeti mecmuası da şimdi ihtilâlci değildirler. Biz artık ihtilâl içinde yaşamıyoruz. Filvaki meselâ Fransızcada ihtilâl ve inkılâp mefhumları siyanen «révolution» kelimesile ifade olunurlarsa da bizim dilimizde bu kelimeler bariz bir surette birbirlerinden farklıdırlar.

Hatta «ihtilâl, inkılâp demek değildir» buyuran Recep Beyefendinin derslerinde de bu fark izah edilmiştir. İnkılâp ile ihtilâli ayırmakta yalnız bu derslerin insicamı değil, umumiyetle fikirlerimizin ve kelimelerimizin teşekkülü için de büyük faideler ve zaruretler olduğu şüphesizdir.

Biz zannediyoruz ki ihtilâl cemiyetin süperstrüktüründe cereyan eden bir cebir ve zor hâdisesidir. Halbuki inkılâp, cemiyetin strüktüründe cereyan eder. (1) Bu taktirde ihtilâl strüktüre, yani bünyeye inmedikçe, meselâ yalnız siyasî iktidarda kaldıkça inkılâba tahavvül etmemiş demektir. Hem tetkik olunursa görülür ki bu tarif bizzat Türk inkılâbının seyrine de çok uygundur.

Sonra şunu da kaydetmek lâzımdır ki, tekâmülü inkâr eden ve her nerede tekâmülden bahseden birini görürlerse boğazına sarılmalarını Türk gençliğine tavsiye eden Mahmut Esat Beyefendinin bu heyecanlı telâkkilerinin telkin bakımından ehemmiyeti aşikârdır. Çünkü yıllardanberi duvarlarının arasına hatta inkılâp kelimesini sokmıyan, tekâmülü tembelliğin, miskinliğin mukaddesleştirilmiş bir skolâstiği haline getiren eski bir Darülfünunun an'anesini yıkabilmek için bu heyecanlı isyan doğrudur ve asîldir. Fakat şu da tabiîdir ki tekâmül ve inkılâp ayni seyrin zarurî merhaleleridir. Ateşte su filvaki yüzüncü derecede tebahhurata inkılâp eder. Fakat suyu buhara inkılâp ettiren yüzüncü hararet derecesi değil, yüz hararet derecesidir. Eğer doksan dokuz hararet derecesini mayii kaynatmadı diye bertaraf ederseniz, yüzüncü derecenin de ancak bir derecelik ehemmiyeti kalır. Binaenaleyh suyun buhara inkılâbı için bir kemmî teraküm devresi lâzımdır ki işte bu devre bir zarurî tekâmüldür ve inkılâbın bir unsuru aslisidir. Ayni hali cemiyet hâdiselerinin de hepsinde görürüz. Meselâ Fransada saltanatı yıkan, On altıncı Luinin Şark ordusuna iltica teşebbüsü değil, Fransada krallık rejiminin On altıncı Luiden evvel gelen bütün Luilerin, bütün kralların milletin kinini ahlaklaştırmak ve sab-

(1) İnkılâp ve ihtilâl mefhumları üstündeki telâkkilerimiz şu bahiste verilmiştir:

İnkılâp mefhumu ve millî kurtuluş hareketleri. İnkılâp ve Kadro. Sahife: 70-73 Yazan: Şevket Süreyya.

rını taşırmak için yaptıkları asırlık hiyanetlerdir. Ve On altıncı Luinin ilticası tam zamanında, âdeta bu irsî kin bardağını taşıra nbir damladan başka bir şey olmamıştır. Eğer On altıncı Lüinin bu hareketini onun kemmî teraküm seyri olan bu asırlık hiyanetlerden tecrit ederseniz, bu iltica hareketi, pek âlâ basit bir «teşrifi şahane» den başka bir ehemmiyet arzetmez.
Binaenaleyh tekâmülcü müsünüz? İnkılâpcı mısınız? diye sorulsa, hiç şüphesiz ilim bakımından bu sualin cevabı şudur:
Hem tekâmülcüyüz, hem İnkılâpcıyiz. Çünkü diyalektik tekâmül, yani hâdisenin kemmî terakümü, sıçramanın yani İnkılâbın bir tabiî mesnedidir.

●

İhtilâl, şiarını bulursa yaşar. Cemiyetin büyük buhran demleri olan ihtilâl anlarında o vakte kadar seçilmiş yollardan ve bağlanılmış hedeflerden birden ve cebri - zor ile koparılan insan kalabalıklarına kısa, veciz ve herkesin anlayacağı şekilde yeni istikametler ve yeni yakın hedefler verilmezse o zaman hakikî bir anarşi baş gösterir. Cemiyetin çarkları birbirine çarpar ve kütleler birbirini parçalar. İçtimaî ruyet ufku daraldıkça daralır. İşte cemiyette «kaos» denilen hal budur. Cemiyetin kendi içinden mütebellir şiar, yahut otoriter rehber doğuramamasının bir neticesi yani bir içtimaî akimlik hali olan «kaos», ihtilâli kısa bir zamanda eritir ve akimleştirir. Tarih içinde bu çeşit ihtilâllerin misalleri vardır. Fransada 1870 Kommün ihtilâli buna bir misal olacağı gibi, bizzat Rusyanın 1917 şubatında başlayıp aynı yılın teşrinievvlinde biten demokrasi ihtilâli de yine ihtilâlde şiarsızlığın ve şefsizliğin bir misalidir. 1927 - 1928 İtalyasında sosyalistlerin sokak kavgaları ise içtimaî kaosun bizzat kendisi idi. Binaenaleyh ihtilâl mahiyetini ve davalarını şiarlarında ifade eder. Şiarını verebilen ihtilâl hayatiyetli bir ihtilâldir. Fakat ihtilâl şiarlarının ömrü ihtlâlin ömrü ile beraber biter. Ve bir ihtilâl sadece cemiyetin süperstrüktüründe, yahut daha dar ve kısa manasile sadece hükûmet bünyesinde bir tahavvülü hedef tutan dar bir siyasî hareketten ibaret değilse o zaman bir inkılâba tahavvül eder. Yani cemiyetin hem süperstrüktürünü hem strüktürünü keyfiyetçe değiştirecek derin ve devamlı bir içtimaî hareket halini alır. O zaman inkılâp başlamış demektir. Ve bir inkılâp artık yalnız ihtilâl şiarlarile, ihtilâlin taktik ve strate-

jisile, hülâsa ihtilâl usul ve idareleriyle yürüyemez. Şimdi artık ihtilâlin bayrağı olan şiarlar gibi inkılâba da yeni fakat derin ve medenî fikrî düsturlar ve nazariyeler lâzımdır. İşte bu düsturların ve nâzariyelerin hey'eti mecmuası inkılâbın ideolojisini teşkil eder. İhtilâl için hücum şiarları ne ise, inkılâp için de fikriyat sistemi, nazariye yahut ideoloji odur. İhtilâl şiarını doğuramayınca nasıl hedefsizleşir ve akimleşirse, inkılâp ta ideolojisini tedvin edemeyince öylece dejenere olur, erir ve mahiyetini tağyir eder. Meselâ bizzat bizim inkılâbımızı bu noktada misal gibi alabiliriz. Eğer o kendi kendine haslığını, bize benzer millî inkılâplar için örnekliğini, bir büyük tarihî seyrin öz ve tesirleri itibariyle alemşümul mahsulü oluşunu, aktif müteaddî ve mütecanis bir inkılâp nazariyesile izah etmeseydi, bir gün sadece köhne Fransız inkılâbının kötü bir taklidi olan bir küçük burjuva demokrasisi hareketine pekâlâ istihale ettirilebilirdi. Kaldı ki onu yürüten Şeflerin köhne kayıt ve şartları bilmeyen, tanımayan hamle yapmak kabiliyetleri haricinde her şey bu akibeti hazırlayabilirdi. Yani gerek haricin telâkkileri gerek Türkiyenin yüksek ilim müesseselerinin görüşü ve tedris tarzları, gerek çok sayılı bir ekalliyet müstesna olmak üzere ozamanki Türk münevverliğinin fikrî idraki gerekse muzaffer olan ihtilâlin, ihtilâl ahlâkından mahrum olan ve ona tesadüfen karışan ikinci plândaki zaif insanlarda uyandırdığı menfaat mücadeleleri, inkılâbımızın bu kara ve akim akibete sürüklenmesini kolaylaştırabilecek sebeplerdi.

Hülâsa bir inkılâp kendisini karakterize eden prensipleri bir inkılâp ideolojisi sistemi içinde veremez, ve ilimleştirilmiş nazarî desteklerden mahrum kalırsa dar bir demokrasi hareketine yahut istikametsiz bir menfaat mücadelesine pekâlâ istihale edebilir.

●

Bu itibarla inkılâp kürsüleri, yalnız ilmî bir sistem halinde tam tedvin edilmemiş olmakla beraber parça parça anasırı Türk münevverlerinin idrakine esasen emanet edilmiş bulunan inkılâp fikriyatımız yalnız ilimleştirmekle kalmıyacak, inkılâp seyrinde her nevi fikrî inhiraf ve tagayyürlerin de hassas bir bekçisi olacaktır.

KADRO, kendisini bu ideoloji teşkilâtının tabiî bir organı sayar ve onların hayata doğuşunu heyecanla selâmlar.

Belediyeleştirme.

Dr. Vedat Nedim.

Liberal belediyecilikte elektrik, havagazi, su, münakale vasıtları, telefon, rıhtım gibi şehir işletmelerinin imtiyazlı şirketlere ihalesi esastır. Bizde ise bütün bu, yüksek sermaye plâsmanlarına ihtiyaç gösteren müesseseselerin ecnebî sermayelerine terki, aşağı yukarı teamül halini almıştır.
İlle Osmanlı İmparatorluğunda bu gibi işlerin mahiyeti, icapları ve avakibi hakkında hiç bir fikri ve kanaati olmıyan hükûmetlerle ecnebî sermayedarları arasında akdolunan uzun vadeli mukavelelerin zararlarını ve ceremelerini, irsî, ve müzmin bir hastalık gibi, taşıya gelmekteyiz.
Halbuki modern belediyecilikte asıl olan, belediye işletmelerinin belediye mülkiyetinde ve belediye idaresinde bulunmasıdır. İmtiyazlı hususî şirketlere verilmiş teşebbüslerin b e l e d i y e l e ş t i r i l m e s i debelediyeciliğin A. B. C. si hükmüne girmiştir.

Şehrin suyunu, ışığını, münakale vasıtalarını, telefonunu yabancı ve hususî teşebbüslere terkeden belediyeler, çocuklarının bakımını ve terbiyesini beslemeler elinde bırakan analara benzetilmektedir.

İktisat siyasetinin devletçi olduğunu iddia etmiyen memleketlerde bile belediye işletmeleri -ekseriyet üzere- belediyelerin elinde bulunuyor. Nerde kaldı ki; bizde bu belediye işletme imtiyazlarının bir çoğu ve en mühimleri, iktisadî istiklâlimize malik bulunmadığımız zamanlardan, Osmanlı İmparatorluğundan miras kalma birer i s t i s m a r mukavelesidir.

●

Belediye işletmelerinin hususî ve yabancı ellerde bulunması adetâ m i s t i k bir zaruret olarak telâkki ve tedkin edilegelmiştir:

Bu işletmeler belediyelere geçerse bozulur ve zararla işlemeye başlar!

İşte herşeyden önce, bu hatalı, hattâ zararlı kanaati **yıkmak** lâzımgelir.

Bunun ne kadar yanlış bir kuruntu olduğunu Devlet Demiryolları idaresi ispat etti.

Daha ziyade islâha muhtaç, daha ziyade tekemmüle müsait **bulunmadığı** hiç bir vakit iddia olunmıyan *Devlet* Demiryollarının iftiyazlı *ecnebî* kumpanyalar idaresindeki demiryollarla mukayese kabul etmiyecek kadar ileri, muntazam rasyonel işledikleri herkesin malûmudur.

Devlet idaresinde bulunan *Ankara* telefonlarının İstanbul telefonlarından daha *iyi* ve hiç şüphesiz ki; daha *dürüst* işletildiği de meçhul değildir.

Terkos suyunun belediye idaresine geçtiği zaman, İstanbulun susuz kalacağını iddia edenleri hâdiseler tekzip etti. Terkos suyunu belediye eline aldıktan sonradır ki; halkın şikâyetleri azaldı. Ve İstanbul su işlerinin halli için müspet adımlar atıldı.
O halde elektrik, tramvay, telefon gibi müesseseler de İstanbul belediyesinin eline geçerse, niçin bunlar hiç olmazsa bugünkü kadar idare olunamasın?

Hiç şüphesiz ki, bu gibi belediye işletmelerini devamlı bir surette iktisadî ve teknik icaplara uygun bir şekilde idare edebilmek için, belediye teşkilâtının da *iktisadîleşmesi, modernleşmesi, rasyonelleşmesi* şarttır.

Bürokrat bir belediyenin iktisadî işletmeler için bir tehlike teşkil edeceği aşikârdır. Fakat neden belediye cihazımızı ihtiyaçlarımıza göre yenileyemiyelim? Bunu yapabilmek için *mantıkî* bir maniy mevcut mudur?

Dâvâ bu noktaya gelince, artık bir *prensip* dâvâsı olmaktan çıkar, sadece bir idare ve teşkilât mes'elesi mahiyetini alır.

Babıâlî belediyeciliğinin idare tarzını, teşkilât makinesini, muhasebe ve büro usullerini yıkmak ve yenilemek, yalnız belediyeleştirme hareketinin muvaffakıyeti için değil, umumiyet üzere modern bir belediye cihazının tesisi için elzemdir.

Âmme hizmeti müesseseleri mahiyetinde olan şehir işletmelerinin belediye mülkiyetinde ve belediye idaresinde bulunması, yalnız bu müesseselerin halk ihtiyaçları ve menfaatleri bakımından, nüfus, sıhhat, iktısat, enerji siyasetleri bakımından daha *iyi* ve daha *maksatlı* çalışmaları için değil, ayni zamanda şehir namına bir millî sermaye *terakümü*, ve bütçe bakımından da ehemmiyetlidir.

Bugün İstanbul gibi mühim bir belediyemiz, sadece bütçesinin darlığı yüzünden bir çok şehir ihtiyaçlarını ihmal etmek, bir çok tasavvurlarını tahakkuk ettirememek mecburiyetinde kalıyor. Buna karşılık, imtiyazlı şirketler elinde bulunan şehir işletmeleri senelik plânçolarını *kârla* kapatmakta devam ediyorlar.

İmtiyazlı şirketlerin *işletme prensip* lerini şöylece fodmüle edebiliriz:

a - Tesis sermayesini mümkün olduğu kadar çabuk amorti etmek.

b - Yeni sermaye plâsmanlarından mümkün olduğu kadar kaçınmak.

c - Mesarifi umumiye ve mübayaa masraflarını mümkün olduğu kadar yüksek tutmak.

d - Hakikî kâr miktarını incelmiş bir plânço teknikliğile gizlemek.

e - Müstehlik zararına bir fiyat politikası gütmek.

f - Memleket haricine azamî sermaye muhacereti yapmak.

Memleketimizdeki imtiyazlı şirketlerin bu bakımlardan tetkiki, orjinal bir doktora tezine mevzu teşkil edebilecek kadar enteresan ve ibaretlidir!.

Meselâ, Terkos su şirketi, İstanbul halkının ve şehrinin zararına olarak yeni tesisat yapmaktan daima kaçınmıştır. Buna mukabil idareyi eline alan belediye, derhal tesisat faaliyetine geçmiş ve az zamanda İstanbul su meselesini hal edebilecek bir siyaset takibine koyulmuştur.

Hemen bütün imtiyazlı şirketlerin memleketlerindeki malzeme fabrikalarile anlaşmalar yaparak mübayaa ettikleri malzeme için *hususî* faturalar tanzim ettirdikleri iddia olunmaktadır. Bu

şirketlerin mesarifi umumiyelerinin de daima yüksek tutulduğu malûmdur.

Bütün bu âmiller neticesinde tabiatiledir ki, maliyet fiyatı daima *yüksek* kalmış ve kalacaktır. Şehir halkının alım kabiliyetine ve ihtiyaçlarına uygun bir fiyat politikası takibi, imtiyazlı bir şirketten beklenilebilecek bir sivaset olamaz.

Bütün imtiyazlı şirketlerin, bir taraftan mübayaa kanalıyle, diğer taraftan da kâr, amorti akçası, ihtiyat akçası, prim, ikramiye ve sair suretlerle kazançlarını daima memleket haricine akıttıkları da tabiîdir. Bunun ise *tediye* müvazenemiz üzerindeki *menfî* tesiri malûmdur.

Halbuki, büyük bir şehrin elektrik, su, telefon, havagazi, münakale gibi kütle ihtiyaçlarını tatmin vaziyetinde bulunan bütün âmme hizmetleri vasıtaları ayni zamanda belediyeler için de en mühim *varidat* kaynaklarıdır.

Hiç şüphesiz ki, bir âmme hizmeti müessesesinden beklenilen ilk şey *(kâr)* değildir. Bir çok ahvalde bu müesseseler, kârsız da işlemek mecburiyetinde kalabilirler. Fakat ecnebî ve imtiyazlı bir şirket için bu endişe kat'iyyen varit olamaz. Çünkü bunların *ilk* ve *son* gayesi herhangi bir âmme hizmetini ifa etmek değil, sadece *kâr* yapmaktır.

Fakat belediye elinde bulunan bu âmme müesseseleri, hakikaten *halkçı* bir belediyeciliğin icabettirdiği siyaset neticesinde bile kâr getirir işletmeler haline girebilirler. Ve o vakit belediye bütçeleri *müstahsil* ve *devamlı* bir varidat kaynağına sahip olmuş olurlar.

Çünkü bütün bu şehir hizmetlerinin fiyatı düşerse, onlardan istifade eden halk miktarı da o nispette genişler. Meselâ elektrik ve münakale fiyatlarının ucuzlaşması, elektrik kullananların ve tramvaya binenlerin adedini çoğaltır.

Bu itibarla, bütün bu gibi şehir işletmelerinin iyi ve *iktisadî* bir idare altında *kâr* bırakan müesseseler olacağı şüphesizdir. Hangi belediyemiz, böyle devamlı ve müstahsil bir varidat kaynağına karşı istiğna gösterebilecek vaziyettedir?.

Kısaca diyebiliriz ki:

belediyecilik sahasında da Türk milletinin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetini ispat için.

Osmanlı imparatorluğundan miras kalma ve yarı müstemleke şartlarını aksettiren imtiyaz mukavelelerinin ve fermanlı şirketlerin millî iktisat prensiplerimiz bakımından tasfiyesi için.

şehirlerde millî bir sermaye terakümünü mümkün kılabilmek için.

tediye müvazenemizin selâmeti için.

şehir ihtiyaçlarının daha geniş, daha halkçı bir tarzda tanzimi için.

belediye bütçelerine yeni varidat kaynakları temin edebilmek için.

modern ve ileri bir belediye siyaseti güdebilmek için.
şehir işletmelerinin *belediyeleştirilmesi* millî bir zaruret halini almıştır.

KADRO okuyucusu!

KADRO'ya kaç abone temin ettin?

Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi.

İsmail Husrev.

Beş senelik sanayi programile yeni bir kuruluş devrine giriyoruz. Türkiye bundan sonra dünya iş bölümünde yalnız hammadde müstahsili değil ayni zamanda hammaddesini bizzat işleyen sanayici bir memleket olarak yer alacaktır. Fakat yalnız bu da değil. Hammaddeci zait sanayici memleket olmak Türkiyeye bir bünye tahavvülünden başka o kadar yeni bir şey ilâve etmiyebilir. Burada yeni ve orijinal olan cihet, millî sanayiin bir plan dahilinde Devlet eli ve Devlet sermayesile kurulmasıdır. Bu tip sanayileşme hareketi, millî kurtuluş hareketlerinde ilktir ve bütün bu hareketlere örnek olacaktır.

●

Sanayi programı, tatbikinin icabı olarak devleti, çok yeni ve ciddî iktisat meselelerile karşılaştıracaktır: Bir hammadde, bir satış, bir nakil tarifesi, bir ihtisas meselesi ilh... gibi. Bunlardan birinin ihmal edilişi, bütün sanayi kuruluşunun aksamasını, topallamasını pek çabuk intaç edebilir. Hammadde ihtiyacı rasyonel bir şekilde tatmin edilmemiş, mamulâtı millî piyasalarda ucuz ve kolay realize olunamıyan, maliyeti yükselten camit bir nakil tarifesine boyun eğmek mecburiyetinde kalan bir sanayiin, cılız ve sıska doğan bir çocuktan farkı var mıdır? Binaenaleyh sanayi programı, bizi zarurî olarak millî iktisat planına götürecektir. Tek başına sanayi programı, yalnız çatısı yapılıp temelleri atılmıyan bir binaya benzer. Tam bir millî kuruluş için bütün istihsal şubelerini içine alan ihatalı bir programa behemehal lüzum vardır. Fakat bütün bunlardan evvel hattâ beş senelik sanayi programından evvel bir şeye lüzum vardır ki, o da yeni ihtiyaçlara göre takip olunacak bir para, bir kredi politikasıdır. Bütün yeniden kurma işleri, ancak para ve sermaye ile tahakkuk ettirilebileceği için, memleketin para ve kredi işlerini programın ve ilerde tanzim edilmesini zarurî gördüğümüz plâ-

nın icabatına göre esaslı bir revizyona tâbi tutmak bize çok lüzumlu görünmektedir.

●

Devletin bugün sınaî tesisat ve diğer millî işler için iki esaslı para kaynağı vardır: Biri bütçe varidatı, diğeri de obligasyon ihracıdır. Bu menbaların ikisi de müstahsilin ve müstehlikin tediye kabiliyetlerine dayanmaktadır. Bütçe varidatının yükselmesi ve tahvilâtın realize edilmesi imkânları halkın tediye kabiliyeti ile tahdit edilmiştir. Halk kazancı olduğu zaman vergisini bilâmüşkilât ödemek ihraç olunan tahvilâtı satın almak imkânını bulacaktır. Halkın buhran önünde bugünkü tediye kabiliyetsizliğinin bütçe varidatında bıraktığı menfî akisleri düşünürsek, büyük millî işler için bütçe varidatının devâmlı bir menba olamıyacağı kendiliğinden anlaşılır. Tahvilât işi de keza öyledir. Halkın tediye kabiliyeti düştüğü nisbette gerek devlet sanayii, gerek hususî sanayi ergeç bir satış buhranile karşılaşacaktır ki, bunun yapacağı tesir millî iktisatta şüphesiz daha geniş ve derin akisler uyandıracaktır. O halde bütün bu menfî tesirleri tasfiye etmek için müstahsilin tediye kabiliyetini yükseltmek yani millî istihsali gelirli bir hale koymak icap etmektedir. Bunun için ise, bir taraftan millî mahsulâtın kârlı satışını temin etmek, diğer taraftan Türk halkına yeni yeni iş sahaları bulmak lâzımgelecektir. Fakat devam eden buhran önünde millî mahsulâtı kârlı satmak imkânı mevcut mudur? Halka yeni yeni iş sahaları bulalım demekle bir fâsit daireye girmiş olmıyor mıyız? Yeni iş sahası gene para ile olur ki, bunu bulmak için gene müstahsilin ve müstehlikin tediye kabiliyetine müracaat zarureti hasıl olacaktır. O halde bu fasit daireden kurtulmak için halkın tediye kabiliyetine dayanmıyan başka bir kaynak bulmak lâzımdır.

●

Şahsî sermayesi kâfi gelmiyen bir müteşebbis, piyasadaki muameleleri için kendisine lâzım olan işletme vasıtalarını ekseriyetle bankaya iskonto ettirdiği senetler mukabilinde temin etmektedir. Banka tarafından senetlerin iskontosu suretile verilen bu tediye vasıtaları bankaya, kısa vade ile yatırılmış ve işletmek için disponibl olan paralardır. Millî iktisat mikyasında alırsak, bankalar, bu nevi iskonto muamelelerile piyasanın tediye

vasıtasına olan ihtiyacını karşılamaktadırlar. Piyasada muamelelerin tezayüdü nisbetinde bankaya arzolunan senetlerin ve bunların mukabilinde piyasaya çıkan vasıtaların miktarı artar. Fakat iskonto suretile piyasaya çıkan tediye vasıtaları, senetlerin itfa zamanı gelince mekanikman tekrar bankaya avdet ettiğinden piyasada bir tediye vasıtası fazlalığı hissolunmaz. Hususî bankalar, kendi mevcutları kâfi gelmeyince, ellerindeki senetleri, Merkez Bankalarına iskonto ettirerek, mütemmim tediye vasıtası temin etmiş olurlar. Binaenaleyh piyasada tedavülde bulunan tediye vasıtaları hacmı, millî iktisadiyatın iş hacmı ile takyit edilmiştir. İş hacmı genişlediği nisbette para hacmı ve paranın tedavül sür'atı artar. Daraldığı nisbette bunun aksi cereyan eder. Bugün Türkiyede bankalarda teraküm eden mevduatın pek mühim bir kısmı, piyasada iş bulamıyarak banka kasalarına istirahata çekilen tediye vasıtalarından ibarettir. Memlekette hususî işlerin hacmı genişlediği takdirde bu müterakim vasıtalar, tedricen tedavül kanalına akacak ve aktif fonksiyonlarını ifa edecektir. Cümhuriyet Merkez Bankasının bugün iskonto muamelesi yapmamasının sebeplerinden belki biri de piyasada muamele hacmının bugünkü darlığıdır.

Millî piyasalarımızda muamele hacmının genişlediğini, yani bir konjunktur yükselişi olduğunu farzedelim. Piyasada iş hacmı ittisa edince, banakalardan piyasalara kredi şeklinde bir tediye vasıtası akışı başlıyacaktır. Hususî bankalar talep karşısında mevcutları kifayet etmeyince, cüzdanlarındaki senetleri Merkez Bankasına da iskonto ettirerek mütemmim tediye vasıtası tedariki mecburiyetinde kalacaklardır. Merkez Bankası da bu müesseselerin ihtiyacını karşılamak için müracaat nisbetinde emisyon yapacaktır. Reeskont edilen senetlerin itfası zamanı gelince, ihraç edilmiş olan banknotlar, kendiliğinden bankaya avdet ederek tediye vasıtası miktarile iş hacmı arasındaki muvazene bozulmıyacaktır. Görülüyor ki, Merkez Bankasının buradaki rolü, bir kredi yaratıcısı, hususî müteşebbisler taratarafından yapılan işlere para kaynağı olmaktır. Böyle bir ihtiyaca tekabül etmeyen bir Merkez Bankasının esasen millî iktisatta hikmeti vücudü yoktur.

●

Yukarda izah ettiğimiz mekanizma, piyasada kendiliğinden, in-

siyakı bir surette iş canlılığı olduğu zamanlara mahsustur. Memleketi sür'atle kurmak mecburiyetinde bulunduğumuz bugünkü vaziyeti nazarı itibare alalım. Devlet memleketin ana sanayiini kuracak ve binaenaleyh memlekette iş yaratacak ve iş hacmını genişletecektir. Sanayi kuruluşunda devletin tevzif ettiği müesseseler, tıpkı insiyakı piyasa hareketlerinde bankaya müracaat eden hususî müteşebbisler gibi, Merkez Bankasının para yaratma fonksiyonundan istifade edemezler mi? Sanayi tesisatı ve diğer büyük millî işler karşılığı kısaca devletin (produktif) müsmir işleri karşılığı bir kredi ekispansiyonu yapılamaz mı? Pekâlâ yapılabilir. Nitekim bugün bir çok memleketlerde devletin iş yaratma hususundaki produktif mesaisinin bu suretle kredite edildiğini müşahede ediyoruz: Almanya, Amerika, İtalya gibi. Millî sanayi kurma işini üzerine alan müesseselerimiz, programın tatbiki seyrinde muayyen işlerin plânları mukabilinde elde edecekleri mütemmim kredilerle halkın tediye kabiliyetini zorlamadan sınaî tesisatı, büyük millî işleri kolaylıkla tahakkuk ettirmek imkânını bulacaklardır. İş mukabili yaratılan kredinin piyasada bir muvazenesizlik tevlit etmiyeceğini yukarda söylemiştik. Esasen paranın iştira kuvvetini, miktarı değil, piyasadaki konjuktur hareketlerinin seyri tayin etmektedir. Binaenaleyh beş senelik programın ve teferrüatının tatbiki yolunda yapılacak bir kredi ekspansiyonu, hiç bir zaman bir inflâsyon tehlikesi tevlit edemez.

İthal edilecek sınaî tesisattan dolayı, döviz cephesinden paranın sukutuna mani olmak için iştiraatı millî emtea mukabili yapmak mümkündür. Binaenaleyh döviz tediyatı yerine takas usulünün yahut ihraç olunacak maddelerimizin hariçte satış bedelleri mukabilinde mübayaatta bulunma tarzının haricî ticaretimizide merkezi sikleti teşkil etmesi lâzımdır. Fakat bunun için de haricî ticaretin kontrol altına alınması, bir çok esaslı maddelerin devlet teşkilâtları vasıtasile ihraç olunması icap eder.

Bugün paramız mumyalaşmış, donmuş bir haldedir. Yeni açılacak iş sahalarına göre ona elâstikiyet vermek, başka tabirle Merkez Bankasına yeni kuruluşta yeni fonksiyonlar tahmil etmek lâzımdır. Devletin iktisat politikasının yeni safhasında Merkez Bankası, artık yalnız passif bir kambiyo regülâtörü de-

ğil ayni zamanda yeni açılan iş sahalarını yaratacğı kredilerle canlandıran aktif bir müessese olmak zaruretindedir. Millî produktif işler için halkın çok mahdut olan tediye kabiliyeti haricinde ancak bu kaynaktan istifade etmek mümkündür.

Cumhuriyet Merkez Bankası,
Devlet iktisatçılığının
Aktif kredi kaynağı olmalıdır.

Eser ve Halk.

Yakup Kadri.

Eski lâtin şairi Horatio, kendi eserine şöyle hitap eder:

«Kitap, ne yapsam nafile, gözün hep kitapçı dükkânlarındadır. İffet ve hicap sahiplerine aziz olan anahtarlardan ve mühürlerden, sen, nefret ediyorsun; yalnız küçük bir zümre tarafından tanılmak sana yetmiyor, mutlaka geniş halk yığınlarına doğru gitmek istiyorsun; sen ki, bunun için yapılmamıştın.
«Haydi, can attığın yere git. Fakat, bir kere gittin mi geriye dönmek yok. Biri, seni yırtmağa başlarken «Ne ettim, eyvah; ne istedim.» diyeceksin; ve bilirsin; okumaya doymuş kitap meraklısı seni ne çabuk kapayıp bir yana bırakıverir. Eğer senin inadına karşı olan öfkem beni aldatmıyorsa, sana nihayet, Roma içinde bir parlak talih vadedebilirim; o da, gençlik seni terketmediği müddetçe... bir kerre avamın elinde kirlenmeğe başladın mı, artık, hareketsiz güveler tarafından sessizce kemirilip gideceğinden şüphen olmasın. O vakit, sözüne kulak asmadığın nasihatcın, bir öfke anında itaatsız eşeğini uçuruma atan adam gibi, arkandan gülecektir. Bir kimseyi kendi arzusuna rağmen kim kurtarabilir? Seni bir başka akıbet daha bekliyecek: sarsak ihtiyarlığında mutlaka, bir köy hocasının eline düşeceksin; o, senden, afacan mektep çocuklarına, dil dersinde bir takım temrinler çıkaracak.»

Şu 1934 yılında, her hangi bir edebî eseri bekleyen akıbet de bundan daha parlak, veya bundan başka türlü bir şey değildir. «Bir defa gittin mi, artık geriye dönmek yok!» Bu sözü, her muasır müellif yeni çıkan her kitabının arkasından ayni istirap ile haykırabilir. Hele, eserinin içine kalbini koymuş bir sanatkâr için her intişar, bir evlât acısı kadar elimdir. Bir eserin bir evlâttan ne farkı var? Bu da, öbürü gibi bizim iliklerimizin içinden süzülerek çıkmıyor mu? Bunu da öbürü gibi bin dikkat ve ihtimam ile bakarak, besleyerek meydana getirmiyor mıyız? Fakat, işte bir defa konuşup yürümeğe başladı mı, halk dediğimiz karanlık uçurum onu masalların devleri gibi bir solukta ken-

dine doğru çekiyor, ve bir defa gitti mi, artık geriye dönmek yok!

Bari orada rahat mdır? Bari, orada kendisine, bizce lâyık olduğu yer verilmiş midir? Bilemeyiz. Yalnız, ondan bize, arasıra birbirini tutmaz bir takım haberler gelir. Bu haberlerin bazısı, bize eserimizin idbarından, bazısı ikbalinden bahseder. Lâkin, kimse, hiç kimse, ona koyduğumuz yürek usaresinden bize bir şey söylemez. O eskiyip unutulup gidinceye kadar kusurları gibi meziyetleri de yalnız bizim içimizde bir sır halinde kalır; kari yığını dediğimiz o binlerce kişiden hiç birine ayan olmaz. Ona her kes kendine göre bir mânâ verir. Kendi mizacına, kendi kültürüne veya kendi akıdelerine göre onu ya kabul ya reddeder. Gûya sanat işlerinin bir ehlihibresi sayılan münekkit de bu *her kes* ten başka bir kimse değildir.

Anatol France'la Jules Lemaître, ilmî veya objektif tenkiğe mukabil subjektif tenkidi ikame ettikleri vakit dememişler miydi ki, «her edebî tenkit, bir eserin bir mizaç arkasından görünüşüdür.» Biz, bu mizaç kelimesine *kültürü* ve *akideyi* de ilâve ettik. Artık, varın; kendisi de bizzat, muayyen bir mizacın, muayyen bir kültürün, muayyen bir akidenin mahsulü olan bir sanat eserinin el tarafından haklı ve dürüst bir taktire mazhar olabileceğine ihtimal verin!

Bazı münakaşalı eserleri şöyle bir yana bırakıyoruz. Meydana çıktığı günden itibaren halkın rğabet ve muhabbetini kazanmış maruf ana eserleri ele alalım. Meselâ bir «*Hamlet*» ten İngiliz halkı içinde her kesin ayni manayı çıkarıp, ayni zevki almasının imkânı var mıdır? On dokuzuncu asrın ortalarına kadar komik bir tip olarak telâkki edilen Donkişot'un ne kadar hüzün verici, hattâ ne kadar dramatik bir insan örneği olduğunu neden sonra nihayet anlamış bulunuyoruz. Fakat, halkın aşağı tabakaları bu betbaht şovaliye'nin acı sergüzeştlerine hâlâ kahkahalarla gülmekte devam ediyor. Acaba, bu halk mı haklıdır; yoksa Don Kişota kendi mizaç ve kültürlerine göre bir mânâ vermiş olmaları çok muhtemel olan seçme münevverler zümresi mi? Bu hususta ki merakımızı ancak Cerventes'in kendisi tatmin edebilirdi. Amma, Cerventes öleli aşağı yukarı dört yüz elli yıl oluyor.

Ya Cerventes bugünün adamı olsaydı ve şimdi aramızda bulunsaydı, ona, bu davada bir hakemlik vazifesi vermek aklımız-

dan geçecek miydi? Ne gezer; *Chevalier de la Triste Figure* hakkında gene her kes istediğini söyliyecek; kimi gülecek, kimi ağlayacaktı; fakat, eminim, hiç kimse ona, «sen bu tipi bizi ağlâtmak, için mi, yoksa güldürmek için mi yarattın?» diye sormağı düşünmiyecekti.

Zira, mademki, bir eser intişar ediyor, yani halka, halkın eline teslim olunuyor, o, artık halkın malı demektir; ve onun üzerinde artık, müellifinin manevî bir hakkı yoktur.

Lâkin sanat ve edebiyat tarihi, halk dediğimiz, okurlar yığınının ne kadar adaletsiz ve isabetsiz bir hâkim olduğuna dair yüzlerce misal ile doludur. Bu hâkim, çok defa büyük usta işlerini ateşte yakıp en acemî işlerini başüstünde taşıdığı gibi, çok defa da, kendi verdiği bir hükmü gene kendi eliyle nakzedecek derecede şek ve tereddüt içine düşmüştür. Gerçi, haklarını öldükten sonra kazanmış sanatkârların adedi sayılmayacak kadar çoktur.

Bütün bu düşüncelerin, bizi, nasıl bir neticeye doğru götürmesi lâzımgelir? Aristokrat ferdiyetçi ile beraber «Mademki, halk beğenmiştir; öyle ise kötüdür mü?» diyeceğiz. Yoksa, demagog münekkitle bir olup, her yeni çıkan eserin kıymetini, üstündeki tiraj rakamlariyle mi ölçeceğiz?.

Gelecek makalede bu suallere bir cevap bulmağa çalışacağız.

Yakup Kadri Beyin son romanı

ANKARA, henüz çıktı. Almak istiyenler "Ankara'da, Akba Kitapevi,, ne müracaat etmelidirler. Kitap, posta ücreti kitapçıya ait olmak üzre gönderilir.

Fiatı: 1 liradır.

Plânlı Dış-Ticaret ve Dış-Ticaret Ofisleri.

Burhan Asaf.

Dış - ticarette buhranöncesinde cari olan usul tekbaşlarına ve kendi hesaplarına çalışan ithalât ve ihracat tüccarlarının beynelmilel emtia mübadelesini liberal usuller dahilinde ve kâr barometresinin verdiği direktiflere göre idare etmeleri idi. Mahalli fiyat ve mahalli piyasadan beynelmilel fiyat ve beynelmilel piyasaya kadar, emtianın fiyatını istihsal kademesine hâkim olan serbest rekabet ve bir de mahalli'den beynelmilel'e kadar olan borsalar tayin ederdi. Bu arada, meşhur arz ve talep kaidesi rol oynar ve toptancı tüccarların diledikleri münakalât vasıtalarını seçmeleri, *cif* ve *fob* esaslarından birinden birini tercih etmek üzre, kendilerine bırakılırdı.

Buhran ile beraber, hemen her memleket için, tediye muvazenesi ile ticaret muvazenesi, birinci derecede ehemmiyet kazanmıştır. Ve hemen her memleketin para politikası, bu iki muvazenenin gayet sıkı bir surette kontrolünü emreylemiştir. Fakat bu iki muvazeneye yapılan müdaheleler, serbest ticareti ortadan kaldırmakta gecikmemiştir.

Tediye muvazenesinin ve alelûmum beynelmilel tediye işlerinin kontrolü, ortaya bir takım usuller atmıştır. Bunların başında, Merkez Bankaları vasıtasile yapılan döviz takyidatı ve klering anlaşmaları gelmektedir.

Ticaret muvazenelerinin kontrolünü temin eden usuller arasında ise, kuvvetli gümrük memnuiyetleri, ve kontenjan vardır.

Her iki muvazeneyi birden kontrol eden bir diğer usul de, Sovyetlerin devlet ticaret inhisarıdır.

Bütün bu usullerin gayesi, dış-ticaretin herhangi bir memleket namına kontrolü olmakla beraber gerek tatbik şekilleri gerek ise tesir ve aksitesirleri bakımından, aralarında mühim farklar vardır.

Bazı memleketler, tediye muvazenesini kontrol ederek emtia mübadelesini serbest bırakmışlar; bazıları ise ticaret muvazenesini kontrol ederek tediyeleri serbest bırakmışlardır. Fakat çok geçmeden anlamışlardır ki, tediye muvazenesi ile ticaret muvazanesi, birbirleri üzerinde o kadar müessirdir ki, bunlardan yalnız birisinin doğrudan doğruya diğerinin ise kontrol edilen muvazene vasıtası ile kontrol edilmesi hem gayri kâfi, hem de bazan zararlıdır. Ve bunun üzerine, çifte-kontrol metodu doğmuştur. Meselâ bizde ve Almanyada, her iki muvazene de kontrol edilmektedir. Fransada, daha ziyade ticaret muvazenesine ehemmiyet verilmektedir.

Şüphe yok ki, muvazenelerin kontrolü meselesinde en mühim rolü, memleketlerin iktisadî bünyeleri oynamaktadır. Nitekim umumî bakımdan olan ticaret politikasında dahi, memleketlerin «en fazla müsaadeye mazhar millet» esasını yahut «iki taraflı anlaşma» esasını tercih etmekte ısrar eylemeleri de bundan dolayıdır.

●

Demek oluyor ki, liberal iktisat devrinin «serbest ticaret» esası gibi «en fazla müsaadeye mazhar millet» esası da sarsılmış ve ortaya bütün bir «dış-ticaret ilmi» çıkmıştır. Bu ilim, son şeklini bulmamış olmak ve millî iktisat bünyelerine mütemadiyen ârız olan değişiklikler ile birlikte mütemadiyen tahavvülâta uğramakla beraber, mevcuttur. Ve kaide olarak istikametini, şu iki birbirine zıt zaruretten almaktadır:

1. — İstihsalde ferdiyetçi esası muhafaza etmek;
2. — Ferdiyetçi esasa hiç te mülâyim davranmayan yeni beynelmilel mübadeleyi elden geldiği kadar tanzim etmek.

Tediyelerde, basit bir *döviz kontrolünün* kâfi gelmiyerek *klering* gibi daha şamil ve daha müteaddî bir usule baş vurulması, ticaret muvazenesinde, *gümrük himaye ve memnuiyetlerinin* kâfi gelmediğini görerek keza şamil ve müteaddi olan *kontenjan* usulüne geçilmesi, hep bu birbirile telifi son derece müşkil olan yukarıki iki zaruretten gelmektedir.

Serbest ticaret devrinde, bu iki unsur arasında tezat yoktu. Bilâkis, tam bir mütabakat vardı. Dış-ticaretten anlaşılan mânâ şu idi ki, ferdin hak ve mes'uliyet çerçevesi dahilinde istihsal edilmiş olan emtea keza ferdin hak ve mes'uliyetleri kanalından

mübadeleye arzediliyor ve bu parça parça mübadelelerin heyeti mecmuasından memleketlerin dış-ticaret vekûnları meydana geliyordu.

Yalnız, ne *klering* ne de *kontenjan*, kendilerinden beklenen büyük faydaları verememişlerdir. Bu iki tedbir sayesinde, gerçi muayyen bir müddet için aranılan umumî muvazene temin edilmiştir. Fakat bunun hemen arkasından, ticaret ve mübadele hacmının gittikçe daraldığı hattâ daralmak temayülünün gittikçe daha *accentué* bir hal aldığı görülmüştür. Ve işte bunun için, modern mübadele ilminde yeni taharriler yapılarak, «iki taraflı anlaşmalar» kanalından bir nevi *kontrollü serbest mübadele* rejimine avdet imkânları araştırılmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz safha, budur.

●

Klering anlaşmaları kanalından tediyeleri ve kontenjan freni ile de emtia bedelleri yekûnunu kontrol etmekle beraber, «iki taraflı anlaşmalar»a mümkün olduğu kadar kuvvet vererek, sıkıcı tedbirlerin tesirlerinden yavaş yavaş kurtulmak arzusu, milletler arasındaki son ticaret anlaşmalarına, hâkimdir.

Fakat, bu da natamam bir teşebbüstür. Eğer «iki taraflı anlaşmalar»ın altına imzalarını koyan milletler, hakikaten birbirlerini itmam etseler, yani başkaca memleketlere mal satmaktan yahut bunlardan mal almaktan müstağnî kalabilseler, mesele halledilmiştir. Fakat böyle bir şeye imkân olmadığına göre, derhal eski «en fazla müsaadeye mazhar millet» prensibi, gelip, «karşılıklı ve iki taraflı anlaşma» prensibini baltalamaktadır.

Unutmamak lâzımdır ki, bugün için mevzuu bahsolan, daralmış bir istihsalin emtia yığınlarını elden çıkarmak olmakla beraber, *buhrandan hakkile çıkmış olmak için, istihsalin bir muntazam artma seyri göstermesi ve mübadelenin de buna ayak uydurması lâzımdır.* Halbuki «iki taraflı anlaşmalar» yoliyle, tahditlere uğramış istihsalin bile kâfi bir mübadele kolaylığına mazhar olması temin edilememiştir.

Ve, mübadele çıkmazı devam ettikçe, istihsal çıkmazı gittikçe derinleşmektedir. Kaldı ki, bir tarafın güçbelâ tatbik ettiği kleringler, kontenjanlar v. s. matlûp olan neticeleri vermekte taallül ederken öbür taraftan bazı milletler (bittabi böyle bir şey yapacak kadar zengin olan milletler) para esasına bir tekme

vurarak ve takyidî vasıtaların yanına bile yanaşmıyarak mübadeleyi ihracatları ve umumî muvazeneleri lehine, muvakkat ta olsa, halleylemektedirler. Meselâ İngiltere, Amerika, Japonya.

●

Kısaca beynelmilel mübadeleye bugün hâkim olan anarşiyi ve bu anarşiyi hiç olmazsa hafifletmek için baş vurulan çareleri anlatmak istedik. Yazımızın neticesine, hep mübadele ve mübadele usulleri çerçevesi dahilinde kalarak ta varmak mümkündür. Fakat bu, hem sathî, hem birtaraflı bir hareket olur.

Mübadele, iktisadın ancak bir safhasıdır. Ve eğer bu safhada bir takım hastalıklar görülerek bunların izalesi için mütemadiyen yeni yeni çarelere baş vuruluyorsa, şüphe edilmemek lâzımdır ki, hastalıkların asıl kökü, iktisadın kendisine gömülmüş durmaktadır. Beynelmilel mübadelelerin daha ziyade beynelmilel mücadeleler şeklinde cereyan etmesi de, bundan başka neye delâlet eder?

Uyanık memleketler, mübadele işini hiç bir zaman tek başına yahut mücerret olarak ele almıyorlar. Mübadelenin istihsalin bir fonksyonu olduğunu bildikleri için, asıl dikkat ve gayretlerini istihsal davası üzerinde teksif ediyorlar. Muhakkak ki, bir şeyi iyi yahut kötü şartlar altında, kolay yahut güç olarak mübadele etmezden evvel, bu şeyin, istihsal edilmiş olması lâzımdır. Bu şeyin kötü yahut pahalıya istihsal edilmiş olması, ne şüphe ki, derhal, onun mübadelesi imkânları üzerinde müessir olacaktır.

Öyle emtia var ki, bunların istihsalinden bazı memleketlerin vazgeçmeleri lâzımgelmektedir. Bu lüzumu tesbit etmemek bu hatayı işleyen memleketleri, canevinden vurabilir.

Keza, öyle emtea var ki, bunların satış fiyatlarında her hangi bir yükselmeyi beklemek gafletin bizzat kendisi demektir.

Umumiyetle, cihanın istihsal bünyesinde bir çok tebeddüller olduğu ve bunların esasını bazı memleketlerin sanayileşmeleri teşkil ettiği gibi; buhran fiyatları diye anılan bir çok fiyatların da, kendilerini gittikçe *normal fiyatlar* olarak kabul ettirmiş bulundukları da ayrıca bir hakikattır. Binaenaleyh, bazı memleketler bazı emtianın istihsalinden vazgeçmek zarureti karşısında kaldıkları gibi, hemen bütün istihsal sahalarında da, istihsal şartlarının düşük fiyatlara intibak ettirilmeleri ve her hangi bir ka-

zancın düşük fiyatların temin edeceği dar marjlara sığdırılması icap eylemektedir.

Bugünün istihsal işlerine hâkim olan bu iki zaruretle karşılaşmamış bir tek memleket yoktur denilebilir. Fakat bu iki zarureti olduğu gibi kabul etmiş bir memleket vardır. denilemez. İşte, devrimizin istihsal işlerine hâkim olan anarşinin sebebi bu olduğu gibi, mübadele sahasında görülen anarşinin de asıl sebebi budur. Bu sebebe bir de yukarıda izah ettiğimiz iki birbirine zıt zaruret inzimam eylemektedir:

1. — İstihsalde ferdiyetçi esasın muhafazası temayülü;
2. — Beynelmilel mübadelelerin ise, milletler arasında, milletçe tanzim edilmeleri lüzumu.

●

Beynelmilel mübadele işlerinin tanziminde görülen müşkilâtın aslî sebeplerine, bu suretle biraz dokunmuş oluyoruz. Bu aslî sebepler üzerinde durulmadıkça ve bunların izalesine çalışılmadıkça, beynelmilel mübadelede bir vuzuh ve selâmete gidilmesine imkân yoktur. Nasıl tediyelerin kontrolü ile emtea mübadelesini yahut aksi yani emtea mübadelesini kontrol ederek tediyeleri nizam altına almak imkânsızsa, istihsal davasının hallini mübadele meselesinin hallinden beklemek te, o derece kifayetsiz ve sathî bir görüşün mahsulüdür.

Halbuki cihanda hemen bütün memleketlerin yaptıkları budur. Bunlar, *mübadele* yi, sanki tek başına ve müstakillen mevcut imiş gibi ele alarak ve birbirlerinin buldukları usulleri taklit ederek istihsal vaziyetini çıkmazdan kurtarabileceklerini umuyorlar. Ve mütemadiyen muvaffak olamıyorlar, mütemadiyen usul değiştiriyorlar, mütemadiyen dibe batıyorlar.

Ufukta, şimdi, bir yeni usul belirmektedir: *plânlı dış-ticaret.* Şu var ki, *plân* ve *plânlı* kelimeleri, nasıl en geniş ve en çeşitli tefsirlere uğramak yüzünden ancak bazı menfaatlerin teminine kalkan olabildiler ise, bu sefer ki *plânlı dış-ticaret* in de ölü doğmuş bir çocuğa ad olması pek muhtemeldir.

Plânlı dış-itacert yahut *dış-ticarette plân* meselesi üzerinde daha evvelki neşriyatımızda durmuş olduğumuz gibi (1) Ferdinand Fried de, Alman dış-ticaretine ait olmak üzere, bu husus-

(1) KADRO, sayı 5: «Emtia kredileri ve Türkün alınteri» yazan: Burhan Asaf.

ta bir kitap neşretmişti. Bu sefer ki, *ptânlı dış-ticaret* rivayeti, Roosevelt Amerikasından gelmektedir. Hattâ bunun halli için lâzım beynelmilel müzakere ve hazırlıkları idare etmek üzere salâhiyettar bir zat bile tayin edilmiştir. Bu zat, Amerikanın sabık Roma büyükelçisi M. Child'dir.

Amerika, kendi dış-ticaretini tanzim etmek için, klering, kontenjan «iki taraflı anlaşmalar» v. s. gibi en genç usulleri intikal devresi için kullanmak niyetinde olmakla beraber, meseleyi kökünden halletmek istiyormuş. Bunun için de, bütün ithalât ve ihracatmın idaresini bir teşkilâta havale etmek niyetinde imiş. Bu teşkilât, Amerikanın münasebette olduğu memleketlerle temasa girerek, mübadele edilecek emteayı, hem nevi, hem miktar, hem fiyat hem de tediye şartları bakımından tesbit edecekmiş. Yani, Sovyetlerin, dış-ticaret Devlet inhisarı gibi bir teşekkül. Yalnız şu farkla ki, Sovyetler, Devlet namına istihsal ettiklerini Devlet namına satmakta ve Sovyet istihsalât ve istihlâkâtı için lâzım olan maddeleri keza Devlet namına satın almaktadırlar. Halbuki Amerikan teşkilâtı, Amerika halkı ile diğer memleketler arasında bir aracı, bir tekel ithalât ve ihracatçısı olarak vaziyet alacakmış.

Her hangi bir *Merkez Bankasının* bütün döviz ithalât ve ihracatını kendi elinde temerküz ettirmesi gibi, bir memleketin bütün dış-ticaretini kendi elinde temerküz ettirecek olan böyle bir *merkez dış-ticaret ofisi* teşkilâtı, şüphe yok ki, yeni bir şeydir. Ve şüphe yok ki, böyle bir teşekkül, bütün memleketlerde vücut bulduğu takdirde, dış-ticaret, artık bir takım şahısların elinden çıkacak ve devletlerin başlıca vazifeleri arasına girmekle memleketten memlekete ve milletten millete olan münasebet ve menfaat bağlarını toptan olarak, ahenkli olarak temsil edecektir. O zaman yalnız mübadele edilecek emteanın hacım ve fiyatlarını tayin etmek usulleri değil, tediye şartları ve hattâ beynelmilel kredi şartları bile değişecektir. Çünkü bugün kendisinden bir *anka*'dan bahseder gibi bahsettiğimiz *emtea kredisi*, para kredilerini ancak o zaman art plâna atabilecektir.

Beynelmilel mübdelenin böyle, mübadeleyi filen idare eden Devlet ofisleri tarafından yapılması ne demektir? Hiç şüphe yok ki, bu, «iki taraflı anlaşmalar»ın yerini «çok taraflı anlaşmalar»ın almasıdır. Bugün «Çok taraflı anlaşmalar» yapılmasına

ithalât işlerinin her tarafta fertler elinde bulunması, memleketler arasındaki mübadelelerin *toptan karşılaşmalarına* cevaz veriyor. Fakat milletler arasındaki mübadeleler hakikaten milletler arasındaki mübadelelere inkılâp ettikleri gün yani mübadeleleri idare edecek olan kuvvetler ve salâhiyetler ve mes'uliyetler, milletleri toptan temsil eden *Devlet*'ler olacağı gün, *münasebetlerdeki vahdet ve sadelik mübadelelerdeki sadelikleri ve kolaylıkları doğuracaktır.*

Ve, ne şüpheki, tekelden idare edilecek bu gibi mübadeleler, istihsal davasında da «çok taraflı anlaşmalar»ı aynen aksettirecekler ve bu da millî iktisatlar arasındaki istirkap, mücadele ve kanlı bıçaklı vuruşma yerine millî iktisatlar arasındaki ahenk, tesanüt ve sulhu ikame edecektir.

●

Bugün bu gibi ofislerden olduğu gibi, istihsal ve mübadele işlerindeki verimli ahenk ve vahdetten de uzağız.

Amerikalılar, böyle bir *merkez dış-ticaret ofisi*'ni hakikaten tesis etmek niyetinde midirler? Bunu bilmiyoruz. Yalnız, *plânlı dış-ticaret* derken, bizim kastettiğimiz şümullü tanzim işinin merkezinde, anlatmağa çalıştığımız teşekkül gibi teşekküllerin bulunması, şarttır.

Şimdi de biraz böyle bir dış-ticaret ofisi'nin bir millet ve bir devlet için ifade edeceği manalar üzerinde duralım:

1. — Ofis, dış-ticareti idare edebilmek için,

DIŞARI DOĞRU:

İthalât yapabilmek üzere dışarıdaki istihsalât merkezlerine ihracat yapabilmek üzere, dışarıdaki pazarlara

bağlı olacak, yani bunlara ait malûmat ile mücehhez olacaktır.

İÇERİ DOĞRU:

Bir taraftan müstahsillere (Serbest müstahsiller, kooperatifleşmiş müstahsiller, Devlet istihsal şubeleri)

Bir taraftan da müstehliklere (Serbest müstehliklere perakendeci ticaret vasıtasile, kooperatifleşmiş müstehliklere de istihlâk kooperatifleri vasıtasile)

bağlı olacak, yani bunlara ait malûmat ile mücehhez olacaktır.

2. — Böyle bir ofis modern bir Devlet için, isterse en güzel ve bütün gümrük sistemini ve daha bir çok vergi usullerini lüzumsuz kılacak merkezî bir varidat kaynağı; fakat istemezse, sadece memleketin iktisadî vaziyetini ve iktisadî gidişini gösteren en mühim bir iktisadî rasat istasyonu vazifesini görecektr.

3. — Ofisin müstahsiller namına sattığı mallarla müstehlikler ve perakendeci iç-ticaret namına satın alacağı mallara ait tediyeleri, bugün klering hesaplarında olduğu gibi, Merkez Bankası yapacaktır. Yalnız, böyle bir ofisle birlikte çalışacak olan banka, o zaman, ihracat ile ithalâta ne nisbette bir kredi açacağını, diğer millî bankalarla anlaşark çok daha kolay ve çok daha isabetli ve teminatlı bir surette tesbit edecektir. Ve burada,

4. — istihsal ile olan rabıta teessüs etmiş olacak ve hariç için lâzım olan istihsalâtın ne nisbette arttırılıp eksiltileceği taayyün edeceği gibi bu husustaki kredi işleri de plânlaştırılmış olacaktır.

5. — Dış-ticaretin filî kontrolü sayesinde istihsalât sahası üzerinde geniş ve selâhiyetli bir nüfuzu nazara sahip olacak olan devletin, hangi istihsalâtı âmme menfaatı dolayısile kendisine ve hangi istihsalâtı keza, fakat başka bir bakımdan nazarı itibare alınması lâzım âmme menfaati dolayısile serbest iş ehline yahut teşkilâtlanımış ve kooperatifleştirilmiş müstahsillere tahsis edeceğini anlaması, artık kolaylaşmış demektir. Fakat bu,

6. — bizatihi, PLÂN ve PLÂNLI DEVETÇİLİK demektir.

Gelecek sayıda "Yeniadam,, e cevabımız:

Ismail Hakkı beyin mefkûreciliği, ne için Türk mefkûreciliği değildir ?

Yazan
ŞEVKET SÜREYYA

Rakkamların anlattığı sanayi.

III.

Bizde değirmencilik sanayiinin bir ehemmiyeti mahsusası vardır. Bir defa gerek köylerde ve gerekse şehirlerde un ve ekmek istihlâkimiz, diğer garp memleketlerine nisbetle fazla olduğu yani halkın en büyük gıdasını ekmek teşkil ettiği gibi gene Anadolunun en büyük istihsali olan buğdayın un halinde iç pazara sevki ve hattâ mümkünse komşu memleketlere ihracı da değirmen sanayiimizin vaziyetile alâkadardır. Zaten iç ve dünya piyasasında fiyatı çok düşük olan buğdaya bir de gayri iktisadî değirmen sanayii yüzünden zam yapmak icap ederse değil komşu memleketlere sevk hattâ iç pazar da bile sürümünü kaybetmeğe, çok iptidaî değirmenlerde öğütme ve taş havanlarda (dibeklerde) dövme haline ric'at etmek tehlikesi baş gösterir ki bu; kurulmuş ve kurulacak olan değirmen sanayimiz için kötü bir akibet demektir. Sanayi istatistiğinin verdiği rakamları bilhassa bu cepheden tetkik etmek ve buna mâni olacak çareleri düşünmek bizim için çok faydalı olacaktır.

Ziraat sanatlarımızın umum sanayie nisbeti adet itibarile % 44 ve istihsal kıymeti itibarile % 54.2 dir. Yalnız başına un sanayii ise adet itibarile ziraat sanatlarımızın % 38 ni istihsal kıymeti itibarile %26 sini teşkil eder.

Tesis tarihlerine gelince; 144 müesseseden ancak 50 tanesi 1123 den evvel mevcut imiş ve diğerleri şu senelerde teessüs etmiştir.

1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
10	13	20	22	21	31	33	22	11	3

Bu rakamlara nazaran bizde un fabrikalarının tesisi 1929 senesine kadar muntazam surette tezayüt etmiş ve 1929 dan itibaren gene muntazam surette azalarak 1932 de yeni tesis 3 e düşmüştür. Buna göre hali hazırda un fabrikasına olan zahiri ihtiyaç hemen de kapanmış gibidir. Nitekim İstanbuldaki fabrikalardan bir kısmının işsizlik dolayısile faaliyetini tadil etmesi bu zannı vermektedir.

Son senelere kadar un ve buğday ithalâtçısı olan memleketimiz için 1923 den evvelkine nazaran bu takriben 5 misli artış büyük bir terakki eseri olmakla beraber bunu bir de istihsalin kemiyeti bakımından tetkik edersek bu sahada henüz kat'î ihtiyacın kapanmış olmaktan hayli uzak bulunduğunu görürüz. Tekmil fabrikaların 1932 deki istihsallerinin kıymeti 19,4 milyon liradır. Bu istihsal istatistikte kilo olarak gösterilmediği için nüfus başına isabeti ancak una vasatî bir fiyat kabuliyle takribi olarak bulmaktan başka çare yoktur. Bu vasatî fiyatı kilo için 7 kuruş kabul edersek istihsal takriben 275 milyon kilo eder.

Un sarfiyatı yalnız dahilde olduğuna ve nüfus başına bizim memleket için seende 150 kilo istihlâk kabul edildiğine nazaran bu istihsal 1,8 milyonluk bir kütlenin istihlâkine tekabül eder ki, bundan da bizim fabrikaların un istihsalinin yalnız büyük şehirlerde kaldığı ve köylünün hattâ bir kısım kasabalının istihlâk ettiği unun gene eskisi gibi ufak değirmenlere munhasır bulunduğu anlaşılır. (Yalnız şehirler nüfusu 2 milyondan fazladır.) Vakıâ köylünün nakliye ücreti ve saire dolayısile eski su değirmenlerine bağlı kalması tabiî görülebilir ise de makinalı sanayiin temin etmesi lâzımgelen ucuzluk dolayısile şimdilik kısmen ve şehirler etrafındaki köylerde olsun bu fabrikaların köylü istihlâkini de kendisine çekmesi icap ederdi. Filhakika unun satış kıymeti ile iptidaî madde kıymeti arasındaki farka bakılırsa 16,09 milyon iptidaî madde kıymetinin satış esnasında 19,4 milyona baliğ olduğu ve üğütme masrafının vasatî olarak % 17,5 bulduğu görülür ki, bu da bizim köylü için tediye edilemiyecek kadar büyükçe bir yüktür.

Un fabrikalarının en mütekâsif ve iş hacmının en büyük bulunduğu yer İstanbuldur. Buradaki 11 fabrikanın istihsal miktarı 6,3 milyon lira kıymetini yani tekmil Türkiye istihsalâtının % 32,5 ni teşkil etmektedir. Beher fabrikaya isabet eden vasatî kuvvei muharrike ise 270 beygir gibi epeyce büyük bir miktardır. Buna mukabil meselâ İzmirde 11 fabrikanın tekmil istihsalâtı 2,1 milyon lira ve beher fabrikaya isabet eden beygir kuvveti 110 olduğu gibi Kocelide 11 müesseseye isabet eden istihsal ancak 250,000 lira ve beher fabrikaya isabet eden vasatî takat 29 beygirdir. Fakat şurası da gariptir ki, İstanbuldaki tesi-

satın daha büyük ve daha fazla iş hacmına sahip olmsına rağmen üğütme masrafına yaptığı zam iptidaî madde kıymetine nazaran % 21, İzmirde ise % 14 hattâ Konyada ancak % 5,5 dir. Kocaelinde bu miktar % 30 gibi hayli fahiş bir miktara baliğ oluyor ki, tesisatın küçüklüğü dolayısile bunu tabiî görmek icap eder. Fakat buğday ve unu millî iktisat siyasetinin ana direği sayan bir devletçi rejim için tekmil bu fabrikalar bir kül olarak ele alındığı ve un işinin heyeti umumiyesi en rasyonel şekilde tanzim edilerek plânlaştığı zaman verimle üste binen masraf ve nakliye ücreti gözönünde bulundurularak hangi fabrikaların çalışması lâzımgeldiği ve hangisinin durması icap ettiği görülecek ve meselâ İstanbuldaki büyük tesisat iş azlığından tatili faaliyet ederken veya az iş dolayısile sermaye servisi fiyat teşekkülünde büyük bir yük teşkil ederken çok yakındaki diğer bir takım ufak fabrikaların daha fena bir randımanla çalışmasına müsaade olunmıyacak ve bu yüzden husule gelecek nakliyat ise gene Demiryollar kanalile Devlet eline geçmiş bulunacaktır.

Kuvvei muharrike itibarile de un fabrikalarını tetkiki şayanı dikkat neticeler vermektedir. İstanbuldaki 11 fabrika ile, Ankara, Adana, Kayseri, Konyadaki birer fabrika çıkarılırsa Türkiyede elektrikle çalışan başka un fabrikası görülmiyor. Diğerleri su, buhar, tenvir gazi, benzin ve sair yağ motorlarile işlemektedirler. Yukarıda izah ettiğimiz gibi ekserisi büyük şehirlerde ve şehir elektrik santrallarının tevzi şebekesi dahilinde bulunan bu fabrikaların elektriği kuvvei muharrike olarak kullanmamaları enerji siyasetimiz noktai nazarından çok şayanı dikkattir. İstanbuldaki on bir fabrika elektriği kuvvei muharrike olarak kullanmıştır, çünkü elektrik bu şehirde vâsi mikyasta istihsal edilir, yerli mahruk olan kömürden istihsal edilir, binaenaleyh ucuza mal olur, diğer şehirlerde ise iş tamamen bunun aksidir. Kadro'nun şimdiye kadar müdafaa ettiği yerli mahruk ve bol, ucuz enerji davasının en bariz bir misali.

Diğer mıntakalarda buğdayın un haline gelmesi esnasında fiatlara yaptığı zammı tetkik te bu mıntakalardaki sınaî faaliyet için bir mikyas teşkil edeceğinden ehemmiyetlidir. Sıra ile Edirnede bu masraf buğday fiyatına nazaran takriben % 25, Bursada % 11,5, Eskişehirde % 26 İspartada % 20, Diyarbekirde % 27, Mardinde % 30, Siirtte % 72 hattâ Karsta yüzde 145

olduğu görülür. [Karsta bir fabrikanın istihsal ettiği unun kıymeti 6900 lira ve iptidaî madde yani buğday fiyatı 2400 liradır.] Bu fark bu kadar büyük olmamakla beraber bizzat sahil şehirleri arasında da görünmektedir: İzmirde % 14, Samsunda % 15, Tekirdağında % 16 olduğu halde İstanbulda % 21 dir.

Diğer taraftan bu fabrikaların havi oldukları makina ve bina sermayesile bunların yekdiğerine ve mecmularınınistihsal kıymetine nisbetleri şayanı dikkattir. Çünkü geçen seferde izah ettiğimayesile bunların yekdiğerine ve mecmualarının istihsal kıymenin buna yakın veya müsavi olduğu yerlerde istihsale binecek sermaye servisi kendisini daha fazla hissettireceği gibi istihsalin heyeti umumiyesile bina ve makina sermayesi mecmuu arasındaki nisbet te bu sermayelerin faiz ve amortismanlarının istihsal kıymetini çoğaltıp azaltması, diğer tabirle rasyonellik derecesini indirip fazlalaştırmasını mucip olur. Meselâ 50.000 liralık makina sermayesine malik iki müesseseden birincisinde bina kıymet. 25,000 diğerinde 50,000 olursa, birincisinin maliyet fiatı hesabında 75,000 lira için faiz ve amortisman hesap edilirken ikincide 100,000 lira sermayenin faiz ve amortismanını hesap etmek lâzım gelecektir. Keza ayni sermayeye malik iki müesseseden birisi 50,000 diğeri 100,000 liralık istihsal yaptığına göre sermaye servisinin her iki müessesede satış fiyatı üzerinde yapacağı tesirde 2:1 nisbetinde olacaktır. Muhtelif mıntakadaki değirmen sanayimizi buna göre tetkik edersek şu rakamları elde ederiz:

Şehirler	Makina kıymetinin bina kıymetine nisbeti	İstihsalin makina ve bina kıymetine nisbeti	Mülâhazat
İstanbul	2,2 : 1 (*)	3,1 : 1	(*) Kirada bulunan 6 müessesenin binasıda nazarı itibara alınırsa bu nisbet 1,5 : 1 e düşer.
İzmir	4,5 : 1 (**)	3,4 : 1	
Edirne	5,4 : 1	1,7 : 1	
Konya	1,9 : 1	6 : 1	
Gaziantep	2,8 : 1	2,1 : 1	(**) Kirada bulunan 6 müessesenin binası nazarî itibara alınırsa 4 : 1 e düşer.
Mardin	5,5 : 1	1 : 1	
Erzurum	1,1 : 1	0,85 : 1	
Kars	6 : 1	0,2 : 1	

Bu cetvelden çıkarabileceğimiz başlıca neticeler şunlardır: İz-

mirdeki fabrikaların tesis hacmının küçüklüğüne rağmen rasyonellik derecesi İstanbula nazaran daha yukarıdadır. Edirnede istihsalin sermayeye nisbetle azlığı fabrika adedinin çokluğundan yani fabrikaların ufaklığından başka buranın iktisadî ve coğrafî vaziyetile de alâkadardır. Konyada makina ve bina sermayeleri arasındaki nisbet fena bir şekil gösterdiği halde istihsalin sermayeye nisbetindeki yüksekliğin buradaki işçi yevmiyesinin düşüklüğü, kâr ve diğer masraf normalarının aşağılığı dolayısile fazla rekabet kabiliyetinden ileri gelmektedir. Memleket içerisine ve şarka gidildikçe sermaye ve istihsal arasındaki fena nisbetin arttığı ise aşikâr olarak görülmektedir.

Bu tetkiklerimiz bizi şu neticeye isal eder: Makinalı değirmen sanayimiz henüz büyük şehirlerimizin hududunu aşacak bir vüs'at ve mevcut eski değirmenleri kısmen olsun ortadan kaldırabilecek bir rasyonellik derecesi ihraz edememişlerdir. Adet, sermaye ve istihsal fiyatı itibarile çok parçalı ve hattâ ayni iktisadî ve coğrafî şartları haiz mıntakalarda bile çok bambaşka şekiller irae etmektedirler. Bunları bu parçalı ve gayrı iktisadî istihsalden kurtararak hep bir örnek, hep bir fiyatta istihsale sevkedebilecek yegâne kuvvet buğday ile beraber bu sahayı eline alacak olan Devletin tanzimi olacaktır. Bu hususta en kat'î misali vermek için gene istatistik kitabının rakamlarına müracaat ediyordum. Meselâ Devlet inhisarı altında bulunduğu için tanzim edilebilen alkol sanayiinde yalnız 11 müessesenin istihsal ettiği alkolün kıymeti 13,8 milyon liraya baliğ olmaktadır. Beher müessese için 1,25 milyonluk bir istihsal. Vakıâ alkolün fiyat teşekkülü Devletin inhisarında olduğu için bu miktarlar bu sebepten yüksek bulunduğu iddia edilebilirse de satış fiyatı bir kaç misli azaltsa bile beher müesseseye isabet edecek istihsal kıymeti vasatisi diğer sanayideki müesseseler vasatisinden mutlaka çok yüksek bulunacak keza rasyonellik derecesi de o derece yukarıda olacaktır. Bir çok yerlerde bizzat sahiplerinin dahi teşne bulunduğu Devletin müdahele ve tanzim siyasetidir ki, memleketimiz için en hayatî meseleyi teşkil eden buğday ve un işini halledilecektir.

Kronik :

Moda ve Sakarya.

Ankarada, bu ay, Çocuk Bayramından önce üç gün süren bir Hanımlar Moda Bayramı oldu İtiraf etmek lâzımgelir ki, bu, öbüründen çok daha büyük bir şevk ve heyecanla geçti. Ankara Plas'ın önü, millî merasim günlerini hatırlatan bir manzara arzediyordu. Sıra sıra hususî arabalar, lüküs (!) kira otomobilleri, en az iki yüz metrelik bir mesafe boyunca kaldırım kenarında pırıl pırıl dizilenmiş duruyordu.

Ankaranın en kibar (!), en şık (!) hanımları, üç gün durmaksızın, helecan içinde, bu arabalardan inip otelin hall'ine taşındılar ve hall üç gün, saat dörtten yediye sekize kadar bu süslü, kokulu kadın kalabalığiyle, fasılasız, dolup boşaldı, dolup boşaldı.

Biz, on yıldan beri, ne Ankara Palas'ın, ne de Ankarada herhangi bir umumî toplantı yerinin bu kadar ittiratla, bu kadar sadakatle, bu kadar istek ve şuurla harekete geldiğini görmemiştik. Böyle bir canlılık temini için, meğerse, Rue de la Paix'den veya Rue du Faubourg Saint Honoré' den esecek bir nefha kâfi imiş! Ciddî konferanslarda, millî içtima günlerinde dört beş yüz kişilik tiyatro salini ancak mekteplerden toplanmış çocuklarla doldurubilen Halkevi bundan sonra şu sayıdığımız Paris sokaklarından böyle bir hava getirmeğe baksın; yoksa, bir gün gelir, belki, bu mektep çocukları da soluğu bu güzel kokulu otel hall'inde alırlar.

Zaten, bizim, üç gün hayretle seyrettiğimiz bu moda içtimalarında bulunan Ankaralı hanımlar, ekseriyetle hep Halkevi, Yerli malı içtimalarının kaçkınları değil mi? Hangi birinin yüzüne dikkatle baksak, 12 İlk-kânun cuma günü, giyinmek, süslenmek, için dışarıya, artık, on para vermemeğe yemin eden ve Millî Tasarrufun hararetli hatiplerini gözyaşlariyle alkışlayan hamiyetli Türk hanımlarından birini görürdünüz. Lâkin, onlar, size, kafalarında hiç böyle bir günün hatırası yokmuş gibi bakacaklardı. Çükü, süs cezbesi ve moda heyecanı o dakikada onları, hemen hemen instinktif birer mahlûk haline sokmuştu.

●

Hangi kanun, hangi yasak, hangi ihtilâl ve inkılâp kudreti kadınla beraber doğan ve kadınla beraber ölen bu müthiş ihtirasın önüne geçebilmiştir? Büyük Fransız İhtilâli boynunu cellât satırına uzatırken saçlarını düzelten Marquise'ler, Comtesse'ler görmüştür. Bunlardan biri, son deminde kendisini teselliye gelen papasa: «Hiç gam yemiyorum: bu yıl guillotine'de ölmek m o d a oldu.» diyordu.

Harbiumumî sonlarında, aç kalan şehirlerde, kırk sekiz saattir ağzına bir damla gıda girmemiş sarı benizli genç kızların bir öğün yemeğe bir çift ipekli çorabı tercih ettikleri görüldü.

Komünist âleminde on beş yıl süren en şiddetli tedbirler, proletarya karısını Paris modasına göre giyinip süslenmek teşebbüslerinden menedeme-

dı. Nihayet, Moskovada da bir moda mecmuası çıkmağa, bir moda evinin tezgâhları işlemeğe başladı.

Onun için, biz, Türk kadınının umumiyetle modaya ve süse düşkünlüğüne kızmıyoruz; yalnız, bu hususta Paris terzihanelerinin, Paris kumaş fabrikalarının zevkine ve fantezisine daha doğrusu, hesap ve menfaatine esir olmalarına acıyoruz. Bu yabancı ticarethanelerinin, bize mallarını sürüp varımızı yoğumuzu çekmek için kullandıkları metot, her Avrupalı istismarcının Afrika'da, Çat gölü kenarında oturan zencirleri parlak ve renkli boncuklarla avlarken kullandıkları metodun aynıdır. Bütün ekonomik düşünceleri, şöyle bir yana bırakıyoruz. Yalnız, Türk kadınının milli gururuna ve şahsî zevki selimine hitap ediyoruz: Kadının kendi şahsiyetinin, kendi gustosunun, kendi hünerinin bir inikâsı demek olan ve ancak böyle olduğu taktirde kendisine bir kıymet izafe edebileceğimiz zerafet işinde bu şuursuzluk ve bu şahsiyetsizlik bir zül değil midir? Kumaşının rengi ve desenleri başkaları tarafından tespit edilen, biçimi bizim bedii duygumuzun bir ifadesi olmıyan bir esvabı taşımakta ne gibi bir haz ve iftihar duyabiliriz? Bu, bizim olmıyan bir iğreti elbiseyle dolaşmamızdan başka bir mana ifade eder mi? Yabancı eller, bir kadına, kendi şuuru, kendi hüneri, kendi şahsiyetinin damgası inzimam etmedikçe hiç bir zefaret veremez; ancak, bir hazır esvap mağazasının camekânındaki kukla kadar süsleyebilir.

●

Renk ve biçim, her şeyden evvel, bir muhit, bir iklim mahsulüdür ve umumî manasiyle moda bir içtimaî hâdisedir. O iklimde güzel olan bir renk, bu iklimde çirkindir. O memleketin dekorlarına uygun gelen şekiller burada aykırıdır ve moda -velev geçici de olsa- bir ekonomik veya soisal zaruretin ifadesi olduğu için manasını mutlaka muayyen bir cemiyetin çerçevesi içinde alır.

Misal:

Bir zamanlar kısa etekler moda idi. Şimdi, hele gece robalarındaki etekler yerlerde sürünecek kadar uzun olmuştur. Bunun sebebi nedir? Bunun bir tek sebebi var: Avrupa kumaş fabrikaları şomajın önüne geçmek için dokuyup sattıkları kumaşların kemiyetini arttırmak istiyorlar ve bu hususta moda evleriyle (ki çoğu bu fabrikaların ya şeriki ya satış şubeleridirler) anlaşarak eteklerin uzamasına karar veriyorlar.

İşte, bu karar bir beynelmilel kanun halinde Sen nehri sahillerinden Sakarya kıyılarına kadar hükmünü icraya başlıyor.

Sakarya... Lâkin, Sakarya imperialist kapitalisma sisteminin bu gibi istilâ ve istismar hareketlerinin kırılıp hurdehaş olduğu bir müdafaa hattının adıdır. Orada döğüşenlerin ayakları çıplaktı ve vücutları, kumaş yerine bir takım paçavralara sarılı idi. O halde, öylece öldüler. Sakarya bunların kaniyle, belki, yer yer, hâlâ kızıl akıyordur. Ankara hanımları, siz, bu suların üstünden kırk may ipek çoraplarınız, Lanvin modeli tayyörleriniz, Pinet modeli iskarpinlerinizle, Rue de la Paix'nin kokularını saçarak gidip geliyorsunuz. Bu kaba komedyayı oynarken, yüreklerinizde - bir vicdan azabı demiyorum!- tiksintiye benzer bir şey de duymuyor musunuz? — Y. K.

Ahmet Hamdi Beyin mühim bir yazısı.

İstanbulun en mühim fikir ve hareket mecmuası olan (Kooperatif) de Ahmet Hamdi Bey, «İnkılâpçılık ve Türk inkılâbı» mevzuu etrafında yeni bir makaleler serisine başlamıştır. Bu serinin ikinci yazısı son çıkan (23) numaralı Kooperatifin baş sahifelerini işgal etmektedir.

Bu yazının ana mevzuu umumi bir tabir ile dünya buhranı dediğimiz büyük istihale hareketinin artık ortadan çekildiği ve kendi yerini yeni bir inkılâp oluşuna terketmiş olduğudur.

Hâdisatı adım adım takip eden zeki ve cüretkâr bir görüşün en son telâkki ve hükümlerini taşıyan bu kardeş yazıyı aşağıda hulâsa ediyoruz:

Acaba dünya bir buhran içinde midir? Yoksa, buhran dediğimiz şey yeni bir takım şartlara doğru cemiyetin akışı hareketleri midir?

Evvelce de bu sütunlarda kendi düşüncelerimizi izah fırsatını bulmuştuk:

Buhran, harp gibi, ihtilâl gibi cemiyette bir muvazene bozukluğuna alâmet olan hâdiselerdir. Her üçü de bozulmuş bir muvazenenin yerine getirilmesi hareketleridir. Ancak bir cemiyet bunlardan herhangi birini geçirdikten sonra muvazenesini bulamaz, ve tekrar diğer bir cins harekete doğru yol alır ve yine muvazene teessüs edemezse, o cemiyetin kendi bünyesinde bir değişikliğin ihtiyacı mevcut olduğu anlaşılır. İşte bu devrelere inkılâp devresi denir, ve cemiyet bir inkılâba doğru yol alma hareketine girmiş demektir.

Herkesin buhran dediği şey, bu umulmaz şekilde uzayıp kalan misafir, bir bakışa göre cemiyeti terketmiş, gitmiştir. Bizce artık dünyada klâsik manada buhran yoktur; belki dünya bir inkılâp hareketi içindedir. Gördüğümüz gayri tabii vaziyetler, sıkıntılar hep bu hareketin zaruri neticeleridir.

Ama inkılâp hareketi içinde olmak, bir oluşun içinde olmak değildir; bir oluşun, bir başka muvazenin içine geçmek ihtiyacını hissetmek demektir. Bu devrelerde cemiyetin eski dayandığı muvazene bozulmuş ve ona gömülmüş fikirler ve kanunlar iflâs etmiştir; yani bir taraftan cemiyet kendi idare edici kuvvetlerini dağıtmış, şartlarını kay[illegible]mıştır; diğer taraftan eski cemiyet nizamının ebedileştirdiği fikir ve ilim kalıpları çözülmüş, milli ve beynelmilel münasebetlerde hukuk ve kanun çerçeveleri bozulmuştur. İşte bu devrelerde hiçbir oluşun kıymeti, hiçbir varlığın ebediliği yoktur. Her şeyde devamlı bir değişme, her fikirde mukadder bir zeval vardır. Cemiyet dün inkâr ettiğini bugün kabul eder; bugün kabul edilen yarın reddolunur. Bu devrelerde bir doktrine bağlanmak irticadan başka bir şey olamaz. Doktrin ve doğma henüz kafaların veya realitenin içinde değil, hep dışındadır. İnsanlar her dakika gürül gürül akan ve dağınık bir mecra içinde yayılarak, kıvrılarak nereye gittiği belli olmayan bir şelâle gibi ancak sezilen hâdiseleri olduğu yerde mütalea ederek, ona o andaki kıymet hükümlerini vermiye çalışırlar.

İnkılâp devreleri, iki tip insanın yarattığı iki hâkim veya mahkûm fikrin çarpışmaları devresidir: Dogmatikler, Realistler. Dagmatikler ileri veya geri bir doktrine bağlan-

mış olabilirler. Fakat her ikisi de inkılâp devresi dediğimiz senelerin bir buhran devresi olduğunu iddiada musırdırlar. Onlarca bu devre muvakkattir; ve biraz sonra cemiyet ya eski şartlara dönecek, yahut ta büsbütün yeni şartlara ge çecektir. Müfrit libarellerle müfrit sosyalistler böyle düşünürler. İnkılâp devrelerinde bunlar, hâdiseleri takip ederek kendilerini ona uyduran realisteler tarafından her yerde mağlûp edilirler. Bunun en yakın misali, Hitler hareketidir. Hitlerizm doğmatik değil, realist bir harekettir; hem liberallere, hem de komünistlere karşı cephe almıştır.

Başvekilimizin, Ankarada inkılâp kürsüsünde verdiği bir derste, Türk inkılâbının her iki doğmatiklere karşı ayni şekilde cephe aldığını açıkca ifade etmiştir.

Ancak inkılâp devreleri, hâdiselerin dağınık ve karışık mecralarına kendini kaptırmış hazin bir anarşi devresi demek te değildir. Bu dağınıklık içinde, bir yeni olgunluğa bir yeni muvazeneye doğru hattâ hissedilmeden bir ilerleyiş hareketi vardır. İşte inkılâp ideolojisi demek, bu hareketin istikametini, kaynak noktalarını keşfederek cemiyeti yeni bir takım şartlar ve muvazeneler üstüne yerleştirmek cehtidir. Evvelâ millî hudutlar içinde sezilen bu yeni şartlar, yavaş yavaş her tarafta ayni neticelere vasıl olduktan sonra, umumileserek cihansumul bir kıymet alır, ve dünya bulunduğu ve artık kavbettiği eski muvazeneden veni bir muvazeneye geçer. Ancak bundan sonradır ki inkılâp bitmis, ve cemiyet yeni bir refah devresine girmis olur.

Buhranın başladığı tarih malûmdur. Fakat bu buhranın ne vakitten beri bir inkılâp devresine girerek klâsik manada zail olduğu kestirilemez. Daha doğrusu buhran devresi tabii bir istihale ile, ve bir takım memleketlerde eski cemiyet şartlarına karşı açık veya kapalı isyan temayülleri ile bir inkılâp devresine intikal etmiştir. Şimdi her memlekette eski hâkim sınıfın tasfiyesi hareketi, buhranın zarurî neticesi olarak, hâdiseler tarafından icbar olunmakla beraber, sınıf mefhumunun dahi ret ve inkârı göze çarpmaktadır. Serbesti inkılâbından evvel asilzadenin cemiyet bünyesinde aldığı vazifeler nasıl yavaş yavaş hâdiselerle tasfiye edilmiş ve nihayet ihtilâllerle son hukukî bağları da çözülerek bu vazifeler millete geçmiş ise, serbesti inkılâbından sonra da hâkim sınıfın aldığı vazifeler umumî harp ve buhran ile yavaş yavaş tasfiye olunmuş, ve nihayet inkılâp devresinde her memleketteki hareketlerle bu vazifeler devlete intikal etmiye başlamıştır.

Simdi tasfiye olunan bir sınıf vardır: ve bunun vazifelerini devlet üzerine almaktadır. Ancak bu yeni inkılâp yalnızca bir sınıf yerine devleti koymak hareketi değildir: nasıl ki serbesti inkılâbı da feodalin yerine burjuvayı koymak hareketi değildi. Dünyanın simdi geçirmekte olduğu inkılâp, eski cemiyet şartlarını, onun fikrî tahakkümünü, ve hukukî ve iktisadî münasebet ve hükümlerini intal ederek, yerine yeni şartlar koymak demektir.

İnkılâp başlamıştır: umumîdir, ve devam etmektedir.

Ankara ikinci Tütün kongresi.

İktisat Vekâletinin teşebbüsile Ankarada toplanan ikinci tütün kongresi 15-Nisan-1934 de Ankarada açıldı ve üç günlük devamlı bir çalışma içinde ruznamesine aldığı meselelerin müzakeresini yaptı ve kararlarını verdi. Birinci tütün kongresi 1932 de gene Ankarada toplanmıştı. Fakat birinci kongrenin hattâ denilebilir ki, muayyen bir ruznamesi bile yoktu. Müzakereler adeta tesadüfî denilebilecek bahisler üstünde ve dağınık olarak cereyan etti ve bittabi kararlar da -hattâ ne kadar isabetli olsalarda- sistemli bir takip ve tatbike mazhar olamadı. Yalnız şu da vari ki, birinci tütün kongresi, Türk tütüncülüğünü alâkadar eden meselelerin- dağınık olsa- daha geniş mikyasta ortaya atılmalarına vesile vermişti.

İkinci tütün kongresinin ise evvelden muayyen bir teşkilât içinde hazırlandığı görülmektedir. Ruznamenin hudutları kat'î ve muayyendi ve kongrenin bütün faaliyeti bu ruznamenin maksat ve hudutları dahilinde tam bir nizam ve disiplin içinde geçti.

İkinci tütün kongresi, ruznamesine, tütünün yalnız satış teamüllerini alâkadar eden muayyen meseleleri almıştı. Bu meseleler şu şekilde hulâsa edilebilir:

1 — İskarta ve iskonto meselesi,

2 — Tütünün tecanüsü meselesi,

Kongrenin müzakereye mevzu kıldığı bu meselelerin gerek münakaşalar esnasında inkişaf eden safhaları, gerek bunlar üzerinde varılan kararlar kongrenin Türk tütüncülüğünü bir kalite tütüncülüğü yani münhasıran en iyi cins tütün yetiştiren bir yüksek istihsal işi haline getirmek gayesini güttüğü anlaşılıyordu.

Türkiyede ecnebi tütün alıcılarının mümessillerile, Türk tütün alıcı ve ekicilerinin murahhaslarını ve ayrıca alâkadar dairelerin müteha ssıslarını toplıyan kongrenin bu temayülü, kongrenin daha aşağıda vereceğimiz kararlarında maddeleşmiş bulunmaktadır.

●

Kongrenin ruznamesini teşkil eden satış teamülleri meselelerinin mahiyeti ve bunların esbabı mucibesi, kongreye verilen mahallî raporlara göre şu şekilde hulâsa edilebilir:

«Türkiyenin muhtelif mıntakalarında cari olan tütün satış usul ve teamülleri birbirinin ayni bulunmaktadır. Çok defa mahallî ve tesadüfî şartların ve sebeplerin tesirile gelişi güzel, yahut bazı hususî menfaatlere uygun olarak yerleşmiş olan bu teamüller pek çok ahvalde tütün ekiminin ve ticaretinin nizam ve intizamına uygun değildir. Bu cümleden olmak üzere her yerde, bilhassa İzmir mıntakasında cari olan iskarta ve iskonto usulü, Trabzon mıntakasındaki kırıcı tavassutu, Taşova ve diğer bazı mın-

takalarda cari olan ticareti müştereke usulü ve ekser mıntakalarda görülen mahallî müteneffizlerin müdahalesi, yahut ekicilere, gerek inhisar idaresi, gerek hususî ellerden verilen avanslar, tütün alım ve satımında muamelenin selâmetini bozan âmillerdendir.

Binaenaleyh kabil olduğu kadar bu mahallî örf ve teamülleri bertaraf ederek her mıntakada mübayaatı umumî menfaatlere uygun sabit şekillere raptedecek kanunî ve nizamî hükümlerin konması lâzımdır. Bu hükümler, faaliyetlerini ve menfaatlerini ancak karışık ve bulanık esaslara istinat ettiren çengelci, madrabaz gibi tufeyli zümreleri ortadan kaldıracaktır.

Tütün alım ve satımının tâbi olacağı salim şartların vazile beraber bunların tatbikini umumileştirmek ve basitleştirmek üzere -Yunanistanda olduğu gibi- tek mukavele usulü tesis olunmalıdır.

Halihazırda tütün alım ve satımında en ziyade ihtilâfı mucip olan mesele iskonto ve iskarta meselesidir. Bu iskarta ve iskonto usulü az, çok her mıntakada cari bulunuyor. Bunu doğuran umumî sebep te şudur: Alıcılar, en yüksek, en nefis tütünü almak maksadile tütünler daha dizi halinde iken, hattâ kısmen tarlada bulunurken köylüden yüksek fiyatlerle mübayaatta bulunurlar. Fakat bilâhare mahsulü teslim alırken mühim bir kısmını iskarta veya iskonto diye verilen fiyattan aşağı düşürürler ve bu suretle bir taraftan gene fiyatları istedikleri seviyeye getirir, diğer taraftan da sonsuz ihtilâflara meydan verirler. Binaenaleyh henüz idrak edilmeden tütün alma usulü kaldırılırsa iskarta ve iskonto ihtilâfları kendiliğinden kalkacaktır. Tütünleri tarlada veya dizi halinde değil, ancak denk halinde satmak lâzımdır.

Tütünün tecanüsünü temin etmek için de ancak en iyi mahsul satış denklerine konulup, yeşil, yanık, çürük, küf, hastalıklı kısımlar kâmilen ihrakiye olarak imha edilmelidir.

Gene tütün kongresinde müdafaa edilen esaslara göre Türkiyede alıcı ve ekicinin karşılıklı dilekleri yoktur, müşterek dilekleri vardır. Bunları yekdiğerine karşı muhalefet ve niza haline sokan âmiller bertaraf edilirse tütün ekici ve alıcısı elele çalışabileceklerdir. Bunların arasında niza ve ihtilâfa sebebiyet veren âmillerin en mühimlerinden biri de zürraa avans veya pey şeklinde evvelden para verilmesidir. Bu avans veya pey, onu verene zürraın tütünü üstünde adeta bir tasarruf temin ediyor ve zürraı, malını piyasaya serbest sevkedebilmekten alıkoyıyor. Binaenaleyh bu nevi avansların, yahut avansın, onu verene, köylü malı üstünde her hangi bir rücha hakkı temin etmesinin de kaldırılması lâzımdır.»

●

Tütün kongresinin kararları:

Yukarıda ana hatlarile hulâsa edilen maddeler üstünde müzakerelerini yürüten kongre bu müzakereler neticesinde aşağıdaki kararlara gelmiş ve bu kararların biran evvel nizam ve kanunlara intikali temennisile onları İktisat Vekâletine takdim etmiştir: (1)

(1) Kadro, Türk tütüncülüğü hakkındaki tetkiklerini ileride ve ayrıca neşretmeğe çalışacaktır.

Madde 1. — İster dizi, ister demet, ister kalıp veya herhangi şekilde olursa olsun, bütün alım-satımı, denk haline ifrağ edilmeden yapılamaz.

Madde 2. — Çiftçi tütün mahsulünü denk yaparken, kırıntı, son denilen güzleme, yanık, yeşil, çürük, hastalıklı basık, ezik olanlarını ayrı ve görmezlerini ayrı denklere koymaya mecburdur. Çürük, yanık, yeşil, kırık imha edilir.

Madde 3. — Çiftçi samsunkari denklerde, taban, kapak ve kafalıklarda ve Rumelikârı denklerde direk ve kapaklarda denklerin ihtiva ettiği elden gayrisini kullanamaz.

Madde 4. — Çiftçi ile alıcı arasındaki alım-satım, merbut kontrato esaslarına tevfikan yapılır. Hususî itilâflar bu kontrato umumî hükümlerini haleldar etmemek şartile kontrat şeraitine ilâve edilebilir.

Madde 5. — Çiftçi ile alıcı arasında alım satımdan ve envaın tayininden doğacak ihtilâflar, mahallî Ticaret Odası, bulunmadığı takdirde Belediye ile alıcı ve satıcı tarafından seçilecek tütün işine vakıf mühallef birer hakemden mürekkep bir hakem hey'eti tarafından halledilir. Tarafeynden birisi hakem hey'etinin kararına razı olmadığı takdirde en yakın Sulh hâkiminin riyaseti altında toplanacak alıcı ve satıcı tarafından müntehap yeni bir hakem hey'eti tarafından sureti kat'iyede ve istinaf ve temiz kabil olmamak üzere azamî bir ay zarfında halledilir. Haksız çıkan taraf hakemlik masrafını öder.

Madde 6. — Hakem kararile olmaksızın iskonto ve iskarta veya diğer namlarla fiyat veya siklet tenzili - küf dara ve su çürüğünden mütevellit tenzilât müstesna - tarafeyn için memnudur. Hilâfında- hareket edenler tenzil edilen miktarın on misli para cezasına tâbi tutulur. Tekerrür halinde bu ceza taz'if olunur.

Madde 7. — Fiyatı tekarrür edip satış tamam olduktan sonra denklerin İzmir mıntakasında tüccar tarafından yüzlere damga vurulmak suretile, diğer mıntakalarda buna imkân yoksa denk dört tarafından iple bağlanıp mühürlenmek suretile tesbit edilir.

Madde 8. — İnhisar İdaresi anbarına indirilen tütünler satılmışsa İnhisar İdaresi tarafından içlerinde mevaddı ecnebiye bulunup bulunmadığını tetkik için muayene olunur. Ancak envaı tesbit ve tayin olunmaz. Satılmayıp ta emanet anbarında kalacak olan tütünün envaı İnhisar İdaresince tesbit edilip denklerin üzerine yazılır ve çiftçiye verilecek tesellüm ilmühaberinin arkasına kaydedilir.

Madde 9. — Gerek İnhisar İdaresi ve gerek sair alıcılar tarafından ekicilere ancak merbut kontrato tipi dairesinde avans ve sair nam ve suretle para verilebilir. Bundan başka şerait muteber değildir. Bu şekilde verilen para avans verene müsavi şerait ve fiyat dahilinde satışta rüchan hakkı bahşeder.

Madde 10. — Ekici tütününü İnhisar İdaresi anbarına getirip transfer muamelesini ihzar eder. Bu transfer muamelesini ihzar ettiği tarihten itibaren alıcı on gün içinde bedelini tediye edip tütünü tesellüm etmeğe mecburdur. Makbul sebepler olmaksızın tesellümden imtina ederse tütün bedelinin nısfı nisbetinde tazminat verir.

Madde 11. — Tütün üzerine usulü dairesinde haciz ve ipotek vazolunmadan ekicinin muhtelif müesseselere borçlu olup olmadığını tesbit vesilesile transfer muamelesi hiç bir suretle geciktirilemez.

Madde 12. — Tütün ihracat tüccarından kazanç vergisinin Yunanistanda olduğu veçhile ihraç zamanında maktu olarak kilo üzerinden tahsil edilmesi.

Gelecek sayıda

Hüseyin Cahit Beye cevabımız :

Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız

Yazan

ŞEVKET SÜREYYA

ANKARA. [*]

Yazan : Yakup Kadri.

Ankarada iki senedenberi ülkülü münevverlerin dikkat ve alâkasını ehemmiyetle kendi üzerine çeken bir mecmua çıkıyor: Kadro. Şevket Süreyya, Burhan Asaf, Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Yakup Kadri Beylerin mecmuası.

Mecmuanın gayesi, Türk inkılâbının ideolijisini, seyir ve istikametini tesbit ederek hadiselerin sistemli bir izahını yapmaktır. Eski rejimlerin yer yer devrildiği tarihî bir devrede, İtalyan, Rus ve Alman inkılâp ve ihtilâlleri arasında Türk inkılâbının mana ve mevkiini tayine çalışan ve buna «Millî kurtuluş ikılâbı» ismini veren Kadro mecmuası muhtelif makaleleri ve kitap neşriyatı ile bu hareketi izaha çalışmakta ve inkişaf istikametini göstermek teşebbüsünde bulunmaktadır. Memlekette yegâne insicamlı ve muayyen bir dava etrafında birbirine bağlı neşriyat yapan Kadroda Yakup Kadri işin edebiyat tarafını idare ediyor. Kadrodaki küçük makaleleri ile zaman zaman inkılâp edebiyatının ne olması lâzım geldiğini söyliyen edip buna bizzat iki misal vermiştir: «Yaban» ve «Ankara».

Edebî hayatı, millî mücadele senelerindenberi san'atı, yurt davası uğrunda kullanmak şeklinde bir istihale geçiren Yakup Kadri Bey Ergenekon, Bir hüküm gecesi, Sodom ve Gamura gibi eserlerile zaten bugünkü neticeyi tebşir etmiş oluyordu. «Yaban» ve «Ankara»yı millî davaya en iyi hizmet eden iki eser sayabiliriz.

«Ankara» millî mücadele senelerinden bugüne kadar ve on sene sonraya kadar inkılâp hareketlerinin safhalarını ve inkişaf istikametlerini işaret etmektedir.

Kitap üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım askerî zafere kadar olan Ankarayı kısa hatlarla tersime çalışmaktadır. Romnın kahramanı olan Selma Hanım hayatını bu üç kısımda üç ayrı erkekle geçiriyor. Millî mücadele senelerinde bir banka şefinin karısıdır. Bir yerli Ankaralının evinde kiracı olarak oturan Selma Hanım o günün Ankarasını yaşatıyor. Bütün ümitlerin zafere bağlandığı, başka hiçbir şeyin daha ehemmiyetli olmadığı bu devirde herkesin mütevazı bir hayatı var. Yalnız kocasının millî davaya bir erkekten beklediği heyecan ve alâka ile bağlanmadığını gören Selma Hanım yavaş yavaş bir erkânıharp binbaşının fikir ve hareketlerine yakınlık duyuyor. Birinci kısım bu yakınlığın kuvvetlenip Selma Hanımı kendi cazibesine kaptırdığı bir zamanda nihayetleniyor.

İkinci kısım zaferden sonraki Ankaradır. Şimdi Selma Hanımı eski binbaşı ve mütekait miralay Hakkı Beyin karısı olarak görüyoruz. Yenişehirde acaip zevksizliklerin kaynaştığı yeni binalardan birinde ve yeni bir harp zengini demek olan, şirket meclis idarelerinde dolaşan ecnebi gruplarla

(*) Muallimler mecmuasından.

kumusyon işleri yapmağa çalışan Hakkı Beyin yeni simasile tanışıyor. Bu sima o kadar değişmiştir ki, bunu Selma Hanım bile tanımakta güçlük çekiyor. Daima titiz bir inkılâpçı kalan asıl Ankaranın yanıbaşında İnkılâbı, zaferi, egoist bir zümrenin kendi hesabına istismara çalışması maddî refah içinde ideallerin tavsaması ikinci kısmın mevzuudur. Burada son derece alafrangalaşan bir Yenişehir ve garpliliği daha ziyade sadece mesavi tarafından alan bir zümrenin hayatı vardır. Bunların aralarında acaip çaylar, balolar oluyor. Okuyucu hazır bulunduğu bu sahnelerden tiksiniyor. Bu zümreye nazaran artık halkçılık diye bir dava kalmamıştır. Her şey kendi dar muhitlerinden ve kendi acaip zevklerinden ibarettir: 95 inci sahifeden bir kısa sahne:

Ankara palasta bir balo var. Onun civarında bu işlerden bihaber bir halk kütlesi kendi aralarında konuşuyor:

«Sırtı yorganlı bir köylü: — Sekiz saatlık yoldan gelirim; dedi. Handa bana yer vermediler; bir kahveye gireyim dedim sokmadılar. Dolaşırken karşıdan buranın ışıklarını gördüm. Bir de baktım ahali toplanmış. Bizim köylülerden birine rastgelirim dedim.

Hoca gene hiç tınmadı. Köylü yaklaştı:

— Burada ne var ki? Ne iderler? diye sordu.

Hoca başını çevirmeksizin:

— Balo var, balo dedi.

Bu kelime köylüye neyi ifade etti? Bilinmez. Lâkin yorganlı adam kendi kendine söylenir gibi mırıldandı:

— Bu gecenin yarısında hep dolaşıp dururlar. Onlar da benim gibi garip mi, nedir? Yatacak yer mi ararlar?

Hoca kendini tutamayıp güldü. Bundan cesaret alan köylü ona daha ziyade sokuldu:

— Bu koca konak kimin? Aha, deyiver, bana, gözünü seveyim..

— Töbe yarabbi, töbe yarabbi, burası otel, otel be. Hani senin anlıyacağın alafranga han.»

İşte ikinci kısmın rolü halk ile bu zümre arasında nasıl doldurulmaz bir uçurum açıldığını göstermek ve inkılâbı böyle anlıyanları, hep kendi lehlerine çekenleri tehzil etmektir.

Selma Hanım bu devrede asıl halka lâkayt kalıp acayip bir hayatın egoist zevklerine dalan yeni kocasından da uzaklaşıyor. Üçüncü devreyi beraber geçirecekleri yeni bir tip lâzım. Bu bir genç muharrirdir.

Neşet Sabit sırf genç kadını görmek için onların bazı alemlerine iştirâk ediyor. Ve Selma Hanım bu hayatın acılarını onunla ortaklaşıyor. Fakat nihayet paylaşmakla tükenmiyen bu derdi bu muhitten kendini söküp atmakla kökten tedavi ediyor. Şimdi onu boyalı bir balo kadını olmaktan çıkmış, içtimaî hizmetlerin en değerlisi olan muallimliğe atılmış görüyoruz.

Şimdi kitabın üçüncü kısmına geliyoruz. Onuncu Cümhuriyet yılı şenliklerile «imtiyazsız, sınıfsız» bir millet marşlie ve Gazinin büyük nutkile yeni bir devir açılıyor. Küçük zümrenin menfaatine dönen işler, yavaş yavaş bütün halkın bütün köylünün menfaatine bir istikamet alıyor. Her

şeyde devlet nüfuz ve hakimiyeti, devletçilik takarrur ediyor. Bütün büyük ticaret ve sanayi işleri bazı fertlerin menfaatine bir vasıta olmaktan çıkarak asırlık ihmallerin yoksul bıraktığı yeni Türkiyeyi imar ve inşa işine yarıyan bir memba oluyor. Bu üçüncü devrede artık egotist bir zümrenin zevkine ve menfaatine karşı şiddetli bir matbuat hücumu vardır. Tiyatro, şiir, edebiyat, karikatür, musiki hep bize yeni hayatı söylüyor. «Halkevleri» «içtimaî mükellefiyet» teşkilâtı bu yeni hayatın mihrakları olmuştur. 159 uncu sahifeden birkaç cümle:

«Türk işçileri, Türk mühendisleri Avrupadaki arkadaşları gibi betbaht da değildiler. Eski Romanın esir sürüleri gibi bin mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş içkiden, açlıktan bütün insani faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felâketinden Türkiyede eser görülmiyordu. Türkiyede işçiler birer devlet memuru idi. Ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir belâ yoktu. Kimsenin eciri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını, alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici birer rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için herbiri insana muharebe saflarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu.»

Bütün bu tahavvül nasıl olmuştur? «Şefler sağ ve Türk milleti ayakta» oldukça bunun böyle olmaması mümkün müdür? Milliyetperverlik bütün milletin menfaatini düşünmekten başka ne olabilir?

Cümhuriyetin ikinci on yılı zarfında olup biten şeyler bizi ta içimizden sarıyor. Daha ziyade bu içtimaî ve bütün halka şamil neticeler getiren yaratıcı faaliyete candan bir iştirak duyuyoruz.

Romanda birinci yıllık Cümhuriyet devrinde Ankaranın maddî konfor peşinde koşan zümresi fazla yer tutmuştur. Bu pürüzlerin biraz mübalegalı bir şekilde tasvir edildiği söylenebilir. Fakat İnkılâpçı ve idealist bir edebiyatın titizliği de herhalde davanın lehinedir. Hakikaten Birinci on yıl, vatanda eskilik ve gerilik müesseselerinin sökülmesi ve faaliyet sahasının hazırlanmasile geçti. İkinci on yıldadır ki, imtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak davasını tahakkuk ettirmek kabil olacaktır.

Yakup Kadri bu yeni eserile bu davanın en heyecanlı yolcularından biridir. Roman olmak itibarile eser hakkında söylenebilecek şeyler beni alâkadar etmez. Ben millet davasına Yakup Kadrinin sanatkâr kalemile yapılan bu hizmeti yüksek bir değerde görüyorum. Yaptığım kısa hülâsada eserin nekadar ehemmiyetli bir mvezuu olduğunu gösterebildimse bu yazı maksadına varmış demektir.

Mansur Tekin

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

29

MAYIS

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Yeni devletin iktisadî fonksiyonları.	Şevket Süreyya
Kazançlı istihsal seferberliği.	Dr. Vedat Nedim
Bir kredi ekspansiyonu bir inflasyon yapar mı?	İsmail Husrev
Sanat ölçüleri.	Yakup Kadri
İnkılâp san'atına varmak yolları.	Burhan Asaf
Bizde Kok ve Demir sanayii.	M. Şevki
İsmail Hakkı Beyin mefkûreciliği.	Şevket Süreyya
Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız:	Şevket Süreyya
Hebâ olan enerjiler.	**Kronik.**

KADRO

Bitli bir adam, ne hazin bir şeydir! Sanki, üstüne bir nuhuset çökmüş gibidir. Bir firengili, bir cüzzamlı, her kes arasında kendisini nasıl eksikli ve biçare hissederse, bitli de öylece, utanç ve korku ile kendi içine çekilmiş bir zavallıdır. Gizli köşe ve bucaklara saklanıp, melul melul siftinir, durur.

Bitli adamın canı, hiç bir şey yapmak istemez. İştihası yoktur. Daimî bir kesiklik ve kırıklık içindedir. Hasta değildir ama, herhangi bir veremliden daha bitkin ve herhangi bir cüzzamlıdan daha miskin görünür.

Bit, bir illet midir? Hayır. Fakat, çok defa, temelli ve müzmin olarak sardığı bir bedeni herhangi bir illetin mikrobu gibi sinsi sinsi yer, kemirir. Koca bir yiğit gövdesini, yavaş yavaş, bir süfli derviş vücudu şekline sokmasını bilir.

●

Bir inkılâp rejiminde, oportünist (1) *tıpkı bu bit gibidir. Evvelâ, biri ikisi, sonra onu yirmisi, daha sonraları yüzlercesi birden o taze, dinç ve genç cemiyet bedenini sardı mı, artık, onun, biraz evvel, sıhhati, kuvveti, neşveyi, iradeyi ifade eden manzarası değişmeye başlıyacaktır. Yavaş yavaş, her yanına bir köhnelik, bir sünepelik, bir harabatilik çökecektir.*

●

Garip bir dalâlet, inkılâpçıya, bu en tehlikeli inkılâp düşmanını bir zararsız - ve hattâ çok defa - bir faydallı unsur halinde göstermiştir. Bir muhafazakâr, bir mürteci, bir tiran... işte, hemen bütün inkılâpçılarca, yegâne düşman, bunlar telâkki edilmiştir. Halbuki, Fransız ihtilâlini durduran ne Papa idi, ne Bonaparte! Fransız ihtilâlini, Talleyrand'ın yumuşak, uysal ve desas pençesi durdurdu.

Bununla beraber, Talleyrand, hiç bir şeye, hiç bir kimseye ihanet de etmiş değildir. O, kendisine verilen vazifeyi, birbirine benzemeyen üç devirde, birbirine düşman üç türlü Efendinin emri altında sadakat ve hulusla ifa etmiş müstakıym bir devlet adamıdır. Ve, işte oportunist *tipinin en zaif ve en kuvvetli tarafı da budur.*

(1) Her devre uyan, ve hiç bir prensipi olmayan.

Onu, kaleyi, içinden zabta gelmiş bir sinsi muhasımla da karıştırmamalıdır. Bilirsiniz ki, on yıl süren Turva muhasarasını, Yunanlılara, Ulises'in böyle bir hud'ası kazandırmıştı. Fakat, Ulises, Akileus derecesinde büyük karakter sahibi bir kahramandı.

Oportunist'*in ise, hiç sevmediği şey, karakter ve kahramanlıktır. Onun içindir ki,* oportunist'*ler ellerine geçen bir rejimi, bir insanı, bir hâdiseyi, derhal, silik, sönük ve adi bir hale sokuverirler. Onlarca, bütün harukulâde vak'alar, birer* katastrof; *bütün harikulâde şahsiyetler birer galatıhilkattir. Binaenaleyh,* oportunistlik *mantıkına göre, insanın ilk vazifesi, bu vak'aları bastırmak ve bu şahsiyetlerin nüfuzundan korunmak olmalıdır.*

Ne yazık ki, bu telâkki ve bu hareket tarzının adına, tedbir *ve* idare *diyenler ve hattâ Devletle Hükûmet mefhumlarını bunun içine almak isteyenler de vardır.*

Not: Geçen ayın «Kadro»su bazı tertip yanlışlaryla çıkmıştır. Hamlet'in bir tiradiyle başlayan bu bendin on beşinci satırı doğru olarak şu tarzda okunmak lâzımdır:

«.... dığını hiç yokladınız mı? Hürriyet, adalet, müsavat! Bu kelimeler....»

Yeni Devletin iktisadî fonksiyonları [1]

Şevket Süreyya.

Muhterem dinleyicilerim,

Konferansına başlarken, inkılâbımızın bugünkü karakteristik inkişaf hamlelerinden birini hassatan işaret etmek isterim: Bu inkişaf hamlesi, inkılâbımızın nazarî ve fikrî unsurlarının artık tam ve tenakuzsuz bir telâkki sistemi şeklinde tedvin olunması hareketidir. Meselâ bizzat inkılâp enstitüsü ve inkılâp kürsüleri, bu fikrî araştırma ve tedvin etme cehdinin bu inkılâbımızı ilimleştirme hareketinin son bir ifadesinden başka bir şey değildir.

Filhakika, Türk inkılâbının kendi fikrî mesnedini yapabilmesi için, kendi ideolojisini, kendi yetiştirdiği münevver neslin şuuruna sindirmesi lâzımdır, Çünkü ilk anlarında, ancak en ileri inkılâp mümessillerinin ruhunda tekevvün eden ikılâp prensipleri, yine ancak şuur sahasına indiği zamandır ki kendi neslini yaratmış ve bu nesil içinde yerleşmiş sayılabilir. Yoksa inkılâp neslinin şuurunda müdevven bir telâkki sistemi halinde yaşamıyan, yahut ta meselâ vatan gençliğinin yalnız hissî bağlarına dayanan bir inkılâp akışı, hiç bir zaman manevî mesnedini tam yaratmış olamaz.

Bu itibarla biz, inkılâbımızın, kendi nazarî esaslarını ilimleştirmek ve tedvin etmek yolunda bugün giriştiği asîl mesaiyi, bilhassa inkılâp kürsülerinin ve onların gayesine yardımcı olan neşriyatın idealistçe araştırmalarını bizzat âtimizin emniyeti hesabına yeni bir zıman sayabiliriz.

Bizce ancak bu asil ve idealist fikir araştırmalarıdır ki bir inkılâpçı nesle hakikî münevverlik seciyesini verebilir. Yine bunun içindir ki, memleketin fikrî ve inşaî meselelerini yakından takip etmek ve bu meselelerle fikren daima haşır neşir olmak vasfı, kanaatimce inkılâpçı vatanperverliğin ilk şartıdır. İnkılâbımızın prensipleri ile ve bu prensiplerin hayata tatbik davalarıyle yakından ve fikren alâkadar olmıyan bir vatan gençliği hiç bir zaman iyi hazırlanmış sayılamaz. Çünki memleket idare etmek gibi, millî işlerin en yüce fakat en çetini kendine teveccüh eden Türk münevverliği ancak, müdevven, tenakuzsuz ve inkılâpçı bir fikir sistemi ile silâhlanmak suretiledir ki, hâdisatın karışık cereyanları içinde inhiraflar yapmadan yürümek imkânını bulabilir.

Bu itibarla biz hepimiz, inkılâbımızın fikir araştırmaları sahasında fütühata giriştiği bu devrin, Türk münevverlerinin inkılâp kürsülerine, inkılâpçı neşriyata, hülâsa inkılâpçı fikir meşgalelerine doğru kütlevî ve devamlı bir akış devri olmasını temenni etmeliyiz.

●

(1) Bu yazı, İstanbulda Türk İktisatçılar cemiyetinin 10-Mayıs-1934 günkü içtimaında verilmiş bir konferanstır

Muhterem dinleyicilerim!

Türk münevverinin fikrî araştırmalara doğru yürüyüşe geçişinden bahsederken bir noktayı da ayrıca işaret etmeliyim:

Eski Osmanlı İmparatorluğu içinde müstakil fikirden ve müstakil fikir şahsiyetten hiç bir zaman bahsedilemez. Eski Osmanlı İmparatorluğu iktisaden, hatta siyaseten nasıl bir yarı müstemleke ise fikren de, garbın hazır olarak ithal edilmiş fikrî emtiasına mukavemetsiz muti, yani passif bir yarı müstemlekeden başka bir şey değildir.

Bilirsiniz ki, müstemleke fikir doğurmaz ve münevver yetiştirmez. Fikir asil bir mahsuldür ve onun beslenmesi için ilk şart, fikrin, bizzat onu doğuran cemiyetin maddî ve manevî yaşayışı ile alâkalanmasıdır. Bu ise ancak hür, yani siyaseten ve iktisaden müstakil bir cemiyet çerçevesi içinde kabil olabilir. Halbuki müstemlekede fikirle cemiyet arasına her şeyden evvel, müstemlekecinin kendi menfaatine uygun arzu iradesi girer.

Aynı hal daha mülâyım bir derecede olmakla beraber bir yarı müstemleke için de varittir. Yarı müstemleke gümrüklerini ecnebî emtıasına açar ve siyasî mukadderatını bir takım haricî kuvvetlerin arzusuna uydurur. Fakat bu iktisadî tabiiyet ve siyasî mutavaat bukadarla kalmaz. Yarı müstemlekenin üstünde, kendisine iktisaden hâkim ve siyaseten müessir olan haricî âlemin fikrî hükümranlığı da vardır. Yarı müstemlekeye fikirler, diğer hazır ithalât maddeleri gibi hariçten girer. İçtimaî ilimler, içtimaî ilimlerin başka memleketlere uygun olan hükümleri, hülâsa cemiyeti ve âlemi telâkki tarzı hazır olarak alınır ve aynen kabul edilir. Eğer tetkik edersek görürüz ki, eski Osmanlı İmparatorluğunda, bizzat Osmanlı münevverliğine hâkim olan ve içtimaî ilimler kanalından giren âlemi telâkki tarzı, böyle bir telâkki tarzı idi. Tarih bilgisinde, cemiyet bilgisinde, hukuk, iktisat ve hatta sanat telâkkilerinde memleket münevverinin hiç bir şahsiyeti yoktu, Bu umumî fikir mutavaatı, hatta esareti altında tek tük mukavemetler kırılıp gidiyordu.

Çünki bu devirde bizzat Osmanlı münevveri de kendini, harp öncesi devrinde âlemşümulleşmiş olan ve hatta kısmen zamanımıza kadar yaşıyan bir yanlış ve zararlı görüşün çerçevesi dışına atamıyordu. Bu hata, Avrupanın gûya cihan mukadderatının mihveri olduğu yolundaki sakat ve zararlı görüştür.

Avrupayı cihanın mümessili, Avrupayı cihan mukadderatının mihveri, Avrupanın içtimaî hükümlerini bütün cihan için doğru, bütün cihan için elverişli ve aynen tatbike değer bir hakikat telâkki etmek zafı bir hatadı ve bu hata meselâ daha eski asırlarda arzın âlemin merkezi, yahut insanın hılkatin gayesi sayılmaları hatası gibi uzun bir devir yaşadı. Fakat bugün Oropasantrizm de artık jeosantrizm gibi, antropasantrizm gibi tarihe karışıyor. Oropasantrizm yani Avrupanın âlemin mihveri oluşu, Avrupanın bütün cihan üstündeki siyasî ve iktisadî hâkimiyetin, yahut müstemlekeciliğin, emperyalizmin bir mukadder neticesi idi. Ve bu telâkki bugün artık bizzat bu siyasî ve iktisadî hâkimiyetn zevalle beraber tasfiye olunup gidecektir.

Bu suretle gittikçe daha iyi anlaşılacaktır ki meselâ on dokuzuncu asrın

liberal demokrasisi, ancak on dokuzuncu asır Avrupasına uyan ve zaten onun mahsulü olan bir şeydir. Müstemlekeci kapitalizmin, dahilde sınıf tezadının siyasî bir ifadesidir. Bu rejimin âlemşümul bir manası yoktur ve müstemlekelerile, sınıfları olmıyan memleketler için hiç bir zaman örnek olamaz. Aynısuretle liberal iktisat, keza ondokuzuncu asrın, bizzat Avrupada doğan ve hududu içine hemen hemen yalnız Avrupa ile Amerika Birleşik devletlerini ve Japonyayı o da kısmen alabilen bir ekonomik rejimdir ve hiç bir memleket için örnek olmak ihtimali yoktur.

Yine aynı suretle gittikçe daha iyi anlaşılacaktır ki bizzat keskin sınıf mücadelesi, yani yüksek sermaye ile geniş işçi kütlelerinin yüksek teknik etrafındaki hâkimiyet mücadelesi, ancak yüksek sermaye ve teknikin mütekâsif bulunduğu memleketlerde inkişaf eden bir hâdisedir. Bu mücadelenin beynelmilel bir şümul alması ve bir sosyalist inkılâbının beynelmilel bir vüsat alabilmesi için bizzat bu yüksek sermaye ve yüksek tekniğin bütün cihana aynı nisbette yayılması lâzımdı. Halbuki bizzat kapitalizm nizamı, yüksek sermaye ve yüksek tekniğin bütün memleketlere müsavi surete yayılmasına, âlemşümul bir mahiyet almasına manidir. Çünki bu gün yüksek sermaye ve yüksek teknik ancak geniş ve sanayisiz müstemlekelerin soyulmasile vücutbulabilir. Avrupa, Amerika ve Japonyanın yüksek sermayelerini besliyen müstemlekeler sanayileştiği gün liberal kapitalizmin ve onunla beraber liberal demokrasinin ve bunlara dayanan tarih, cemiyet, iktisat ve hukuk telâkkilerinin ömürleri zaten sona ermiş olur.

Hülâsa Avrupanın cemiyeti telakki sahasındaki hükümleri öyle hükümlerdir ki onlar her şeyden evvel Avrupanın cihan üstündeki hekemonyasının, yani bir taraftan Avrupa dahilide sınıflarla sınıfların diğer taraftan müstemlekeci memleketlerle müstemleke ve yarı müstemlekeler arasında, nihayet müstemlekeci memleketlerin de bizzat kendi aralarındaki tezadın mahsulüdürler.

Binaenaleyh bizzat Türkiyenin en şerefli bir şekilde diğer geri meleketlere örnek olduğu millî kurtuluş hareketleri, bizzat bu Avrupa hükümranlığının hem siyasî hem de iktisadi sahada âlemşümullüğüne karşı bir reaksiyon, bir inkılâp olduğu için, millî kurtuluş hareketlerinin cemiyeti ve âlemi telâkki tarzı da başka olacaktır. Biz Avrupanın hem hayatta, hem ilimde tekniğini aynen alacak, fakat cemiyeti telâkki tarzında bu tekniği kendi hesabımıza ve kendi menfaatimize kullanacağız. Binaenaleyh ruhunda müstakbelin rüşeymini taşıyan inkılâpçı Türk münevverliği Avrupanın ne peyki, ne tabii, ne hayranı değil, olsa olsa sadece mirasçısıdır. Çünki teknik başka şey ve rejim başka şeydir. Biz tekniği alır fakat tekniğe tahakküm tarzını almıyabiliriiz. Zaten tarihin bütün devirlerinde bu hal tekerrür edip gitmiştir. İlk çağ orta çağa rejimini değil tekniğini verdi, Orta çağ son çağa rejimini değil, tekniğini verdi. Muasır devrin son çağdan aldığı da rejim değil tekniktir. Aynı suretle kapitalist ve müstemlekeci Avrupa da bu gün bir rejim buhranı içinde bulunuyorsa, bu buhranı her şeyden evvel bir atlayış alameti olarak telâkki etmek lâzımdır. Beynelmilel bir istismara ve halli kabil olmıyan beynelmilel tezatlara dayanan bu rejim tekniğini Avrupa dahilinde nasıl isterse öyle bir rejime bırakabilir. Fakat onun gerek ilim ve gerek hayatta, telâkkilerinin değil fakat tekniğinin meşru bekleyicisi millî kurtuluş memleketleridir.

Avrupanın yüksek tekniğine ve yüksek ilim metoduna karşı olan, hasretimizi, fakat Avrupanın liberal - demokratik, yahut sınıfçı ve sosyalist bütün telâkkilerine karşı içimize kapanmamızı ifade eden bu cümleleri bitirirken mevcut ve bizim için kıymetli bir vaziyeti de işaret etmek lâzımdır.

Avrupanın bilhassa Faşist memleketlerinde, millî kurtuluş mücadelesi yapan memleketlerin sanayileşmemeleri, hatta onlara makina ve teknik imkânların satılmaması ve hatta bu memleketlere mensup talebelerin bile Avrupa tekniğini öğrenmemeleri için içlerine kabul edilmemeleri hakkında mevcut olan cereyanlar ve tezahürler malûmdur. Fakat genç Türkiye ve bütün millî kurtuluş memleketleri daha uzun yıllar ve devirler, tekniğini ve ihtisasını Avrupadan alacaktır ve aynı suretle kendi ilim ve teknik müesseselerinin içine Avrupalı âlimler ve teknisiyenler getirecektir. Bu mütahassısların teknik üstünlüğü Türk münevveri için daha uzun yıllar hürmetle iktidaya değer bir nümunedir. Onların çalışma imkânlarını ve verimlerini artıracak her vasıtayı ve her salâhiyeti temin etmek millî vazifedir. Bu itibarla yurdumuzda ve kürsülerimizde vazife alan mütehassıs ecnebi profesörlerinin, Türkiyenin inkılâp münevverliğile bu mesut iş birliğini selâmlamak borcumdur. Fakat teknik ve metot sahasında hiç bir engele çarpmayan bu iş birliğinin cemiyet ilimleri sahasında da tam verimini verebilmesi için bu muhterem misafirlerimizin yurdumuzun hususî şartlarını ve inkılâbımızın bize has tarihî mahiyetini de ayrıca mütalâaya lâyık bulmalarını da ayrıca temenni ederim.

●

Muhterem dinleyicilerim,

Millî inkılâp, milli kurtuluş hareketi ilmî sahada, bir kısım memleketlerin diğer kısım memleketler üstündeki siyasî ve iktisadî hekemonyasının tasfiyesi demek olduğu gibi nazarî sahada da, millî inkılâp münevverliğinin kendine has ve kendine uygun bir âlemi telâkki sistemi edinmesi demektir. Bu itibarla yeni Türkiyede inkılâp ideolojisi hareketi, yeni Türk neslinin — yahut manayı biraz daha tahdit edeyim — inkılâpçı ve idealist Türk münevverliğinin ruhî, fikrî istiklâl mücadelesinden, fikren müstakilleşme ve şahsiyetleşme mücadelesinden başka bir şey değildir. Bu mücadele Türk milletinin Avrupanın âdi, müstekreh ve emperyalist tahakkümüne karşı siperlerde yaptığı, mütareke ve muahede meclislerinde yaptığı kahramanca istiklâl cidalinin aynı derecede mühim ve tarihî bir devamından başka bir şey değildir. Ve mesut bir tarihî mazhariyettir ki, Türk münevverinin fikren müstakilleşme ve şahsiyetleşme mücadelesinde de rehberi, Türk milletini, istiklâl savaşı yollarında zafere ulaştıran aynı büyük rehber Kadrodur.

●

Muhterem dinleyicilerim!

Buraya kadar işaretetmeğe çalıştığım noktaların bir bakışta, konferansıma mevzu olarak seçtiğim (yeni devletin iktisadî fonksiyonları) bahsine yakın alâkası yok gibi görülür. Halbuki şimdiye kadar işaret etmediğim

noktaların bilhassa bu mevzu dolayısile ve bilerek üzerinde durdum. Çünki yeni devletin iktisadî fonksiyonları derken kasdettiğim devlet yeni ve inkılâpçı Türk devleti, bir millî kurtuluş devletidir. Yoksa lâalettayin bir devlet mefhumunu ve lâalettayin devlet müessesesini alsaydım bu mütekaddim izahata hiç te lüzum görülmezdi. Çünki o taktirde Türkiye, devlet müessesei üstünde kendine uygun bir nazarî tefahhus sahibi olmamak ve garpte cemiyet ilimlerinin bize nakil ve ithal ettiği umumî hükümleri aynen kabul etmek iztırarında kalırdı.

Halbuki biz burada bir millî kurtuluş devletinden hassatan inkılâpçı Türk devletinden bahsediyoruz. Çünki millî kurtuluş devleti evvelâ binnazariye bir devlet tipidir ki onun tarihî mahiyet itibarile eşine ve örneğine daha eski devirlerde tesadüf etmek imkânı yoktur. Millî kurtuluş devleti dediğimiz zaman hem müstemlekecilik, hem de sınıfçılık illetlerinin tarihî reaksiyonunu anlıyoruz. Millî kurtuluş devleti evvelâ müstemleke veya yarı müstemleke olmak rejimine karşı bir ihtilâl yani «Anti emperyalist» bir hareket demektir. Filvaki müstemleke olmaya karşı isyan tarihte çok görülmüştür. Meselâ bizzat Müttehidei Amerika istiklâl hareketi böyle bir ihtilâl şeklinde başarılmıştır. Fakat bu hareket bir taraftan müstemlekelikten çıkmanın şerefini tahayyül ederken, lâkin diğer taraftan da içinde bizzat müstemlekeci olmanın, yani menfur bir emperyalizmin rüşeymini taşıyordu. Halbuki bugünkü tarihî manasile bir millî kurtuluş hareketi müstemlekelikten çıkmak, fakat aynı zamanda müstemlekeci de olmamak hareketidir. Yani tam manasile anti emperyalist bir harekettir. Asırlardanberi devam eden ve müasır nizamın bir esas vasfını teşkil eden milletlerin milletleri istismarı aleyhine müteveccih bir harekettir. Bu itibarla da tarih içinde yeni mevcut nizamı bir cihetinden tasfiye edici bir harekettir.

Diğer taraftan millî kurtuluş hareketleri sınıfların sınıfları istismarı nizamına yani sınıf hâkimiyetini teyit ve müdafaa eden bütün nizamlara karşı da bir tarihî reaksiyondur. Çünki millî kurtuluş hareketleri yüksek sermayenin ve yüksek tekniğin cihanın mahdut memleketlrinde tekâsüf ettiği ve bu mahdut memleketlerden cihanın bütün parçaları üstünde hâkimiyetini yürütüğü bir zamanda başlamış bulunuyor. Millî kurtuluş memleketlerinin bu beynelmilel teknik ve sermaye tahakkümüne karşı iktisadî hedefi bittabi her şeyden evvel, siyasî istiklâlini iktisadî istiklâl ile tamamlamaktır. Meselâ bizzat Türkiye bu cehdin güzel bir misalidir. Fakat bugün cihan üstünde hâkimiyetini devam ettirmeye çalışan ve mahdut memleketlerin inhisarı altında bulunan yüksek teknik ve yüksek sermaye, bu mahdut memleketlerin dünya mikyasında ve asırlarca devam ettirdikleri hudutsuz istismarların bir hediyesidir. Bu kapitalist sermaye temerküzünün esasında her şeyden evvel müstemlekelerin ve yarı müstemlekelerin istismarı yatar. Müstemleke ve yarı müstemlekelerden ham maddeyi çeşit çeşit şekillerle say değerinden daha ucuza almak ve bu suretle bu ham madde memleketlerinde millî bir sermaye terakümüne meydan bırakmadan bütün fazla kıymetleri sanayi ve sermaye memleketlerinin elinde toplamak bu istismarın umumî ve müşterek esasını teşkil eder.

Halbuki millî kurtuluş hareketleri her şeyden evvel müstemleke istismarlarına karşı bir hareket, bir aksülâmel olduğu için, bunlar millî sermaye tera-

kâmlerini müstemleke istismarlarına istinat ettiremezler. Fazla olarak da iktisadî bir istiklâli hatta nisbî bile olsa temin edebilmek için en kısa bir zaman içinde kendi sanayilerini, transport şebekelerini, kredi sistemlerini, büyük ziraî isthsallerini ve dış ticaret mekanizmalarını kurmak mecburiyetindedirler. Bu işi yapabilmek için ellerindeki fırsat zamanı, hemen hemen, büyük sanayi memleketlerinin bir takım iktisadî ve içtimaî sarsıntılar içinde bunaldıkları şu buhran devrinden ibarettir. Binaenaleyh milli kurtuluş memleketlerinin bu kısa zaman içinde kendi iktisat kudretlerini cihan sermaye ve tekniğinin hiç olmazsa vasatî seviyesine çıkarabilmeleri zarureti bu memleketlerin millî iktisadı kurma işinde, Avrupanınkinden gayrı ve tamamile bu devre has bir takım hususî devlet rejimleri tatbik etmelerini tabiî kılar. Meselâ millî kurtuluş hareketlerinin millî siyasette devletçi olması ancak bu suretle izah edilebilir. Çünki, yapacağını evvelden bilen, millî enerjiyi, millî sermayeyi ve bütün millî işleri en az zamanda en verimli, ve en ârızasız şekilde işletmeyi temin eden millî bir iş plânı — ki bu kısaca iktisadî devletçilikden başka bir şey değildir. — iledir ki, milli kurtuluşun iktisadî gayesi temin olunabilir. Ancak böyle muayyen ve plânlı bir millî devletçilikdir ki bir taraftan memleketin müstemleke tabiiyetinden çıkması şartlarını temin ederken diğer taraftan memleket dahilinde yüksek menfaat tezatlarının, keskin sınıf farklarının ve mücadelelerinin doğmasına mani olur. Çünki yüksek teknik, yüksek sermaye, büyük kredi, büyük ziraî istihsal ve toplu ihracat işleri devlet elinde taazzuv edince, Avrupada zaten bu unsurlar etrafında cereyan eden keskin sınıf mücadelesi içtimaî zeminini bulamaz. Binaenaleyh millî kurtuluş devletinin sınıf aleyhtarlığı, sınıfsızlık ve imtiyazsızlık şıarı lâalettayin bir güzel temayülden ibaret değildir. Bu şıar ancak bu devirde doğması mukadder olan millî kurtuluş hareketlerine bu devirde kemalini bulan tarihî şartların objektif bir şekilde izafe ettiği tabiî ve tarihî bir vasıftır. Ve her halde millî kurtuluş hareketlerine giren memleketlerin bünyesinde, devletin fonksiyonlarını gittikçe genişletmesile tam kemalini bulması, zarurî olan bir vasıf ve bir şiardır.

Hülâsa anti emperyalist mahiyeti, sınıf aleyhtarlığı, millî planlılık millî kurtuluş devletinin aynı zamanda iktisadî olan başlıca karakterlerinden bazılarıdır. Bu izahat yeni devletin, yani millî kurtuluş devletinin — yahut daha dar manasile — yeni Türk devletinin, onu bütün diğer devlet şekillerinden ayırması zaruri olan vechelerini kısmen nazarlarda canlandırır. Bu bahsi biraz daha ilerletelim:

Meselâ liberal — demokratik bir cemiyette — meselâ harp öncesi Avrupasında devlet, daha ziyade hukukî — siyasî (Politiko - juridik) bir müessesedir. Binaenaleyh münhasıran süper - stürüktürel bir teşekküldür. Bu münhasıran süper - stürüktürel teşekkül haddızatında bir tezat mahsulü olduğu gibi gayesi de bu tezatları tasfiye etmek değil, o cemiyet içinde zaten izalesi kabil olmayan birbirine zıt ve parçalı menfaatler üstünde bir nevi «telifibeyn» i, bir nevi «umuma şamil nizamı âlem» i müdafaa etmekten başka bir şey değildir. Çünki o cemiyette sınıf, yani menfaat tezadı esasen bünyevî (organik) bir haldir ve hükûmet ise sınıf menfaatlerini ve mücadelelerini temsil eden çok fırkalı liberal — parlmanter rejimin, yani bizzat tezadın bir mahsulüdür. Binaenaleyh liberal — demokratik

devletin tarihî rolü ve vazifesi, bu tezatları hangi fırka yani hangi sınıf hâkimse onun namına temdit ve idame etmekten başka bir şey olamaz. Bu itibarla harp öncesinde Avrupada kemalini bulan liberal rejimin devlet hukuku menfaat ve sınıf tezatlarına müstenit bir hukuktur. Bu rejim feodalizmin toprak köleliğine ve loncalara istinat eden hukuk normlarını yıkmış, fakat onun yerine bir taraftan sınıflar arasında başı boş bir kör döğüşünü, diğer taraftan milletler arasında vahşî bir müstemleke nizamını ikame ve müdafaa etmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu sınıflar arasındaki mücadele olsa olsa ancak müstemlekelere karşı zulüm ve istismar mevzuubahsolduğu zaman âdeta ortadan silinmiş ve her nedenese müstemlekelere karşı harekette sınıfların menfaati derhal birbirlerile birleşmiştir. Meselâ müstemleke ve yarı müstemlekeler mutiy ve mütevekkil boyunlarını eğip Avrupa sermayesi namına çalıştığı ve Avrupaya bol bol fazla kıymetler akıttığı zaman Avrupada sınıf mücadelesi derhal basit bir sosyal demokrasi hareketine, yahut basit ve hiç de ihtilâlci olmıyan bir sindikalizme inkılâp edip gitmiştir. Fakat bu mazlum ve mütevekkil boyunlar biraz başını kaldırıp Avrupaya sağdırdıkları fazla kıymetleri biraz kesecek oldular mı Avrupada da her nedense bu fazla kıymetlerin sınıflar arasında taksimi kavgasından başka bir şey olmıyan sınıf mücadelesi derhal keskin bir gırtlaklaşmıya inkilap eder. Millî kurtuluş hareketlerinin başladığı harp sonu devri bizzat bunun canlı bir misalidir. Hatta bu gırtlaklaşma meselâ müstemlekelerini büsbütün kaybeden Almanyada olduğu gibi, müstemleke hasretini din haline getiren bir müttehit cepheye kadar varabilir.

Halbuki millî kurtuluş hareketinin devleti hiç bir zaman münhasıran hukukî - siyasî bir müessese olamaz. O bir teşekküldür ki her şeyden evvel vazifesi bizzat cemiyetin bünyesine (stürüktürune) müdahale etmek ve bu bünyeyi imtiyazsız, sınıfsız bir yeni cemiyet şeklinde yeniden kurmaktır. Bu suretle de bu bünyenin içinde yalnız idarî ve siyasî değil, kurucu, tanzim edici, büyük sermayeleri işleyici ve büyük iktisadî fonksiyonları ve büyük sermaye hareketlerini benimseyici bir teşekkül olarak yerleşmektir. Liberal — demokratik rejimde olduğu gibi cemiyetin üstünde eklenti kalan ve cemiyetin temel münasebetlerine müdahale edemiyen bir süperstürüktürel unsur değil, cemiyetin bizzat bünyesine şekil veren bir iskelet olmaktır.

Binaenaleyh millî kurtuluş Devleti iktisaden plâncı ve müdaheleci bir Devlet olduğu gibi, onun bu plâncılık ve müdahelecilik vasfı da hiç bir zaman geçici ve muvakkat bir vasıf değildir. Çünkü o liberal-demokratik Devletin tarihî bir reaksiyonu ve liberal-demokratik nizamı âlemi takip eden hem siyaseten hem iktisaden müsavi haklı ve sınıfsız milletler devrinin Devlet tipi olacaktır.

Bu itibarle, bilhassa yeni Türkiyenin ideolojik araştırmalarında kemal ifadesini bulan millî kurtuluş Devleti, Fransız inkılâbının, on dokuzuncu asrın sınıfî kuruluş ve sınıfî kurtuluş Devletinin mahiyet itibarile tamamile zıddı olmak lâzımdır. Sınıfî kurtuluş diyorum. Çünkü Avrupaî demokratik rejimde her sınıf, münhasıran kendi menfaati ve kendi kurtuluşu için mücadele eder. Burjuva, kapitalizm ve proletarya, sosyalizm için için çarpışır. Filhakika bu sınıfî dikatörlük mücadelesi bazı memleket-

lerde umumî formüller altında gizlidir, Fransada olduğu gibi. Bazı yerlerde aşikârdır, Rusyada olduğu gibi. Fakat netice her yerde birdir. Zaten bu sınıfî mahiyetinden Devleti tecrit ederseniz o memleketlerin hattâ tarihlerini bile yazmak kabil olmaz. Meselâ Fransız tarihinden 1789, 1849, 1870 ihtilâllerini, yahut meselâ Rus tarihinden 1917/şubat veya 1917/teşrinievvel ihtilâllerini çıkarırsanız bu memleketlerin gidişini nasıl izah edersiniz?

Fakat Türk milletinin tarihinde bugüne kadar ne bir 1849, ne de bir 1917 ihtilâli vardır ve bizim bütün mefkûremiz bundan sonra da ne bir sınıf ve imtiyaz diktatorasi, ne de bir sınıf ihtilâli olmamaktır.

Türk milletinin tesirleri itibarle alemşümul ve bütün bize benzer memleketler için örnek olan bir 1919-1922 millî kurtuluş cidali vardır ki, bu cidal emperyalizme karşı siperlerde bir harp (yani istiklâl harbi) ve dahilî esarete karşı bir millî ihtilâl (Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) şeklinde başlamış, fakat bu harbin ve ihtilâlin zaferile yalnız bir ihtilâl safhasında kalmayıp milletin bünyesini kül halinde tebdil edecek ve ona insaniyetin yeni devri için kemal ve nümune bir millet manzarası verecek olan millî inkılâp safhası bu ihtilâl zaferini derhal takip etmiştir. Bu inkılâbın zatında tarihî bir zaruret olarak mündemiç olan ana prensipler, yani inkılâbımızın nazarî ve fikrî unsurları yine bu inkılâbın seyri içinde ve her reaksiyone rağmen işlenip hayata tatbik olundukça görülecektir ki, Gazi inkılâbı hakikaten bir yeni devrin, yani hem müstemlekelerden hem de sınıflardan temizlenmiş bir yeni insaniyetin mefkûrevî misalidir.

●

Muhterem dinleyicilerim!

Buraya kadar vermeğe çalıştığım izahlarda yeni Türkiyenin ne gibi tarihî zaruretlerle, bugüne kadar olanlardan ayrı mahiyetli bir devlet rejimini ne için yaratmak zaruretinde olduğunu tebarüz ettirmeğe çalıştım. Bu yeni Devlet bilhassa, milletin bizzat bünyesini (stürüktürünü) yeniden ve yeni esaslara göre -ki bu esaslar kısaca bir taraftan müstemleke, diğer taraftan sınıf mücadelesi aleyhtarlığı idi - kurucu bir Devlet olması vasfının onu nasıl, daha ziyade hukukî - siyasî bir müessese olan liberal devletten ayırdığını hasseten işaret ettim.

Şu halde muhasıran hukukî - siyasî olmayıp ayni zamanda cemiyetin bünyesini kurucu ve işletici bir müessese olan yeni Devletin bu kuruculuk ve işletilicik vasfı ona bir takım yeni vazifeler tahmil ediyor ki, bu vazifeler her şeyden evvel iktisadî vazifelerdir. Çünkü onun hukukî-siyasî vazifeleri, yani gerek harice karşı anti emperyalist ve dahile karşı liberalizm aleyhtarlığı siyaset tarihî sebeplerini Devletin bu iktisadî kuruculuk vasfından almaktadır. Binaenaleyh yeni Devletin hukukî - siyasî vazifeleri onun bu iktisadî fonksiyonlarını âdeta bir nesiç gibi sarmaktadır. Yani Devletin iktisadî mekanizması hukukî-siyasî büyesine âdeta bir iskelet olmaktadır.

Şu halde yeni Devletin iktisadî fonksiyonları, Türk inkılâbının, bir taraftan eski Türkiyenin yarı müstemleke vaziyetini tasfiye etmek, diğer taraftan vatan toprağı üstünde imtiyazsız-sınıfsız bir millî cemiyete vü-

cat vermek yolundaki objektif davasını tahakkuk ettirici bir takım metolar ve prensipler manzumesi olacaktır. Bu dava ise aşikârdır ki, her şeyden evvel millî sâyin ve millet vasıtalarının tek elden ve muayyen hedeflere istikametlendirilmesile kabil olabilir. Şu halde yeni Devletin millî iktisadî her şeyden evvel -yukarıda da işaret ettiğimiz gibi- plânlı bir iktisattır. İktisatta plânlılık yeni Devletin iktısadî fonksiyonlarının ana mesnedini teşkil eder. Burada kastettiğimiz plândan ise anladığımız manayı her vesile ile tekrar etmişisizdir: Türkiyede iktisadî plân Türkiyenin başlıca mühim sahalarındaki başlıca iktisadî faaliyetlerini, muayyen bir hesap dahilinde tanzim etmek veya bu faaliyetlerden mevcut olmıyanlarını yeniden yaratmaktır. Yani millî rejimin iktisadî mahiyetini tayin eden hâkim iktisat faaliyetlerini bir millî plân dahiline almaktır. Yoksa Türkiyenin bütün istihsal ve istihlâk işlerini bir merkeze raptedip memleketi meselâ bir büyük kışla haline getirmek hiç kimsenin aklından geçmez. Millî plân haricinde kalması zaten zarurî olan geniş istihlâk işlerile, küçük sermaye hareketlerini, yahut millî plân dahiline alınması bir millî zarureti olmıyan iktisadî faaliyetleri boş yere Devletin üzerine yükletmek bizzat Devleti hareketsizleştirmekten başka bir şey vermez. Millî bir iktisat plânının mefhum bakımından tahlili ile bunun muhtelif iktisadî faaliyet şubelerinde tatbik meseleleri hakkındaki fikirleri bir kaç senedenberi devam eden neşriyatımızda sistemli bir şekilde vermeğe çalıştığım için burada bahsi genişletmeği zaten maddeten imkânsız görüyorum.

Yeni Devletin plânlı bir millî iktisat Devleti olması zarurî bulunduğunu işaret edince bu millî plânın çerçevesi içine girmesi zarurî olan iktisadî vazifeler kendiliğinden tezahür eder. Yeni Türkiyede şimdi milletin en büyük mücadelesi bizzat Türk toprağı ile yapacağı mücadele olacaktır. Millî kurtuluş Devletinde sınıf mücadelesi yerini tabiatle mücadeleye bırakacaktır. Bir çok yerlerde metrük, baştan başa harap ve bir çok kıymet kaynakları henüz hattâ keşfolunmamış bile bulunan Türk toprağının baştan başa işlenmesi, bu toprak üstünde yaşayan ve fakat âdeta haysiyet kırıcı bir yoksulluk içinde çırpınan Türk milletinin giyimli, tok, şen ve kalabalık olması hulâsa millî iktisadın yeniden baştan başa kurulması millî iktisat plânının ana mevzuudur. Bu geniş inşa ve kuruluş işi ise her şeyden evvel kuruluş vasıtaları ve bilhassa millî sermaye üstündeki telâkkilerimizin plâncı ve devletçi bir görüşle yeniden gözden geçirilmesini icap ettirir. Avrupa kendisini müstemlekelerden çaldığı fazla kıymetlerle imar etti. Halbuki Türkiyenin bütün sermaye kaynağı nihayet dahlî pazarın istismarıdır. Şu halde biz evvelâ harici ticaretimizi dahilî kuruluş için bir vasıta haline getirmeğe, fakat munhasıran harici ticarete bağlanmamaya mecburuz. Saniyen millî sermaye, yani memleketi yeniden kurmak, yolları, limanları yapmak, madenleri, ormanları işletmek, hayvan cinsleri ıslah ve miktarlarını çoğaltmak, ziraî gıda maddeleri ve hammaddeler istihsalâtını azamî arttırmakla beraber köylünün sâyini azamî kıymetlendirmek, sanayii kurmak için lâzım olan nakit şeklinde müterakim sermaye de bugün hiç şüphesiz emrimizde teraküm etmiş değildir. Bütün bu kuruluş işleri için zarurî olan millî para, yahut geniş devlet kredisi meselesi de yeni Devletin ilk olarak halle mecbur olduğu bir yeni iktisat meselesi olarak karşımızda duruyor. Millî paranın istikrarın-

dan bir zerre kaybetmeden Devlet kredisi hacmini ve seyyaliyetini bütün yeni ihtiyaçlara cevap verecek bir şekilde genişletmek bahsi üstündeki telâkkilerimi keza neşrolunmuş yazılarımda etraflıca izaha çalıştığım için, burada bittabi yalnız davaya temas etmek ve fakat onu tafsil edememek mecburiyetindeyim.

Hulâsa, yeni iktisat ve faaliyetlerinin yaratılması, yeni sanayiin kurulusu, yeni sanayiin, büyük zirai işletmelerinin yaratılması, köylü sâyinin kıymetlendirilmesi, amele sâyinin tanzimi ve onun alım kabiliyetinin arttırılması, haricî ticaret işlerinin plânlı bir millî sermaye terakümü menbaı olarak kullanılması, millî, münakale vasıtalarının Devlet elile tanzim ve hepsinin üstünde de bütün bu işlere yetecek istikrarlı para, fakat çok Devlet kredisi davalarını başarmak işi, yeni Devlete, eski Devlet müesseselerinde olmıyan yepyeni iktisadî vazifeler tahmil etmektedir.

İçinde bulunduğumuz devir ve bu devri takip edecek yıllar hiç şüphe etmiyelim ki, yeni Türk Devletine tarihin tahmil ettiği bu büyük ve çetin vazifelerin şerefli başarılması yılları olacaktır.

Tarihin her devrinde bir yeni insanî vazife ile bu tarihin yerine müdahele eden ve ona istikamet veren Türk milleti, yeni devrin bu büyük ve çetin örnek olma davasını da hiç şüphe etmiyelim ki, bütün tarihî kayıt ve şartlarile tam olarak başaracaktır. Bütün inkılâplar içinde nev'i kendi şahsına mahsus olan Türk inkılâbı zatinde mündemiç olan ana istikametlerin hiç birinden inhiraf etmeden aslî ve tarihî hedeflerine doğru yürüyüp gidecektir.

●

Muhterem dinleyecilerim!

İnkılâbımızın bazı mevzuları üstünde her zaman müdafaa ettiğim kanaatlarımdan bir kısmını umumî olsa bile huzurunuzda da söylemeğe çalıştım. Cümhuriyetimizin fikir araştırmalarına ve fikir münakaşalarına karşı kapılarını kapadığı yolunda zaman zaman gizli ve aşikâr, dahilde ve hariçte söylenmek istenen sözler, Cümhuriyet düşmanlarının bu rejime sürmek istedikleri menfur bir lekeden başka bir şey değildir.. Zaten bizzat Türk inkılâbı ve Türkiye Cümhuriyeti, en geniş bir fikrî idrak içinde yapılan en geniş fikir araştırmalarının ve en yeni fikrî prensiplerin hayat sahasına bir tatbikından başka bir şey midir? Bu itibarle, fikir araştırmaları fikir münakaşaları sahasında da, bize en yüksek misalleri gösteren inkılâp rehperlerinin ve hasseten milletin büyük Şefinin bu öncülük ve yeni nesli teşvik edicilik kudreti neslimizin bu cephelerde de en yüce futuhata erişebilmesi için mücerrep bir garantidir..

Kazançlı istihsal seferberliği.

Dr. Vedat Nedim

Dış pazarlarımız daralıyor. Bunun sebebini sadece mahut buhrana bağlamak doğru değildir. Normal zamanlarda bile dış pazarların sürüm şartlarına kendilerini uyduramıyan milletler, cihan ticaretindeki paylarının gittikçe azalmasını görmeğe mahkûmdurlar. Nerde kaldı ki, cihan iktisadiyatında bir bünye inkılâbının ifadesinden başka bir şey olmıyan bu buhran yıllarında, milletler arası ticaret şartları çok daha çetinleşti. Bugün artık, devletlerin kendi aralarında tespit ettikleri klering, kontenjan, takas çerçeveleri dahilinde serbest ticaretten bahsolunabilir mi? Fakat bütün bu müdahale tertibatı içinde bile, ticaret yine serbesttir. İşte cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbı henüz yeni muvazenesini bulamadığı ve henüz bir araştırma ve kaos devresini yaşadığı içindir ki, böyle melez bir ticaret sistemi de kör topal sürüklenip gidivor.

Normal zamanlarda bile, cihan ticaret şartlarına intibak edememiş bir istihsal ve ticaret makinesine malik bulunmanın seyyiesini çeken Türkiyenin bu kaos devresini sıkıntısız geçirmesinin imkânı var mıdır? Bu itibarla bizde dış ticaret davası ne kendi başına, ne de sadece cihan buhranına bağlı bir dava değil, her şeyden önce millî iktisat davamızın bütünlüğü içinde bir parçadır.

●

Bir zamanlar, buhranın geçici olduğuna ve talebin tekrar artacağına ve dolayısile fiatların tekrar yükseleceğine inananlar, beş senedir umduklarının bir türlü tahakkuk etmediğini görünce, şimdi de yeisli bir tevekkülle, buhran fiatlarına intibak lüzumundan dem vuruyorlar.

Buhran fiatlarına intibak etmek ne demektir? Bugünkü şartlar altında maliyet fiatını bile korumıyan buhran fiatlarına intibak etmek demek, müstahsilin pazardan satıcı ve alıcı olarak gittikçe çekilmesi, kredi müesseselerinin hattâ tefecilerin bile müş-

terisi olmak vasfını gittikçe kaybetmesi, sağlam ve verimli bir vergi mükellefi olmak kalitesinden gittikçe mahrum kalması demektir. Böyle menfî bir intibak her bakımdan zararlıdır. Daralan istihsal, büzülen ticaret ve münakale hacmi, donan krediler, azalan vergi tahsilâtı, kısaca hemen her sahada bir kendi içine çekilme, bir daralma, bir sıkılma, bir takallüsü bu menfî intibak temayülünün tecellileridir.

Biz, bu itibarla, dış ticaretimiz için cihanın yeni iktisadî şartlarına menfî bir intibakın müdafii olamayız.

Müspet bir intibak için ise, millî iktisat davasının bir kül halinde ele alınması icap eder. Meseleyi basit bir fiat meselesi olarak mütalea etmek, bir hastalğın arızaları üzerinde durmak kadar manasızdır. Dış ticaret davasını, millî iktisat davası içinde mütalea edince her şeyden önce bir istihsal davasile karşılaşırız. Düşük fiatları tevekkülle kabul edip, zararına bile olsa satmak değil, istihsali düşük fiatlara rağmen rantabl, gelirli, ve verimli bir seviyeye yükseltmek idealimizdir.

Düşük fiatlara rağmen kazançlı istihsal: Işte böyle bir şıar altında açılacak geniş bir istihsal seferberliğine muhtacız. Çünkü kazançlı istihsal, bütün millî varlığımızın can damarıdır.

Nufusumuzun ana çokıugunu teşkil eden köylü yığının kazançlı bir istihsale kavuşturmak demek, her şeyden önce memleket içindeki mal mübadelesini ve dolayısile iş hacmini ve dolayısile nüfusumuzu ve Devlet bütçesini yükseltmek demektir.

Bir kaç misal:

Bugünkü pamuklu mensucat sarfiyatımız (ithalât ve imalât takriben 25 milyon kilodur. Nüfus başına 1,5 kilo düşmektedir Halbuki nüfus başına istihlâk miktarını meselâ, nispeten en az sarfiyatı olan Almanya'nınkine, yani 5 kiloya çıkartabilirsek, mevcut iğ adedini on misli arttırmak ve pamuk istihsalini de 5 misli çoğaltmak icap edecektir.

Bugünkü şeker sarfiyatımız 60 bin tondur. Nüfus başına 4 kilo düşmektedir. Nüfus başına şeker sarfiyatımızı meselâ İran ve Mısır seviyesine yani 10 kiloya yükseltebilirsek, o vakit Uşak şeker fabrikası gibi 5 fabrika daha kurmak ve pancar ekim sahasını 3 misli büyültmek lâzımdır.

Bugünkü yünlü sarfiyatımız azamî 3 milyon kilodur. Nüfus başına takriben 200 gram düşmektedir. Yünlü sarfiyatını nüfus başına asgarî bir had olan 1 kiloya yükseltebilmek için bugünkü tezgâh adedimizi 3 misli çoğaltmak icap eder.

Bu misalleri bütün ziraî ve sınaî istihsal maddelerimiz üzerine teşmil edebiliriz.

Görülüyor ki, biz bugün bir bolluk buhranı içinde değil, bir darlık sıkıntısı içindeyiz. Darlığı bollaştırmak, menfiyi müspetleştirmek davası karşısında bulunan Türkiye ile, bolluğu darlaştırmamak, müspeti menfileştirmemek için uğraşıp çabalayan büyük kapitalist memleketler arasındaki bu mahiyet ayrılığı, göze batacak kadar aydınlıktır.

Darlığın bolluğa, menfinin müspete dönmesi sadece bir kemmî (kantitatif) çoğalma değil, aynı zamanda bir keyfî (kalitatif) inkılâptır.

Kazançlı istihsal, istihsal hayatımızın keyfî bir istihaleden geçerek, kemmî bir çoğalışa doğru gitmesile mümkün olur.

Bu keyfiyet istihalesini tabiatın seyrine, tekamülün tedricine ve fertlerin keyfine terkedemeyiz. O, ancak Devletin hamleli, iradeli, sistemli, plânlı faaliyetinin eseri olabilir. İşte bu zarurettendir ki, devletçiyiz, ve yine bu zaruretledir ki, devletçiliği himayecilik, müdahalecilik, hükûmetçilik manasında değil, yaratıcılık, yapıcılık bizzat müteşebbislik, bizzat iktisadilik, bizzat rasyonellik manasında alıyoruz. Bu ise, doğrudan doğruya Devlet mefhumunda ve onun fonksiyonlarının telâkkisinde bir inkılâptır.

●

İstihsal hayatımızdaki bu keyfiyet inkılâbı, millî iktisadiyatımızın her sahasına şamil, geniş bir iş plânını zarurî kılmaktadır. Yukarda verdiğimiz misallerden de görüldüğü üzere, ne başlı başına bir ziraat davası, ne de müstakil bir sanayi davası olmadığı gibi, bunların her ikisi de münakale, ticaret, kredi davalarile sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu itibarla biri diğerini sürükliyen, biri diğerini tamamlayan bütün millî iktisat branşlarına ait işlerin ahenkli ve hesaplı bir surette önceden sıralanması ve yıllara göre taksimi icap etmektedir.

Bizi kazançlı bir istihsal hayatına götürecek, millî gelirimizi

arttıracak, iç ve dış pazarlarımızı genişletecek, iş hacmimizi büyültecek, kısaca müstahsil maksatlar istihdaf eden böyle millî bir iş plânının tatbiki için bütçe kaynaklarımızın müsait olmadığını ileri sürmek, bir fasit dairenin içine düşmek olur. Çünkü bizzat bütçe kaynaklarımız, ancak böyle müstahsil bir plânın tatbiki neticesinde genişliyecektir. Ekmeden hasat yapılamıyacağı gibi, müstahsil iş sahalarını genişletmeden de bütçe varidatının daha fazla artmasını beklemek mümkün değildir. Bütçe varidatı, bir neticedir. Netic üzerinde müessir olabilmek için onu doğuran âmiller üzerinde müessir olmak icap eder. O halde, böyle fasit bir dairenin içine düşmekten kaçınalım.

Müstahsil bir iş plânı, sadece devletin normal bütçesine istinaden tatbik sahasına geçirilemez. Bunu, her memlekette olduğu gibi, bizde de ancak Devlet Bankası kredite edebilir.

Devlet bütçesi mütevazın, ticaret muvazenesi aktif, döviz piyasası kontrola tâbi bir memlekette, Devlet Bankasının böyle müstahsil bir iş plânını kredite etmesi ancak şerefli bir vazife telâkki olunabilir.

Enflasyon heyülâsını öne sürerek, böyle müspet ve verimli bir işe engel olmak isteyenleri açık bir ilmî münakaşaya davet ediyoruz. Çünkü Türkiye gibi geniş bir iktisadî genişlemeğe namzet bulunan bir memleketi, bizce hiç yerinde olmıyan manasız bir vehme kapılarak bir darlık buhranı içinde bırakmağa kimsenin hakkı olmıyacağına göre, bu meselenin kat'iyetle aydınlanmasını millî bir vazife sayıyoruz. Çünkü Türk milletinin Devlet teşebbüsile kazançlı bir istihsal seferberliğine girişmesi ancak bu meselenin halline bağlıdır.

KADRO' nun okuyucularını ve abonelerini çoğaltmak, KADRO'ya bağlı olmanın ifadesidir.

Bir kredi ekspansiyonu Bir inflasyon yapar mı ?

İsmail Husrev.

Geçen makalemizde beş senelik sanayi programını, halkın tediye kabiliyetini zorlamadan tahakkuk ettirebilmek için yeni bir malî kaynağa müracaat edilmesi lüzumundan bahsetmiştik. Demiştik ki, Devletin iktisat siyasetinin yeni safhasında Merkez Bankası, artık pasif bir kambiyo regülâtörü değil, ayni zamanda, yeni açılan iş sahalarını yaratacağı kredilerle canlandıran aktif bir müessese olmak zaruretindedir.

Böyle bir kredi ekspansiyonu için daima korkulan cihet, bir inflasyon tehlikesidir. Hakikaten, kendilerini henüz mektep kitaplarının tesirinden kurtaramamış, konkre iktisat hâdiseleri üzerinde müstakil hükümler veremeyen kimseler nazarında piyasaya sun'î olarak çıkan her para, inflasyon tevlit eder. Bunlar, bir kredi ekspansiyonu fikri karşısında Fransanın, Rusyanın para imtilâlarını korkunç birer rüya gibi hatırlatmayı pek severler. Halbuki o devirlerin fiskal bir mahiyeti haiz olan tecrübelerile bir iktisadî ihtiyaca tekabül edecek olan bir kredi yaratma, bir emisyon hareketi arasında ne kadar büyük farklar vardır.

Daima korkulan bu iflâsyon hâdisesi nedir? Ne zaman inflâsyon olur ve ne zaman böyle bir şey olmaz? Bu suallere cevap vermeden evvel millî iktisadın paraya olan ihtiyacının ne suretle taayyün ettiğini basit misallerle izah edelim.

●

«William Petty» denberi iktisat kitaplarına yerleşmiş bir kaideye göre bir memlekette emtea mübadelesinin salim cereyan edebilmesi için muayyen miktarda paraya ihtiyaç vardır. Piyasada ihtiyaçtan fazla veya noksan paranın bulunması, daima menfi neticeler verir.

Fakat piyasada emteanın normal alış verişi için lâzım olan paranın miktarını tayin eden âmiller nelerdir?

Bir memlekette yahut bir mıntakada ne kadar çok emtea mübadele ediliyorsa, şüphesiz o kadar çok paraya lüzum vardır. Bir şehirde meselâ, bir köyden fazla emtea alış verişi cereyan eder. Şehirde paraya olan ihtiyaç ta köye nazaran o nisbette fazladır. Binaenaleyh para miktarını tayin eden âmil, piyasada mübadele edilen emteanın miktarıdır. Fakat şunu da işaret etmeliyiz ki, burada kastettiğimiz etmea miktarı, memlekette mevcut umumî emtea miktarı değil, piyasada bilfiil mübadelede bulunan emteadır. Stok edilmiş emteanın para miktarı üzerine aktif bir tesiri yoktur. Fakat para miktarına, emta miktarı kadar, fiyatların da tesiri olmaktadır. Bir mıntakada fiyatı iki lira, diğer bir mıntakada dört lira olan emteanın tedavül ettiğini farzedelim. Eğer her iki mıntakada mübadeleye arzedilmiş olan metaların miktarı müsavi ise, ikinci mıntakanın para-

ya ihtiyacı birinciye nazaran iki misli fazladır (1). O halde paranın miktarı, piyasada mübadele edilen emteanın fiyatlarına, başka tabirle, vasati fiyat seviyesine de tâbidir. Binaenaleyh emtea piyasasının paraya olan ihtiyacını, mübadeleye arzedilmiş metaların yekûnile vasati fiyat seviyesi tayin etmektedir. Para miktarını tayin eden bu iki şartın, millî iktisatta muhtelif kombinezonlarına tesadüf etmek mümkündür. Meselâ: Birinde diğerinden iki misli fazla emtea mübadele edilen iki mıntaka alalım. Fazla emteası olan birinci mıntakada fiyatların, ikinci mıntakadaki emtea fiyatlarından iki misli düşük olduğunu farzedelim. Birinci mıntakada emtea miktarı fazla olduğuna nazaran paraya ihtiyacın da o nisbette yüksek olacağı tabiîdir. Fakat burada fiyatlar ikinci mıntakaya nazaran iki misli düşük olduğu için paraya olan ihtiyaç ta iki misli azdır. Neticede her iki mıntakanın paraya ihtiyacı müsavidir. Binaenaleyh kaide olarak diyebiliriz ki, piyasanın muhtaç olduğu para miktarı, vasati fiyat seviyesile emtea miktarının hasıl zarbına müsavidir. Bir mıntakada on bin adet metaın mübadele edildiğini ve fiyat seviyesinin beş lira, her para vahidinin de bir lira olduğunu farzedelim. Bu takdirde piyasanın paraya ihtiyacı 50 bin liradır.

Fakat millî iktisatta para miktarına, emtea miktarından ve fiyat seviyesinden başka, tamamen ayrı istikamette müessir olan âmiller de vardır.

Her hangi bir mıntakada muayyen bir müddet zarfında, bir gün içinde diyelim, şu nevi metalar üzerinden alış veriş yapıldığını kabul edelim.

Alınan ve satılan mallar	Fiyatı
1 adet kondura	3 lira
2 adet kitap	3 »
1 adet gömlek	3 »
1 adet şapka	3 »
½ kilo havyar	3 »

Demek piyasada beş muamele yapılmıştır. Her muamele için üçer lira tedavül etmiştir. Piyasanın bir gün zarfında ihtiyaç gösterdiği para da, 15 liradır.

Fakat hayatta bu muameleler hiçte böyle cereyan etmez. Bir misalle izah edelim. Sabahleyin, kitap meraklısı bir kari, işine giderken «Akba»dan üç lira vererek bir kitap alıyor. O gün kendisine bir çift yeni iskarpin almak isteyen Bilâl Bey, bu üç lirayı bir çift kundura ile mübadele ediyor. Kunduracı ise, eskiyen gömleğini değiştirmek için komşu gömlekçi dükkânından bir adet gömlek satın alıyor. Fakat sabahleyin mübadeleye girmiş olan bu üç lira, gömlekçinin kasasında da uzun müddet durmıyor. Yeni bir seyahata çıkıyor. Gömlekçi karısına şapkacı Klayn'den bir şapka alıyor. Havyarı pek seven şapkacı Klayn de bu üç lirayı derhal havyara tahvil ediyor. Görülüyor ki, ayni üç lira, bir günde 15 liralık beş nevi alış veriş muamelesinin icrasına tavassut etmiştir. Neticede piyasanın ihtiyacını on beş dane lira değil, üç dane lira karşılamıştır. Hakikatte bu hâdise daha çok mürekkep bir şekilde cereyan eder. Biz vuzuh için böyle basit bir mi-

(1) Bu ve ilerki misallerimizde paranın kıymeti sabit farzedilmiştir.

sal intihap ettik. Mamafih bu basit misalden de paranın piyasada muayyen bir sür'atle tedavül ettiği görülmektedir. Paranın tedavül sür'ati, muayyen bir müddet zarfında ayni para vahidi ile yapılan mübaele adedi ile taayyün eder. Meselâ İngilterede paranın tedavül sür'ati, Türkiyeden, şehirdeki sür'atı köyden daha fazladır. Emtea iktisadiyatı ne kadar inkişaf etmiş ise, paranın tedavül sür'ati da o kadar fazla olur. Binaenaleyh para miktarına, tıpkı emtea miktarı ve fiyat seviyesi gibi, sür'ati tedavülün de tesiri olmaktadır. Tedavül sür'ati ne kadar fazla ise piyasanın muhtaç olduğu para miktarı da o nisbette azdır. Para ne kadar yavaş tedavül ediyorsa, yani tedavül sür'ati ne kadar az ise, piyasada o nisbette çok paraya muhtaçtır. Şehirde, köye nazaran paranın sür'atini iki misli fazla farzedelim. Bu takdirde şehirde mübadele için iki misli az paraya lüzum vardır.

Görüyoruz ki, piyasanın muhtaç olduğu paranın miktarını üç âmil tayin etmektedir: Emtea miktarı, fiyat seviyesi, tedavül sür'ati. Yalnız bu âmillerin içinde sür'ati tedavül makûs istikamette tesirini göstermektedir. Millî iktisatta bu üç âmilin muhtelif kombinezonlarına tesadüf etmek mümkündür. Meselâ: X şehrinde mübadeleye arzolunan metaların Y köyünden 10 misli fazla, fiyat seviyesinin iki misli düşük, sür'ati tedavülün de beş misli fazla yani X şehrinde bir para vahidinin Y köyüne nazaran muayyen bir müddet zarfında beş defa daha fazla muamele yapmakta olduğunu farzedelim. On misli fazla meta on misli fazla paraya lüzum gösterecektir. Fiyatların iki misli düşük olması, para miktarını iki misli, tedavülün beş misli fazla olması da, beş misli azaltacaktır. Neticede X şehrile Y köyünde tedavüle lâzım olan para miktarı müsavidir. Binaenaleyh kaide olarak diyebiliriz ki, piyasanın muhtaç olduğu para miktarı, vasatî fiyat seviyesile emtea miktarı hasıl zarbının sür'ati tedavüle taksiminden elde edilen harici kısmete müsavidir. Bir memlekette 1.000 adet metaın tedavül ettiğini, fiyatın 10 lira ve tedavül sür'atının da 20 olduğunu farzedelim. Bu takdirde piyasanın muhtaç olduğu para miktarı (her para vahidini bir lira kabul edersek) müsavi 500 dir. (1.000×10: 20=500).

Bir para vahidi ile muhtelif muameleler yapılabildiği gibi, bir tek mata da muhtelif muamelelerin mevzuu olabilir. Meselâ Ahmet, Mehmede yirmi liraya bir çift çizme satmıştır, Mehmet bu çizmeleri Hüseyine, Hüseyin de diğer birine ayni fiyata satar. Demek ki, bir çift çizme, üç muamelenin mevzuu olmuştur. Fakat bu üç muamele için 20 liraya değil 60 liraya lüzum görülmüştür. Binaenaleyh emtea da muayyen bir sür'atle mübadele edilmektedir. Emteanın tedavül sür'atı muayyen bir müddet zarfında bir nevi metaın mevzu olduğu muamelelerin miktarile tayyün eder. Emteanın sür'ati tedavülü arttığı nisbette piyasada paranın miktarı da tezayüt etmektedir. Azaldığı zaman bunun makûsu cereyan eder.

Buraya kadar tesbit ettiğimiz âmilleri bir formüle irca edelim. Piyasanın muhtaç olduğu para miktarını P, emtea miktarını E, vasatî fiyat seviyesini F, paranın tedavül sür'atini S, emteanın tedavül sür'atini S' ile ifade edersek piyasanın para ihtiyacı ile para miktarı arasındaki münasebetin düsturunu şöyle kurabiliriz:

$$P = \frac{EFS'}{S}$$

Yukarıdaki misallerimizde paranın yalnız kıymet ölçülüğü ve mübadele vasıtalığı fonksiyonlarını nazarı itibare almıştık. Halbuki, paranın diğer fonksiyonlarının da para miktarına tesiri olmaktadır. Kredi muameleleri bu cümledendir. Kredide tediyat muayyen bir zaman sonraya talik edilmiş olduğundan, para vazifesi gören madde kredi muamelesinin akdinde piyasada ispatı vücut etmez. Ancak itfa zamanında ortaya çıkar. Binaenaleyh pisanın paraya olan ihtiyacı, yalnız emtea miktarı, fiyat seviyesi ve tedavül sür'atile değil ayni zamanda kredi muamelelerile de taayyün etmektedir. Yalnız kredi, makûs istikamette yani paranın miktarını azaltıcı istikamette tesirini gösterir. Yukariki misalimize 200 liralık kredi muamelesini de ilâve edersek piyasanın ihtiyacı, 500 liradan 300 liraya inmiş olur. Kredi muamelelerini K ile gösterdiğimiz takdirde formülümüz şu şekli alır:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K$$

Piyasada her an, vaktile aktedilmiş kredi muameleleri itfa olunur. Meselâ bir sene evvel bir milyon liralık bir kredi muamelesi yapılmıştır. O zaman piyasada paranın miktarını azaltmış olan bu muamele, bir sene sonra itfa için mütemmim paraya lüzum gösterir. Binaenaleyh tediye zamanlarında piyasanın paraya ihtiyacı artmaktadır. Yine yukariki misalimizi alalım. Misalimizde piyasanın ihtiyacı son olarak 300 lira idi. Evvelce yapılmış bir kredi muamelesinden dolayı, itfa zamanında piyasaya daha 300 liranın geldiğini kabul edersek, piyasada para miktarının 600 liraya çıktığını görürüz. Evvelce yapılmış kredi muamelelerinin itfa zamanı piyasaya avdet eden tediye vasıtalarını T ile gösterirsek, düsturumuza şu şekli vermiş oluruz:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T$$

Fakat piyasada emtea mübadelesile alâkadar olmıyan vergiler, faiz tediyatı, ikramiyeler, pirimler ilh... gibi bir taraflı daha bir çok tediyat icra edilmektedir. Bu tediyeleri V ile gösterelim:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T + V$$

Piyasada birbirlerine karşı alacaklı ve borçlu olan kimseler, ekseriyetle hesaplarını takas suretile kapatırlar. Binaenaleyh takasta para maddesi piyasada ispatı vücut etmeden dahi mübadele cereyan etmektedir. Takas muameleleri de para miktarına makûs istikamette tesir eder. Takası A ile ifade edelim:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T + V - A$$

Paranın millî iktisattaki tasarruf fonksiyonu sayesinde halk kazancının bir kısmının daima tasarruf eder. Tasarruf hesapları, para miktarını tezyit edici istikamette tesiri gösterir. Tasarrufu R ile gösterirsek düsturumuz şu şekli alır:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R$$

Millî iktisadın, cari muameler için daima muayyen miktarda para ihtiyatına ihtiyacı vardır. Bankalarda ve hususî eşhas nezdinde bulunan bu ihtiyat paralarla, günlük cari muameleler icra edilir. Bunlar da para miktarını tezyit edici âmillerdendir. İhtiyat paraları C ile ifade edelim:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R+C$$

Merkez Bankalarının piyasa ihtiyacı nisbetinde yaptıkları mütemmim kredi vasıtaları emisyonları da para miktarını arttırır. Bunları da M ile ifade edersek düsturumuz, şu son şekli alır:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R+C+M$$

Piyasanın muhtaç olduğu para miktarını tayin eden âmilleri hulâsa olarak şöyle sırayabiliriz:

1 — Emteanın miktarı. 2 — Vasatî fiyat seviyesi. 3 — Paranın tedavül sür'ati. 4 — Emteanın tedavül sür'ati. 5 — Yeni aktolunan kredi muamelerinin yekûnu. 6 — İtfa zamanı gelmiş kredilerin yekûnu. 7 — Emtea mübadelesinden mütevellit olmıyan bir taraflı tediyeler. 8 — Takas muameleleri. 9 — Tasarruf paraları. 10 — Bankalar veya eşhas nezdinde cari muamelelere muhassas ihtiyat paralar. 11 — Konjunktur icabı, Merkez Bankalarının piyasaya mütemmim olarak çıkardıklrı tediye vasıtları.

●

Piyasanın para, ihtiyacını, umumî millî iktisat konjunkturunun icapları tayin etmektedir. Binaenaleyh para miktarı, piyasada konjunktur hareketlerine göre değişmektedir. Konjunkturun umumî seyri ile para miktarı arasında tam bir mutabakat vardır. İnflasyon veya deflasyon hâdiseleri, bu mutabakatın bozulması demektir. Piyasaya konjunkturun ihtiyaçlarından fazla paranın akması, inflasyon, para miktarının ihtiyaca kifayet etmemesi deflâsyondur. Bugün Türkiyede bir konjunktur gerilemesi vardır. Fiyatlar sukut etmektedir. Piyasaya fazla gelen paralar da bankalarda veya hususî eşhas nezdinde toplanarak piyasadan çekilmektedir. Eğer paralar piyasadan çekilmemiş olsaydı, iş hacminin daralması neticesi bir inflasyon olması lâzımgelirdi. Demek ki, piyasanın elâstikiyeti, para miktarının elâstiki olmasını icap ettirmektedir. İnflâsyon ve deflâsyon hâdiseleri her para rejiminde vukubulmaz. Meselâ altın para rejiminde (serbestii darp hakkı muhafaza edilmiş ise) hiç bir zaman bir inflasyon hâdisesile karşılaşmayız. Çünkü, altın para tedavülünde piyasaya fazla gelmiş olan para, arz ve talep kaidesi mucibince piyasadan mekanikman çekilir. Piyasa-

da para miktarı azaldı ise, sikke kıymeti yükseleceğinden hariçten piyasaya tevazün hasıl oluncaya kadar para akını olur. Banknot tedavülünde de vaziyet aynıdır. İskonto edilen senetler mukabilinde piyasaya çıkan banknotlar (senet iskonto edilmesi piyasada bir iş ifade eden talepte bulunduğuna delâlet eder), vadelerinin hitamında tekrar bankaya avdet edeceğinden piyasanın para ihtiyacı ile para miktarı arasındaki tevazün, mutabakati bozulmaz. Halbuki, kabiliyeti tahviliyesi olmıyan, piyasa ihtiyaçları için değil, bütçe maksatları için piyasaya çıkarılan karşılıksız kâğıt paralarda vaziyet bunun tamamen aksidir. Bunlar devlet tarafından fiskal maksatlar için ihraç olunduğundan ve hiç bir konjunktur ihtiyacına tekabül etmediğinden piyasada daima bir para fazlası tevlit eder. Binaenaleyh inflasyon tehlikesi, fiskal maksatlara hadim emisyonlar için varittir. Mevcut bir millî iktisat işi, yahut yaratılacak bir iktisat faaliyeti için yapılapcak bir emisyonun inflasyon tevlit edeceğini zannetmek hatalı olur. Millî işler mukabilinde yapılacak emisyonlar, bir kredi emisyonu olacağından işin hitamında ve vadenin hulûlünde piyasaya çıkmış mütemmim baknotlar, mekanikman bankaya avdet edecek ve tevazün hasıl olacaktır. Bugün Merkez Bankasının ve diğer bankaların ihraç olunan obligasiyonları satın almaları, aşağı yukarı, bu emisyon yolunda atılmış ilk adımdır. Bu hareket bankalarda müterakim paraların obligasiyonlar vasıtasile millî iş sahalarına yatırılması demektir.

Yukariki formülde piyasanın para ihtiyacı kendiliğinden, insiyakı olarak taayyün etmektedir. Fakat millî iş sahalarını bir plân dairesinde tanzim edecek ve yaratacak bir memlekette para miktarı, iktisat plânının ihtiyaçlarile tayin edilir. Bir plân dahilinde iş ihtas eden, başka tabirle, memleket iktisadiyatını bir plân dairesinde kuran bir memlekette iktisat plânile, malî plân arasında tam bir mutabakat mevcuttur. Binaenaleyh inflasyon tehlikesi yoktur. Merkez Bankası, ayni zamanda bu mutabakatın devamını ve bozulmaması kontrol ve temin etmekle mükelleftir.

Kooperatif

İkinci neşriyat yılını bitirmiştir. Bu iki senelik neşriyat hayatında, sade dar bir meslek mecmuası değil, ayni zamanda memleketin ileri bir fikir mecmuası da olan arkadaşımızı tebrik eder ve muvaffakıyetler dileriz.

Sanat ölçüleri.

Yakup Kadri

Halkla-eser davası, bir sanatla-hayat meselesidir. Tohaf bir tesadüf eseri olarak, sanatkâr ya hayatın bir kaç adım (bazı bir kaç asır) önünden yürür; yahut ta onun bir kaç adım gerisinden gelir. Devirleriyle atbaşı koşan iyi ve yüksek sanatkârların sayısı pek azdır. Kötü sanatkârlar ise, daima devirleriyle beraber yürürler. Fakat, ondan ötesini aşamazlar. Bu iki neviden birine Göthe'yi öbürüne Hugo'yu misal göstereceğiz. Göthe daha sağlığında ebediyyete erdiğini gördü. Hugo, on dokuzuncu asra yeni bir raşe getiren, Romantisma'nın babası Hugo, bir dev hamlesiyle kurduğu *gotik katedralın* çöküşüne, kendi gözleriyle şahit oldu. Weimar'ın muhteşem inzivası, her yıl, yeni yeni edebiyat hacılariyle dolup boşalırken, İle-de-France'ın yıldırımlar saçan peygamberi etrafındaki Havariyyun'un her biri bir yana dağılıyordu. (1) Asıl tohafı şudur ki, bu peygamberin saltanatı tamamiyle nihayete erdikten sonra o kaçak müritlerin her biri, ona düşman bir saltanatın başına geçti ve zavallı ihtiyar şaire karşı amansız bir harp açtı.

●

Bizim muasır edebiyatımız da, kendi mikyasında böyle bir dram devresi geçirmiyor mu? Bir zamanlar - çok eski değil, bundan on beş yirmi yıl evveline kadar - Edebiyatı Cedide üstatları, bizim için, bir takım erişilmez zirveler değil miydi? Şimdi, onlardan, ancak, müsamaha veya merhametle bahsedebiliyoruz.

Halbuki, bunlar, kendi devirlerine nisbeten bir takım ileri ve müstakbel kıymetleri ifade etmekte idiler. Bunlar, zamanlarının, anlaşılmamış, kâıplarına erişilmemiş mümtaz ve seçme ehliyetleriydi. Fakat, tam anlaşıldıkları gün, ince bir altın tozu halinde dağılıp gidiverdiler.

(1) Bu cümle gelişinden Göthe ile Hugo'nun ayni devirde yaşadıklarını zannetiğimize hükmolunmasın.

Buna mukabil, Edebiyatı Cedide münekkitlerinin öldürücü darbeleri altında, artık, bir daha kımıldanamayacak kadar yere devrilip serildiğini zannetiğimiz Muallim Naci, hiç değilse nesirde, sade üslûp telâkkimizde yeniden başını kaldırıyor ve «Ömer'in çocukluğu» bizi, «Aşkı memnu» dan ziyade alâkadar etmeğe başlıyor. Bundan yirmi beş, otuz yıl evvel, size Muallim Naci'nin nesri, Halit Ziya Beyin nesrinden daha sade, binaenaleyh, daha muasır, daha yenidir desem, mutlaka, gülünç bir *paradoks* yapmış olmakla itham edilecektim. Fakat, şimdi en tabiî lâkırdılardan birini söylemiş oluyorum.

●

Gerçi, bir cemiyette ahlâkî *kriterium* lar da ayni sür'atle değişir. Bugün iyi olan yarın fenadır ve bugün fena olan yarın iyi telâkki edilir. Lâkin hayatta olsun, sanatta olsun iyilik ve fenalık mefhumları - mefhum olarak - ebedidir. Hiç değişiklik kabul etmez. Bu itibar ile meselâ, Shakeseare'in bir çok eserleri teknik ve dil bakımından muasır zevke uymayabilir ve her hangi bir modern sahne için bir Shakispeare piyesi fenadır, amma, Shakespeare'in bir yüksek deha olduğu kanaati, bizde zamanla, ne değişmiş, ne zaiflamıştır. Nitekim, Homiros, bütün iptidailiğine rağmen, bizim için, daima ulvî ve taze bir şiir kaynağının âlemi olarak kalmıştır. Zevklerimiz türlü türlü istihaleler geçirdiği ve onun terennüm ettiği İlâhlar bizim için artık tamamiyle öldüğü halde, ona karşı asırlardan beri taşıdığımız saygıya aslâ halel gelmez.

●

Lâkin, bizim mevzuumuz ne Shakespeare, ne Homiros'tur. Biz, insanlardan bahsediyoruz ve eserle halk arasındaki münasebetleri tayine çalışıyoruz. Geçen makalemizde demiştik ki, halkın bir sanat eserini anlayıp hissedişi çok defa haksız, daima yanlış ve bazen sakattır. Bir eserin sanatkârla halk arasında tam bir ulaştırıcılık vazifesi gördüğü, sanatkârın maksadını tam bir isabetle telkin ettiği hemen hiç işitilmemiştir. Lâkin şu var ki, insanlığın kültür tarihinde, hattâ umumiyetle medeniyet tarihinde bir çok sanat eserlerinin müteaddi izlerini buluruz. Nice büyük hâdiseler bu eserlerin eseri olduğu gibi nice büyük kahramanları da sanatkârın nefhası yaratmıştır. Bir çok cemiyet

tebeddülleri, henüz hayatta hiç kimsenin gözünde belirmemişken sanatkârın muhayyelesinde çoktan vücut bulmuştu.

Buna mukabil, öyle eserler de vardır ki, bir cemiyet, bir devir veya bir kahraman onlarda kendi ruhunun ve kendi şahsiyetinin ifadesini keşfeder. Daha doğrusu, o cemiyetin, o devrin veya o kahramanın içinde şuursuz, şekilsiz ve dilsiz bir halde yaşayan duygular, ihtiraslar, aşklar, nefretler veya idealler o eserde şuurlanır, formülleşir, dile gelir. O vakit, herkes bir mucize karşısında gibi hayretle biribirinin yüzüne bakakalır. Halbuki, halka bir mucize gibi görünen bu şey, haddizatında, onun kendi ruhunun bir inikâsından başka nedir?

İşte, büyük sanat eserleri, münekkidin veya seçme bir zümrenin takdirleri, telâkkileri, tefsirleri haricinde, doğrudan doğruya halkla, cemiyetle böyle müteaddi veya passif münasebetleri olan eserlerdir ve bunların kıymetleri, ancak, kendilerindeki bu alım ve verim kudretleriyle ölçülebilir. Sanatkârın şahsî maksadı, eserinin ideolojik mahiyeti; bütün bunların bir kültür tarihçisi nazarında hiç bir manası olmamak lâzımgelir. Tetkik edilen eserin, doğduğu cemiyet üzerinde geç veya erken bir tesiri olmuş mudur, o cemiyetin insanları bunun izlerini ne dereceye kadar taşımaktadırlar? Bir sanat meselesinde bizim yegâne ciddî tetebbü sahamız bu noktaya inhisar eder ve bundan ötesi bir kısır retorik münakaşası, bir nafile edebiyat iskolastiki'dir.

Esasen, yüksek ve hakikî sanatın sustuğu buhran devirlerinde yalnız bu, söyler, bu, haykırır. Bazı, bu kuru gürültü içinde bir *baş-iş* in doğuduğundan kimsenin haberi olmaz; fakat çok geçmeden hak yerini bulur. Eser, kendi kendine, hemen hiç kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan kendini gösterir, kabul ve tasdik ettirir.

Dünyada, meçhul kalmış hiç bir *baş-iş* yoktur.

İnkılâp San'atına varmak yolları.

Burhan Asaf.

I. — SANAT ve AKİYDE.

Sanat, diri bir cemiyetin olgunluk alâmetidir. Tamamen durgunlaşmış ve bütün akideleri ile beraber güzellik ölçülerinin bir kaç defa gevişini getirmiş bir cemiyetin sanati olamıyacağı gibi, ihtilâl safhasını kapatmadığı için henüz intikal safhasında bulunan bir cemiyetin de özlü sanat verimleri olamaz. Birincisinde, *sanat* namı altında yaşıyan şey *tasannu* dur. Diğerinde ise, *sanat* değil *sanatın hazırlıkları* vardır.

Diri ve olgun cemiyet demek, getirdiği yeni ahlâk, yeni güzellik ve yeni hakikat ölçülerini artık umumiyetle kabul ettirmiş ve tedvin etmeğe başlamış cemiyet demektir. Böyle bir cemiyette, sanat yaratışının yukarıda verdiğimiz nazarî şartları hazır olacağı gibi maddî şartları da yerine getirilmiş demektir. Çünkü sanat, ayni zamanda cemiyetteki refahın bir mahsulüdür.

Rönesans hareketinin Mècène'leri, İtalyan prensleri ve Papalardır. Fakat bir zamanki Akdeniz ticareti ve bu ticaretin tamamile İtalyan cümhuriyetlerinin eline geçmiş olması gibi İtalya için umumî bir refah devresi olmasaydı, prenslerle papalarda bu gibi arzuların uyanmasına imkân olmazdı. Bütün İtalyan şehirlerinin baştan aşağı inşa edilmesi, ancak para ve refahın o devir İtalyasında tekasüf etmesinin bir neticesi olmuştur. O zamana kadar manastırların içine kapanmış olan katolik kilisesi, ihtişam içinde dünyalılaşmakta ve manstırlardan şehirlere avdet etmekte idi.

Osmanlı sanatinin inkişafı ve yükselme devreleri, İmparatorluğun maddî inkişaf ve yükselişi ile atbaşı gitmiştir. Tereddî devreleri, keza. Osmanlı cemiyeti, tanzimat sularında kat'î inhilâline kavuşurken, bir Hamdı Bey *garbkârî* sanatin ilk mensubu olarak, keyfi için ve amatörce bir şeyler yapmağa kendini mezun görüyordu.

Fakat onun sonraki meslektaşlarını, yıllar geçtikçe, sokakta aç kalmış bir Türk ressamına inkılâp etmiş görüyoruz. Görgü değiştiği, ölçü değiştiği halde, aç kalan Türk sanatkârının bir seviyeli sanat yaratmasına imkân olmamıştır.

İspanyada Velasquez ile El Greco, İspanyol gemilerinin İspanyaya her taraftan altın taşıdığı devirde yetişmişlerdir. Rubens ile Rembrandt, Felemengin, satvet ve ihtişamda İngiltereye hocalık ettiği devirlerde yaşamışlardır.

Keza garbın on dokuzuncu asır sanati, garp kapitalizminin bir mahsulüdür. Gerek keyfiyet bakımından mevzuları ve tahassüs tarzları gerek ise kemiyet bakımından hali vakti yerinde binlerce ailenin salonlarını süslemek itibarile.

●

Fakat bundan, *sanat* dediğimiz şeyin bir para işi ve sanatkârın para meclûbu olması mukadder bir mahlûk olduğu manası çıkarılmasın. Sanat ve sanatkâr, şüphesiz ki, bu değildir. Yalnız, bu devirlerin tetkikinden çıkarılan netice daha ziyade şunu açığa vursa gerektir ki, sanat ile sanatkâr, genç bir akideye dayanarak kendini yeni baştan inşa eden ve bu inşa işinde muvaffak olan bir cemiyetin en asîl ve en son meyvalarıdır.

Demek oluyor ki, *sanat* ta

AKIYDE ile İNŞA

asıldır. Hangi devirde ve hangi cemiyette olursa olsun.

●

Önce akiyde meselesini izleyelim:

Dünkü cemiyet bize, sanat akiydesi olarak, «sanat sanat içindir» hükmünü devretmiştir. Bütün vecizeler gibi bu hüküm de yanlış tefsir edilmekten kurtulamamıştır. Bir kötü tandans sanatinin önüne geçmek için söylenilmiş olan bu sözün zamanımıza kadar sürüp gelmiş münakaşalara sebep olması, hazindir. Sanat gibi bir mevzuun bir danesi iki defa tekrar olunmak suretile üç kelimeye sığdırılmak istenmesi ise, formalist mantıkın şaheser cinayetlerinden biridir.

Sanat, her zaman insanlar için mevcut olmuştur. Ve onda dai-

ma *nasıl* sualinin cevabı *niçin* sualinin cevabile mükemmel uyuşmuştur. Ve her devirde, *sanat, yeni şekil yeni ruv ve yeni malzemeyi* yeniden bir araya getirerek yeniden hükümran olmağa başladığı sıralarda, çirkin tandansları reddetmiştir. «Sanat sanat içindir» vecizesi, olsa olsa bunu izah eedbilir. Fakat sanatin her devirde bir başka ve bir yeni cemiyet ve insanlık akidesine dayanmak mecburiyetinde kaldığını izah edemez. Hele, «iyi», «güzel», ve «doğru» ölçüleri insanlığın sür'atli istihalesi ile birlikte eskidikçe «yeni şekil», «yeni ruh» ve «yeni malzeme» taharrilerine koyularak bu ölçülerin her defasında tazelenmesi lâzımgeldiğini ve her devirde *tazelenmiş olduğunu* hiç izah edemez.

Halbuki, hakikat bu merkezdedir. Sanat, devirlere göre değişen «iyi», «güzel» ve «doğru» ölçüleri arasında mütemadiyen «yeni şekil», «yeni ruh» ve «yeni malzeme» taharrisinden ibarettir.

Bu taharriyi yaparken, sanat için, kendi öz bünyesi dahilinde, değişmeyen ebedî kaideler olabilir. Fakat insanlığa bağlı olan tarafında, sanat, cemiyet kanunlarını nazarı itibare almağa ve bunlara intibak etmeğe mecburdur. Aksi takdirde mücerretliğe kaçar ve tereddi eder.

●

Şu halde *sanat*'ta «akiyde» derken, daha ziyade muhtelif devirlerdeki muhtelif insan cemiyetlerinin cemiyet davalarını anlamamız tabiî ve zaruridir.

Zamanımızdaki inkılâpların sanata büyük bir ehemmiyet vererek onu kendi emirlerine almak istemeleri, işte bu yüzdendir. İnkılâplar, bunu yapmakla, *sanat*'ın büyük yardımına baş vuruyorlar. Çünkü hiç bir telkin sanatkârınki kadar kuvvetli olmamıştır. Sanatkâr, eserini, inanarak ve severek meydana getirir. Bir davaya sanatkâr kadar inanmak ve bu davayı sanatkâr kadar sevmek, hemen imkânsız gibi bir şeydir. Bu iki kuvvetli hassasını meydana getirdiği eserde tamamile ifade edebildiği içindir ki, sanatkâr, bağlandığı akiydeye, insanları, o akiydenin rahiplerinden fazla inandırmağa muvaffak olmuştur.

«İnkılâp» da nihayet bir akiydedir.

Sanat ile sanatkârı «İnkılâbın emrine vermek», ilk adımda, sanatin aeyhinde ve onun her türlü hür ve müstakil yaratıcılığından tecridi manasını tazammun eden ve «sanat sanat içindir» vecizesile taaruz ederse de, davanın üzerinde duruldukça, bunun böyle olmadığı görülür.

Şüphesiz, eğer sanatkâr inkılâp akiydesinin emrine kerhen yahut «kâr bundadır ve ancak bu suretle geçinmek kabildir» diye giriyorsa, meydana getireceği eserlerin başlıca vasfı samimiyetsizlik olacaktır. Samimî olmayan eser, sevginin mahsulü olamaz. Sevgi, sanatta ilk şarttır. Fakat sanatkâr; inkılâbın akiydesine kendiliğinden inanıp bağlanmış ve cemiyetin, uğrurunda boğuşup kan döktüğü yeni ölçüleri kendi sahasında arayan bir insansa, o zaman, severek yarattığı eserlere bağlandığı akiydenin ihtiraslarını da koyacağı için sevdiği ve bağlandığı şeyi «sirayet» yolundan sevdireceği muhakkaktır.

Eski sanatkârların türlü akiydelere bağlanmaları *sanat* namına ancak müsbet neticeler verdiği halde, günümüzdekilerin bir inkılâbın akiydesine bağlanmaları yanlış mıdır? Ve bunda tandans illeti mevcut olabilir mi?

Burada, «inkılâbına göre» demek doğru ve yerindedir. Eğer o inkılâbın felsefî ve beşerî muhtevasi bir sanat ocağını yakacak kadar özlü ise, kimsenin tandanstan bahsetmesine hakkı olamaz. Eğer değil ise, bütün gayretlerin neticesiz kalacağı ve çok geçmeden ortada zoraki ve uydurma bir sanattan başka bir şey kalmıyacağı muhakkaktır.

İstekli ve bütün duygularında serbest olarak çalışmak, sanat yaratıcılığının başlıca şartlarından biridir. Davanın ince tarafı, istek deyince, sanatkârın inkılâp akiydesi namına istemesini ve duygularında serbestlik deyince de, sanatkârın böyle bir serbestliğe inkılâbın akiydeleri içinde vasıl olmasını temin etmektir. Bir *Sinan* ve bir *Yunus* kadar gönül azaltlığına vasıl olmak, ne zordur! Halbuki her ikisi de, imanlarının dörtduvarı içinde hapsolmuş insanlardır. Fakat bu dörtduvarın içi, bir kâinat kadar geniştir. Çünkü orada yepyeni bir insanlığın taze hamuru yoğurulmaktadır. «İyi», «doğru», «güzel», «şekil», «ruh» ve «malzme», hep yeniden yaratılmaktadır. İşte akiydenin içinde

hapsolmak, fakat buna rağmen azatlığın adeta nazarî denecek kadar sonsuz hudutsuzluğu içinde yaşamak, hakikî sanatkârın böylece ve bütün devirlerde, hem alın yazısı hem çalışma ve yaratma şartı olmuştur. (1)

(1) Bu yazı, üç parçadan ibarettir:
I. Sanat ve akiyde
II. Sanat ve inşa
III. Sanatkârı nasıl himaye etmek lâzımdır?

Gelecek sayıda:

Yüksek iktisat meclisinde tetkik olunan İŞ KANUNU

Hakkında Şevket Süreyya Beyin bir etüdü İntişar edecektir.

Bizde Kok ve Demir sanayii.

I.

M. Şevki.

Türkiyede demir fiyatına demir istihsali; millî iktisat için büyük bir menfaat ve millî müdafaa için kat'i bir zarurettir ve bu sebeple de beş senelik sanayi programında ehemmiyetle yer almıştır.

Çok geniş enerji kaynaklarına sahip memleketimizde elektrik ve kömür elmas fiyatına satılırken, zirai istihsalâtımızın her memleketten daha ucuza mal edilmesine ve Türk köylüsü, Türk amelesine dünyanın her yerinden daha ucuza bir fiyata çalışmasına rağmen ziraat sanatları istihsâlâtımızın dahi httâ sanayice çok ileri olmıyan komşularımızınki ile kıyas edilemiyecek kadar pahalı oluşu çok tabiî bir şeymiş gibi görünürken, yükte ağır ve pahada hafif olan demirin bizde ucuza mal edileceğinden şüphe edenlerin pek çok olacağı tabiidir.

Ancak biz bu kanaatta değiliz. Ucuz sanayi istihsalâtına Avrupadan daha ziyade Asya topraklarının müsait olduğunu Japonya isbat etti. Bu hususta Japonya için Avrupaya nazaran yegâne mütefavvık şart olarak gösterilen zeki, kabiliyetli ve kanatkâr işçi bu memlekette de mebzulen vardır. O halde bazan fena niyetli insanların propagadası, bazan kötü idare edilmiş sanayiin verdiği fena misaller yüzünden zihinlere yerleşmiş olan «sanayi istihsalâtımızın mukadder pahalılığı» fikrini hesaplar ve tatbik edilmiş misallerle cerhetmek kat'î bir borç halini almıştır.

Demirin bugünkü iktisatta ve hattâ medeniyette oynadığı rolü izaha kalkışacak değiliz. Bu; aşağı yukarı herkesin bildiği bir şeydir. Keza millî müdafaanın da ancak çelik ve demirle kaim bulunduğu malûm. Fakat burada yalnız yeni iktisat sistemlerinde gördüğümüz en can alıcı bir noktayı işaretle iktifa edeceğiz:

Dünya buhranı ve daha doğrusu iktisadî istiklâllerini temine uğraşan bir çok memleketlerin sanayi memleketlerinin pazarı olmaktan çıkmağa başlaması üzerine bu sanayici memleketler iktisadî faaliyetlerinin kısmen olsun durmaması için kendi dahillerinde iş hacmini sun'î olarak genişletmeğe çalışmktadırlar. Yeni yollar, yeni inşaat, çok istihlâk siyasetinin yanında en mühim olarak bir de harp malzemesi istihsalini çoğaltmak gelir. Amerika, Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa ve daha bir çok memleketlerde silâh, tayyare, gemi inşaatı için verilen para, buhrana rağmen her sene artmaktadır. Bu fazla para vakıa bir taraftan bu memleketlerin bütçesini ve vergi mükelleflerini tazyik etmekte ise de diğer taraftan sanayide bir inkişafı, bir fazla istihsali ve istihlâki mucip olduğu için bu rejimler için faydalı görülmektedir. Ve silâhları azalta teşebbüslerinin akim kalması sebeplerini de daha ziyade bu iktisadî sahada aramalıdır. Bu suretle ayni zamanda memleketlerin müdafaa kabiliyeti de artmaktadır.

Buna mukabil diğer memleketler ne yapacaktır? Müdafaa kat'î bir zaruret olduğuna göre yine bütçelerinin mühim bir kısmını bu silâhlanma işine ayıracaklardır. Fakat şu fark ile ki, demir ve silâh sanayii inkişaf etmiş memleketlerde silâhlanma için ayrılan para daima bir iktisadî hareketi ve genişlemeyi icap ettirirken; beriki memleketlerde hariçten mamul olarak ithal edileceği için bir daralmaya sebep olacaktır. Bu daralma nihayet günden güne pahalılaşan ve çoklaşan fennî harp malzemesi temininden aciz bırakacak ve hattâ belki de bu memleketleri iflâs ettirecektir. O halde diğer memleketlerin de istilâcı memleketler karşısında zarurî olan silâhlanma işine devam edebilmeleri ve bütçelerinden ayırmaları mukadder olan paranın dahilî sanayide bir genişlemeyi mucip olmak suretile kısmen olsun faydalı bir şekle ifrağ edilebilmesi için her şeyden evvel harp sanayiinin esasını teşkil eden demir sanayini de memleketlerinde kurmaları bugünün kat'i bir zarureti halini almıştır. Bizim göstermek istediğimiz nokta hasseten burasıdır.

●

Bugünkü şartlar altında Türkiyede bir demir madeni işletmesinin kabil ve kârlı olup olmadığını tetkik için evvelâ ihtiyacımızı sonra demir madenlerimizin muhtemel servetlerini ve nihayet işletme tarzile maliyet fiyatını hesap etmek gerektir.

1930 senesindeki demir ve çelik ithalâtımız cem'an 20 milyon lira kıymetinde 157.619 tondur. Bunların başlıca:

1.730	ton	çubuk ve plâk halinde, çelik.
27.984	»	çubuk ve plâk halinde muhtelif demir.
35.313	»	ray
29.543	»	Travers
6.500	»	yarı mamul halde kaba makina parçaları
9.500	»	muhtelif eb'atta yarı mamul parça.
110.570		Yekûn

olup diğerleri yani takriben % 30 ı nisbeten daha ince makina parçalarile hususî ve yüksek evsafta çeliklerdir. O halde demir istihsalini ve bir dereceye kadar işlemeyi müteakip bizim memleket dahilinde istihlâk edebileceğimiz miktar yuvarlak hesap 110.000 tondan aşağı olmıyacak ve fakat memlekette inşaatın artması nisbetinde bu nim mamul kısımlar da gittikçe şüphesiz artacaktır. Bu artışı nazarı itibare almasak ve yuvarlak bir hesapla 100.000 ton üzerinde dursak bile bu miktar günde 100 ton istihsal yapacak ve senelik istihsali takriben 30.000 tona baliğ olacak 3-4 yüksek fırını rantabl bir şekilde çalıştırmaya müsait olacaktır. Bu 100.000 tonun takriben 40-50 bin tonu doğrudan doğruya font halinde imalât veya başka fabrikalara arzedilebilecek diğer nısfı ise müsait enerji şartlarına malik olan istihsal mahallinde çelik veya yarı mamul mevat şekline ifrağ olunabilecektir. O halde biz ihracı düşünmesek (ki İsveç veya Fransa gibi uzak memleketlerden ithalât yapan komşlarımız için nakliye masrafının bahşedeceği müsait vaziyet dolayısile bunu hesaba katmak çok mümkündür.) bile kendi dahili ihtiyacımız için demir madeni istihsali ve işletmesi kabildir.

Türkiyede demir madeni var mıdır?

Bu husus için elimizde kat'i ve resmî vesikalar bulunmamakla beraber Türkiyede muhtelif yerlerde oldukça iyi cins demir zuhuratı olduğunu biliyoruz. Toroslar üzerinde bulunan hayli vâsi zuhurat yolsuzluk yüzünden işlemesi şimdilik rantabl olmasa bile son zamanlarda Garbî Anadoluda keşfedilen ve demir yoluna ancak 42 kilometre mesafede Eskişehire trenle 300 İstanbula tren ve denizden 530 kilometre ve Ankaraya 528 kilometre uzaklıkta olan en iyi cinsten bir demir madenimizi daha bugünden işletmeye çok müsait olduğunu zikretmek lâzımdır. Bu demir madeninn Berlinde ve Preusische Ceologische landsanstalt'de yapılan tahlil netayici ile dünyaca meşhur bazı demir madenlerinin havası aşağıdaki cedvelde yazılmıştır:

	Fe (demir)	Si	Mga	P (fosfor)
İsveç	65	2	1	0,05
İspanya	57	8,02	5	0,02
Avusturya	38,9	8,22	2,09	0,02
Almanya	38,9	0,22	0,05	0,03
Loren	33,2	—	—	—
Romanya	63,7	6,06	—	—
Lüksenburg	35,1	—	0,05	0,77
Türk	69	2,48	6,47	—

Buradan görülüyor ki, demir cevheri itibarile hattâ İsveç demirini dahi geçtiği gibi kükürt ve fosfordan âri olması bu madene gerek İsveç gerekse İspanya demir madanlerine nazaran çok büyük bir tefavvuk temin etmektedir. (Bu husus tahlili yapan yukarıki müessesenin raporunda sarahaten zikredilmiştir.)

Keza elimizde mevcut ve şayanı itimat raporlara nazaran bu maden üzerinde yapılan eritme ve işletme tecrübeleri çok iyi neticeler vermiştir.

Müthassıslarının halen mekşuf miktar hakkında verdikleri asgarî tahmin 7000 hektar saha dahilinde 8.000.000 tondur. Fakat diğer sahalarada ve daha derinlerde daha zengin zuhurata tesadüf mümkündür. Bu olmasa dahi senelik 100.000 ton istihsal için ve % 60 demir cevheri hesabile bu zuhurat bize takriben 50 sene vefa edebilir. O halde daha bugünden işleyecek cevhere de malikiz.

Bir demir madeninin işletmesi mevzuu bahs olunca akla evvelâ kok ve enerji meselesi gelir. Çünkü demir tabiatte diğer madenler, şibih madenler ve müvellüdülhumuza ile mürekkep bir halde bulunur. Bunu tasfiye ve irca (yani müvellüdülhumuzasını karbonla birleştirmek) için mühim mikyasta ve muayyen evsafta kok kömürü veyahut bunun yerine elektrikli yüksek fırında ağaç kömürile irca usulleri kullanılmaktadır.

Fontun İstanbul limanında teslim fiyatı takriben ton başına 45-50 liradır. kokun beher tonu demirin istihsal olunduğu yere takriben 25 liraya mal edilebilirse bu takdirde bir ton fontun fiyat teşekkülü takriben şöyle olur:

25	lira	kok
2,5	»	cevherin ihracı
5	»	yüksek fırında istihsal masrafı (sermaye servisi v. s. dahil)
6	»	İstanbula kadar nakliye
38,5		Yekûn

Bu takdirde en aşağı fiyat seviyesine nazaran takriben % 14.5 bir kâr vardır. Fakat burada görülür ki, biz demir istihsaline yarıyan kokun beher tonunun Zonguldaktan tkriben 750 kilometre öteye (bunun 280 kilometresi şimendiferdir) 25 liraya maliyetini esas tuttuk. Bugünkü şartlar altında gayri mümkün görülen bu fiyat (Biz bu hususun pekâlâ mümkün olabileceğini bilâhare tetkik edeceğiz) dahilinde maliyetin de o nisbette yüksek olacağı tabiîdir. Bu sebeple maden anck 5 kilometre mesafede bulunan ve takriben 5.000 kilovat takat verebilecek olan bir su sukutundan elektrik istihsalini ve elektrikli yüksek fırınla bu işi realize etmek daha doğru görülmektedir. Yalnız bu takdirde tesis masrafının bir hayli daha yüksek olmasını göze almak icap eder.

Şartları bize müşabih olarak elektrikle istihsal yapan vasat büyüklükteki İsveç fabrikalarında beher tonun maliyet fiyatı bizim paramızla takriben 28 liradır. Buna İstanbula kadar nakliyat fiyatı olan 6 lira da zam edilince İstanbul limanındaki teslim fiyatı 34 liraya baliğ olur.. O halde en aşağı fiyat seviyesine nazaran takriben % 24,5 bir kâr. Senelik istihsali 30.000 tona baliğ olacak ve elektrikle işleyecek böyle bir elektrikli yüksek fırın ve santralın ilk tesis sermayesi ise takriben şöyldir:

1.000.000	lira	eletrik fırını ve santral (tekmil tesisat)
450.000	»	bina ve saire tesisatı
400.000	»	mütedavil sermaye
1.800.000		Yekûn

Ve senede 100.000 ton istihsali için ise takriben 4,5 milyon liralık bir sermaye (tesisat büyüdükçe tesis masrafının istihsal vahidine isabet eden miktarı da azalır). Elektrikle istihsalin şu faidesi da vardır ki, hemen demir istihsal mahallinin yanında yine bu civara yakın olan krom, mangan gibi çelik istihsaline yarıyan mevat ianesile kolaylıkla çelik fabrikaları da kurulabilir ve özlediiğmiz demir, çelik sanayii toptan vücut bulmuş olur. Hiç birisi gayri kabili tahakkuk olmıyan şu şartlar altında ve yukarıda izah ettiğimiz zaruretler muvacehesinde bizde rantabl bir demir sanayiinin teşekkülünde tereddüt etmeye hiç bir sebep görmediğimizi bir kere daha sarahatle ifadeyi faydalı görmekteyiz.

Polemik :

İsmail Hakkı Beyin Mefkûreciliği.

Şevket Süreyya

İsmail Hakkı Bey, sade bir Türk terbiyecisi değil, ayni zamanda bizim en verimli bir mütefekkirimizdir. O uzun yıllar eski Darülfünun ve yüksek mektepler kürsülerinde yaptığı terbiye ve telkin vazifesine şimdi «Yeni Adam» adında bir arkadaş mecmuanın başında devam ediyor.

İsmail Hakkı Bey yalnız bir âlim değil, ayni zamanda bulunduğu kürsüye, bulunduğu işe, hulâsa müdahalesi olan her şeye kendi fikrî damgasını da vuran bir ilim adamı, yani bir *şahsiyet*tir. Zaten bunun içindir ki İsmail Hakkı Beyin ismi giren, yani şahsiyeti karışan *ilim ve terbiye* meselelerinde münakaşa hiç bir zaman umumî ve bitaraf bir çerçeve içinde yürüyemez ve böyle bir münakaşada derhal cepheler teşekkül eder. İsmail Hakkı Bey bu cephe mücadelelerine yalnız bir takım ilmî tezleri, yahut yalnız manevî şahsiyetini değil, bütün maddî varlığını da atmaktan çekinmez. Fakat onun - bizde çokluk misali olmıyan - bu bütün varını ve bütün benliğini mücadeleye atmasının üstünde daima değişmiyen ve hâkim kalan bir şey vardır: İsmail Hakkı Beyin ilim adamlığı..

İster mektep idaresinde olsun, ister ders kürsüsünde olsun, ister kitap sahifesinde veya gazete başında olsun, İsmail Hakkı Beyin her şeye rağmen kendinde kalan ve ondan ayrılmıyan vasfı budur: İlim adamlığı.

●

27 inci sayısında *Kadro,* bizde çıkan mecmuları tahlil ederken *Yeni Adam*da İsmail Hakkı Beyin *endividüalist* ve *demokrat* cephesine biraz dokunmuş ve *Yeni Adam*ın *eklektik* mahiyetini işaret etmek istemiştir.

İsmail Hakkı Bey *Kadronun* bu işaretlerine *Yeni Adam*ın 17 inci sayısında cevap verdi. Bu cevabın ilk plânında İsmail Hakkı Bey *Kadro*'nun kendi eserlerini lâyıkile tanımamış olduğunu kaydederek endividüalizmden, demokrasiden ve elektizmden anladığı manalar üstünde duruyor.

Filhakika İsmail Hakkı Beyin irili - ufaklı sayısı otuza varan fikir mahsullerini tamamen okumamış olmanın hiç şüphe yok ki bir münevver için kusur olduğunu itiraf etmekle beraber nihayet bildiğimiz kısımların bize verdiği kanaatlerden yürümek şartile dahi *Kadro* ve *Yeni Adam*ın aralarında bir fikir karşılaşmasını yürütebileceklerine tamamile inanıyoruz.

Kadronun işaretlerinden İsmail Hakkı Beyi en ziyade tahrik eden nokta kendisinin endividüalist telâkki edilmesi noktasıdır gibi görünüyor. Ancak burada endividüalist kelimesinin İsmail Hakkı Bey tarafından tamamile mücerret ve çıplak manasile alındığını da ayrıca işaret etmek lâzımdır.

İsmail Hakkı Bey her şeyden evvel bir terbiyecidir. Terbiye ise insanın nihayet *cemiyet içinde* bir kemali demek olduğuna göre zaten haddizatında tam endividüalist terbiyeci yoktur. Vakıa *cemiyet içinde* terbiyenin *cemiyet için* terbiye demek olmadığını, binaenaleyh terbiyede *içtimaî bir gaiyet* olmayıp, terbiyenin esası ferdin ruhî kabiliyetlerinin ancak bu kabiliyetler istikametinde inkişaf ettirilmesinden ibaret bulunduğunu iddia edenler de vardır. Hatta bütün terbiye telâkkilerini:

1 — Cemiyet içinde terbiye

2 — Cemiyet içinde ve cemiyet için terbiye

olmak üzere iki ana sınıfa ayırmak pekâlâ kabildir. Fakat her iki sınıf telâkkide de nihayet cemiyetin terbiyeye bir *mesnet* olduğu aşikârdır. Zaten terbiye *içtimaî* vasfını da bu *mesnedinin cemiyet oluşundan,* yani nihayet bir *içtimaî mahsul* bulunuşundan almıyor mu?

İsmail Hakkı Bey de terbiye nazariyelerinde esasen telâkki itibarile bu ikinci sınıfa intisap eder. Meselâ aşağıki satırları kendisinin terbiye telâkkilerini umumî formüller şeklinde vermek istediği bir yazısından çıkarıyorum: (1)

«Terbiye içtimaî sebeplerden doğar, yaşar ve ölür. Terbiye muayyen bir «içtimaî maksadın husulüne çalışır. Terbiye muayyen bir içtimaî hüviyeti «hazırlamıya mecburdur.

«Terbiyenin gayesi evvelâ umumiyetle bir vatandaş, hususile bir meslektaş «yetiştirmektir. İçtimaî adam, umumi manasile ahlâki, lisanî, bedil adam, «hususî manasile de mesleki şahsiyetle mücehhez olmalıdır.....»

(1) Gürbüz mecmuası. Sene 1932 sayı 73 başmakale.

İsmail Hakkı Beyin terbiye telâkkisindeki içtimaîlik bu formüllerinde de tamamile aşikârdır.

Fakat bu mefkûrevî adamı İsmail Hakkı Bey millet bünyesine naklettiği zaman, orada o adam derhal istikametsizleşir. Çünkü İsmail Hakkı Beyin bu millet bünyesi adeta misitiktir. Yani bin bir itina ile hazırlanan ve üstünde derin etütler yapılan bu terbiyeli adam, yani İsmail Hakkı Beyin dediği gibi bu içtimaî hüviyetle, yine İsmail Hakkı Beyin tasavvur ettiği mefkûrevî millet bünyesi arasında tam intibak yoktur. İsmail Hakkı Beyin, Kadroda *Yeni Adamı* tahlil eden arkadaşımızın kasdettiği endividüalizmi, yahut İsmail Hakkı Beyin *cemiyetçilikte subjektif* oluşu da asıl buradadır.

Bu mühim noktayı yine İsmail Hakkı Beyin formülleri üstünde izaha devam edelim:

İsmail Hakkı Bey adamı cemiyet namına hazırlar. Ona içtimaî bir hüviyet verir. Fakat cemiyetin bünyesini tahlil hususunda sarfettiği emek, insanın hüviyetini teşrih ederken sarfettiği emek gibi ihtirasılı ve sonsuz değildir. Bu itibarla İsmail Hakkı Bey hakikatte hazırlamak istediği cemiyet adamının da içtimaî hüviyetini lâyıkile tayin etmiş gibi görünmez.

Filhakika «terbiye esaslarını cemiyetten alacaktır. Gayesi cemiyetin taleplerine göre unsur hazırlamaktır. Cemiyetin bünyesi ve talepleri değiştikçe terbiyenin davaları değişecektir.» der. Fakat izahtan sonra İsmail Hakkı Beye derhal sorulabilir:

«— Pek iyi. Siz ki filen terbiye ile meşgulsünüz. Elinizdeki içtimaî adamı hangi cemiyet ve cemiyetin hangi talepleri için hazırlıyorsunuz? Eğer bu cemiyet Türk cemiyeti ise, bugün Türk cemiyetinin içtimaî dileklerini, yahut kısaca mefkûresini nasıl düşünüyorsunuz? Çünkü bu milleti telâkki üstündeki kanaatleriniz tam teşekkül etmedikçe, yahut bu telâkkileriniz millî şeniyete uygun değilse (1) elinizdeki içtimaî mahlûka nasıl hedefler verebilirsiniz?»

Böyle bir sual bittabi tamamile yerindedir. Eğer İsmail Hakkı Bey terbiye sisteminde ferdi almış (2) ve fakat bu ferdi içinden çektiği cemiyetin *bünyevî* davalarını adım adım takip etmemiş, yani o ferdi içinden çektiği cemiyete sıkı sıkıya bağlamamışsa, demek terbiyede şekil itibarile *cemiyetçi* ve hakikatta *fertçi* kalmış demektir.

(1) Siz ki «terbiyenin gayesi içtimaî şeniyettir» diyorsunuz?

(2) Ki bu ferde istenildiği kadar içtimaî bir mahiyet izafe edilebilir.

Acaba bu böyle midir. Acaba bu sual karşısında İsmail Hakkı Bey telâkkilerini nasıl izah eder?

Biz bu izahları yine İsmail Hakkı Beyin formüllerinden çıkarabiliriz:

«Terbiyenin gayesini düşündüğümüz zaman modeli, filozoflar gibi meta-
«fizikten, mantıkçılar gibi mücerret idealden değil, hakikatten almalıyız.
«Bu hakikat yaşıyan insan olarak tecelli eder.

«Fakat mefkûre?!.. Bütün bu gösterilenler yaşıyan, herhangi yaşıyan mef-
«kûrelerdir. Ya mefkûre?!.....»

İşte bu noktada İsmail Hakkı Bey bizim sualimizi bir başka şekilde kendisi de vazederek cevabını arıyor ve biraz sonra bu cevabı şöyle şekilleştirmeğe çalışıyor:

«Mefkûre!.. Bu ne semavî, ne de fevkaltabii bir mevcut değildir.

«Bunu bildirecek olan ne kuru bir mantık, ne temelsiz bir iddia, ne de ve-
«him ve hayaldir. Belki ve ancak samimî cemiyet adamının duygusu, millî
«vicdanın kendisidir.

Tamam! Şimdi İsmail Hakkı Bey artık tamam bizim istediğimiz noktadır. Zaten bütün dava da ancak bu noktada hallolunacak. İçtimaî adam bu mefkûre ile ne temelsiz bir iddia, ne de vehim ve hayal olmıyan, yani kısaca tarihî zaruretlerin zıddı olmıyan bir takım inkişaf istikametleri üstünde tamamile organik, yani normal bir takım hedefler seçmiş bulunacak. İşte bu millî mefkûre nedir? Yoksa bu organik ve tarihî inkişaf istikametleri seçilmez ve içtimaî adam bu istikametlerin dileklerine göre hazırlanmazsa bizzat bu adam mefkûresiz kalmaz mı?

İsmail Hakkı Bey bu noktaya vâsıl olduktan sonra araştırmalarına devam ediyor:

«— Yaşıyan Türk milleti için mefkûre??»

diyor ve sayıyor:

«Mefkûre?

«Tezgâh ile işçilik şeklinde sürünen Türk sâyinin ve Türk kudretinin her
«gün biraz daha büyük sanayile değişmesi, makineleşmesi... İşte Türk mil-
«letinin iktisadi mefkûresi!...

«Mefkûre?

«Adalet, müsavat ve hürriyet toprakları üstünde dikilen demokrasi ağacı-
«nın her gün biraz daha etrafa, derinlere ve vicdanlara kök salması. İşte
«Türk milletinin siyasî mefkûresi!....

«Mefkûre?

«Siyasette nüfusçu (1) ve demokrat, hukukta müsavatçı, iktisatta tesanüt-
«çü ve büyük sanayici, ahlâkta şahsiyetçi, zevkte vicdancı..... ilh.
«İşte Türk milletinin mefkûresi!...»

●

İşte İsmail Hakkı Bey hem bizim koyduğumuz, hem de kendi vazettiği suale cevap vermiş bulunuyor. O cevap ki, zaten terbiyecinin bütün sisteminin, içtimaî adamın bütün kudret veya akametinin, hulâsa bütün ortaya mevzu olan içtimaî davanın mihveri ve kilit taşıdır.

Şu halde İsmail Hakkı Bey hem kendi sistemini, hem terbiyesine aldığı vatan çocuğunun *içtimaî hüviyetini* bu cevabı ile müdafaa edecek!

Fakat acaba bu kabil mi? Bu mefkûre hatlarile Türk milletinin ana ve kendine has davaları arasında acaba tam bir mutabakat var mıdır? Eğer yoksa, acaba şeniyete mutabakatsiz bir takım mefkûre silâhlarile terbiyecinin elinde silâhlanmış olan genç, cemiyet içindeki vazifesinin başına döndüğü zaman, bu vazifelere yabancı kalmaz ve yerini yadırgamaz mı?...

Bizce akıbet muhakkak ki budur. Yani iyi seçilmemiş ve iyi işlenmemiş cemiyet hedefleri için terbiye olunmuş insan unsuru, cemiyetin kendi telâkkilerine tamamen zıd objektif seyri ile karşılaşınca tamamile şaşıracak, bedbinleşecek, cemiyet harici kalacaktır. Bu suretle de meselâ İsmail Hakkı Beyin terbiye sisteminde ki cemiyetle alâka, içtimaî mesnet ve saire telâkkileri, her şeyden evvel cemiyet harici, yani cemiyette ifadesini bulamıyan şeyler olacaktır. Çünkü İsmail Hakkı Beyin Türk milleti için tasvir ettiği bu mefkûre, Türk milletinin mefkûresinin ayni değildir!

●

Bunu isbat basittir. İsmail Hakkı Beyin millî hedefler diye işaret ettiği maddelerin heyeti mecmuası, evvelâ Fransız ihtilâlinin ve on dokuzuncu asır demokrasisinin - milletimiz için hususiyeti olmıyan - umumî hedeflerinden başka bir şey değildir. Yani burada asıl olan, orijinal olan, millî hayatımızın hususiyetinden ve tarihin bugünkü seyrinden çıkan ve ona uyan bir şey yoktur.

Meselâ maddeleri birer birer alalım:

(1) Yani dahilde nüfusu arttırıcı, fakat fütuhatçı değil.

Tezgâh sanayiinin yerini büyük ve makinalı sanayiin tutması. Fakat tezgâh sanayiinin yerini makinalı sanayi, Avrupada olduğu gibi, sınıflı, mücadeleli demokratik bir nizam altında da tutar. Plânlı bir millî devletçilik nizamı altında da tutar. Sosyalist ve komünist bir mülkiyet rejimi altında da tutar.

Binaenaleyh şimdi bir mefkûrede asıl olan, bir teknik istihaleyi değil, bir içtimaî nizamı göstermektir. Acaba İsmail Hakkı Bey İçtimaî adamına bu mesele karşısında nasıl bir içtimaî hüviyet vermiştir? Yani milletin hakikatta iktisadî nizamı ne olacaktır? Bu mübhemiyeti veya nizamsızlığı meselâ bir solidarizm kelimesi izale edebilir mi? Ne münasebet! Artık taayyün etmiş iktisadî manasile solidarizm kısaca belediyelerin veya devletin halk için bir takım hastaneler, parklar, imaretler filân açması demekten başka bir şey değildir.

İktisadî mefkûredeki isabetsizlik, umumîlik ve vuzuhsuzluk siyasî mefkûre için de yok mu? Bütün Avrupa ta 1789 danberi hürriyet, adalet müsavat mefhumlarının kökleşmesi ve demokrasi için mücadele etmedi mi? Acaba bu bir buçuk asırlık toplu ve muazzam mücadelenin şimdi Avrupada kısaca korkunç bir emperyalizmden, yahut dahilde korkunç bir başsızlık veya istibdattan başka bir şey olmıyan sonu, İsmail Hakkı Beyi tatmin eder mi?

●

Bu bahis üstünde bizim için istenildiği kadar durmak kabilidr. Fakat nekadar durulsa okadar çok tavazzuh edecektir ki İsmail Hakkı Beyin mefkûreciliği, bugün imkânların, zamanın ve tarihî şartların Türk milletine gösterdiği millî kurtuluş mefkûreciliği değildir ve İsmail Hakkı Beyin misali bir vakıadır ki mutlak ve saf ilim ile cemiyetin günlük istihalelerini ve umumî inkişaf istikametlerini yakından ve sıkısıkıya bağlamamanın canlı bir misalini teşkil ediyor.

Eğer KADRO bu rabıtasızlığa, içtimaî bir şekil altında sübjektif, yahut endividüalist bir karakter demişse acaba hata etmiş sayılır mı?

Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız!

Şevket Süreyya.

Hüseyin Cahit Bey «Fikir Hareketleri» ile yeniden matbuat hayatına döndü. Filhakika bir bakışta bu dönüş, evvelâ bizzat Hüseyin Cahit Bey için tatmin edici mahiyette görünmeyebilir! Fakat biz bu kanaatta değiliz ve derhal şunu kaydetmek isteriz ki, bize göre Fikir Hareketleri, Hüseyin Cahit Beyin fikri hayatının en uygun bir devamı ve -hattâ denebilir ki- bu hayatın en üstün eseridir. Yani -edebiyatçı Hüseyin Cahit Beyi edebiyat tarihine bırakalım, fakat- fikirci Hüseyin Cahit Bey için Fikir Hareketleri kendisinin bütün telâkki cihazını, bütün idrak ufkunu en iyi aksettiren tam ve karakteristik bir şeydir.

Hattâ bir az dikkat olunursa görülür ki, yalnız nakilci ve tercümeci bir fikrî temele dayanan, zahiren avrupaî ve fakat hakikatta müstaar şahsiyet hemen bütün Meşrutiyet münevverliğinin bariz karakteridir (1). Hattâ bunun böyle olduğunu işaret etmek, ne Hüseyin Cahit Beye, ne Meşrutiyet münevverliğine karşı bir tehzil manası da ifade etmez. Çünkü her telâkkiyi bir devrin şartlarile muhakeme etmeğe mecburuz. Bu itibarle Hüseyin Cahit Beyin de her hangi bir yazısını, yahut her hangi bir fikrî vaziyetini tahlil ederken, kendisinin şahsını değil, daha ziyade, temsil ettiği fikrî karakteri ele almak bittabi en doğru yoldur. Zira Hüseyin Cahit Bey, meselâ bugünkü Türkiyenin, yahut bugünkü dünya gidişnin şu veya bu meselelerini aksettiren bir fikir faaliyetinin değil, sadece kendi devrinin ve kendi zümresinin mümessilidir. O devir ki, kısaca, biz ismine Harp öncesi diyoruz ve o zümre ki harp öncesi Türkiyesinde sadece kör bir Avrupa hayranlığından, körükörüne bir Avrupaya intibak kaygusundan başka bir şey gütmemiştir.

●

Harp öncesi dünyasında Avrupa, hakikaten alemşümul bir üstünlüğün, erişilmesi kabil olabilen en yuca noktasına kadar varmıştı. Avrupanın bütün cihan üstündeki iktisadî ve siyasî hâkimiyeti, onun yine bütün cihana şamil fikri tahakkümü ile tamamlanmıştı. Bu fikrî tahakküm karşısında

(1) Harpten evvel Türk milletçiliğinin doğuşunda ve yeni neslin millî seciyesinin teşekkülünde öncülük yapan münevver şahsiyetleri burada istisna etmek ve onları ayrıca ve hürmetle anmak borcumuzdur. Bunlar filvaki içtimaî telâkki itibarile Avrupanın hâkim fikrî sisteminin haricine çıkamamışlar, fakat bu telâkkilerini millî bir mefkûrecilik unsuru olacak şekilde terkip etmek suretile ileri bir hareketin mümessilleri olmuşlardır.

baş eğen memleketlerin (1) okur yazarları için Avrupanın her fikrî telâkkisine aynen mutavaat etmek ileriliğin, terakki taraftarlığının tabiî bir zarureti olmuştu. Esasen harp öncesi devrinde bu gibi memleketlerde Avrupa aleyhtarlığı zaman zaman kara irticaın bayrağına yazdığı bir gerilik v eiptidailik hareketinden başka bir şey olmazdı.

Fkat şimdi yaşadığımız devir artık harp öncesi devri değilidir ve bugünkü Avrupa artık, bütün cihana yayılmış mutlak bir siyasî ve iktisadî hâkimiyet üstünde mutlak bir fikrî hegemonyayı temsil eden harp öncesi Avrupası sayılamaz. Bugün artık Avrupanın siyasî ve iktisadî kudreti gibi, en bariz Fransız ihtilâlinden biri bütün cihana yaydığı cemiyet görüşü de taarruza uğramış ve sarsılmaya başlamıştır. Ve düne kadar Avrupanın fikrî tahakkümüne boyun eğen geri memleketlerin yeni yetişen nesilleri bir taraftan Avrupanın siyasî ve iktisadî hükümranlığına diğer taraftan da bu hükümranlığın üstünde yaşıyan fikrî hegemonyasına karşı tam bir mücadeleye girişmişlerdir.

Yeni nesillerin bu mücadelesi iki taraflı bir mücadele olacaktır. Bir taraftan bu mücadele, dünkü müstemleke ve yarı müstemlekelerin yeni doğan inkılâpçı nesli ile dünün taarruz edilemez sanılan Avrupalı efendileri arasında cereyan edecektir. Diğer taarftan da ayni nesil, bizzat kendi kanından olan, fakat bütün fikrî nesci Avrupanın her sahada üstünlüğünü mutlak ve cemiyet hükümlerini aynen hakikat saymıya alışan eski münevver nesle karşı bir şahsiyetleşme mücadelesi yapacaktır. Bu mücadelede eski neslin şıarı iki kelime ile hulâsa edilebilir: Avrupa hayranlığı! Yeni neslin şıarı da gayet basittir: Cemiyeti telâkki tarzında şahsiyetleşme!

●

«Fikir Hreketleri» mecmuasının 27 inci sayısında Hüseyin Cahit Beyin bir yazısı «Avrupaya hayranlık» başlığını taşır. Bu yazı Kadroya bir cevaptır. Hüseyin Cahit Bey bu yazısında, bütün hayatına hâkim olan «garplılaşma» cehdini işaret ederek «Avrupaya hayranım ve isterim ki, bu his, bütün gençlerde, bütün memlekette taammüm eylesin» diyor. Hulâsa ve ilâve ediyor:

«Avrupa deyince tek bir mefhum anlaşılmaz. Bir zevk ve safa veya siyaset Avrupası var ki, benim hayranlığım bunlara değildir. Bir de bir ilim ve medeniyet Avrupası var ki, ben asıl buna hayranım.» «Ben öyle ümit ederim ki, Kadroda tasrih ettiğim şu manadaki Avrupaya hayran olmak icap eder.»

Hüseyin Cahit Beyin bu tasrihleri faideli olmakla beraber hiç bir zaman kâfi değildir. Hiç şüphe yok ki, bir üstün Avrupa vardır. Fakat bu üstün Avrupa ta merkantilizm devrinden beri kendi haricini soyan ve bilhassa makinalı sanayiin mahdut bir kaç memleketin inhisarı altında temerküzünden sonra bu soygunculuğunu maskeli, fakat vahşî bir siyasî ve iktisadî istismar sistemine kalbeden Avrupadır. Bu sisteme karşı bizim ancak kinimiz ve gayzımız vardır. Fakat bir de içtimaî fikirler Avrupası vardır ki, ona karşı da bizden hiç bir zaman mutlak bir mutavaat ve hayranlık istenemez. Bir içtimaî fikirler Avrupası ki, bütün fikri mesnetleri ya Fran-

(1) Kî Türkiye bunlardn biri idi.

siz ihtilâlinin, ya onun bir reaksiyonu olan ilmî sosyalizmin doktrinleridir. O doktrinler ki, millet içinde sınıfların sınıflara tahakkümünden ve bazan maskeli, bazan maskesiz bir sınıf mücadelesinden başka bir şey anlatmazlar. Meselâ bir Fransız ihtilâli ki, «akl»ın, «ahenk»in zaferi namına işe başlamış ve insaniyete, ya sınıfların sınıflar, ya milletlerin milletler üstünde tahakkümü mücadelesinden başka bir şey vermemiştir.

Hayır! Hüseyin Cahit Beyin Avrupayı tasrih ederken vuzuhu daha ileriye de götürmesi lâzımdır. Biz Avrupanın ne iktısadî, ne siyasî, ne ahlâkî bünyesinin, hattâ ne de fikirler manzumesinin hayranı ve takipcisi olamayız. Biz Avrupanın sadece tekniğinin ve ilim metodunun hayranıyız (1) hattâ -daha doğrusu- hayranı da değil mirasçısıyız! Metot ve teknik ise tarihin her çağında bir medeniyetten, diğer medeniyete miras olarak intikal etmiş ve bu metodu ve tekniği tevarüs eden medeniyet kendinden evvelki medeniyetin her zaman zıddı ve düşmanı olmuştur.

Hattâ bu tevarüs işinde şimdi bizim ve bize benzer memleketlerin Avrupaya bir teşekkür borcu duyması da varit değildir.

Çünkü Avrupanın yarattığı bu yüksek teknik ve yüksek metot, munhasıran onun elinde toplanan teknik ve sermaye inhisarının (yani emperyalizmin) bir eseridir. Bu yüksek teknik ve sermaye ise her şeyden evvel bizim, yani asırlardanberi müstemleke veya yarı müstemlekeleştirilen geri memleketlerin ödediği fazla kıymet lerle beslenmiş ve üretilmiştir. (1)

●

Hüseyin Cahit Bey bizzat Kadronun da kendi ilmî malzemesini Avrupadan almış olduğunu işaret ederek:

«Kadro, tarihte maddiyetcilik müdafii değil miir? Bu mezhebi kendisi mi çıkarmıştır?» diyor.

Aşikâr bir şeydir ki tarihî maddiyetcilik Avrupaî bir mahsuldür. Fakat bu mahsul ilimde sadece bir metottan başka bir şey değildir. Eğer biz tarihî maddiyetçiliğin, muasır Avrupa nizamını mütaleaya tatbiki demek olan «ilmî sosyalizm»i de aynen alsak ve bunun hükümlerini bugünkü Türk cemiyeti için de aynen varit telâkki etseydik o zaman bizden evvelki neslin, yahut o nesle mensup muarızlarımızın hatasını aynen tekrar etmiş olur ve millî bünyeyi tahlilde hiç bir zaman şahsiyetleşemezdik. Çünkü malûmdur ki, Hüseyin Cahit Beyin de dahil olduğu bütün o neslin münevverleri için Avrupa ancak kül halinde alınan bir şeydi. (2)

●

Mamafih Hüseyin Cahit Bey Kadronun tarihî maddiyetçilik metodundan istifadesini yalnız bir ilmî teknik meselesi olarak almıyor ve tarihî

---

(1) Kadronun bu sayısının baş yazısını teşkil eden konferansımızda da bu noktaya temas edilmiştir.

(2) Bittabi izaha hacet yoktur ki, Avrupaya talebe gönderir veya Avrupadan profesör getirirken de bu mübadeleden beklediğimiz kısaca Avrupanın teknik ve metoduna tevarüs ve temellük etmektir. Yoksa bize, metodu ve tekniği değil de meselâ içtimaî rejimi getirmek isteyecek bir talebe veya profesör, Türkiyenin millî dilekleri karşısında ne kadar hazin, hattâ gülünç bir vaziyete düşer.

maddiyetçilik kelimeleri Hüseyin Cahit Beyi de o nesle mensup bütün diğer muarızlarımız gibi aynî çıkmaza sürüklüyor. Öyle ya, mademki Kadro tarihin materyalist telâkkisine taraftardır, o halde neye komünist olmasın! Ondan sonrası malûm: Hüseyin Cahit Bey de tıpkı kendi nesline mensup diğer muarızlarımız gibi Kadroya karşı millî hâkimiyeti müdafaa ediyor, proletarya diktatorasının aleyhinde bulunuyor, ferdin hakkı, hürriyet mefhumu, hulâsa her zaman her muarızımızın lâf olsun, kolaylık olsun diye sapıverdiği harcıâlem itham veya telmih yollarına kendini kapıp koyveriyor. Fakat muarızımızın bu bizim olmıyan, bize ait olmıyan ve bizimle alâkası bulunmıyan şeylerle bizleri itham etmek yollarına sapması ile beraber, iki tarafın ayni zemin üstünde karşılaşmak imkânı tabiatile bitiyor. Bu defada böyle olmuştur, her zaman olduğu gibi.

●

Biz tarihî maddiyetçiliği hiç bir zaman meselâ Türk inkılâbı hakkında hazır bir hüküm gibi almadık, fakat Hüseyin Cahit Beyin mecmuasında Türk inkılâbı da, siyaseti ve fikri bizzat kendi memleketinde bile iflâs etmiş ve oradan çıkarılmış bir İtalyanın, (Fr. Nitti'nin) kalemile anlatılır.

Filhakika «Fikir Hareketleri» muayyen bir içtimaî mektebi temsil ve müdafaa etmediği ve bütün cehdi Avrupnın fikrî sermayesinden mümkün olduğu kadar fazla miktarını memleketimize nakletmek olduğunu söyler. Filhakika Avrupanın metoduna teknik bakımından fikir ve ilim malzemesine muhtacız. Fakat şu da aşikâr ki, inkılâp içinde bir Türkiyenin yolunu aydınlatmak veya genç nesline sermaye olmak için bir Fr. Nitti'nin veya bir Comte Sforza'nın verebileceği hiç bir şey yoktur. Binaenaleyh «Fikir Hareketleri»nin muayyen bir içtimaî mesleği müdafaa etmediği iddiası da bittabi şayanı kabul değildir. Çünkü Hüseyin Cahit Bey de hattâ tercüme için intihap olunan şahsiyetler de, telâkkileri birbirinin ayni olan ve ayni içtimaî mesleği temsil eden ayni cinsten şahsiyetlerdir. Bu içtimaî mesleğe siyaset sahasında kısaca liberal demokrasi ve iktisadî sahada liberalizm derler ki her ikisi de yeni Türkiyenin gerek fırka prensipleri, gerek devlet telâkkileri bakımından merduttur. Acaba «Fikir Hareketleri» yeni Türkiyeye, yeni Türkiyenin rejim ve devlet telâkkileri için daha uygun hiç bir fikrî malzeme nakledemez mi? İsmi Fikir Hareketleri olan bir mecmuanın, fikirlerin en hareketli devri olan bir inkılâp safhasında bir memleket gençliğine verebileceği şey ancak eklektizm, yahut daha doğrusu yalnız mesleksizlik ve hedefsizlik mi olmalıdır?

Kronik :

Hebâ olan enerjiler.

Memleketimiz üstünde, gözlerini dikkatle dolaştıracak bir kimsenin, ilk keşfedeceği kusurlardan biri müthiş bir enerji israfıdır. Yurdumuzda sular, boşuna akar; madenler boşuna çıkar; insnlar, boşuna çalışır; ve zaman, hep boş yere geçip gider.

Türk köylüsünün bütün bir yıl, çeşit çeşit meşakkatlerle süren cehennemî faaliyeti, onu, gece karanlıkta, kışın soğukta kalmaktan; ve doğduğu günden öleceği güne kadar yarı aç, yarı çıplak yaşamaktan bir lâhza kurtaramaz. Birbirini takip eden kıtlık yılları olur, birbirini takip eden bolluk yılları olur; fkat, köylünün sıcak ve aydınlık bir dam altında yattığı, boğazından yağlı bir yemek geçtiği ve ayaklarının kundura diye bir şey gördüğü vaki olmaz.

Bunun kabahatini, kimi tabiate, kimi insana, kimi de kötü idareye atmakla işin içinden çıkmak isteyenler vardır. Fakat, bizce, bu halin en başlı sebebi Türkiyede sâyin organizasyon'dan mahrum oluşudur.

Bu mahrumiyet yüzünden, yalnız, memleketin maddî kudretleri değil manevî kabiliyetleri de gözgöre daima mahv ve hebâ olup gitmektedir. Bütün bir gençlik, bir inkılâp gençliği, bir münevver gençlik, işte, bu yüzden, bu harap ve çorak ülkenin ortasında ellerini böğrüne dayamış duruyor. Ne yapacağını bilmiyor. Daha doğrusu, bir çok yapacağı işler, bir çok başaracağı vazifeler olduğunu biliyor ama, bunların hangisinden başlayacağını, bunlara neresinden başlayacağını bir türlü kestiremiyor.

Halbuki, herhangi bir milletin gençliğinde olduğu gibi, Türk gençliginde de taze ve taşkın bir yapıcılık, kuruculuk, ve yaratıcılık kudreti toplanmış bulunuyor. Lâkin, bu kudret, her yanından tıkalıdır, mahpustur. Türk gençliğinde arasıra gördüğümüz marazî ihtilâçlr, sıtmalı feveranlar, işte, bu taşkın kudretin, nereden çıkacağını ve nereye akacağını -bileme yip, muttasıl, kendi kabını tazyik etmesindendir.

Dün bir Wagon-Lit hâdisesi, öbürgün bir tramvay meselesi, bugün, bir belediye işi, bir gündelik politika dedikodusu, bir hiç; kendi haline bırakılmış, zvallı gençliğin kendi kendini avutmak, kendi kendine bir şey yaptığını ispat etmek için bulup çıkarttığı manevî sportlardır.

Uzun müddet hareketsiz kaldığımız zamanlar, odamızın içinde, bir iskemleyi havaya kaldırıp indirdiğimiz, bir ağır dolabı - lü-

zumsuz yere - kımıldatmağa çabaladığımız, çok defa vaki olur. Bizce, Türk gençliğinin, vakit vakit, yaptığı beyhude hamleler, ve spontané hareketler bu neviden bir oyundur.

Lâkin, her usulsüz ve gayri fenni sportta olduğu gibi, bunun da bir çok tehlikeleri vardır. Lüzumundan fazla ağır eşyayı kaldırıp indirmekle, veya, bacaklarımızı, kollarımızı yorup hırpalamakla hiç yoktan başımıza bir iş açabiliriz.

Bunun gibi Türk gençliğinin nafile ve spontané hareketlerinin de zararı doğrudan doğruya onun kendi bünyesine dokunabilir. Biz, buna acırız. Çünkü, biz bu inkılâbın tam zaferini ve bu memleketin tam selâmetini ancak Türk gençliğinden bekliyoruz. — Y. K

Çığır

Ankarada neşrolunan bu gençlik mecmuası birinci cildini tamamlamıştır. İnkilâpçı gençlik muhitlerinde gittikçe daha geniş bir sevgi ve alâka ile karşılanan Çığır mecmuasına uzun ve muvaffakıyetli ömürler dileriz.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

30

HAZİRAN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

İş kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir.	Şevket Süreyya
Pamuk sanayii, pamuk ziraatinde inkılâp istiyor.	Dr. Vedat Nedim
Buğday işine bir bakış.	İsmail Husrev
Yarıda kalan bir «Bahariye».	Yakup Kadri
Bizde kok ve demir sanayii.	M. Şevki
Şeker mütehassısının raporu niçin eksiktir.	Şevket Süreyya
Hasta mahsul.	İri Boz

KADRO

Auto-kritik

Bu tabir, tek fırkalı inkılâp rejimlerinin ortaya attığı ıstılahlardan biridir. Eski liberal ve demokrat cemiyetlerin en şaşaalı alemlerinden biri olan «söz ve matbuat hürriyeti» nin yerini auto-kritik *almağa hazırlanıyor. Zira, öbürü, artık, her şeyi söyledi ve çenesi düşmüş bir ihtiyar gibi saçmalamağa başladı.*

●

Evet, her şeyi söyledi. Ancak, dediklerinin hiç biri olmadı. Hattâ, hemen her sözünün aksi çıktı. «Hukuku beşer» beyannamesinin ikiz kardeşi olan bu müşfik, doğrucu, mert ve kahraman İlâh'ın hüküm sürdüğü devirdedir ki, sakin, sessiz çöllerin ortasında bir takım masum insan kümeleri birer çekirge sürüsü halinde itlâf *edildiler; Ganj kıyılarında, kaburga kemikleri çıkmış, aç ve sıska Hintliler, lenfavî ve kartaloz Lady'lerin arabalarına, mekkâre katırı gibi koşuldular; ve Tropika adalarının çıplak vücutlu çocukları, Cöngl'ün yılanları ve maymunlariyle bir arada ateşe atıldılar.*

Dumdum kurşunu bu devirde icat edildi. Kırk ikilik toplar, boğucu gazlar, süperdritnotlar, deniz altının sinsi ve namert gemileri hep bu devrin mahsulleridir.

●

Söz ve matbuat hürriyeti, ne sınıf kavgalarının, ne emek ve istihsal esaretinin önüne geçebildi. Fuhşun, cinayetin, hırsızlığın serbest meslekler sırasına geçtiği ve baştakilerin milletleri en çok soyup aldattığı devir bu devirdir. Gerçi, bütün bunların sebebi ne çok fırkalı rejimler, ne de söz ve yazı hürriyetleridir. Fakat, çok fırkalı rejimlerle o hürriyetler bu kargaşalığın tam ifadesidir.

●

Auto-kritik, *işte, bütün bu bir buçuk asırlık ruh ve irade* orjisinden *sonra cemiyet insanının, medenî insanın kendi içine doğru*

çekilişi, kendini, bir nevi vicdan ve idrak murakabesine veriş demektir.

●

Bazı dolaşık ve çapraşık işlerle geçen dağdağalı günlerin akşamında odamıza çekilip düşünürüz, ve kendi kendimize: «Acaba, filân sözü söylerken ne dereceye kadar haklıydım? Filân hareketim ne dereceye kadar kendi düşünce ve kanaatime uygundu? Hak bildiğim prensiplere ne dereceye kadar sadık kaldım? Acaba, şu suretle hareket edeceğime bu suretle hareket etse idim maksadıma daha kolaylıkla varmayacak mıydım? v.s.» tarzında bir sürü sualler sorarız. Bu dakikalarda, adeta, karşılıklı iki ayrı adam gibiyizdir. O kadar ayrı iki adam gibi ki, bazan, biri öbürünü, sadece sorguya çekmekle kalmaz, onu, adaletli bir hâkim dürüstlüğiyle mahkûm etmesini de bilir.

●

Bir insanda bu halet, kemalin en yüksek mertebesine delâlet ettiği gibi bir cemiyette de kudretin, emniyetin, ahengin, erginlikle sağlamlığın en büyük ölçüsüdür.

Auto-kritik, *o rüşt ve şuur derecesinin ifadesidir ki, orada doğru ile yanlış, haklı ile haksız meydana çıkmak için, artık, karşılıklı iki düşman safa ayrılmak ıstırarında değildir.*

●

Faziletli Brutus, suçunun cezasını çekmek için soysuz Neron gibi başkalarının vereceği hükmü beklemez.

İş Kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir.[1]

Şevket Süreyya.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin esaslı surette 1922 teşri yılındanberi tetkik ve kısmen de müzakere ettiği «iş kanunu» lâyihası son aylarda yeni bir takım tekemmül safhalarından daha geçmiştir. Şimdi Yüksek İktisat Meclisinin de yeni tetkik ve temennilerile biraz daha tamamlanan bu lâyiha yeniden meclis encümenine intikal edecek ve ümit olunabilir ki yakında kanuniyet iktisap etmiş bulunacaktır.

●

Bugünkü cemiyette içtimaî iş bölümü, durgun ve yeknasak ortaçağ cemiyetile mukayese edilemiyecek kadar geniştir. Zaten bugün, bir cemiyetin iktisadî ilerileyişi, o cemiyette içtimaî iş bölümünün genişlemesinden ve mürekkepleşmesinden başka bir şey değildir. Bu itibarle yeni Türkiyede iktisadî bir inkılâbın manası da, herşeyden evvel, memleketimizin ortaçağ iktisadiyatından muasır iktisadiyata, yani geniş ve çeşitli emtia mübadelesine, makina sanayiine muasır para ve kredi sistemine geçmesi, binaenaleyh memleketimizde içtimaî iş bölümünün tam manasile inkişafı demektir. Bu itibarle zamanımızda «iktisadî terakki» nin manası evvelâ içtimaî iş bölümünün bu suretle geniş ve mürekkep bir şekil almaması, ve bu esnada da bu mesnet üzerinde iş ve iktisat münasebetlerinin ileri ve plânlı bir nizam altına alınışından ibarettir.

Memleketimizde içtimaî iş bölümünün bu inkişafı bir taraftan ziraî ve sınaî istihsalde yeniden yeniye çeşit çeşit ihtisasları ve istihsal şubelerini doğuracak, diğer taraftan da yeni Türkiyenin çocuklarını, «*istihsal*» ve «iş» e olan alâka ve münasebetlerinin mahiyetine göre bir takım içtimaî zümrelere bölecektir. Bu içtimaî zümrelere iş ve iktisat münasebetleri içtimaî ve devletçi bir plân altına alınmamış cemiyetlerde doğrudan doğruya *sınıf*

(1) Bu yazı gelecek sayıda da devam edecek olan bir tetkiktir.

derler. İçtimaî sınıf farklılığı ve binaenaleyh sınıf kavgası plânsız, yani liberal - demokratik bir nizama tâbi olan cemiyette tabiî ve zarurî bir mahsuldür. İçtinabı kabil olmıyan ve cemiyetin esasındaki istihsal anarşisi bakı kaldıkça - her ne örtü altına alınırsa alınsın - yaşıyacak olan sosyal ve organik birer hâdisedir.

İş ve iktisat münasebetleri içtimaî ve devletçi bir plân altına alınan ve dolayısile en büyük iş ve istihsal vasıtaları devletçi bir nizam altında bulunan cemiyette ise, cemiyetin hâkim zümreleri *sınıf*lar değildir. Çünkü burada iş ve istihsal şubesinde vazife alan zümreler arasında bir menfaat tezadı olmadığı gibi bunlarla, nihayet gene kendilerinin mümessil teşkilâtı olan *devlet* arasında da bir iktisadî menfaat tezadı yoktur. Filvaki yalnız en büyük iş ve istihsal münasebetlerini devletçi bir nizam içinde plânlaştırıp ta küçük ziraati, küçük sanayii, küçük ticaret işlerini, umumiyetle istihlâki ve buna mümasil küçük faaliyetleri plân içine almıyan *yarı plânlı* cemiyetlerde - ki biz plân mefhumunu mütalea ederken daima bu şekli müdafaa etmeşizdir - gene plân harici zümreler bulunacaktır. Fakat bunlar cemiyetin mukadderatında ve inkşaf istikametinde hiç bir zaman hâkim mahiyet alamıyacakları ve cemiyetin iktisadî mahiyetini her zaman büyük istihsal faaliyetleri tayin ettiği için bunları şimdi mütaleadan harç bırakmak tamamile kabildir.

Hulâsa liberal - demokratik bir içtimaî nizamda esas itibarile bir taraftan *iş kuvveti*ni *emtia* halinde iş piyasasında satanlar olduğu gibi, diğer taraftan da, malik olduğu iş ve istihsal vasıtalarını veya sermayeyi istihsale vazedeip kendisi filen istihsalden ayrılmış bulunanlar şeklinde bir takım içtimaî sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar, yani sây ve sermayenin bu tefaruku, eski zaman veya Orta çağın esaret veya derebeylik nizamına göre adeta bir terakki eseridir. Fakat bu sınıfların kendi aralarındaki menfaat tezadı da, iktisadî münasebetlerin terakkisine muvazi olarak genişlediği ve şiddetlendiği için bu tezat diğer taraftan da bizzat kapitalizm devrinin de esaret veya derebeylik nizamı gibi kendi içinden yıkılması'nın ve tarihe karışmasının tabiî âmili oluyor.

●

Binaenaleyh iktisadî bir inkılâp ve kuruluş devresine ayak atan Türkiye bugün iki taliden birini seçmek yolunun üstündedir. Ya

bizim memleketimizde on dokuzuncu asırdaki Avrupa gibi (1) liberal - demokratik bir yol takip ederek içtimaî sınıfların ve dolayısile sınıf mücadelelerinin bütün acıklı akıbetlerini göze alacak, yahut iş ve iktisat münasebetlerini daha ilk adımdan hâkim bir devlet plânı içinde toplıyarak hem sınıfların hem de sınıf mücadelelerinin millet bünyesinde hâkim bir karakter almasına peşinden mâni olacaktır. İnkılâbımızın siyasî akideleri, yani gerek fırka prensipleri, gerek inkılâp şeflerinin sözleri ve şiarları ile verdikleri istikametler bu ikinci cemiyet şeklini, yani *imtiyazsız ve sınıfsız* bir millet vücudünü hedef tutmaktadır. Bu hedef ve istikamet devletçi bir hedef ve istikamettir. Buna karşılık Türkye için her adımda örnek olarak Avrupanın on dokuzuncu asırdaki inkişaf usullerini gösteren ve Türk milletinin bünyesinde de bir takım sınıf ve menfaat tefaruklarının doğmasını terviç eden cehtler ve arzular ise devletçi olmıyan, yani siyasî akidelerimizin zıddı bir noktai nazardır.

●

Yeni Türk cemiyeti bir taraftan en hâkim iş ve iktisat hareketlerinin doğrudan doğruya devlet idare veya murakabesi altında doğmasını istiyen, diğer taraftan millî menfaatin devlet elinde bulunmasını zarurî kılmadığı iş ve iktisat teşebbüslerini ferdî işletmeler elinde bırakan bir iktisadî nizamı hedef tutmak itibarile yeni Türkiyenin bir taraftan devlet işletmelerinde *iş* haklarını ve mes'uliyetlerini, diğer taraftan da devlet işletmeleri haricinde iş ve sermaye münasebetlerini tanzim eden kanunlar çıkarması tabiî idi. İşte iş kanunu lâyihası bu yeni içtimaî zaruretin mühim bir kısmını karşılıyan bir kanun sistemi olarak hazırlanmaktadır.

Sermayedarlığın yeni inkişafı sıralarında gerek Avrupa, gerek Amerikada, sây ve sermaye birbirlerile kayitsiz ve kanunsuz karşılaşıyorlardı. (2) Bu şeklin devamlı ve sayısız facialarından sonra, muhtelif memleketlerde sây ve sermaye meselelerine hükûmetin müdahalesini davet etmek bir zaruret halini aldı ve her memlekette parça parça iş kanunları doğmağa başladılar. Harpten sonra bu parçalı iş kanunları bazı memleketlerde toplu bir iş kanunu sistemi haline getirildi. Nihayet bir tarafta Rusya, di-

(1) Ki bunu bize ekseriya resmî - gayriresmî örnek diye gösterenler vardır.

(2) Bu hususta zengin bir sosyalist edebiyatı vücut bulmuştur.

ğer tarafta İtalya iş kanunlarını memleketlerinin teşkilâtı esasiyelerine temel kıldılar.

Maamafih yalnız oralarda değil, umumiyetle asır cemiyette insanlar, aşikârdır ki, medenî kanunlardan, ceza kanunlarından ziyde iş münasebetlerinin, iktisadî karşılaşmaların kayıt ve şartlarına göre haşir ve neşir oluyorlar.

Harpten evvel iş kanunlarının birinci gayesi, bilhassa kadın ve çocuk sâyini himaye ve murakabe etmekti. Fakat harpten sonra pek çok şeylerin olduğu gibi iş kanunlarının da ruh ve manası değişti. Şimdi her yerde devlet - ister kapitalist, ister sosyalist veya diğer bir suretle kollektivist olsun - daha ziyade bir iş ve iktisat devleti olmağa doğru gidiyor. Şimdi her yerde iş kanunları, derece derece, adeta teşkilâtı esasiye kanunlarının rollerini benimsemeğe çalışıyorlar. Maamafih umumî olarak, Avrupada mevcut olan iş kanunlarının hedefleri şöyle tarif edilebilir:

1 — Sây ve sermayenin karşılıklı münasebetlerine devletin müdahalesini temin etmek.

2 — İşyaşı meselelerini ve iş ücreti mukavelelerini hükûmet kontrolu altına koymak.

3 — İşçinin kuvvetini münferiden satması yerine işçi sendikalarının ve iş borsalarının kollektif mukavelelerini koymak.

4 — Sendikaların ve fabrika işçi komitelerinin hükmî sahsiyetlerini tanımak.

Bu suretle umumî hatları çizilen bu teşrîî tedbirlerin, büyük kapitalist memleketlerdeki içtimaî tezatları tasfiye edebileceği iddiası zaten mevcut olmamakla beraber muasır cemiyette iş kanunlarının, cemiyetin kanunî bünyesini temeli ve iskeleti olmıya doğru gittiğini müşahede etmemek kabil değildir.

İşte bu telâkkinin kendini hissettirmesile bizde de, bilhassa (1923) İzmir iktisat kongresinden sonra bir iş kanununun neşri etrafındaki faaliyet başlamış bulunuyor.

Evvelce mevcut olan kanunlarda «*iş*» hakkında izahat bulunmadığı, meselâ sanayi işçisinin *esnaf* ve işçi birliklerinin kanunen cemiyeti hayriye telâkki edildiği düşünülürse iş kanunu üstündeki araştırmaların büyük müsbet kıymetini teslim etmemek mümkün değildir.

●

Mütebeddil sermaye «sây»

Yeni iş kanunu lâyihasının baş maddeleri kanunun şümulü dairesi ile (işçi) tabirinden ne kastedildiğini tasrih ediyor. Bu tasrihat bittabi sadece kanun tekniği bakımından, yani veciz ve muhtasardır. Fakat asrımızın içtimaî bir unsuru olan işçi ve iş kuvveti hakkında bilhassa içtimaî bakımdan çok daha geniş izahata lüzum vardır.

Burada iş kuvveti kelimeleri ile biz, sermayenin umumiyetle kıymet yaratıcı kısmı olan canlı sermayeyi, yani «amele gücü» nü kastediyoruz. Asrımızda «kıymet» in yaratılması ve sermayenin üremesi için bu «amele kuvveti» yahut canlı insan sâyi bir esas unsurdur. (1)

Binaenaleyh sermayenin inkişafı her yerde muhakkak iş kuvvetinin, yani «işçi» nin inkişafile tevemdir. istihsal vâsıtalarının makinalaşması, hem teknik hem de içtimaî iş bölümünün (2) inkişafı ve bunlara muvazi olarak yeni bir işçi sınıfının doğması... İşte muasır cemiyetin iktisadî tarihi.

O halde «işçi» kimdir?

Muasır manasile işçi, yahut Avrupadaki şamil tabirile proleter, herşeyden evvel yeni bir tiptir. İnsanlık tarihinde, ancak sermayedarlık = kapitalizm dediğimiz içtimaî nizamın, daha doğrusu makinaların sanayie tatbik olunduğu - takriben - şu bir buçuk

---

(1) İstihsale konulan sermaye umumiyetle 1 - Organik 2 - Teknik olmak üzere iki bakımdan tasnif olunur ve her iki tasnif usulünde de «sây» canlı sermaye, yahut mütebeddil sermaye namile ayrıca nazarı itibare alınır ve tetkik olunur. Hemen bütün iktisat mezheplerinde «sây» sermayenin «kıymet yaratıcı» kısmı telâkki olunur. Fakat bu noktai nazar bilhassa sosyalist iktisat mezheplerinde azamî tekemmül ettirilerek muasır sermayenin ve dolayısile muasır içtimaî münasebetlerin esası amele gücüne istinat ettirilmiştir. Kadro fazla kıymet nazariyesi ve yahut muasır sermayenin yaratıcısının munhasıran sanayi amelesi olduğunu müdafaa eden noktai nazarlara karşı telâkkilerini muhtelif vesilelerle izaha çalışmıştır.

(2) Teknik iş bölümü bir müessese veya bir işletme dahilindeki iş bölümü-

(1) Teknik iş bölümü bir müessese veya bir işletme dahilindeki iş bölümüdür. İçtimaî iş bölümü ise cemiyet içinde muhtelif istihsal şubeleri veya muhtelif işletmeler arasındaki iş bölümüdür. Bunlardan birincisi irademizle tanzim olunur. İkincisini cemiyetin irademiz haricinde yürüyen gizli kanunları idare eder.

asırlık devrin mahsulüdür. (1) Orta çağ münasebetlerinin inhilâli, sermayenin teşekkülü, emtia istihsalinin genişlemesi, bir işçi sınıfının doğması... ve buna mümasil hâdiseler, hakikaten, yeni icatların başarıldığı ve makinaların sanayie tatbik olunduğu şu son bir buçuk asrın tabiî neticelerinden başka bir şey değildir.

O halde Türkiyede de, «işçi» deyince bizim herşeyden evvel, makinaların «ücretli sây» yoluna döktüğü insanları, Orta çağ manzarasını taşıyan el işçiliğinden, dükkâncılıktan, köylülükten ayrılıp fabrika kapılarına toplanan hukukan hür ve fakat kendi hesaplarına çalışma vasıtalarından mahrum ücretli insanları anlamamız lâzım gelecek.

Fakat görüyoruz ki, memleketimizdeki makinalı sanayi, bugünkü halile, memleketin iptidaî sahalarında, hiç te böyle bir inhilâl yapabilecek ve meydana hesapsız «ücretli sây» ashabı atacak vaziyette değildir. Fakat diğer taraftan gene görüyoruz ki, memleketimizde eski resanetini tamamile kaybetmiş yüz binlerce aileler, müstakilen çalışma vasıtalarından mahrum yüz binlerce vatandaşlar, yani bütün maişet vasıtası kol kuvvetini kiralamaktan ibaret kalan geniş bir iş kadrosu vardır.

Yani makinalı sanayi daha hâkim kudretini tesis etmeden, bütün mukadderatı ve ümidi bu sanayie kol kuvvetini kiralıyabilmekten ibaret kalan bu geniş iş arayıcılar kadrosu zaten doğmuş bulunuyor. O halde bu hâdiseyi nasıl izah edelim? Memleketimizde toprak sermayeleştirilmeden, makinalar, hattâ en mühim şehirlerimizde bile henüz el tezgâhlarının yerini tutmadan, müstakil mülkiyetini kaybedip ücretli sây sahasına atılan bu azim işçi veya iş arayıcı kadrosunun kaynağını nerede bulalım?

Evet. Vakıâ Türkiyede makinalı sanayiin hacmi, ziraatteki büyük

(1) Vakıâ başkası hesabına çalışmak tarihin her devrinde mevcuttu. Fakat bugünkü şeklile ücretli sây, ancak son bir buçuk asrın, yani kapitalizm dediğimiz içtimaî nizamın mahsulüdür. Eski zamanlardaki esir veya köle «işçi» değildir. Orta çağdaki reaya, toprak sahibinin toprağına bağlı olarak çalışan «toprak kölesi» keza işçi değildir. Orta çağ loncalarının «esnaf» ı, yani usta, kalfa veya çırağı da bugünkü işçiye benzemezler. İşçi bütün bunlardan farklı olarak hukukan tamamen hür, fakat mülkiyet sahibi olabilmek için müstakil istihsal vasıtalarından tamamen mahrum olan ve muayyen zaman mukavelelerile çalışan ücretli sây sahibidir.

sermaye teşebbüsleri başlıbaşına bir geniş işçi kadrosunu ortaya atacak halde değildir.

Fakat memleketimizde avrupaî tabirile proleterleşen, ücretli sây sahasına atılan bu geniş iş arayıcılar kadrosunu, sanayiin bizdeki inkişafı, sermayedarlığın bizdeki taazzuvu değil, bilâkis, Türkiye haricinde ve bilhassa Avrupada vukua gelen büyük sanayi inkılâbı yaratmıştır.

Avrupada on sekizinci asrın nihayetlerinde inkişafa başlayıp, on dokuzuncu asrın nihayetlerinde inkişafının yüksek derecelerine varan makina ve fabrika sanayiinin memleketimize ilk tesiri, bütün şark memleketlerile olduğu gibi Türkiyede de gönderdiği *ucuz ve mebzul fabrika emtiası* ile, memleketimizin iptidaî, fakat kendine has istihsal usullerini parçalamak oldu. Bu ucuz ve mebzul fabrika emtiası, limanlardan, sahillerden, en büyük şehirlerden başlıyarak tedricen memleketin en ücra pazarlarına kadar sokuldu. Köylünün iptidaî el tezgâhı, şehir ve kasaba esnafının küçük el işletmeleri garp fabrikalarının bu ucuz ve mebzul emtia selleri karşısında mukavemet edemediler. Basit el tezgâhlarına dayanan iptidaî dokuma sanayii, deri işliyen tabakaneler, eski saraçlık sanatleri ve buna mümasil işletmeler memleket iktisadiyatındaki rollerini birer birer kaybettiler. Şimendiferler kervan münakalâtını, buharlı deniz nakliyatı yelken denizciliğini ve yerli tersaneleri dağıttı.

Bu suretle garpta bir ücretli işçiler sınıfının yaratılmasında fabrikaların, makinaların yaptığı işi, şarkta ve bu meyanda Türkiyede, o makinaların mahsulü olan ucuz ve mebzul emtia yaptı. Ve şu suretle ki orada kapanan millî fakat iptidaî işletmelerin yerinde yeni millî iktisadın müterakki manifaktori veya modern fabrikası açılarak ve müstakil mülkiyetini kaybeden her vatandaş yeni sanayide hiç olmazsa bir yevmiye bulurken bizde kapanan her işletme meydana gidecek yer bulamıyan fakir attı ve yıkılan millî sanayiin yerinde iş arayan, fakat bulamıyan, ücreti sıfıra düşen bir geniş fakirler, gurbetçiler ve işsizler kadrosu doğdu.

Mançisterde, Ren veya Ron havzasında, Bohemyada inkişaf eden kapitalizm ve makinalı sanayi, Çindeki, Hindistandaki, Anadoludaki iptidaî, fakat müstakil mülkiyet sahibi müstahsili işsizleştirdi, proleterleştirdi.

Fakat cemiyetin bütün iktisadî merhalelerinde, daha eski devirlerin bakayası ile, gelecek devirlerdeki iktisadî şeklin ruşeymleri yanyana yaşarlar. Elektrikli mensucat veya deri sanayiinin yaşadığı merkezlerde, bir hadde kadar, iptidaî el tezgâhları ve el işçiliği ee pek âlâ teneffüs edebiliyor.

Nitekim Türkiyede de hâlâ iptidaî tabakaneler, iptidaî dokuma tezgâhları, basit kara ve deniz nakliyatçılığı henüz yaşamaktadır.Lâkin bu Orta çağ manzaralı istihsal usulleri, artık memleketin iktisadiyatına hâkim değildirler. Bugün memleketimizde artık, makinalı sanayiin dar hacmine rağmen, tamamile garp memleketlerine has mübadele usulleri, emtia iktisadiyatı ve sermayedarlık münasebetleri caridir. Bu meyanda munhasıran kapitalizm = sermayedarlık içtimaî nizamına has bir hâdise olan «ücretli sây» de - yukarda temas edilen sebeplerle - ortaya atılmış bulunuyor.

Bu suretle ayni zamanda görülüyor ki, Türkiyede geniş bir iş arayıcılar kadrosunun doğması hâdisesi, Türkiyede makinalı sanayiin, millî sermayenin ve nihayet bir Türk sermayedar zümresinin doğumundan mukaddemdir. Keyfiyetin bu şekli ise, ancak müstemleke ve yarı müstemlekelerin millî iktisadiyata istihale seyrinde görülen bir şeydir. Çünkü garpta proletaryayı makina yarattığı halde, müstemleke ve yarı müstemlekelerde proletaryayı değilse bile bir ihtiyat işsizler kadrosunu makina değil, başka ülkelerde işliyen makina ve fabrikaların bu pazarlara döktüğü ucuz ve mebzul emtia yaratır. Fakat bunun neticesi de şu olur ki, günün birinde bu millî pazarlarda, bu müstemleke ve yarı müstemlekelerde de makina sanayii inkişafa başladığı zaman, kendine daha evvelden hazırlanmış ve teklif edilecek her ücreti kabule müheyya geniş ve bol bir kara amele (yani mütehassıs olmıyan amele) kuvveti bulur. Bu hal ise bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerle, sanayi itibarile geri memleketlerde, iş ücretinin haddinden ziyade ucuzluğunun ve iş saatlerinin haddinden fazla uzunluğunun sebebini kendi kendine izah eder. Hattâ şuurlu ve müdrik bir devlet teşkilâtı tarafından müdahale olunmadığı takdirde bu ağır ve başıboş iş şeraiti bazan bizzat millî sıhhatin hezaline, bizzat ırkın iptizaline de müncer olabilir ki devlet teşkilâtından mahrum müstemleke ve yarı müstemlekelerde bunun yüzlerce misalini saymak mümkündür.

Bu itibarla iş ücretile işçinin real ve novinal yevmiyesi meselelerinin tahlili hem iş iktisadiyatının, hem de iş kanunları üstündeki ilmi araştırmaların daima ilk ve zarurî safhasını teşkil eder. Nitekim iş kanunları üstünde yüz yıldanberi en ziyade çalışmış olan İngilterede iş tamamile bu suretle cereyan etmiştir.

Maamafih biz bu bahse geçmeden evvel ücretli sây denilen içtimaî tipin tahlili üzerinde biraz daha tevakkuf edeceğiz.

●

Ücretli sây, munhasıran kapitalizm denilen içtimaî nizamın mahsulü olan bir hâdisedır demiştik. Vakıâ kapitalizm bu ücretli sây şeklini, kendinden evvelki devirlerden, hattâ esaret ve derebeylik devrlerinden tevarüs etti. Fakat kapitalizmden, sermayedarlık içtimaî nizamından evvelki devirlerde «ücretli sây» *tâli ve yardımcı bir sây* halinde idi. Meselâ gündelikle çalışan ziraat işçisi, nasıl olsa bir taraftan, kendisini ölmiyecek kadar yaşatacak bir parça toprağa da malikti. Orta çağın esnaf loncalarındaki ücretli kalfalar ve çıraklar ise, nasıl olsa bir gün, muayyen müddetlerini ikmal ederek müstakil ustalar ve iş sahipleri olacaklarını biliyordular.

Halbuki sermayedarlık devrinde istihsal aletleri ve vasıtaları sermaye sahiplerinin veya şirketlerin ellerinde temerküz edip içtimaî rollerini genişletince iş değişti. Küçük istihsalât ve küçük müstahsillerin istihsal ettikleri basit mahsulât gittikçe rekabetten düşerek ucuzladılar veya kıymetlerini kaybettiler. Bunlarla meşgul olan küçük esnaf ve san'atkâra da artık büyük sermaye sahiplerine «ücret» mukabilinde çalışmaktan, hulâsa kendi kol kuvvetini dikerine kiralamaktan başka bir iş kalmadı.

Binaenaleyh kapitalizm içtimaî nizamından evvelki devirlerde müstakil iş sahipliğine çıkmak için bir *vasıta* olan *ücretli sây*, kapitalizm içtimaî nizamında ecirin bütün hayatı müddetince devam eden *yegâne maişet yolu* oldu.

Bu suretle kapitalizmden evvelki devrin işçileri ve iş şartlarile yeni devrin *amele*si arasında görüyoruz ki mühim farklar vardır. Yeni devirde amele her türlü istihsal vasıtalarından mahrum olan ve kendi iş kudretini *muayyen bir zaman için* (gündelik, aylık, yıllık) *ve muayyen bir ücret mukabilinde* kiralıyan adam demek oluyor.

Amele kendi iş kuvvetini *istediği şahsa ve istediği zaman için* satmak hakkını haiz olmakla (yani hukukan hür olmakla) iktisaden kurunuulâdaki esirlerden, bütün hayatı müddetince ücretli sâye muhtaç olmakla da Orta çağdaki esnaftan, kalfa ve çıraklardan ayrılır.

Esir bizzat sermaye idi. Kurunuvusta esnafı ise bizzat sermaye sahibidir. Hulâsa amele, kuvvetini imkân buldukça ve muayyen zamanlar için, fakat bütün hayatı imtidadınca sermayeye kalbeden müstakil bir içtimaî tiptir.

Muasır cemiyette amelenin ve bu suretle de «ücretli sây» in meydana gelmesi şu merhalelerle tekemmül eder:

1 — Köyde ve şehirde içtimaî iş bölümünün inkişafı. Hukukan serbest müstakil müstahsillerin doğması.

2 — Köyde ve şehirde müstakil müstahsillerin fakirleşmeleri ve mülkiyetlerini kaybetmeleri.

3 — Çıraklık, kalfalık, ortaklık, ırgatlık gibi zamanı gayri muayyen iş mukavelelerinin yerinde, muayyen zamana mahsus iş mukavelelerinin zuhuru.

4 — Ortaklık, yarıcılık, aynen tediyat yerinde «nakten» tediyatın başlaması.

Türkiyede de bu vakıların cereyan ettiği ayan bir surette göze çarpmaktadır. Dokumacılık, debagat, saraciye, bakırcılık gibi istihsal şubelerinde hemen bir asırdanberi devam eden inhilâl, bilhassa son devirlerde pek süratli ve bariz bir şekil almış, harpler, muhaceretler, buhranlar dolayısile müstakil çalışma vasıtalarını kaybeden müstahsil artık bir daha kalkınamamıştır. Bursa, Antep, Malatya gibi dokuma merkezlerinde, İstanbul, Edirne, Bursa gibi dükkân veya manifaktör sanayii yerlerinde hattâ harpten evvel mevcut olan müstekil işletme adedile, harpten sonra mevcut olan müstakil işletmelerin adedini mukayese bize bu hususta çok canlı misaller verir.

Hulâsa daha bir buçuk asırdanberi haricî sebeplerle ücretli sây sahasına fakirler veya gurbetçiler atmıya başlıyan Türkiye, sanayiin hariçteki son inkişafları ve nihayet bizzat hudutları içinde de millî bir sanayi doğuşu suretile iş ve ücretli sây meselelerinin bütün dünyada devlet tetkiklerine mevzu olan muayyen davaları ve meselelerile karşılaşmış bulunuyor. Bu davaları ve meseleleri, daha hâdisenin ilk adımlarından itibaren muayyen

ve müdevven bir iş kanunu sistemi içinde karşılamak hareketi yeni Türk devletinin devlтçi, halkçı ve milliyetçi olan vasfına tamamen uygun olan yerinde ve ileri bir harekettir.

Bu davada da her Türk münevverine düşen vazife, devletin gittikçe genişliyen ve mürekkepleşen bu yeni içtimaî işlerinde ona, fikir ve enerji sermayesinin bütün varlığile müzahir olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü millet bütünlüğü, milletin bütün içtimaî vazife zümrelerinin ve bütün cemiyet meselelerinin kül halinde ele alınması ve teşkilâtlı bir millet nizamı içinde terkip ve tedvin olunmasiledir ki ancak tam tahakkukunu bulabîlecektir.

- Devamı var -

Kadro neşriyatından:

Türkiye Köy İktısadiyatı.

Yazan: İsmail Husrev.

yakında çıkıyor.

Pamuk Sanayii Pamuk Ziraatinde İnkılâp istiyor.

L. Dr. Vedat Nedim.

Pamuklu sanayiimizi kuruyoruz.

Dört beş yıl sonra pamuklu istiklâlimize kavuşacağız.

Devlet elile kurulan bu yeni fabrikaların hepsi ileri teknikli, modern işletmeler olacak.

Bir zamanki yarı müstemleke osmanlı imparatorluğunun el teknikli dokuma zanaatini tasfiye eden yabancı makina tekniğini, şimdi hür ve müstakil Türkiye Cümhuriyeti, sanayileşme plânının mutiy bir vasıtası gibi kullanıyor.

19 uncu asrın emperyalist yayılma devrinde ve ileri kapitalist memleketlerin elinde bir müstemlekeleştirme, esirleştirme ve soyma vasıtası olan makina tekniği, harp sonu millî kurtuluş memleketlerinde istiklâli tamamla, millî iktisadı muvazeneleştirme ve bütünleştirme vasıtası oluyor.

Bir pamuk memleketi olmasına rağmen yabancı pazarlardan pamuklu satın alan (*) Türkiyenin pamuklu istiklâline kavuşması, yeryüzünde pamuklu sanayiinin makul ve haklı bir tevezzüüne doğru atılan manalı bir adımdır.

Kayseride kurulan ilk büyük pamuklu kombinatımızın temelini atan Başvekilimiz, yalnız millî iktisadiyatımızda değil, ayni zamanda cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbının seyrini çabuklaştırmış oldular.

●

Memleketimizde kurulan pamuklu sanayii, pamuk ziraatimizde de bir inkılâp emrediyor.

Pamuklu sanayinin pamuk ziraatinden istediği hammadde şartları şunlardır:

(*) Bugün pamuklu iplik ve dokuma ihtiyacımızın ancak % 7 sini dahilden temin ediyor ve % 93 ünü hariçten alıyoruz.

Ucuz pamuk

İyi ve hep bir örnek pamuk

Çok ve emin pamuk.

Bugünkü pamuk ziraatimize bakarsak, bu şartlardan hiç birinin mevcut olmadığını görürüz.

Ucuz Pamuk.

Ucuz pamuktan maksat, pamuk müstahsilinin zararına, yani maliyet fiatından aşağıya pamuk satması değildir.

Rantabl yani kazançlı olmıyan bir pamuk ziraatine dayanan bir pamuklu sanayii ve umumiyetle rantabl yani kazançlı olmıyan bir ziraî istihsale dayanan bir sınaî istihsal birbirini nefyeden iki kuvvettir.

Başlıca sürüm sahasını iç pazarımız teşkil edecek olan millî sanayiimizin geniş alıcı yığınlarının alım kabiliyetine intıbak etmesi zarureti gayet aşikârdır.

Kazançlı sanayi için, kazançlı ziraat esaslı bir şart olduğuna göre bu iki istihsal sahasındaki karşılıklı rantablite muvazenesinin teessüsü millî iktisadiyatımızın en mühim ve en hayatî davasını teşkil etmektedir.

Pamuk ziraatini rantabl bir istihsal şubesi haline sokmadan pamuk fiatlarını sun'î bir tarzda yükseltirsek, binnetice pamuklu mensucat fiatlarını da yükseltmiş oluruz ki, bu bir taraflı himaye doğrudan doğruya pamuk sanayiinin aleyhine olur. Çünkü pamuk müstahsilinin kârlı satışlarına karşılık, milletin diğer müstehlik tabakaları pahalı pamuklu almak mecburiyetinde kalacaklardır. Bu da pamuklu sürümünün hacmini daraltacaktır. Halbuki yığın istihsali, yığın istihlâki ister.

Fiat teşekkülü itibarile müstehlik yığınlarının aleyhine çalışan bir sanayiin ergeç bir sürüm buhranile karşılaşması mukaddердir. Bu itibarle, pamuklu sanayiinin ucuz hammadde istemesi nekadar haklı ise, pamuk müstahsillerinin sattıkları pamuklardan kazanç temin etmeleri de o derece matluptur.

O halde «hem ucuz, hem kazançlı pamuk» şiarını, hem sanayiin, hem de ziraatin millî iktisat bakımından müşterek menfaatlerini ifade eden bir ana prensip olarak kabul edebiliriz.

halbuki Türkiyede pamuk ziraati rantabl bir iş olmaktan çıkmıştır. (*)

●

İyi ve hep bir örnek pamuk.

Pamuklarımız, cins ve evsaf itibarile karışık ve aşağılıktır. Bizim pamuklarımızın % 99 - u 16-22 milimetre elyaflıdır. Halbuki, bugünkü pamuklu mensucat istihlâkimizin % 17 sini 28/29 milimetre ve daha uzun elyaflı, % 35 ini 24/26 milimetre elyaflı pamuklardan yapılmış mallar teşkil ediyor. Yani istihlâkimizin % 52 si için hammaddemiz yoktur. İstihlâkimizin % 48 i için kullanılmağa müsait pamuklarımız ise hep bir örnek değildir, yani tiplere ayrılmamış ve standartlaşmamıştır. Bu itibarle çok fire verir ve malın kalitesini düşürür.

Halbuki büyük sanayi, gerekse büyük ihracat hep bir örnek, standartlaşmış mal ister.

●

Çok ve emin pamuk.

Türkiyenin bugünkü pamuklu mensucat ihtiyacını dahilden temin edebilmek için takriben 170.000 balya pamuğa lüzum vardır. Bu miktar, millî gelir seviyemizin artmasile mütenasip olarak tabiatile yükselecektir.

Türk milletini temiz ve pek giydirmek gayemiz olduğuna göre bu 170.000 balyalık pamuk istihsalini hiç bir vakit azamî istihsal haddi olarak alamayız.

Nüfus başına asgarî 5 kilo pamuklu isabet edecek bir Türkiyede, pamuk istihsalinin 500.000 balyaya yükselmesi icap eder.

Halbuki bugünkü istihsalimiz, en iyi senelerde 200.000 balyadır. Bu miktar, 1932 senesinde 57.000 balyaya düştü. Geçen sene de ancak 100.000 balya istihsal edebildik.

Böyle tabiatin cilvelerine bağlı bir pamuk istihsaline dayanarak pamuk sanayii kurulamaz. Pamuklu sanayiimizin hammadde temelini emniyet altına almalıyız. Bu emniyet, hem miktar, hem evsaf bakımından zaruridir.

Fabrikalarımızın muhtaç olacakları pamuğu gerek kemiyet,

(*) Bunun hesaplarını gelecek yazımızda vereceğiz.

gerek keyfiyet itibarile temin edemezsek, sanayiin ziraate ve ziraatin sanayie karşılıklı müşteri olmaları şiarını tahakkuk ettiremeyiz.

Yalnız pamuklu sanayiimizin hammadde ihtiyacını dahilden temin için değil, ayni zamanda ihracat için de pamuk istihsalimizi yükseltmek ve istikrarlı kılmak mecburiyetindeyiz. Çünkü Türkiye, hem sanayi, hem ihracat itibarile tam manasile bir pamuk memleketi olmağa tabiaten namzet bulunmaktadır.

●

Netice: Pamuk istihsal sistemimizde inkılap.

Pamuk ziraatinde kazanç temin etmek, kaliteyi düzeltmek, istihsali çoğaltmak ve garanti altına almak..

görülüyor ki, insana âdetâ heyecan verici müsbet ve mühim bir istihsal davası karşısında bulunuyoruz.

Nasıl ki, devletin fabrika kurması ve işletmesi sanayi sahasında devlet rolünün telâkkisinde bir inkılâbı ifade eden ileri bir hamle ise, bu hamleyi tamamlamak ve muvaffak kılabilmek için ziraat sahasında da ayni inkılâpcı harekete muhtacız. Gelecek yazımızda da bu nokta hakkındaki düşüncelerimizi izaha çalışacağız.

Buğday işine bir bakış.

İsmail Husrev.

Ziraat siyasetimizin bugün en canlı meselelerinden birini de buğday işi teşkil etmektedir. Bir zamanlar memleket borsalarında okkası 18 kuruşa satılmış olan buğdayın bugün bir çok mıntakalarda 3 kuruşa kadar düşmesi, hattâ para etmemesi köylüyü derin bir fakra yuvarlamıştır. Bu görülmemiş fiat sefaleti içinde köylü hem devlete karşı tediye, hem millî sanayie karşı alım kabiliyetini kaybetmiş bulunmaktadır. Bunun tabiî bir neticesi olarak bir çok mıntakalarda köylünün «zatî iktisada» yani ziraî ve sınaî (yiyecek, giyecek gibi) ihtiyaçlarını ailesi efradile bizzat temin etmesi tarzına ricat ettiği de müşahede edilmektedir. Halbuki münkeşif bir emtia mübadelesine muhtaç olan yeni millî sanayiimiz için bu ric'î hareketin, bir pazarsızlık, bir satış darlığı demek olduğunu bilâ tereddüt kabul etmemiz lâzımdır. Bir köylü memleketinde köylüde kendine müşteri bulamıyan bir sanayi cihazının havada kalacağı kendiliğinden anlaşılır. Köylünün pazar münasebetlerine her gün bir parça daha fazla karışması, yani köylünün sanayie, sanayiin de köylüye müşteri olması, millî iktisadın gürbüz inkişafı ve devlet maliyesinin düzelmesi bakımından elzem ve zaruridir. Binaenaleyh köylünün alım kabiliyeti meselesi demek olan buğday işi sadece bir buğday işi değil, ayni zamanda pek şümullü bir millî iktisat davasıdır.

●

Memleketimizde buğday, daha geniş bir tabirle, hububat buhranı dünya hububat buhranının bir neticesi olarak başlamıştır. Bizde hububat fiatlarının sukutunu, kuraklık senelerini takip eden istihsal fazlası senelerine atfedenler de çoktur. Fakat bu, çok sathî bir hükümdür. Şunu hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki, hudutlarımız dışında bir fiat sukutu hâdisesi olmasaydı, fazla gelen hububatımız, dışarda kendine her zaman tatmin edici bir fiat bulabilecekti. Bugün, dışarda satış imkânı bulunamadığı için-

dir ki memleket dahilinde bir istihsal fazlasile karşılaşıyoruz. Binaenaleyh fiatlara darbe dahilden değil hariçten gelmektedir.

Yalnız bizi değil, bize benzer, bütün memleketleri muztarip eden dünya buğday buhranının sebepleri nedir? Bunun bir çok sebepleri vardır ki, başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür.

1 — Umumî harp senelerinde Tuna memleketlerile Rusyanın piyasadan çekilmesi üzerine Avrupa harici memleketler hububat istihsallerini mühim nisbetlerde tevsi ettiler. Şöyle ki: Dört hububat maddesinin (buğday, çavdar, arpa, mısır) Avrupada zeriyat sahası 1920 senesinde harpten evvelki sahaya nazaran yüzde 15.50 daralmış ve buna mukabil Avrupa harici memleketlerde yüzde 16.50 genişlemişti. 1921 buhranından sonra Avrupa memleketleri hububat ziraatlerini tedricen ıslaha başladılar ve buna mukabil Müttehidei Amerika müstesna olmak üzere bütün Avrupa harici memleketler de, dünya piyasalarında harp dolayısile kazanmış oldukları mevzileri Avrupaya kaptırmamak için mücadeleye girdiler. Bu mücadele, istihsali tevsi suretinde cereyan etti. Yalnız Müttehidei Amerika, yeni hububat memleketlerinin (Kanada, Arjantin, Avustralya) rekabeti karşısında Harbi Umumide aldığı mevkii tedricen kaybetti. Dünya hububat istihsalinin takip ettiği bu inkişaf seyri neticesi, dört hububat cinsinin dünya istihsali, Umumî harpten evvelki seviyeyi fersah fersah geçti. Bu inkişafta Avrupa memleketleri harpten evvelki seviyeye oldukça yaklaştılar. Avrupa harici memleketler ise bu seviyeyi adamakıllı geride bıraktılar.

2 — Hububatta fazla istihsale, büyük alım ve satım teşkilâtlarının da dahli olmuştur. Misal olarak meşhur Kanada Pool'ünü gösterebiliriz. Bu Pool, istihsal ve satışı tanzim edeceği yerde hakikî bir buhran âmili olmuştur.

Bir zamanlar bütün dünyayı hayrette bırakmış olan Pool, 1923-te Kanadanın Alberti, Saskaçevan ve Manitoba eyaletlerinde teşekkül etmiş olan üç eyalet Poolünün birleşmesile 1924 te vücut bulmustu. Bu muazzam teşkilât, 1924/25 senesinde ilk adımda Kanadadan ihraç olunan buğdayın yüzde 37.3 nü, 1929/30 da da yüzde 51.3 nü kontrolu altına almıştı. Poolün başlıca teşekkül maksatları şunlardı: 1- Poole iştirak edecek çiftçilere daimî ve va-

satî senelik bir fiat seviyesi temini. 2 - Hasadı müteakıp piyasaya buğdayın gelişigüzel sevkedilmesinden mütevellit şiddetli fiat sukutlarına mâni olmak. 3 - Hububat ihracatını plân altına alarak sene zarfında fiatların şiddetli temevvüçlerine mâni olmak. 4 - Müstehlikle müstahsil arasındaki fuzuli mutavassıtları kaldırmak. 5 - Memleket dahilinde mevcut elevatörleri bir elde toplamak.

Hakikaten Pool, buğday satışlarını öyle tanzim etmişti ki, buğdayın idrakini takip eden aylarda piyasaya ihtiyaçtan fazla ve anî buğday sevkine mâni olmuştu. Bunu Poolün teşekkülünden evvel ve teşekkülünden sonraki senelerde buğday ihracatının aylara isabet eden yüzde nisbetinden görebiliriz.

Kanada da senevî Buğday ihracatının aylara inkısamı (%)

SENELER	Eylül	Teşrinevel	Teşrinsani	Kânunevvel	Kânunsani	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos
1917-23 vasatisi	23.9	28.2	18.2	8.6	4.5	3.2	3.0	1.8	11.6	2.3	1.4	2.4
1925-26 „	13.8	15.1	12.2	6.8	7.6	4.7	5.6	8.1	6.1	6.2	7.5	6.3
1919-30 „	6.6	6.7	6.9	5.3	2.0	0.7	6.7	9.4	15.5	7.4	11.5	18.1

Piyasada (piyasada olmazsa, Poolün ambarlarında) mahsulüne daimî alıcı bulacağından emin olan Kanada müstahsili, ziraat sahasını mütemadiyen genişletmişti. Müttehidei Amerikada ziraat sahası 1919 senesinden 1930 senesine kadar 29.583 bin hektardan 24.492 bin hektara sukut ettiği halde Kanadada 7.740 bin hektardan 10.075 bin hektara çıkmıştı. Pool, 1924 senesinde bir büşel buğdayı 1.01 dolara sattığı halde 1928/29 senelerinde 1.43 dolara satmıştı. Görünüşe nazaran Kanada müstahsili yüksek bir kârla iş görmüştü. Fakat bir taraftan dünya piyasalarında diğer taraftan Poolün kendi içinde meydan bulan bir sürü tezatlar bu prosperitenin tesirlerini kompanse ederek müstahsili bu yüksek kârlardan istifadelendirememişti.

Kanadanın artan istihsalinden ilk adımda bilhassa Müttehidei

Amerika müteessir oluyordu. Kanadada buğday istihsalinin artmasını da Pool teşvik ediyordu. Fakat istihsalin artışı piyasada ayni nisbetler dahilinde artan bir talebe tekabül etmiyordu. Piyasada esasen talebin ittisaına imkân yoktu. Çünkü, harp senelerini takip eden prosperite senelerinde bile, halkın alım kabiliyeti, artmamıştı. Diğer taraftan istihsalin tezayüdü, diğer memleketlerin rekabeti, Poolün satışlarını da darbeliyordu. Neticede Poolün ambarlarında daha dünya buhranından çok evvel, stok terakümü olmağa başlamıştı. Stok miktarı 1926 senesinde 31 milyon buşelden 1930 senesinde 130 milyon buşele çıkmıştı. Buhrandan evvel Kanada buğday stokları senelik hasat miktarına nisbetle her sene şu nisbetler dahilinde artmıştı:

1923 — % 8.6	1927 — % 16.3
1924 — % 9.5	1928 — % 18.8
1925 — % 8.1	1929 — % 37.1
1926 — % 11.6	

Bu stok yığınları, daha buhrandan çok evvel, Poolün malî vaziyetini sarsmağa başlamıştı. Pool artık çiftçi tarafından teslim edilen mahsulâta yüksek avanslar veremiyordu. Fiatları da kırmağa başlamıştı. 1930 senesinde Poole dahil çiftçiler, buğdaylarına hariçte Poolün fiatlarından iki misli yüksek fiat bulmuşlardı. Bir zaman geldi ki, bu devâsa teşkilât, ambarlarında gittikçe büyüyen stoklarını süratle piyasaya dökmeğe ve bunları düşük fiatla elden çıkarmağa başladı. Netice olarak bütün buğday piyasası altüst oldu. 1932 senesinde koca Pool, geniş köylü kitlelerini peşinden girdaba sürükliyerek iflâs etti.

Diğer memleketlerde Pool nevinden kurulmuş teşkilâtların akıbeti de bundan farksızdı. Meselâ Müttehidei Amerikanın çiftçilere yardım teşkilâtı da aynı neticeyi verdi.

3 — Hububat buhranına, umumî ziraat buhranının da büyük tesirleri oldu. Harbi Umumî sonunda yalnız hububatın değil, bütün ziraatin de konjunkturu bozulmuştu. Evvelâ sanayi mamulâtı fiatları inhisarcı teşkilâtlar vasıtasile ziraat fiatlarına nazaran çok az temevvüç ediyor ve daima yükseklerde dolaşıyordu. Halbuki ziraat mahsulleri fiatlarında daimî bir sukut temayülü vardı. Bunun neticesi ziraatte maliyet fiatları pek yük-

selmişti. Fiat sukutları köylünün alım kabiliyetini mütemadiyen düşürüyordu. Köylü, fiat sukutlarını telâfi etmek için istihsali tevsiden başka çare bulamamıştı. Neticede umumî bir ziraî istihsal fazlası bütün piyasaları istilâ etti. Köylünün kârına fuzuli bir sürü mutavassıtların iştirak etmesi ve bunların, ziraî mahsul fiatlarına kendi lehlerine zam yapmaları da halkın alım kabiliyetini tahdit etmişti.

4 — Ziraî buhrandan bütün memleketler ayni derecede müteessir olmamıştı. Ziraî istihsalini makineleştiren memleketler, Müttehidei Amerika gibi, buhrandan istifade bile ediyorlardı. Maamafih bu memleketlerde de bütün köylü tabakasının vaziyeti müsavi değildi. Meselâ sermayesizlikten makine kullanamıyan küçük ve orta köylü, fiat sukutlarının bütün acı akıbetlerini sırtına yüklenmişti. Ziraate makine tatbik eden büyük çiftçiler, 1932 de buğdayı, piyasa fiatının çok dununda bir maliyet fiatile istihsal etmişlerdi. Neticede makineli ziraat, bu düşük maliyet fiatı sayesinde piyasalara mühim miktarda istihsal fazlası dökerek hakikî bir buhran amili olmuştu.

Fazlai istihsalin yükü altında dünya buğday stoklarının nasıl arttığını ve buna makûsen de fiatların nasıl sukut ettiğini aşağıdaki tablodan takip edebiliriz.

SENELER	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Dünya buğday stokları	—	4.682	4.482	6.654	9.558	10.312	12.060	12.106	16.000
Şikago borsasında buğday satış fiyatları									
Âzamî	205	182	154	170	147	130	83	61	116
Asgarî	134	129	122	107	94	60	44	41	44
Son fiyat	186	132	126	111	127	76	53	42	82

Hububat buhranının şiddeti bilhassa 1929 senesini takip eden yıllarda artmıştır. Sanayi buhranile geniş müstehlik kitlelerinin alım kabiliyeti sıfıra müncer olunca, buğday müstahsili memleketler, sanayi memleketlerinde satışlarının mühim bir kısmını kaybettiler. Buğday stokları da fiatlara basarak her sene bir kat daha artmakta devam etti.

Bugün buğday piyasasının ufukları henüz çok karanlıktır. Halkın alım kabiliyetsizliği, istihsalin mütemadi artışı devam ettiği müddetçe, bir salâh beklemek beyhude gibi görünüyor. Bu vaziyet karşısında, haricî piyasalardan ümidini kesen bir çok ziraatçi memleketler, köylünün vaziyetini, alım kabiliyetini düzeltmek için muhtelif tedbirlere başvurmaktadırlar.. Bu tedbirler, memleketlere göre iyi veya nakıs neticeler vermektedir.

●

Buğday işinin bizde köylüyü derin bir fakra sürüklemeğe başlaması, devleti, kat'î bir müdahaleye sevketmiştir. 1932 senesi buğday mubayaası kanunu, 1934 buğdayı koruma kanunları bu cümledendir.

Türk buğday müstahsilini piyasanın başlıca üç hareketi muztarip etmektedir. Biri buğday fiatlarının malûm olan kronik sukutu, diğeri, fiatlarda şiddetli mevsim temevvüçleri, üçüncüsü de periyodik kurakhk dalgalarıdır.

Buğday fiatlarının kronik sukutunun sebeplerini dahilî ve haricî olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Haricî sebep yukarda izah ettiğimaz gibi dünya piyasasının hareketleridir. Dahilî sebep te, Türk müstahsilinin fiat sukutunu telâfi etmek için mütemadiyen istihsalini tevsi etmeğe meyletmesi ve bunun fiatlara yaptığı basıcı tesirlerdir. Milyonlarca cüce köylü işletmesinin istihsalini, bugünkü liberal şartlar altında bir plâna göre tahdit ve tanzim etmek imkânı olmadığına göre dahilî kronik sukutlar, zarurî olarak haricî sukutlarla başabaş gidecektir.

Mevsim temevvüçlerine gelince; bugünkü kanunî tedbirlerin de merkezi sıkletini bu mesele teşkil etmektedir. Bizde köylü, devlete, bankalara, hususî eşhasa karşı olan borcunu ödemek ve ihtiyaçlarını kapamak için idrak ettiği mahsulü biran evvel paraya çevirmek mecburiyetindedir. Memlekette buğday üzerine varant muamelesi yapılmadığından (bizde henüz silo teşkilâtı yoktur) ve ziraî kooperatifler de henüz kâfi derecede inkişaf edemediğinden köylü, borçlarını ödemek maksadile mahsulünü harmanı müteakıp derhal piyasaya arzeder. Bunun için harmanı takip eden senelerde piyasaya arzedilen buğday daima ihtiyaçtan fazladır. Bunun neticesi olarak bu aylarda buğday fiatları

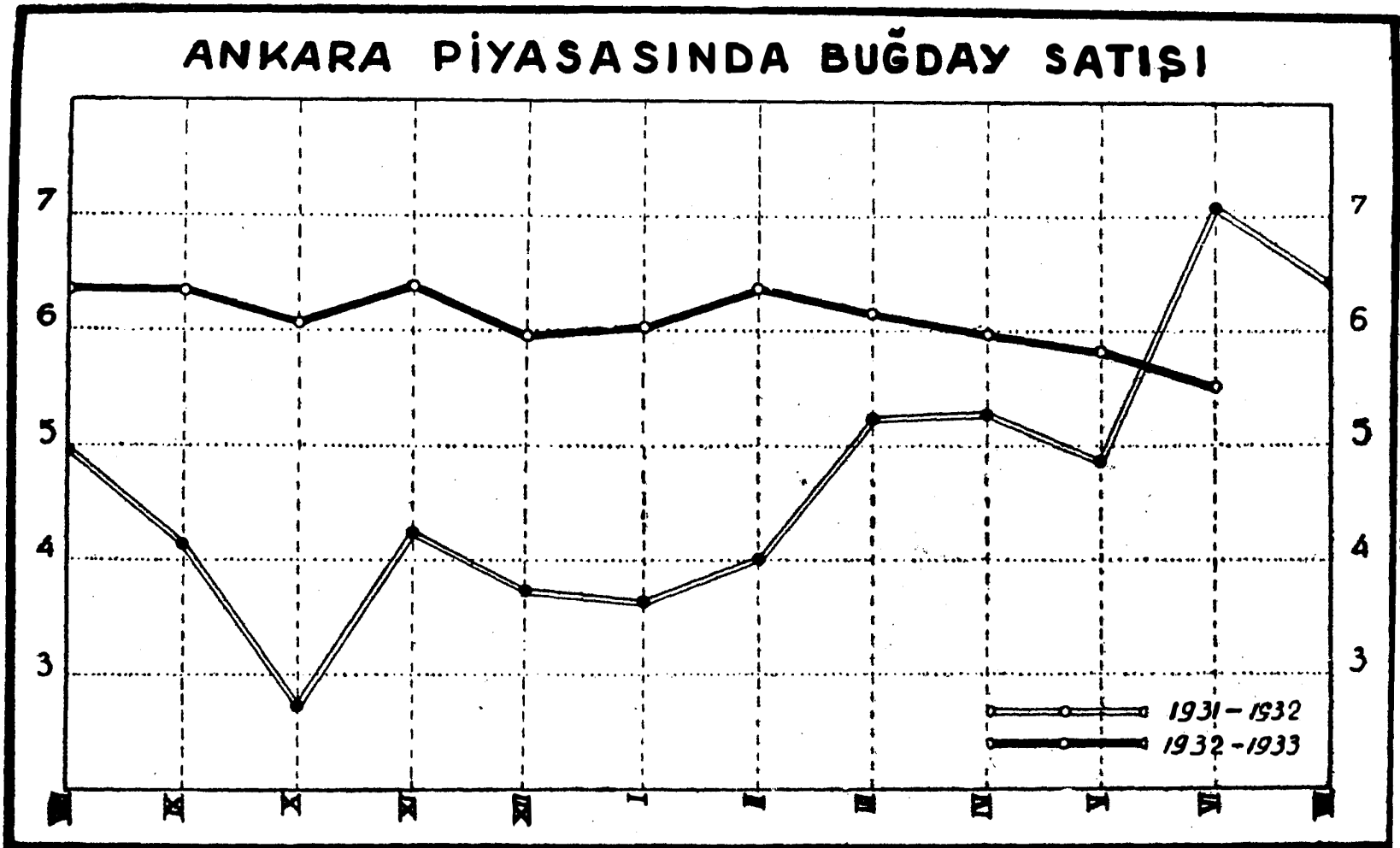
müstahsilin aleyhine olarak fevkalâde sukut eder. Piyasaya mahsul arzolunmıyan diğer mevsimlerde fiat yükseldiği halde köylü bundan müstefit olamaz. Çünkü o zaman elinde satılacak mahsul kalmamıştır. Yüksek fiatlı mevsimlerin kârı mutavassıtın kesesine gider.

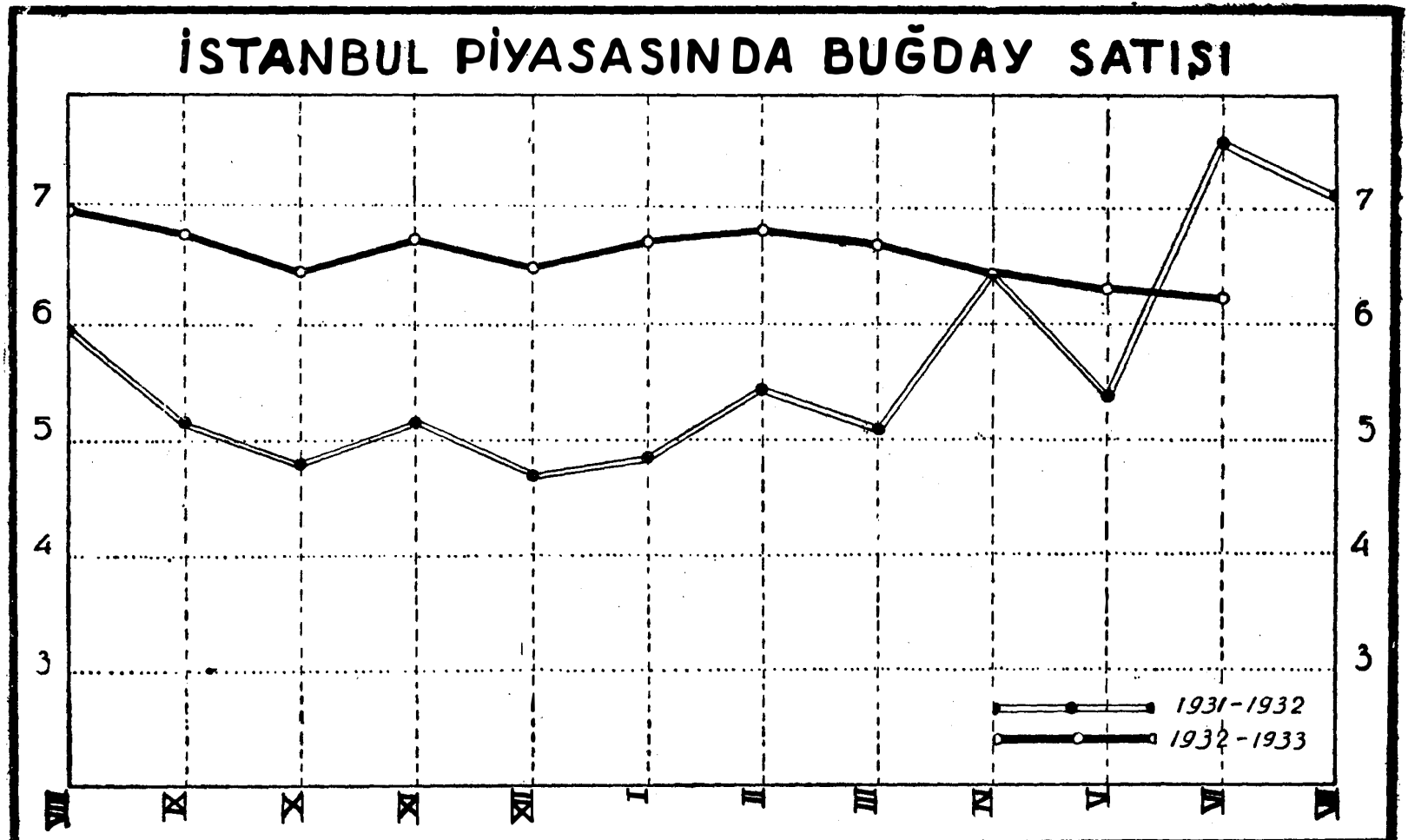
Hükûmet 1932 buğday mubayaa kanunile bu mevsim temevvüçlerinin müstahsil lehine tanzimi gayesini istihdaf etmişti. Bu kanun mucibince Ziraat bankası, köylünün buğdayını muayyen evsafta olmak üzere muayyen bir fiattan (5.50) kuruştan mubayaa edecektir. Banka idrak mevsiminde piyasadan buğday mubayaa edecek ve mubayaa ettiği buğdayları piyasaya arzederek idrak mevsimi fiatlarile diğer mevsimlerin fiatlarını mümkün olduğu kadar bir seviyeye ircaa çalışacaktır. Kanunun tatbikından evvel fiatlarda çok aşırı temevvüçlere tesadüf olunuyordu. Meselâ 931-32 de Ankarada müstahsilin malını piyasaya sürdüğü ağustos ayı ile kânunlar arasında buğdayın vasatî fiatı, 3.72 kuruşu geçmemişti. Hattâ 1.66 kuruşa bile düşmüştü. Tabiî müstahsil malını çok ucuza satmıştı. Halbuki temmuzda, buğday beş kuruşa çıkmış bir aralık yedi kuruşu bile bulmuştu.

Kanunun tatbikı 1932 denberi nasıl bir netice verdi? Memnuniyetle söyliybiliriz ki, buğday mubayaatı yapılan esas piyasalarda (Ankara, İstanbul, Konya ilh), kanunun tatbikı ile mevsim temevvüçleri sistemli bir surette bertaraf edilmiştir. Bunu, aşağıda üç merkeze ait grafikte vuzuhla müşahede edebiliriz.

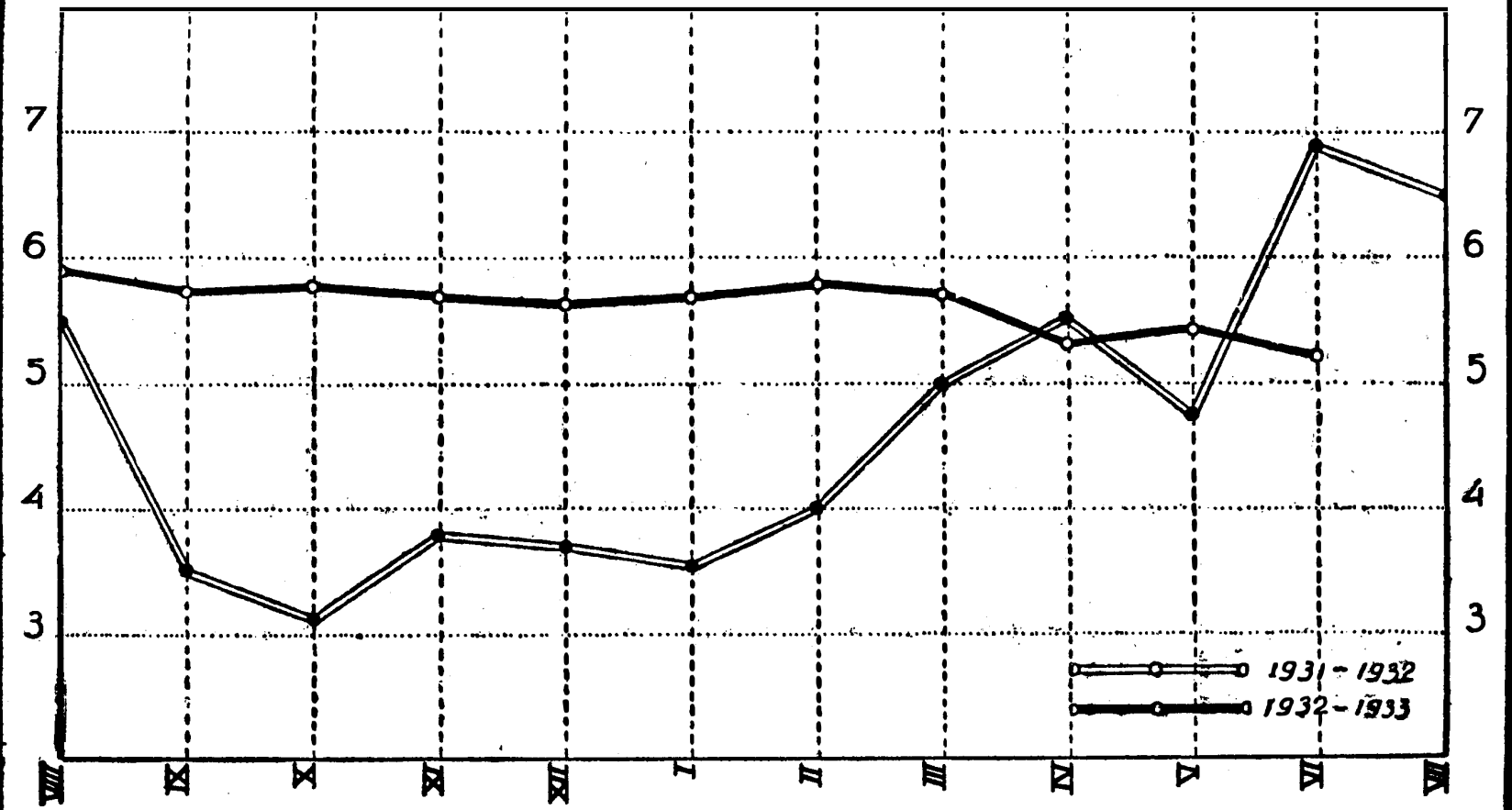
Grafiklerden görülüyor ki, 1931-32 gibi devletin müdahalesi olmıyan senelerde fiatlar şiddetli temevvüçler kaydetmiş, halbuki müdahale seneleri olan 1932-33 te bütün sene zarfında köylüye müsavi bir fiat seviyesi temin edilmiştir. Arzu edilen netice de esasen bu idi. Binaenaleyh maksat tahakkuk etmiş demektir.

Devlet ilk sene Ziraat Bankasına Ankara, Pulatlı, Eskişehir, Akşehir, Konya, Kütahya, Balıkesir, Yerköy, Sıvas, Denizli, Tekirdağ, İstanbulda alım yerleri açtırmış ve 1.166.323 liraya 22 milyon kilo buğday satın aldırmıştı. Geçen sene mubayaa sahası daha genişletildi. Yedi yerde (Çerikli, Şefaatli, Konyaereğlisi, Afyon, Zile, Adana, Dinar, Uzunköprü) istasyon açıldı. 140.000 ton buğday mubayaa edildi. Dört beş ay içinde Ziraat bankası tarafından köylüye 4 ilâ 5 milyon lira para verilmiş oldu.

ANKARA PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI
7
6
5
4
3
1931 – 1932
1932 – 1933

İSTANBUL PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI
7
6
5
4
3
VIII
IX
X
XI
XII
I
II
III
IV
V
VI
VII
1931-1932
1932-1933

KONYA PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI

Devletin buğday politikasında attığı ikinci adım, mubayaa edilen buğdaylar için silolar ve ambarlar inşası faaliyeti olmuştur. Köylüden mubayaa edilen milyonlarca kilo buğdayın muhafazası imkânı olmayınca, birinci adımın para sarfından başka bir manası olmıyacaktı. Silo tesisatının diğer bir manası daha vardır ki, o da periyodik kuraklık hâdiselerine karşı buğday rezervi bulundurabilmek imkânıdır.

Buğday mubayaatı nasıl mevsim temevvüçlerine mâni oluyorsa, geniş silo teşkilâtı da kuraklık senelerile yağmurlu seneler arasındaki farkların tesirlerini mümkün olduğu kadar tahfife çalışacaktır. 1934 senesi buğdayı koruma kanununun maksadı, temin olunacak yeni varidatla (ekmekten alınacak bir kuruş vergi ile) bir taraftan mubayaatı tevsi diğer taraftan da memleketin başlıca mıntakalarında silo ve ambar teşkilâtına lüzumu olan parayı temin etmektir. Bugün inşa edilmekte olan silolar, Ankara, Konya, Eskişehirdir. Diğer mıntakalarda da ambarlar yapılmaktadır. Önümüzdeki sene silo inşaatı diğer vilâyetlere de teşmil olunacaktır.

●

Buğday mubayaatı dolayısile akla şöyle bir sual gelebilir: Acaba köylü hükûmette kendine emin bir müşteri bularak istihsalini arttırmak hevesine düşmez mi? Mubayaat memlekette buğday ziraatini şun'î bir şekilde tevsi ederek bir fazlai istihsal amili olamaz mı? Böyle bir şey olduğu takdirde devam edecek mubayaata hiç bir varidat membaının tahammül edemiyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Buğday meselesini bugünkünden daha geniş bir mikyasta almak bize çok lüzumlu gibi görünüyor. Bugünkü tedbirler, buğday işini yalnız alım ve satım sahasında organize etmeğe matuftur. Halbuki teşkilâtı, istihsal ve istihlâk sahalarına kadar indirmekle meselenin daha şümullü olarak halledileceğini zannediyoruz.

Son zamanlarda bir buğday inhisarından, bir buğday ofisinden de bahsedildiğini işittik. Bugün bir buğday inhisarına esasen lüzum yoktur. Çünkü Ziraat bankasının idaresi altında olan buğday mubayaatı ve silo teşkilâtı haddizatında inhisar mahiyetindedir. Ofis teklifi, buğday işini yalnız alım ve satıma inhisar ettirdiğinden vaziyeti değiştirmiş olmıyacaktır.

Binaenaleyh buğday işinin tamamlanacak daha iki safhası vardır. Biri istihsal diğeri istihlâk. İstihsal safhası, buğday istihsalinin teşkilâtlanmasıdır. Bunun iki şekli olabilir. Ya buğday mubayaatı, teşkilâtlanmış müstahsillerden yapılır. Yahut buğday mubayaa eden teşkilât istihsale kadar iner. Kendine merbut büyük buğday istihsal teşkilâtları vücude getirir. İstihlâk işine gelince; bu da iki şekilde olabilir. Ya buğday mubayaa eden teşkilât, memleketin bütün değirmenlerini organize ederek kendine bağlar yahut değirmenlerle beraber fırınları da organize ederek istihsalden perakende satışa kadar buğday, un ve ekmek işini bir elden idare eder. Bizce buğday işinin hakikî hal yolu, buğday, un ve ekmek işlerini yani buğdayın istihsalini, satışını ve istihlâkini bir devlet teşkilâtı dahilinde bir elde toplamaktır. Bu takdirde nasıl mubayaatla, alıcı mutavassıtların fuzuli tavassutlarına nihayet verilmek isteniyorsa, bu muazzam teşkilâtla da istihsal, satış ve istihlâk yollarının başına geçmiş olan değirmenci, fırıncı, ilh. gibi bütün mutavassıt ağları kaldırılmış olur. Buğdayın bu mikyasta devletleştirilmesidir ki, hem müstahsilin alım kabiliyetini yükseltecek hem müstehlik halka ucuz ve iyi ekmek yedirecektir.

Gelecek sayıda:

Hüseyin Cahit Beye cevap.

Yazan: Şevket Süreyya.

Yarıda kalan bir "Bahariye,,

Yakup Kadri

Sabahlayin, penceremi, sokağın körpe akasyalarına karşı açarken, yüreğim, birdenbire, çocukça bir sevinçle doluverdi. Komşumun bahçesinden iğde ve gülkokuları geliyor. Bizim duvarın dibinden fışkıran kır çiçekleri, bir takım yabani otlar arasından bana o uzak ergenlik çağımdaki renkleriyle gülümsüyor. Hava, taze bir ağızdan çıkan soluk gibi ancak ılıktır.

●

Farkına varmaksızın bir takım şarkılar ve şiirler mırıldanmağa başlıyorum. Sesimden emin olsam bunları, bir operada gibi haykırarak söyliyeceğim. Fakat, ne lüzumu var? İşte, içerimde, adeta bir bando mızıka çalıyor ve benden bana daha yakın bir ben, bunun temposunda hem şarkı söyliyor, hem oynuyor.

●

Oyun, bütün güzel sanatların babasıdır. Hemen, bir köşeye çekilip bir şiir yazmak, ta ilk gençlik demlerimdeki gibi bir «mensur bahariyye» yazmak arzusunu duyuyorum.

Yirmi yaşımda var mıydım, bilmem, «Rayiha, rayiha, rayiha.» diye başlıyan ve şehvanî bir lirisme'ye daldıktan sonra bir ruh *orjisinde* nihayet bulan «*Bahara dair bir hitabe*» başlıklı bir şiir yazdığımı hatırlayorum, ve, işte, şu anda tıpkı öyle bir şey daha yapmak istiyorum.

Neden yapmıyacakmışım? Ben, şimdi, o yirmi yaşındaki gençten daha gencim. Birini seviyorum. Yüzünü görmediğim, adını bilmediğim bir genç kıza âşıkım. Bu gece, gidip, bu gül ve iğde kokuları arasında, bir bahçenin kapısından ona aşkımı iylan edeceğim. Oh, yüreğim, şimdiden tatlı tatlı çarpmağa başladı. Ey Müz, bana medet!

İşte, kalemi kâğıdı elime alıp yazıyorum:

«*Bahar*...

Duruyorum. Aklımdan türlü türlü hayaller geçiyor. Kalbim, bir

his ve heyecan çağlıyanı gibidir, ve öyle bir yaratma şevki içindeyim ki, bunlara en ulvi ifade şekillerini verebilirim.

Lâkin, neden *BAHAR* kelimesinden öteye geçemiyorum?

«Akasya ağaçları.... bunlar daha iki üç yıl evveline kadar bir takım incecik çubuklardı. Şimdi koskoca ağaçlar oldular. Ve altlarına adamakıllı gölge veriyorlar. Komşumun bahçesi ise ben bu mahalleye geldiğim vakit bir çıplak arsadan ibaretti. Şimdi en nadide güller ve çiçeklerle süslenmiş, yeşil, serin, güzel bir toprak parçasıdır. Ankara'da bir şey yetişmez, bir şey olmaz diyenler...»

Ne yapıyorum? Eyvah, neler söylüyorum? Hani, benim bir dakika evvelki lirisme'm? İçerimde çalan o mızıka neden sustu? İçerimde rakseden o adam neden durdu? O kalbimdeki çağlayan birdenbire neden kuruyuverdi? Bu ne ıssızlık, ne kuraklık!.. Kendi kendime; «Dur, dur! O anı tekrar yakalıyacağız.» diyorum. Fakat, bunu derken, şüpheli bir tebessümle gülümsüyorum. Tıpkı Faust'a sırıtan Mefistofeles gibi gülümsüyorum.

●

Nihayet sihir bozuldu. Doktor Faust, yıpranmış, tiftilmiş kara kumaştan esvabiyle tekrar kırık ayaklı koltuğuna oturdu. Heyhat, Walpurgis gecesi bir hayal imiş. Heyhat, Margaretta bir hayal imiş. Ben, bu gece, aşkımı ilân için hiç bir sevgiliye gitmiyeceğim.

Karşımda, uzun bir emeğin mahsulü olan şu bahçe karşımda bir belediye meselesi olan şu ağaçlar var. Ve deminki ilkbahar tahassüsünün arkasında bütün bir şehir, bir ülke umranı davasının katı ve kuru realiteleri başlarını kaldırmış, bana bakıyorlar. Daha doğrusu, ben onların üstüne iğiliyorum. Allaha ısmarladık deminki yüksek tahassüs iklimleri!...

●

Hiç şüphesiz, beni böyle, yere doğru çökerten şey, kırk beş yılımın omuzlarımdaki yüküdür. Deminki çocukça neşem, hiç şüphesiz, gönlümdeki gençlik çağının büsbütün sönmezden evvel çıkardığı son parıltılardan biriydi. Geldi, geçti.

●

Lâkin, benden çok daha genç olanların görüş, duyuş ve ifade

edilişlerindeki sönüklüğe, donukluğa ne diyelim? Hangi diyardan; hangi cinsten olursa olsun üstlerinde yaşadığımız devrin işaretini taşıyan her san'at ve edebiyat işinde hep ayni turfalığın, hep ayni bayatlığın sasılığını bulmuyor muyuz? Yarıda kalan bir bahariyye değil bütün baharlardır. Ve katılaşan kalp yalnız benim değil bütün san'atkârların kalbidir. Niçin?

●

Bence, buna, ancak Romantisma'nın yıkılışını takip eden hâdiseler cevap verebilir. Romantisma yıkılalı, artık, san'atkârların gönlü kendi hudutları dışına taşmasını bilmiyor ve muhayyelesi, kanatları kesilip bir kafes içine alınmış kuş gibi madenî tünekleri üstünde zıplayıp duruyor.

●

San'atkârın kalbi ve muhayyelesi, tıpkı bunun gibi bir kuraklığa Paganisma'nın ölümünden sonra bir kere daha düşmüştü. Milâdî devrin ilk yıllarında bir *heyulâ-gemi*, bütün Ak-Deniz kıyılarını dolaşıyor ve içinden hasifî bir ses:

«— Pan öldü, Pan öldü... diye nida ediyordu.

Bu, neşve öldü, şetaret öldü, aşk ve cuşiş öldü demekti. Gerçekten, bu yas haberi üzerine insanlık asırlarca süren bir kâbus içine daldı idi.

●

Bakalım engin ve coşkun Romantisma'nın matemi nekadar sürecek?

Teknik :

Bizde Kok ve Demir Sanayii.

M. Şekvi.

Demir istihsalinde en çok sarfedilen şey kok olduğu için (1 : 1 nisbetinde) verimli bir demir sanayii tesis ve işletmesinin herşeyden evvel fiatı muayyen bir haddi tecavüz etmiyecek kok istihsaline mütevakkıf olduğunu geçen yazımızda izah etmiştik. Kok kömürünün şimdi olduğu gibi hariçten ithali nakliye ve gümrük masrafı dolayısile fiatını daima bu muayyen haddin üstünde tutacak ve binaenaleyh bizde demirin iktisadî olarak istihsal ve işlemesini gayrimümkün kılacaktır.

Esasen zengin bir kömür madenine malik memleketimiz için hariçten kok getirmek kadar gayri iktisadî bir şey tasavvur olunamaz. Binaenaleyh demir sanayiinden evvel bir kok sanayii karşısında kalıyoruz demektir.

Buraya gelince akla şu sual geliyor:

— Bizim Zonguldak kömürleri demir istihsaline yarayan kokun imaline müsait midirler?

Şimdiye kadar bu suale müsbet ve menfi surette cevap verenler bulunmuştur. Kömürlerimizin mevaddı tayyaresinin fazlalığından demir istihsaline yarayan kok imali için müsait olmadığını iddia edenler bulunmuş ve hatta bu hususta tecrübeler de yapılmıştır. Tecrübelerin neticesi maalesef ilân edilmemiştir. Fakat havzamızda demir koku için şart olan % 21-25 mevaddı tayyareyi havi kömür mevcut olduğu gibi (meselâ Söğütözü) bundan yukarda mevaddı tayyareyi havi kömürlerden dahi demir istihsalinde kullanılacak mukavim kokun imali artık fennen imkân dahiline girmiştir.

Şimdiye kadar yapılmış bir çok lâboratuvar ve amelî tecrübelerle sabit olmuştur ki; yalnız başına iyi bir demir koku veremiyen muhtelif kömür cinslerini münasip nisbette karıştırarak demir koku meydana getirmek mümkündür. Bu sırada muhtelif kömür nevilerine göre muhtelif cinste ocaklar kullanmak veya dövmek

suretile de bu işin kolaylaştırıldığı malûm bir keyfiyettir. Bu vaziyette ve fennin bugünkü terakkisi karşısında bizim kömürlerden demir koku istihsalinin gayrimümkün olduğunu iddia etmek fikrimizce münasip değildir. Yalnız bizi düşündürecek bir nokta vardır ki o da kok fiatının yukarda bahsettiğimiz muayyen haddi aşmasıdır.

Şeker fabrikalarımızda kullanılan ve şimdilik hariçten ithal olunan kokun beher tonunun bu fabrikalara 25-30 liraya malolduğu halde Avusturyada bunun 12 liraya maledildiğini bir mütehassıs ifade etmektedir. Biz kömür hakkındaki müteaddit yazımızla kokun bu fiatı üzerinde ısrar etmiş durmuştuk. Halen de Türkiyede rasyonel bir şekilde kok istihsal edildiği takdirde buna yakın fiatlara maletmenin mümkün olduğuna kaniiz. Fakat bunun için muayyen bazı şartların değiştirilmesi, kok sanayiinin daha bidayetten rasyonel bir tarzda kurulması lâzımdır. Aksi halde dahilde de yapsak bugünkü çok yüksek kok fiatından fazla bir şey indiremeyiz.

●

Bizde kokun maliyetini ucuzlatmak iki suretle mümkündür.

1 — Fabrikada tâli mevattan istifade ederek koku ucuza maletmek,

2 — Ucuza maledilen bu koku istihlâk mahalline nakilde mutedil bir nakliye tarifesi tatbik etmek.

Bu noktalar nazarı itibare alınmadan yapılacak kok sanayii ile bunlar nazarı itibare alınarak yapılacak sanayi arasındaki farkı gösterebilmek için maliyet fiatlarını bilâmel hesap etmek ve göstermek çok faydalı olacaktır:

Bugünkü nakliye şeraiti değiştirilmeden ve tâli mevattan istifade etmeden yapılacak kokun ton başına vasatî fiatı takriben şöyle olur:

Kuruş	
1400	Kömür (% 70 kok istihsal edildiğine ve kömürün tonu 10 lira olduğuna nazaran)
350	Kok istihsal masrafı (sermaye servisi, masarifatı umumiye ve saire)
1750	Yekûn

Bu fiat bugün takriben İstanbul limanındaki teslim fiatıdır. Bu-

na tahmil ve tahliye, liman ücreti vapur ve trenle 500 kilometreye kadar nakil ücreti inzimam edince Anadolu içerisindeki maden istihraç yerinde fiatı hiç bir vakit 30 liradan aşağı olamıyacak ve demir istihsalini de rantabl yapamıyacaktır.

Buna mukabil tâli mevaddı kıymetlendirecek tesisatla birlikte takriben 2,5 milyon lira sermaye ile tesis edilen ve senede bizim şimdilik azamî ihtiyacımız olabilecek 200.000 tonu verecek olan bir kok fabrikasında fiat teşekkülü takriben şöyle olacaktır:

Kuruş	
1400	Kömür bedeli
550	Kok istihsal masrafı [tafsilât aşağıda görülecektir]
1950	Yekûn

Buna mukabil tâli mahsulâtın kıymetlendirilmesinden elde edilen mevat ile bırakacakları kıymet şöyle olacaktır:

	Bcher tonun fiyatı Lira	Günlük istihsal Ton	Beher ton koka isabet eden kazanç Lira
Katran	25	35	1,2
Amon solfat	80	10	1,1
Benzol	150	9	1,8
Gaz	Beher metre mikâbı 1 Kuruş	300.000 m^3	4.4
			8.5 Yekûn

O halde kokun beher tonunun fabrikada maliyet fiatı 7,5 liraya mukabil yalnız 11 lira olacaktır. Daha kok istihsalinde fiatta birinciye nazaran % 68 bir ucuzluk temin edilmiş demektir. Şurasını da nazarı dikkate almak lâzımdır ki biz burada tâli mevadda fiat verirken halihazır piyasayı almadık; meselâ benzolun kilosunu 15 kuruştan, gazın metre mikâbını 1 kuruştan hesap ettik ki bunlar bugünkü piyasaya nazaran tesavvur edilemiyecek kadar ucuzdur. Sonra havagazının istihlâk yerine gelince bunu civardaki maden işletmeleri, demiryol işletmesi ve saire için lâzım olan enerji membaındaki istihlâkini düşündük ki, bunlar da yakında tahakkuk etmek üzeredir veya tahakkuk ettirilmesi lâzım gelen işlerdendir.

Nakliye tarifelerinde demır ıstıhsali ve bunun nakliye vasıtaları üzerinde husule getireceği faideli tesir nazarı itibare alınarak

% 50 derecesinde azaltıcı bir siyaset takip edilirse, demir istihsal yerindeki kokun maliyet fiatı 16-18 lira arasında tutulabilir ki bu her an için demir sanayiini verimli yapabilecek bir haddir. Tâli mahsulâtın kıymetlendirilmesi ise memleketimize senede takriben 10.000 ton katran, 3000 ton amon sulfat (sun'î gübre olarak kullanılır) 2.700 ton benzol 90.000.000 metre mikâbı havagazı (takriben 40.000.000 kilovat elektrik enerjisi) kazandırır. [*]

Bu çeşit bir fabrikada bir ton kokun istihsal masrafının müfredatı ise takriben şöyle olabilir.

Ton başına masraf Lira	İşletme masrafı
1. 4	Ocağın teshin masrafı
0.37	Buhar
0.14	Elektrik cereyanı
0.44	Diğer malzeme
0.05	Madenyağı
0.26	Hamızı kibrit
0.50	Gündelik ve içtimaî masraflar
0.12	Aylıklar » »
3.30	Yekûn
	Umumî mesarif
0.20	İdare masrafı
0.10	Vergiler
0.80	Tesis sermayesi faizi % 8
1.10	Amortisman % 10
2.20	Yekûn
5.50	Umumî yekûn

Maamafih evvelce de söylediğimiz gibi kömürün istihsal ve ircaı yalnız kokla mümkün görmek doğru değildir. Memleketimi-

[*] Tesis, maliyet ve istihsal hesapları Almanyada son senelerde kurulan sanayie göre ve fakat bir taraftan tesisattaki ucuzlama diğer taraftan Türkiyede tesisten dolayı binecek zam ve kömürlerimizin hususiyeti nazarı itibare alınarak yapılmıştır.

zin dağlık vaziyeti ve madenlerimizin bu dağlık arazide bulunuşu dolayısile hemen bellibaşlılarının yanında oldukça büyük takatta su sukutları vardır ve binaenaleyh elektrik istihsali gayet kolaydır.

Elektrik fırınile demirin eritilmesinin oldukça mühim faydaları vardır. Bir defa bu gibi dağlık mıntakalarda büyük bir masrafı mucip olan kok nakliyesi ortadan kalkar, hemen civarda istihsal olunan elektrikle irca için kullanılan ağaç kömürü kolaylıkla ve ucuzca naklolunabilir. Saniyen elektrik fırınında eritilen demir cevheri bu erimiş halde iken diğer elektrikli çelik potalarına verilip işlemiye başlanabilir, yani demir istihsal yerinin yanında kolaylıkla bir çelik sanayii teessüs eder ve ucuz bir şekilde işlemiş olur.

Elektrikle eritmede ve işlemedeki temizlik ve kolaylık kokla işlemede yoktur. Elektrikle işleme için ileri sürülen yegâne mahzur pahalılıktır. Elektrikli demir eritme fırınları kokla çalışan fırınlara nazaran biraz daha pahalı olduğu gibi (takriben % 20) elektrikli fırınlar ayrıca bir kuvvet membaına da ihtiyaç gösterirler. Bu fazla tesis masrafı ve onun sermaye servisi elektrikle çalışmayı kokla çalışmıya nazaran pahalı yapar. Yalnız şurası da var ki bu pahalılık mutlak ve kt'î olmayıp her sınaî işte olduğu gibi teşebbüsün şekline ve yerine tâbi bir keyfiyettir.

Meselâ bizim Toroslar üzerinde veya garbî Anadoludaki demir madenlerinde kokun nakliyesi çok pahalıya malolduğu takdirde elektrikle çalışma ona nazaran daha verimli olabilir. Senede 6000 saat çalıştırılabilecek ve takriben 5000 kilovat takatta olan böyle bir santralda kilovat fiatı 1,5 kuruşa maletmek çok mümkündür. Keza demir eritme yerinin civarından tedarik edilecek ağaç kömürünü de 1 kuruşa malederse bir ton demirin eritilme ve ircaı için lâzım olan enerji tutarı şöyle olur:

Kuruş	
1800	1200 Kwh. elektrik ücreti
700	Odun kömürü
2500	

Halbuki ekser yerlerde koku bu fiata maletmek hemen de gayri mümkündür.

Bu suretle istihsal edilecek demir de evvelki yazımızda verdiğimiz rakamlarda görüldüğü üzere iç ve dış pazarda tutunabilecek bir fiatta olabilir. *Hulâsa;* bidayetten rasyonel bir şekilde tanzim edilmek şartile Türkiyede dünya fiatında demir istihsali mümkündür, aksini muhik gösterecek hiç bir sebep yoktur, millî iktisadımızın inkişafına memlekette makine sanayiinin teessüsüne, ve hatta bu maddelerde komşularımıza ihracat yapmağa (demir ağır ve ucuz bir meta olduğu için nakliye meselesi büyük rol oynar ve uzak memleketlerden gelecek demire rekabet bu sebepten kolaydır) ve fakat her şeyden daha mühim olarak millî müdafaamız için en büyük bir ihtiyaç olan bu madeni memleket dahilinden tedarike ve bu meyanda millî iktisat ile millî müdafaanın ihtiyaçlarını karşılıklı olarak telife imkân bahşetmesi itibarile de üzerinde durulacak en mühim bir mevzudur. Bu mühim iş için sarfı icap eden para da İktisat Vekilimizin verdiği rakamlara nazaran ancak 10 milyon liradan ibarettir. [*] Yalnız millî müdafaa kaygusu için yüzlerce milyon liralık demiryol siyaseti takibinden çekinmiyen hükûmetin, bizzat bu demiryol siyasetinde çok iktisadî bir iş görecek olan demir madenlerimizin kıymetlendirilmesinden ve işletilmesinden geri kalmıyacağı aşikârdır. Yalınzbaşına demiryollarımıza ray ve diğer demir malzeme imali 10 milyonluk demir sanayiinin kurulmasını ve itfasını imkân dahiline kor. Kaldı ki memleketin ziraat sanayi müdafaa, hulâsa her şubesinde istediğimiz makineleşmek ve ileri tekniğe sahip olmak keyfiyeti nihayet demire dayanır.

[*] Biz bundan evvelki yazımızda elektrikle işliyen ve senede takriben 100.000 ton font istihsal eden bir tesisin sermayesini 4.5 milyon hesap etmiştik. Bu miktar 150.000 tona çıkarılır ve ayrıca bu mikyasta çelik istihsal tesisatı da ilâve edilirse takriben 10 milyonu bulur. Maamafih bizce işe font istihsalinden yani daha az bir sermaye ile başlamak ve tedricen arttırmak da mümkündür.

Polemik :

Şeker mütehassısının raporu ne için eksiktir?

Şevket Süreyya.

Yeni kurulmakta olan şeker sanayiimizin millî menfaatlere daha uygun ve daha rantabl işliyebilmesi için bazı mühim meseleler ve hattâ endişeler vardır ki, bunlar, millî iktisadiyatın inkişafile alâkadar vatandaşların zihinlerini veya kalemlerini zaman zaman işgal ederler (1). Hattâ Büyük Millet Meclisinin 21/Nisan/1934 günü toplantısında da, İstihlâk vergisi tadilâtı konuşulurken, şeker sanayiimizi alâkadar eden bu meseleler de ortaya atılmış ve bu münakaşalar İktisat Vekili Mahmut Celâl Beyefendinin ehemmiyetli cevaplarını davet etmiştir (2).

Cevaplarında Vekil Beyefendi «Şeker sanayiinin ayni zamanda rantablite hesapları üzerinde artık durmak zamanı geldiğini» işaret buyurmuşlar ve beyanatlarına daha aşağıda şu suretle devam etmişlerdir:

— Ben itiraf ediyorum ki, bunun teknikine vakıf değilim ve bu itibarla bunun teknikini bilen, rasyonel mesail üzerinde malûmatı vasiası bulunan ve şeker sanayiinin beynelmilel vaziyetini bilen bir mütehassıs buraya davet ettim. Ve onun bitaraflığına güvenerek kendisine muhtelif sualler tevcih ettim. Şimdi huzuru âliniz de o suâlleri okuyacağım ve bu suâllerden görülecektir ki, İktisat Vekâletiniz muhterem arkadaşlarımızdan mevzuu kavramak ve anlamak hususunda daha ileri gitmişlerdir.»

Bu haberin yalnız Büyük Millet Meclisini değil, millî iktisadiyatın normâl inkişafile alâkadar olan bütün memleketi ne kadar alâkalandırıcı olduğu aşikârdı. Bu itibarle, şeker sanayiimizin bilhassa rantablite ve rasyonalizasyon bakımından böyle mütehassıs bir teknisiyene esaslı bir şekilde tetkik ettirilmekte olduğu haberi herkes gibi bizde de, bu tetkikin neticelerini sabırsızlıkla beklemek heyecanını uyandırdı. Çünkü bu sahada Kadronun daha eski sayılarında yaptığımız neşriyatı gerek materiyet, gerek hüküm bakımından yeni ve bittabi ihtisaslı bir ecnebi etüdü ile karşılaştırmak ve bu suretle de, mütalâalarımızın realite ile olan alâkasını daha yakın nisbetlerle tayin etmek imkânı olacaktı.

---

(1) Kadro mecmuası bu hususlardaki tetkiklerini şu numaralarda neşretmiştir:

Kadro: Nnumara - 11: Şeker istiklâline doğru: Yazan Şevket Süreyya.

Kadro: Numara - 24: Millî iktisat plânı ve şeker sanayiimiz: Yazan Şevket Süreyya.

(2) Mahmut Celâl Beyefendinin bu cevapları Hakimiyeti Milliye'nin 23/Nisan/1934 nüshasında neşrolunmuştur.

Zaten bizzat İktısat Vekili Beyefendi beyanatlarında bu meselenin millî bir dava olduğunu işaret ettiler ve dediler ki:

«— Kat'î neticeye varmak için gerek encümen veya sureti mahsusada seçilmiş bir heyetin, hattâ her ferdimizin şeker sanayii üzerinde ayrı ayrı malûmat ve kanaat edinmelerini daha ziyade millî menfaat meselesi olarak telâkki ederim. Binaenaleyh millî bir mesele üzerinde bu raporu esas ittihaz ederekten konuşmaya, tekrar ediyorum ki, intizar etmekteyim.»

Mevzuu bahs rapor bugün artık neşrolunmuştur. Binaenaleyh bu raporu -hulâsatan bile olsa- tetkik etmeyi biz de faydalı görüyoruz. Kaldı ki, bu tetkik zarureti, ayni mevzu üzerinde daha evvel de neşriyat yapmış olmak itibarile bizim için okuyucularımıza karşı ihmal olunmaz bir vazife olarak ta görünmektedir.

●

Şeker sanayiimizin tekniki, rasyonalizasyonu ve rantablitesi hakkındaki ihtisas raporu Viyanada çalışan Dr. Gustav Mikusch isimli bir zat tarafından ve kendisine verilen on bir suale cevap olarak hazırlanmıştır (1).

İktisat Vekili Mahmut Celâl Beyefendi Meclisteki beyanatlarında başlıca şu iki madde üzerinde ayrıca hulâsa etmişlerdir:

1 — Şekeri, halk lüzumundan fazla pahalı yiyor, doğru mu?

2 — Himayesi sebebile hazinenin gümrük varidatından kaybettiği miktara mukabil aldığı resim azdır. Bu resim daha arttırılabilir deniyor. Hazinenin kaybettiği varidat israf oluyor veya haksız yere sanayi kârı olarak hususî eşhasa veriliyor doğru mu? Ne dereceye kadar? Tedbiri nedir?

Bu suallere verilecek bitaraf ve ciddî bir mütehassıs cevabı şeker sanayiimizin, milli menfaatler bakımınan tekniki ve rantablitesi üzerinde zihin-

---

(1) Sorulan suâller:

1 — Muhtelif Avrupa memleketlerindeki şeker sanayii vaziyeti,

2 — Muhtelif memleketlerdeki pancar fiatları ve alım satım azviyeti,

3 — Muhtelif memleketlerdeki şeker kalitesi ve dahilî şeker satış fiatları,

4 — Muhtelif memleketlerin şeker istihlâkinde tatbik ettikleri vergi ve rüsuma ait ahkâm ve miktarları,

5 — Muhtelif memleketlere veya yeniden şeker sanayii yapan memleketlerde bu sanayiin himaye şekil, şerait ve derecesi,

6 — Şeker sanayiinde mütekâmil kâr hadleri,

7 — Türkiye şeker fabrikalarının hali hazırdaki vaziyet ve faaliyetleri,

8 — Türkiye şeker fabrikalarından istihsal olunan şekerin maliyeti ve bunun indirilmesi,

9 — Türkiyedeki satış fiatlarına ve himaye şeraitine göre tatbiki muvafık olacak vergi miktarı hakkındaki mutalâa.

10 — Şekeri, halk lüzumundan fazla pahalı yiyor, doğru mu?

11 — Şeker himayesi sebebile hazinenin gümrük varidatından kaybettiği miktara mukabil aldığı resim azdır, bu resim daha arttırılabilir, deniyor. Hazinenin kaybettiği varidat israf olunuyor veya haksız yere sanayi kârı olarak hususî eşhasa veriliyor, deniyor. Doğru mu? Ne dereceye kadar? Tedbiri nedir?

leri ve fikirleri işgal eden endişelere filvaki tamamile cevap verecek mahiyette olabilirdi. Binaenaleyh Dr. Gustav Mikusch'ın bu talebi ne derecede kadar tatmin edebildiğini tetkike geçmeden evvel İktisat Vekilimizin hakikî bir ihata ile tespit ettiği suallerdeki şamil isabeti ehemmiyetle kaydetmek vazifemizdir.

Doktor Gustav Mikusch sorulan on bir sualin cevabını matbu şekli 53 sahife tutan bir rapor içinde toplamıştır. Bu sahifelerin sonuna mütehassısın izahlarını tevsike medar telâkki ettiği altı cedvel ilâve olunmuştur.

Mütehassıs, raporunun mukaddemesini teşkil eden takdim mektubunda, kendisine verilen tetkik işi esnasında temas ve müracaat ettiği bütün makam ve mercilerin kendisine azamî kolaylık gösterdiğini hasseten işaret ederek bu kolaylıkların kendisinin mevcut kısa zaman zarfında, vaziyet hakkında esaslı bir fikir elde edebilmesine ve ümit ettiği gibi, şeker sanayiinin zıraî ve sınaî vaziyetlerine dair doğru bir intiba almasına imkân verdiğini kaydetmektedir.

Mütehassısın, alâkadar makamlar nezdinde her türlü yardımları gördüğünü ve kendisine verilen tetkik işinde intibalarının tam ve binaenaleyh malzemesinin eksiksiz olduğunu tespit eden bu beyanat bizce mühimdir. Çünkü ancak bu sayededir ki, ecnebi mütehassısın kendisine verilen bir iş üstünde her türlü imkânlarla techiz olunduğunu ve binaenaleyh bu işin veriminde her hangi bir kifayetsizlik varsa bu kifayetsizliğin artık bizzat mütehassısın ehliyet ve kifayetine raci bulunacağını tespit etmek kabil olacaktır.

●

Evvelâ şunu işaret edelim ki, Dr. Güstav Mikusch'ın raporu aşağıda tafsil edeceğimiz gibi, gerek İktısat Vekili Beyefendinin Meclis beyanatlarında kendisinden bekledikleri şamil ihtisasa ve malûmatı vâsıaya, gerekse umumiyetle şeker sanayii üstünde fikirlerde yer tutan dava ve endişelere cevap verecek mahiyette değildir. Bu kifayetsizliğin sebebini rapor muharririnin bizzat kendi şahsı hakkında verdiği izahatla da anlamak kabildir.

Raporunun 31 inci sahifesinde Dr. Güstorv Mikusch kendi hakkında şunları kaydetmektedir:

«— Türk şeker sanayiinin vaziyetine gelince, evvelâ, mütehassıs bir teknisiyen veya ziraatçı olmadığımı kaydetmek isterim. Binaenaleyh şeker sanayiinin istihsâl ve ziraat sahalarında bir mütehassıs sıfatile hüküm vermeme imkân yoktur (1). Ancak yirmi beş seneden fazla bir zamandan beri şeker sanayii içinde çalışmakta olduğumdan, Avrupa ve Amerikada birçok şeker fabrikaları ve rafinerileri gördüğümden, bunlardan edindiğim tecrübe ve malûmata istinaden dört Türk şeker fabrikasını ziyaretim esnasında hasıl olan bazı intibalara işaret edebilirim.»

(1) Filhakika Dr. Gustav Mikusch sadece bir istatistikçidir ve bir şeker istatistik bürosu şefidir.

Rapor muharririni şeker sanayiinin idare, istihsal, ziraat, ve millî iktisadın diğer sahaları bakımından tetkikinde her cihetçe üstün bir mütehassıs olmadığından dolayı kusurlu görmek bittabi kimsenin aklından geçmez. Zaten bu tip bir mütehassıs bulmak, onun bulunabileceğini zannetmek hata olur. Fazla olarak muharririn bizzat kendi - ihtisası dersek bile- idrak sahası üzerinde verdiği açık ve sarih izahat hesabına kendisini tebrik etmek ayrıca bir vazifedir. Fakat şu da vardır ki, İktısat Vekâletimizin tevcih ettiği ve şeker sanayii üstündeki endişelere cevap vermek bakımından tamamile yerinde olan sualleri ya böyle şamil bir ihtisas, yahut ta bu mevzular üstünde, ayrı ayrı cephelerden ihtisaslı birkaç mütehassısın çalışmasını zarurî kılmaktadır. Çünkü şeker sanayiinin istihsâl veya ziraatı üstünde rey verecek ihtisası olmadığını işaret eden Dr. Gustav Miksuch'in, bu sanayiin meselâ millî iktisat bakımından mütaleası, yahut meselâ rantablite hesapları bakımından tetkiki üstünde daha zayıf olduğu -bizzat kaydetmiş olmamasına rağmen- aşikârdır. Bunu aşağıda cevapları üstünde tespit etmeğe çalışacağız. Bize kalsa rapor muharririnin bu raporu yazarken ana gayreti, şeker istihsalile alâkadar müesseselerimize birtakım istatistik cetvelleri hazırlamaktan ibaret kalmıştır. Ve istatistikler çıkarmak işi filhakika görülüyor ki, esasen bir şeker istatistik bürosunu idare eden bu zatın hem en ziyade sevdiği, hem daha ziyade ehli olduğu bir sahadır. Filvaki raporun sonuna uzun levhalar halinde raptolunan bu cetvellerin muhteviyatının onda sekizi beynelmilel istatistik yıllıklarından çıkarılmış ve bu sahada yazı yazan veya söz söyliyen herkesin her zaman müracaat edebileceği harcıâlem vesikalardır. Fakat bizzat şeker işlerile meşgul olanların bu sahada zaman zaman kullandıkları rakam malzemesinin ölçüsüz noksanları ve aykırılıkları düşünülürse hiç olmazsa bu cetvellerin şeker sanayii erbabımız için günlük faydasını işaret etmek lâzımdır.

●

Dr. Gustav Miksuch'a sorulan suallerin birincisi muhtelif Avrupa memleketlerinde şeker sanayiinin vaziyeti ve ikincisi muhtelif memleketlerde şeker pançarının istihsal ve satış şartları hakkındadır.

Türkiye halen cihan şeker piyasasından alıcı olmak sıfatile çekilmek üzere olan bir memlekettir (1). Şeker ihracatçısı bir memleket olmak mevzuu da halen davaları meyanında değildir. Binaenaleyh bizim için birinci suale verilecek cevapların ancak tenvir bakımından ve mütemmim bir ehemmiyeti vardır. Zaten Avrupa şeker sanayii mühim kısımları itibarile daha ziyade hariç pazarlar için çalışmaktadır. Hariç pazarların ise gittikçe kendi şeker sanayiilerini tesis etmeleri dolayısile yakın bir istikbalde şekerin beynelmilel bir ihracat maddesi olmaktan çıkacağı ve bu itibarla da ihracat için memleketlerin bu bakımdan geniş sarsıntılar geçireceği tabiidir.

(1) Bu hususlara ait istatistik malûmatı eski yazılarımızda verilmiştir.

İkinci suale verilecek cevabın bizce en mühim kısmı başka memleketlerde pancar satışı fiatları ve bilhassa köylüden pancar satın alma usullerinde devletlerin köylü lehine koydukları himaye tedbirleri olabilirdi. Nitekim bilhassa satış fiatları şekeri maliyet fiatının teşekkülünü tetkik ederken de mütehassısın işine yarayabilirdi. Halbuki Dr. Gustav Mikusch bu bahislere temas etmemiştir. Zaten maliyet fiatının en mühim unsurları mütehassısın raporunda âdeta bir ısrarla temassız bırakılmış gibidir. Tertibinden yorulmadığı uzun istatistik cetvellerinde en mühim unsur olan pancarın diğer memleketlerde ve Türkiyedeki satış fiatları yoktur. Yalnız sık sık Türkiyede pancar fiatının pahalılığı zikrolunmaktadır. Pahalılık! Güzel, fakat hangi ölçülere, hangi rakamlara, hangi mukayeselere göre? Biz bu iddianın bilâkis aksine kaniiz (1).

Üçüncü sual muhtelif Avrupa memleketlerinde şeker işleri ve dahili satış fiatları hakkındadır.

Bütün dünyada şeker fiatlarını:

1 — Şekerin maliyet fiatı,

2 — Şekerin dahilî satış fiatı,

3 — Şekerin haricî satış fiatı,

olmak üzere üç fiat seyri üstünde ve dinamik olarak mütalea etmek şeker tetkiklerinde ilk şarttır. Nitekim Kadronun şeker üstündeki neşriyatında bu ilk şart mümkün olduğu kadar ehemmiyetle daima gözöünde tutulmuştur.

Halbuki şeker mütehassısının raporunda yalnız dahilî satış fiatları tetkik olunmuştur ve zaten maliyet fiatı tetkikleri olmadıkça bu dahilî satış fiatlarının da ciddî bir kıymeti olamıyacağı tabiîdir.

Bütün dünyada dahilî satış fiatlarında en mühim rolü maliyet fiatından sonra bittabi vergiler oynamaktadır. Mütehassısın fiatına raptettiği (4) numaralı cetveli tahlil edince biz şunu çıkarıyoruz ki, Türkiye; şeker üzerine konan istihlâk vergisi çıktıktan sonra şekerin fiatı en yüksek olan memlekettir.

Meselâ Avrupada şekerin dahilî satış fiatı en yüksek olan İtalyada kilo başına istihlâk vergisi (42.39) kuruş ve Türkiyede (8) kuruştur. Bu vergiler çıktıktan sonra İtalyada şeker fiatı kilo başına (26.30) Türkiyede ise (36) kuruş kalır. Bu bakiye fiat meselâ Bulgaristanda 26,56, Romanyada 17.04, Yugoslavyada 11.87, İspanyada 9, Hollandada 3.95 kuruştur. Mamafih bu fiatların sadece bu şekilde mukayesesi ciddî bir mana ifade etmez. Çünkü gerek Türkiye, gerek diğer memleketlerde bu bakaya fiat içinde diğer bazı resimler dahildir ve yukarıda arzedildiği gibi bu fiatlar maliyet fiatı ile mukayeseli olmadıkça herhangi bir hususta fikir vermezler.

Mamafih üçüncü sualin bir buçuk sahife tutan cevabında bu mukayese unsurlarını ihmal eden mütehassıs, meselâ Avusturyada şeker fiatının bir

(1) Mukayese rakamları eski yazılarımızdadır.

tüccar karteli tarafından tayin olunduğunu gayet tasvibkâr (1) bir lisanla ve ehemmiyetle kaydetmeğe vakit bulmaktadır.

Beşinci sual gümrük himayesine müteallîktir ve mütehassıs şeker sanayii üstündeki bugünkü gümrük himayesini kâfi görmektedir.

Altıncı sual şeker sanayiinin kazanç hudutlarını tahlile tahsis olunmuştur. Cevabı keza bir buçuk sahifedir. Bu cevaplarda Türk şeker fabrikalarının tevzi ettiği kâr % 11-12 olarak tespit olunmuştur (2) ve bu cevapta tevzi olunan temettüün müessesenin bugünkü rantablitesinin bir ölçüsü olamıyacağı kaydedilmiştir. Bu sonuncu mütalâaya biz de iştirak ederiz. Filhakika mütehassıs raporunun bir yerinde de işaret olunduğu şeker sahasında tarlalar bugünkü gibi hesapsız istismar olunduğu takdirde yakın bir istikbalin toprağın randımanını kaybetmesi ve bunun temettüe çok menfi tesir eylemesi ihtimali tamamile varittir. Ancak altıncı sualde bir nokta var ki, onu da işaretlemek faydalı olsa gerektir. Mütehassıs bu sualde amorti nisbetlerine de temas ederek Avusturya şeker sanayiinde fabrika binaları için % 3-3,5, ikametgâhlar için % 2, eski makinalara % 10, yeni makinalara % 8 ve dünyanın en büyük rafinerisinde bütün tesisata % 2 amorti ayrıldığını yazmaktadır. Bizde nisbetler şudur: Sabit binalarda % 5, sabit makinalarda % 10, alât ve edevatta % 20 (3)

Yedinci sual Türk şeker fabrikalarının vaziyet ve faaliyeti hakkındadır. Bu sualin cevapları arasında dikkate şayan noktalar vardır. Meselâ şu satırları okuyalım:

«Alpulluda aldığım bir hulâsaya nazaran ilk sekiz sene zarfında passif hesaplara ödenen faiz yekûnu takriben üç milyon liradır. 1928, 1929 1930 iş senelerinde passif faizlerin bir kilogram istihsale isabet miktarı dört kuruş ve bundan da fazladır. Eğer 1933 senesinde faiz olarak ödenen 947.191 lirayı fevkalâde yüksek olan 1933-34 kampanyası istihsaline taksim edersek yine kilo başına yuvarlak hesap 2.5 kuruş düşer. Eskişehir de buna benzer vaziyettedir.

Halbuki Alpullu fabrikasının bütün sermayesi (1.500.000), sabit kıymeti 3.085.000 liradan ibarettir. Binaenaleyh bir müessese ki, bütün sermayesinin iki misli ve bütün sabit kıymetinin muadilini kısa bir müddet zarfında mahdut menbalara faiz oarak ödemiştir ve bir şeker istihsali ki, beher kilosunda

---

(1) Mütehassısın raporundan:

«Bu vesile ile kaydedelim ki, Avusturyada büyük ve küçük ticarî fiat rekabetinden korumak üzere bir tüccar karteli tesis olunmuştur. Fabrika ve tüccarlar elele çalıştıklarından, mukaveleye riayet etmiyerek fiatı kıranlara (yani müstehlik lehine hareket edenlere demek olacak - Şevket Süreyya.) şeker verilmemekte ve bu suretle cezasını çekmektedir.»

Mütehassıs doktor bu tavsiyelerini Türkiyeye değil, meselâ Cenubî Amerika devletlerine yapsa daha isabet eder!.

(2) Bittabi buraya hususî eşhas ve müessesat hissesine ödenen sermaye faizi dahil değildir.

(3) Bu hususlarda plânço tetkikleri daha enteresan neticeler vermektedir.

dört kuruş yalnız faiz hissesi vardır (1) bu işletmeye rasyonel demek caiz değildir. Düşünmelidir ki, hususî sermayeye bu faizi vatandaş hiç bir şey mukabilinde olmaksızın ödüyor. Eğer fabrika devletin olsaydı bu faiz ödenmeyecekti ve bugün fabrika devletin eline kanunî yollarla geçerse yine ödenilmesine devam olunmıyacaktır. Zaten bugün devletin bu sanayie koyduğu sermayeye faiz yürütülmıyor. Halbuki devlet sermayesinin bu % 12 faiz ve % 12 kârın tahsilinde elbette ki, bir hissesi vardır.

İşte ekseriya (kârda fertçilik ve zararda devletçilik) şeklinde harcı âlem ifadesini bulan ve harpten sonra bir iki memlekette tatbikine çalışılan işletme şekilleri bu nevi işletmelerdir.

Yine ayni cevaplar arasında şu satırlar vardır:

«Şeker fabrikalarının bütün gayret ve faaliyetlerine rağmen toprak işleme aletleri iptidaîdir. Halbuki dört fabrika mıntakasında senevî ziraat teşkilâtına 1.000.000 ve ziraat aletlerine yine 1.000.000 lira bağlanmıştır.»
«Topraktan pancarla kuvveti alınmakta, fakat gübre ile birşey iade olunmamaktadır.»

«Tespit edebildiğime göre 50 kiloluk bir boş sandık Türkiyede 150 ve Avusturyada 26 kuruştur.»

Sekizinci sualde maliyet fiatları, fiat unsurları ve indirilme çareleri bahsi vardır.

Türkiyede şeker sanayiinin başka memleketlere nazaran bazan teknik müşkilât içerisinde çalıştığı aşikârdır. Meselâ fabrikaların ayni zamanda birer ziraî teşkilât çalıştırılmaları, pancar nakil sahalarının uzaklığı ve saire gibi. Bunlar maliyete menfi tesir eden unsurlardır. Fakat buna mukabil gerek sermaye teşekkülü, gerek fiat himayesi bakımından devletin bu sanayie hazırladığı müstesna şartlar vardır ki, menfi unsurların tesirini asgarî hadde indirir.

Mütehassıs doktor raporunda yalnız menfi unsurları nazarı itibare almıştırr. Meselâ şeker maliyet fiatımızın yüksek olduğunu ve bunun tabiî bulunduğunu izaha çalışmayı lüzumlu bulmuş, fakat bu maliyet fiatını yükselten ve haddi zatında indirilmesi kabil olan unsurlar arasında ölçüsüz faiz yüksekliğini, yükselen temettüü, yüksek amorti nisbetlerini ve satın alınan ziraî alât veya bazı malzeme fiatlarının haddi zatında fazlalığını hesaba katmamıştır.

Halbuki buna rağmen mütehassıs Dr. Gustav Mikusch raporunun bu bahsinde huzuru kalp ile:

«Kısaca söyliyebilirim ki, yerinde bir tasarrufla maliyet masraflarını tenzil için bir çare göremiyorum.»

«Mamafih her halde, istihsali tezyit suretile maliyetin tenziline çalışılmasından da sureti kat'iyede içtinap etmek lâzımdır.»

diyebilmiştir.
Bize kalırsa bu cümleler muhterem mütehassısın raporunda bulunmasay-

(1) Harici satış fiatlarında bir kilo şekerin fiatı vasatî (3) kuruştur.

dı çok daha isabetli olurdu. Köylüden alınan pancarın -hiç bir rakam ve mukayese vermediği halde- mütemadiyen pahalı alındığını söyleyen, yeni vergilerin fabrikalara ve sermayeye değil pancar satan köylüye yüklenmesini isteyen, en şiddetli bir buhran devrinde ve devlet sermayesi hiç bir faiz almadan çalışırken yukardaki faiz, temettü ve amorti nisbetlerini gayet tabiî bulan Dr. Gustav Mikusch acaba bu mütalâaları Avusturyanın millî iktisadî için bizim tarafımızdan söylense nasıl karşılar?.

Mütehassısın müteakip suallere verdiği cevaplar üstünde ayrıca tevakkufu icap ettirmiyecek vaziyettedir. Mütehassıs ne bizim millî inkılâbımızın iktisadî davalarını kavramış, ne de bizim sanayileşme davamızın tarihî ve millî zaruretini kavramıştır. O sadece meselâ Brezilya veya Patagonyada lâalettâyin şartlar içinde lâalettâyin bir sermayenin kâr davalarını tetkik eder gibi sere serpe mütalealarına devam ediyor. Hattâ bu arada şekeri hariçten mi alsak, yoksa dahilde mi yapsak daha hayırlı olacağı meselesini bile tahlil ediyor.

Bu tahliller ayarında ecnebi mütaleaları bizim resmî dairelerimizin bütün arşivlerini doldurmuştur. Bu tahlillere berikisinin ilâve olunması filvaki haddi zatında ne kâr, ne de zarardır denilebilir. Fakat bu son tetkikin ayrıca ve bir bariz manası da vardır ki, o da, bir millî iktisat davasını tetkik ederken bazan bir ecnebi mütehassısın da, kendisine tetkik edilmek üzere verilen mevzuun en mühim tetkik unsurlarını ve mukayeselerini, pekâlâ unutabileceğidir.

Hasta Mahsul.

İriboz.

Her canlı şey gibi bitkiler (nebatat) de doğuşlarından son nefeslerine kadar süren yaşayış kaygusu içinde hastalanma ve vakitsiz ölüm tehlikeleri geçirirler. Bitkiler üzerinde bu uygunsuzlukları yapan sebepler tıpkı insan ve hayvanlarda olduğu gibi yine bitki ve hayvanlardır. Bakteri, ematozoer, mantar, böcü ve daha bir çok gruplardan bizce zararlı diye ayırdığımız bu küçük ve büyük canlıların kendimize yaptığı fenalıklara karşı gelmek için biz insanlar hekimlik denilen zanaatı doğurduk. İşimizi görmek ve verimlerinden faydalanmak için hayvanları çit ve yulara aldığımız gündenberi de baytarlık denilen hayvan hekimliği meydana geldi. Son yüz senenin başlangıcında çiftçilik ilminin incelikleri içinde piyasada yer tutmak için en ucuz ve nefis mahsul yetiştirmek kaygusile her türlü çarelere baş vurulurken, bitki hastalıklarının maksada engel olduğu göze çarpmış ve hekimlik ilminin sonuncusu olan mahsul hekimliği kurulmuştur.

●

Bütün dünya insanlarının her yeniliğe ve bilhassa hekimlik ile baytarlığa karşı ters hareketi ve bunları benimsememezlikte gösterdiği inatçılık mahsul hekimliğinde; bu iz üzerinde yürüyenleri âdetâ umgusuzluğa sürükliyecek bir haldedir. Çok zaman Avrupanın göbeğinde yaşıyan çiftçi gruplarının herhangi bir mahsul hastalığına karşı öğütleri dinlemiyerek kendi öğrendiklerindeki inatçılığa ve bilgiç diye ad alarak kendi halkı içinde sivrilmiş bazı insanların bakım, tabiat her şeyi düzeltir iddiasile mahsul hastalıklarına ehemmiyet vermemelerine bakılırsa bu yolun yolcularında umgusuzlukların belirmesine hak vermek lâzımgelir.

Fakat düşünmelidir ki, insan hekimliği ve baytarlık da ilk doğuşlarında büyücü, muskacı, çıkık ve kırıkçı ve üfürükçülerle boğazlaşmıştı. Bugün bile olduğu gibi görünen bir çok insanlar gizlice muskacı ve çıkıkçılara baş vurmaktadırlar. Merkezî Avrupada biri kele ve biri de kuşpalazına yakalanmış çocukları için hekime değil, yeni türemiş gizli papazlara baş vuran ve iflâstan kurtulmak için bu papazların verdiği kitapları bütün gece sabahlara kadar çoluk çocuğu ile bir odaya kapanarak okuyan babalar tanıdım. (1)

Şu hesapça çok genç olan mahsul hekimliği kendinden önce doğan ağabeylerinin geçtiği zorlu yollardan geçerken, onu yürütmek istiyenlerin bu zorlukları göz önünde tutarak umgusuzluğa kapılmamaları ve bilgisizliklerle boğuşmak cesaret ve fırsatını elden kaçırmamaları lâzımdır.

●

Mahsul hekimliğinin ilmî şekli bizde 1913 de başlar (2). O vakit bir çok işler gibi bu da doğduğu şekilde kalmış ve bir türlü beslenememişti. Cumhu-

(1) Bu çok uzak değil yer ve sanını verebileceğim dört senelik bir vakıadır.
(2) İlk defa Süreyya (Devlet Şûrası âzasından) Ali Rıza (Mardin meb'usu) Beyler tarafından memlekete sokulmuştur.

riyete kavuştuğumuz günden sonra, mahsul hastalıkları üzerinde uğraşma âdetâ yeniden doğmuş gibi canlandırıldı. İşin içine böyle dört el ile sarılırcasına girilince görüldü ki:

Türk mahsulü, bir çok sebepler altında hastadır. Hiç bir şekilde rahatsız edilmeden meydanı boş bulan hastalıklar alabildiğine zarar yapmakta ve bunu halk Tanrıdan gelen bir âfet gibi telâkki etmektedirler.

O gündenberi bu yolda atılan adım ve yapılan işlerin çok büyük olduğuna inanımız olmakla beraber dış ve iç piyasalara ham maddelerin mahsul kısmını yetiştiren başka milletler gibi daha çok çalışarak onlara erişmek ve en kısa yoldan önlerine geçerek ilerlemek zorluğunda olduğumuzu unutmamalıyız.

Mahsul hastalıklarında da aynı dar düşünceye sapanların sözünü dinle- Nasıl ki, insan ve hayvanlarda iklim, su, mesken, yemek gibi yaşayış şartlarının uygun olmamasından hastalıklar beliriyorsa, bitkilerde de aynı kötü şartlar altında bir çok hastalıklar meydana gelebilir. Yaşayış şartlarını düzgün bir hale getirmekle bu ve bundan ileri gelen saprofit hastalıkların önüne geçmek hekimlik ilminde esaslı bir koldur. Eğer insan hekimliği ve baytarlık yalnız bundan ibaret kalsaydı, bir çok ilimlere dayanarak bütün kollarile bugünkü geniş ve büyük mesleklerin kurulmasına lüzum kalmaz ve şüphesiz ki, bunun günahını dar düşüncesinin cezası olarak yine insanlar çekerdi.

Mahsul hastalıklarında da aynı dar düşünceye sapanların sözünü dinle seydik, dış piyasalara mal göndermek değil, yiyeceğimizi bile oralardan getirtmek zorluğunda kalır ve bu ülkeyi manasızlık içine yuvarlardık.

●

Bilgisiz insan elinde bitki hastalanır, az veya kötü mahsul verir. Çiftçimiz bilgisizdir, bu bilgisizlik yalnız çiftçide kalsaydı, onu yola getirmek o kadar güç bir iş olmazdı. İşin asıl zorluğu yarım bilgi ile yetişip bilgiç gibi geçinen insanları yolagetirmektir. Bundan önceki idarenin eksik bilgili insan yetiştirmekteki kötü sisteminin acısını daha bir müddet çekeceğiz. Bu acı çok yakında meydana atılacak Kemal çocuklarının boşlukları doldıracağı güne kadar sürecektir. O inandır ki, bize sarsılmaz umgular vererek yolumuzu aydınlatmaktadır.

●

Ülkemizi süsliyen, milletin verim, devletin gelir kaynaklarını teşkil eden bitkiler bir çok sebepler altında hastadırlar. Meraklı bir bahçeci, bahçesinden taze çalışma kuvveti alan bir meb'us, bir memur, hep bu dertten konuşur ve çare arar. Çiftçilik yolunda devlet kapısına baş vuranların % 80 i yine bu yüzdendir. Köylüyü dinlerseniz ağacının kuruduğundan, ekininin bitlendiğinden, meyvasının kurtlandığından, tütün, pamuk, üzüm, incir, ve sair mahsulünü maraz vurduğundan yanık yanık konuşur. Devletin bu işleri günden teşekkülünün kurumundan önceki duruşu ancak ecnebî kitaplarının yapraklarından görebiliriz. O vakitki zararın ortalama % 70 e kadar yükseldiği rivayet edilir. Bir çok gruplara ayrılan bu zararlılar topluluğunun son senenin mahsul mevsiminde yaptığı zarar nefaset düşüklüğü de içinde olmak üzere incirde % 40, tütünde % 30,

üzümde % 45, mısır darısında % 60, ekinlerde % 25, pamukta % 30 ve geri kalan mahsulâtta ortalama % 25 derecelerine kadar yükselmektedir. Topunun birden ortalaması ancak % 36 kadar tutan bu netice çok açık olarak Türkün bu işte de büyük adımlar atmakta olduğunu gösteriyor. İhtiyacın % 80 ine bile az gelecek kadar kurulan mücadele teşekkülü ne de olsa, kendisine verilenkuvvetten ümit edilmiyen yüksek randımanı elde etmekle vazifesini yapmış addedilebilir. Bu teşekkülü dallandırmak, gördüğü iş karşılığı onu Avrupadaki arkadaşlarının yerine yükseltmek ancak devlet bütçesinden para ayırmakla kabildir. Bugün için bunun mümkün olmadığını söyleyip geçivermektense yapılacak masraf karşılığı elde edilecek iş ve kârın ince hesaplarını işlemek lâzımdır.

Bunu isktisadî harbimizin mühim bir cephesi olarak kabul etmeli ve zararlı topluluğa her vakit hâkim vaziyette bulunmalıyız. Aksi takdirde çifçi emek ve masrafının karşılığını boğaz toluğuna kadar indiren bu kötü topluluk hiç akla gelmiyen bir günde fırsat bularak ülkemizde kapanmıyacak derin yaralar açabilir.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

31

TEMMUZ
1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

İş kanunu, cemiyetin temel kanunlarından biridir.	
II. Kıymetsiz «Sa'y» den kıymetli «Sa'y» e.	Şevket Süreyya
Pamuk sanayii, pamuk ziraatinde inkılâp istiyor.	Dr. Vedat Nedim
Gümüş meselesi.	İsmail Husrev
Sanayi kuruluşunda eleman meselesi.	M. Şevki
Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı.	Şevket Süreyya
Kronik.	

Yakup Kadri ve Burhan Asaf Beyler seyahatte bulunduklarından bu sayımız yazılarından mahrum kaldı.

KADRO

Sönmüş bacaların dibinden dönüp memlekete doğru bakınca, yabancı memleketlerden Memleketin görünüşü, yalnız umutverici değil ayni zamanda göğüsşişiricidir. Yabancı memleketlerin mumyalaşmağa başlamış ümran manzarası ortasından dönüp kendi bozkırlarımıza bakınca, Türk başaklarile genç Türk bacalarının sevişmesini görmek, taze şiryanların içinden tazeleşmiş kanın aktığını görmek gibi göz alıyor.

●

Sınıflara ve fırkalara bölünmüş millet bünyelerinin manevî yıkıntıları ortasında liderlik edebilmek için kanter içinde didinen avazları çıktığı kadar haykıran insanları gördükçe, Türk milletinin yüksek ve kutlu mukedderatını on dört yıldanberi zaferden zafere ileten büyük Şefin yalçın kametini tarihin zeminine heybetle aksetmiş görmek, Onun esrarlı, onurlu, sessiz ve alayışsız Şef kudreti*'ni, milletin varlığı gibi bir parçadan dökülmüş, milletin varlığı gibi sağlâm ve sonrasız gösteriyor.*

●

Her tarafta şef-krizi ya bir fısıltı, ya bir çılgın ya bir hazin müşahede halindedir. Memleketler var ki, şef mevkiinde olanların yanıbaşlarında fırtınalar esiyor. O memleketlerden bizimkine bakınca, bizim şefin bulunduğu yüce noktada yaprak kımıldamadığını görmek kalplere sükûn, dimağlara ferahlık veriyor. Milletten şefe doğru muhabbetin, milletten şefe doğru salâhiyetin, milletten şefe doğru sadakat ve itaatın bu ne hudutsuz ölçüsüdür ki, şefte, milletin bütün varlığı, bütün kurtuluş ve kuruluş kararı ve bütün manevî kıymetleri bu kadar eşsiz bir sembol balabiliyor!

●

Kara halk yığınlarının umutsuzluktan şaşkınlığa kadar teessürler duyduğu, hiddetlendiği yahut derin bir depresyonun çukuruna düştüğü memleketlerden bizimkine bakınca, çalışan kolların

yükseğinde ileriye inanla bakan gözlerle insan gövdelerinin çalışkan karıncalar gibi kendilerine yeni yurdu yaptıklarını görmek yıkılanın karşısında doğanın bizler olduğunu öyle su götürmez bir surette isbat ediyor ki, hâdiseler yağmuru altında memlekete dönerken, insan büyük Şefin büyük yurdu yarattığı devirde gelmiş olduğuna sevinerek, vazifesine, bıraktığı noktada severek koşuluyor.

●

Yabancı memleketlerin manevî kasveti, onların maddî umranı üzerine ıssız bir gece gibi iniyor. Halbuki bozkırımızın bağrından fışkıran ilk filizler, tatlı ve bahtiyar bir gebeliğin yanıltmaz müjdelerini veriyor.

İş kanunu, Cemiyetin temel kanunlarından biridir.(1)

II.

Kıymetsiz "sa'y„ den kıymetli "sa'y„ e.

Şevket Süreyya.

Ücretli sa'yin kıymeti meselesi:

Makinalı sanayiin inkişaf sür'ati ile işçi adedinin genişlemesi temposu her memlekette başka başkadır. Fakat umumî kaide şudur ki bu sanayiin inkişafı her yerde işçi hacmini çoğaltır ve makinalı sanayiin ilk inkişaf safhalarında işçi gücü, yahut piyasaya arzolunan ücretli sa'y daima ihtiyaçtan fazladır.

Fakat bu ihtiyaçtan fazlalık, kendi iptidaî sanayiini kaybeden, fakat yeni makinalı sanayia da geçemiyen memleketlerde bilhassa kendini gösterir. Cümhuriyetten evvelki Türkiye ise bu memleketlerden biri idi. Binaenaleyh eski Türkiyede sermayedarlık münasebetlerinin teessüsü ile insan sa'yinin kıymetsizleşmesi aynı zamanda başladı. Garpta makinalı sanayiin inkişafı garplı insanın kol kuvveti için yeni ve geniş bir pazar yaratırken, şarkta ve bilhassa bizde sermayedarlık münasebetlerinin teessüs etmesi, fakat makinalı sanayiin doğmaması, millî mikyasta bir sefaletin başlangıcı oldu.

Binaenaleyh Türkiyede sa'y kıymetsizliği, eski yarımüstemlekeliğe yakışır kötü bir iktisadî hâdisedir ve şimdi millî iktisadiyatımızın inkişafı seyrinde millî teknik, millî sermaye, millî iktisat teşkilâtı gibi, bizzat «sa'y» in de lâyık olduğu yüksek kıymet seviyesine çıkarılması millî umdelerimizden biri olmalıdır.

Türkiyede eskî devirden miras kalan sa'y kıymetsizliğinin bittabi daha şimdiden bütün alâimile tasfiye olunduğunu iddia etmek olamaz. Aşikâr bir şeydir ki kıymetsiz sa'yden kıymetli

(1) Son defa Yüksek İktisat Meclisince de tetkik olunan iş kanunu lâyihası münasebetile yapılan bu tetkikin birinci sayısı geçen nüshamızda intişar etmiştir.

sa'ye geçiş seyri nihayet mühim bir zaman ve bir iktisadî plân işidir. Maamafih biz burada sadece siyasî, iktisadî ve ilmî bakımdan sa'y ve sa'yin kıymeti unsurlarını tetkik edeceğimiz için meseleyi yalnız anahatlarile alacağız. Mevzuu ilmî bir esas dahilinde görebilmek için evvelâ iş ücreti ile iş ücretinin unsurları üzerinde durmak lâzımdır.

İş ücreti:

İşçi ücreti *reel* ve *nominal* olmak üzere iki noktai nazardan mürattığı kıymetlerin, kendisine iade edilen kısmıdır. İşçi bu ücretle, iş esnasında zayi ettiği kuvvetleri yeniden telâfi etmek, bundan başka da evlenmek, yani çoğalmak ve nesli temdit etmek imkânlarını bulur.

İşçi ücreti *reel* ve *nominal* olmak üzere iki noktai nazardan mütalea edilir (2).

Reel iş ücreti, işçinin kendisinin ve ailesinin, *o memleketteki hayat pahalılığı derecesine göre,* zarurî ve hayatî ihtiyaçlarını temin edebilmesi için alması icap eden yevmiyedir.

Nominal iş ücreti ise, işçinin ve ailenin hakikî ihtiyaçlarına göre hesap edilen değil, o memleketteki iş arz ve talebine göre işçiye *nakten* ödenen yevmiyedir. Meselâ yevmiye 95 kuruş ücret alan bir maden amelesinin aldığı bu para, onun nominal yevmiyesidir. Bu yevmiye ise işçinin hakikî ihtiyacından ya fazladır, ya eksiktir. Binaenaleyh reel yevmiye ile nominal yevmiye arasında, heman umumiyetle lehte veya aleyhte geniş farklar bulunur. Müstesna zamanlarda ve müstesna memleketlerde, bazan nominal yevmiyenin, yani işçinin aldığı ücretin reel yevmiyeye yaklaştığı, hattâ onu aştığı görülür. Fakat umumiyetle denebilir ki, nominal yevmiye, reel yevmiyenin ekseriya altında kalır. İşte bu fark çoğaldı mı sa'y kıymetsizleşiyor demektir. Eğer sa'y büsbütün kıymetsizleşmekte devam ederse, o zaman

(1) Canlı sermaye mefhumu içine, sermaye hareketlerinde sa'y ile müessir olan bütün insanların, yani yalnız işçi değil, mühendis, teknisyen, orgaizatör ve saire şeklindeki bütün fertlerin girmesi tabiidir. Mamafih biz burada tetkikimizi yalnız iş kanununun şumulü sahasında yaptığımız için iş ücretini yalnız amele ücreti olarak aldık.

(2) İktisat ilminde beynelmilel ıstılahlar haline gelen bu kelimeleri, resmî bir karşılık bulununcaya kadar biz de aynen kullanmayı muvafık saydık.

memleketin iş hayatında vatandaşın sefaleti başlamış demek olur. İşte iş kanunlarının umumiyetle ilk hedefi iki yevmiye arasındaki bu farkı kontrol suretile vatandaşın sefaletine mani olmaktır. Binaenaleyh *iş kanunları içtimaî bakımdan, kıymetsiz sa'yi, kıymetli sa'ye doğru ulaştıran bir teşriî vasıta demektir.* Bu vasıtanın gayesine uygun işliyebilmesi için de, her şeyden evvel, kanunun tatbiki ve buna ait meselelerin tetkiki ile muvazzaf olan teşkilâtların, sa'yin kıymeti meselelerini ve bu meselelerin unsurlarını evvelâ binnazariye idrak, sonra da hayat üstünde filen mürakabe ve takip edecek vaziyette olmaları şarttır.

Hayat pahalılığının dinamiği:

Buraya kadar verdiğimiz kısa izahlardan da anlaşılıyor ki bir memleketin yevmiye meselelerinde, yahut reel ve nominal ücretlerin fiat müş'irelerinde en mühim rolü oynıyan unsur, o memleketteki hayat pahalılığı derecesidir. Bir memleketteki iş ücretlerinin yüksek veya alçaklığını anlıyabilmek için oradaki hayat pahalılığı müş'ireleri ile iş ücretleri arasındaki nisbetleri bulmak icap eder.

Binaenaleyh biz de bu vadide bir takım hükümlere varabilmek için evvelâ memleketimizdeki hayat pahalılığı ve iş ücretleri üzerinde bazı nisbetleri tesbite çalışalım (1).

İş ücreti tetkikleri bakımından hayat pahalılığı, vasatî mevcutlu bir işçi ailesinin muayyen bir memlekette, muayyen bir zamanda ve o zamanın zarurî ihtiyaçlarına göre, kendi hayatını devam ettirebilmek için muhtaç olduğu muayyen ihtiyaçların para ile ifadesi demektir.

Bizde hayat pahalılığı istatistikleri bilhassa Cumhuriyet devrinde tertip olunmağa başlamıştır. Bu bahis üstünde, Osmanlı bankasının, İstanbul Ticaret odasının, Ziraat bankasının ve en son Cumhuriyet Merkez bankası ile İstatistik Umum müdürlüğünün neşriyatını anmak lâzımdır.

---

(1) Şimdiye kadar hiç bir suretle temas ve tetkik olunmıyan, halbuki kanaatimizce millî iktisat kuruluşumuzun mühim unsurlarından biri olan bu bahisleri burada noksanı bulanlar olabilir. Fakat eldeki materyellerin ne kadar kıt olduğu düşünülürse, ileride alâkadarların bittabi yapacakları yeni etütlere kadar bu kısa müşahedelerle iktifa etmek zarureti kendiliğinden anlaşılır.

Bu hususta bir fikir verebilmiş olmak için iki kişilik bir işçi ailesinin İstanbul şeraitine göre harpten evvel, buhrandan evvel ve buhrandan sonraki ihtiyaçlarının başlıcalarını bir cetvel halinde tesbite çalışalım:

İki kişilik bir işçi ailesinin zarurî ihtiyaçları (İstanbulda)

Zarurî ihtiyaç maddeleri	1914 de fiatlar kuruşu	1927 de fiyatlar kuruş	1932 de fiyatlar kuruşu	1914 pahalılık seviyesi %	1927 pahalılık seviyesi %	1933 pahalılık seviyesi %
Ekmek 50 okka	50	800	450	100	1.600	900
Et 13 „	90	1.170	780	100	1.120	999
Yağ 3 „	66	750	375	100	1.125	567
Şeker 4 „	9	240	540	100	2.800	6.000
Pirinç ve makarna 6 okka	15	300	450	100	2.000	3.000
Gaz 1 teneke	21	390	390	100	1.885	1.885
Sebze 30 okka	30	350	400	100	1.050	1.133
Kömür 60 „	45	500	360	100	1.060	800
Üstbaş (aylık taksiti)	65	1.000	1.000	100	1.530	1.530
Kira	80	1.200	1.200	100	1.500	1.500
Kahve-tütün	29	300	300	100	1.100	1.034
Yekûn...	500	7.000	6.245	vasa.100	va. 1.580	1.249

Bundan başka hastalık, vefat veya eğlence gibi zarurî haller için olan ihtiyaçları da hesap etmek lâzımsa da biz bu cihetleri hesaba dahil etmedik. Ancak vergiler vardır ki bunları her halde masraf ihtiyaçları içinde göstermek icap eder.

Meselâ 1914 de Türkiyede nüfus başına isabet eden umum vergiler miktarı senevî 103 kuruş altın para, yahut 824 kuruş kâğıt para (1) olduğu halde 1927 de şehir ahalisinin yalnız vasıtasız vergilere ödediği para senevî 3680 ve 1933 te 4190 kuruşa baliğ olmaktadır. Şu halde Türkiyede amele yaşayış şeraitinde, yahut hayat pahalılığında 1914 seviyesine nazaran:

	1927 de	1933 te
Zarurî ihtiyaçlar fiatlarında vasatî	**% 1580**	**% 1249**
Tediye edilen vasıtasız vergilerde	**% 3572**	**% 4067**

(1) 1914 de şehir halkına isabet eden vasıtasız vergiler miktarı beher nüfusa 40 kuruş altın, yahut 320 kuruş kâğıt para idi.

bir fark vardır. Filhakika Türkiyede hayat pahalılığı 1914 senesine nazaran 1923 ten itibaren son buhran senelerine kadar bir yükseliş kaydetmiş ve sonra heyeti umumiyesile şöyle bir seyir takip eylemiştir:

Türkiyede hayat pahalılığı seyri

Seneler	Türkiye vasatisi	Ankara vasatisi	İstanbul vasatisi
1914	% 100	% 129	% 86
1923	1.279	1.315	1.163
1924	1.343	1.347	1.354
1925	1.415	1.460	1.461
1926	1.466	1.475	1.485
1927	1.452	1.624	1.303
1928	1.474	1.631	1.299
1929	1.533	1.752	1.692
1930	1.317	1.533	1.399
1931	1.131	1.356	1.230
1932	1.165		

Dikkat: 20 Vilâyet merkezinde 20 kalem havayici zaruriye perakende fiatları (kuruş olarak).

Şimdi geçinme müş'irelerindeki bu tahavvülâtı; bilhassa iki kişilik bir amele ailesinin vasatî ihtiyaç nisbetlerini ele alarak harpten evvel ve harpten sonra başlıca sanayi şubelerindeki vasatî iş ücretlerini karşılaştırırsak buradan Türkiyede de reel ve nominal yevmiyeler arasındaki bu mükayese tarikile ücretli sâyin kıymeti keyfiyetini (1) tesbite çalışabiliriz.

1914, 1927, 1932 de ve bilhassa İstanbul esası üzerine vasatî basit iş ücretlerini bilhassa 7 büyük sanayi şubesi üstünde tetkiki edelim:

(1) İlk defa tetkik olunduğu için bittabi anahatlarile göstermekte olduğumuzu tekrar ederiz.

Türkiyede sanayide vasatî iş ücretleri (1).

İstihsal şûbesinin ismi	1914 de yevmiye	1927 de yevmiye	1934 de yevmiye	NOT
1—Gıda sanayii; Değirmencilik, bira, konserve	11.8 Kr.	120 Kr.	110	Her istihsal şûbesi hizasında gösterilen yevmiyeler, o tarihte o istihsal şûbesinde cari olan vasatî yevmiyelerin vasatisidir.
2—Dokuma „ : Yün, pamuk, trikotaj	6.1 »	93 »	100	
3—Dericilik „ : Dibağlık, saraçlık ...	13.6 »	186 »	125	
4—Maden „ : Madenî imalât ve bahriye sanayii	10.5 »	130 »	150	
5—Ağaç „ : Marangozluk, kutu ...	16.9 »	185 »	125	
6—Toprak „ : Tuğla, kireç, çimento..	13.8 »	100 »	105	
7—Kimya „ : Yağ, sabun, müskirat	13.7 »	—	90	
Sanayide vasatî yevmiye:	12.8	135.5	115	

Bu listede rakamlar, hakikatın hiç olmazsa nisbeten yakın ifadesi olarak alındığı takdirde memleketimiz sanayiinde de vasatî nominal yevmiye 1914 de 12.8, 1927 de 135,5 ve 1933 te 115 kuruştu demektir. Filhakika 1927 ile 1933 arasındaki yevmiye sukutu bir bakışta gözü celbeder. Fakat bunun sebebi nihayet hayat vasıtalarının, bilhassa yiyeceğin de kısmen ucuzlamış ve buna mukabil sanayie vâki olan işçi müracaatının bilâkis artmış olmasıdır. Hulâsa bu rakamlar ele alındığı takdirde memleketimizde işçi yevmiyelerinde (1914) e nazaran:

1927 de % 1050
1933 te % 884

bir tereffü vardır.

Halbuki yine evvelki sahifelerde verilen rakamlardan ve nisbetlerden anlaşıldığı üzere memleketimizde (1914) e nazaran:

(1) 1914 iş ücretleri mülga Ticaret ve Sanayi Nezaretinin salnamesinden alınmıştır. 1927, 1932 rakamları (Muasır Türkiyenin iktisadî inkişaf imkânları) isimli ve henüz neşrolunmıyan kitabımız için bizzat yaptığımız toplamalardır.

	1927 de	1933 te
Hayat pahalılığındaki tereffü nisbeti	% 1580	% 1249
İşçi hissesine düşen bilâvasıta rüsumdaki tereffü nisbeti	% 3572	% 4067
Mecmuu	% 1630	% 1825

Ve iş ücretleri ise keza (1914) de nazaran:

1927 de % 1050
1933 te % 884

artmış bulunduğu için nominal iş ücretinin artış temposu ile reel iş ücreti hattı arasındaki açıklık oldukça mühimdir demek olur. Şu halde esasen daha (1914) senesinde de reel yevmiyenin altında olan nominal yevmiye, 1927 ve 1933 te de bu hattın seviyesine henüz çıkamamış (1) dı:

$$\text{1919 da} \quad \frac{\text{Nominal yevmiye}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{12.8}{16.6}$$

$$\text{1927 de} \quad \frac{\text{Nominal yevmiye}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{135.5}{250}$$

$$\text{1933 de} \quad \frac{\text{Nominal}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{115}{225}$$

Bu nisbetler, Türkiyede sa'y kıymeti hattının, bilhassa iş kanununun, iş emniyetine, istikrara, içtimaî muavenete, iş saatine ve iş ücretine müteallik maddelerile yükseltilmek istenildiği zaman hangi mebdelerden hareket edilmesi icap ettiği hakkında bir fikir verse gerektir.

Çünkü bir memlekette pahalı hayat ve ucuz yevmiyenin ilk menfi tesirleri «İş verimliği» nin derecesi üstünde görülür (2). Memleketimizde ise iş verimliliği derecesinin, bize nazaran daha evvelden sanayileşmiş, binaenaleyh daha müterakki memle-

(1) Bu vaziyetin her memlekette böyle olduğunu da ayrıca kaydetmek lâzımdır. Hattâ şimdi cihanda mecmuu otuz beş milyonu aşan işsiz vardır ki bunların cüz'i bir kısmı ancak devlet yardımile ve mütebakisi hattâ aç yaşarlar. Bu noktadan bakıldığı zaman Türkiye mütemadiyen yeni iş sahaları açan yegâne memlekettir. Zaten nominal yevmiye, Amerikanın müstesna yılları (1920 - 1927) hesap olunmazsa hemen hiç bir zaman ve hiç bir yerde reel yevmiye seviyesine çıkmamıştır.

(2) İş verimliliği, işçinin bir iş saati zarfındaki iş muhassalasıdır.

ketlere nazaran umumiyetle dun olduğunu kabul etmek lâzımdır. Zaten bunun içindir ki bir kısım sanayiciler, kendi müessesesinin tekniğini ilerletmek ve amelenin iş kabiliyet ve meharetini arttırmak suretile temin edebilecekleri iş verimliliğini, iş saatlerini uzatmak veya yevmiyeleri kısaltmak suretile elde etmek isterler. Binaenaleyh iş kanununu tatbik ile mükellef olacak devlet teşekküllerine burada da bir vazife düşüyor ki o da, nominal yevmiyeyi kısmadan, iş saatlerini kanun çerçevesi haricine taşırmadan, fakat ayni zamanda devlet veya millî teşekkül sermayesini tehlikeye de koymadan, bilhassa tekniği ilerletmek ve Türk amelesinin iş kabiliyetini arttırmak suretile Türkiyede «İş verimliliği» hattını çok yükseklere çıkarmaktır.

Türkiye'de iş kuvvetinin mahiyet itibarile tasnifi:

Yazımızın bu kısmına nihayet verirken Türkiyede sa'yını iş piyasasına arzeden vatandaşları işe olan alâkalarının mahiyetine göre de ayrıca gözden geçirmek icap eder. Çünkü yalnız bizde değil, bütün memleketlerde iş kanunlarının en esaslı iştigâl mevzularından biri de amelenin «Amelelik mahiyeti» nin ve binaenaleyh kanunun sahai şümuli ile olan alâka ve münasebetinin tayinidir.

Memleketimizde başlıca üç tip iş unsuru görülebilir:

1 — Mevsim işçileri,

2 — Köyle alâkadar amele,

3 — Topraktan veya şahsına mahsus iş âlet ve vasıtalarından tamamile ayrılmış işçi.

Bunlar haricinde, yine kendi mukadderatını iş piyasasına bağlıyan, fakat buradaki içtimaî grupların hiç birisine ithal edilmiyen yok değildir. Meselâ büyük atelye ve imalâthanelerde götürü iş alanlar, yahut ziraî işletmelerdeki yanaşmalar, rencberler, çobanlar, yıllıkçı (1) esnaf nezdindeki çırak ve kalfalar ve saire gibi. Maamafih umumî gruplar haricindeki bu nevi iş alış verişini şimdilik mevzuumuzdan hariç bırakıyoruz.

1 — Mevsim işçileri:

Türkiyede ziraatin en kesif ihracat maddelerini teşkil eden tü-

(1) Ziraat işçilerine ait ahkâmın şimdilik iş kanununa girmemesi düşünülmektedir.

tün, pamuk gibi mahsulâtın zeriyat ve hasadı, üzüm, incir gibi maddelerin manipülâsyonu muayyen zamanlarda kalabalık iş kuvvetine lüzum gösterirler. Binaenaleyh, haziran aylarından itibaren Adana ve İzmir havalisinin pamuk plântasyonları orta ve cenubî Anadolunun mevsim işçilerini akın akın celbetmeğe başlar. Pamuk işlerini üzüm ve incir hasadı ve bu meyvaların manipülâsyon işleri takip eder.

Mevsim işçisi tam köylüdür. Fakat onun yurdu orta ve şarkı cenubî Anadolu yaylasının basit hububatından başka esaslı bir şey vermiyen yüksek köyleridir.

Buralardaki iklim farkını ve arazinin irtifaı itibarile hasat mevsimi Adana ve İzmirin sıcak ovalarından daha sonra başlar. Bundan başka bu mıntakadaki basit hasat işleri nihayet kadınlar tarafından da yapılabilir. Binaenaleyh mevsim işçilerini teşkil eden köylüler Adana ve İzmir ovalarındaki mevsimlik işlerden sonra yine yaylalarına çekilir ve tam bir köylü hayatı yaşarlar.

Bunların sayısı, orta derecede bereketli olan senelerde Adana ve İzmir havalisinde (30.000) den fazla sayılmıştır (münhasıran hariçten gelenler). Ücretleri tamamile gayri muayyen olup iş mevsimlerinin haftalarına ve aylarına göre değişir ve ekseriya aynen tediyat yapılır. Bunların sıhhat ve ücret meseleleri hali hazırda tamamile tesadüfî hallere ve birtakım simsarların keyfine bağlanmış gibidir. İş kanununun bu mevsim işçileri için tanzim edici ve koruyucu kayıtları ihtiva etmesi faydalı olacaktır. Yine bir nevi mevsim işçileri olan manipülâsyoncular (tütün veya meyva depolarında işliyenler, istif edenler) bu sayıya dahil değildirler. Manipülâsyon işlerinde ücret ve iş saatleri muayyendir. İşleri götürü alınabilir ve ücretleri münhasıran *nakten* tediye olunur. Bu işlerde işçi köylülükten hattâ bazan tamamile sıyrılmıştır. Manipülâsyon işleri bilhassa İstanbul, İzmir, Bursa, Samsun gibi merkezlerde toplanmıştır. Bu şehirlerde filen çalışan değil, fakat işe amâde manipülâsyon işçilerinin adedi iyi senelerde bazan (50.000) i geçer. Bunun 7.000 - 12.000 i İstanbulda, 13.000 - 15.000 i nefsi İzmir ve havalisinde, mütebakisi diğer şehirlerdedir. Manipülâsyon işleri sahası iş ücretinin en ziyade temevvüçler gösterdiği sahadır.

2 — Yarıköylü işçiler:

Bunlar mevsim işçilerinden daha farklıdırlar. Bu zümrenin en tipik misalini Ereğli - Zonguldak maden havzası verir. Buralarda köy, ekseriya çocuklarını barındıramıyacak kadar akimdir. Arazi hayvan sürülerinin dolaşacağı mer'a ve yaylalardan mahrumdur. Kayalıklar ve çalılıklar arasında, açılan tarlalar gübresiz ve bereketsizdir. Halbuki civarda her zaman iş kaynağı olan madenler vardır. İşte bu şerait zonguldak ve emsali madenler etrafında *yarıköylü* bir işçi tipinin doğmasına sebep olmuştur.

Maden işçisi yarıköylü vaziyetini kolay kolay terketmez ve her işçiyi, madenlerde yoruldukça, babası, oğlu, yahut hemşerisi istihlâf eder. Bu itibarla ocaklar etrafında âdeta köylere uygun bir işçilik taksimatı vücut bulmuştur ve iş kanununun daha ilk adımda mukavemetlerine maruz kalacağı kurnaz bir iş madrabazları zinciri teessüs etmiştir. Zonguldak havzasındaki bu yarıköylü işçilerin sayısı da sırasına göre 8.000-12.000 ve vasatî yevmiye 90-120 arasında tahavvül eder. Bunlardan başka hali hazırda diğer maden mıntakalarile, muhtelif istikametlerde devam eden demiryolları inşaatında da keza yarıköylü bir iş alıcılar kalabalığı türemiştir.

3 — Topraktan ve kendine mahsus iş âlet ve vasıtalarından ayrılmış amele:

Bu kısım işçi, asrımızın sanayi, transport.. ve sair mümasil istihsal şubeleri işçileridir; iş kanununun bilhassa şümul sahasına aldığı işçi tipi de budur.

Bu nevi amele mevsim işçilerinden, bütün ömrü müddetince yevmiyeye bağlanmak, yarıköylü işçiden de toprakla her türlü alâkasını kesmekle tefrik olunur. Bunlar her yerde ve her zaman «şehir» in ve «makina» nın etrafında yaşar. Makina kuvvetinin sanayie tatbik olunduğu her yerde kendiliğinden doğar. Türkiyede ücretli sa'y sahasına atılmanın sebepleri ve binaenaleyh ücretli sa'y erbabının içtimaî menşei çok çeşitlidir. Bu itibarla geniş bir tetkik mevzuu olan bu bahse burada fazla yer vermek kabil olamıyacaktır. Maamafih bir kaç cümle ile bu sebepler şöylece hulâsa edilebilir:

1 — Harpler: Harpler ve uzun seferberlikler bazı mıntakalarda

köylüyü tarlasından ve istihsâl âletlerinden ayırmış ve onların ücretli iş peşinde şehirlere koşmalarına sebep olmuştur.

2 — Muhaceretler: Muhaceretler ve ahali mübadeleleri keza mülk sahibi bir kısım köylü veya esnafın ücretli işçiye dönmesine saik olmuştur.

3 — Şark vilâyetleri ve Karadeniz vilâyetleri gibi, büyük şehirlere esasen eskidenberi gurbetçi gönderen bazı mıntakalar 1923-1929 arasında bu rollerini büsbütün genişlettiler.

4 — İçtimaî zümrelerdeki değişiklikler: Hükûmet usullerinin değişmesi, hükûmet hudut ve kadrolarının daralması, eski tekaüt maaşlarının besleyicilik kuvvetlerini kaybetmesi, eski sarayların, konakların inhilâli meydana yeni iş arayıcılar attı.

5 — Türk kadınının hariçte iş hayatına atılması: Hayat pahalılığı ve kazanç darlığı önünde artık yalnız erkeğin kazancı kapalı bir aileyi geçindiremeyince aile çerçevesi içindeki kız ve kadını da ücretli iş sahasına attı.

Hülâsa bunlar ve bunlara mümasil saikler Türkiyede de iş gücünü iş piyasasına arzeden vatandaşlar hacminin genişlemesini icap ettirdi ki şimdi iş kanununun içtimaî mevzuu, işte bu vatandaşlar hacminin sıhhat, ahlâk ve millî ruh itibarile bir şey kaybetmeden ve millî iktisat nizamı içinde - bazı memleketlerde olduğu gibi menfi bir protesto unsuru değil, bilâkis-müspet bir iş ve disiplin unsuru olarak sa'ylerinin kıymetlendirilmesinden başka bir şey değildir.

Bugünkü Türkiyenin en büyük davası bir Maliye plânı davasıdır. Maliye plânı memleketin yalnız varidat ve masarifat müvazenesi değil, memleketin en kısa bir zamanda inşası için behmehal lâzım olan paranın üç yıllık, beş yıllık, on yıllık gibi taksimler dahilinde evvelden temin ve hesap olunması demektir.

Pamuk sanayii pamuk ziraatinde inkilâp istiyor. (1)

II.

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil İsmet Paşanın 5 Temmuz 1934 tarihli nutkundan :

" Memleketin her sahada süratle ilerlemesi ve Devletin kudretinin açılması ve artması, köylünün kazanç ve geçim seviyesinin yükselmesine esasli olarak bağlıdır. Bizim bu hususta kanaatimiz katidir. Ümitlerimiz ise çok kuvvetlidir. Bu keyfiyeti büyük millî mesele sayıyoruz. Koruyucu, israftan ve ziyandan kurtarıcı ve fennî usulleri öğretici ve tatbik edici bir sürü tedbirler lâzımdır. Görüyorsunuz ki, ziraî siyasette yeni ve geniş bir proğram hazırlanmasile meşgulüz.Sınaî ve iktisadî proğramımızla böyle bir ziraî proğramı hemahenk olarak yürütmek yolu, büyük iktisadî istikamette ilerlemek için yalnız lüzumlu ve faydalı değil, hattâ tek çaredir.„

Gerek pamuklu sanayiimizin ihtiyaçlarını karşılıyabilmek, gerek pamuklarımızın cihan piyasalarında gittikçe keskinleşen rekabet şartlarına karşı tutunabilmelerini temin edebilmek için pamuk ziraatimizde *inkılâp* kelimesi ile ifade edebileceğimiz köklü bir ıslahata şiddetle lüzum olduğunu takdirde herkes birleşiyor.

Bu ıslahatın teknik esasları da yapılan tetkikler ve tecrübeler neticesinde artık tamamen anlaşılmıştır. Umumî Harp esnasında, Dr. König, 1926 senesinde Dr. Markus tarafından verilen raporlarda bile bu esaslar aşağı yukarı tamamen tesbit edilmiş bulunmaktadır. Arada geçen zaman zarfında pamuk istasyonlarında yapılan tecrübeler ve tetkikleur sayesinde bu esaslar, hiç şüphesiz ki, daha derinleşmiş ve daha ilmîleşmiştir. Bir kaç sene sonra, istihsal faaliyetine geçecek olan yeni pamuklu fabrikala-

(1) Birinci yazı Kadro'nun 30 uncu sayısında çıktı.

rımız, işin *tetkik* safhasından *tatbik* safhasına intikal etmesini, günün en mühim zaruretlerinden biri haline soktu. İşte bizce en nazik nokta işin tatbik safhasına geçerken seçilecek olan *hareket noktası*nın tesbitidir

Bir hareket noktası şu olabilir:

Meseleyi sadece bir *tohum* meselesi olarak alarak, ıslah istasyonlarımızda üretilen, iklim şartlarımıza en uygun tohum çeşitlerini münferit köylülere bazı kayıtlar ve şartlar altında dağıtmak ve pamuk ziraatinin diğer safhalarını yine köylünün kabiliyet ve idrakine bırakmak.

Bir diğer hareket noktası da şu olabilir:

Pamuk ziraatini tohumundan, ekimine, tımarına, biçimine, münavebesine, çırçırlanmasına, balyalanmasına ve satımına kadar her safhasını bir «*bütün*» halinde ele alarak hepsini *organik* bir tarzda murakabe ve tanzim edecek bir teşkilâta bağlamak.

Bu iki hareket noktasından biri *liberal*, diğeri *devletçi* bir görüşün mahsulüdür. Birisi kolay, diğeri güç bir yoldur. Fakat memleketimizin zaruretleri ve köylümüzün hususiyetleri bize güç yoldan gitmeği emrediyor.

Çünkü:

Pamuk davası, sadece bir tohum meselesi değildir. Tohum, bütün bir küllün unsurlarından yalnız *biri*dir. Sanayiimiz ve ihracatımız için dilediğimiz *iyi cins, hep bir örnek, çok* ve *ucuz* pamuğu, ve ayni zamanda müstahsil için *kazançlı* pamuğu yalnız bir cepheden, tohum cephesinden temin edebilmenin imkânı yoktur.

Pamuk davasının bellibaşlı unsurları şunlardır:

1. — Tohum,
2. — Toprağın hazırlanması,
3. — Ekme,
4. — Bakım (Hastalıklarla mücadele, haşeratla mücadele, sulama, gübreleme, çapalama),
5. — Toplama,
6. — Çırçırlama,
7. — Balyalama,
8. — Münavebe,
9. — Satma.

Bütün bu teknik unsurların şimdi nasıl olduğu ve nasıl olması lâzım geldiği pamuk mütehassısları tarafından verilen raporlarda etrafile tesbit edilmiş bulunuyor.

Biz, bu noktalar üzerinde duracak değiliz. Pamuk mütehassısı vazifesini yaptı. Şimdi sıra, *iktısatçı* ve *teşkilâtçı*nındır. Memleketimizin ve köylümüzün hususiyetlerine uygun yepyeni bir «*teşkilât tipi*» bulmak mecburiyetindeyiz. Çünkü bütün bu teknik esasların hayata tatbikı teşebbüsünde muvaffakiyetimizin derecesini, bu bulacağımız teşkilât tipindeki isabet ve onun işlemesindeki sıhhat tayin edecektir.

Tohum unsurunu bile iklimimizin ve topraklarımızın kabiliyetlerine ve hususiyetlerine göre halledebilmek için yıllarca süren bir istasyon mesaisi icap etti. Başka memleketlerin verimli tohumlarını derhal memleketimizde yaymak kimsenin aklına gelmedi. Kendimize en uygun tohumu biz aradık, denedik ve bulduk. İnsan unsuru, tohum unsurundan daha mı az hususiyetlere maliktir ki, bunun üzerinde hemen hiç bir araştırma yapılmıyor?

Tıpkı tohumda olduğu gibi, başka memleketlerde tatbik olunan teşkilât tiplerini ve çalışma usullerini de doğrudan doğruya ithal edemeyiz. Türk insanının ve türk iktısadiyatının ihtiyaçlarına ve hususiyetlerine göre bir türk pamuk teşkilât tipi yaratmak mecburiyetindeyiz. Bunu bulamadığımız takdirde, diğer teknik sahalardaki bütün emeklerin boşa gideceğini şimdiden iddia etmek kehanet olmaz. Teknik ziraatçi bize sadece bir takım mutlak ve mücerret tavsiyelerde bulunuyor:

Şu tohumu kullanma, bu tohumu kullan.

Serpme usulü ile ekme, mibzer ile ek.

İkili münavebe yapma, dörtlü münavebe yap.

El ile çapalama, makine ile çapala.

Gübre kullan, sulamaya ehemmiyet ver.

Haşeratla ve hastalıklarla mücadele et.

El ile değil, makine ile çırçırla..

Bunlar ve bunlara benzer bir takım tavsiyeler ve nasihatler, şimdiye kadar kaç defa söylenmiş ise, her defasında da köylünün bir kulağından girmiş ve öbür kulağından çıkmıştır.

Köylümüz nasıl pamuk ziraati yaptığını ve nasıl yapılması lâzım geldiğini, hiç şüphesiz ki, gayet iyi biliyor ve fakat yapmıyor.

Neticede pamuk ziraatimiz daima yerinde saymakta, ve hattâ köylü için kârsız bir iş haline bile girmiş bulunmaktadır.

İşte, bizce davanın düğüm noktası budur: Pamuk zîraatini köylü için kârlı bir ziraat şubesi haline getirmek ve ayni zamanda pamuk sanayimize ucuz ve ideal ham madde temin etmek.

Bu artık sadece bir *teknik* dava değildir. Bu, bir *iktısadî teşkilatlandırma* davasıdır. Bu teşkilâtlandırma davası ile meşgul olan hiç bir müessesemiz ve hiç bir merciimiz yoktur. Halbuki, yalnız pamuk için değil, her ziraat ve iktısat şubesi için en uygun teşkilât tipini araştıracak bir müesseseye şiddetle muhtacız. Şimdiye kadar teknik mütehassıslar tarafından öne sürülen tekliflerin ve tavsiyelerin daima havada ve kitapta kalmasının sebebini böyle bir müessesenin yokluğunda aramalıyız.

●

Hususiyetlerimize uygun bir teşkilât tipinin ana prensiplerini biz şöyle düşünüyoruz:

1. — Toprak mülkiyeti, ancak bir mesuliyete tekabül eden bir haktır. Toprağa sahip olmak demek, millî bir vazife almak demektir. Toprağı fena kullanmak, vazifeyi suiistimal sayılır. İşte toprak mülkiyetinin devletçi telâkkisi...

2. — O halde, millî menfaatlerin millet namına koruyucusu olan Devlet, fertlere bir hak ve mesuliyet olarak tanıdığı toprak mülkiyetinin en iyi istismar metotlarını da bulmak ve öğretmekle mükelleftir. Bunu yapmadığı takdirde, fertlerin vazifelerini bilerek veya bilmiyerek suiistimal etmelerine karşı müsamaha ve alâkasızlık gösteriyor demektir.

O halde, toprak mülkiyetinin devletçi telâkkisi, ayni zamanda devletçi bir teşkilâtlandırma faaliyetini de zarurî kılıyor.

3. — Orduya alınan köylü, nasıl ki muayyen metotlarla harp tekniğini, okuma ve yazmayı, hattâ nota ile muzika çalmasını öğreniyorsa, devletçi bir istihsal kooperatifinin içine alınacak köylüler de muayyen metotlarla, meselâ pamuk ziraatinin istihsal, ihzar ve satış işlerini öğrenecektir.

Devletçi istihsal kooperatifi, devletin müstahsiller için toprak mülkiyetinden gerek kendileri, gerekse millî iktısat bakımından azamî istifadeyi temin edebilmek gayesile kurduğu bir mektep olacaktır. Dünyanın hiç bir memleketinde böyle *ferdî* mülkiyet

esası üzerine kurulmuş ve ayni zamanda mesuliyet ve vazife prensipine dayanan bir teşkilât tipi tanımıyoruz. İşte bizim ihtiyaçlarımızdan doğma tamamile *Türk* olan bir teşkilât tipi...

Şimdi, liberal düşünceli iktısatçılar hiç bir kitapta tesadüf etmedikleri böyle bir teşkilât tipine karşı derhal itiraz edeceklerdir. Liberal yollardan geçerek müspet ve verimli bir neticeye varılamıyacağı, Türk milletinin Tanzimat'tanberi yaptığı tecrübelerle sabit olmuş bulunmasına rağmen, yine iktısat işlerinin kendilerine mahsus tabiî ve ezelî kanunlarından dem vuracaklardır.

Ne yapalım ki, o tabiî ve ezelî kanunlar bizim topraklarda bir türlü kök salamıyor! O halde biz, kendi iktısat kanunlarımızı da kendimiz yaparız!

Köylüye pamuk ziraatini öğretmek, harp tekniğini öğretmekten, bando muzika ile Tannheuser uvertürünü çaldırmaktan acaba daha mı güçtür? Bunu ona «Devlet - baba» öğretmezse kim öğretecektir?

Pamuk ziraatinin tekniğini köylünün kendi kendine öğrenmesini beklemek, ordunun kendi kendine yetişmesini istemekle birdir.

Nerede kaldı ki biz, iktısat işlerimizi de *büyük millî müdafaa* davamızın bir unsuru olarak tanıyoruz.

O halde, tamamile kendi şartlarımıza ve ihtiyaçlarımıza uygun teşkilât tiplerini bulmak, yalnız pamuk davasının değil, büyük millî müdafaa davamızın da en mühim bir meselesini teşkil etmektedir.

Böyle bir teşkilât içine alınan serbest pamuk müstahsilleri pamuk ordumuzun neferleri olacaktır.

Pamuk mıntakalarındaki pamuk istasyonları, pamuk ordumuzun erkânıharbiyesini teşkil edecektir.

Ve pamuk ziraatinin bütün teknik işleri pamuk erkânıharbiyesi tarafından hazırlanan iş plânlarına göre gördürülecektir.

Böyle bir teşkilât içinde stajını yapan köylü, modern pamuk ziratinin bütün icaplarını bilfiil tatbik edecek, neticelerini bilfiil görecek, yemişlerini bilfiil toplıyacaktır.

Ve ancak o zaman Türk pamukçuluğu hem millî sanayiimiz, hem millî ihracatımız için elverişli pamuğu yetiştirebilecek, hem de kazançlı bir istihsal safhasına girebilecektir..

Hiç şüphesiz ki, bu yol güçtür.
Fakat sanki iyi bir ordu kurmak daha mı kolaydır?
Çok kere gücü yapmamak, hiç bir şey yapmamakla birdir.

●

Pamuk ziraatinde inkılâp demek, mütehassıslarca tesbit olunan teknik esasların pamuk müstahsili tarafından benimsenmesini temin edecek usullerin telâkkisinde bir inkılâp demektir.
Meselenin bu tarzda konulması etrafında ziraatçi ve iktısatçı arkadaşların düşüncelerini alâka ile bekliyoruz.

Malî müşkülât mı memleketin inşası fikrini yener, memleketin inşası fikri mi malî müşkülâtı yener? Bir inkılâbın kuruluş devrinde en büyük muamma daima budur.

Gümüş meselesi.

İsmail Husrev.

Vaktile gümüş hakkında yazdığımız küçük bir makalede (*) «*gümüşün borsalarda artık kıymetli maden telâkki edilmeyip, patates yahut kauçuk gibi muamele göreceği zamanın pek yakın*» olduğunu söylemekle hiç te mübalâğa etmemiştik. Hakikaten gümüş bilhassa son dört senelik buhran esnasında alınan kıymetlendirme tedbirlerine rağmen basit ham maddelerin fiatlarına yaklaşmaktan kurtulmamıştır. Bir zamanlar muzaaf para sistemi bakımından normal addedilen gümüşle altının 1:15 nisbeti buhran senelerinde 1 : 70, 1 : 80 olmuştur. Halbuki, bazı ham maddelerin kartel fiatları, gümüşten daha yüksektir. Meselâ Umumî Harpten evvel, gümüşle nikelin nisbeti 1 : 24.5 iken harpten sonra 1 :13, bakırın 1913 te 1 : 58 iken bugün takriben 1 : 38 olmuştur. 1925 senesinde bir kilogram gümüş 87 mark ederken 1933 senesinde yüzde elliden fazla bir sukutla 33.83 marka inmiştir. Fiatlarda bu şiddetli yuvarlanışların başlıca sebebi olarak gümüş arzı ile talebi arasında son senelerde artan muvazenesizliği göstermek mümkündür. Umumî Harpten sonra istihsalin en fazla olduğu 1929 senesine (261 milyon ons) nazaran gümüş istihsali yüzde 37.3 sukut etmiş yani 164 milyon onsa inmiş olmakla beraber, fiatların sukutuna istihsalden ziyade çok yüksek olan gümüş stokları âmil olmaktadır.

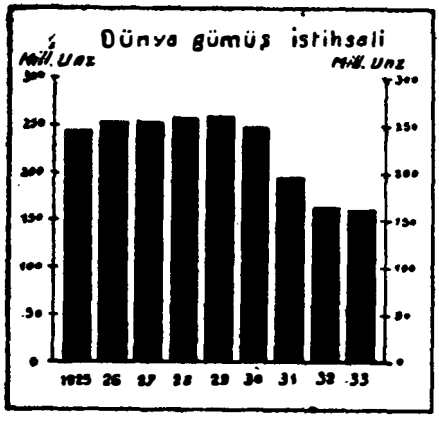
Gümüş bugün birçok memleketlerde henüz para maddesi olarak kullanılmayıp ta herhangi bir dünya ticaret maddesi halinde muamele görseydi, gümüş fiatlarının ve istihsalinin temevvüçleri, belki dünya efkârıumumiyesini okadar alâkadar etmiyecekti. Bugün aşağı yukarı bütün bir Asya, para maddesi olarak gümüşü kullanmaktadır. Türkiye hükûmeti bile son verdiği kararlarla, tedavüle gümüş sikkke çıkarmak için hazırlıkta bulunmaktadır. Tedavül vasıtası olan böyle bir maddenin kıymetinde vuku bulan tahavvüllerin, temevvüçlerin halkın alım kabiliyeti üzerine olduğu kadar para kuruna ve dolayısile devlet maliyesine de te-

(*) Kadro. Sayı 2. 1932.

siri olmaktadır. Bu itibarla gümüş yalnız gümüş müstahsili bakımından değil, ayni zamanda birçok memleketlerin maliye politikası bakımından da ehemmiyetini el'an muhafaza etmektedir.

●

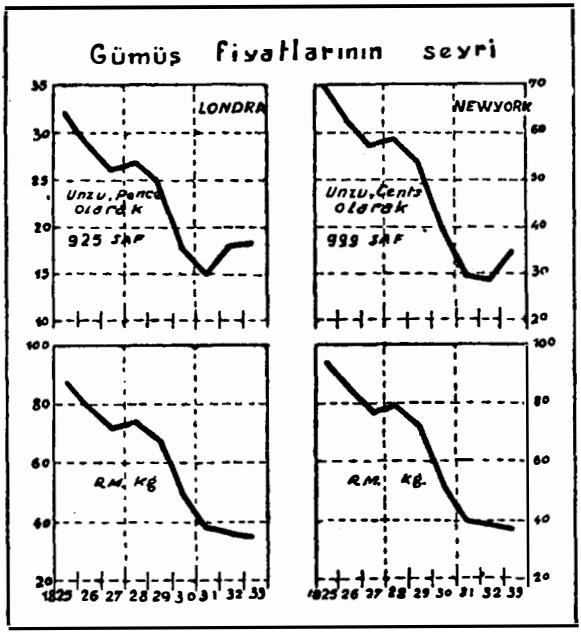
Gümüşün moneter ehemmiyeti bilhassa harpten sonra birçok memleketlerin altın esasına geçmesi üzerine mühim nisbetlerde sarsılmıştır. 1929 da altın esasına geçmiş olan memleketlerin adedi 84 ü bulmuştu. Bu memleketlerin 80 inin dünya ticaretinde yüzde 97.39 hissesi vardı. Fakat son buhran seneleri altın esasına doğru olan bu kuvvetli cereyanı birdenbire inkitaa uğratmıştır. Birçok mühim memleketler buhranın tesiri altında altın esasını terke mecbur olmuşlardır. Fakat altın esasının terkedilişi bimetalist telâkkilerin kuvvetlenmesine, altının yanında gümüşün yardımcı para maddesi olarak kullanılması fikrinin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bilhassa evvelki sene Londrada toplanan Cihan iktısat konferansında gümüşçülerin tezlerini kuvvetle müdafaa ettikleri görülmüştür. Gümüş tedavülünün ihyası taraftarlarının hakikî maksadı, düşen gümüş fiatlarını yükseltmek ve gümüş stoklarını eritmek için gümüşü tekrar para maddesi olarak tedavüle sokmaktır. Halihazırda bu maksada varmak için en ileride yürüyenlerin başında Birleşik Amerika Devletleri gelmektedir. Müttehidei Amerika, dünya gümüş istihsalinde ikinci gelmek itibarile, gümüşün kıymetlendirilmesile şiddetle alâkadardır. Bundan maada Lâtin Amerikanın birçok hükûmetleri dahilindeki gümüş madenlerinde Müttehidei Amerika sermayedarlarının mühim miktarda iştirakleri vardır.

Gümüş piyasasına müdahale, fita âmilleri nazarı itibara alınmak şartile ya arz yahut talep cephesinden mümkün olabilecektir. Arzın tanzimi ise bugünkü şartlar altında çok müşküldür.

Çünkü gümüşün yüzde 75,i diğer madenlerle beraber, tâli mürekkebat olarak istihsal edilmektedir. Binaenaleyh arz cephesinden gümüş fiatlarının tanzimi ancak diğer madenlerle mekanik olarak istihsal olunan yeni gümüşün piyasaya arzedilmemesile kabildir. Gümüş istihsalinin tenkisine teknikman imkân olmadığından, istihsali tahdit yolile böyle bir tanzim kabil değildir.

Gümüş fiatlarını yükseltmek yahut hiç olmazsa fiatların daha fazla sukutuna mâni olmak için bugün muhtelif tedbirlere başvurulmaktadır. Evvelâ gümüşe olan talebi canlandırmak yolu tecrübe edilmiştir. Meselâ Müttehidei Amerika 20 nisan 933 de harp borçlarının 200 milyon dolara kadar olan kısmının gümüşle tediye edilmesini ve gümüşün de onz başına 50 sentten hesap edilmesini kabul etmiştir. (*)

Londra cihan iktısat konferansında Müttehidei Amerikanın teşvikile gümüş fiatlarının yükseltilmesi hususunda alınan kararlar da fiatları arz cihetinden tanzime mütealliktir. Konferansça verilen karara ve bu karar neticesi yapılan anlaşmaya göre (bu anlaşmanın müddeti dört senedir) gümüş müstahsili memleketler her sene kendi millî istihsallerinin 35 milyon onsunu satın alacaklardır. Müttehidei Amerika bu anlaşmanın tevlit edeceği ümit edilen neticeleri takviye etmek maksadile 1933 senesinin sonunda bütün millî gümüş istihsalini 64.5 sentten satın almağa karar vermişti. Bu mubayaa

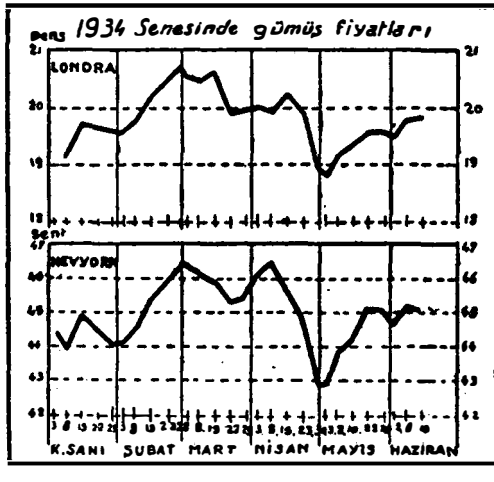
(*) 15 Haziran 1923 tarihine kadar borçların 11,367,422.18 Doları gümüş olarak tediye edilmiştir.

fiatı dünya piyasası fiatından 20 sent yüksektir. Bu suretle Müttehidei Amerika, senevî 24.5 milyon ons tutan millî gümüş istihsalini mubayaaya 15.5 milyon dolar tahsis etmiş olmaktadır. Bu karar icabı olarak Müttehit Devletler, 1934 senesi mayısının dördüne kadar 4,8 milyon onsluk gümüş mubayaa etmiştir. Fakat bu tedbir yine gümüş fiatlarının yükselmesine müessir olamamıştır. Çünkü fiatları tayin eden âmiller arasında yalnız yeni istihsal olunan gümüş değil ayni zamanda ve bilhassa yığılı kalmış olan gümüş stokları da vardır.

Gümüş anlaşmasına dahil memleketlerin gümüş istihsali

Seneler	Dünya gümüş İstihsali	Meksika	Müttehidei Amerika	Kanada	Peru	Avustralya
1929	8.117.081	3.386.359	1.904.613	719.853	668.590	308.743
1930	7.735.703	3.278.722	1.574.720	822.269	482.126	316.176
1931	5.993.155	2.676.966	958.695	639.477	278.601	269.956
1932	5.124.635	2.155.616	741.264	570.961	209.488	295.263
1933	5.123.000	2.111.590	688.554	464.615	—	—

Bu memleketlerin istihsal ettiği gümüşün heyeti mecmuasının dünya istihsaline nisbeti 1929 da yüzde 86, 1930 da, yüzde 84, 1931 de yüzde 80, 1932 de yüzde 77 dir.

Müttehidei Amerikada sınaî maksatlara tahsis olunan miktar haricinde mevcut gümüş stokunun miktarı 1934 senesi martında 150-170 milyon ons tahmin edilmekte idi. Müttehidei Amerikanın gümüş stoklarını nazarı itibara almadan sırf millî istihsali korumak maksadile aldığı tedbirler muvafık neticeler verememiştir. Bunun için Müttehit Devletler, kongreye yaptığı bir teklifte gümüşün yüzde yirmi beş nisbetinde para karşılığı olarak kabulünü ve bu maksat için de hazinenin memlekette mevcut gümüş stoklarını

kâmilen mubayaa etmesini istemişti. Memlekette mevcut stokların onsu 50 sentten mubayaa edildiği takdirde devlet bu işe, 70-75 milyon dolar tahsis etmiş olacaktır. Fakat bu tedbirler neticesinde Müttehidei Amerikada üç nevi gümüş fiatı teessüs etmiş olacaktır ki bunlardan biri, yeni istihsal olunan gümüşün fiatı, diğeri, mubayaa edilecek stokların fiatı, üçüncüsü de New-York borsasındaki fiatlar. Bu vaziyetin hararetli bir spekülâsyona yol açacağı aşikârdır. Fakat gümüşün bu suretle nasyonalize edilmesinden gümüş müstahsilleri muhakkak menfeattar olacaklardır.

●

Dünya gümüş istihsalinin yüzde kırk dördünü vermekle dünyanın en büyük gümüş müstahsili mevkiini işgal eden Meksika, Müttehidei Amerika veya diğer memleketler gibi, istihsalâtını bizzat istihlâk vaziyetinde değildir. Kanada ve Peru da ayni vaziyettedir. Ticareti hariciyesi 1931 senesindenberi üçte biri nisbetinde sukut etmiş olan Meksika için gümüş fiatlarının tereffüü çok şayanı arzudur.

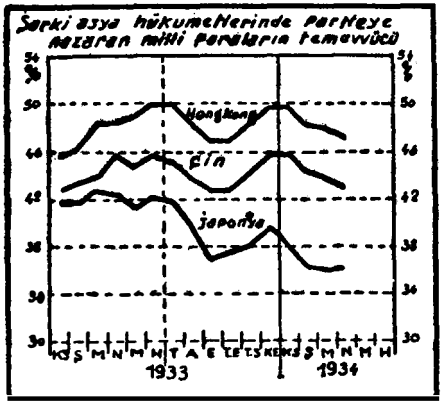
Dünya gümüş piyasasının vaziyeti.
Milyon Ons olarak

	1933	1932
I — Arz:		
Dünya istihsali	165	164
Demonetize edilen gümüş	25	45
Çinin ihraç fazlası	—	15
Hindistanın ihraç fazlası	26	30
Yekûn	216	245
II — İhtiyaç:		
Dünyanın sınaî ihtiyacı	57	—
Dünyanın para maddesi olarak gümüş ihtiyacı	45	—
Çin	12	—
Hindistan	12	—
Yekûn	154	110
III — Stoklar:		
Hindistanda müterakim stoklar	380.4	347.9
Şanghaydaki stoklar	321.9	439.3
Müttehidei Amerikada tahminî stoklar	—	100-130

Çin ve Hindistan gibi gümüş müstehliki olan memleketler için gümüş meselesinin ehemmiyeti müstahsil memleketlere nazaran tamamen başka mahiyeti haizdir. Çinde gümüş yalnız para maddesi olarak değil ayni zamanda servetin muhafazası vasıtası, tasarruf vasıtası olarak ta kullanılmaktadır. Bu itibarla Çinde piyasa haricinde azim miktarlarda gümüş stoku mevcuttur. Bu stokun miktarı bugün meçhuldür. Yalnız Şanghay bankalarında teraküm eden gümüşün miktarı tesbit edilebilmektedir. Şanghay bankalarında gümüş mevdüatı senelere göre şöyle artmıştır. (Milyon ons olarak):

1928	—	147.2	1932	—	321.9
1929	—	192.4	1933	—	439.3
1930	—	214.3	1934 nisanında		446.7
1931	—	189.8			

Çin parasının kıymeti doğrudan doğruya gümüş fiatına bağlı olduğundan Çin hükûmeti, gümüş fiatının istikbali hakkında Müttehidei Amerika ile ayni kanaatte değildir. Altın ile gümüş arasındaki nisbetin salâh bulması şüphesiz Çinin borçlarını azaltacaktır. Çin hükûmetinin 1932 senesi başında borcu 4.853 milyon Çin dolarına baliğ oluyordu. Bunun 903 milyon doları dahilî borçlara, 3.950 milyonu da haricî borçlara aitti. Gümüş fiatlarının düzelmesile Çinin alım kabiliyetinin düzeleceği fikri kabili müdafaa değildir. Çine gümüş halinde sermaye plâsmanı belki gümüşü kıymetlendirebilir. Fakat, gümüş fiatile omuz omuza temevvüç eden Çin parası, bir fiat tereffüü vukuunda deflâsyonist neticeler de verebilir. Bu netice, Çinin dünya piyasalarındaki rekabet kabiliyetini de mutazarrır edebilir. Çin hükûmeti, kendi bakımından gümüş meselesinin haiz olduğu ehemmiyeti nazarı itibara alarak Londra konferansında yapılan gümüş anlaşmasına, gümüş fiatları sabit kaldığı takdirde iştirak edeceğini beyan etmiş ve ancak bu şart altında protokolu imza etmişti. Binaenaleyh gümüş fiatlarını yükseltmeğe müteveccih herhangi bir hareket karşısında Çinin tedafüî bir vaziyet alacağı aşikârdır.

Hindistana gelince; bu memleket için gümüşün ehemmiyeti tamamen başka türlüdür. Hindistanda da büyük mikyasta müterakim gümüş stokları vardır. Hindistan hazinesinin gümüş stoku 1931 de 422, 1932 de 380, 1933 te 347 milyon ons'u buluyordu. Çin parasının aksine olarak Hindistanın gümüş parası sterlin esasına bağlıdır. Gümüş fiatlarının tereffüü, Hindistanı müterakim gümüşlerini piyasaya arza sevkedeceğinden fiat tereffüleri çok devamlı olamıyacaktır. 1931 senesine kadar Hindistanda bir gümüş fazlai ithalâtı vardı. Halbuki son iki üç sene zarfında ihracat fazlası mevcuttur. 1933 senesinde Hindistanın ihraç ettiği 53 milyon onsluk gümüş fazlası, İngilterenin Amerikaya gümüş halinde ödediği borçlardır.

●

Görülüyor ki, müstehliklerle müstahsiller, bilhassa Çinle Müttehidei Amerika arasındaki zıt menfaatler, gümüş fiatlarının yükselmesini imkânsızlaştırmakta olduğu gibi aradasırada vâki olan tereffülerin de hayatını kısaltmaktadır. Amerika, fiatları yükseltme teşebbüslerinde, karşısında daima ilk adımda Çini bulacaktır. Çin, stoklarından piyasaya dökeceği gümüşle Müttehidei Amerikanın yükseltme tedbirlerini daima tesirsiz bırakacaktır. Müttehidei Amerika son aylarda piyasadan 65 milyon onsluk mubayaatta bulunmuş olmasına rağmen gümüş fiatlarına yine esaslı tesir icra edememiştir.

Bu makaledeki rakkamlar şu menbalardan alınmıştır:

Wirtschaf nnd. Statistik No. 12. 1934.
Wochen berichte zur Konjunktur forschung.
Vierteljahrs hefte für Konjunktur forschung.

Sanayi kuruluşunda eleman meselesi.

M. Şekvi.

En kısa bir zamanda ve bize yetecek kadar bir ilmî sanayi kuruluşumun zaruretini duyanlar bile çok defa şu suali sormaktan kendilerini alamıyorlar:

— Hepsi iyi güzel amma, bu iş için lâzım olan elemanı nereden bulacağız. Bunları yetiştirmek öyle heman oluverecek işlerden değildir. Müterakki, müstekar sanayi karşısında bu bizim elemansız vaziyetimiz bocalamamızı mucip olmaz mı... ilh.

Filhakika düne kadar makinalı ve ileri teknikli hiç bir sanayia malik olmıyan bir memlekette yeniden sanayi kurulurken hat şekilde bir eleman meselesi mevcut olacağı gayet tabiîdir.

Esasen bu eleman yoksuzluğunu yalnız sanayi sahasında görmek te doğru değildir. İktisadın her şubesinde, bankacılıkta, ticarette, modern nakil vasıtalarında ve hattâ rasyonel devlet idare tarzında dahi bu yoksuzluk kendisini göstermiştir ve göstermekte bulunmuştur. Yalnız şu var ki tekniğin günlük terakkilerini daha yakından takip zaruretinde bulunan sanayi işinde bu, kendisini biraz daha fazla hissettirmektedir.

Sanayii müterakki memleketlerde sanayi elemanı yani mütehassıs işçiden, usta, mühendis organizatör, kâşif ve profesöre kadar olan tekmil insanların yetişmesi ve üremeleri, bilgileri ve kendilerinden evvelkilerin bıraktıkları tecrübe neticelerinden istifade tıpkı sanayiin inkişaf seyri gibi tedricî oldu. Her buluş ve tatbik ediş sanayii biraz yükseltirken, her yükseliş te daha bir çok kıymetli elemanların yetişmesine hizmet etti ve hâlâ da öyle devam edip gidiyor.

Mademki sanayide bizim böyle tedricî bir seyir takibine ne zamanımız müsaittir ve ne de böyle bir şeye bugün ihtiyaç vardır. O halde eleman meselesinde de bu kestirme yoldan giderek mümkünse birdenbire yükselen bir eleman yetiştirme siyaseti karşısında bulunduğumuz gayet mantıkî bir neticedir.

●

Balkan harbinde koca Osmanlı İmparatorluğunun dört bir köşesi arandığı halde trenleri İstanbuldan Hadımköyüne kadar emniyetle götürüp getirebilecek kâfi miktarda Türk demiryolcusu bulunamamış. Hattâ büyük harbin arefesinde, başlangıcında ve içerisinde bile hem memleketimizde imtiyaz almış yabancı şirketler, hem bizimle yanyana harp eden Alman müttefikimiz Türk elemanlarının fennî işlere uzun boylu akıl erdiremiyeceği ve ancak kâtiplik, makasçılık gibi ikinci derecedeki işlerde çalışması icap ettiğine kani idiler. Türk demiryolculuğu ancak İstiklâl mücadelesile başlar ve geçen on sene zarfında inşa, işletme ve tanzim etme bahislerinde lâekal memleketteki diğer şirketlerin üzerinde yer almış bulunmaktadırlar. Fakat sorarız, memlekette demiryolu olmasaydı veya demiryollar mevcut bulunmasaydı da imtiyazının hakkına sığınanlar bunu eskiden olduğu gibi bizden başkasına hasretmiş bulunsalardı bugünkü netice elde edilebilir miydi? Sanayi sahasındaki eleman meselesi de tıpkı bunun gibidir- : Evvelâ sanayii kurmalı, kurulanlar Türk elemanlarına tahsis olunmalıdır ki ancak ondan sonra Türk sanayi elemanının sür'atle yetişmiş bulunduğunu görelim. Yoksa en müterakki memleketlerin en becerikli elemanları dahi sanayi muhitinden mahrum Habeşistanda bir kaç sene ve hattâ bir kaç ay zarfında bütün hasletlerinden tecerrüt edebilir. O halde her şeyden evvel bu elemanları doğuracak ve doğmuşları inkişaf ettirecek muhit yaratmak lâzımdır.

Saniyen biz kendimizi fen ve sanat unsurlarından tamamen mahrum kabul edemeyiz. Pariste ilk Türk elektrik mühendisinin yetiştiği zaman, ilk elektrik santralının kurulduğu ve Parislilerin elektrikli tramvayı, bugünkü Çat gölü sakinlerinin tayyareyi seyrettikleri ve hayretle temaşa eyledikleri zamana tesadüf eder.

Bundan sonra da Avrupa tekniğile olan alâkamız kesilmediği gibi Avrupada tahsil ve yetişme işi de kesilmemiştir. Buna rağmen bu yetişen unsurlar hâlâ hoca veya kâtiplikle geçiniyor ve bugün hâlâ nisbeten büyük elektrik santrallarımızın Allahın bir hikmeti olarak yalnız yabancılar tarafından idare edilebileceği zihniyeti hüküm sürüyor. Bunu bu sahada fen unsurlarımızın mevcut bulunmadığına değil, harpten evvelki demiryol işinde olduğu gibi bu zihniyetin idamesini kendi siyasetine uygun gö-

ren ve bunu tatbik çarelerini de bulan becerikli idarelerde aramalıdır.

Daha bir kaç sene evvel memleketimizdeki mühendisler mecmuunun ancak 250 kişi olduğunu ve bu eleman ile memleketimizi nasıl imar edebileceğimizi soran bir yabancı profesör bugün memleketimize gelirse kısa bir zamanda bunların 1.000 e yaklaştığını görerek hayret eder. Yalnız 120 maden mühendisimiz bulunduğunu duyduğum zaman ben bile hayret ettim. Fakat şomajdan kaçmış bir çok amelenin, iş yapamadığı için kapağı memleketimize atmış bir çok yabancının «Mütehassıs» diye geçindiği memleketimizde bunlardan bir kısmı tüccar yanında kâtiplik yapmaya mecbur kalırsa iyi elemandan bir çok zaman mahrum kalacağımız tabiîdir.

Bu söylediklerimizden bizim hakikî yabancı mütehassısa düşman olduğumuz anlaşılmamalıdır, bilâkis biz bugünkü vaziyette yabancı mütehassıstan çok istifade edeceğimize, onun teknik bilgi, görüş ve hattâ tanzim ediş işinde daha hayli zamanlar bize örnek olacağına kani olanlardanız.

●

O halde eleman meselesinde ilk iş her şeyden evvel bunların yetişeceği muhiti, ihzar etmek, yani bizzat sanayii korumaktır. Kuruş ve ilk işlediş esnasında ecnebi mütehassısların organizatör ve teknisyen olarak çalıştırılması icap edebilir. Fakat daha kurulmaya başlamadan evvel mevcut Türk elemanlarının araştırılması, takip edilmesi ve vazifelendirilmesi de o kadar kat'î bir zarurettir.

Meselâ dokuma veya demir sanayiinde hâlâ elimizdeki mühendisler, kimyagerler, ustalar ve mütehassıs işçiler ve saire mevcudu nedir? Bunlar ne dereceye kadar işe vefa edebilirler, ve bugünkü kabiliyetleri ne derecededir? Bunu bugündn tesbit etmek lâzımdır ki yarınki yetiştirme ihtiyacı kendiliğinden tebarüz etsin.

Yarınki ihtiyaç taayün ettikten sonra bunun yetiştirme plânını tesbit te kolaylaşmış olur. Sanayiin istediği eleman aşağıdan başlamak üzere şu kategorilere ayrılabilir:

Mütehassıs amele,

Ustalar (Techniker)

Sanayide çalışacak mühendis,

Sanayii organize edecek yüksek mühendis.

Bunun da üzerinde gelen ve geniş tetkiklerile hakkında yeni yollar açacak olan kâşif, profesör tipini ben şu beş on sene için bizde biraz da süs telâkki edenlerdenim. Çünkü biz bugün ilim veya fenni yeniden kuracak vaziyetten ziyade kurulmuş ve bilinmiş olanları en kısa yoldan kendi memleketimize getirip tatbik etmek zaruretindeyiz. Şurası da var ki zaten sanayi gittikçe inkişaf eder ve yüksek mühendis gittikçe tekemmül ederse zaten memleketimizde de o âlim tipi kendiliğinden husul bulmuş olur.

Şimdi bu beş katagori için beş çeşit müesseseye olan ihtiyaç kendiliğinden meydana çıkar:

Sanat kursları,

Sanat mektepleri,

Sırf sanayi mühendisi yetiştirmek için fen müesseseleri,
Yüksek mühendis mektepleri,

Esasen yabancı memleketlerde mevcut olan bu kademeleri saymaktan maksadımız kimseye yeni bir şey öğretmek olmayıp bizim kendi hususî vaziyetimizin bu hale nasıl inkilâp edebileceğini göstermektir. Birinci çeşişt kurslar kurulacak büyük devlet sanayi müesseselerinde ve alelûmum sanayi mekteplerinde derhal açılmalıdır. Fakat bunlardan maksat şimdiye kadar olduğu gibi nasihatla işçiyi ıslah değildir. Devlet ve hususî sanayi müesseselerinde çalışacak amele, maden ocağında çalışacak işçi, elektrik santralında çalışacak möonitör muayyen bir fennî kabiliyet göstermeğe ve bunu bir vesika ile ispata mecbur olmalıdır. Meselâ iş saatlerinin haricinde yapılacak böyle bir tedris ne müesseseye ne de işçiye bir külfet olmıyacağı için iki taraflı bir kâr temin eder. Bir devlet müessesesinin kıymetli müdiri müesseseyi ilk ele aldığı gün her şeyden evvel bir kurs açtığını ve kendisinin tasavvur ettiği sistematik çalışmayı ancak bu kurs sayesinde kurabildiğini iftiharla ifade etmişti.

Bidayette hususî ve küçük sanayi için biraz güç görünecek bu iş devlet sanayiinde ve alelûmum şehirlerde pek âlâ tatbik olunabilir. Bir otomobil şoföründen muayyen bir fennî iktidar talep

ederken bir fabrikanın kazancısında veya makinistinde bunu aramak cidden garip olur.

Bunun üstünde gelen kademedir, yani sanat mekteplerimizde esaslı değişiklikler mutlaka lâzımdır. Vakıa son senelerde bu müesseselerde hayli değişiklik olduğunu, sanat denince bizde artık yalnız marangozlukla demirciliğin anlaşılmadığını görüyoruz. Fakat devletin tatbik ettiği cezrî ve büyük sanayi siyaseti, bu müesseselerin de cezrî olan bu ihtiyaca uydurulmasını zarurî kılmaktadır: mevcut olan demirci, marangoz, döşemeci gibi şubelerinin yanında daha büyük kadrolarla makina, elektrik, kimya, inşaat, suculuk ve saire şubeleri de açılmalıdır. Bu mekteplerden çıkmış ve söylediğimiz şubelerde yarım yamalak tahsil görmüş ve fakat kabiliyetli öyle gençlere tesadüf ettik ki bugün Avrupadan getirtilmiş mütehassıs ustaların bir çoklarından daha iyi makina kullanır veya tamir eder, mahdut bazı işşlerde en iyi kimyager kadar tahlil yapar.

Maarif siyasetimizde birsürü iş yapamıyan yüksek tahsil erbabı yerine becerikli fen adamı yetiştirmek siyaseti ancak bu çeşit mektepler ve şubeler açıldıktan ve onlara verilecek iş ve vazife temin ounduktan sonra mümkün olacaktır.

Bir çok memleketlerde olduğu gibi mühendisi iki kısma ayırmak, birisine bir parça daha az nazarî malûmat vererek tamamen pratik sahaya ve sanayideki işinin bşına götürmek, diğer kısmı ise bu iş sahasile alâkadar kılmakla beraber nazarî tahsilin yüksekliği dolayısile daha ziyade tetkikçi ve organizatör olarak meydana getirmek sisteminin bizim için de çok faydalı olacağı kanaatindeyiz. Birinci sanat mühendisini yetiştirmek için bizde bazı sanat mekteplerini bir derece yükseltmek ve yahut inşaat ve yol fen mektebinde olduğu gibi yüksek mühendis mekteplerine bağlı teşekküller vücude getirmek muvafık olabilir. Her hangi şekilde olursa olsun bu kademede tekmil teknik şubeleri ihtiva eder bir şekilde ve sür'atle vücude getirmek lâzımdır.

Yüksek mühendisleri yetiştirecek müesseseye gelince; biz hâlen buna sahip bulunmaktayız. Buradan çıkanların ve çıkacak olanların pek âlâ kabiliyetli ve bize yeter derecede malûmatlı olduğuna iman edenlerdeniz. Bu yüksek fen müessesemizin şim-

diye kadar olan yegâne noksanı makina, elektrik, kimya, maden, mütenevvi teknik şubeelri ihtiva etmemesi idi. Hâlen bu noksan da bertaraf edilmekte olduğuna göre kat'iyyet ve emniyetle yarının yüksek kabiliyetli fen unsurlarını elde edeceğimize asla şüphe edilemez: şu şartla ki buradan çıkacak Türk genci de işe ve vazifeye nail olabilsin. Çünkü değerli mühendis meydana getirmek nazarî tahsil kadar ve hattâ onlardan daha ziyade amelî iştir.

Elemanlarımızın yetiştirilmesi bahsinde en mühim meselelerden birisi de şüphesiz yabancı memleketlere talebe göndermektir. Biz bunun lüzumuna ne kadar kat'î kanaat getirmiş isek, gönderileceklerin bu işteki kabiliyetlerinin çok derin araştırılmasının zaruretine de o derece itminan getirmişizdir. Adetleri çok ve fakat kabiliyetleri mutavassıt ve hattâ az eleman yerine, adetleri az ve fakat çok kabiliyetli elemanlar bulmalı; burada bu kabiliyetlerini tahsil ve ameliyat ile ispat etmeli ve ancak ondan sonra yabancı memleketlere gönderilmelidrler. Çünkü bir taraftan devletin ihtiyar ettiği büyük masraf, diğer taraftan bu Avrupa tahsilinin mutavassıt kabiliyetlere bahşettiği yanlış imtiyazın fena neticeler verdiğini her gün görüp durmaktayız.

Paramızın istikrarını bozmadan ve klâsik emniyet amillerini ortadan kaldırmadan tahakkuk ettirilecek:

500,000,000 liralık Türk bütçesi.

Dün bir zaruretti, bugün daha büyük bir zarurettir!

Polemik :

Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı.

Şevket Süreyya.

Bazı mevzulara ve bazı kelemlere hezel ve mizah yaraşır. Fakat yine bazı mevzular vardır ki onların hezelle ve mizahla hiç alâkası yoktur. Böyle mevzularda, ciddî bir kalem sahibinin, her şeyden sarfı nazar evvelâ üslûp hafifliğinden alâkasını kesmesi lâzımdır. Çünkü kalem ve üslûp hafifliği nihayet ruhî bir haletin olduğu gibi yazıya aksetmesinden başka bir şey değildir. İşte bizimle Hüseyin Cahit Bey arasındaki münakaşalı mevzu, o münakaşayı kabul edenler için evvelâ bu ruh disiplinini, bu fikir ve üslûp ciddiyetini istiyen böyle bir mevzudur.

Halbuki Hüseyin Cahit Beyin şu satırlarını okuyalım:

«Avrupa ölmüş. Yerine mirasçılar geçmiş. Bunlar Avrupanın tekniğini ve metodunu ellerine almışlar. Avrupa medeniyetine zıd ve düşman bir medeniyet kurmuşlar. Yahut ta kurmak üzere imişler. Bu mirasçılar kim mi? Kadro mecmuasını çıkaranlar ve onların namına söz söyliyen Şevket Süreyya Bey?» (2)

Hakikatte ise bizim tarafımızdan dava hiç te böyle değildir. Evvelâ Avrupanın mirasına konması mevzuu bahsolan Kadro veya Şevket Süreyya Bey değildir, Millî kurtuluş hareketleridir. Yani bilhassa harpten sonra inkişaf den ve her tarafta milletlerin asırlık müstemleke ve yarımüstemleke esaretinden kurtulup siyasî ve iktisadî istiklâle kavuşmalarını hedef tutan millî istiklâl mücadeleleridir. «Biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız!» derken bu cümlede ifade olunan zihniyet, esasen evvelki yazımızda sarahatle tahlil olunduğu gibi bundan ibarettir. Saniyen paylaşılması mevzuu bahsolan miras da Avrupanın bizzat metodundan ve tekniğinden başka bir şey değildir ki bunda da hâdisata aykırı olan bir şey yoktur. Çünkü bizim gibi memleketlerin asırlık istismarı hesabına Avrupada ilerliyen ve teraküm eden bu meşru miras zaten her gün, garp limanlarından her hareket eden vapurla, geri memleketlere, ihtisas, makina ve teknik ilim şeklinde hicret edip durmaktadır.

Binaenaleyh «Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçılarıyız!» başlıklı yazımızda da madde madde teşrih olunan bu mevzu, Hüseyin Cahit Beyin kaleminde:

— Kadro, yahut Şevket Süreyya Bey Avrupanın mirasına konmuş ve bunlar Avrupaya zıd ve düşman bir medeniyet kurmuşlar, yahut kurmak üzere imişler!

---

(1) Birinci cevap Kadronun 29 uncu sayısındadır. Yazan: Şevket Süreyya Bey.

(2) Fikir Hareketleri. Sayı 35. Yazan: Hüseyin Cahit Bey.

şeklinde tehzil olununca, bu tasvirde bir taraf filvaki - haydi gülünç demiyelim - çok hafif bir mevkie düşer amma, böyle bir mevkie düşen elbette ki Kadronun tarafı olmaz.

Hüseyin Cahit Beyin, cevaplarında böyle bir mantık, daha doğrusu üslûp hiffetile başlıyan tahliller biraz sonra daha zayıf bir çıkmaza giriyor: «Avrupa medeniyetinin varisiyiz diye büyük bir gurur ile ortaya atılırız da elimizdeki sermaye iyi anlaşılmamış bir marksçılığın, sadece tarihî maddiyecilik metoduna inhisar ederse halimizi görenler bize acır!» Kadro; cihanı telâkki tarzı üzerindeki mütalealarını bütün yazılarında ve bilhassa «İnkilâp ve Kadro» (1) da izaha çalışmıştır. Bu cihanı telâkki metodu üstünde çeşitli münakaşalara mevzu olan bu mütalealarımızı Hüseyin Cahit Bey de evvelâ okuduktan sonra esaslı bir tenkide tâbi tutmak isterse kendisine maalmemnuniye cevap veririz. Fakat millî kurtuluş hareketlerinin Avrupanın metoduna ve tekniğine tevarüs ettiklerini ve zaten her yeni nizamın (1) kendinden evvelki devirden rejim değil, fakat metot ve teknik aldığını görmek için hattâ sistemli bir tarih felsefesi değil, günlük gazeteleri bile okumak kâfidir.

Avrupa kapitalizminin cihaişümul hegmonyasının gerek dahilden (siyasi demokrasi) gerek hariçten (müstemekecilik) bakımından sarsıldığını, çökmekte olduğunu, her tarafta geri ve mazlum milletlerin bu cihanşümul tahakküme karşı aksülamel hareketlerine giriştigini, nihayet ancak cihan üstünde bir siyasî ve iktisadî tahakküm ile gıdalanan Avrupaî fikir hâkimiyetinin de mesnetleri sarsılmak dolayısile nüfuzunu kaybetmekte olduğunu adım adım tesbit etmek için tarihî materyalizme lüzum var mı? Bunun için sadece Avrupaya körü körüne hayranlıktan ve tapınmaktan başka bir şey olmıyan Meşrutiyet gözlüğünü çıkarmaktan ve o, irade kırıcı Avrupa korkusunu bir 1919 hamlesile kafalardan atmaktan başka bir zahmet lâzım mı?

Evet biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız. Bu tarihî nasip ve mazhariyetimizle de iftihar ederiz. Bu miras zaten çoktan da paylaşılmaya başlamışdı. Hattâ parça parça hisselerimiz ya gençlerimizin dimağında ihtisas, ya kitap sahifesinde ilim, ya sandık sandık âlet, yahut teknik şeklinde limanlarımıza gelmeğe koyulmuşlardır. Bu akının ve muhaceretin sonu ise bizim ve bizim gibi mmleketlerin siyasetine müstakil ve iktisaden cüzütam oluşu olacaktır. Avrupadan metod ve teknik yolundaki bu kucak kucak ithalâtımıza mukabil ise oradan rejim ithalâtçılığımız yoktur ve bu ithalâtı fikirlerimizin ve enerjilerimizin bütün hassasiyetile

---

(1) İnkilâp ve Kadro. Kadro neşriyatından: Yazan: Şevket Süreyya.

(1) Millî kurtuluş hareketleri müstemlekecilik üzerine müesses muasır kapitalizmin yerine tamamile müstemlekecilik aleyhtarı, yani milletlerin siyaseten ve iktisaden müstakil birer cüzütam olmasını güden bir hareket olmak itibarile tamamile yeni ve orijinal birer tarihî harekettirler. Bu hususta İnkilâp ve Kadroda karakteristik hatlar tebarüz ettirilmiştir.

milletçe reddediyoruz. Bizde rejim ithalâtçıları eski Meclisi Meb'usan nazariyecileri idi. Halbuki yeni inkilâp münevveri, ne sosyalizmin, ne liberal demokrasinin ve parlımantarizmin, ne .faşizmin simsarıdır Hattâ bütün bu mürekkep nazariyelerden sarfınazar, sadece milletçilik, cümhuriyetçilik, devletçilik, inkilâpçılık, halkçılık, lâiklik formülünde ifadesini bulan içtimaî evsafın ilk medlûlleri bile bizim rejimimizi kül halinde bütün rejimlerden ayırır. Onu diğer rejimlere zıd ve düşman değil, fakat her halde onlardan gayri bir keyfiyet olarak arzeder. Halbuki gerek Meşrutiyet ideolojisi, gerek Amerika istiklâl hareketi, gerek Japon uyanışı, yahut Polonya, İspanya ve saire gibi Fransız ihtilâlinin kötü takipçisi olan millî hareketler için, onları on dokuzuncu asır temayüllerinden ayırt edici böyle evsaf tesbiti kabil olamaz.

Haddi zatinde müstemlekeci olan ve esasen müstemlekeler üstünde oturup onlardan çekilen gıdalarla yaşamak istiyen sosyalist ve faşist rejimler için ise esasen tahlil ve mükayeselere girişmeyi bile faydasız buluyoruz.

Hülâsa paylaşılması mevzuu bahsolan miras esasen kassamlar eline düşmüştür, ve ondan hisse bekliyenler bizim şahıslarımız değil, manasının büyüklüğü ve üstünlüğü bahsinde sonsuz araştırmaları vazife duyduğumuz millî kurtuluş ve istiklâl mücadeleleridir.

Bunun için Hüseyin Cahit Beyin bize:

— Biraz yavaş dostlarım! Hele Avrupa bir ölsün! (1)

demesine lüzum yok! Çünkü filvaki Avrupa ölmemiştir. Fakat dahilî, haricî öyle binbir levs manzarası içindedir ki biz bu manzaranın adına pek âlâ bir «can çekişme» diyebiliriz. Yoksa zaten «Avrupa ölecektir.» demek, beş yüz milyon insan terki hayat edecek demek değildir. Avrupa ölecektir demek kısaca, Avrupa cihanşümul siyaset, iktisat ve fikir tahakkümünü kaybedecek, bu tahakkümün dayandığı temellerden mahrum kalacak, müstemlekelerinden ve birikmiş sermayesinden olacak, binnetice asırlık saltanatının zalim tahtından inecektir demektir. Bu sözün ise yine hâdisat ile adım adım teeyüt etmiyen, hangi tarafı vardır; hulâsa bizim anladığımız manada, Avrupa henüz ölmemişse bile ölmeğe başlamış, vereceğinin sonunu vermiş ve artık âleme verebilecek, milletlerin asırlardanberi çalınmış hürriyet haklarından başka bir şey kalmamıştır.

Zaten sizin anladığınız manada onun ölmesini bekleseydik, meselâ Lozanda biz onun tırnaklarından bir parçasını daha sökecek yerde, o bize bünyesinden bir takım unmaz hastalıklar aşılıyabilirdi.

●

Hüseyin Cahit Beyin cevaplarında da yer tutan ve bizde eskidenberi pek yerleşmiş olan bir kanaata da kısaca ilişmek isterim. Umumî telâkkiye göe Avrupa medeniyeti bir kül olmakla beraber bunun içinde bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz milleti hususiyetlerini tamamile muhafaza

(1) Fikir Hareketleri. Sayı 35. Sahife 138.

etmişlerdir. Binaenaleyh bizim de millî gayemiz Avrupa camiasına karışmak ve fakat bu camia içinde millî hususiyetlerimizi muhafaza etmek olmalıdır.

Hayır! bu hüküm bu kadar basit verilemez. Evvelâ Avrupa camiası içinde milletlerin hars ve muaşeret bahsında temsil ettikleri âşikâr hususiyet bizi alâkadar etmez. Bizi alâkadar eden Avrupa sikletinin şamil ve müşterek vasfıdır. Bu vasıf ise müstemlekeciliktir. Bizim hücüm ettiğimiz vasıf ise bu müşterek cephedir. Filvaki bir İngiliz, bir Fransız veya Almanın musiki zevkinde, yahut şarap içişinde farklar vardır amma, bu milletlerin heyeti umumiyesi müstemlekecidir ve hepsi de tahakkümlerini müstemleke istismarlarına istinat ettirirler. Zaten bu müstemlekeciliği kaldırın, o kalabalık ve modern Almanya, derhal Alman ormanında kaybolur ve mağrur İngiltere Lortların av ormanlarını tarlalara döndürerek çiftçileşir. Fransada ise arap ve zenci kanı bu memleketin damarlarını beslemezse Banque de Franse'in altın hazinesi kendiliğinden akar gider ve Paris olsa olsa dantelâ veya sun'î çiçekçilikle yaşıyan bir sessiz provens şehri olur.

Hayır! Avrupa milletlerinin millî hususiyetlerini aramak bizim niçin vazifemiz olsun? Bizim asırlık istismarımız bu millî hususiyetlerden gelmiyor ki? Biz Avrupanın müşterek cephesinin, müstemlekeci ve sermayeci tahakkümünün cihan mikyasında reaksiyonunu ifade eden bir hareketin milletçe mümessiliyiz. Avrupa camiasında yerimizi alalım sözünün evvelâ bu bakımdan manasını tayin etmek lâzımdır, yani müstemlekeci mi olalım! Avrupa cihanşümul tahakkümünün devamına bir destek mi olalım?

Biz Hüseyin Cahit Beyin dediği gibi basit, iptidaî, sathî, aculâne hükümlerimizle vaziyeti böyle tasnif ediyoruz. Acaba Hüseyin Cahit Bey mürekkep, yüksek, derin ve müteenni hükümlerile işi nasıl mütalea buyuruyorlar?

●

Hüseyin Cahit Bey fikir ve metod itibarile Kadro sınıfında bulunmaktansa Üniversitemize gelen Avrupalı profesörler sınıfında bulunmayı tercih ediyorlar. Bittabi buna ne denebilir. Biz ilimde metodun ve tekniğin en son verimlerini getirmelerini temenni ettiğimiz bu muhterem ecnebilere hürmetimizi biz de dilimiz döndüğ kadar ifade ettik (1). Fakat bu hiç bir zaman bizim ecnebi professörler safında bulunmamız demek değildir. Bu muhterem müderrislerden iktisat ve içtimaiyat kürsülerinde çalışanlarla noktai nazar farklarımızı karşı karşıya ve tam bir ilim müsamahası içinde iki uzun içtimada karşılıklı izaha çalıştık. Bu izah ve münakaşaların bize verdiği intibalara göre Hüseyin Cahit Beye halisane yalnız şukadarını söylemek isterim ki, kendisinin bu misafirlerimiz sınıfında yer almak istemesi kendi vaziyetini müdafaa bakımından hiç te elverişli olmayacaktır. Meselâ bu zevat kendisine derlerse ki:

(1) Kadro, Sayı 29. Yeni devletin fonksiyonları. Yazan: Şevket Süreyya.

— Milletlerle milîtlerin münasebatında hiç bir iktisadî istismar mevzuu bahsdeğildir. Bu münasebetlerde bugüne kadar görülen sadece teşriki mesaidn ibarettir. Binaenaleyh ne emperyalizm, ne de istismar vardır! Acaba Türk milletinin bir ferdi olmak sıfatile Hüseyin Cahit Bey, Lozan muahedesinin iktisadî kurtuluşumuzu temine matuf prensiplerini unutur ve bu Avrupalıya hakikaten:

— Lebbeyk!...

diyebilir mi?

●

Hüseyin Cahit Beyin Kadroya cevapları Fikir Hareketlerinin 36 ıncı sayısında da devam ediyor. Burada bilhassa Nitti'nin müdafaası yapılıyor. Herkes bilir ki Fikir Hareketlerinin sahifeleri bilhassa Nitti, Comte Sforza ve Hüseyin Cahit Beyin yazıları ile dolmaktadır. Bu iki ecnebi eski İtalyan ricalindendir ve faşizm her ikisini de kapı dışarı etmiştir.

Hüseyin Cahit Bey, siyasetleri memleketlerinde bile iflâs eden bu iki liberal İtalyanın dehalarına kanidir ve bizim bu siyaset iflâsına işaret etmemiz her nedense gücüne gitmiştir. Hüseyin Cahit Beyin bu tehevvürü bana Fikir Hareketlerinin ilk numarasını yeniden hatırlattı. Bu nüshanın baş sayıfasında Nitti'nin Türk inkılâbına ait bir yazısı vardı. Ayni sayının son yazısında ise Hüseyin Cahit Bey hülâsatan:

— Şevket Süreyya Bey isimli bir zat Türk inkilâbından bahseden yazılar yazıyor. Ne hakla? Şevket Süreyya Bey bir şef midir? Türk inkilâbından ve ideolojisinden nasıl ve ne salâhiyetle bahseder?

diyordu.

O zamanlar bu yazılar bana garip görünmüştü. Çünkü Mösyü Nitti hem şef, hattâ hem de Türk olmadığı halde Türk inkılâbından bahsetmeğe salâhiyeti oluyor da, bizim bu inkilâp üstündeki düşüncelerimizi izaha ne için hakkımız olmıyor, bir türlü kavrıyamamıştım. Şimdi Nitti için yapılan müdafaaları okurken yine böyle bir halet içindeyim.

— Nitti'nin siyaseti kendi memleketinde bile iflâs etmiştir!

demek acaba Hüseyin Cahit Beye karşı neden bu kadar büyük cürüm oluyor (1). Hem onun memleketinden kovulması da bir kahramanlıkmış. Nitekim Marks, Lenin, Mithat Paşa ve saire de memleketlerinin haricinde yaşamıya mecbur olmuşlar. Fakat ben zannediyorum ki bu son sayılan şahsiyetler ileri bir rejimi tesis için geri bir rejime karşı memleket haricinde kalmışlar ve sonra kendilerinden evvelki rejimi devirip, kendi ileri içtimaî şekillerini bu yıkılan eski nizamın enkazı üstüne kurmak istemişler, yahut kurmuşlardır. Halbuki Mösyü Nitti ve şürekâsı, acaba İtalya için mevcut eski rejim yerine ileri ve daha sol bir nizamı tesis için mi vatan hududu haricindeki otellerde yaşıyorlar, yoksa bunlar bilâkis daha yeni, daha sol bir hareketin darbesile mi vatan topraklarından kovulmuşlardır? Filvaki Hüseyin Cahit Bey:

---

(1) Fikir Hareketlerinin yine bu en son nüshasında Sforza'nın, eski İtalyan liberal kabinesinin siyaseti doğru olup, bilâkis faşizmin yanlış siyaset güttüğüne dair makalesi münderiçtir!.

— Evet. Eski liberalizm, çok âlâ bir şeydi. Ondan yeni, ondan mükemmel dünya yüzüne bir şey gelmemiştir ve gelmiyecektir!

diyecektir amma, biz artık bu kadarını ciddiye almayız ve bu sözleri de sanki Nitti veya Cioletti'den Fikir Hareketleri sahifelerine usulen nakil ve tercüme olunmuş mümasil cümlelerden biri telâkki eder, geçeriz.

Maamafih âşikâr bir şeydir ki, matbuat cephesinde yer almış bir Türk münevverinin, Türk vatandaşlarına yabancı bir memleketin yeni rejimini tlkin etmesi ne kadar münasebetsizse eski rejimi müdafaa etmesi de o kadar manasızdır. Bize rejim itibarile hem eski İtalya, hem yeni İtalya, hem eski Rusya, hem yeni Rusya, hem eski Fransa, hem yeni Fransa o kadar yabancıdır. Mussolini kabinesi mi İtalya için faydalıdır, yoksa Nitti kabinesi mi? Fakat Hüseyin Cahit Bey! 1934 Türkiyesinde Türk okuyucusuna sunulacak daha yakın bir şey bulamadınız mı? Yoksa fikir ve fikir hareketi denilen şeyin kıymetini bu kadar ucuzlatmak vatana yeni bir himetiniz mi olacaktır?

●

Maamafih Hüseyin Cahit Beyin yazı taktiği lâyıkile bilinirse «Fikir Hareketleri» nde haykıran ruhun hakikî hedefi daha iyi anlaşılır. Bu taktik, Hüseyin Cahit Beyin kendisine ve belki de başkalarına pek mürekkep görünebilir. Fakat hakikatta bunun mekanizması gayet basittir: Başkasının dilile ve başkasından bahseder gibi yaparak muhatabına veya muhitine kendi ruhi tehevvürlerini haykırmak!

Hüseyin Cahit Bey bu taktiği hem şahsî münakaşalarında, hem fikir telkinlerinde kullanır. Meselâ şu cümleleri okuyalım: (1)

«Türk inkilâbının ideolojisi... Türk münevverini pek cezbedecek bir mevzu. Bir tarafta Kadro.. Diğer tarafta her inkilâpta görülen bir takım «arriviste şarlatanlar...

«Maamafih bu şarlatanlık bir takım hünerli suretlerde yapılmak isteniyor.

«Meselâ pek hassas ve uyanık olan milliyet hislerimizi gıcıklamak yolu...

«Herkesten üstün olmak için kimseye benzememek arzuları...

«Bütün cihana örnek ve önayak olmak arzuları...»

Siz şimdi ağyarından tecrit olunmuş bu satırları okuduktan sonra Hüseyin Cahit Beyin şarlatanlık dediği şeyi neye mal edersiniz, Kadroya mı? Yoksa «Diğer taraftan her inkilâpta görülen bir takım arriviste şarlatanlar»a mı? Yoksa inkilâbımızın başka inkilâplara benzememek, cihana örnek olmak vasıflarına mı? Aşikâr bir şebeke bu cümlelerde «Diğer taraftan bir takım şarlatanlar» sadece hedefi ve maksadı perdelemek için kullanılmış ve maskedir ve bu maske arkasından Hüseyin Cahit Bey filvaki evvelâ Kadroya, fakat onun da arkasından sevmediği ve benimsemediği bütün yeni mefhumlara haykırıyor.

Ayni taktik zahiren Türkiye ile niç alâkadar değilmiş gibi görünen ve bir takım hüviyeti meşkûk ecnebilerin imzalarını taşıyan yazılarda da ha-

(1) Fikir Hareketleri. Sayı 37.

kimdir. Bakarsınız ki bir ecnebi yazısı Fikir Hareketleri sahifelerinde ya liberalizmi, ya parlamantarizmi müdafaa eder. Ya liberal demokrasilerin lehinde, ya diktatörlüklerin aleyhinde bulunur. Filvaki bütün bu yazılar, başka memleketlerde ve başka memleketler için yazılmıştır. Hattâ İstanbulda neşrolunan bir mecmuada nasıl yer bulduğuna da hayret edersiniz. Fakat hayır! Bu işin sadece zahiridir. Hakikatte bu sahifelerde konuşan Hseyin Cahit Beyin öz ruhudur ve bu ruhu bizde anlıyanlar, benimsemiyenler, hattâ koruyanlar yoktur denemez. Fakat bütün bunlara rağmen şu da hakikattır ki bu telmih ve micaz sanati şarkta yeni değil, eskidir. Hattâ bizzat Hüseyin Cahit Bey gençliğinde, o zaman hem Meşrutiyet hareketine, hem de bizzat şahsına karşı kullanılan bu kötülemiş tenkit tarzına karşı uzun zaman mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştı. Şimdi aynı taktiğin kendileri tarafından bugünün şartlarına karşı bir silâh gibi kullanılması, her şeyden evvel Hüseyin Cahit Bey hesabına hazindir.

Türkiyede en büyük ve en emniyetli kredi kaynagı devlettir ve yeni bir devlet kredileri siyaseti, yarınkı maliye plân ve siyasetimizin de mucizeli unsuru olacaktır.

İçtimaî Zihniyet.

«İçtimaî şekiller mi içtimaî zihniyeti doğurur, yoksa içtimaî zihniyet mi içtimaî şekillerden daha evvel doğar» meselesi, son asırdaki bütün ihtiraslı fikir araştırmalarının hemen hemen mihveridir denilebilir. Fakat içinde yaşadığımız devir, ilmin bu objektif fikir mevzuuna şimdi yeni bir istikamet verilmesini zarurî kılıyor: ister içtimaî şekiller içtimaî zihniyeti doğursun, ister içtimaî zihniyet içtimaî şekillere vücut versin, bugünün hareket adamı için asıl olan, hem içtimaî şekilleri, hem içtimaî zihniyeti, kendi cemiyetinin talep ve ihtiyaçlarına göre bizzat tesis etmektir.

Bunun içindir ki şimdi dünyanın her yerinde, hem içtimaî şekillerin, hem içtimaî zihniyetin yaratılması işi, muayyen bir plân dahilinde, hâkim ve müdebbir bir kuvvetin iradesine tâbi kılınmaktadır.

Bu bir vaziyettir ki, cihanın bugünkü gidişinde geri kalmamak istiyen her cemiyetin menfaati ona intibak etmekten ibarettir.

Yeni Türkiyenin, içtimaî zihniyetinin teşekkülünde müessir olan bütün vasıtaları, yani matbuatı, radyoyu, filmi ve diğer her nevi telkin vasıtalarını yeni bir kanunla devletin sistemli kontrolü altına alması, hem içtimaî müesseseleri, hem içtimaî zihniyeti yeni esaslara göre yaratmak hamlesinin bizim memleketimizde de bir tezahürü idi. Bu hareket her nedense bir kısım münevverlere demokratik, diğer bir kısım münevverlere de anti-demokratik bir hareket olarak göründü. Halbuki bizim anlayışımıza göre bu hareket sadece inkılâpçı bir harekettir.

Evvelâ şu itibarla inkılâpçıdır ki, bütün ondokuzuncu asır imtidadınca devlet otoritesinin haricinde yaşadığı kabul olunan bütün telkin şekillerini ve vasıtalarını, devletin vasıtasız kontrolü altına almıştır. Saniyen bu hareket şu itibarla da anti-demokratik değildir ki, onun bütün mevzuu, «halk»ı, halkın zihniyeti ve ahlâkı üstünde zorbalıkla tahakküm eden ve başıboş yaşıyan bütün zararlı telkin ve tesir şekillerinin istibdadından kurtarmaktır.

Yeni kanun, cihanın bütün ileri hareketlerine damgasını vuran yeni bir zihniyetin ifadesidir. Şimdi bu zihniyetin yeni bir şekil ve teşkilât ile de tamamlanması lâzımdır. Yani devlet emrinde film, devlet emrinde radyo ve halkın menfaatlerini birinci plânda tutan devlet emrinde matbuat, devlet emrinde güzel sanatlar... ve saire.

Filhakika biz filim ve radyo sanayiinin, bütün matbuat cihazlarının bugünkü şartlar altında devlet mülkiyeti altına geçmesini ameli bulmıyoruz. Fakat gerek film, gerek radyo, gerek diğer neşir vasıtalarında inkılâpçı zihniyetin ve devletçilik disiplininin kayıtsız ve şartsız hâkim olması için bir mani de düşünemiyoruz. Çünkü evvelâ bu vasıtalar, inkılâpçı zihniyetin her an kuvvetli, zinde, uyanık ve müteaddi olmasına bağlıdır. Bunun içindir ki biz yeni kanunun manasında, Büyük Meclisin yeni ve inkılâpçı bir hamlesini görüyor ve onun bütün tekemmül ve tatbik hamlelerinin de ayni şümullü hızla ilerliyeceğine inanıyoruz. Ş. S. ...

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

32

AĞUSTOS
1934

İÇINDEKİLER:

KADRO

1789 ihtilâlinin mezarı başında.	Şevket Süreyya
Demiryolu tarife siyasetimizde inkılâp.	Dr. Vedat Nedim
Garpta sermaye terakümünde müstemlekelerin rolü.	İsmail Husrev
Sanayide norm ve kalite meselesi.	M. Şevki
Taymis kıyıları.	Burhan Asaf
Emperyalizmin telâşı.	
Orta Avrupa.	
Yapı heyecanı.	M. Şevki
Bir «kıymet» kendini vadediyor.	
Dünya piyasasına bir bakış.	

KADRO

Osmanlının, kafasının içi de bir açıkpazar idi. Milletin öz varlığına dayanmıyan idaresinde, uzun zamanlar, islâm teokrasisi ile islâm skolastistiğinin arap - acem kırması dili, enderun lehçesi hâkim oldu. Daha sonraları, garbın maliye ve iktisadı ile beraber fikrî hegemonyası da hâkim olunca, garp softası Osmanlı ile şark softası Osmanlı arasında, bir mücadeledir başgösterdi. Devletin idaresinde ve milletin mukadderatının tayininde olduğu gibi, dil meselesinde de, tavizler, bu iki yabancı softalık arasında yapıldı. Dil meselesinde de, Devletin garba teslim olması nisbetinde kuvvet bulan garp hayranları, ötekileri sürüp geriye tıktılar. Bütün «Edebiyatı cedide» mektebi ile Meşrutiyet devri osmanlıcası, bu çarpışmanın hem hikâyesi hem de neticesidir.

●

Bir dil, mekân ve zaman içindeki içtimaî bir halin ifade ve anlaşma vasıtalarından biridir. Bu içtimaî hal, eski lâtince ve yunancada olduğu gibi, ölmüş olabilir. O zaman, o halin ifade vasıtalarından olan dil *de ölmüştür. Fakat bu içtimaî hal tamamile ölmüş ve tarihe karışmış olmaz da sadece bir soysuzlaşmanın arazını ihtiva eder. O zaman, böyle bir halin ifade vasıtası olan* dil *de soysuzlaşmış demektir.*

Bütün mal ve fikir mamulâtına açıkpazar vazifesi gören Osmanlı cemiyetinde, inkâr edilemez ki, dil, içtimaî hale tıpatıp uygundu. Osmanlı cemiyeti kendi muasırı olan medeniyetin şartlarından nekadar mahrum idi ise, Osmanlıca da, bu şartları ifade edebilmek imkânlarından onisbette mahrum idi. Nasıl islâm teokrasisine intibak edebilmek için, evvelki asırlarda, bir yığın arapca kelime ile beraber bunların kaidelerini de almağa mecbur kalmış ve buna bir de acemce kanat ilâve ederek Türk dilini arapca ve acemcenin müşterek bir nüfuz mıntakası kılmış ise, Osmanlı, Avrupa medeniyetine intibak zarureti ile karşılaşınca, ayni şahsiyetsizliği göstermiştir. Yani, birçok frenkçe kelimeler ile beraber

frenk şivesini de diline kabul edivermiştir. Ve Türk dilinde «konfor» ile «neuzubillâh» tıpkı sokakta «Düyunu Umumiye idaresi» ile «Babı-Meşiyhat» gibi yanyana yaşamıştır.

●

İşte İkinci Büyük Dil Kurultayı «Öz türkçe» davasını böyle tarihi bir bakımdan kucaklamağa ve halletmeğe çalışan bir teşebbüstür. Alaturka *ile* Alafranganın *her ikisini de kapıdışarı ederek* Türk ve Türkçe *olanı bütün şahsiyetile meydana çıkarmayı gaye bilen millî kurtuluş inkılâbı, besbelli bir şey ki, dil meselesini de ancak «maziye doğru köklü ve istikbale doğru şamil» bir şekilde halledebilirdi. «Maziye doğru köklülük» ü kelimeleri ve kaideleri, bizi en eski Türk kültür vesikalarına kadar götürmek kabiliyetine malik olan bir dil; «istikbale doğru şamil» liği ise kelimelerindeki iştikak ve tasrif kabiliyeti ve sarf ve nahiv kaidelerindeki intibak kabilyeti sayesinde bu asrın her türlü ihtiyaçlarını ifade etmeğe muktedir olan bir dil temin edecektir.*

●

Görülüyor ki «Öz türkçe» davası, bir dilin evvelâ lûgat bünyesi itibarile ondan sonra da sarf ve nahiv bünyesi itibarile, kısaca, baştan aşağı yaratılması meselesidir. Şimdi, her dilin, ancak iyi kötü mevcut bir dile dayanarak geliştiği düşünülürse, Dil Kurultayı'nın cihan tarihi bakımından dahi nekadar eşsiz bir davayı üzerine almış olduğu anlaşılır.

1789 İhtilâlinin mezarı başında.
I.

Şevket Süreyya.

İnkılâpları daima kahramanlar yapar, idealistler yaşatır, fakat iş adamları (1) yer, bitirir. On dokuzuncu asrın ve zamanımızın hemen bütün demokrasilerinde maalesef tecelli eden bu hazin kaidenin en billûrlaşmış misalini görmek istiyenler dünkü ihtilâlci Fransa ile bugünkü Fransız demokrasisini tetkik edebilirler.

Dünkü Fransız ihtilâli yeni bir cemiyet görüşüne dayanıyordu. Bu görüş, cemiyetten doğan, fakat sonra cemiyete tefevvuk ve tahakküm eden bütün içtimaî kuvvetlere karşı «Akıl»ın, «Makul»un, yani *hür, adil ve müsavi insanlardan* müteşekkil yeni bir cemiyetin müdafaasını yapıyor, bilhassa asalete, din ve dünya aristokrasisine karşı ateş püskürüyordu.

İçtimaî menşeleri itibarile bilhassa on sekizinci asrın materyalist filozoflarına dayanan bu yeni *cemiyet görüşü* de, esaslarını daha âlemşümul ve daha *küllî* bir *dünya görüşünden* almıştı. On yedinci hattâ on altıncı asırlarda Avrupada başlıyan ve kilise iskolâstizmine karşı *maddeyi, tabiat kanunlarını* koyarak *beşer idrakinin* bu kanunların tetkikine dayanması lâzım geldiğini müdafaa eden *tabiiyecilik ve maddiyecilik* Fransız ihtilâlinin temsil ettiği içtimaî fikirler için de (2) hakikî bir mesnet olmuştu. Bu mesnet bir taraftan kilise iskolastizmini çürütmek suretile kilisenın müdafaa ettiği papas ve asılzade otoritesinin de tabiatile sarsılmasını zaruri kılmış ve diğer taraftan da ovakte kadar ancak

(1) Burada iş adamlarından kasdolunan tip, hemen bütün demokrasilerde türemek imkânını bulan ve Devlet kudret ve salâhiyetlerini şahsî menfaat endişelerine alet ederek bütün kitleler karşısında devletin haysiyet ve itıbarını zedeleyen insan tipidir.

(2) Yalnız Fransız ihtilâlinin değil, ilmî sosyalizmin dünya görüşünü teşkil eden diyalekitik materyalizmin de ayni kaynağa vardığını ayrıca işaret etmek lâzımdır,

passif bir mevzu olarak alınan *halk'ta, halk saltanatına, demokrasiye* karşı tabiî bir hareket uyandırmıştı.

Bu suretle evvelâ eşyanın tabiatından ve cemiyetin varlığından doğan halk saltanatı hareketi, fikrî rehberlerinin, idealist mütefekkirlerin dimağında işlene işlene, nihayet Fransız ihtilâlinde «Beşer hukuku» şeklinde tam formülünü ve tatbik siyasetini buldu.

Bu itibarla Fransız ihtilâline, mukaddes tanılan ve mukaddes ilân olunan *yeni mefhumlar etrafında* ve *yeni mefhumlar için* yapılan bir harekettir denilebilir. Bu hareketi mütefekkirler besledi, kahramanlar başardı ve idealistler yaşattı.

●

Fransız ihtilâli bir takım *mefhumları* mukaddes tanıdıkça ve mukaddes ilân ettikçe mistiğini (1) muhafaza etti ve onları yaymak istedikçe de önünde Avrupanın bütün kapalı kapılarını kendisine acık buldu. Her tarafta kilisaya ve asalete karşı hürrivetin ve halk saltanatının - bittabi ovakitki manasile - rüyasını gören halkcı veva münevver unsurlar, *ihtilâlin rehber ordularını* ümitle beklediler veya ümitle karşıladılar.

Paris ihtilâlcilerinin hevecanı hudut asırı hürrivetcilerin ümidile de birlesince de 1789 ile bilhassa 1793 arasında Avrupada tarihin en güzel manzaralarından birisi doğmus oldu. Adeta ilk peygamberlerin dinlerinden sonra ilk defa hudutları asan, ırkları ve illeri avrı insanları ilk defa avni dilekle coşturan yeni bir beynelmilel fikir istilâsı hareketi basladı.

Hüküm edenlerle hüküm edilenler; kilisaya ve asalete karsı halk dalgaları yeni dünyanın taliini tavin icin her tarafta karsı karşıya geldiler. Papa, Alman monarsizmi ve daha sonra Rus despotluğu Fransız krallarile avni menfaat birliği üstünde bütün din ve dünya kuvvetlerini hür, âdil ve müsavi insanlar cemiyetini müdafaa için ayaklanan halk dalgalarına karşı sürdüler.

Bu çağ, Fransız ihtilâlinin asîl ve güzel çağı idi. Çünkü onun bir

(1) Mistik kelimesinin Türkce karşılığını bulamadım ve dilimizin köklerinde hiç şüphesiz mevcut olan karşılığı buluncaya kadar da bu kelimeyı aynen kullanmamı tercih ettim. Burada Mistik den kasdolunan mânâ, Sırrî akideler dediğimiz inanışlar ve duyuşlardır.

mistiği ve antuzyazmi (1) vardı. Onun mukaddes tanıdığı, mukaddes ilân ettiği fikirler ve mefhumlar vardı. Onun vaad ettiği ve tahakkuk ettirmek için de uğrunda mücadele ettiği yeni ve *beşerî* şeyler vardı. Bugün biraz dikkat olunursa görülür ki Fransız ihtilâlinden kalan her güzel va asîl hatıra 1789 - 1793 arasındaki zaman fasılasına aittir. Hattâ tam manasile Fransız ihtilâli ancak dört sene yaşamıştır denilebilir. Filhakika bu kısa, sert ve kanlı devirde bir Birinci Napolyon, bir Ceneral Galiffet, bir Thiers veya Galièni ve nihayet bir Tardieu veya İstaviski yoktur. Fakat bütün bunlar olmadığı içindir ki 1789 ile 1793 arası yalnız Fransızların değil, bütün insaniyet tarihinin asîl ve mukaddes malıdır. Vakıa bugünkü Fransız müzelerinde bugünkü Fransızlar, Mirabeau'nun, Danton'un, Robespierre'in, Sain-Just'un hatıra ve yadigârlarını ya bir Napolyon devrinin, ya onu takip eden taklit krallıkların ham ve manasız eşya hamuleleri arkasında dağıtmak, kaybetmek ve unutturmak için her şeyi yapmışlardır. Hattâ bugünkü Fransada On dördüncü Lui bile 1789 ile 1793 arasındaki devirden daha ziyade ayaktadır. Fakat bizim bugünkü Fransa ile hiçbir fikir ve mukadderat iştirakimiz yoktur. Biz Fransız ihtilâli dediğimiz zaman, asalet unvanlarile sırmalardan ve bir takım meşhur fahişelere ait eşya ve hatıralardan bir veba nefreti duyulan dünkü 1789 - 1793 Fransasını anıyoruz. O Fransayı anıyoruz ki bugün onun mukaddes tanıdığı mefhumlar unutulmuş, hatıraları ve yadigârları her tarafta arka plâna sürülmüş, yahut ta bugün iki franklık duhuliyelerle haraç, mezat satılığa çıkarılan tairhî hatıra ticareti içinde her türlü sırrından ve güzelliğinden tecrit olunup gitmiştir.

●

Dünkü Fransız ihtilâline mukaddes tanılan ve mukaddes ilân olunan mefhumlar uğrunda ve bu mefhumları tahakkuk ettirmek için yapılan bir hareket denilebilir demiştik. Bugünkü Fransız demokrasisi de, ihtilâlin mukaddes tanıdığı ve mukades ilân ettiği bütün mefhumlara karşı, bir reaksiyondan, hattâ menfur bir hiyanetten başka bir şey değildir.

Filhakika Fransız ihtilâlinin müdir Fikirlerinden çoğu esasen

(1) Devamlı bir şevk ve heyecan. Büyük halk hareketlerindeki coşkun ruh haleti.

utopist (1) mebdelere istinat eden fikrî kategoriler olduğu için bunların hâdisatın seyri içinde şekil değiştirmesi esasen mukadderdi. Zaten bizzat bu fikrî mahsullerin anası olan *akıl* mefhumu bile ihtilâlden önceki devrin Fransız filozoflarında, ferdî idrâk kemalinden başka bir mana ifade etmiyordu. Ferdî idrâkde kemal, filvaki ferde - bittabi kendi ölçülerine göre - *en doğru, en makulü* düşünmek imkânını verir, fakat maddenin hareketinden mücerret olarak düşünülen bu doğru ve makul nizam, cemiyetin zaruretlerine çarpınca derhal şeklini değiştirir, gider.

Fransız ihtilâlinde de olan şey böylece, mücerret hakikatin, hâdisatın zaruretleri içinde tereddisinden başka bir şey değildir. Fakat bugün bizim için asıl olan şey ihtilâlci Fransa ile Fransız demokrasisinin karşılıklı müşahedesidir. Çünkü bu müşahededе bizim, bizzat kendi inkılâbımızın sıhhati ve selâmeti hesabına alacağımız dersler ve hakikatler vardır.

●

Bir ihtilâlin zevali, onun kendi mistiğini - Sırrî akidelerini - ve antuzyazmını kaybetmesile başlar. Bu hal Fransız ihtilâlinde hattâ 1793 den itibaren baslamıştır denilebilir. Fakat Napolyon harplerinin askerî galibiyetleri bu heyecanı ihtilâlle hiç alâkadar olmıyan bir sahada 1814 e kadar sürükledi. Bugünkü Fransız demokrasisi ise, artık hiçbir mistiği kalmıyan bir şeydir.

Maamafih Fransız ihtilâlinin bugünkü kaba ve çıplak küçük burjuva endividualizmine geçişi okadar anî olmamıştır.

Fransada ihtilâl, mistiğini kaybedince, evvelâ mefhumlarına iltica etti ve Fransız ihtilâline rehber olan müdir fikirler heyecan ve sır sahasından üniversite kürsülerine intikal ederek hattâ bütün on dokuzuncu asır müddetince, Fransa harici milletler için örnek olan bir fikrî mesai devri başladı. *Hâkimiyeti milliye mefhumu, mülkiyet mefhumu, matbuat hürriyeti, mukavele hürriyeti* ve saire mefhumları bu asrın bilhassa ilk üç rubunda tedvin edilmiş sistemler haline getirildiler.Fakat on dokuzuncu asrın son rubunda ve bilhassa yirminci asrın harbe takaddüm eden senelerinde bir sıra iskandallar ve tereddi âmilleri Fransız demokrasisi-

(1) Utopya maddî şartlardan ve imkânlardan mücerret olarak düşünülen şey. Hayal.

nin bünyesini tahrip edince bu demokrasi, artık kendi dahilinde hiçbir esrarlı manası kalmıyan bu mefhumların, âleme karşı ticaretine girişti ve dahilde istihlâk kabiliyeti kalmıyan demokratik mefhumlar emtiası haricî pazarlara sürüldü.. Çünkü Fransada Parlamantarizm diskredite olurken Fransa haricinde birçok milletler için, meselâ bizzat harpöncesi Türkiyesi için hattâ sathî bile olsa bir parlamento haylı henüz siyasî bir mefkûre teşkil ediyordu. Zaten Fransız ihtilâli tarafından temsil olunan ve fakat Fransada artık manası kalmıyan birçok mefhumların ve prensiplerin, bazı Fransa harici memleketler için el'an tazeliği, o memleketlerin bu geri kalma halinden gelir.

Umumî harpten sonra Fransa demokrasisinin, mefuhm ticaretinin mekanizması da artık diskredite oldu, fakat bu defa da tarihî hatırat ticaretine girişildi. Şimdi Fransa baştan başa bir müzedir ve bu müzenin her kapı veya pençeresinde iki frank duhuliye mukabilinde Fransız inkılâbının hatıraları ziyaretçilere haraç, mezat satılır.

Bu ticaretin son katrasına kadar mehvettiği şey her şeyden evvel, Fransız ihtilâl veya inkılâbının mistiği olmuştur.

Şimdi Fransada hiç kimse size, Fransız ihtilâlinin müdir fikirlerinden, hâkimiyeti milliyeden, parlamantarizmden, matbuat hürriyetinden ve saireden bahsetmez. Çünkü yine Fransız demokrasisinin makûs mekanizması sayesinde bu şeyler Fransada ne kadar kabilse okadar gülünç hale getirilmişlerdir.

Hükûmet otoritesi ancak alay edilmeğe, parlamento ancak küfür edilmeğe, matbuat ancak kirli maksatlar için istifade edilmeğe değer ve kıymetleri ancak bu bakımdan mütalea edilebilir zavallı varlıklar haline getirilmişlerdir.

Staviski işinde hâkimin:

— Müttehem kalkınız

diyince müttehem sandalyesinden Fransız Meclisi Meb'usanının kalktığını tasvir eden bir karikatürü hatırlarsınız. Bu karikatür bugünkü Fransada parlamento telâkkisinin küçük bir tezahürüdür. Bu tezahürleri adım adım sokaklarda bile takip etmek kabildir. Panteonun duvarlarına Staviski'den rüşvet alan nazırlarla meb'usların aldıkları miktarları gösteren müfredatlı

listeler asılmıştır. Yeni neşrolunan bir kitapta ise meclis azalarından her birinin hangi sanayiin ücretli adamı olduğu ilân olunmaktadır. Staviski işinde müttehem olanların yüzüne Tardieu:

— Hırsızlar!

diye bağırırken onların bu ithamlara karşı buldukları müdafaa silâhı basittir. Bunlar Tardieu'ye:

— Canım bizi neye itham ediyorsun? diyorlar. Sen de benzin sanayiinin adamı değil misin? Ve o sayede zengin olmadın mı?

●

Fransada iş adamları Fransız inkılâbını kuşa benzetince iş ve küçük burjuva psikolojisi şimdi Fransanın son asîl temayüllerini de mahvetmek için dalga dalga çalışıyor. Bence Fransız milletinin inkılâp mistiğini kaybetmesi onun artık telâfi edilmesi kabil olmıyan en büyük kayıbı olacaktır. Şimdiki Fransız iş pesikolojisinin bütün ruhu, kiliselerin, müzelerin ve tarihî âbidelerin kapılarında görülmemiş bir bayağılıkla işliyen duhuliye gişelerinde tecessüm etmiş gibidir. Meselâ *Invalides* müzesini gezeceksiniz. Buraya iki kapıda iki defa duhuliye vereceksiniz, fakat ayni yerde Napoleonun mezarını görmek için üçüncü duhuliye lâzımdır. Fakat Napoleonun mezarını üstten değil de yandan görmek isterseniz dördüncü defa bilet almak icap eder. Fakat bu da kâfi değildir. Kapıyı açana, kapıyı kapıyana, size rehberlik edene veya etmiyene, kapılarda sizi yolunuzdan çeviren dilenci kutularına kesenizi boşaltmak mecburiyetindesiniz. Halbuki Invalides'in, Panteonun, Versailles'ın tavanlarını ve kemerlerini örümcekler kaplamıştır.Buraları görmek için geçtiğiniz cenderelerdeki his ve ruh zedeleyici küçük burjuva ahlâkı zaten sizi duymak istediğiniz bütün ulvî temayüllerden tecrit ederken dekorların bu metrük ve bakımsız manzarası büsbütün duygularınızı sarsar. Zannedersiniz ki *ihtilâlFransası üstünde bugünkü Fransızlar adeta bir takım yabancı müstevlilerdir.*

●

Halbuki bir ihtilâlin mefahiri ve yadigârları onu yaşatmak ve derinleştirmek mecburiyetinde olan müteakıp nesillerin en canlı terbiye vasıtası olmalıdır. Bu terbiyenin ruhlara isalesi için en emin kanal ise ihtilâl yadigârlarının mistik havasıdır.

Halbuki bugünkü Fransada evvelâ 1789-1793 devri arka plâna sürülmüştür. Eğer bugünkü Fransada On dördüncü Lui Mirabeau'ya, Danton'a, Robespierre'e nazaran daha ziyade ayakta ise bunu hattâ biraz da harpten sonra Amerikalıları eğlendirmek vazifesini kendisine en büyük iş edinen Avrupanın müstereddi zihniyetine de atfedebiliriz. Öyle ya, mademki Amerikalı On dördüncü Lui veya Napoleon'u seyretmekten daha ziyade hoşlanıyor, o halde ona Danton veya Robespierre'i niçin anlatmalı!

Fakat bu, tarihî heyecanından ve sırlarından tecrit etme ameliyesi nereye varabilir. Bunun hududunu bilemeyiz. Çok muhtemel ki yarın Fransada bir Staviski müzesi de açılsın. Çünkü bir Madam Dubarry'nin tarağı, yahut bir Marie Antoinette'in korsası gibi bir Staviskinin yatağı veya kasası da Amerikalıları eğlendirebilir. Fakat insaniyet tarihinin bir hâdisesi olmak itibarile nihayet insaniyetin bir malı olan Fransız ihtilâlinin, bizzat hepimizin ruhları üstündeki asîl kahramanlık tesirleri insana onu özlettiriyor ki, bu ihtilâlin yadigârları ve hatıraları bugünkü Fransız zihniyetinin bayağı ve pazarlıkçı tasallutundan kurtulsun.

●

Fransız ihtilâli mefhumlarının Fransadaki tereddisi ve bu ihtilâlin hatıraları üstünde yürütülen kaba ticaret, Türk inkılâbının havasında yaşıyan bir insan olarak bana inkılâbımızın ideoloji ve antuzyazim sahasındaki geniş işlerini bir defa daha düşündürdü.

Bir defa daha inandım ki, inkılâbımızın ideolojik unsurlarını, iş adamlarının her türlü menfaat spekülâsyonlarından münezzeh ve her türlü tagayyürden salim bir şekilde işlemek ve inkılâbımızın hatıralarını yarına bütün asaleti ve kudsiyetile nakletmek vazifesi bugünkü Türk münevverinin en mühim inkılâp vazifelerinden biridir.

— Paris —

Demiryolu tarife siyasetimizde inkılâp.

Dr. Vedat Nedim.

Millî iktisadiyatımızın ihtiyaçlarına ve zaruretlerine ayak uyduran dinamik bir tarife siyasetinden mahrumduk.

Nafıa Vekili Ali Bey, 6 ağustos tarihli beyanatında eski tarifenin taşlaşmış kalıpları içinde âdetâ tıkanıp bunalan insan ve mal nakliyatının canlı ve manalı bir tasvirini yaptılar.

Bunun böyle olduğu bilinmiyen bir şey değildi. Herkes demiryolu tarifelerimizin hayatî zaruretlerle bir tezat teşkil edecek kadar aykırı ve aşırı olduğunu tasdik etmekte birleşiyordu. Fakat hiç kimse, bu sahada bir değişiklik yapmağa cesaret edemedi. İş başına geldiği gündenberi doğru ve iyi olanı tatbikte bir an tereddüt etmiyen enerjik Nafıa Vekilimiz, tarife siyasetimizde de lüzumlu olanı yapmaktan çekinmedi. Ve devletçi demiryolu siyasetimizi, inkılâpçı ve dinamik bir tarife siyasetile çiftleştirdi.

Bu herşeyden önce bir inkılâpçılık dersidir: İnandığını yapmak!

●

Nakliye tarifeleri, bir insanın veya bir malın bir yerden bir yere nakli hizmetine mukabil alınan bir ücrettir. Bu itibarla hususî bir demiryolu kumpanyası tarifelerini tespit ederken şu gayeyi güder:

Her ünite üzerinden ve her hizmet için sermayesine mümkün olan azamî kazancı temin etmek..

Bunun içindir ki, memleketimizde henüz nümunelik olarak kalma bir kaç ecnebi kumpanyasının nakliye tarifelerinde ayni inkılâpçı değişikliklerin yapılmasını bekliyemeyiz.

Devlet işletmesinde bulunan demiryollarının tarife siyaseti ise ünite üzerinden değil,

hacim üzerinden kazanç yapmak imkânlarına göre tespit edilir.

Çok mümkündür ki, yeni tarife üzerinden, meselâ balık nakliyatı kârsız olsun. Fakat yeni tarifelerin harekete getireceği insan ve mal nakliyatının hacmi, bazı üniteler üzerinden yapılacak zararı karşılıyacak kadar genişliyecektir. Hiç olmazsa bu, ümit ediliyor.

Devletçi bir tarife siyaseti bu riski üzerine alabilir. Ve almak mecburiyetindedir. Çünkü tarife siyaseti, millî hudutlar içinde insan ve millî pazarlar içinde mal nakliyatının en mühim manivelâsıdır.

Tarife siyasetinin bu veya şu hat üzerinden tespiti, bir memlekette insan ve mal hareketinin ağırlaşmasına ve hattâ durmasına sebep olabilir.

Tarife siyaseti, ayni zamanda ihracat mallarımızın rekabet kabiliyeti üzerinde de müessir olan başlıca âmillerden biridir. Çünkü tarife, fiat teşekkülünün mühim bir unsurudur.

●

Türkiyede fiat teşekkülü itibarile vahdetli bir millî pazar yoktur. Yurdumuzun bazı mıntakalarında bazı mallar için sırf bolluk ve müşterisizlik yüzünden aşağının aşağısı fiatlar istenirken, bazı mıntakalarında ise ayni malların fahiş denecek fiatlarla satılması, bu malların ucuz yerden pahalı yere akmasını temin edecek ve bu suretle bir fiat muvazenesi kuracak kanalların tıkalı olmasından ileri gelmektedir.

İşte, yeni tarife siyaseti bu kanallardan birini açıyor.

Beklenilen netice elde edilecek midir?

Devletin nakliye tarifelerinde fedakârlık denebilecek nispetlerde ucuzluğa gitmesinden maksat, bir taraftan müstahsilin, diğer taraftan da müstehlikin menfaatini temin etmektir.

Müstahsilin maliyet fiatından aşağı veya pek az bir kârla satması ve müstehlikin ucuza mal alamaması devam eder de, devletin bu fedakârlığından yalnız aradaki mutavassıtlar faydalanırsa yazık olur.

Meselâ, büyük şehirlerimizin sebze ve meyva ticaretine hâkim olan sayılı bir kaç kabzımalın bu fırsattan da kendi menfa-

atlerine istifade etmek istiyecekleri muhakkak gibidir. Nasıl ki, oktruvanın kalkması, okkanın kiloya tahvili fiatlarda hiç bir değişiklik yapmadıysa, tarifelerin indirilmesinin de perakende fiatlar üzerinde müspet bir tesir icra etmemesinden korkulur.

Burada b e l e d iy elerimize mühim bir vazifenin düştüğü görülüyor:

K a b z ı m a l h a k i m i y e t i n e k a r ş ı m ü c a d e l e e t m e k. *Eğer bu yapılmazsa, şehirlerde istihlâk hacmi artmaz. İstihlâk hacmi artmayınca demiryollarımız üzerinde münakale hacmi de artmaz. Münakale hacmi artmayınca da tarife tenzilâtını devlet bütçesine bir yük olmak tehlikesi baş gösterir.*

Kabzımallar da, tıpkı hususî demiryolu kumpanyaları gibi, h a c i m üzerinden değil, ü n i t e üzerinden kârlarını çıkartmağı düşünürler.

Onun için meselâ, karpuzun veya bamığın bol olduğu zamanlar, bunları ucuza satıp hacim üzerinden değil, denize döküp ünite üzerinden kazanmağı tercih ederler.

Halbuki tarife siyasetimizde son yapılan inkılâp, münakalât hacminin genişlemesini artmasını, yükselmesini istihdaf eden bir harekettir.

Bu harekete e n g e l olacak olanları tez elden bertaraf etmenin çarelerini zamanında araştırmalı, bulmalı ve tatbik etmeli. Onun için büyük şehirlerimizin belediyeleri, derhal Devlet Demiryolları idaresile temasa gelerek yer, yer müşterek bir mücadele programı hazırlamalıdır.

B i z c e b u n u n b a ş ç a r e s i b e l e d i y e l e r i n D e v l e t D e m i r y o l l a r ı n d a n t e m i n e d e c e k l e r i v a g o n l a r l a k e n d i h e s a p l a r ı n a v e y a h u t k u r a c a k l a r ı k o o p e r a t i f l e r h e s a b ı n a m a l g e t i r t i p p a z a r a s a t ı c ı o l a r a k ç ı k m a l a r ı d ı r.

Belediyeler sebze, meyva ve balık ticareti yapabilir mi? Niçin yapamasınlar? Telefonculuk, tramvaycılık, elektrikçilik yapan

ve yapmağa hazırlanan bir belediye sebze, meyva, balık ticareti de yapabilir ve yapmalıdır.

İdareci belediye, yerini *işçi* belediyeye terkediyor.

●

Tenzilâtlı tarifelerin *ihracat* mallarımızın *rekabet* kabiliyetini arttıracağı da şüphesizdir. Yalnız burada da müstahsilin ya hiç, ya kâfi derece faydalanmamasından korkulur. Halbuki müstahsilin malı için eline daha fazla para geçmesini temin etmek her bakımdan bir zaruret halini almıştır.

Bir taraftan Devlete karşı vergi borcunu ödeme kabiliyetinin, diğer taraftan da pazarda alıcı vasfının artması bakımından müstahsilin kazançlı satışlar yapması şarttır.

Sanayileşen Türkiye, alım kabiliyeti yüksek bir müstehlik yığınına muhtaçtır.

Üzüm müstahsiline karşı *kartelleşen* tacir, nasıl ki; bu sene müsait cihan fiatlarına rağmen iç fiatları düşürdiyse, tenzilâtlı tarifenin nimetlerini de yalnız kendisine hasretmek isteyecektir. Bu tehlikenin de önüne geçmeliyiz.

Müstahsili mecburî istihsal ve satış kooperatifleri içinde teşkilâtlandırmak yıllar geçtikçe önüne geçilmez bir zaruret halini alıyor.

●

Devlet Demiryollarımız üzerinde *insan* münakalâtının artması da bir taraftan milletin alım kabiliyetinin yükselmesine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.

Fakat insan nakliyesi bu kadar ucuzlayınca, memleket içinde *seyyahat* hevesinin artacağı şüphesizdir. Yalnız bu hevesi harekete getirmek, daima uyanık tutmak gerektir.

Bu maksatla memleket içinde geniş bir *turizm* propagandası yapacak ve Devlet Demiryollarımıza bağlı bir *seyyahat bürosunun* teşkili çok temenni olunur.

Böyle bir büro, aynı zamanda dışarıdan seyyah celbi için de sistemli propaganda faaliyetine geçebilir.

Seyyah celbi işinin de Devletleştirilmesi, üzerinde durulmağa lâyık ve kârlı bir iş olduğu aşikârdır.

●

Memleket içinde insan ve mal hareketinin genişlemesini, ziraatin sanayie, sanayiin ziraate müşteri olmasını, millî pazarlarımızın bütünleşmesini, dış pazarlarda rekabet kabiliyetinin yükselmesini, müstahsilin kârlı satış ve müstehlikin ucuz alış yapmasını, kısaca Devletçi Demiryollarımızın hakikî rolünü oynamasını istihdaf eden son tarife siyasetimizi millî iktisadiyatımızın inkişafı üzerinde çok hayırlı tesirler yapmağa müsait ileri bir hamle olarak heyecanla selâmlarız.

Kadro'nun
1 - den itibaren eski sayılarını isteyenler
Posta kutusu 62 - Ankara

Adresine yazı ile başvursunlar.

●

Birinci sayının üçüncü basımı yapıldı.

Garpte sermaye terakümünde Müstemlekelerin rolü [*]

İsmail Husrev.

Kapitalizmin ilk ve yüksek çağında garpta sermaye terakümünde haricî ve dahilî olmak üzere başlıca iki manba gösterebiliriz. Haricî kaynaklar ayrıca üç kısma ayrılabilir: 1 - Avrupa hiricî memleketlerle Avrupa memleketleri arasındaki ticarî muamelelerde alım fiatlerile satım filtları arasındaki farklar, 2 - Avrupa haricî memleketlerin yağması ve talanı, 3 - Esir emeğinin istismarı. Dahilî kaynaklar ise, Avrupa köylüsü ile şehir esnafının istismarı ve köylü ile şehir müstahsilinin mülkiyetinden tecrididir.

1 - Avrupalı tüccar, muhtelif memleketlerin mahsullerini alçak fiatlarla alarak yüksek fiatlarla satmış bu suretle hem satıcıları hem alıcıları istismar etmişti. Meselâ XVI ıncı asırda Halep tarikile Şarkî Hindistandan satın alınan emtianın İngilterede ne kadar fahiş fiatlarla satılmakta olduğunu ozamanlar kayıtlardan görebiliriz. İngilterede biberin fiatı Halepteki fiatından sekiz misli, karanfil tohumunun üç misli, ham ipeğin sekiz misli, yüksekti. Fransız Şarkî Hindistan kumpanyasının 1691 de alıp sattığı emtianın alım fiatları ile satış fiatları şöyle idi:

	Mahallinde alım fiatı Livre	Satış fiatı Livre
Beyaz pamuklu kumaşlar, muslin	327,000	1,267,000
İpekliler	32,000	97,000
Biber (100,000 fonley)	27,000	101,000
Ham ipek	58,000	111,000
Güherçile	3,000	45,000
Pamuk ipliği	9,000	28,000
Şirkete ait diğer ufak tefek eşya ile beraber umumî yekûn	487,000	1,700,000

[*] Bu yazı, bu ay başında intişar etmiş olan "Türkiye Köy İktisadiyatı„ adlı kitabımızdan bir bahsın küçük hülâsasıdır.

1663 senesinde Hollandaya beş gemi, alım fiatı, 600,000 florin olan ve satış fiatı iki milyon florine çıkan emtia getirmişti. 1697 de yine böyle bir partinin alım fiatı beş milyon olduğu halde satış fiatı 20 milyon florin etmişti. Tüccarlar Avrupa haricî memleketlerden Avrupaya getirdikleri emtiadan nasıl yüksek kârlar temin ediyorlarsa Avrupadan başka memleketlere gönderdikleri mallardan da yüksek kazançlar elde ediyorlardı. Fakat bu ticarî muamelelerde Avrupa haricî memleketlerin halkı, mahsullerini, daima emeklerinin hakikî kıymetinden çok aşağı kıymetlerle satmışlardır. Neticede Avrupa haricî memleketlerde bir sermaye terakümü olmamış, asıl kıymetler, garba akarak orada toplanmıştır.

2 — Avrupa harici memleketlerle cereyan eden emtia mübadelesinin yanında yağma ve talan da mühim bir mevki alıyordu. O zamanlar yağmakerlik, haydutluk, korsanlık pek revaçta olan ve gayrı ahlâkî telâkkî edilmiyen bir nevi sanattı. XVI, XVII, XVIII inci asırlarda İspanyollar, Portekizliler, Hollandalılar, Fransızlar bilhassa İngilizlerle Şimalî Amerikalılar yağmakerliği, haydutluğu, korsanlığı servet toplamanın en kestirme yolu biliyorlardı. Meselâ İspanyol ve Portekiz gemicileri ve korsanları yeni keşfedilen Cenubî Amerikada binlerce senedenberi yerlilerin elinde teraküm etmiş olan servetleri hiylekârlık, garet, yağma, talan tarikile gasp etmişler, mahallî rüesadan fidyei necat almışlar, mezarları soymuşlar, mabetlerdeki tezyinatı söküp almışlar ve bu servetlerin mühim bir kısmını Avrupaya taşımışlardı. İspanyol Albuquerque 1511 senesinde Malakayı yağma ettiği zaman bir milyon altın duka vurmuş ve Krala da bu vurgundan beşte bir hisse olmak üzere 200.000 duka vermişti. 1535 senesinde Venezulla'nin içerisine yapılan bir ekspedisyonda, yerlilerden fidyei necat alınmak, mezarlardan, meskenlerden gasbedilmek suretile 400.000 altın pezoluk bir vurgun yapılmıştı. Yine başka bir sefer esnasında bir kabileden saf olarak 140.000, gayrı saf olarak ta 30,000 pezoluk altın gasbedilmişti. Registra de Conseja de İndias'daki bir kayde nazaran 1535 senesinde dört gemi, Perudan Sevile iki milyon duka kıymetinde altın ve gümüş getirmişti. Bu kıymetler Atahualpas hükûmetinin İspanyollar tarafından tahribile daha doğrusu Atahualpastan fidyei

necat olarak elde edilmiştir. Cortez 1528 de İspanyaya dönerken beraberinde 200.000 altın Pezo ve 1500 Marklık gümüş getirmişti.

Gaspın diğer bir şekli de yerli halktan keyfî olarak haraç alınması idi. Bu usul müstemlekelerde pek taammüm etmişti. Meselâ İngiliz - Şarkî Hindistan kumpanyası, 1765-1771 senesine kadar altı sene zarfında Bingala eyaletinde yerlilerden 20.133.579 Sterlin haraç almıştı. Bu paranın bir kısmı «büyük Mogola» ve «Nevaba» verlmiş bir kısmı da bu işi tertip eden şirket memurlarının cebine girmişti. Bu vurgundan şirketin kasasına da 13.066.761 Sterlin akmıştı. Bu paranın 9.027.609 Sterlini şirketin sivil idare heyeti ile askerleri sarfetmiş ve şirkete de safî kâr olarak 4.037.152 Sterlin kalmıştı. Cortez ailesi markizlik hakkı olarak 17.700 nüfusu olan Meksiko'nun Oaxaca vadisini aldığı zaman halk bu aileye 60.000 duka cizye vermiye mecbur edilmişti.

Deniz korsanlarının vurgunları da pek yüksekti. O zamanlar her kudreti yeten bu kârlı ticareti yapmaktan kaçmazdı. Devrin şıarı «solumadan can vermek, terlemeden para kazanmak» tı. Korsanlığın o zamanlar ne kadar kârlı bir iş olduğunu şu meşhur korsan türküsünden pek güzel anlıyabiliriz:

Nur mit zwei Schiffen ging es fort,
Mit zwanzig sind wir nun im Port;
Was grosse Dinge wir getan,
Das sieht man unser Ladung an,
Das freie Meer befreit den Geist.
Wer weisse den, was besinnen heisst.
Da fördert nur ein racher Griff,
Man faengt den Fisch, man faengt ein Schiff;
Und ist man erst der Herr zu drei
Dann hockelt man das vierte bei
Da geht es dann dem fünften schlecht;
Man faengt den Fisch man faengt ein Schiff;
Man fragt ums was? und nicht ums Wie? (*).

(*) İki gemi ile açıldık denize
Döndük şimdi yirmi gemile limana;
Ne büyük işler yaptığımızı getirdiğimiz mal gösterir.

3 — Yağmakerliğin yanında esir ticartei ve esir emeği de çok kâr getiriyordu. Adalardan ve Afrikadan sayısız zenci kafileleri sürülüp Avrupaya ve Amerikaya getiriliyor ve esir olarak satılıyordu. Esir sâyi, istihsalin maliyet fiatını indiriyor ve kârı fevkalâde yükseltiyordu. Satın alınması için mukabilinde bir defaya mahsus olmak üzere para verilen esir, bütün hayatı müddetince (bir esirin vasatî yaşama müddeti kırk sene hesap edilmiştir) pek az bir yiyecek ve giyecek masrafile çalışıyordu. Azamî randımanı almak hırsile esir sâyi, en küçük insanî hislerden bile uzak olarak vahşiyane istismar edilmiş ve pek yüksek kârlar temin olunmuştu.

Yapılan bir hesaba nazaran 1830 senesinde esir kullanan memleketlerde ki, esirlerin adedi 6.822.759 du. Bu mikdar memleketler arasında şöyle inkisam ediyordu:

Fransa	275.808
B. Britanya	728.805
İspanya	321.182
Hollanda	72.963
Danimarka ve İsveç	46.500
Brezilya	1.930.000
Kap	36.096
Müttehidei Amerika (1830)	2.328.642
	5.739.996
Serbest bırakılan esirler	1.082.763
Yekûn	6.822.759

Diğer bir hesaba göre XIX uncu asırın başlarında Hıristiyan esir tacirleri tarafından her sene Afrikadan kaldırılan esir mikdarı vasatî 400.000, müslüman tacirler tarafından kaldırılanlar

---

Açık denizi zihni açar,
Tasa nedir içimizde kimse bilmez,
Böyle işlerde tuttuğunu koparmak gerektir.
Balık avlarız, gemi avlarız,
İkiyi üçe çıkardık mı dördüncü kendiliğinden gelir.
Beşincisinin o zaman vay haline.
Hak yok kuvvet vardır.
Bulduğunu almak vardır,
Nasıl alacağını sormak değil.

da 100,000 ki ceman 500.000 di. Hıristiyan esir tacirlerinin kaldırdığı 400.000 esirden 280.000 i tutulurken, nakil esnasında ve çalışmaya başladıkları ilk sene içinde ölüp gidiyordu. Bu esirlerin ancak 120.000 inden istifade etmek mümkün olabiliyordu. 1771 senesinde Afrikadan getirilen 47.146 esirin 29.250 si Liverpul tacirlerine aitti. Çok emin bir tahmine göre bu esirlerin satışından elde edilen kâr bir buçuk milyon Sterlindi. Diğer bir hesaba nazaran 1783-1793 senelerinde Liverpul tüccarları 303.737 esir satmışlar ve 15.186.850 sterlin kazanmışlardı.

Avrupa ve Amerikada sermayenin ilk teraküm kaynakları hakkında daha böyle yüzlerce misal göstermek mümkündür. Fakat bu mahdut misallerde dahi bütün çıplaklığı ile göze çarpan hakikat, kapitalist iktisat sisteminin eli kanlı olarak doğmuş olduğudur. Avrupa ve Amerikanın muazzam ilk sermaye terakümleri (Ursprüngliche Akkumulation) klasik ve dar görüşlü iktisatçıların zannettikleri gibi fertlerin küçük küçük tasarruflarile değil, Asya, Afrika, Cenubî Amerika gibi geniş kıt'alardaki insanların hudutsuz istismar ve talanile olmuştur. Yunan ve Roma medeniyetleri nasıl esir kolları üzerinde yükseldiyse, bugün ihtişamına hayran olduğumuz Garp medeniyeti de Avrupa harici memleketlerdeki mazlûm milletlerin kanı ve emeği bahasına kuruldu.

Kadro serisinin ikinci kitabı çıktı: TÜRKİYE KÖY İKTİSADİYATI yazan: İsmail Husrev. S. 205. Fiatı 125 krş. Satış yeri: Akba Ankara.

Sanayide Norm ve kalite mes'elesi.

M. Şekvi.

Doğuşlarında geniş pazarlara, bütün dünyayı kaplıyan istihlâk sahalarına dayanan Avrupa ve Amerikanın makinalı sanayii, tabiî şartlarını müsait bulmuş nebatlar gibi kısa bir zamanda büyüdüler, geliştiler ve bütün dünyaya dalbudak saldılar. O derecede ki, ufak bir iki tezgâhla işe başlayan bir Simens, Fort, Edison veya bir Krup bu ufak tezgâhlardan mürekkep imalâthanenin muazzam fabrika şehirleri haline istihalesini görmeğe ömürleri kâfi geldi.

Fakat biz sanayiimizi yüksek Bozkırlarda orman yetiştirir gibi sonsuz bir gayret, devamlı bir koruma, bitmez tükenmez bir ihtimam altında korumaya mecburuz. Ta ki bu gelişmiş, bütün ustalığını ve düzenini elde etmiş müterakkî sanayi karşısında ihtiyar ettiğimiz ve edeceğimiz külfetler gayri kabili tahammül olmasın, bir müddet sonra kendini tamamen kurtarsın ve hattâ mümkünse - Japonlarda olduğu gibi - öteye bile geçsin.

Sanayiimizin tutunmasında tesadüf edilen büyük güçlük şüphesiz istihsalini kısa bir zamanda elden çıkaramamaktır. Yani diğer tabirle çok satış yapamamasıdır. Çünki bizde sınai istihsal üzerinde en büyük yükü teşkil eden sermaye servisi, yani faiz ve amortismandır. Faizin diğer memleketlere nisbetle çok yüksek olmasından ve sınaî tesisatın yeni kuruluşu dolayısile amortismanın da bizzarur fazla bulunmasından sermaye servisinin yükü ekseriya diğer masraflara nazaran hayli yüksek bulunmaktadır. Halbuki sermaye servisi sabit masraflardandır. Yani istihsalâtın azalmasile bu da azalmaz. Binaenaleyh muayyen bir zamanda çok veya az istihsal yapıldığına göre (istihsal tabiatile satışın bir tabiidir) bu sabit masrafın sanayi mamulâtının üzerindeki yükü de okadar az veya çok olacaktır. Buradan anlaşılır ki bizde sanayi mamulâtının fiatı her şeyden evvel satışın ve dolayısile istihsalin sür'atli veya yavaş olmasına tâbidir.

Satış meselesi ortaya girince derhal smaî mamulâtta kalite ve norm meselesi de kendisini gösterir. Çünki hariçten ithal menedildiği halde dahi kalitesi düşük emtianın satışı kolaylıkla vukua

gelemiyeceği gibi kalitenin muayyen şekilleri muhafaza etmesi için de daha evvel norm lâzımdır.

Dünyanın belki en güzel balıkları bizim sahillerimizde çıktığı halde biz balık konservelerini hariçten alıyorduk ve fakat her halde lezzetle, seve seve yiyor ve epi de istihlâk yapıyorduk. Bizzat kendi memleketimizde yapılmış balık konserveleri ve hele sardalyaların mevcudiyeti ise bize büyük bir inşirah vermekten asla hali kalamaz. Birkaç ay evelisi yerli bir sardalya aldım, balıklarının güzelliği, bolluğu itibarile hiç bir kusur bulunmayan bu kutunun içindekiler yalnız iyi terbiye olunmamışlar veya pişirilmemişler, fena halde bir koku neşrediyorlardı, yenmeden kaldı ve fakat en fenası şu oldu ki bundan sonra bende de bu sardalyalardan almak cesareti kalmadı. Muayyen bir marka taşımayan bu kutuya mukabil belki de daha çok güzelleri vardır, fakat böyle şeyde işin içine «risk» girdi mi, satışta tahdidat başlamış demektir.

Diğer bir misal daha. Şimdiye kadar aldığım pantalon askılarında iyi veya kötüsü zuhur etmiştir. Fakat muayyen boylara göre bir miktar Tolerans vermeyen, uzayıp kısalmasını imkân dahiline sokmayan askıyı yalnız bu sene ve yine markayi taşımayan bir yerli mamulâtta gördüm ve hayret ettim.

Bu meseleler bir belediye kimyahanesinin veya belediye müfettişinin hal ve fasledeceği işler değildir. Bunlar büyük mikyasta bir sanayi ve memleket meselesidir. Hususî sanayii muayyen fedakârlıklarla koruyoruz ve bu hakka istinaden onun kurulmasını da tamamen Devletin kontrolu altına alıyoruz. Ya onun istihsalâtını? maliyetini? ve dürüst çalışıp çalışmadığını?

Bunları da asla pazarların arz ve talebine terkedemeyiz. Çünki hususî teşebbüsün fena istihsalâtı yalnız kendisi değil dahilî sanayiin heyeti umumiyesini hırpalar.

Pantalon askısı veya sardalyanın hariçten ithali menedilebilir bu takdirde dahi bu iki çeşit istihsalin dahilde çabuk ve bol satışı temin edilmiş değildir, sardalya yerine et, askı yerine saraçların kayışı kullanılabilir. Fakat bu bir taraftan kurulmuş millî sanayiin hırpalanmasını mucip olduğu gibi diğer taraftan bir kısım memleket servetinden daha fazla istifade edememek veya zarurî bir ihtiyacı tatmin edememeğe müncer olur. Binaenaleyh dahilî istihsalâtın iyliği ve tutunması, yaşa-

ması için yalnız hariçten geleni menetmek kâfi değildir. Devletin tesiste olduğu gibi bizzat istihsalâtı da kontrol etmesi, iyliğini temin eylemesi lâzımdır.

Sınaî istihsalâtta, diğer her şeyde olduğu gibi, *iylik, güzellik* sözleri tamamen izafî bir şeydir. Hangisi bizim şartlarımıza ve taleplerimize göre iyidir? muvafıktır? bunu muayyen *normlar*la tesbit etmek gerektir. Ancak ondan sonra bu normlara uymayanın fena olduğuna ve satıştan meni veya alınan tarafından her vakit geri iade hakkı bulunduğuna kanaat hasıl edilerek istihsal bu normların haricine çıkarılamaz. Bunlar ister Devletin muayyen teşkilâtı tarafından ve sanayi ile anlaşılarak tanzim olunsunlar, isterse sanayi tarafından tanzim olunarak Devlet tarafından muteber addedilsinler mutlak surette mevcut ve muteber olmaları lâzımdır. Bizzat Devletin kontrol teşkilâtı dahi kontrol vazifesini ifa edebilmek için muayyen esaslara dayanmak zaruretindedir ki o da bu normlerdir.

İsparta veya Gördes halılarının muhtelif nevilerinin sıklık dereceleri, muayyen tipteki ipekli kumaşların gösterecekleri asgarî mukavemetler, fabrikada işlenen bir yağ veya diğer bir gıdaî maddenin havi olması icabeden mürekkebat bu normlarla muayyen olur ve bunlar bulunmadığı takdirde de o mal o cinsten addedilemez. Böyle sabit mesnetler bulunmazsa sanayi istihsalâtının doğru ve lüzumluluğunu nasıl tayin edebiliriz.

Büyük sanayi memleketlerinin hepsinde bu çeşit normlarla sanayi istihsalâtı tanzim olunmuştur. Hattâ bazı memleketlerde doğrudan doğruya diğer bir memleketin nörmünü alarak tatbik etmektedir. Fakat fikrimizce bizim memleketimizin hususiyeti ve menabiin yeni inkişafı dolayısile bunlarda herhangi birini alıp tatbik etmek muvafık olmayacaktır. Belki muhtelif memleketlerin normları ve kendi memleketimizin hususiyeti göz önünde bulundurularak kendimize mahsus sanayi normları meydana getirilmelidir. Bu işle uğraşacak herhalde ayrı bir büro ve buna bağlı kontrol teşkilâtının lüzumu ise kendiliğinden anlaşılır. Yalnız ölçüler için epi mühim bir teşkilât vücude getirirken sanayiimizin mamulât ve istihsalâtını hususî teşebbüslerin keyfine bırakmak asla doğru olamaz. Sanayi istihsalâtımızın sürümü, satışı ve devamı namına bunlar muayyen normlarla tanzim olunmalı ve istihsal kaliteleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Taymis Kıyıları.

Burhan Asaf.

Falih Rıfkı'nın zeki kaleminden, görünüşe göre berrak nükteler halinde damlamış sanılan fakat hakikatte onun, kocaman bir cesetten muhtelif neşter vuruşlarile açtığı siyasî ve içtimaî maktaların zengin bir koleksyonu olan bu seri, daha tashih sıralarında okumuştum.

Şüphe yok ki, son iki asrın yegâne cihan İmparatorluğu Britanyayi, birçok şekillerde tetkik etmek mümkündür. Britanya, o modern siyasî teşekküldür ki, onun tarihi bilinmeden ne kapitalizm ne de onun terkibî muhassalası olan garp medeniyeti anlaşılır. Britanyanın, İngiliz adalarından, bir sihirli örümcek gibi dünyayı ağlarının içine alması, on sekizinci asrın sonlarından hiç olmazsa cihan harbine kadar, müsbet, mütaaddî ve erkek olan aksyonun kendisidir. Bu sıralarda, meselâ Amerikanın istiklâline kavuşması, yahut Fransanın kendi kolonial İmparatorluğunu kurabilmesi, yahut Japonyanın bir yeni kuvvet olarak zuhuru, yahut Almanyanın genç bir rakip gibi meydana çıkması ve bütün bunların yanında Osmanlı yahut Habsburğ İmparatorluklarının inhilâli, ancak o *aksyonun reaksyon*'larıdır.

Cihanın paylaşılmasında, Fransa, Amerika, Almanya v. s. gibi unsurlar tabiatile bir nevi irade istiklâline malik bulunmuşlardır. Meselâ genç Almanyanın Avrupanın çapraşık hartası üzerinde kendine bir varlık temini için sağa sola savurduğu çetin yumruklar ve bu genç doğuşun bütün ananatını idare eden bir Bismark, tabiatile, Alman idaresinin müstakil tezahürleri gibi bir tesir yapar. Eğer, yalnız Almanya bakımından alınırsa. Böyle yapılmayıp, Almanyanın bu haşari, sinirli ve kaba hareketlerinin neden ileri geldiği araştırılırsa, o zaman sualin ucu gine mutlaka Britanya İmparatorluğunun tarihine ve bu tarihin muharrik motörü olan İngiliz millî iktisadine yani «kapitalizm» e dayanır.

Tarihin hiç bir devresinde, fatihlik, kılıcın bu nisbette paranın ve ticaretin emrine verildiğini görmemiştir. Hiç bir fatihlik, bukadar ustalıklı kurulmamış ve namerîleşmemiştir. Roma bile,

ihtişam ve tahakkümünün ortasında, kaba bir yumruk gibi dururdu. Halbuki İngiliz emperyalizminin sembolü, ya ufacık bir kâğıt: *çek;* yahut ejderhayi altın bir zemin üzerinde tepeleyen Saint-Georges'dır: *Sterling.*

İşte insanların hem günlük yaşama tarzlarına ve yaşama gayelerine hâkim olan hem de onların ruhlarına bir ihtiras ve dimağlarına bir mantık şeklinde sinen bu acayip tesirdir ki, Britanya İmparatorluğunun bütün donanmaları ile devlet cihazlarını süflî emir kulları vaziyetine sokmuştur. Bu acayip tesir, dikkat edilirse, işlene işlene bir «insanî hal» şekline konmuş harikulâde bir telkinden başka birşey değildir. Bir telkin ki, yavaş yavaş bütün insanlara sirayet etmiştir. Bir telkin ki, tek tek halde insanların, cemaat - cemiyet - millet halinde insanların evvelâ tabiî buldukları, sonra inandıkları, daha sonra da uğrunda biribirlerine zülmettikleri bir «mukadderat» ve «tali» olmuştur.

Hangi İmparatorluğun silâhları bukadar kuvvetli idi? Hangi İmparatorluk, fütuhatını, böyle kafalarda ve ruhlarda yapmıştı?

●

İngiliz iradesinin bir aksyon halinde fakat ayni zamanda en ince bir cihazın hesaplarını kaba gösteren bir hesaplılık ile cihanı istilâ etmesi, *cihan buhranı*'na kadar okadar tabiî görülmüştür ki, milletler, İngiliz milletinin kabiliyetlerine karşı duydukları hayranlığı ve bunu yakından takip eden taklit arzusunu hâtta adlandırmışlardı: *anglo-sakson* terbiyesi!

Ferdiyetçi terbiyenin en kusursuz misalini ve en yüksek mertebesini teşkil eden bu terbiyeden, eğer *Denizaşırı*'yı okursanız, bundan altı sene kadar evvel bizzat *Taymıs kıyıları* müellifinin bile ne kadar derin bir hayranlık ile bahsettiğini görürsünüz. Falih Rıfkı, o seyahatnamesinde, lâtin terbiyesi ile anglo-sakson terbiyesi arasındaki farkları göstermeği ve anglo-sakson terbiyesinin çok daha yüksek olduğunu ispat eylemeği adeta bir *tez* olarak ele almıştır. *Taymis Kıyıları*'nda da, İngiliz ihtişamının nihayet bütün yaşayan, ve tarih içinde düşünmesini bilen insanlar üzerinde mukaddercesine yaptığı bu tesirin hafif bir tortusunu bulabilirsiniz. Fakat bu hafif tortunun artık hiç bir ehemmiyeti yoktur. Millî kurtuluş Türkiyesinin şu son üç dört sene zarfında fikirce kurtuluş sahasında yaptığı keskin mücadelenin önsi-

perlerinde yer almak gençliğini göstermiş Falih Rıfkı gibi bir muharrir, «İngiliz hastalığı» ndan kendi kendilerini tedavi edenlerin elbette ki başında gelecektir.

Ve bütün *Taymıs Kıyıları,* bu tedavinin seyrini Falih Rıfkı ve bizler namına tespit eden bir sıhhat vesikasından başka birşey değildir.

Haşmetli Britanya İmparatorluğunun merkezine kadar gittikten sonra, oradan şıklık kaideleri, yahut hoş bir spleen, yahut en iyi marka bir flegma getirecek yerde, o İmparatorluğun bünyesini tetkika cür'et etmek, o İmparatorluğun bir inkiraz havası içinde çalkandığını söylemek küstahlığında bulunmak, bundan hattâ on sene evvel, bütün kahvehane politikacılarımızı bile kahkahalarla gülmeğe sevkedecek bir şaka sayılabilirdi. Bugün, öyle değildir. Bugün, Türk çocuğu, ve Türk münevveri Falih Rıfkı, Londradan dönerken «Albion'un bağrını kemiren kanseri gördüm. Albion ölüyor!» haberini de beraber getirebiliyor. Falih Rıfkı, böyle bir şeyi nasıl görebiliyor? Bunu anlamak için, kitabı okumak lâzım. Muharrir orada anlatıyor: Bir İmparatorluğun inkirazına şahit olan kadar inkirazın a'razını kimse bilmez, diyor. Kaleminin neşterile, ihtiyar cesette bir takım maktalar açıyor. Sonra bu maktaları sizinle beraber tahlil ediyor.

Falih Rıfkı'nın bu tahlilleri yalnız yeni edebiyatımızın yeni kazançları değildir. Asıl bunlara hakim olan ruhun Türk fikir hayatında temsil ettiği ileri merhaledir ki, bugünkü nesil için yeni bir iftihar vesilesi, yarınkiler için de şuur yolunda ödenemez bir pusla vazifesi görecektir. Çünki «Taymis Kıyıları», Yakup Kadri'nin «Sodom ve Gamure» si gibi Avrupanın muhakemesini yapan bizdeki nadir kitaplardan biridir.

Emperyalizmin telaşı.

Bütün millî kurtuluş hareketlerinin ortasında bir âbide gibi duran Kemalizm, bunların hem yolgöstericisi hem de tabiî mihverîdir. KADRO inkılâbımızın bu vasfını her fırsat düştükçe işlediği gibi, davanın cihanşümul inkişafını takip eylemeği de bir vazife bilmiştir.

Aşağıya aldığımız yazı, Popolo d'İtalia'nın 5 Ağustos tarihli sayısında çıkmıştır. Yazının maksadı Japon sanayi rekabetile buna dayanan istilâcı ihtirasın önüne geçmek için garp emperyalizminin kulağı dibinde tehlike çanlarına sarılmaktır. Japon tehlikesinin ne kadar korkunç olduğunu anlatabilmek için, tarihin ve hakikatlerin kasten bir tahrifi yapılarak, Asyadaki millî kurtuluş hareketlerinin rehberliği Japonyaya verilmiştir. Halbuki, Japonya, hiç bir zaman millî kurtuluş davalarına yardım etmemiştir ve etmiyecektir. Japon hareketi, Avrupadaki örneğinin mükemmel bir kopyasından başka birşey olmayan bal gibi bir emperyalizmdir.

Millî kurtuluş davası, asrımızın en asil hareketlerinden biridir. Bütün milletlerin iktisatça ve hukukça müstakil ve müsavi olmalarını istihdaf eden bu dava, muvaffak olduğu takdirde, kurtuluşları için savaşan bütün memleketleri Kemalist Türkiye gibi müstakil ve şerefli kılacaktır. Temeli adalet ve şerefli bir insanlık olan bir cihan medeniyeti için, bütün milletlerin istiklâl yolundan şahsiyetleşmeleri şarttır. Bu olmadıkça, istismarcı memleketlerin haksızlığı devam edip gidecektir.

Japonya, millî kurtuluş davasının lüzumuna ve asaletine kani olsaydı Çin'in istiklâline karşı başka türlü hareket ederdi. Hal bu iken, Popolo d'İtalya'nın Japonyayı millî kurtuluş hareketlerinin öncüsü olarak göstermesi, maksadın temini uğrunda yapılmış bir tahriften ibarettir. Maksat, bir emperyalizmin bir diğerini müşkül vaziyete sokmak için onu ağır töhmetler altına sokmaktır. Tek başına Japonyanın tehlike teşkil edeceğine belki inanan olmaz. Fakat «Sarı tehlike ve sarı tehlikenin başında ba-

luran Japonya!», hakikaten korkunç, ve şuur ile harekete gelmeyenleri korku yüzünden harekete getirebilecek bir umacıdır.

●

Bizce yazının birkere yukarıda izah ettiğimiz tandansı mühimdir. Fakat bunun kadar mühim olan bir cihet te, bir emperyalizmin bir diğerini teşhir için deliller serdederken, umumiyetle emperyalizm namına bazı esaslı itiraflarda bulunmasıdır.
Meselâ:
«..... bizler Çin'in istiklâline tecavüz etmek istemiyoruz. Lâkin bu gibi imtiyazların muhafazası ve himayesi, dostane misaklara esas tutulabilirdi!» fıkrası çok ibretlidir. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu ile de yaptıkları bu idi: Kapitülasyonların muhafaza ve himayesi şartile dostane misaklar akdi.
Yahut, şu fıkra:
«..... eski nüfuzu elde etmek için iki yol vardır. Ya kuvvetle bu nüfuzu elde etmeli yahut sarılar ile teşriki mesaide bulunmalıdır. Birincisi güçtür ve şimdiki halde yapılması mümkün değildir. Çünki bunda muvaffak olmak için Japonyanın harben mağlubiyeti lâzımgelir, ve galip olan devletin Avrupa devletlerinden biri olması icap eder.
İkinci hal tarzına gelince, bu biraz küç ise de, kabiliyeti tatbikiyesi vardır. Bu tarzı hal, bütün Avrupa devletlerinin müştereken hareket etmeleridir. Gerek diplomatik yollarda ve gerek iktisadî ve malî meselelerde Japonyaya karşı Avrupanın vahdetli bir cephe alması lâzımdır.»
Bunun Türkçesi «Japon emperyalizmi ile Avrupa emperyalizmleri tek tek başa çıkamazlar. Fakat bir araya gelerek müşterek bir hattı hareket takip ederlerse, muvaffak olmaları çok muhtemeldir» olsa gerektir. Görülüyor ki, millî kurtuluş davası, yazının bu noktalarında tamamen ortadan kalkmış ve mesele iki emperyalizmin hesaplaşması şeklini almıştır.

BEYAZLAR, UZAK ŞARKTA FENA BİR VAZİYETTE.

İL POPOLO D'İTALİA *5 Ağıstos 934*

Uzak şarkta beyazlar müşkül bir vaziyette bulunmaktadır. En yüksek adamları ve Uzak şark ahvaline vakıf olanların kanaati hep bu merkezdedir.

Japonlar, Çinliler, Koreliler, Mançukolılar ve Hint Çinlileri Avrupa makinelerini ve tesisatını kullanıyorlar, buna rağmen Avrupalılar Uzak Şarkta hiç bir muhabbet ve sempati kazanmadılar. Bilâkis, Uzak Şark milletleri, beyazlara karşı hakaret ve düşmanlık duyğuları beslemektedirler.

Uzakşarkta, beyaz ırk, Cuşima muzafferiyetindenberi, itibar ve kıymetini kaybetmiştir. Ogündenberi beyazlar, sarıların nazarında sukut etmiştir. Ve son iki ay zarfında da büsbütün gözden düşmüşlerdir. Beyazların, Uzak Şarkta bu gibi muamelelere maruz kalmasının mesuliyeti hangi hükûmete aittir? Hakikati söylemek lâzımgelirse, Avrupanın bütün büyük devletleri, bu mesuliyette müşterekti r. Fakat en büyük mes'uliyet şüphesiz ki İngiltereye ait olacaktır.

Vakıa Büyük Britanyanın Uzak Şarkta, yüksek bir kıymet ve meziyeti olmuştur. İngiltere, Uzak Şarktaki manfaatlarını ve beyaz ırkın nüfuzunu sağlam temeller üzerine kurmuştur. Bu suretle İngiltere hükûmeti medeniyet dünyasına karşı büyük bir hizmet yapmıştır. Bununla beraber İngiltere hükûmeti Uzak Şarktaki parlak mevkiini kendi elile yıkmıştır. İngilterenin devlet adamları, vaktile eski Çarlık Rusyasından korktular ve bu devleti bir dağ gibi gördüler. Halbuki bu dağ gölğesinin arkasından küçük olmakla beraber müthiş pençelere malik bir hayvanın ortaya çıkacağından haberdar olamadılar.

İngiltere, gerek müstemlekelerin ve gerek Asyanın ahvaline tamamen vakıf bir devlet olduğu için, sarıların Umumî harbe, girmelerine sebebiyet vermemesi lâzımdı. İşte, İngilterenin en büyük hatası bu olmuştur.

Bundan başka, Çin İmparatorluğu dahilinde karşıklıklar çıktığı esnada, İngiltere hükûmeti, Çindeki imtiyazlı arazisini terketmiş ve Çinden çekilmiştir. Bu hal, tabiîdir ki, Çin ihtilâlcilerine yol açmıştır.

İngiltere hükûmeti bu mıntakaları terkederken ve bir küçük harp gemisi Vankiyeng'ten alelacele kaçarken çıpasını bile denizde bırakmıştır. Çinliler, bu çipanın bulunduğu yerde, bu muzafferiyetlerini tesit için bir heykel vücude getirmişlerdir.

Bizler, Çinin istiklâline tecavüz etmek istemiyoruz, lâkin bu gibi imtiyazların muhafazası ve himayesi, dostane misaklara esas tutulabilirdi.

Uzak Şarkta Avrupalıların mevkiini düşüren âmiller şunlardır:

1 — Rus - Japon harbi, ve Japonyanın muzafferiyeti.

2 — Japonyanın kuvvetlenmesi, ziraatta, ticarette, sanayide ve her sahada terakkisi.

3 — Umumî harp. Umumî harp Avrupayi zayıflatmış, ve eski mevkiinden düşürmüştür.

4 — Japon ve Çin devletlerinin Umumî harbe iştirakleri bir hata olmuştur. Bu suretle sarılar ile beyazlar ayni mertebede tutulmuştur.

5 — Hindiçinî askerlerinin Avrupa meydanlarına sevki büyük bir yanlış olmuştur.

6 — Umumî harpte, Japonların Uzak Şarkta Almanlara karşı harekete geçmesine dair yapılan teklifler; harpten sonra da Alman müstemlekelerinin, Japonların idaresine tevdii.

7 — 1912 de Çinde, Avrupa devletleri tarafından yapılan entrikalar.

8 — Anglo-Saxon milletinin menfaatperestliği. (hususiyetle ticarette).

9 — Soviyet Rusya inkılâbı. Rusinkılâbın dan dolayı yüz bin beyaz, Çine hicret etmeğe mecbur kalmışlardır. Beyaz muhacirlerin Çinde sefalet içinde yaşamaları, beyaz ırkın mevkiini düşürmüştür.

10 — Demokrasinin esas prensipleri, yani ırkların müsavatı; sarılar, şüphesizdir ki bu prensiplerin tatbikından memnundurlar.

11 — Bolşeviklerin propagandaları. Bolşevikler Uzak Şarkta, Avrupa milletleri aleyhinde bulunmaktadırlar. Netice itibarile sarılar, beyazlara hiç hürmet göstermiyorlar, onları sevmiyorlar ve onlara hakaret gözü ile bakıyorlar. Bugün ne Japonyada ne de Çinde, Avrupa devletlerine ehemmiyet veren yoktur. Çünki Avrupalıların dahilî vaziyetlerini tamamile anladılar...

Milletler cemiyeti de, Uzak Şark meslesinde Avrupa devletlerine büyük bir darbe indirmiştir. Japon devleti, Mançuriyi işgal ederken, milletler cemiyeti aczini ve kuvvetsizliğini gösterdi ve Japonyaya karşı hiç birşey yapamadı.

Velhasıl hatalar bizdedir. Uzak Şarkta, ekilen fena tohumlar, bugün biçiliyor.

Bu vaziyet karşısında Avrupa milletleri için Uzak Şarkta eski nüfuzlarını elde etmek için iki yol vardır. Ya kuvvetle bu nüfuzu elde etmeli veyahut sarılar ile teşriki mesaide bulunmalıdır.
Birincisi güçtür ve şimdiki halde yapılması mümkün değildir. Çünki bunda muvaffak olmak için Japonyanın harben mağlubiyeti lâzımgelir. Ve galip olan devletin Avrupa devletlerinden biri olması icap eder.
İkinci hal tarzına gelince, bu biraz güç ise de kabiliyeti tatbikiyesi vardır. Bu tarzı hal, bütün Avrupa devletlerinin müştereken hareket etmeleridir. Gerek diplomatik yollarda ve gerek iktisadî ve malî meselelerde Japonyaya karşı Avrupanın vahdetli bir cephe alması lâzımdır.
Evvelemirde Uzak Şark için bir program tanzim edilmeli, ve sonra tatbikata geçilmelidir.
Beyazlar ideal sahibi bir ırk olup yüksek nazariyelere maliktirler. Japonlar, Avrupada tahsil etmeden evvel Okakura - Kokuzo nazariyelerine bağlı idiler (1).
Biz beyazlar, nazariyelerimizin sarılardan daha yüksek olduğunu göstermeliyiz. Her sahadaki nüfuzumuzu ispat etmeliyiz. Yalnız sanayide değil nazariye ve ideal sahasında da en ileri ırkın bizler olduğunu anlatmalıyız. Başka türlü muvaffak olamayız.

(1) Bu isimdeki eski Japon kitabında "Çay medeniyeti„ anlatılmıştır.
KADRO

Ortaavrupa.

Burhan Asaf.

Hasta olan Ortaavrupa değil, Avrupadır.

Ortaavrupa, kıtanın bugün en hasta noktasıdır. Çünki kendisini teşkil eden bütün memleketler (Almanya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan) birer kıta devletidir. Kıta devleti, bugünkü manasında, şu vasıflara malik olan memleket demektir.

a) İleri bir istihsal bünyesine malik olmakla beraber sermaye ithal etmeğe mecbur olmak.

b) Kendine mahsus açık pazarlara yani müstemleke ve yarı müstemlekelere malik olmamak,

c) Cihan piyasaları ile münasebette bulunmakla beraber, asıl, Avrupa piyasaları ile olan münasebetleri kanalından geçinmek.

Yani,Avrupa kıtasının kendine mahsus bir iç pazarı olduğunu kabul edersek (ki, yoktur ve Avrupanın heyeti umumiyesi, bugün dahi daha ziyade sanayi maddeleri ihracatcısıdır), kıta memleketi demek daha ziyade Avrupanın içpazarında mevki almış bir memleket demektir.

Avrupa, cihan harbine kadar mutlak bir surette, cihan buhranına kadar da, çok ileri bir nisbet dahilinde, cihanın iktisat ve maliye manivelâlarını kendi inhisarı altına almış olan bir kıta idi. Avrupa dışında ne kadar memleket varsa, Avrupaya ucuz ham madde ve yok pahasına gıda maddeleri yetiştirmekle mükellefti. Bunlara mukabil, Avrupa, sanayi maddeleri ihraç ederdi.

Ortaavrupa memleketleri, Avrupanın bu geçen asırki istismar cihazının içinde mevki ve rol almış memleketlerdir. İsviçre ve İskandinavya memleketleri Felemenk ve Danimarka gibi. Eğer «Cihan buhranı» adını verdiğimiz büyük tarihî hâdise, bizzat bu istismar cihazının felce uğraması ve Avrupanın bütün on dokuzuncu asır zarfında binbir emekle meydana getirdiği sanayi ve sermaye inhisarının bizzat bir tarihî tasfiyeye uğraması olmaşa idi, Avrupayı Ortaavrupanın hasta ettiğine hükmedebilirdik.

Fakat vaziyet böyle değildir.

Yukarıda bahsettiğimiz sanayi ve sermayeyi inhisar altına almak cihazı, on dokuzuncu asır kapitalizminden başka birşey değildir. Bu inhisar cihazını muhafaza etmek, büyük bir siyasî tazyik sayesinde olmuştur. Bu tazyiki, Avrupanın «büyük devletler» i idare etmişlerdir. Tazyik, Avrupadışı memleketler aleyhine sistemli bir surette devam ettiği müddetçe, Avrupa, bugünkü şiddette bir buhranla karşılaşmamıştır. Zaman zaman karşılaştığı piyasa buhranlarını ise, kendine dünyada yeni pazarlar açmak suretile bertaraf etmiştir.

Şu var ki, müşterek inhisar cihazını ayakta tutmak için müştereken idare edilen siyasî tazyik (emperyalizm), kapitalizm gelştiği ve açılmaları lâzım yeni cihan pazarlarının (Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası, Hindistan, Çin v. s.) ,sayısı azaldıkça bizzat kendi içinden tehlikeler doğurmağa başlamıştır.

Şöyle ki; on dokuzuncu asır kapitalizmi ile emperyalizmini (iktisadî, malî ve siyasî müstemlekeciliği) idare eden, İngiltere idi; esasen, bütün cihazın mucidi de kendisi idi; Fransa, ancak ikinci derecede geliyordu. Fakat zamanla, kıtada bir üçüncü kuvvet, sür'atli bir inkişaf neticesinde, kıta devleti olmaktan çıkarak İngiltere ve Fransa gibi bir cihan devleti olmak istiyordu. Bu kuvvet, genç Almanya idi. Almanya 1864 ve 1870 askerî zaferlerinden sonra, kıtadaki vaziyetini tamamile tahkim etmiş, cihan pazarlarında, İngilterenin karşısında yer almağa hazırlanıyordu.

İşte, bu üç devlet gibi kodaman emperyalistler ve Çarlık Rusyası ile İtalya ve Avusturya gibi henüz kıtadaki vaziyetlerini tashihe mecbur bulunan ikinci derecede devletler arasında baş gösteren ihtilâflar, hesaplaşmayı nihayet lüzumlu kılmış ve cihan harbini doğurmuştur.

Cihan harbinden sonra, Avrupalıların müşterek istismar cihazları (on dokuzuncu asır kapitalizmi) ve bu cihazın müeyyidesi olan müşterek tazyık (on dokuzuncu asır emperyalizmi) fena bir darbe yemiş ve gittikçe za'fa uğramıştır.

Avrupa haricinde, Japonya ve Amerika gibi hem sanayici ve hem de sermayedar devletlerin türemesi, üstelik harpten zayif

ve borçlu çıkmış olan Avrupanın başına gerek sermayedarlık gerekse sanayicilikte büyük rekabet dertleri açmıştır. Öyle ki, tuttukları ve kendilerine siyaset kanalından dahi tahsis ettikleri pazarları Almanya ile paylaşmamak için harbeden İngiltere ve Fransa, harpten sonra, daha tehlikeli hasımlar karşısında kalmışlardır. Amerika hattâ, harpten, okadar muazzam kazançlarla çıkmıştır ki, bir müddet, bütün cihanı Wall Street'in emrine almağa muvaffak olmuştur.

Fakat bu aralık, başka bir tahavvül daha vaki olmuştur. Bu da, cihan harbine kadar açık pazar gibi kullanılan memleketlerin, Avrupalıların siyasî tazyıklarının zayifladığını hissederek, cesaretle millî kurtuluş mücadelelerine atılmalarıdır. İngiltere bakımından hattâ, harpten sonra, Dominion'lara karşı yine millî kurtuluş manasında büyük müsaadekârlıklarda bulunmak lüzumu hasıl olmuştur.

Harp sonrasının bu yeni şartları, Avrupa için, şu neticeleri doğurmuştur:

1. Sanayi inhisarının elden çıkması;
2. Yeni sermaye merkezlerinin doğması;
3. İki birinci noktaya dayanan Avrupa siyasî hegemonyasının (Avrupa emperyalizmi) tasfiyeye uğraması.

İşte Avrupanın hastalığı budur.

Avrupanın hastalığı Ortaavrupa üzerinde nasıl bir tesir yapmaktadır?

On dokuzuncu asır kapitalizmi ile emperyalizminin Avrupalı elebaşıları, yukarıda da söylemiştik ki, İngiltere ve Fransa idi. Almanyanın bunlara iltihak etmek cehdi 1914-1918 harbi ile bertaraf edilmiş oldu. Buna mukabil, Amerika, Japonya, Soviyet Rusya gibi yeni iktisadî ve siyasî yayılış merkezlerinin yanında, faşist İtalyanın Akdenize münhasır kalacak bir emperyalizm teşebbüsünü ve bir de her türlü emperyalizme aleyhtar millî kurtuluş hareketlerini, bunların başında da, muvaffak olmuş bir misal olarak Türk inkılâbını görüyoruz.

İşte bu yeni dünyanın yeni şartları karşısında, mukadderatlarını mümkün olduğu kadar kıta Avrupadan ayırmak isteyen İngilte-

re ve Fransanın yeni kuvvetlerle anlaşmak teşebbüslerini görüyoruz. Bu anlaşmanın kıta Avrupadaki kıta memleketlerinin aleyhine cereyan ve inkişaf ettiği muhakkaktır.

Çünki bütün on dokuzuncu asır zarfında, İngiltere - Fransa manzumesinin himayesi altında cihan istismar cihazından faydalanmış, kendilerini buna göre kurmuş, nufuslarını buna göre arttırmış olan bu memleketler, İngiltere - Fransa manzumesinin bu himayesinden bugün gittikçe daha az yardım görmektedirler.

Bütün bu gibi memleketlerde, derin bir iktisadî buhran ile birlikte şiddetli bir ahlâk ve politika buhranının kendine yuvalar yapması, bir takım şiddet ve terrör hareketlerine ve rejimlerine yol açması, hep bu yüzden, yani bir zamanki iktisadî, malî ve siyasî hegemonyası bugün mutlak bir tasfiyeye tâbi tutulan bir kıtanın tarihî mukadderatı içinde hapsolmuş olmalarından ileri gelmektedir.

Bu noktayı, gelecek yazımızda Ortaavrupa memleketlerini birer birer tetkik ederken, daha fazla izah edeceğiz.

Bir Yurttaş için en büyük öğünç:

«Bakırköy fabrikasının, geçen on sene zarfında bu imtihanı vermiş kıymetli müdürü, reyine güvenilir ve eline milletin sermayesi emanet olunur bir kudret göstermiştir.»

— İsmet Paşa —

●

Bilgisi, çalışması, hevesi az olanların sığınmaları için millet fabrika yapmıyor, ve yapmıyacaktır. Fabrikaların kapılarından ilk günü giren memur ve işçiye herkesin bu esası evvelâ yüreğinin içine yerleştirmek lâzımdır. Onun için yeni büyük fabrikalar ilk kuruldukları andan itibaren sanatta ve marifette yüreği titriyen sanatkârların yetişmesi için gayret sarfedeceklerdir.»

— İsmet Paşa —

Polemik :

Yapı heyecanı.

M. Ş.

İş, iktisat, para ve istihsali yalnız sarraf ve bazirgân gözlüğiyle gören bir çok kimselerin Ankara imarı karşısında kapalı odalarda olsun bağırdıklarına çok defa şahit olduk:

— Nedir efendim bu bilüzum inşaat, bu sermayesizlik zamanında bu milyonlar toprağa gömülür mü?... ilh.

Artık iktisadın tek ellerde bir sürü para toplamak değil, memleket dahilinde geniş iş sahaları yaratmak olduğu ve hattâ bunun için bazı çok mamur memleketlerin uydurma iş sahaları meydana getirdikleri görüldükten sonra bizim geri ve her türlü konfordan ari memleketimizde her yapılışın bir israf değil, bir nimet olduğuna bu sarraf gözlüklü zevat ta kani olmuş bulunmalıdırlar ki, artık yukarıki kıratta tenkitlere rasgelmiyoruz.

Bunun yerine Türkiyenin kalbi Ankaradan başlayıp dalga dalga harice taşan, ikinci derecedeki şehirlere, kasabalara ve hattâ köylere kadar inen bir «yapı» heyecanı görüyoruz. Bu, Türk inkılâbının diğer büyük davalarının belki hepsinden daha üstün olan mukaddes bir davadır.

●

Bir çoklarının asla insan meskeni olarak tavsif edilemiyecek yerlerde oturan Türk köylüsü ziya, hava, cam, pencere, masa, karyola ihtiyacını duyduğu yirminci asırda güzellik ve rahatlık kelimelerinin ne manaya geldiğini anladığı gün daha fazla çalışmak, daha insanca yaşamak zaruretini hissedecektir. Ve hakiki yükselme ancak bu suretle başlıyacaktır. Bunu ilk temin edecek şey ise insanca meskendir. Köylüye bu zevki ve bu hissi verecek te ne pederane nasihat, ne kitap üstündeki sözlerdir. Hayvanla yanyana yatmayı meneden kanun, köy evlerinin şeklini tesbit eden talimat, köylüyü bunları tatbika mecbur tutacak idarî tedbirler ve fakat bunların hepsinden daha evvel bu idarî işleri başaracaklara gösterilecek güzel nümunelerdir. İşte Ankaranın en modern bir şekilde inşasındaki en büyük hikmet ve hizmet te idarecilere ve yapıcılara nümune, hedef ve heyecan vermesindedir.

Uzak vilâyetten gelen vali, uzak kasabaları ve şehirleri imar edecek mühendis ve mimar her merkeze gelişinde bu bozkır topraklarının nasıl ormanlandırıldığını, bu çorak yerde en zarif bulvarların nasıl tesis edileceğini, en modern binaların nasıl kurulacağını görürler ve daha mühimmi bunun heyecan, ümit ve şevkını beraber alıp götürürler ve siz bir gün tuzlu çölün ortasındaki «İnönü» köyündeki kerpiçten kübik bir ev, Kırıkkale nahiyesinde en son sistem bir idare binası, buhrandan en çok müteessir olan Konyada bütün müşküllere rağmen eski zamanla kı-

yas kabul etmiyecek kadar bir inşa faaliyeti görürsünüz. Bunların hepsi merkezin yerdiği güzel nümuneler ve heyecanların mahsulüdür.

Ne hacet banyoyu ve banyolu ev ihtiyacını Türk şehirlisine iman halinde öğreten bizzat Ankara değil midir? İstanbulun en mühim bir semtini kaplıyan dar ve yüksek apartmanların ekserisi banyo nedir bilmezler. Bugün Ankarada ise yeni yapılan hiç bir ev bu ihtiyaçtan kendini vareste addedemiyor.

«Medeniyet konfordur» diyen adam pek boş bir lâf söylememiştir. Konforu bilen, anlıyan ve ona varmak istiyen insan tabiidir ki «bir lokma ve bir hırka» ile iktifa edenden çok çalışır, çok yaratır, nasıl ki konforu takdir etmiş milletlerin istihlâk mecmuları bunu anlamamış olan milletlerden tabiatile çok fazladır. Sâye, yaratmıya sevkeden en büyük yol «fazla ihtiyaç ve incelmiş zevk» tir. Bunu tenmih eden de muhit ve meskendir. Yapı heyecanını körüklemek, merkezden muhite doğru seyrini fazlalaştırmak için yapılacak her hareket, alınacak her tedbir bu itibarla bizce büyük ve millî bir hizmettir. Kaldı ki bu faaliyet vatandaşa iş sahası yarattığı, müterakim millî sermayeye kazanç temin ettiği için de ayrıca iktisadî bir kazançtır.

●

Yapı işinde devletin yalnız güzel nümuneler göstermesi, idarecilere fikir ve heyecan vermesi tabii kâfi gelemez. Bu işin memleket mikyasında büyütülmesi için de bugün alınan tedbirler kâfi değildir. Onu çok genişleterek her tarafa teşmil için daha haylı tedbirler alınacağına, bilhassa kredi meselesinin devlet elile halledileceğine şüphe yoktur. Çünkü yapı işi aynı zamanda dünyada riski en az, garantisi en çok olan bir faaliyettir de. Tekmil kasaba ve şehirlerimizin, hattâ köylerimizin yeni baştan imarında Devlet elinde mevcut olan en mühim vasıtalardan birisi de bizzat Devlet memurlarının terfihi ile alâkadar olan memur meskenleridir. Anadolunun içerisinde son zamanlara kadar yegâne nazarı dikkati okşıyan binalar demiryol boylarındaki istasyon binalarile bunların yanındaki memur evleri idi. Bu daha büyük mikyasta memlekete neden tatbik edilmesin? Her şehir ve kasabada adetleri haylı kabarık olan memurların sıhhî ve temiz bir meskende oturması işile bu şehir ve kasabanın müstakbel plânının tahakkuk ettirilmesine başlanma işi pek âlâ telif edilebilir. Bugünkü maaş seviyesinde ekserisi tamamen terfih edilmiştir denemiyen memurlara kendi derecesile mütenasip bir mesken vermek ve gene bunu kendi derecesile mütenasip şekilde döşemek bunları yüzde seksen terfih etmek demektir. Buna mukabil çok az faiz ve uzun bir itfa sayesinde bu evleri müstecir memurdan alınacak az kira ile devlete veya memura maletmek te güç bir şey değildir. Her iki halde de şu faide olacaktır ki hem devlet memuru terfih olunacak hem de kasaba ve şehirlerin iskeleti devlet elile kurularak müstakbel inkişafına buna göre bir istikamet verilmiş olacak ve halka gösterilecek kredi kolaylıklarile de bu inkişaf ve imar devam edip gidecektir. Karşılığı sağlam bir mülk olan kredilerin ise bırakacağı ticarî menfaatleri burada izaha hacet yoktur.

Netice olarak tesbit edebiliriz ki henüz kuvve halinde olan ve fakat genişlemeğe çok müsait bulunan «yapı heyecanı» yalnız içtimaî ve iktisadî bir memleket meselesi, bir inkılâp meselesi değil, iyi tanzim olunmak şartile millî bankalarımız ve işsiz amelemiz için de bir iş sahası yaratacağından kârlı ve emin bir ticaret meselesidir de. Başka memleketler bu iş hacimlerini sun'î olarak yaratırken bizim için kat'î bir zaruret olan bu sahadan istifade etmemek çok yazık olur.

K a d r o okuyucusu !

K a d r o'y u

Okut!

K a d r o'ya

Abone bul!

Bir "Kıymet„ kendini vadediyor.

Bütün güzel san'atlar arasında kendisine yüksek yer verilen musikidir. Bu sebeple olacak ki, bizde ehliyetli ve şahsiyetli mümessillerini az bulan, bu san'at şubesi olmuştur. Modern bir Türk musikisinin yaratılması, ötedenberi hem alâkadarların hem de geniş halk tabakalarının arzusudur. Fakat bu arzunun tatmin edilmesi bir türlü kabil olmamıştır.

Modern Türk musikisi, alaturkanın bir devamı mı yoksa serbest halk nağmelerine dayanan ve bu itibarla Rus musikisinin yolundan yürüyen bir hareket mi olmalıdır? Yoksa bu kaynakların her ikisinden de müstağni kalarak doğrudan doğruya bugünkü garp musikisinin daha başlangıçtan itibaren kendisi mi olmalıdır?

Bu noktaların her üçü de, meşrutiyettenberi halledilememiştir. Çünkü bu bahiste, nekadar yazı yazılmış ve çene çalınmış olursa olsun, salâhiyetin işe karıştığı görülmemiştir.

Her işte olduğu gibi musiki meselesinde de,

1. Veche tayini.

2. Tayin olunan veçheye uygun bir çığırın kudretli san'atkârlar elinde inkişaf edip kendini kurtarması lâzımdır.

Yani, davanın bir nazari (tenkit) bir de ameli (yaratıcılık) tarafı vardır. Ve «salâhiyet» şimdiye kadar her iki sahada da yokluğunu hissettirmiştir. Fakat 11 ağustos 1934 tarihli Vakit gazetesinde çıkan Necil Kâzım imzalı bir yazı üzerimizde bu hususta bir müjde tesiri yapmıştır. Yazıyı, Vakit'in verdiği izahatla birlikte aşağıya alıyoruz.

San'at davalarile umumiyetle meşgul olarak san'at estetiği ve bu arada musikinin san'at esaslarile biraz meşgul olanlar, aşağıdaki yazının, işin hem nazariyesini hem de yaratıcılık tarafını başaracak kabiliyette bir genç tarafından kaleme alındığını anlamakta gecikmiyeceklerdir.

Necil Kâzım Bey, davayı geniş bir ölçü üzerinden münakaşa etmeğe hazır olsa bile, karşısında, davayı mantık kuvvetile karıştırmak isteyenlerden başka kimseyi bulamıyacak ve münakaşa, çok geçmeden, soysuzlaşacaktır. Bunun için, kendisinden, davanın hem tetkik hem de münakaşasını kendi kendisile yapmasını ve işin derhal yaratıcılık sahasına geçmesini bekleriz. Bize eser versin ve icap ettikçe, bu eserleri izah etsin. Necil Kâzım Bey, çok dikkat ve itina etmelidir ki, nazariyesini izah edeceğim diye yaratıcılığa ayıracağı enerjiyi getirip neticesiz ve çok zaman seviyesiz bir takım münakaşaların mantık mezarlığına gömmesin.

Viyanadaki beynelmilel modern musiki mecmuasında çıkan yazı.

Musiki tahsilini Viyanada ikmal ettiğini yazdığımız genç bestekârımız Necil Kâzım Bey memleketimize dönmüştür.

Necil Kâzım Beyin Viyanada intişar eden «Anbruch» adlı beynelmilel modern musiki mecmuasında «Türkiyede bugünkü musiki» başlıklı bir yazısı çıkmıştır.

Genç bestekârın bu mevzu üzerindeki makalesini neşrediyoruz:

Gazi Türkiyesinde kültür ve san'at inkılâbı başlar ve inkişaf ederken tabiidir ki inkılâp musikisi de bu duyuş cereyanı içinde kendi yolunu bulmağa ve o hızla akış mecrasını derinleştirmeğe mecburdur. Bu öyle bir dönüm noktasıdır ki, ona, Avrupa san'at cereyanlarında olduğu gibi zaman dün ile bugünü ancak ufak ayırıcı vasıflarla ayırabilen, hakikatte uzun senelerin geçirdiği tahassüs farklarını ufak değişiklerle tespit eden büyük aralıklı dönüm noktaları gibi bakamayız.

Bizim hakiki inkılâp başlangıcımız on sene gibi kısa bir zaman gerisinde doğmuştur. Gençliğin duyguları bu on senelik Gazi Türkiyesinde doğru yolunu bulmuş ve yarınki milli kültür ve san'at vazifelerini açıkça kavramıştır.

İnkılâbın yeni ruh ihtiyacından bugün, güzel san'atlar arasında Türkün inkılâp edebiyatı da doğuyor. Bu ihtiyacı biz edebiyatla elele gidecek olan musiki sahasında da kuvvetle yaşıyoruz. Fakat yalnız duymak değil, gaye bakikatlaştırmaktır.

Türk musikisi nazariyatçılarının kuru münakaşaları Türk kütüphanesine ciltler verdi, fakat yeni musiki yaratılamadı.

Bugün inkılâp Türkiyesi garp kültürü ile beslenmiş ve garp tekniğini benimsemiş bestekârlar yetiştirdi.

Eğer bunlar, fertçe ve hususi çalışmayı bırakarak elele verirlerse inkılâp musikisi zafere ulaşacaktır.

Biz şimdiye kadar bu bir kaç san'at unsuruna da malik bulunmadığımız için Avrupadan gideceğimiz yolu göstermesini bekledik. Fakat yanlış çaldığımız kapıların bize verebildiği tavsiye ve öğüt ancak orta zaman Avrupasına yakışabilirdi, yoksa, ufkunda inkılâp san'atının doğu kızıllıkları beliren inkılâp Türkiyesine değil..

Memleketimizin musiki unsurları yetiştikten sonra bile, evvelce öğütleri istenmiş olan ve Avrupanın bugünkü musiki otoriteleri arasına nasılsa işimlerini sokabilen orta zaman softaları hâlâ küflenmiş san'at telâkkilerini bize aşılamak ve şimdiki zamanı sultanlık devri zannederek bu bulunmaz (!) öğütlerine karşılık bir mecidiye nişanı koparmak istiyorlar.

Türk inkılâbının mana ve büyüklüğünden haberleri olmıyan o efendileri afyonlu rüyalarında bırakalım ve varsın onlar yeni san'atta ülkü olarak filân salon bestekârının (Souvenir de Bosphore) hezeyanlarını misal göstererek yeni Türk san'atkârlarından (Feraceli harem kadınları), (Fatih camisi avlusunda bir serenat) gibi inkılâp gençliğinin tahassüsüne yakışmıyacak, hayır, yakışmıyacak değil, anlıyamıyacağı mevzularda tasvirî eserler istesinler.

Bu akademik profesörler o kimselerdir ki, onları çoktan geride bırakıp ilerliyen kendi memleketlerinde satacak malları olmadığı için köhne telâkkilerini sırtlıyarak Şarka koşarlar. Fakat, bu arada kapısını çaldıkları Türkiyenin orta zaman kaftanı giymeğe ihtiyacı olmadığını, fesi, sarığı, Arap yazısını çoktan attığını bilmez veya bilmek istemezler.

Yeni Türk musikisinin bu ruh ayrılığını kavrıyamıyacakları gibi teknik bünyesine ait kuruluş için de günün dev adımlarla yürüyen musiki tekniğini bilmedikleri için bize yol gösterici olmaktan uzaktırlar.

Biz düşünüyoruz ki: Şarkın şimdiye kadar musikide özendiği ton materyalistliğinden muhakkak kurtarılması lâzımdır. Höcresine kapanıp ta üç nağme etrafında ve onun buut incelikleri arasında titizlenen san'atkârlık devri yirminci asır ve bilhassa kültür, san'at inkılâbı içerisine giremez. Bu boş titizlikten değil midir ki bugün şark musikisi tek seslilik içerisinde yavan kalmış ve büyük formlar kurmağa muktedir olamamıştır. Bu ton titizliği belâsından kurtulmak, bazan bir komanın bilmem kaçta biri kadar fasılasına ömrü müddetince asılı kalmak mecburiyeti hülyasından uzaklaşmamız için S. Bach'ın yaptığı inkılâp, teknik değil, fakat mefhum itibarile, misal olmaz mı?

Onsekizinci asrın ilk yarısında tampere aralıkları tesbit ederek mütemadiyen o sistem dahilinde yazmak ihtiyacını ve cesaretini bulan BACH muhiti tarafından az mı lânetlendi?

O, diyesin bemole nazaran tizliliğini düşünmüyor en kolay kavranabilen oktav dahilinde müsavi taksimat arıyordu. Yoksa, gayri müsavilik içinde fonksiyon temin etmek kabil olabilir miydi? O zaman yazılanın kulağa hatalı gelmesine rağmen on sekizinci asırdan yirminci asra kadar bu taksimat içinde yaşıyor ve piyanoyu hatalı duymuyoruz.. Şu halde herhangi sistemle olursa olsun musikimizi yazarken gayri müsavi taksimattan kurtulmamız ve tampere bir sistemin esasları dahilinde eser yazmamız lâzımdır:

A.) Eğer Türk musikisinin ufak aralıklarından vazgeçmiyeceksek çok seslilik için tampere taksimata ihtiyacımız muhakkak bulunduğuna göre, çeyrek ses, altıdabir ses, ve yahut on ikidebir ses esaslarının bizim aralık taksimatımızın bünyesine en iyi uyanından birisi ile musikimizi kurmağa mecburuz.

B.) Eğer bunlar uymuyorsa, veya uyan çeyrek, altıdabir ses, on ikidebir ses esaslarından biri icrası itibarile müşkül, göz korkutucu telâkki olunursa gamlarımızdaki ufak aralıkları feda etmemiz lâzımdır. Bununla yarım ton musikisine dönmüş oluyoruz. Fakat bizim inşa prensiplerimiz yarım ton tonal-musikisinin esası olan orta zaman musikisi nazariyatı prensiplerinden (Tiers - Kent münasebetleri) ayrı olduğu için modern on iki yarım ton musikisinin armoni kuruluşu münasebetlerinden istifade etmemiz lâzımdır.

Bugün Avrupa orta zaman tonalitesi esaslarını musikimize adapte etmek istiyenlerin, ona hayranlık gösterenlerin vaziyeti bir müflisin, başkasının mahvolan servetine gönül bağlamasına benzer.

İşte böyle yanlış bir yola saplanmayıp ta en doğrusunda gidersek asırlarca bağlı kaldığımız ton materyalistliğinin fakrından, uzvî bünyesi bünyemize uymıyan yanlış esaslardan kurtulur, san'atta beşerî duygularımızı tesbit etmiş ve mimarisini bina için vakit kazanmış oluruz.

Bununla şu netice çıkar ki, bu işten anlıyan ve her türlü bilgi esasları ile mücehhez bulunan Türkgençliği kendi inkılâbını kendi yapacaktır.

Dünya piyasasına bir bakış.

Almanyada Konjunktur müessesesinin fiat indekslerine nazaran dünya ham madde fiatları sene başında şubat ve nisan aylarında yüzde 8 düştükten sonra mayıs ve haziran aylarında tekrar yükselmiştir. Temmuz ve ağustos aylarında umumi fiatlarda nazarı dikkati calip temevvüçler tespit edilmemiştir. Fakat ham madde fiatları ayrı ayrı alındığı takdirde fiatlarda mak'ûs bir hareket müşahede etmemek kabil değildir. Meselâ yün, ipek, renkli maden fiatları şubattanberi sukut ettiği halde buğday, pamuk, kauçuk gibi maddelerin fiatları yükselmiştir.

Dünya piyasalarında ham madde stokları

1,000 ton olarak.

Emitanın ismi	1933	1934	
	Mayıs	Nisan	Mayıs
Buğday	13,842	15,154	14,224
Şeker	9,087	9,340	9,050
Pamuk	2,044	1,943	1,805
Kauçuk	605	660	681
Kurşun	205	232	241
Kömür	21,096	18,611	18,584

Dünya ham madde fiatları

1913			Ağustos 1933	Ağustos 1934
Buğday	Şikago. Büşeli Sent olarak	90¼	92.12	101.12
Şeker	Nevyork. Libresi Sent olarak	3.12	1.038	1.73½
Pamuk	Liverpul. Libresi Pens olarak	—	7.59	8.69
Yün	Londra. İndeks 1914—100	—	71	104

Fiatlara arz cihetinden vaki olan tesirler her sene olduğu gibi rekolte haberlerinden mütevellittir. Bu sene pamuk ve buğday rekoltesi piyasalara gelen haberler okadar şayanı memnuniyet değildir. Şimali Amerikada kuraklık ve böcek tahribatının fena tesirleri görülmüştür. Netice olarak dünya pamuk ve buğday fiatları yükselmiştir.

Ham maddelerin içinde kauçuğun hususi bir mevkii vardır. Kauçuk istihsalinin tahdidi hakkında haziranda mevkii meriyete giren anlaşmanın müspet neticeleri görülmüştür. Mayısta düşmüş olan kauçuk fiatları anlaşma neticesi, haziran ve temmuz aylarında yükselmiştir.

Bazı ham maddelerde arz cihetinden ziyade talep cihetinden tesirler görülmektedir. Esasen buhrandan dolayı talebin darlığı, umumiyetle bütün piyasanın seyrine hâkimdir. Son senelerde bazı ithalâtçı memleketlerin gıda ihtiyaçlarını bizzat kendileri temin etmeğe temayül etmeleri neticesi, dünya piyasalarında gıda maddelerine olan talebi daha ziyade azaltmağa başlamıştır. Sanayi ham maddelerinde de ayni hali müşahede etmekteyiz. Bazı ithalâtçı memleketlerde görülen hafif sınaî canlanma hareketleri bu suretle milli hudutlar içinde kalarak tesirini dünya piyasalarında göstermemekte ve netice olarak dünya piyasalarını daha fazla sarsmaktadır.

Dünya umumî istihsali martındanberi yükselmemiştir. İstihsalin bu durgunluğu karşısında ham madde talebinin de sabit kalacağı aşikârdır. Bugün İngiltere, Amerika gibi memleketlerde para politikası vasıtasile istihsali yükseltmek yollarının dünya umumî vaziyeti dolayısile müspet neticeler vermediğini, son Amerika hâdiseleri göstermektedir.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

33

EYLÛL
1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

1789 ihtilâlinin mezarı başında.	
II. Mahreç yok!...	
Il n'ya pos de débouché!	**Şevket Süreyya**
Koylü kazanmalıdır.	**Dr. Vedat Nedim**
İç pazar meselesi.	**İsmail Husrev**
Orta Avrupanın davasızlığı.	**Burhan Asaf**
Moskova edebiyat kongrasında.	**Yakup Kadri**
Kömür sanayiine ve madenî mahrukata doğru.	**M. Şevki**
Hüseyin Cahit Bey öncü!..	**Şevket Süreyya**
Aydın incir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arızaları.	

KADRO

Cümhuriyetin en büyük mesnedi fazilettir. Nasıl ki, monarşilerin hayatı yalnız kuvete, parlamentolu rejimlerin hayatı yalnız hürriyete bağlı ise, cümhuriyetler de yalnız faziletle yaşar ve faziletsizlikten soysuzlaşır. Katon'un sopası, «Roma Cümhuriyeti»'nin temel direklerinden biri idi. O kırıldığı gün, meydan, nefesi meyhane kokan demagoglarla, lenfavî tiran'lara kaldı. Daha ondan sonra ne oldu, hepiniz bilirsiniz.

●

Aralarındaki zaman mesafesine ve mizaç farkına rağmen, Brutus'la Robespierre biribirlerine nekadar benzerler! Her ikisi de birer fazilet kahramanıdır, ve, birinin karnı deşilip öbürünün kafası düştüğü gün Cümhuriyet yerini çoktan irticaa bırakmıştı. İrticaa mı? Hayır, yalnız irticaa değil, Madam Talîan,ın salonuna bıraktı. Bu salon, bugün, binbir türlü ihtilâç içinde cançekişen fransız burjuvazisinin ilk nüvesiydi, ve Panama rezaletleriyle Staviski facıası bunun içinden çıktı. Genç Lenoir ve Bolo Paşa, birer «Chouan»'dan başka bir şey değildirler. Kendine göre bir Katon olan ihtiyar Clemenceau bunlarla uğraşırken, acaba, Almanlara karşı harbetmekten daha mühim ve daha tarihî bir iş gördüğünün farkında mıydı?

●

Lâkin, bir cümhuriyetin sıhhatını korumak için, bir tek Katon'un, bir tek Clemenceau'nun gücü neye yeter? Lâzımgelir ki, o cümhuriyetin her vatandaşı kendi nefsi üstünde sert ve bükülmez bir ahlâk bekçiliği vazifesini iyfa etsin. Bu ise bir îçtîmaî atmosfer meselesidir. O, nasıl yaratılır diye sormayın. O, samimî cümhuriyetcilerin müşterek vicdanından doğan bir hâdisedir ve her cemiyet hâdisesi gibi bir yaşayış tarzının neticesidir.

1789 ihtilâlinin mezarı başında.

II.

— Mahreç yok!...

— Il n'y a pas de débouché!

Şevket Süreyya.

— Hangi fırkadansınız?
— Sosyalist fırkasından ve sindikalıyım (1).
— Nerede çalışıyorsunuz?
— İşsizim. Bir deri fabrikasında çalışıyordum, kapandı.
— Niçin?
— Çünkü mahreç yok...
— Sizin sosyalist fırkası ile sindikalar işi ele alınca mahreç olacak mı dersiniz?

— Yok canım ne gezer? Yine mahreç olmayacak!

Bu cevapları geçen ayın on birinci günü Liyon'un kenar meydanlarından birinde bir Fransız işçisinden dinledim. Ogün bu meydanda bir cenaze alayı vardı. Ölen yine bir Fransız işçisi idi ve öldüren bir Faslı.

Meydanda kalabalık gittikçe artıyordu. Ne bir nümayiş, ne de bir şikâyet gürültüsü vermeyen, yalnız ağır ve ümitsiz bir sükût içinde gittikçe genişleyen bu kalabalığın matemli hali bütün havaya sirayet etmiş gibi idi. Tramvaylar, omnibüslar, otobüsler borularını öttürmeden ve çanlarını çalmadan geliyor, boşalıyor ve üreyen kalabalığa mütemadiyen yeni gruplar, yeni kafileler katıyordular.

Cenaze alayına hazırlananlar kadın, erkek, çoluk, çocuk meydanın bir tarafını çeviren hastanenin büyük kapısından, en büyük caddenin derinliğine doğru yayılıyordu. Sindikaların, teşkilâtların bayraklarını yahut çelenklerini taşıyanlar tabutun arkasında yerlerini almak için hastane bahçesine giriyor ve gözden kayboluyorlardı.

(1) Fransada Siudika, amele birliklerine verilen isimdir. Sindikalı denildiği zaman bu birliklere aza olan amele anlaşılır.

Vakanın tafsilâtını biz de öğrendik: Sosyalist ve sindikalı amele, yevmiyelerin düşmesine mani olmak için sindikalı olmayan işçilerin fabrikaya kabul edilmemesini istiyorlar. Halbuki patron, ya yevmiyeleri düşürmek, ya fabrikayı kapatmak şıklarından birini tercih etmek mecburiyetindedir, çünkü *mahreç yok!*

Sindika patronu tazyik ediyor. Patronun ise menfaatı işe devam edebilmek için ucuz hattâ badava işçi bulmasındadır. Bu noktada Fransız amelesinin sosyalistliği ile Fransız patronunun vatanperverliği karşılaşınca meydana garip bir netice çıkıyor: Patron fransız işçisinin yerine Faslı amele çağırıyor!

Fakat iş bununla da bitmiş değildir. Daha on beş yirmi yıl evveline gelinceye kadar her biri ya bir küçük tarla sahibi, ya bir sürüde çoban, yahut bir kasabada dükkâncı olan bu Fas çocukları, Fransız müstemleke siyasetinin temdin prensipleri sayesinde ve yirmi yıl içinde badavaya avuç açacak hale getirildikten sonra şimdi de fransız fabrikasının kapısında yeni bir rakip cephe ile karşılaşıyorlar: Sosyalist ve sindikalı fransız işçisi! Bu kapıda kavga daha kanlı oluyor. Çünkü mazideki bol ve hesapsız gelirleri hergün bir parça daha azalan bu Avrupa fabrikasının kapısında doymak bilmez Avrupalı sermayedarla sindikalı beyaz işçi ve kol kuvvetini badavaya satmaya razı olan kara amele (1) karşı karşıya cephe almışlardır.

Bu cephenin gizli hududu Polonya'dan Kaliforniya'ya ve oradan büyük Bahrimuhiti aşarak Japon ve Mançuri içerilerine kadar uzanır. Fakat geçen ayın on birinci günü Liyon'un bir kenar mahallesinde olan şey, bu cephede hergün olagelen ve gittikçe keskinleşen çatışmaların küçük mıkyasta biri idi ve bu çatışmada bir faslı kara amele bir fransız sindikalı işçiyi hançerle öldürmüş ve sonra kendisi de intihar etmişti.

●

Liyon'un bu kenar meydanı, arkadaşlarının cenazesine gelen kenar mahalleler halkı ile dolmuştu. Bize yukarıdaki cevapları veren işsiz işçi, bisikletine dayanmış ve etrafını alanlara hâlâ bir şeyler anlatırken hastahane bahçesinin büyük kapıları ardına kadar

(1) Bu karar amele bazı memleketlerde renkli müstemlike işçisi, bazı memleketlerde de Sindika haricinde kalan Avrupa veya Amerikalı işsizler ordusudur. Fakat Sindika istilâhında hepsine kara amele ismi verilir.

açıldı ve cenaze arabası göründü. Araba siyah ve ağır ilerliyordu, arkasında işçinin karısı ve çocukları ve daha arkada da sindikaların bayraklarını taşıyan işçiler vardı. Meydandaki kalabalık cenazenin arkasından sıralarını bağlamak için kendi içinde kaynaştı.

Ben, belki bir vaka olur diye bir kenara çekildim ve etrafta atlı, yaya polisler aradım. Çünkü Liyon bir şehirdir ki orada barikat mücadelelerinin şöhreti, Paris'teki amele ihtilâllerile beraber fransız inkılâbının tarihine karışmıştır. 1789 dan 1871 e kadar fransız inkılâbında dönüm noktası olan bir hâdise bulunmaz ki o hâdise de Liyan'un ve Liyon'da da amele mücadelesinin bir parmağı olmasın? Hattâ bu mücadeleler yalnız fransızlar için değil, bir çok ecnebi ihtilâlcılar için bile bir cazibe noktası olmuştur. Meselâ Bakonin (1) bunlardan biridir.

Halbuki bulunduğum meydanın havasında hiç te böyle bir hareektin ihtizazı duyulmuyordu. Etraflarda ne polise, ne de jandarmaya benzeyen bir kuvvet vardı. Cenaze arabası yalnız atlarının nal seslerile tekerleklerinden çıkan hafif ve kasvetli gürültünün fakir musikisi içinde hastane kapısından çıktı. Sindikaların mühmel ve yıpranmış bayrakları lâalettayin bir takım mahalle spor klüplerinin alelâde işaretleri gibi geçti ve bunların arkasından Liyon'un bütün kenar mahalleleri halkı hizalarını bozmadan, sıralarını dağıtmadan dörder dörder ve kafile kafile aktılar. En arkada gidenler bisikletli işçiler idi ve bize yukarıdaki cevaplarını veren işsiz fransız işçisi de son kafileye karıştı.

●

Sessiz sadasız alay meydanın derinliğinde kaybolurken hayalimde ben, bu eriyen kalabalığın üstünde birbirile boğuşan ve birbirine karşı cephe alan dört gölğe gördüm. Bunların biri Avrupalı sermayedardı ve karşısında ona karşı didişen sosyalist ve sindikalı Avrupa işçisi vardı. Onların arkasından kara amele göründü. Bu amelenin tımsâlî mahiyeti Çinli bir *Kuli* kıyafetinde idi. Çinden, elinden ekmeği alınıp aç bırakıldığı için kaçan, Amerikaya sokulmayan ve Avrupada kuduz köpeklerle bir tutulup parklara, trenlere bırakılmayan Kuli!...

(1) Rus anasişti ve nazariyecisi Bakunin.

Son gölğe ise en son peyda olmuştu. Bu gölğe müstemleke ve yarı müstemlekelerde doğan yerli ve millî sanayiin kendisidir. Şimdi bu gölğeler birbirine girişiyor, dalıyor, boğuşuyorlar. Sin dikalı işçi patronundan yüksek yevmiye ve diğer millî pazarlardan mahreç istiyor ve kara ameleye de:

— Sen açlıktan ölebilirsin! diyor.

Avrupalı patronun kasdı bu cephelerin hepsinedir. Sindikalı işçiyi kara amelenin karşısına diker ve gittikçe sanayileşen millî pazarlara da:

— Niçin sanayileşiyorsunuz? Der!

Çünkü onun bacasının tütmesi için hergün bir Hintle bir Çinın, eski mabetlerde boğazlaan ve soyulan kurbanlık koyunlar gibi Avrupa emperyalizminin kasasına hayat ve refah haklarını bir avuç altın şeklinde kurban etmeleri lâzımdır. Onun için bu kurbanın kanı gitgide kesildikçe o mütemadiyen bağırıyor:

— *Mahreçler kayboluyor! mahreçler kaybolacak! mahreç yok!..*

Geçen ayın on birinci günü Liyon'un kenar mahallelerindeki ce-

●

naze alayını gördükten sonra öğleden sonrayı bir büyük mekteple bir müstemleke müzesini gezmekle geçirdik. Mektep bir ticaret ve dokumacılık mektebi idi ve mektebin müdürü müstemlekât müzesinin de müdürü bulunuyordu.

Mösyö Pierre Clerget ismindeki bu zat 1913 denberi bu işlerin başında idi. Ve bir taraftan ticaret ve dokumacılık işleri diğer taraftan da müstemlekelerle olan daimî teması onu kendi sahasında tanınmış bir otorite haline koymuştu.

Mösyö Piere Clerget'in mektebini, atelyelerini ve müzesini gezdikten sonra kendisine gördüklerimizin bilhassa Liyon ipeklilerinin çok enteresan şeyler olduğunu söylemeğe ve teşekkür etmeğe çalıştık. O derhal cevap verdi:

— Ben Liyon ipeklilerinin atisinden hiç ümitli değilim.

— Fakat bunlar bir dünya matası halindedir.

— Öyle idi. Fakat artık değil. Hem görüyorsunuz ki biz de atelyelerimizde şimdi çocuklar ev ve el tezgâhlarına alıştırıyoruz. Çünkü:

— Liyon ipekcilikte ev ve el san'atlarına dönmeğe mecburdur. Bize artık dünya piyasasında fabrika ihracatçısı olarak iş yoktur. Bu benim müdafaa ettiğim ve şimdi teeyyüt eden kanaatımdır. Biz artık eski Liyon'un tarihî şöhretine dönmeliyiz. Güzel el ve ev san'atları ile aleme spesifik emtea veren bir memleket haline gelmeğe mecburuz.

— Fakat sebebi?

— Sebebi gayet basit: Çünkü *mahreç yok!*

Mösyö Pierre Clerget'in yanından ayrıldıktan sonra kendi kendime düşünmeğe devam ettim. Yol Rohn nehrinin bir köprüsünden geçiyor ve Rohn, İsviçre dağlarından aldığı hızla dalğalana dalğalana akıyordu. Köprünün üstünden Liyon'u bir baştan bir başa görebiliyordum. Şehrin ufuklara karışan kenarları fabrika bacalarile doluydu. Bazan tüten ve bazan tütmeyen bacalar ortasında Liyon; bugünkü fransaya bu bacaların; bu ancak tüttüğü ve işlediği zaman etrafını doyuran ve durduğu gün çocuklarını yiyen bir dev gibi etrafını kavuran bacaların bir hediyesi idi. Bir an için bu bacaların büsbütün karardığını ve şu koskoca Liyon'un bir takım damlar altında el ve ev eşyası yapıp âleme satmakla geçinmeğe çalıştığını, el tezgâhile ipek dokuyup ev tezgâhile dantelâ örmeğe uğraştığını görür gibi oldum. O zaman bu ufuklar, caddeler ve köprüler hayalimde küçüldükçe küçüldü. Fabrikaların yerini 1789 den evvelki atölyeler aldı ve caddelerin etrafında bir takım esnaf loncaları peyda oldu.

Fakat bu Liyon, bu kendisine yeni ve mutevazı geçim yolları arayan eski mağrur Liyon bana pek hazin göründü. Çünkü onun bu manzarası karşısında ben meşhur Şarl Teksiye'nin bundan yüz yıl evvelki Bursa için yazdığı sözleri cesaretle hatırladım:

— Bursa bir şehirdir ki ozaman onun ipeklileri Liyon'da Liyon ipeklilerine muvaffakıyetle rekabet edebiliyordu!

Yüz sene evvelki Liyon!.. Fakat bu tahayyülümüzü neye genişletmeyelim, meselâ yüz sene evvelki Avrupa!... Sanayisiz, silâhsız ve hekemonyasız Avrupa!.. Fakat cihanda yeni ve adaletli bir muvazenenin kurulabilmesi için bu rüc'at lâzım değil mi?.. Zaten olan bundan başka nedir? İşsiz fransız işçisi ile Mösyö Pierre Clerget'in ayni dilden söyledikleri:

— *Mahreç yok!..*

haberi tesadüfi bir şey midir? Bence bu sözleri Polonya'dan Kaliforniya'ya kadar ya henüz tüten, ya artık tütmeyen bütün bacaların gölgesinde rastladığımız herkesten ayrı ayrı işidebiliriz. Çünkü: mahreç yok! günün tarihi sadasıdır ve bu sada, bizim ve bize benzer milletlerin yeniden uyanışı ve kurtuluşu için lâzımdır.

●

Çünkü bu âkibet hiç te beklenmeyen bir âkibet değildi. Bilhassa fransız ihtilâlile açılan liberal kapitalizm, bir taraftan dahilde işi ve rekabeti serbest bırakmak, diğer taraftan *Avrupanın mukadderatını harici pazarlara bağlamak* suretile birgün bu mukadderatın sürüklenebileceği karanlık istikametleri açık bırakmıştı.

Bu itibarla iş ve mukavele hüriyeti ve bunun gölgesinde yaşayan serbest rekabet bir taraftan hukukubeşer beyannamesinin yeni bir devri ilân eden mukaddes fikirlerinden biri olarak doğarken diğer taraftan bizzat bu hüriyet kendi içinde *iktisadî plânsızlık* şeklinde yeni bir içtimaî illetin unsurlarını da rüşeym halinde besliyordu.

Filvaki fransız ihtilâlcileri daha konvansiyon zamanında sefaletlerini gösteren bu içtimaî plânsızlık hastalığını - fransız ihtilâlcılarına has olan bir mefkûreci saflığile - ya emirnameler, ya şenliklerle ilgaya teşebbüs etmişdiler.

Meselâ 1793 kanunu esasisi halka iş ve ekmek temininin Devletin borcu olduğunu mutaazzimane bir lisan ile beyan ediyordu. Halbuki kendisine iş ve ekmek teminini devletin borç telâkki ettiği halk hakikatte sokakta serbest iş mukavelesinin ve serbest rekabetin eline bırakılmış ve mukadderatı tam bir iktisadî fetişizme tâbi kılınmıştı. Sonra yine meselâ konvansiyon fakirliğin artık mülga (!) olduğunu ve bu kanunun neşrolunduğu günün her sene millî bir bayram sayılmasını emreden bir kanun neşretmişti. Netekim, ertesi sene bu maksatla yapılan bir şenlikte (Şan dömars) da toplanan bazı çıplaklara kıymetleri kalmamış bir mıktar asiniya (kâğıt para) dağıtılmıştı. Fakat fran-

sız ihtilâlcilerinin artık tarih derslerinde bile okutulmayan bu hazin prensiplerinden ve emirnamelerinden bugün liberal kapitalizmin elinde kalan şudur:

25.000.000 işsiz! yani 100.000.000 aç! Mösyö Kayyo'ya gre bu âfetten kurtulmak için Avrupanın 100.000.000 nüfusunu feda etmekten başka çare yoktur. Niçin? Çünkü:

— *Mahreç yok!...*

Mahreç yok, çünkü mahreçler artık kapılarını efendilerine kapıyorlar ve bu kapanan kapıların önüne oturup karşılarında şaşıran efendilerine:

— Artık müsavi haklarla konuşalım!

Diyorlar.

●

Hâkim bir Avrupa iktisadiyatı karşısında esir pazarlar yerine, iktisaden ve siyaseten *müstakil ve cüzütam* milletlerin vücuda getireceği dünya muvazenesi... işte yeni devrin şıarı budur!

" Köylü kazanmalıdır. „

Dr. Vedat Nedim.

Her yıl ihracat mevsiminde Ege mıntakası müzmin bir dert ile karşılaşır:

F i y a t m e s ' e l e s i.

Ve her yıl bu derdin teşhisi etrafında biribirine zıt iki iddia çarpışır:

Fiyatlar normaldir.

Fiyatlar normal değildir.

Fiyatların normal olduğunu iddia edenler ihracatçılardır.

Fiyatların normal olmadığını söyliyenler müstahsillerdir.

İ h r a c a t ç ı için normal fiyat ne demektir?

İhracatçı bakımından normal fiyat demek, alım fiyatile satış fiyatı arasındaki farkın kendisi için kazançlı olması demektir.

M ü s t a h s i l için normal olmıyan fiyat ne demektir?

Müstahsil bakımından normal olmıyan fiyat maliyet fiyatile satış fiyatı arasındaki farkın kendisi için kazançsız olması demektir.

İzmir'de Başvekilin huzurunda fiyatların normal olduğunu söyliyen ihracatçı kendi menfaatlerinin dar bakımından yerden göğe kadar haklıdır.

Bugünkü düşük fiyatlara rağmen ihracatçı kazanıyor mu, o halde onun için fiyatlar normaldir. Bu itibarla fiyatların normal olduğunu söyliyen ihracatçı sadece kendi kazancının normal olduğunu ifşa etmiş oluyor demektir.

Millet topluluğu içinde ihracatçının nisbî ehemmiyeti nedir ki, onun için normal olanı millet için de normal telâkki edebilelim? Nüfus istatistiklerimiz ihracat ticaretile meşğul olanların sayısını bildirmiyor. Yalnız 1927 istatistiklerine göre umumiyet üzere ticaret işlerile uğraşanların sayısı 257.355 kişidir.

Yine 1927 senesi rakkamlarına göre meslekli nüfusumuzun sayısı 5.351.215 dir. Ohalde umumiyet üzere ticaret işile meşgul olan-

lar meslekli nüfusumuzun yalnız binde dördünü teşkil etmektedir.

Ticaret işile meşgul olan bu 257.355 kişi içinde mahalle bakkalı, tütüncü, manifaturacı, simsar, komsiyoncu, borsacı, bankacı, sigortacı v. s. ve bu meyanda büyük ithalâtcı ve büyük ihratcatçı da dahildir.

Türkiye'de kaç kişinin büyük ihracatçı olarak çalıştığını bilmiyoruz.

Amma, her ihracat maddemiz için adı sayılabilir ancak beş on kişinin mevcudiyetinden de haberdarız. O halde ihracatçı için normal olanın bütün millet iktisadiyatına teşmili, çok egoistce bir iddia olur.

Davayı müstahsil bakımından ele alırsak görürüz ki, 5.351.215 kişilik meslekli nüfusumuzun 4.368.061 kişisi yani % 80 ni ziraatle meşgul olmaktadır.

İşte bu bir ezici topluluktur ki, onun için normal olanı, millet iktisadiyatı için de normal olarak almakta isabet vardır.

Halbuki, Türkiye'de ötedenberi ihracatçının ölçüsü ve ihracatçının normali millet iktisadiyatımız için miyar olarak telâkki edilegelmiştir.

İlk defa olarak bir Devlet adamımız Başvekil İsmet Paşa Hazretleri,.davayi müstahsil yani millet iktisadiyatı bakımından masanın üzerine koydu:

" Köylü kazanmalıdır. Köylünün hayatı yükselmelidir. Bu da onun istihsalâtının değer fiyatla satılması ile kabildir. „

Başvekilin iktisat siyasetimiz için bir düstür mahiyetindeki bu açık sözleri müstahsili dile getirdi. (*)

●

Müstahsil kendi davasının ana hatlarını şöyle çiziyor:

1. — Satış fiyatım maliyet fiyatımdan aşağıdır.

O halde fiyatlar b e n i m için anormaldir.

2. — Benim malımı satan mutavassıtlar ve tacirler benim dağınık ve zayıf vaziyetimden istifade ederek bana karşı (m ü t t e h i t b i r c e p h e) halinde çıkıyorlar.

Ve fiyatları diledikleri gibi tespit ediyorlar ve bu suretle kâr da

(*) Aydın İncir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşa Hz. lerine gönderdikleri mektubu bu sayımızda ayrıca basıyoruz.

temin ettikleri için bittabi kendilerince bugünkü vaziyet normaldir.

3. — Her işte ve her şeyde yenilik inkılâbı yapan cumhuriyet devrinde asırlardan yadigâr kalmış olan bu eski sistem alış veriş usulünün de artık maziye karışması zamanı çoktan gelmiş ve hattâ geçmiştir.»

4. — Devletimizin iktisadî sahada kabul ettiği devletçilik sistemine uyarak bu işi de müstahsilin mecburî bir surette kooperatifleştirilmesi ve ihraç merkezlerinde ihracat ofislerile bu kooperatiflerin birleştirilmesi başarabilecektir.»

Türkiye tarihinde müstahsil, ilk defa olarak sesini bu kadar şuurlu bir surette duyuruyor.

●

«Köylü kazanmalıdır.»

Başvekilimiz tarafından atılan bu şiar önümüzde yepyeni bir millet oluşunun çehresini çiziyor.

Kazanan köylü, yani, maliyet fiyatından üstün fiyatlarla satış yapan, bol istihsal eden, sermaye teraküm ettiren, hayat ve kültür seviyesi yükselen, satın alma ve vergi ödeme kabiliyeti artan, nüfusu çoğalan şen ve dinç köylü.

Köylü niçin kazanamıyor?

Köylü bir taraftan istihsal tekniği geri, diğer taraftan alıcı karşısında dağınık olduğu için kazanamıyor.

O halde köylüyü kazandırmak istiyorsak, işi hem **istihsal**, hem **satış** bakımından ele almalıyız.

İstihsali tanzim ederek verimi arttırmak, kabiliyeti yükseltmek ve bu suretle maliyeti düşürmek mümkün olacağı gibi, satışı da yine müstahsil namına teşkilâtlandırarak mutavassıt kârlarını müstahsile mal etmek kabil olacaktır.

Türk müstahsili bu gayenin gerçekleşmesi için gidilmesi lâzımgelen yolu yılların verdiği tecrübe kuvvetile ve âdetâ insiyakî bir surette kendiliğinden bulmuştur:

Mecburî Devlet kooperatifleri içinde teşkilatlandırılmak.

Dünyanın hiç bir memleketinde müstahsil, kendisinin mecburî kooperatifler içinde teşkilâtlandırılmasını devletten istememiştir.

Kooperatif, liberal memleketlerde küçük müstahsil ile büyük müstahsilin sınıfî bir mücadele organı olarak telâkki edilmiştir. Tıpkı amele sendikaları gibi...

Komunist Rusya'da ise, kooperatif, mülkiyetin tasfiyesi için bir vasıta olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'de kooperatif ne sınıf mücadelesi, ne de şahsî mülkiyetin tasfiyesi için bir organ değil, millet iktisadiyatının tanzuvu ve müdafaası için bir vasıta olacaktır. Onun için herşeyden önce kooperatifin bu yeni telâkkisini ve bu yeni rolünü kavramak gerektir.

Sınıflara bölünmüş bir millet camiası içinde kooperatif, millet parçalarının birbirine karşı döğüşme teşkilâtı olarak ihtiyarî şekilde doğmuştur.

Biz kooperatifi bir sınıflaşma teşkilâtı olarak telâkki etmiyoruz ki, kooperatifleşmeği müstahsilin ihtiyarına terkedelim.

Meşrutiyettenberi Türkiye'de ihtiyarî kooperatif propagandası gittikçe artan bir hızla yapılagelmiştir. Netice sıfırdır.

Bu beyhude tecrübeye daha fazla devam edebilmek için ne zamanımız, ne de takatımız var. Onun için mecburî Devlet kooperatiflerini türk şartlarına en uygun bir teşkilât sistemi olarak kabule mecburuz.

Türk müstahsili bunu kendiliğinden istemekle aklıselimin en canlı bir misalini daha vermiştir.

Devletin istihsal ve ihracat işlerine «müdahale» etmesine ihracatçı, hiç bir zaman ve hiç bir memlekette taraftar olmamıştır ki, bizde olsun.

Mecburî devlet kooperatifleri ihracatçının ummacısıdır.

●

İstihsal işini bir millî müdafaa mes'elesi olarak telâkkiye alıştığımız gün o vakit «ihtiyarî» kelimesini ağzımıza alamayız. Çünkü millî müdafaa işleri fertlerin ihtiyarına terkolunamaz.

Millî müdafaa zaruretleri, millî bir vazife olarak fertlere yaptırılır.

Burada ferdin şahsî idraki, seviyesi, arzusu, keyfi düşünülmez.

Millî müdafaa plânının icapları disiplin ve sistemle tatbik olunur.

İstihsal işleri bir millî müdafaa mes'elesi midir?

Osmanlı İmparatorluğunda devlet istihsal işlerini bir millî müdafaa mes'elesi telâkki etmediği içindir ki, Türkiye bir yarı müstemleke haline girdi.

Cumhuriyet Türkiyesini, Saltanat Türkiyesinden ayırt eden en mühim vasıf ise siyasetçe istiklâlin temeli olarak iktisatça istiklâli tanınmasıdır.

İktisatça istiklâli, siyasetçe istiklâlin temeli ve şartı olarak alınca millî müdafaa mefhumunun klâsik ordu mefhumundan daha geniş bir ebat alacağı şüphesizdir. Bu takdirde millet iktisadiyatı içinde iş alan her fert ve her müessese millî müdafaa cephesinde yer almış sayılır.

Bütün bir milleti iktisatça istiklâl savaşı içinde vazifelendirilmenin biricik yolu budur.

Müstahsilin iyi istihsal ve kârlı satış yapamaması bütün millet iktisadiyatımızın ve içtimaî yükselişimizin yürüyüşünü köstekleyen bir engeldir.

O halde millî bünyemizin bu en zayıf noktasını savaşımızın hareket noktası olarak ele almak zaruretindeyiz.

İşte mecburî devlet kooperatifleri içinde teşkilâtlandırılacak olan müstahsil, tıpkı orduya alınmış bir nefer gibi, iktisatça müdafaanın usullerini talim ve tatbik edecektir.

Müstahsil, her istihsal şubesine ait modern istihsal usullerini, modern bakım ve yetiştirme şartlarını ancak mecburî kooperatifler içinde teşkilâtlandırıldığı zaman öğrenebilecektir.

Müstahsil, bugün kendi karşısına çıkan dar, fakat kuvvetli bir alıcı cephssine karşı ancak bu suretle kendi hakkını ve dolayısile millet iktisadiyatının menfaatlerini müdafaa edebilecektir.

Ve (K ö y l ü k a z a n m a l ı d ı r) şiarı ancak bu yoldan gerçekleşecektir.

Gelecek sayımızda (İncir devlet kooperatifi) hakkındaki düşüncelerimizi vermeğe çalışacağız.

İç pazar meselesi.

İsmail Husrev.

Sanayi kuruluşunda en mühim dava hiç şüphesiz pazar meselesidir. Bizim gibi harici pazarlarda harcıalem sınaî mamulâtını satmak imkân ve ümidi olmıyan memleketler için pazar ancak içpazardır. İçpazarın masetme kabiliyeti, alım kuvvetidir ki, sınaî kuruluşun inkişaf temposunu tayin edecektir. Binaenaleyh seri ve olgun bir sınaî oluş için içpazarın alım kabiliyeti canlılığını ayakta bulundurmak, iktisat siyasetinin ana problemini teşkil eder.

●

İçpazar, zatî iktisat sisteminin inhilâl ederek emtia iktisadı sistemine istihalesi seyrinin bir muhassalasıdır. Emtia iktisadının inkişafile muhtelif işletmelerin, muhtelif istihsal kollarının (branşlarının), muhtelif mıntakaların muayyen işlerde ihtisaslaşmaya başlaması bir iş bölümü ve bu iş bölümü de ihtisaslaşan bu işletmeler, istihsal kolları ve mıntakalar arasında bir emtia mübadelesi doğurmuştur. Fakat bu ihtisaslaşma hareketleri, iş bölümünün teessüsü, mübadelenin inkişafı, geniş bir içtimaî oluş havası içinde cereyan eder. Bu içtimaî oluş, köylü ve esnaf işletmelerinin farklılaşması (servet kutuplaşması) ve dağılışı (bir kısım köylü ve esnafın mülkiyetinden tecerrüt ederek kol kuvvetini satan amele haline gelmesi) dir. Bu içtimaî oluşun inkişaf derecesi ayni zamanda içpazarın inkişaf derecesini tayin eder. İçtimaî farklılaşma ve dağılış nekadar ilerlemiş ise, içpazar o nisbette genişlemiş ve derinleşmiştir.

İçpazar iki istikamette teessüs eder: 1 - Zatî iktisat sistemi inhilâl edince müstahsil zatî ihtiyaçlarını bizzat kendisi değil, sattığı emtianın bedeli mukabilinde pazardan temin eder. Binaenaleyh emtia mübadelesinde istihsalle istihlâk birbirinden ayrılmıştır. Emtea mübadelesi ilk adımda istihlâk eşyalarının pazarını tesis etmiş, başka bir tabirle istihlâk maddeleri sanayiinin pazarını yaratmıştır. İstihlâk maddeleri sanayiinin müşterisi bir ta-

taftan sermaye sahibi müteşebbis müstahsil, diğer taraftan kol kuvvetini satan amele ve diğer müstahsil ve gayri müstahsil zümrelerdir. Fakat burada istihlâk maddelerinin satış imkânları bu zümrelerin gelir seviyesine, binaenaleyh alım kabiliyetine bağlıdır. İktisadî vaziyeti düzğün zümreler için alım kabiliyetinin hududu normal zamanlarda namahduttur. Fakat anormal zamanlarda sabit gelirli zümrelere nazaran yine yüksektir. Çünkü sermaye üzerinden kâr alan müteşebbislerin geliri ile sabit gelirli zümrelerin kazancı ayni nisbetlerde düşmüyor. İkincilerde daralış daha şiddetlidir. Bunun için geniş halk kitlelerinin ihtiyacını karşılayan harcıâlem istihlâk maddeleri sanayii anormal zamanlarda (buhranlarda) lüks istihlâk maddeleri sanayiine nazaran daha şiddetli konjunktur darbelerine maruzdur. 2- Millî iktisatta istihlâk maddeleri istihsalinden başka, bir de istihsal vasıtaları istihsali vardır. İstihsal vasıtaları saanyiinin müşterisi, müstahsil zümreler yani alâtı zıraiye kullanan müteşebbis köylüler ve müteşebbis sanayi erbabıdır. Kol kuvvetini kiralayan zümreler, ortakçılar, refah seviyesi düşük olan küçük müstahsiller için, istihsal vesaiti sanayiine pazar olmak, içtimaî vaziyetleri itibarile müsait değildir. İstihsal vesaiti sanayiinn köyde müşterisi, sermaye sahibi müteşebbis müstahsil, şehirde istihlâk maddeleri sanayii, diğer sanayia branlarıdır. Bu müteşebbisler ve sanayi erbabı, istihsallerini tevsi etmek, yeni tesisat yapmak için istihsal vasıtaları sanayiinin daimî pazarıdırlar. Millî iktisatta kazançlı iş sahaları açıldığı zaman müteşebbisler bu sahalara sermayelerini yatırarak yeni tesisata başlarlar. Kazançlı sahalar olmayınca, yeni tesisat da yoktur. Binaenaleyh istihsal vesaiti sanayiinin satış imkânları, memlekette kazançlı iş sahalarının mevcudiyetine bağlıdır. Meselâ ipekli veya yünlü işinin kârlı olması ipekli sanayiinde tesis faaliyetlerini, ipekli sanayiinin kurulması da kereste, çimento, tuğla, taş, kireç, makine, âlât, malzeme ilh, sanayiini harekete getirir. İsthsal vesaiti sanayiinin bu şekilde harekete getirilmesine «müsmir istihlâk» tabir edilir. Görülüyor ki, millî iktisat ta birbirinden ayrı fakat birbirini tamamlayan ve birbirine tâbi iki pazar vardır: Biri istihlâk maddeleri pazarı, diğeri istihsal vasıtaları pazarıdır. Her iki pazarın

mas etme kabiliyeti, millî konjunkturun umumî seyrine, millî gelirin umumî seviyesine tâbidir.

●

Türkiye millî iktisadı bugünkü buhran içinde umumî gelir seviyesi kısılmış bir haldedir. Bilhassa sabit gelirli zümrelerin mühim bir kısmının (şehirde memur, işçi, köyde amele ve ortakçı ve küçük müstahsillerin) geliri ya pek azalmış yahut hiç kalmamış denecek derecede daralmıştır. Köy müstahsili için satış binaenaleyh kazanç imkânları pek mahduttur. Bugün bu şartlara rağmen millî sanayiinin imalâtını tevsi etmekte olması, evvelâ memlekette gümrük tahdidatı dolayısile boş kalan standart istihlâk hacmini millî sanayiin doldurmasından (eskiden bunu yabancı ithalâtı kapardı), saniyen millî sanayiin harcıâlem eşyadan ziyade mahdut zümrelere mahsus istihlâk maddeleri (ipekli, yünlü kumaşlar, diğer lüks eşya) imal etmekte olmasından mütevellittir. İstihlâk maddeleri sanayiimiz henüz geniş halk kitlelerinin mübayaatına dayanan üniteler haline gelmemiştir. Mahdut şehirlerin mahdut zümrelerinde kendisine müşteri bulmaktadır. Millî sanayiimizin bu şartlar altında kısa bir zamanda azamî inkişaf hududuna davanacağını kuvvetle tahmin edebiliriz. Bundan başka, bugünkü sanayi müesseseleri kârlarının mühim bir kısmını köylünün ucuzlayan hammaddeleri hesabına yani köylünün zararına temin etmektedir. Bunu memleketteki hammadde fiyatlarile nim mamul ve mamul maddeler fiyatları arasındaki nisbetsizlikte görebiliriz. Hammadde fiyatları fevkalâde sukut ettiği halde nim mamul ve mamul maddelerin fiyatlarında ayni şiddetli sukutlar olmamıştır. Nim mamuller hammaddelere, mamuller ise ham ve nim mamul maddelere nazaran az bir sukut kaydetmiştir. Meselâ millî piyasalarda pamuk fiyatları 1929 senesine nazaran 1934 senesinin ilk nısfında yüzde 56 sukut ettiği halde pamuk ipliği fiyatları ancak yüzde 36, kaput bezi fiyatları ise ancak yüzde 26 düşmüştür. Yünde ve yünlü mensucatta da ayni hal müşahede edilir. Yün ve yapağı fiyatları ayni tarihlerde yüzde 57 düştüğü halde yün ipliği fiyatları ancak yüzde 19 sukut etmiştir. Binaenaleyh hammaddelerle nim mamul maddeler yahut hammaddelerle mamul maddeler arasındaki bu fiyat makasından müteşebbis sanayici kazanmaktadır.

Yani sanayici kazancını köylünün mübayaatından temin edeceğine, hammadde fiyatlarile mamul fiyatlar arasındaki farktan temin etmektedir. Belki millî sanayiin bugüne kadar şiddetli bir satış krizine girmemiş olması bu spekülâsyondan mütevellittir. Halbuki millî sermayenin normal terakümü, millî sanayiin normal inkişafı, geniş halk kitlelerinin alım kabiliyeti ile sanayi istihsali arasında tam bir tevazünün tesisile temin olunabilir.

Beş senelik sanayi programı hem tatbikından sonra hem tatbiki esnasında pazar meselesini daha doğrusu halkın alım kabiliyeti meselesini bütün hararetile ortaya atacaktır. Geniş müstehlik yığınlarının ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan harcıâlem istihlâk maddeleri sanayii, er geç iç pazarın mas etme kabiliyetsizliği ile karşılaşacaktır. Esasen bugünden daha bir çok mıntakalarda köylü işletmeleri, satış imkânları olmadığından kendi içine çekilerek ihtiyaçlarını bizzat zatî istihsalile temine başlamıştır. Bunu bir hayır âlâmeti addeden bazı dar görüşlü kimseler, millî sanayiin nasıl büyük bir tehlikeye maruz kaldığını bilmiyoruz farkediyorlar mı? Köylünün satışsızlıktan dolayı vergi ödeme kabiliyeti de daralmaktadır ki, bunun bütçe varidatına dolayısile beş senelik sanayi programının malî kaynaklarına yapacağı menfi tesiri fark etmemeğe imkân yoktur. Beş senelik sanayi programı aslında memleket iş hacmını genişletme, millî sanayii koruma cihetinin bir muhassalası olmakla beraber, malî kaynağı bütçe varidatına dayandığı müddetçe, bu misyonunu muvaffakıyetle başaramıyacak gibi görünüyor. Beş senelik program mucibince sanayiin kurulması millî hammaddelere pazar yaratacak ve köylü sattığı hammaddeler mukabilinde yeni sanayiin mamul maddelerini alacaktır. Halkta bir gelir yükselişi olacaktır. Fakat bu devri daimi vücuda getirmek için bir ilk derebeye bir ilk harekete lüzum vardır.

Geçen asırda sanayi memleketlerinde sanayi tesisleri yeni açılan dünya pazarlarından büyük kazançlar temin eden halkın gelirlerine dayanarak yapılmıştı. Geniş küre üzerinde milyonlarca halkın Avrupa mamulâtına pazar olması, Avrupanın sanayi merkezlerine azim sermayelerin akmasına sebep olmuş ve bu sermayeler de yeni tesisata yatırılmıştı. Binaenaleyh bu memleketlerde harici pazarın zenginliği, işaret ettiğimiz devridaimin ilk muharriki olmuştu. Halbuki bizde vaziyet tamamen başkadır.

Beş senelik proğramın finansmanı bütçeden yani halkın gelirinden ziyade başka bir kaynağa dayanmak zaruretindedir. Halkın olmayan alım kabiliyetini yaratmak lâzımdır. Ölçülerin 19 uncu asır tecrübelerinden alan klâsik görüşlü bir iktisatcı için bugünkü millî sanayi kuruluşu anlaşılmaz ve neticesiz bir dava gibi görünür. Halbuki yeni tecrübeler ve memleketimizin içinde bulunduğu tarihî şartlar bizi yeni metotlara, yeni görüşlere sevketmek mecburiyetindedir. Hakikaten yukarıda da söylediğimiz gibi bugün memlekette sanayiin yaşama menbaı olan içpazar daralmıştır. Halkın alım kabiliyeti fevkalâde düşmüştür. Fakat bu hiç bir zaman sınaî inkişafın olamıyacağına delil değildir. Bu vaziyet bizi bedbin olmaktan ziyade nikbin etmelidir. Çünkü aktif bir devletçi iktisat politikası, memlekette alım kabiliyetini yaratabildiği gibi, içpazarda pek canlı bir emtea mubadelesi de doğurabilir. Bu aktif ve devletçi ikitsat politikasını şuurlu ve sistemli bir kredi yaratma siyasetile hülâsa edebiliriz. Böyle bir siyaseti de yeni oluşta Devlet bankasının alacağı aktif rol tahakkuk ettirebilir.

On dokuzuncu asrın iktisat ilmi, iktisadî kuruluşta bir kredi yaratma politikası tanımıyordu. Çünkü söylediğimiz gibi dış pazarlardan memlekete akan sermayeler böyle bir siyasete ihtiyaç bırakmamıştı. Halbuki bugünün şartları içinde bilhassa millî kurtuluş mücadelesinde bulunan memleketlerde sınaî kuruluş, halkın daralan gelirine değil, Devletin takip edeceği yaratıcı kredi politikasına dayanacaktır.

Ortaavrupanın Davasızlığı.

Burhan Asaf.

İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin sermaye himayesi altında sanayi maddeleri ihracatçılığı ile geçinegelmiş olan Orta avrupa memleketleri, kendilerine pazar ve mahreç rolu oynayan memleketlerin sanayileşmeğe başlamaları üzerine iktisadî rollerinden olmuşlar ve bunun neticesinde, şimdiye kadar misli görülmemiş içtimaî ve siyasî bir depresyonun manevî hapsinde kalmışlardır. Almanya ile Avusturya, bu hususta başta gelmektedir. Bu iki memleketin mukadderatını tehdit eden tehlikeleri oralara kadar gitmeksizin nasıl muhakeme yoliyla tayin etmek kabilse orada bulunduktan sonra bunları insanların, şehirlerin ve köylerin halinde âdetâ maddeleşmiş görmek okadar mümkündür.

Meselâ Almanyada: yeni rejim, tilvaki, geniş halk yığınlarını oyalamak ve kendi kendilerile bir an için dahi olsa meşgul olacak vakit bırakmamak için siyasî sahne san'atının en ince vasıtalarına baş vurmaktadır. Bütün gençlikle beraber milyonlarca insanı, oniformalar içinde ve bando muzikalar arkasında, kâh bir sergi, kâh bir intihap, kâh bir geminin kalkması ve kâh sadece bir küçük ve geçmiş hâdisenin yıl dönümü vesilesile bir araya toplamak saatlarca ve günlerce bir arada tutmak, matbuatın ve radyoların ağzını çevirerek bütün kulaklar uğuldayıncaya kadar bağırmak, Almanyanın günlük hayatına girmiş sahnelerdir.
Başlıca devlet dairelerinin ve hususile Başvekâlet ile propağanda ve hariciye nezaretlerinin bulunduğu Wilhelmstrasse'de siyah oniformalı, iriyarı SA'lar dolaşırken ufak halk birikintilerinin bunların hareketlerine daldığını seyretmek, insanı bir kaç dakika için yolundan alakoyabiliyor. Keza, meselâ Kaiserhof otelinin holünde yahut yemek salonunda, birbirlerine ökçe vurarak, el kaldırarak ve «Heil Hitler!» diye haykırarak selâmlayan SA şeflerinin hali, bir an için en şiddetli münakaşayı durdurabildiği gibi en derin dalğınlığı da gideriyor. Yakalardaki gamalı haç işaretine göz kaymıyor değil. Ve büyük bayram

günlerinde. bütün bu oniforma şatafatlı ile bu söz ve selâm birliğinin bütün havayi istilâ ettiği muhakkaktır.
Fakat bütün bunları bir tarafa bırakırsak, Almanya yine hep ayni iktisadî, içtimaî ve siyasî davaların ortasında bulunmaktadır. Ve bütün bu harici manzaraya ait olan değişikliklerin bünyede yatan esas hastalık üzerindeki tesirleri ehemmiyetsiz denecek kadar azdır.

Gerçi, işsizlikle mücadele, sermayedara karşı daha ziyade halkçı bir vaziyet takınmak, köylüyü istihsalâtını korumak suretile tutmak başta ağır sanayi olmak üzere bütün sanayi istihsalâtına geniş krediler açmak bir nevi değişikliğe delâlet edebilir. Esas hastalık gözden uzak tutulmak şartile. Esas hastalık, bütün mütalealarda hareket noktası kabul edilir edilmez, bu gibi değişikliklerin hükümsüzlüğü derhal sırıtır.

Esas hastalık, yazımızın başında da söylediğimiz gibi, devlet kanalından ve hususî işletmeler bakımından gırtlağına kadar borçlu,
garantili pazarlardan yani müstemleeklerden mahrum,
bütün iktisadiyatını verimli bir surette çalıştıracak işletme sermayesinden mahrum,
ticaret muvazenesi gittikçe bozulan,
Tediye muvazenesi haddi zatında mevcut olmayan,
parasının karşılığı % 2 ye inmiş bulunan,
bir memleketin ayrıca şöyle bir dava ile karşılaşmış bulunmasıdır:

cihan buhranını bir kalemde tasfiye etmek ve diğer memleketlerin alım kabiliyetlerini keza bir kalemde arttırmak mümkün olsa dahi, geçen asırda açık pazar ve hammadde ile ziraat maddeleri müstahsili mevkiinde bulunan memleketleri sanayileşmek ve müstakil bir millî iktisada malik olmak yolundan alakoymağa imkân yoktur. Öyle ki, Almanya gibi bir memleket için, bunlarla faal bir ticari münasebete girişmek işi, her şeyden evvel Almanyanın bir bünye istihalesi yapmasına bağlıdır. Almanya, birtakım istihlâk eşyası yapan sanayiinin büyük bir kısmından vaz geçerek, kuvvetini, daha ziyade istihsal vasıtaları yapan ağır sanayiine vermelidir.

Ne şüphe ki, böyle bir iş, bir kere bir iki sene zarfında yapılamıyacağı gibi bir çok sanayi şubelerinin, sermayeleri, fennî cihazları, ticarî teşkilâtları ve işçileri ile birlikte tasfiyesi demektir. Böyle bir iş Devletin merkezî murakabesi, böyle bir murakabeyi kolaylaştıracak Devlet kanunları ve Devlet kredisi olmadığı takdirde; tasfiyeleri, cihan ticaret şartlarının değişmesi değil cihandaki bünye istihalesi dolayısile mukadder bulunan hususî müesseselerin kendi rızaları yahut kendi teşebbüs ve vasıtaları ile başarabilecekleri bir iş değildir. Almanya gibi memleketlerde halbuki, devletçe ve milletçe en az malûm olan budur.

Hastalık hergün ilerlediği halde, bu hususta ne devlet otoritesinin doğrudan doğruya müdahelesinden haber vardır ne de halkın buna dair olan malûmatından. Ve halk derken, kat'iyen kara halkı kasdetmiyoruz. Cihandaki bünye istihalesi yüzünden faaliyetleri gibi hayatiyetleri de tehlikeye giren bu gibi sanayi şubelerinin yahut bu gibi sanayiin ticarî teşkilâtının birinci derecede memurlarını ve şeflerini kasdediyoruz.

Almanyanın asıl hastalığının bu olduğunu bilenler, bu hastalığın nekadar ilerlemiş olduğunu, âdetâ maddeleşmiş bir halde görebilirler.

Meselâ, Devlet kredisi sayesinde milyonlarca işsizi işe alan bu gibi sanayi şubeleri, bir mevsim, faaliyetle çalışmışlardır. Fakat bugün, ayni tarzda calışabilmeleri icin, her seyi bir kenara bırakalım, hammadde ithali için lâzım olan dövizden bile haber yoktur. Ve Aalmanya şimdi, bu hammadde meselesini, kimyakerlerinin dehası ile halletmek peşindedir. Dokumacılıkta kullanılan bazı hammaddeler yerine memlekette çıkan daha asağı neviden hammaddenin ıslâhı düşünülmektedir. Fakat bu ıslâh işi kabil olsa ve bu ayni fiyat seviyesi üzerinden kabil olsa bile, elde mevcut olan mıktar, lâzım olanın yüzde biri bile değildir. Bundan başka, eğer bu gibi istihsalât sadece iç piyasanın ihtiyacına ait kalsa, bir harpte olduğu, Almanyanın bu sefer de kendi halkının ihtiyaçlarını bu suretle örtebileceğini farzedebilirdik. Fakat Almanya, hâlen bir harpte bulunmadığı gibi, mutlaka ihracat yapmağa da mecburdur.

Dünyada bir çok memleketler, ihracatlarını en iyi hammaddelere istinat ettirirken, Almanyanın sunî hammaddelerle ihracat

yaparak rekabet imtihanından muvaffak çıkması, bir hayaldir. Bütün bu gibi düşünceler, iktisadî çıkmazların en korkuncuna girmiş bir memleketin, davayı tek başına halledeceğini sanarak giriştiği acıklı hesaplardır.

Berlinde iken, döviz kıtlığı dolayısile, Berlin bir kaç gün patates buhranı geçirdi. Bir genç adam dedi ki: «Herkese kafa tutuyoruz. Yakında gıda maddelerini harpte olduğu gibi vesika mukabilinde satın alacakmışız. Biz harpte değiliz, harba girmemize de lüzum yoktur çünkü geçen harbi, çok daha iyi şartlar mevcut olduğu halde, kaybettik. Halk susar susar amma sonra birdenbire ağzını açar.»

●

Almanya bugün, davanın okadar yanından kayıp gitmektedir ki, başka memleketleri taklit ederek bir «iç pazar kalkınması» na girişmiş bulunuyor. Yığınların alım kabiliyetini arttıracak sanayide istihsal, zıraatta yüksek himaye tedbirlerine baş vurarak iktisadî felçten kurtulacağını zannediyor.

Filvaki, İngiltere ile Amerika, böyle bir «iç pazar kalkınması» tecrübesine girişmişlerdir. Fakat, onların hakikaten bir iç pazarları vardır. Amerika, hattâ, mevcut iç pazarların en muazzamına maliktir. İngiltere ise, ancak İmparatorluk demirbaşı dahilinde bir iç pazarın mevcut telâkki edilebileceğini hesaplayarak Ottawa'yı yapmıştır. İç pazarın başlıca şartları şunlardır:

1. Dış ticaret yani ticaret muvazenesinden mümkün olduğu kadar müstağni olmak;
2. Büyük müstehlik adedine malik bulunmak;
3. Müstehliklerin büyük alım kabiliyetleri olduğunu bilmek yahut bu alım kabiliyetini yaratacak bir sermaye ihtiyatına malik bulunmak;
4. Hammadde kaynaklarına malik bulunmak;
5. Gıda maddelerine malik olmak;

Dikkat edersek, Amerika da, İmparatorluk da bu şartlara maliktir. Paralarını cesaretle düşürürken, bunun fiyat ve üçretlerde büyük dalgalanmalara sebep olmıyacağını biliyorlardı. Çünkü fiyat teşekkülünde esas olan hammadde ve gıda maddeleri fiyatları gine ayni para üzerinden hesap edilecekti. Paranın düsürülmesi, olsa olsa dışarı doğru bir tesir yapabilirdi ki, bu da, ih-

racatı teşvik etmek itibarile ancak elverişli ve faydalı bir tesir demektir.

Fakat Almanya için, bu şartlardan bir çoğu yoktur.
Bir kere, yığınların alım kabiliyetine tahsis edilecek bir sermaye ihtiyatı yoktur. Almanya bunun yerine, Devletin müstakbel vergilerine dayanan devlet kredisini kullanmış ve buna da karşılık olarak, harice tediye edilmesi lâzım borç taksitlerini göstermiştir. Fakat hariç, bunu terviç etmeyip taksitlerin ödenmesi üzerinde ısrar edince, haddi zatında nasıl ve nekadar olduğu meçhul bir devlet bütcesinin malî garantisinden başka bir istinatgâh kalmamıştır.

Almanya, hammadde kaynaklarına malik olmadığı için, «iç pazar kalkınması» programının daha ikinci yılında, dövizsiz ve binaenaleyh hammaddesiz kalmıştır. Şimdi bunu bir takım Ersatz istihsalâtı ile tesirsiz bırakmak istiyor ki, yukarıda söylediğimiz gibi bir hayaldir.

Yığınların alım kabliyeti meselesine gelince, Almanya, ötedenberi, daha ziyade ihracat fazlasile geçinen bir memlekettir. Bir takım istatistik rakkamları Alman iktisadyiatının ancak % 20 sinin dış piyasalarla alâkadar olduğunu gösterse bile, tediye fazlası yerine muazzam tediye açıkları olan bir memleket için bu % 20, muazam ve hayatî bir nisbettir. Bu, şu demektir ki, Almanya, bu % 20 yi ihmal ettikçe ve işsiz bıraktıkça, memleketin umumî alım kabiliyetini hendesî bir nisbet dahilinde baltalamağa mecburdur. Ve bugün gördüğümüz manzara da bundan ibarettir.

Almanyada, bazı sanayi şubelerinin mahreçsiz kalması, hammaddesiz kalmasına kadar dayanmıştır. Almanya bunu, bir yandan Ersatz hammadde keşfetmek suretile önlemek isterken bir yandan da Şarkî Avrupa yani Balkan ve yakın şark memleketlerinde kendine göre hammadde istihsalâtı siparişi vermek peşindedir. Krediyi kesen alacaklılarını pişman etmek için, yeni hammadde müteahhitleri keşfedip bunları yetiştirmek ilk bakışta fena bir fikir olmasa bile, keza bir iki senede hallolabilecek bir iş değildir. Bu yeni hammadde tedarikâtı muntazam bir hal alıncaya kadar, bunara muhtaç olan sanayi şubeleri ne ya-

pacaktır? Bunların sermayesi ve amelesi ne yapacaktır? Alman ihracatı ne yapacaktır?

Bu suallerden hiç birinin şimdilik cevabı yoktur. Mevcut olan ve gözle görülebilecek kadar almanyanın içtimaî havasını teşkil eden, Alman yığınlarının fukaralaşması seyridir. Malî ve iktisadî tazyik devam ettikçe, bir taraftan ücretler cebren düşürülmekte ve bir taraftan da, buna rağmen, fiyatlar yükselmektedir. Bütün bu hallerin, Almanyanın umumî politikasında bir takım aksülameller yapmamasına imkân yoktur. Bunları ve bundar başka da, bunlarla alâkadar olan Avusturya meselesini, bir di ğer yazımızda tetkik ederiz.

Moskova edebiyat kongrasında

17 Ağustosta Moskova'da toplanan Edebiyat kongresinde Yakup Kadri Beyin fransızca olarak okuduğu tezin türkçesini aşağıya geçiriyoruz.

Umumî harp denilen içtimaî, siyasî ve medenî bâdirenin ortaya attığı davalardan biri de, hiç şüphesiz, bizi bugün buraya toplamış bulunan edebiyat ve sanat meselesidir. Harbi umumî faciaları ve onu takip eden ihtilâller içinde hassasiyetinin hudutları birdenbire çok genişlemiş olan insanlar, bu hassasiyetin genişliğine göre yeni bir ifade ve tecsim vasıtası bulmak ihtiyacile çırpınmaktadırlar. Artık, eski «Epopé» lerin eski Tragédie»'lerin, eski dramların ve romanların bir kelimede eski şiirlerin ifade ettiği beşerî mana bize yavan ve çocukça gelmeğe başlıyor. Hele ondokuzuncu asrın son yarısından beriye kaydettiğimiz eserlere, ahlâkî, fikrî, içtimaî, siyasî buhranlara düşmüş cemiyetlerin inkırazına birer vesika nazarile bakıyoruz. Gerçi, hangi memlekete ve hangi içtimaî sınıfa mensup olursa olsun bir 1934 gencinin, bir «Werther»'le bir «Adolphe»'un sıtmasına veya yine bir 1934 kadınının bir «Madame Bovary»'ile bir «Anna Karénine»'in ıstırabına nasıl ortak çıkabileceğini tahmin edersiniz? Bu genç ile bu kadın nazarında o acaip insan tiplerinin tarihî bir «Curiosité» den başka ne kıymeti olabilir? Değil bunlar bütün yirmi yirmi beş yıl evvel yaratılmış insan örnekleri bile bize birer galati tabiat gibi geliyor.

Hele romanda «Bourget» ve sahnede «Dumas fils» le başlayan bir nevi orta «Bourgois Edebiyat»' ının zina temrinleri bizi artık istihfafla gülümsemekten başka bir şeye yaramaz oldu.

Şu halde hissediyoruz, göçüyoruz, eminiz ki, hepimizin ruhunda bir inkılâp olmuştur. Şairden, sanatkârdan yeni bir şey bekliyoruz. Fakat o şey nedir? Bunu henüz pek iyi bilmiyoruz.

●

Yeni bir edebiyat yolunda ortaya atılan nazariyelerin, baş göste-

ren cereyanların, hattâ bazı «dirige» cemiyetlerde yapılan plânların şimdiye kadar hiç bir müsbet netice vermediğini gördük. Gerçi sanatta yaratma herhangi bir istihsal gibi metodla tekniğe muhtaçtır ve zannedildiği kadar ilhama tâbi değildir. Fakat manevi istihsalin ekonomik istihsalden büsbütün başka türlü şeraite tâbi olduğu ve büsbütün başka tertiplerle yapıldığı da muhakkaktır. Onun içindir ki, meselâ harp sonrasının bazı inkılâpçı cemiyetlerinde - ki buna Türkiye'yi de ithal ediyorum - zorla inkılâp emrine alınmak istenen sanatkârın meydana hiç bir şey çıkaramadığı ve çıkaranların da yeni insanı, yeni cemiyeti, yeni hayatı, görüş ve anlayış tarzını daima eski tasvir ve tahkiye usullerile anlattıkları; cihanı eski sanatkârın gözü ile görüp, eski sanatkârın dilile terennüm ettikleri görülüyor. Kuru bir realizm veya dar ve İndividuel bir piskolojik tahlil bütün romanlara hâkim olmakta devam ediyor ve bunların üstünde yeni hayat ideolojisi bazı tezli tiyatro piyeslerindeki «Tirad» lar gibi sırıtıyor. Bazı romanlarda ise, yeni insan tipleri eski örnekler üzerine biçilmiş gibidir. Bu itibarla, meselâ, devrimizin en inkılâpçı edebiyatı olan yeni Rus Edebiyatından okuduğum romanlarda hâlâ zavallı «Raskolnikof»'a bile rastgeldiğim oluyor ve asıl garibi şudur ki, yeni romanlarda en canlı tipler bu eski modellere göre yapılmış olanlardır.

Şu halde, her şeyin plânlaştığı, her kuvvetin inkılâp emrine alındığı şu devirde sanatkârı; bizim manevi servetimizin anahtarını elinde tutan adamı kendi haline mi bırakalım? Bence meselenin düğüm noktası bu değildir. Bu günün sanatkârına serbestî versek de vermesek te onun bize vereceği eserler, şimdilik birer istihale devri eseri olmaktan ileriye geçemiyecektir. Çünki zaman, devrini henüz ikmal etmemiştir. Yani insan dediğimiz mahlûk, henüz, ruhunda eski cemiyetin ve eski hayat şartlarının tohumlarını muhafaza etmektedir.

●

Umumiyetle şunu işaret edebiliriz ki her büyük kültür devresine bir beşeri inşa hamlesi ve her inşa hamlesine de bir ihtilâl devresi takaddüm etmiştir. Bilmem her ihtilâl devresine istibdat, taassup ve cehalet gibi başlıca unsurlarile bir Skolastism ve taaffun devresi takaddüm etmiş olduğunu ilâveye lüzum var mıdır? Öyle ki sanatın verimli olabilmesi için evvelâ muzaffer olmuş bir ihtilâlin

eski çürümüş kıymetleri bitirmesi, bundan sonra da muvaffakıyetli bir inşa devresinin ihtilâlin getirdiği kıymetlere maddî hayatın bütün sahalarında istikrar temin eylemesi lâzımdır. Ancak bundan sonradır ki temelleri üstünde sağlam duran yeni cemiyetin üzerinde yeni kültürün baharı bütün çiçeklerini korkusuzca ve cömertce açacaktır.

●

«Weimar» ediplerinin yetişmesi için «Tolerans»' ın kazanılmış bir dava olması lâzımgelmiştir. Fakat «Tolerans», «Utreht» sulhu ile değil ancak «Lessing»'in protestan «Scolastim» ine karşı kazandığı zaferle edebiyata ve edebiyatçılara maledilmiştir. O zamana kadarki «Tolerans», ancak siyasî bir «Tolerans» tır; ancak hukukîdir ve ancak alelâde hayatın bir unsurudur.

Otuz sene muharebesi, büyük vicdanî hürriyet mücadelesinin ihtilâl safhasıdır. «Utreht» sulhundan «Lessing» in sulhuna kadar olan devre vicdan hüriyetinin siyasî bir hak olmaktan çıkıp artistik ve kültürel ibdalara esas teşkil etmeğe başladığı an yeni hümanist muhtevayı tekabbül etmeğe doğru istihale ettiği devredir. Weimar hakîmi, ancak bizzat «Tolerans» mefhumunun bu keyfi istihalesinden sonra doğmuştur.

Keza ondokuzuncu asrın lâik bir plâtformu üzerinde genişleyen burjuva kültürü, Fransız ihtilâli etrafında toplanan fikir terakümlerinin ve kanlı mücadelelerin bir mahsulüdür. Bunun da bütün olgunluğu ile doğuş tarihi 1848 den sonraki zamanlara tesadüf eder. Bu kültürün de ihtilâl sıralarında tam mümessilleri değil onun namına çarpışan prekürsörleri vardır.

Demek oluyor ki - herhangi bir büyük kültür devresinin doğması için -

(a) İhtilâli hazırlayan fikir adamlarının doğması,
(b) İhtilâlin muzaffer olması,
(c) İnşanın başlayıp temelleşmesi,
(d) Yeni kıymet ölçülerinin istikrar peyda etmesi;

şarttır. Yani Strüktüre ait bütün davalar hal ve fasıl edilecektir. ki süperstrüktürel mesai devresi başlamış sayılabilsin. Bir durulma olacaktır ki, sanatkâr hem cemiyetini hem de kendini dinliyerek, maddî inşanın hamlesile yeni insan unsurunu ebedî ölçüler üzerinde yeniden işliyebilsin.

Her şeyden evvel nasıl bir devrede bulunduğumuzu araştırmadan yeni kültür devresi hakkında esaslı tahminlerde bulunamayız.

Şu halde nasıl bir devrede bulunuyoruz?

Bir tarafta mücadelesini yapan kapitalizma ve lâik liberal görüşler.

Bir tarafta Sovyet Rusya'mn temsil ettiği komünist âlem ve materyalist, ihtilâlci diyalektik görüş;

Bir tarafta her ikisinin aksülameli faşizma ve «Savonarol» ü hatırlatan müteassıp, karanlık, küçük burjuva görüş.

Ve bir tarafta da bütün bunların dışında kendi nam ve hesabına talihini yapan millî kurtuluş hareketi ve milletçe görüş.

Kabul etmek lâzımdır ki, ne otuz sene muharebesi ne de sözü bir taraftan «guillotine»e ve bir taraftan da halk ordularına bırakan Fransız ihtilâli, devrimizden daha kanlı ve daha ihtilâlci sayılamazlar ve henüz bir «Utreht» sulhünden bile hayli uzaktayız.

Ortalıkta «Veba» yoktur, semavî âfetler, kıtlıklar, filân yoktur ama - buhran dünya ölçüsünde her tarafta hâkimdir. İşsiz sürüleri, esir milletlerin kara kalabalıkları pasifik ve ekonomik programlar, açık ve gizli, biribirlerine karşı silâhlanan milletler, Viyana kan banyosu gibi Neroniyen sahneler; Romakâri seyirlerin sahneleri, günlük vekayi arasındadır.

Asrın bugünki insanlığa tahmil ettiği dava, besbelli bir şey ki Rönesans devrinde olduğu gibi bir kaç ufacık cümhuriyeti yahut ondokuzuncu asrın başlangıcında olduğu gibi Garbî Avrupa'nın bir kaç memleketini alâkadar etmekten uzaktır. Bozulan bütün bir nizamıâlem ve bundan mustarip olan bütün bir insanlıktır. Bugün mevzuu bahis olan insanların dünya ölçüsünde bir mukadderat birliğine tâbi olduklarını anlamaları ve büyük fikir sulhunu bu anlayışla akdeylemeleridir.

Bu fikir sulhü olmadıkça, ihtilâl devresi bitmiş sayılamaz. İhtilâl devresi bitmedikçe dünya üzerindeki milletlerin müsavi haklara malik olarak yeni bir insanlığı inşa etmeleri mümkün olamaz. Bu inşa işi ilerlemedikçe yeni manadaki ve cihan ölçüsündeki *Tolerans* havası tahakkuk edemez.

Halbuki, beklediğimiz büyük sanat ve kültür devresinin doğması için bu *Tolerans* şarttır.

Böyle bir gayeye cihan ölçüsünde varılmış olduğu iddia edilemezse de bazı ihtilâlci memleketlerin bu hususta bir hayli yol almış oldukları muhakkaktır. Meselâ Sosyalist ihtilâl ve sosyalist inşa bakımından Sovyet Rusya; ve millî kurtuluş inşası bakımından Kemalist Türkiye.

Her iki memlekette de, dahildeki inşa işi henüz tamamlanmadığı için yeni kıymet ölçülerinin gündelik hayattan kültür hayatına intikal etmesi ve kültür faaliyetlerinin organik ve serbest inkişafı yani, büyük sanat devresi başlamamıştır. Fakat bu devreyi hazırlayacak olan epik devri, öyle zannediyorum ki her iki memleket de açmış bulunuyor.

Muhakkak ki bu yaşadığımız devir, «épique» bir devirdir. Onun için bizim her şeyden evvel bir «epopée» şairine ihtiyacımız vardır. Bozulan, çürüyen cemiyetlerin tahlilî, yani dağıtıcı zihniyeti ifade eden tenkit ve tahlil edebiyatının artık bu kurulan, tekevvün eden yeni dünya içinde yeri kalmamıştır. Şu anda üstünde bulunduğumuz engin ülkede yepyeni ve devcesine bir dünya yaratmakta olan insanlara biz artık bir realist romancı gözü ile bakmamalıyız. Bunların işlerini, ancak Homiros'ün yüksek ve geniş lirismesile terennüm etmek mecburiyetindeyiz. Bu itibar ile, meselâ, bir (Çelyuskin) faciası, bütün tarihi çağların, bütün efsaneleri fevkinde eşsiz bir destandır ve bundan bir millet bütün manevi servetini istihsal edebilir.

Arkadaşlar, Anadolu'da bir milletin üç yıl süren bir kurtuluş muharebesi oldu. Bu millet bütün bir emperyalist cihan tarafından zencire vurulmak isteniyordu. Bu müthiş cihanın bütün parası, harp ve darp vesaiti yakın şarkın bu en son istiklâl kalesini yıkmak için seferber edilmişti. En son sistem toplar, blende otomobiller, tanklar, mitralyözler, tayyareler, yerden gökten bu zavallı ülkeyi kuşatmış bulunuyordu. Avrupa kapitalistlerinin en az bir asrıdanberi bir açık pazar olarak kanını emdiği, Avrupa emperyalizmasının bir asırdanberi mütemadi istilâ ve taksim cidallerile parçalayıp hırpaladığı Türk Milleti, en son umumî harpten kalan bakiyetüssuyûfî - hayır, o bile değil - yalınayak, başıkabak köylülerile bu cehennemî çenberi kırıp parçalarını mütearızların kafalarına indirmek kudretini gösterdi. Düşmanların blende otomobillerine karşı bizim manda koşulu iptidaî arabalarımız, onların hava filolarına karşı bizim sakat, perişan,

ekleme iki üç tayyaremiz, onların topuna tuteğine karşı bizim her biri bir badireden arta kalmış bir takım hurda silâhlarımız vardı. Efendiler, Türk Milleti bu harbi, mazlum milletlerin emperyalist devletlere karşı bu ilk kurtuluş harbini demiryolu raylarını eritip top kamaları yaparak ve yüzlerce kilometre mesafelerden köylü kadınların sırtında mühemmat taşıtarak kazandı.
Evet; Avrupa emperyalist Devletlerinin o yaman sitilâ ve istismar siyaseti işte bu şerait içinde, bütün o müthiş tekniki, o muazzam teşkilâtile böylece ilk defa olarak çorak Anadolu toprakları üstünde mağlup oldu. Fakat bu büyük tarihî hâdise sanat ve edebiyat sahasında henüz kıymetlendirilmektedir.
Çünki, her yerde olduğu gibi Türkiye'de de sanatkâr «épique» nefhadan mahrumdu. Eğer iddia ettiğimiz gibi bir «épique» devir içinde yaşayorsak bu nefhanın kendi kendine sanatkârların ruhunda uyanması lâzım gelmez mi? Bugün, uyanmamış ise yarın er geç uyanmayacak mı? Biz, yazık ki, «homérique» devre, ne gibi devirlerin takaddüm etmiş olduğunu pek iyi bilmiyoruz. Lâkin, ne Yunan mitolojisini, ne Truva destanını, ne Odise efsanesini bizzat Homer'in kendisi icat etmediğine göre bu büyük klâsik devreye bir halk edebiyatı, «folklor» devrinin takaddüm etmiş olduğuna hükmetmek lâzımgelir. Hiç şüphesiz, bunlar bir takını sütnine masallarından; dağ tepelerinde kaba saba kamışlara üflenen bir takım çoban şarkılarından veya mabetlerde, dinî âyinlerde hep bir ağızdan söylenen mistik ilâhilerden ibaretti.
Dört bin yıldır bizim gözlerimizi kamaştıran ve sırayla muhtelif kültürlerin tekevvününe imkân vermiş olan ve hâlâ *insaniyat* namını taşımakta bulunan o muazzam grekolatin kültürün esası işte bu basit materiyallardır. Bunun içindir ki, arkadaşımız Maksim Gorki'nin bir yerde söylediği gibi «yarınki kültürün de bugünki işçi ve rençber sınıfının, şimdilik bize çok iptidaî ve kabasaba gelen yazılarından, nutuklarından, şarkılarından» husule gelebileceğine neden inanmayalım?
Bunlar henüz bizim dilimizden anlamadıkları gibi bizde onların dilnden anlamıyoruz. Fakat bir gün bir birleşme ve anlaşma olacaktır ve her iki taraf geniş adımlarla bu mülâkata doğru ilerliyor.

Kömür sanayiine ve madenî mahrukata doğru.

M. Şevki.

Şimdiye kadar maden kömürlerimizi yalnız ihraç ile iç ve dış pazarlarda katı mahruk olarak kullanan memleketimiz İş Bankası tarafından Zonguldakta temeli atılan yarım kok fabrikasile kömür sanayiine doğru ehemmiyetli bir adım atmış bulunuyor. Filhakika maden kömürünü yalnız ocak ve buharkazanı mahruku olarak kullanmak, onun muhtevi olduğu diğer bir çok kimyevî maddelerden istifade etmemek olduğundan büyük bir ziya teşkil ettiği gibi gerek sanayide ve gerekse ev mahrukatında iyi cins mahruktan mahrum kalmak itibarile de bir noksan teşkil ediyordu. Bu yeni tesisle şimdilik bu ihtiyaçların bir kısmı, yani iyi bir ev mahruku tedariki ve bu meyanda bir kısım kimyevî mevaddan istifade imkânları temin olunmakta ve bilâhare demir sanayii için de tam kok istihsali düşünülmüş bulunmaktadır.

Sathının onda sekizi çıplak olan memleketimizde mahruk meselesinin haiz olduğu ehhemmiyeti biz, müteaddit defalar izaha çalıştık. Anadoluda ve bilhassa orta yaylada oturan büyük kitlenin ve alelumum kurulan sanayiimizin memleketimizin muhtelif mıntakalarında mevcut madeni mahruk zuhuratına ne derecelerde ihtiyacı olduğunu da hepimiz biliriz. Bu ihtiyacın zamanla tatminine doğru gidilerek madenî mahruk servetlerimizin günden güne işletilmeye açılacağını kabul etmekle beraber hâlâ İstanbulun ve sahilde bulunan diğer şehirlerimizin senede bir kaç ormanlık ağaç yaktığını görerek bu işin plânlı bir mahruk ve enerji siyasetile çabuklaştırılması, kolaylaştırılması lâzımgeldiğine de kat'î kanaat getirmişlerdeniz. Bu itibarla da mahruk işimizi halle doğru atılan her adımı büyük bir memnuniyetle karşılamamamıza imkân yoktur. Her nekadar büyük kütle yine kendi civarlarında işlenmeye açılacak bilhassa linyit madenlerinden sonra hakikî madenî mahruka kavuşacaksa da bugün sahilde ve de-

miryol üzerlerinde bulunan şehirler ahalisinin istediği ve seneden seneye kullanma sahasını artırdığı yani kok kömürünü ilk merhalede memleket dahilinden vermek de okadar lâzım ve faideli idi.

Memleket dahilinden diyoruz. Çünkü yakın şarkta en iyi kömür madenlerinden birine malik olduğumuz halde hâlâ dışarıdan kok ithal etmek gibi bir garabet muvacehesinde bulunmaktayız. Ve bu şekil şüphesiz ki bizde kokun ve alelumum madenî mahrukatın yapılmasını tesvik edici bir hal değildir.

1933 senesinde dahildeki gazhanelerden istihsal olunan yerli kokun mıktarı 45,000 ton, hariçten gelen kokun mıktarı 25000 olduğuna göre bütün kok sarfiyatımız 70.000 tona baliğ olmuş demektir. Bunun memleket nüfusuna nisbeti senelik sarfiyatımızı adam başına 5 kilo olarak gösterir. Halbuki başka memleketlerde bu mıktar nüfus başına 600 - 1000 kiloya çıkmaktadır. Bu işte nekadar geride kaldığımızı bu basit rakkam göstermeye kâfidir. Bunu her şeyden evvel memleket dahilinde ucuz bir kok sanayii teessüs etmemiş bulunmasında aramalıyız. Filhakika başka memleketlerde perakende satış fiyatı 10-15 lira arasında olan kokun beher tonu bizim sahil şehirlerimizde 25-27, iç Anadoluda 35-40 liraya satıldığına göre geniş bir istihlâk sahası bulamıyacakları aşikârdır. Yeni kok sanayiimizin teessüsünden ve yayılmayı temin ve teşvik edici bir fiyat politikasından sonra ise istihlâk mıktarının çok kısa bir zamanda en az dört beş misli artacağına şüphe yoktur. Çünkü yukarıda dediğimiz gibi bu yalnız bir millî iktisat meselesi değil, ayni zamanda kat'î bir zarurettir de.

●

Yayıcı fiyat politikası üzerinde ehemmiyetle durmak lâzımdır. Vakıa bugün Ortaanadolu şehirlerinde dahi enerji iktisadiyatı ve kalori bakımından kok kömürü fiyatı oduna nazaran daha ucuzdur. Kalori itibarile odundan üç defa daha zengin olan kok kömürü fiyat itibarile odundan vasatî olarak ancak bir misli pahalıdır. Yalnız şurası da var ki, bizde halkın vasati servet seviyesi evinin heyeti umumiyesini sıhhî ve devamlı bir ısıtmaya tâbi kılan kok yerine, mahdut kısımlarını periyodik ısıtmaya tâbi kılan odun sobasile teshine mecbur etmekte veya lâakal görenek

olarak alışılmış olan bu hal mühim miktarda kâr görülmedikçe kolay kolay bırakılmamaktadır. Hülâsa mühim mıktarda istihlâkin tezayüdünü temin edebilmek için her şeyden evvel fiyat işinden esaslı değişiklikler yapmayı zarurî kılmaktadır.

Diğer taraftan bu fazla istihlâk yalnız memlekette madenî mahrukatın genişlemesi veya bu madenî mahrukat menbalarımızdan daha fazla istifade için değil ve fakat bizzat kok sanayiimizin verimli ve kârlı bir şekilde çalışması için de şarttır. Yani bizzat kok sanayiimizin yaşaması ve inkişafı namına fazla istihsal ve istihlâk bir zarurettir.

Misal olarak bizzat teessüs etmekte olan yarı kok fabrikasını ele alalım: Fabrikanın bugünkü şartalı ve fiyat seviyesinde kalarak yani istihlâk hacmini çoğaltmak imkânlarını ihzar etmeden hariçten ithal edilen takriben 30,000 tonluk koku istihsal ve pazara sevkettiğini kabul edelim. Bu takdirde tesis ve işletme sermayesinin vasatî % 15 sermaye servisi istihsalinde ton başına 5 lira bir zammı icap ettirir. Halbuki fazla sürüm ve istihlâk neticesinde fabrikanın hakikî kabiliyeti olan senede 60.000 ton istihsal edilirse bu sermaye servisinden mütevellit yük ton başına ancak 2,5 lirayı bulur. Hattâ bu mıktarda çok tâbiî olduğu üzere az gelir ve tekrar ayni fabrikada tesisatın biraz büyütmesile istihsal 100.000 veya 200.000 tona çıkarılırsa sabit sermaye ve idare masraflarındaki tezayüt bu nisbette artmıyacağından ton başına fabrikanın masrafı gittikçe azalmakta devam eder.

Ohalde bizim noktai nazarımıza göre kurulmakta veya kurulacak olan kömür sanayimizde her şeyden evvel bu yayıcı fiyat politikası göz önünde bulundurlmak ve bunu en az diğer kömür memleketlerindeki cari fiyatlar seviyesine indirmek şarttır.

Fabrikanın şimdilik yalnız yarım kok istihsaline mahsus şekilde tesisinde (*) mahrukat bakımından faide olabilir. Yalnız bu hal istihsal edilen kimyevî mevadın az olmasına da sebep olur. Fakat yukarıda zikredildiği gibi istihlâk fazlalaştıkça bu talî mevadın istihsali de fazlalaşır ve müştak maddelerin kıymetlendirilmesi de iktisaden o nisbette büyük kâr temin eder ve fazla ihtiyaç kapatır. Muayyen bir fikir vermiş olmak için tali mevatdan elde edilecek kârı vasatî olarak şu suretle hesap edebiliriz.

	Senede 30.000 ton istihsale nazaran		Senede 60.000 ton istihsale nazaran	
Havagazi	60.000	6.000.000 m^3 lira	120.000	12.000.000 m^3
Ham katranlı maden yağı		4.000 ton		8.000 ton
% 15 Hafif yağ	120.000	600 »	240.000	12.000 »
% 10 ağır »	40.000	400 »	80.000	800 »
% 1 Parafin	8.000	40 »	16.000	80 »
% 10 Zift	1.200	400 »	2.400	800 »
Yekûn	229.200		458.400	

Yarım kok; maden kömürünün havi olduğu üçüncü mevadtan ancak bir kısmını çıkartmak, kok içerisinde daha % 5-15 derecesinde üçüncü madde bırakmak suretile elde edilir ve bunun çabuk yanmak, sönmemek, ve maden kömürünün kalorisinden bir kısmını daha kok içerisinde alıkoymak yani bir ton maden kömüründen tam koka nazaran ağırlık itibarile biraz daha fazla kok istihsal etmek gibi faideleri vardır.

Kok ve alelumum madenî mahrukat işi mütalea edilirken bilhassa nakliye ücretleri üzerinde de durmak lâzımdır. Yayıcı fiyat politikasında en büyük rolu bu nakliye tarifelerinin oynıyacaklarında şüphe yoktur. Meselâ bugün, bir ton maden kömürünün İstanbul üzerinden dolaşarak iç Anadoluya naklinde fiyat tezayüdü fazla ve mutavassıt kârı yüzünden Zonguldağa nazaran % 180 derecelerinde artmaktadır. Vakıa kömür hattının ikmalinden sonra bu anormal rakkamlar hayli düzelecek, tabiileşecek ve fakat yine % 25 - 30 derecesinden aşağı düşmiyecek, hattâ şarka doğru mesafe uzadıkça daha da artacaktır. Madenî mahrukatın genişlemesi için bu tarifede de her halde münasip tadilât icrasi zarurî olacaktır.

Büyük ellerde satışı temerküz ve anormal mutavassıt kârlarının ortadan kaldırılması, kok sobalarının ucuz ve taksitle temini, odun yakılmasının kanunî yollarla önüne geçilmesi gibi tedbirlerle birlikte rasyonel kömür sanayiinin hem bir taraftan iyi kârlar temin edeceğine ve hem de madenî mahrukatın sür'atle tammümünü intaç ederek millî iktisada büyük hizmetler göreceğine gün geçtikçe daha fazla kani bulunmaktayız.

Hüseyin Cahit bey öncü!... [1]

I

Şevket Süreyya

İstanbulda bir zat yaşar ki onun müsaadesini almadan, yahut onu kendi huysuzlukları ile başbaşa bırakmadan -ki ekseriya yapılan budur- her hangi bir terakki davasından bahsetmenize imkân yoktur. Bu zat Hüseyin Cahit Beydir.

Meşrutiyetten mi bahsedeecksiniz? Alâ. Derhal karşınıza Hüseyin Cahit Bey çıkar: İlk Meşrutiyetçi kendisidir. Hattâ İttahat ve terakki erkânı daha Pariste hürriyet lâyihaları kaleme almadan kendisi, henüz rüştiyenin birinci sınıfında, yahut iptidaiyenin son sınıfında, hattâ belki de henüz mektebe başlamdaan Fransız inkılâbı kebirinin bütün düsturlarını hazmetmiş, Rousseau'yu, Condorcet'yi bitirmiş, Mirabeau'yu, Danton'u Robespierre'i avucunun içinde gibi tanımış ve yine hattâ ıslahat, meşrutiyet lâyihaları bile kaleme almıya başlamıştır.

Yahut ta meselâ Cümhuriyetçilikden mi bahsedeceksiniz? O halde Hüseyin Cahit Beyden müsaade almalısınız? Çünkü Türkiyede ilk Cümhuriyetçi de kendisidir! Hattâ daha hiç kimsecikler memleketimizde Cümhuriyet kelimesini işitmemiş iken Hüseyin Cahit Bey bunu duymuş, düşünmüş, beyenmiş, benimsemiş ve Cümhuriyeti bile istemiştir!

---

(1) Hüseyin Cahit Bey tarafından neşrolunan (Fikir hareketleri) nin daha birinci sayısında Hüseyin Cahit Beyin gerek Kadro, gerek şahsımız için yazdıklarını bu mecmuayi okuyanlar hatırlarlar. Ozaman derhal cevap vermediğimiz bu yazılarda söylenen şeylere bilâhara vesile buldukça cevap vermeğe çalıştık. Bu suretle Hüseyin Cahit Beyle bir münakaşa şeklini alan mukabil yazılar neşrolundu. Bu münakaşanın son mevzuu (Avrupa hayranlığı) bahsi idi. Biz Avrupanın metot ve tekniğini alır, fakat rejimlerini almayiz, bu itibarla da millî kurtuluş hareketleri tarihi bakımdan Avrupanın metot ve teknik bakımından bir mirascısıdır, zaten her medeniyet devri, kendinden evvelki devrin metot ve tekniğine bu suretle tevarüs etmiştir diyorduk.

Hüseyin Cahit Bey bu mevzu üstünde münakaşayı mutat kelime uyunculuğuna intikal ettirdi ve çıkardığı neticelere göre bizim kommunistliğimiz ve kendisinin de lâik, cümhuriyetçi, halkçı, inkılâpcı ve devletçi olduğu taayyün ediverdi.

İş bu şekli alınca, Hüseyin Cahit Beyin tabiî şahsî ve hususî hayatı hariç kalmak üzere mahza fikrî şahsiyetini tebarüz ettirmek ve sonra hükümlere varmak için münakaşayi daha esaslı bazı merkezlere toplamak ve en sonunda Hüseyin Cahit Beyin inkılâpcılık, lâiklik, cümhuriyetçilik, halkçılık ve devletçilik karakterinin reel kıymeti üstünde konuşmayı faideli bulduk. Bu yazı işte bu maksatla yazılmıştır.

Sonra meselâ dil veya edebiyat inkılâbı mı mevzuu bahstir. Fke alâ, bu işlerde de millî öncümüz Hüseyin Cahit Beydir! Türkiyede daha hiç kimsenin aklından dil, gramer, halk lisanı veya millî edebiyat meseleleri geçmeden o bütün bunları bulmuş, düşünmüş, beimsemiş ve halletmiştir. Binaenaleyh bu bahislerde de kimseye artık yapacak bir şey kalmamıştır.
Yahut lâtin harflerinden mi konuşmak istiyorsunuz? İyi amma Hüseyin Cahit Bey yine karşınızdadır! Çünkü Türkiyede lâtin harfi inkılâbını da ilk defa Hüseyin Cahit Bye düşünmüştür! Binaenaleyh bu sahada da kendisinden düstur almadıkça bir tek söz söylemenin ve bir tek yazı yazmanın imkânı yoktur.
Fakat bukadar mı? Hayır! Meselâ:

— Türkiyede kadınlara hukuk...

diye söze başlamak istiyeceksiniz. Hüseyin Cahit Bey derhal atılacak:

— Efendim, Türkiyede bu meseleden evvelâ bahseden benim. Siz ne hakla konuşuyorsunuz?

diyecek!

— Pekâlâ!. Türkiyede içtimai ıslâhat meseleleri...

demek isteyeceksiniz. Yine Hüseyin Cahit Bey çıkacak:

— Bu hususta kıdem hakkım vardır! Siz kim oluyorsunuz!

diye haykıracak!
Hattâ dinî ıslâhat bahıslarından mı konuşmak istediniz. İyiya, Hüseyin Cahit Bey bu işlerle de ilk önce ve bilhassa mesgul olmuştur. Maltaya gitmeden evvel bu hususa ait 90, Maltada iken 290 ve Maltadan döndükten sonra 1290 cilt kitap okumuş, tercüme etmiştir. Esasen gençliğinin ilk günlerindenberi falan veya filanın yanında, falan veya filân mecliste dinî ıslâhata ait herkesten önce imalarda bulunmuş, yahut söz söylemiş, yazı yazmış veya nutuk vermiştir: Binaenaleyh bu sahada da ondan düstur almaya mecbursunuz!
Mamafih Hüseyin Cahit Beyin öncülük ve hükümranlık sahaları bu sınırlarla da bitmez. Meselâ milliyetçilikten mi konuşuluyor? Fakat bu cereyan menbaını kendisinden almıştır!
Halkçılık mı ileriye sürülüyor? İyiya! Türkiyede ilk halkçı kendisidir!
Lâikliğe gelince ise, bu hususta onun kıdem hakkını kim ve hanki cür'etle elinden alabilir? Pek iyi ama:

— Ya inkılâpçılık! diyeceksiniz?

Fakat bu sahada da yaya kaldınız. Çünkü Hüseyin Cahit Bey anasının karnından zaten inkılâpçı olarak doğmuştur!

●

İstediğiniz kadar koşunuz, bu müz'iç ve müteaddi huysuzluğun sirayetinden hariç bir saha bulmak için istediğiniz kadar çırpınınız! O daima etrafınızdadır. Her nereye giderseniz gidiniz, siyasiyattan, edebiyattan, içtimaiyattan, ilimden, filândan demvurulan her yerde ve dem vuran herkesin önüne titrek bir gölğenin, yerinden fırlamış gözler ve artık istikametini kaybetmiş bir tehevvürle dikilerek:

— Nereye ayak basıyorsunuz efendiler! Orası da benimdir! Orayı evvelâ ben işgal etmiştim! Benden müsaade alınız!

Diye ayaklarını sürterek üstünüze yürümeğe çalıştığını göreceksiniz!

Bu hayal bu neslin peşini hiç bir zaman bırakmıyacak. Bazan, sükûte gömülmüş bir evden bir ihtiras iniltisi, bazan sokaklara taşan bir dedikodu, bazan da baharın müsait havasını bulduğu zaman açılan geçici çiçekleri andıran mevsimlik neşriyat sahifelerinden bir ahenksiz, fakat muhteris feryat şeklinde etrafa taşup gidecektir!

●

Bu karakterde insan tipi bir içtimaî istihale geçiren ve bir inkılâba sahne olan bütün devirlerde ve bütün memleketlerde yaşamıştır. Bu tip ânî istihaleler geçiren cemiyetlerin bir içtimaî tortusu ve bu tipteki mani bir marazî halettir. Bir takım büyük cereyanlara ve hâidselere karıştıktan sonra hâdisatın elile tabii mevkiine atılan bütün insanlarda, evvelce hudutsuzca beslenen ihtirasların ihtibasa uğramasından, tatmin olunamamasından başka birşey olmayan bu marazî haleti derece derece cemiyetin bütün tortu tiplerinde görebilirsiniz. Meselâ Beyazıt kahvelerine gidiniz, Ya Erzurum kongresinin, ya Kuvayi milliyenin, ya İzmir işgalinin kendi eseri olduğunu iddia eden mütekaitler dinleyebilirsiniz. Bu, işin basit şeklidir. Bazan bu mani daha tezatlı şekiller alır. Meselâ bevaz Rus muhacirlerinin toplu bulunduğu herhangi bir Avrupa şehrinin karanlık yeraltı meyhanelerine ininiz, orada göreceğiniz kara ve perişan kalabalık içinde:

— Ben gençliğimdenberi sosyalistim! Diyen bir prens eskisine,

— Ben bütün ömrümde köylülerin toprak sahibi olmasını istedim! Diyen eski bir köy ağasına,

— Çar, ıslâhat fikirlerini benden alırdı! Diyen bir fahişeye her zaman tesadüf edebilirsiniz!

Lâkin artık morfinden veya kendini aldatarak ıstırabını unutmaktan başka bir tesellisi kalmayan ve hayatta rolleri artık sona erişen bu insanları daima zararsız telâkki eder ve hüzünle dinlersiniz. Çünkü mazisinin alelâde şeklini unutup, onu yeni marazî temayüllerine göre kendi hayalinde yeniden imal eden ve ona dilediği gibi manalar ve ehemmiyetler veren bu tip insan muhayyelesinin zararı ve takdisi kendi içine münhasır kaldıkça ona acımaktan başka yapacağınız şey yoktur ve onu aklı selime davet etmek zaten artık faydasızdır: Meselâ deyiniz ki:

— Siz şu eski hayatınızı olduğu gibi alınız! Onu muhayyelenizde yeniden imal ederek bir takım alelâde işlere ve sözlere, bir takım fevkalâde ve tarihî manalar vermeyiniz! Çünkü bir insanın dilinden en ileri, hattâ tahakkuku imkânı olmayan mefkûreler söz halinde ve her yaşta dökülebilir. Fakat, sistemleşmiş bir görüşe ve bir idrake dayanmıyan bu sözler nihayet sözden başka birşey değildir. Beş yaşında bir çocuğun uçmak istemesi, hattâ uçma taklidi yapar gibi ellerini kaldırarak koşması, o çocuğu tayyareciliğin piri ve mucidi saymamıza nasıl imkân vermezse, daha yaşlı birinin, hattâ sakallı bir adamın da söz arasında:,

— İnsan söyle olsa! Millet böyle olsa! Yahut ben olsam şöyle yaparım! Demesi onun, o temennilerin öncüsü, mucidi, mümessili olmasını icap ettirmez. Çünkü otakdirde hepimiz hayalimizde ya şehir kadar bir gemi, ya kırk kanatlı bir tayyare, ya bir gök saltanatı düşünür ve bu hayalimiz için de cemiyetten bir ihtira ve mülkiyet beratı istemeğe kalkarız.

Fakat sizin bu sözlriniz hiç bir hasta kulağa girmeyecektir.

Çünkü insan bir defa cemiyetin tortusuna karışıp, yeni şartlara intibak edemez ve hayal bir defa terddi ederse sizin onu aklı selime çağıran bütün hitaplarınız havada söner, gider. Zira bu müteredddi muhayyele şimdi kendi içinden, kendi istediği gibi bir varlık doğurmaya koyulmuştur. Bu muhayyele sahibinin bütün eski hayatı, eski sözleri, yaşayışı ve işleri bu yeni varlıkta yeni ölçüler almıştır. Bu yeni ölçüler ve yeni manalarla sün'î olarak yaratılan varlık kendi nazarında okadar ehemmiyet iktisap eylemiştir ki - eğer muhayyele haddinden fazla ölçülerini kaybetmişse - bazan hattâ kendi mazisini kendi neslinin, yahut kendi devrinin başlangıcı sayacak kadar bir taşkınlık almıştır. Meselâ Hüseyin Cahit Bey de olduğu gibi!

●

Çünkü Hüseyin Cahit Beyin muhayyelesi - bittabi bütün karanlık işleri bir tarafa bırakup - bir takım muhayyel sözleri ve hizmetleri yeni ve marazî ölçülerile yeniden işlemeği ilerletmiştir. Şimdi Hüseyin Cahit Beyin yaşı arttıkça, mazideki muhayyel öncülük ve kahramanlık hizmetlerinin de hududu genişliyor.

Meselâ bizzat Hüseyin Cahit Beyin kaleminden şimdi de şunu öğreniyoruz ki, Türkiyenin ilk meşrutiyetçi, ilk cümhuriyetçi, ilk milliyetçi, lâik, halkçı veya ilk kültür sahasının ilk inkılâpçısı olan Hüseyin Cahit Bey, ayni zamanda kapitulasyonlara, emperyalizme karşı da isyan eden ilk adamdır. Fikir hareketlerinin 44 üncü numarasının 11 inci sahifesinde muhayyelede kendi ölçülerine göre imali tamam olup satışa çıkarılan bu yeni öncülük vasfının mufassal hikâyesi vardır. Hüseyin Cahit Bey hikâyeleri kulaktan kulağa gezen meşrutiyet öncülüğünden, cümhuriyet öncülüğünden, dil, kültür, siyaset öncülüğünden sonra şimdi de bu anti emperyalizmde öncülüğünü lütfen millete iblâğ buyuruyor:

«— 1911 senesinde idi. İhtimalki Şevket Süreyya Bey o tarihte bir çocuktu. «Kalabalık bir heyet halinde Almanyayı ziyaret ediyorduk.

«Bir gece Berlinde ticaret odasında şerefimize bir ziyafet veriliyordu. Türk «heyeti namına ziyafette ben söz söylediğim zaman, Almanyanın en yük«sek kapitalistlerini temsil eden ev sahiplerine karşı memleketimizdeki «kapitülasyonların aleyhinde duyduğum isyan hissini haykırdım. Avrupa«nın insafsızlığına, tahakkümüne, iktisadî emperyalizme karşı Türk hal«kının sinesinden, o halkın bir ferdi sıfatile ilk yükselen ses budur»!

Hiç şüphe yok ki Hüseyin Cahit Bey, tıpkı tahmin ettiği gibi benim henüz küçük bir çocuk olduğum şu 1911 senesinde ve böyle bir heyetin önüne düşerek Almanyaya gitmiştir ve yine hiç şüphe yok ki Hüseyin Cahit Bey Berlin'in en büyük kapitalistlerinin sofrasında kapitülasyonlar aleyhinde söz söylemiştir. Fakat ben bizi otarihten ancak üç sene sonra Alman jenerallerinin, Alman kapitalistlerinin eline ve kısaca kaba bir Alman esaretine götüren bu hazırlık ziyaretlerin bu mürettep nutukların içyüziinü bizzat onları tertip edenlerin hatıralarından ve raporlarından ve yine bizzat Hüseyin Cahit Beyle beraber okumak isterdim. Hattâ bu ziyafete ve bu nutka ait değilse bile Türkiyenin avlanmasını ve Türk ittifakının Alman

jeneralleri ve kapitalistleri indindeki telâkkisini gösteren daha şimdiden epi neşrolunmuş şeyler vardır (1). Bütün bunlar gözden geçirilir ve hâdisat tahlil olunursa görülür ki o ziyafette Türk heyeti ve o nutukta Hüseyin Cahit Bey gûya yüzlerine karşı milletin isyanını haykırdığı «Alman kapitalistlerinin» elinde, kör ve oyuncak bir kukladan başka bir şey değildiler. Kapitalistlerin mükellef ziyafet sofrası başında geçen ve kendilerine hitap edilen kapitalistleri bıyık altından güldürmekten ve eğlendirmekten başka bir manası olmayan bu gözü bağlı isyan komedisine nasıl milletin emperyalizme karşı sinesinden doğan ilk isyan ve ilk anti emperyalizm hamlesi denebilir. Bugün bütün cihana karşı muzaffer bir emperyalizm aleyhtarlığının zaferi ile öğünen bir milletin ilk anti emperyalist öncüsü olarak bu mürettep ve komik nutuk nasıl gösterilebilir.

Hayır Hüseyin Cahit Bey hayır! Siz mazinizdeki her harekette olduğu gibi bu hazin ve unutulması icap eden oyuna da muhayyelenizin yeni faaliyetlerile müstesna bir mana ve bir öncülük manası veriyorsunuz. Halbuki o sadece bir komedyadır ve sizin bütün o ilk meşrutiyetçiliğiniz, ilk cümhuriyetçiliğiniz, ilk inkılâpçılığınız gibi bir şeydir. Yani hazin hallerinizden ve hazin taraflarınızdan biridir.

Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktur. Çünkü bir beyaz rus prensinin sosyalistlikten, bir rus köy ağasının köylü dostluğundan, bir fahişenin içtimaî ıslâhat rehberliğinden bahsetmesi, bütün cemiyetin tortularında görülen tezadlı bir mani olarak mevzii ve zararsız kalır. Fakat Osmanlı devrinde maaşını Düyunu umumiye kasasından almış olan bir adamın kapitülasyon aleyhtarlığında ve anti emperyalizmde öncülükten bahsetmesi, sadece gülünç değil, hattâ müstekreh bir şey olur. Çünkü Osmanlı devrinde Düyunu umumiye her şeyden evvel hem kapitülasyonun hem emperyalizmin bizzat kendisi idi. Bu cihaz ise Osmanlı saltanatında bir Cavit Bey - Cahit Bey kompromisi sayesinde en doğru manasile legalize olmuştu. Bu itibarla o devirde Düyunu umumiye masasına oturan bir Osmanlı komiserinin Türkiye toprakları üstünde sadece bir emperyalizm ajanından ve bir kâhyadan başka şahsiyeti yoktu.

Bu itibarla ben, bu satırları yazarken menfur ve emperyalist Düyunu umumiye müessesesile Cavit Bey - Cahit Bey ittifakının Lozan müzakeratı salonlarının kapısına kadar süren avantürünü düşünüyorum. Bu sahneyi belki hatırlarsınız:

Hüseyin Cahit Beyin emperyalizm aleyhindeki isyanında öncülüğünü dava ettiği (!) millet bu emperyalizme karşı bizzat Cavit Beyleri, Cahit Beyleri de aşarak isyan etmişti. Hem emperyalizmi kendi topraklarından müebbeden kovmuş, hem Düyunu umumiyeyi, hem de onun ajanlarını ve mümessillerini tarihe gömmek için muzaffer rehberlerini Lozan müzakeresine göndermişti. Bu müzakere salonlarının etrafında Venizelos'tan Lord Curzon'a kadar bütün mağlup emperyalistler zaferden hissemizi azaltmak için birleşmişlerdi. Bu kara çenberin arkasında da petrol, şimendifer, maden, tramvay, elektrik, vesaire şeklinde memleketin bütün hayat menba-

(1) Meselâ Nihat paşanın «Yıldırım ordusunun harekâtı harbiyesi» isimli kitabından bu hususa ait bazı şeyler okuyabilirsiniz.

larını kendi manfaatlarına ve kapitülasyonlar esasatı dahilinde soymak isteyen hayasız sermayedarlar toplanmıştı ve bunların hepsinin fevkinde de Düyunu umumiye vardı. Bütün kara çenberler sulh heyetimize reis olan garp cephesi baş kumandanının müşkülât gördüğü zaman daima gülen çehresi önünde hep bir ağızdan ve ümitle bağırıyorlardı:

— Aman Düyunu umumiyeye dokunmayınız!

Fakat manası yabancılar için anlaşılması kolay olmayan bu sakinane gülüş arkasında garp cephesi kumandanının kalbini gizli gizli kanatan derin bir yara açılıyor. Çünkü milletin o zafer gününde zaferini kıskanan ve:

— Aman Düyunu umumiyeye dokunmayınız!

diye haykıran yabancı ve gafil kalabalığın içinde iki de Türk vardır. İşte Hüseyin Cahit Bey bu iki Türkten birinin kim olduğunu elbette ki bilir! Evet, Türk milletinin kapitülasyonlara ve emperyalizme karşı ilk isyan sadasını haykırdığınızı ve bu isyanın bu suretle ilk öncüsü olduğunuzu iddia eden Hüseyin Cahit Bey?... Zincirleri emperyalizmin elinde ve milletinin zaferini kıskanan bir anti emperyalist?.. Ve bu misallere biz istediğiniz kadar devam edebiliriz!

Fakat hayir Hüseyin Cahit Bey hayır! Hiç bir milletin seviyesi bukadar pespaye bir tezada hiç bir zaman tahammül edememiştir. Artık tersine işleyen muhayyelenizin bu marazî mahsullarına bizi kandırmanıza değil, hattâ bunlara bizzat kendinizin inanmanıza bile razı değiliz.

Buun içindir ki biz size:

— Siz mürettep bir oyunun gözü bağlı bir unsuruydunuz! Ve hayatınızın sonuna kadar da öyle kaldınız. Okadar ki isterseniz bu piyesin her perdesini ayrı ayrı önünüze serer ve her sahnede sizin müstaar rolünüzü ayrı ayrı teşrih ederiz!

dediğimiz zaman, içinizden gelen ve bittabi kimseye itiraf edilemiyecek olan bir vicdanî ses:

— Evet, haklısınız! demiyor mu?...

●

Diyecektir. Çünkü bütün hazin taraflarını bir tarafa bırakalım. Hattâ hâdiseyi sadece ve sizin mazinizden tecrit ederek objektif bir mevzu olarak alalım. O takdirde de görülecektir ki lâalettayin ve gelişi güzel söylenen lâflar ve düşünülen şeyler hiç kimseye hiç bir zaman tam ve sistemli bir idrak demek olan bir hareketin öncülüğünü vermez. Hattâ bugünlük mevzuu yine sadece anti emperyalizm bahsi üstünde tahlil edelim (1):.

Anti emperyalizm demek, ne sadece bir ruhî isyan, ne de sanitmantal bir protesto demek değildir. Hattâ fazla olarak tam bir idrake ve sistemli bir siyasete istinat etmeyen ruhî isyanlar ve santimantal protestolar bizzat emperyalizmin elinde bir maske ve kör bir yardımcı âlet de olabilir. Çünkü yalnız ruhî isyan ve santimantal mukavemet emperyalizme karşı cephe almak ve onu tasfiye etmek için kâfi olsaydı bugün Gandi dünyanın en büyük anti emperyalisti sayılırdı.

(1) Hüseyin Cahit Beyin diğer müstear şahsiyetlerini teşrih etmek arzumuzu bittabi muhafaza ediyoruz.

Çünkü onda emperyalist tahakküme karşı nefret ve ruhi mukavemet bizzat insan hayatının bu mukavemet içinde fena buluşu (non cooperation) ve binaenaleyh bir din haline gelmiştir. Fakat buna rağmen Gandi Hindistanda İngiliz emperyalizminin sadece körve iraedsi haricinde bir âleti olmaktan başka birşey değildir. Bugün Hindistanda İngiliz saltanatının en büyük istinatgâhlarından biri de Gandi'nin iskelet vücudu ve bizzat Gandizmdir. Çünkü ancak bu uyuşturucu ve hareketten alıkoyucu Gandizm sayesindedir ki, harp sonunda Hindistanda başlayan müsellâh isyanlar kuvvetini kaybetmiş ve kırılıp kalmıştır. Yani Hindistanda aktif bir milli kurtuluş hareketi Gandizmin miskin ve hareketsiz küskünlük siyaseti sayesindedir ki İngilizler için siyasi bir tehlike olmaktan çıkmıştır.

Binaenaleyh:

— Ben emperyalizme karşı düşmanım! Hattâ ona karşı bir nutukla da protestoda bulundum!

demek hiç bir şey ifade etmez. Çünkü emperyalizm aleyhtarlığının, emperyalizme karşı - milli mücadelede olduğu gibi bizzat silâhla karşı çıkmaktan sonra gelen yegâne manası, anti emperyalizmi şamil bir tarih ve cemiyet telâkkisine dayanan bir fikri sistem haline getirmektir ki Kadronun yapmaya çalıştığı da budur. Öyle bir fikri sistem ki onda anti emperyalizmin, yani bir milli kurtuluş hareketinin tarihi menşe'leri, zaruretleri, seyri ve hedefleri objektif ve mütecanis bir nazari tahlil ile izah ve tedvin edilmiş olsun.

İş, eski Babıâli gevezeliği ile değil de, böyle çetin, fakat tam ve mürekkep halile ortaya konulunca ovakit kendiliğinden tahakkuk eder ki Kadro, Türk inkılâbının fikir cephesinde yalnız kendisini değil, bütün bir nesli, hattâ bir çok nesilleri işgal etmesi icap eden ağır, devamlı bir işe kendisini kendi mikyasında bağlar. Bu işin ise bir Nuruosmaniye politikacılığı veyahut bir takım kolay nümayişler ve hafifmeşrepliklerle bir alâkası yoktur.

Filvaki bu noktada bize:

— Pek iyi, bukadar mürekkep ve şamil bir tarzda ortaya koyduğunuz bir işi ne merhale başarabildiniz. Anti emperyalizmin ve bilhasa Türk milli kurtuluş hareketinin tarihi menşe'lerini zaruretlerini istihalelerini ve objektif hedeflerini nazarî bir tahlil ile izah eden eserlerinizin hacmi nedir? Denilebilir. Filvaki böyle muazzam bir izah işi, milli kurtuluş hareketinin ayni nazarî mebde'lerle yazılmış geniş bir tarihi, ayni mebdee dayanan zengin bir edebiyatını, hukuk, felsefe ve sanat telâkkisini, nihayet hesapsız bir film, radyo ve propaganda malzemesini vücude getirmedikçe elbette ki ilerlemiş sayılamaz. Fakat şuda var ki Kadro bir milli kurtuluş hareketinin nazari esasları üstündeki ana telâkkilerini, yine bizzat inkılâbımızın zatına dayanan mütecanis, tezler halinde vermeğe muvaffak olmuş ve bu ilk araştırmaları takip eden yıllardaki bütün fikir ve taharri enerjisini de bu taharrilerinin derinleşmesine vakfetmiştir.

●

Hüseyin Cahit Bey:

İlk adımda size pek kolay ve cazip görünen münakaşanın mevzuunu zannederim ki muayyen bazı esaslara irca etmek lüzumunu size ihsas edebildim.

Çünkü sizin alıştığınız münakaşa tarzı, yani cümle ve lâf oyuncakçılığı ile bizim aramızda Baba Tahir devri ile 1934 sonesi kadar bir zaman fasılası vardır.

Vakıasiz Baba Tahir devrinin anânelerini meşrutiyet seviyesi içinde de istediğiniz gibi yaşattınız. Fakat o devrin münakaşalarına mevzu olan şeyler nihayet bir «vavı - âtife» den ileri gidemiyordu. Ve karşınızda ise sadece bu lâf oyunlarından zevk alan bir kalabalık vardı. Halbuki bugün bizim aramızdaki münakaşanın mevzuu bir millî kurtuluş hareketinin mahiyet ve istikametidir. Bu millî kurtuluş hareketinin Avrupanın metot ve tekniğine tevarüs etmesi bahsı, kapitalizm, faşizm veya sosyalizmin müstemlekeci olup olmamaları bahsı ve nihayet millî devletçilik vesaire,yani bizim yazılarımızda kaleminizle «vâvı-âtife» gibi oynamaya ve âleme marifetler göstermeğe çalıştığınız şeyler o şeylerdir ki onlara ancak ciddî mevzular gibi ve sistemli bir görüşle temas olunabilir. Sizin yazılarınıza inanmak lâzımgelirse bu itibarla Babıâli anânelerinin ve mutat gevezeliklerin bu münakaşalarda ne yeri, ne de manası vardır. Hattâ bu anânelerden hâlâ zevk alanlar bulunsa bile, bizzat millî seviyenin sıhhati ve terakkisi namına onları bu zevklerinden mahrum bırakmak lâzımdır.

Maamafih siz itiyadınızı terkedemez ve yine:

— Filân cümlenizin filân kelimesi,

— Filan kelimenizin filan manası...

şeklinde başlayıp her cümle, her kelime ve her harfe kendi arzunuza göre manalar verip, kendi zevkinize göre hükümler teşkil etmekte devam edebilirsiniz. Sizi temayüllerinizden tecrit etmek ne hakkımız, ne de vazifemizdir. Fakat biz kendi münakaşalarımıza şu gördüğünüz tarzda devam edeceğiz. Ümit ederiz ki sonunda sizce müphem kalan veya büsbütün unutulan bazı noktalar tavazzuh etmiş olacaktır.

Aydın İncir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arizaları:

Türkiye Cümhuriyeti Büyük Başvekili İsmet Paşa Hazretlerine:

İncir piyasasının aldığı son vaziyet, bu vaziyeti ihdas eden ihracatçıların İzmirde zati Devletlerine karşı «Bugün bir incir meselesi yoktur. Piyasa normaldir» diyerek hakikati örtmek istemeleri karşısında pek haklı olarak müteessir olan biz aşağıda imzalarımız bulunan Aydın ve Havalisi İncir Müstahsilleri, Valimiz Fevzi Beyefendinin başlığı altında bugün Aydın C. H. F. salonunda yaptığımız toplantıda bu meseleyi çok dikkatle konuşarak tesbit ettiğimiz berveçhizir neticeleri arzetmeyi kararlaştırdık:

Meseleyi iyice tetkik edebilmek ve neticeye varabilmek için yirmi dönümlük mütevassıt bir incir bahçesinin evvelâ istihsal masraflarını tetkik ettik. Yirmi dönümlük bir bahçenin vergi kıymetine göre vasatî vergisi 30, çift sürme masrafı 30, budama, çapa masrafı 15, müsakkafat vergisi 5, ilek atma masrafı 20, bekçi ücreti 40, ızkara, sepet, hasır ve kova masrafı 10 lira ki, cem'an masrafı 150 liraya varmaktadır. 20 dönümlük bir incir bahçesinin bu masraflara mukabil vasatî olarak vereceği 4.000 kilo inciden ibarettir. Bu istihsal masraflarına vasatî olarak 1,75 kuruş nakil ücretile (Bu ücret mesafenin uzaklığına göre 12,5 kuruşa kdaar tehalüf etmektedir. Burada vasatî olarak 1,75 kabul edilmiştir.) İzmirde satış esnasında verilmesi zarurî olan borsa, simsariye, çuval, komisyon, ardiye ve saire için de kiloda 50 santim masraf ta hesap edilecek olursa beher kilo müstahsile ancak 6 kuruşa mal olmaktadır. Halbuki bu 4.000 kilo incir nevilerine göre ve bugünkü piyasaya nazaran azamî 200 liraya satılabilmektedir ki bu suretle beher kilosu için müstahsilin eline beş kuruş geçmektedir. Bu hesap normal zamanlara göredir. Havaların bozukluğu yüzünden malın sakatlanması ve hurda miktarının artması gibi haller hesaptan hariç tutulmuştur.

İncir; bugün müstahsilini müzayakaya düşüren fakat mutavassıtını refaha düşüren bir mata haline gelmiştir. İncirin kendilerine refah ve servet verdiği mutavassıtlar ve ihracatçılar için bittabi bir incir meselesi yoktur. Lâkin bunlar yüzünden zaruret ve müzayakaya düşen biz müstahsiller için çok kısa bir zamanda pek kat'î bir surette halledilmesi icap eden mühim bir hayat meselesi vardır. Yapılan tetkikat incir fiatlarının düşmesine ihracatçıların ecnebi piyasalarının yekdiğerine karşı yaptıkları gayri meşru rekabetin sebep olduğunu göstermiştir. Ecnebi piyasasına fazla mal satabilmek kaygusile ucuz vermeğe çalışan ihracatçı, bittabi malı burada da ucuz almak çarelerini aramaktadır. Bu rekabet alış piyasalarında ihracatçıları biz müstahsile karşı âdeta müttehit bir cephe gibi tutuyor. Şu suretle zarar yalnız bizim değil, ayni zamanda memlekete çıkan mala nis-

beten daha az para getirmek dolayısiyle devletin umumî servetine de şamil bir mahiyet iktisap ediyor.

Görülüyor ki bütün bu teşevvüş ve gayri tabiilik sırf ihracatçılar yüzünden neş'et etmektedir.

Demek ki ihracatçı ve komisyoncu denilen mutavassıtlar aradan kalkar ve müstahsil ile müstehlik satıcı ve alıcı vaziyetile karşı karşıya kalacak olurlarsa ecnebi diyarlarda ayni malı istihsal eden memleketler incirlerine karşı daima faik ve imtiyazlı mevkiini muhafaza eden incirlerimiz değer fiatlarını bulacaklar ve müstahsilin zararına bir kaç mutavassıtın kesesini şişiren paralar da umum müstahsile inkisam etmiş ve iktisadî bir müvazene husule getirmiş olacaktır.

Devletimizin iktisadî sahada kabul ettiği devletçilik sistemine uyarak bu işi de müstahsilin ancak mecburî bir surette kooperatifleştirilmesi ve ihraç merkezlerinde ihracat ofislerile bu kooperatiflerin birleştirilmesi başarabilecektir.

Her işte ve her şeyde yenilik inkılâbı yapan Cümhuriyet devrinde asırlardan yadigâr kalmış olan bu eski sistem alış veriş usulünün de artık maziye karışması zamanı çoktan gelmiş ve hattâ geçmiştir.

Bu maruzat incir işinin ıslahı için tevessül edilmesi icap ettiğine inandığımız umumî hatlardır.

Bir de bizim incir müstahsillerinin bu sene düştüğümüz müşkül mevki vardır. Bize pek büyük bir zarar gösteren şu şekil karşısında düştüğümüz elim mevkii ve bunun fecaatini düşünmekte ve çok müteredditt vaziyette kalmaktayız. Müstahsilin bu sene şu perişaniden kurtulması, yalnız hal için değil, gelecek senelerde onun çalışma kabiliyetini muhafaza etmek itibarile de elzemdir. Bu sene çarşının bu ezici tröstüne karşı yapılacak en cezrî tedbirler şöyle hulâsa edilebilir:

1 — Hurdanın kıymetleştirilmesi.

Bunun için 6 kuruş mesarifi istihsaliyeye karşılık olarak ele geçen bir kilo hurda mala müstahsili tatmin edecek münasip bir fiat vazedilmesi.

A — Soma işinin ihalesine kadar bu fiatın şimdiden ilânı.

B — Soma ihalesi yapılıncıya kadar kredi kooperatiflerine borçlu bulunan müstahsilin hurdalarının bu fiatle ve borçlarına mukabil kooperatiflerce kabul edilmesi.

C — Kredi kooperatiflerinin haricinde kalan müstahsil ve satış kooperatiflerinin elindeki hurdaların da ayni fiatlarla mezkûr kooperatiflerce satın alınmasının temini.

2 — İncirin kısmen dahilde istihlâkini temin için askerî ve yatılı müessese ve mektepler için mübayaası hususunun temini.

Yuakrıda zikrettiğimiz tedbirler ne kadar acele ittihaz edilirse biz müstahsiller, içinde yuvarlandığımız şu buhran ve perişaniden o kadar çabuk kurtulmuş ve gelecek senemiz de tahtı temine alınmış olacağından hususatı maruzanın ehemmiyetle nazarı dikkate alınarak biz incir müstahsillerini himaye buyurmanızı zati Devletinizden büyük saygılarımızla dileriz efendim hazretleri.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Şakir Hazim

46 Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

34

T. EVVEL

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Programlı devletçilik..	Şevket Süreyya
Devlet İncir kooperatifine doğru..	Dr. Vedat Nedim
Dünya konjonktoruna bir bakış	İsmail Husrev
Artist ve politikacı.	
Orta Avrupanın davasızlığı.	
II.	
Avusturyacılık.	Burhan Asaf
Enerjide tarife meselesi.	M. Şevki
Bir ilk eser:	
Türkiye köy iktisadiyatı.	Şevket Süreyya

Okuyucularımıza:

Arkadaşımız ve İmtiyaz sahibimiz Yakup kadri beyin bir ecnebi memlekette Hükûmetimizi temsil vazifesile aramızdan ayrılması üzerine KADRO, gelecek sayıdan itibaren neşriyatını bir müddet için tatil edecektir.

KADRO

Her kahramanın bir destancısı vardır. Destanlara geçmemiş kahramanlıklardan hiç kimsenin haberi olamaz. Yeryüzünde, kim bilir, ne büyük hadisler kendilerine lâyık bir ifade vasıtasından mahrum kaldıkları için adi vak'alar gibi unutulup gitmiştir.

İş erinin, hareket erinin, kendi işlerini ve kendi hareketlerini zapt ve tespit edecek bir kimseyi çok defa yanıbaşında bulundurmak istemesinin sırrı bundadır.

●

Eski devirlerde, «vakanüvisler» ve şairler, fütuhat yollarında serdarlarla atbaşı beraber dolaşırlardı. Otağların, hatırı en çok sayılan konukları onlardı. Çünkü, bir «vakanüvis» isterse bir zaferi hezimet ve bir hezimeti zafer şekline sokabilir. Bir şair de levent bir yiğiti, bir kambur cüce ve kambur bir cüceyi levent bir yiğit kılığında göstermek kudretini haizdir.

Hemen çoğu, derin ve ince bir «intuition» sahibi olan iş ve hareket adamları bunu iyi bilirler ve meydana koydukları eserin herkesten önce bunlar tarafından tasdik ve taktir edilmesini isterler. Zira, halkın hafızası zayıftır, yüreği kaypaktır. Hiç bir şey yazılıp mühürlenmeden ona tevdi olunamaz.

●

Zaten, yazılıp mühürlenmemiş bir işin, yalnız iş olarak ne ehemmiyeti vardır? Bu iş, mutlaka, kâğıt veya mermer üstünde birer satır haline girecek ve ancak o zaman ebediyet içindeki mana ve kıymetini kazanacaktır.

●

Kahraman için destancısız kalmaktan daha feci bir şey vardır. Kötü, beceriksiz ve anlayışsız bir destancının eline düşmek... Sezar, bundan korktuğu için kendi yaptıklarını kendi eliyle vesikalandırmıştır. İkinci Sezar, - yani Sezar Borgia - ise halefle-

rinin çoğuna biribirinden iğrenç birer cinayet ve melânet şeklinde görünen bütün siyasî ve askerî işlerinin hakikî ve müspet kıymetini, ancak, Nikola Makiavel'in yardımıyla bir yüksek devlet düsturu halinde tespit etmiştir.

Meselenin en garip tarafı şudur ki, Makiavel'in maruf kitabı, aslında, Sezar Borgia'nın yaptıklarının bir hikâyesinden veya bir izahından ibaret iken, yazanın dehasından doğma original bir doktrinin ifadesi olarak telâkki edilmiştir. Halbuki, Makiavelisma Sezar Borgia rejiminin ideolojisinden başka bir şey değildi.

Valansiya Dukasının Makiavel tarafından işlenmemiş kısmı, hususî ve insanî siması, yani hammaddesi, bugün, hâlâ, bir sürü kötü romancılarla, korkunç tip meraklısı tiyatro muharrirlerinin malı olmaktan kurtulamıyor. Fakat, Makiavel'in anlattığı genç ve iradeli devlet adamı tarafı, yeni devir Avrupasının ortasında emsalsiz bir diktatör örneği olarak yaşamakta devam ediyor.

●

Şu itibar ile diyebiliriz ki, fikirleşmemiş her hâdise, çöl ortasında bir nidadır. O, kime hitap eder? Ona, kim işitir?.

Proğramlı devletçilik..

Şevket Süreyya.

Geçen Fırka kongresinde devletçilik, millî rejimimizin temel prensiplerinden biri olarak konuldu. Fakat bu temel prensip, millî hayatımızın o kongreyi takip eden seyri safahatı arasında müeyyedeleşir ve yerleşirken diğer tarafından da çeşitli yollardan en münakaşa, hattâ mukavemetlere maruz kalan bir umde oldu.

Bu itibarla, geçen fırka gongresinde bir temel prensip olarak konulan devletçilik umdesinin artık bütün nazarî ve tatbikî unsurlarile işlenmesi, yani *programlaştırılması,* önümüzdeki fırka kongresinin büyük mevzularından biri olacaktır. Binaenaleyh yalnız devletçilik değil, fakat programlı devletçilik, müdevven ve gayri kabili taarruz devletçilik... İşte inkılâp ilminin ve münevverliğinin önümüzdeki ideolojik vazifesi budur.

●

Millî rejimimizin devletçilik vasfında tereddüt eden veya onu haddı zatında kabul eder gibi göründükleri halde kavlen ve filen çeşitli yollarla zedelemek isteyenlerin ilk hataları, bu prensibi; milliyetçilik gibi, cumhuriyetçilik gibi, halkçılık ve layıklık gibi millî inkılâbımızın maddî bünyesinden gelen, yani hattâ istesek bile Türk rejiminin bünyesinden ayrılması kabil olmıyan bir esas unsur olarak almamalarından gelir. Böyle düşünenler zannederler ki, Türk inkılâbında devletçilik, umumiyetle devrimizin, bilhassa harp sonrası nizamının alemşumul bir mevzuu olan sosyalizm fikirlerinin, bazı serbest düşünenler tarafından millî bünyemizin naklolunmuş bir taslağından başka birşey değildir. Yani zannederler ki, sosyalizm fikirleri, yahut faşist memleketlerde meydan alan devlet müdahalesi usulleri, inkılâbımızın fikir veya program cephesinde mevki almış olanların dimağında ileri bir temayül olarak cazip tesirler bırakmıştır. Ve Türk millî rejimine devletçilik bu suretle, ancak cazip bir ruhî temayül olarak

girmiştir. Binaenaleyh bu gibiler için devletçilik, bizim millî prensiplerimiz arasında milletimizin istikbali için maddî ve objektif bir temeli olmıyan, yani ancak bir kısım idealistlerin ruhî incizaplarını ifade eden, kısaca, her vesile ile münakaşa ve tenkit edilebilir geçici bir vasıftır. Hem de esasen onun mevzuu, devletin bazı iktisadî işlere muvakkaten elatmasından ibaret sayılan dar ve kısa bir müdahalecilikten ibarettir.

Binaenaleyh böyleleri için fırsat buldukça, devletçiliği ya bir takım kombinezonlarle dar bir müdahalecilik çerçevesi içinde hapsettikten sonra alelâde bir muvakkat idarî tedbir imiş gibi ehemmiyetsizleştirmeğe çalışmak, yahut ta fikir ve neşir yollarile her fırsatta onun nazarî esaslarını çürütmeğe çalışmak adeta müstemir bir vazife teşkil etmektedir.

Halbuki hiç bir inkılâp rejimi kendi temel prensipleri üstünde bu kadar müsamahalı bir telâkki manevrasına müsaade etmemiştir. Binaenaleyh millî rejimimizin devletçilik prensipini de artık, bütün diğer mukaddes umdelerimiz gibi her türlü halelden ve şüpheden masun bir şekilde programlaştırmak ve onu da gerek nazariye, gerek tatbikat işlerinde millî hayatımızın istisnasız bütün şubelerine kemalile hâkim kılmak günümüzün geçiktirilemez bir zaruretidir.

Çünkü aksi takdirde; bir temel prensip üstünde böyle müsamaha misali, hem inkılâbımızın arızasız inkişaf etmesi icabeden geleceği, hem de umumiyetle genç neslin karakter terbiyesi için fena bir tehlike teşkil edebilir.

●

Millî rejimimizin devletçilik vasfını programlaştırma işinden bahsederken, evvelâ bir kaç esas *hareket noktası* nın *tam ve kat'î* olarak tespit edilmesi lâzımdır. Çünkü bu esas hareket noktaları tespit olunmadıkça bizzat devletçilik mefhumunun mana ve hududunu tayin edebilmek imkânsızlaşır.

Bu hareket noktaları arasında evvelâ şunu kabul etmek ve:

— Ben inkılâbı benimsedim!.

diyen her vatandaşa da mutlak olarak idrak ettirmek lâzımdır ki, inkılâp esaslarımız arasında devletçilik inkılâp münevverliğinin, sosyalizm fikirlerine veya faşizm usullerine karşı alelâde ruhî

bir temayül veya incizabından demek değildir. İnkılâpçı Türk münevverinden filhakika, kendi haricinde cereyan eden beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerine karşı bilgisizlik ve alâkasızlık istenemez. Kendi haricinde cereyan eden işlere karşı kapısını ve gözlerini kapayan ve kulaklarını sağır kılan rejim, eski Osmanlı İmparatorluğudur. Kendi devrinde, fakat kendi dışında cereyan eden fikir ve cemiyet hareketlerini günü gününe ve kendi zaviyesinden takip ve idrak etmekteki kabiliyeti ise yeni Türk rehber ve münevverinin, ayni zamanda onu eski rejim unsurlarından ayıran büyük kuvvetlerinden biridir.

Bu itibarla sosyalizm fikirleri ve faşist müdahaleciliği filhakika Türk inkılâp rehber ve münevverlerinin yakından bildiği, tanıdığı ve takip ettiği hâdiselerdir. Hattâ bu hâdiselerin değil yalnız milletimiz, bütün beşeriyet için dahi ileri ve şayanı temenni olan insanî dileklerine karşı ruhî ve fikrî bir incizap duymamak dahi kabil olamaz. Çünkü böyle bir duygusuzluk bizzat kültürsüzlükten ve insanî tefekkürden mahrum olmaktan başka bir şey değildir. Fakat şu da yine kat'î ve muhakkaktır ki, Türk devletçiliği, insanın ancak *his ve aklından* doğan ve yaşayabilen ruhî ve fikrî bir incizabın bizim millî prensiplerimiz arasında kayıt ve ilân olunması değildir. Münhasıran *hissî ve fikrî,* yani münhasıran *subjektif* ve *idealistçe bir temayülden* ibaret değildir.

Eğer bu böyle olsaydı, Türk inkılâbının rehber kadrosu ve münevver unsurları sadece *his ve akıl kuvvetlerile hareket eden,* yani hâdiseleri *objektif* mütalea kabiliyetinden mahrum *saf ve mücerret idealistler* olarak kalırdı. Bu takdirde ise millî rejimimiz, yalnız bir takım saf mücerret idelasitlerin hissî ve aklî temayüllerile yürüyen, yani kanuniyetlerden mahrum kör bir kuvvet olurdu. *O vaziyette ise elbette ki devletçilik mefhumunu bir temel prensip değil, inkılâbın seyrinde maddî bir zarurete dayanmıyan, mütemadiyen değişebilecek his ve akıl temayüllerine tâbi olarak hergün bir başka şekle giren geçici ve değişici bir harekt olarak almak kabil olurdu!*

Nitekim şu veya bu endişe altında devletçilik prensisibimizi, bazan nazariye, bazan tatbikat bakımından gevşetmeğe ve şekil-

sizleştirmeğe çalışanların da yapmak istedikleri bundan başka bir şey değildir. (1)

Halbuki Türk Millî kurtuluş hareketinde devletçilik, bu hareketin doğrudan doğruya maddî bünyesinden ve tarihî kanuniyetlerinden gelen bir şeydir. Yani doğrudan doğruya maddî şartların ve zaruretlerin emri ve ifadesi olan bir tabiî kanundur. Bizim irademiz haricinde, hatta belkide bizim irademize rağmen teşekkül eden objektif bir fikir ve madde hareketinin ta kendisidir.

Yani devletçilik bizim his ve akıl incizaplarımızla, kendi arzu ve temayüllerimize tâbi olarak konulan bir şey değil, bilâkis bizim his ve aklımızı kendi zaruretleri peşinden çeken, bizi sevk ve idare eden bir objektif ve maddî kuvvettir.

Hattâ farzı muhal olarak bizim devletçilik lafzını ret veya ihmal etmemiz dahi haddı zatında hâdisatın seyrinden bir şey değiştirmez. Kaldı ki, eğer rejimimiz devletçi olmasaydı inkılâbımız akim kalabilirdi. O takdirde bizzat kendi irademizle kendi idrak ufkumuz tarihin en manalı ve istikbal için en gebe olan bir büyük davasını akim bırakmış olurdu. Halbuki bu inkılâbı idare edenlerin irade ve idraki bugüne kadar, bir inkılâbın manası ve sür'ati ne demek olduğunu bilmiyerek her adımda ona engel olmak istiyenlerin mukavemetini daima kırmış ve en beklenmeyen anlarda en büyük hamlelerini vermiştir. Binaenaleyh devletçilik mefhumu etrafında da yaratılmak istenen tereddütlerin bu artık anane haline gelmiş hamle ahlâkını hiç bir zaman

---

(1) Hattâ bu gibiler fikirlerini bazan çok açık izhar ederler. Meselâ derler ki: — Siz devletçilikten bahsediyorsunuz. Halbuki inkılâbımızın rehberleri ve memleketin rehber fırkası bu fikirde değildir. Teşkilâtı Esasiye kanunumuz da bu fikirlerle tearuz eder. Sizin devletçilik diye sarıldığınız şeyler maskeli bir sosyalizmdir.. Bu gibileri ekseriya sosyalizmin birikmiş büyük sermayelere karşı amele sınıfının sınıfî bir mücadele hareketi olduğunu ve bizim memleketimizde ise millî devletçilik diye benimsenen ve müdafaa edilen millî prensiple amele sınıfın ihtilâlci hareketi arasında hiç bir münasebet olmadığını bilirler. Fakat bunlar kurnaz politikacılardır. Devletin veya fırkanın haddı zatında beğenmedikleri ve benimsemedikleri prensiplerine karşı muhalefet etmektense o prensipleri müdafaaya çalışanların şahıslarını hedef tutarak dolayısile yine o prensipler aleyhinde hiddetlerini göstermeği daha zararsız bulurlar.

yenemiyeceğine şüphemiz yoktur. Türk inkılâp münevverliği inkılâba inandığı kadar, o inkılâbı idare edenin, en beklenmeyen anlarda ve daima tecelli eden bu ananevi kahramanlık ahlâkına da daima inandı. Bu neslin tarihi bu innışın hezimetini hiç bir zaman kaydetmediği gibi, bundan sonra da kaydetmiyecektir. Filhakika devletçilik aleyhtarlığı, bütün büyük prensiplere karşı tarihin her devrinde, dünün ve bugünün bütün inkılâplarında görüldüğü gibi zahiren uysal ve makuldur, çünkü sinsidir. Fakat kendi idealini ve heyecanını bir takım günlük ve pespaye menfaatların dar çercevesinden almayıp, büyük işlere ve millî hedeflere inanışın söndürülemez ateşinden alan inkılâp insanının sesi, sinsi ve uysal uyuyor tarinizimden her zaman daha makuldur.

●

Kaldı ki bizim için devletçilik eski *ordulaşmış millet* rejiminin modern şartlar ve zaruretler altında tecelli etmiş bir şeklidir. Türk milleti için ise ordulaşmış millet rejimi millî tarihimizin bilinen, hattâ bilinmeyipte sezilen esatiri devirlerindenberi asîl olan, daimi olan bir millî hayat tarzıdır. Türk milleti en yüce eserlerini daima ordulaşmış bir millet çerçevesi içinde verdi ve onun haricine çıktığı gün daima dağıldı. Lâtin milletlerinin, Angolosakson ırkının ve yeni Amerikan milletinin tarihi teşekküllerinden esas olan ve bu teşekküllere damgasını vuran endividüalist kayıt ve şartların bir tanesini bile Türk milletinin tarihî teşekkülünde bulamayız. Bugünkü boş ve milletçe millet menfaatları için işlenmeye muhtaç geniş Türkiye toprakları üstünde kalabalık, karnı tok, sırtı pek, yüzü ve gönlü şen ve devrin en ileri tekniki ile teçhizatlanmış millet tezatsız rejimini de yine ordulaşmış bir millet nizamı verebilir. Bunun içindir ki, devletçilik nizamı, ordulaşmış millet nizamıdır ve bu nizam, tarihin bilinmeyen devirlerdenberi bizim milletimizin, öz ve kendine has millî nizamıdır!.

●

Hulâsa devletçilik prensibinin millî rejimimizin ve millî hususiyetlerimizin temel prensiplerinden biri olmak itibarile her şeyden evvel haysiyet ve itibarın korumak ve yükseltmek

ahlâkî vazifemizdir. Bunun için ilk şart ise onu *hissî ve aklî* mebdelerden kurtararak objektif bir kaide üzerine koymak ve milletimizin daima büyük rehber fikirlerinden biri olarak ve büyük rehber fikirlere yaraşan tarihi istikrarını vermektir. Devletçilik prensibinin objektif mahiyeti, programlı devletçiliğin, yahut devletçilik mefhumunu programlaştırma işinin hareket noktalarından biri olacaktır.

●

Mamafih devletçilik mefhumunun programlaştırma mevzuundan bahsederken, bu mevzuun hareket noktasınının yalnız bundan ibaret olmadığını da işaret etmek lâzımdır. Bir kısım muhitlerde yayılmış yine sakat, diğer bir telâkki daha yaşar ki, bu telâkkiye göre devletçilik, *sadece iktisadî hayata* şu veya bu şekilde bir devlet müdahelesinden, yani nihayet bir iktisadî mefhumdan ibarettir.

Halbuki filhakika devletçi iktisat, yahut iktisat devletçiliği vardır. Fakat Türk devletçiliği yalnız bir iktisadî hareketten ibaret değildir.

Devletçilik bir millî ve içtimaî nizamdırki bu nizamda millî hayatın bütün sahaları ve millî bünyenin iskeleti, milletin umumî ve yüksek menfaatlerini perakende menfaatlerin ve temayüllerin üstünde tutan teşkilâtlı bir millî ahenk içinde tanzim olunur.

Bu itibarla iktisadî hayat, devletçilik nizamının şümul ve ihatasına dahil olan millî faaliyet sahalarında yalnız biridir, fakat devletçilik hudut ve şümulü yalnız millî iktisat faaliyetlerinden ibaret değildir. İktisat ta devletçilik, halk terbiyesinde ve kültür işlerinde devletçilik, Sıhhiye ve İçtimaî Muavenet işlerinde, içtimaî sigortada, ücret ve maaş tarifesinde, müstahsil veya müstehlik lehine fiat politikasında, yahut meselâ belediye siyasetinde devletçilik... Hulâsa bütün prensiplerini teşkilâtlı ve devletçe tanzim fikrinden alan *millet birliği = iş birliği*... İşte devletçilik budur!

Devletçilik davasının, sadece iktisadî hayatın bazı mahdut sahalarındaki devlet müdahaleciği şeklinde tahdit edip onu alelâde ve basit bir idarî tedbir mahiyetine indirmek cehti, bu

mefhumu zedelemek istiyenlerin daima başvurdukları tedbirlerden biridir.

Halbuki Türk kısaca, millet nizamının yeni devrin en yeni esaslarına göre kül halinde kuruluşu demektir. Bu kuruluş ise bu davayı kül halinde idrak ve idare eden bir kuvvetin, *yani devletin,* ruh veya kültür işlerinden, idare veya iktisat hayatının en uzak tecellilerine kadar her sahasına şuurlu ve teşkilâtlı müdahelesini ister. Yoksa meselâ münhasıran iktisatça devletçi bir nizam içinde, yine meselâ liberal şartlar içinde işleyecek bir kültür veya idare mekanizması, devlet her biri başka sür'at ve kanuniyetlerle işleyen devlet çarklarının biribirine çarpmasından ve biribirini yıpratmasından başka bir şey değildir.

Bu itibarla da devletçilik hem nazariye hem tatbikat sahasında tam ve şamil bir küldür, unsurları biribirini nakzetmeyen müdevven ve sistemli bir millî - içtimaî nizamdır.

●

Zaten yine bu itibarladır ki, devletçilik ayni zamanda millî hayatın bütün sahalarını saran tam ve sert bir hayat ve tefekkür disiplini de demektir. Hayatta ve tefekkürde disiplin devletçiliğin o vasıflarından biridir ki, onu bu vasfından tecrit ederseniz kendi varlığından zaten meydanda bir şey kalmaz.

Binaenaleyh devletçilikte disiplin, milletin bütün ruh, fikir ve madde kuvvetlerinin, milletin umumî menfaati denilen hakim hedef istikametinde o şekilde seferber edilişidir ki, bu umumî yürüyüşte milletin enerjisinden ne bir madde, nede bir tefekkür zerresi ya kendi içinde çarpışarak, ya akacak mecra bulamıyarak heba olup gitmesin!

Eğer bir millî nizam içinde müstahsilin menfaatı, mutavassıtın menfaatile çarpışırsa, kredi veren kredi alanı fakirleştirirse ve meselâ fiyat politikası memlekette istihlâk ve istihsal haddını daraltır ve bizzat istihsali ve hayatı iptidailiğe götürürse o memlekette içtimaî kuvvetlerin ahenk ve muvazenesi temin edilmemiş olur ve böyle bir cemiyet ancak, tezatlarle dolu muz-

tarip bir cemiyet olur. Binaenaleyh bir millî cemiyet içindeki kuvvetlerin biririne karşı harekete gelmesi yerine onların bir millî beraberlik ve iş birliği içinde ahenkleştirilmeleri devletçiliğin tabiî gayesidir ve bu da cemiyet için tam ve şamil bir tefekkür ve madde disiplininden başka bir şey değildir.

●

Büyük fikirler ve prensiplerin talii daima tarihteki büyük adamların talii gibidir. Bunlar daima tezatların ortasında yaşarlar ve bunlara karşı muhakemeler ve kanaatlar hiç bir zaman sakin ve bitaraf değildir. Binaenaleyh millî rejimimizin temel unsurlarından biri olan devletçilikten bahsederken onun etrafında daima kaynayan idealistçe iman ve feragatle, idrak darlığı veya şahsî menfaat endişesinden gelen muhalefeti göz önünde tutmamak kabil değildir. Fakat büyük millî fikirlerin, tıpkı büyük millî rehberler gibi bir zaman mukavemetle karşılaşmaları, yine tıpkı o rehberler gibi büyük fikirlerin de zaferine hiç bir zaman mani olmaz. Kaldı ki, tarihteki büyük millî rehberler, kendi peşlerinde yürüyen unsurlardan idrak ufuklarının sonuna gelen ve hadisatı daha ileri takibe artık gücü yetmiyenleri zaman zaman nasıl terkederlerse, milletlerin taliini tayin eden büyük fikirler de kendi etraflarında daima safların değiştiğini ve bu fikirlere uzaktan katılmış olan arka plânda veya küçük menfaatlar peşindeki unsurların zaman zaman kendilerini terkettiklerini görürler. Çünkü büyük fikirlere inanmak ve onları takip edebilmek kabiliyeti de nihayet büyük ve enerjik insanların işidir. Küçük, dar ufuklu basit unsurdan bu kabiliyet beklenemez.

Bu itibarle Türkiyede devletçilik prensibinin talii de nihayet tarihi kaderin bu değişmez kaidesinden elbette ki müstesna olamazdı. Binaenaleyh bu fikir de zahiren kendi safları etrafında millet davasından heyecan duymıyan tali unsurların vefasızlığına uğrarsa bu hiç bir zaman onun hezimeti demek olmıya-

caktır. İsterseniz büyük fikirlerin bu taliini bir büyük adamın taliinden de dinleyelim:

«Mücadeleye beraber başlıyan yolculardan bazıları millî hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen tekâmülâtında, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatesi hududu bittikçe bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir!...»

Gazi Mustafa Kemal

Büyük nutkundan: Sahife 14

Devlet İncir kooperatifine doğru..

Dr. Vedat Nedim.

Bu yıl incir, Ege mıntakasının ana davası oldu.

«İncir meselesi diye bir mesele yoktur.» iddiasında bulunan *liberal* tacirle incir meselesinin bütün acısını yaşayan müstahsil mümessilleri arasında açık ve ağır bir münakaşa, İzmir matbuatında devam ediyor.

Serbest pazarın kerametine inanıcının kuvvetile tanınmış olan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi sabık müdürü Muhittin Bey bile dâvânın acarlığı karşısında geçirdiği fikrî istihaleyi şu cümlelerle ifade etmiştir:

«Tüccar için bir incir meselesi olmıyabilir, fakat müstahsil için çok büyük ve çok canlı bir meesle vardır. O kadar mühim bir meseleki ben ötedenberi bu gibi işlere hükûmetin müdahalesine taraftar olmıyan bir iktisadî mesleğe mensup bulunduğum halde dünyanın bugünkü şartları arasında ve piyasamızın bugünkü bozguncu ruhu içinde bu müdahelenin artık zarurî hale gelmiş bulunduğuna kaniim.»

Türkiyede muvaffakıyetle çalışan biricik istihsal ve satış kooperatifi olan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifinin serbest pazar şartları içinde birliğini muhafaza edememesi ve müstahsile, dolayısile millet iktisadiyatına karşı gayri mes'ul olan mutavassıtların ve tacirlerin binbir kombinezonları içinde piyasaya ve fiyata bir türlü hâkim olamaması, haykıran bir hakikat olarak karşımızda dururken, hâlâ mantıkan menfaatini kendi kendilerine müdrik olmaları icabeden müstahsillerin kendiliklerinden bir araya gelip kooperatifleşmelerini daha fazla beklemenin doğru olmıyacağını en önce anlıyacaklardan biri de hiç şüphesiz ki, Muhittin Bey olacaktı. Ve nitekim işte, öyle de oldu. Bunu, devlet kooperatifçiliği hareketi lehine bir kazanç olarak tespit etmekle zevk duyuyoruz.

Mahsullerimizden hiç birisi, kooperatifleşmek bakımından, in-

cir kadar talihli değildir. Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi Türkiyenin *ihtiyarî* kooperatifleşme tarihinde *tek* kalmıştı.

Bu böyle olduğu halde İzmir matbuatındaki ifşaattan anlıyoruz ki, bu *tek* kooperatifimizin müstahsil lehine fiyat politikası *tek* bir tacirin âdî bir piyasa oyunu karşısında alt üst olmuştur.

Düşünmeye değmez mi ki, acaba Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi bütün incir müstahsillerini koperatifleştirmeğe neden muvaffak olamadı?.

İhtiyarî kooperatifleşme sahasında en muvaffak olmuş bir (Örnek) bile acaba neden bütün müstahsilleri kendi içine alamadı?. Hattâ daha ileri giderek sorabilir miyiz, bu örnek kooperatif buhranın en azgın yıllarında, yani birliğe dört elle sarılmanın zarurî olduğu bir anda, acaba neden ikiye bölündü?.

Bu suallerin bir tek cevabı vardır:

Serbest pazar şartları altında müstahsilin ihtiyarî kooperatifleşmesine imkân yoktur da ondan. Küçük mutavassıt, simsar ve mürabahacıdan tutun da büyük ihracatçıya kadar birlik ticaret cephesinin yaylım ateşi karşısında kalan ihtiyarî kooperatifleşme teşebbüsleri ergeç yıkılmağa mahkûmdurlar da ondan.

Bir kaç idealistin önayak olarak bir takım müstahsilleri bir kooperatif içinde birleştirmeleri her zaman mümkün olabilir, amma bu, hiç bir vakit Türk müstahsilinin ihtiyarî bir surette teşkilâtlanabileceğine delil olarak gösterilemez. Bu münferit tecrübelerin bile ne güçlükle tutunabileceklerini yaşayabilmek için ne büyük enerjiler sarfetmek mecburiyetinde kalacaklarını Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifinin tek misali bize öğretmelidir.

Bu vaziyet karşısında ihracatçı şöyle konuşuyor.

«Demek ki, kooperatif, müstahsili tatmin etmiyor. Eger tatmin etseydi, kooperatifleşirdi. Müstahsil kooperatifleşmek istemiyorsa kabahat bizde mi?»

İhtiyarî kooperatifleşme teşebbüslerinin muvaffakıyetsizliğini, serbest ticaret siyaseti lehine istismar eden demagog ihracatçı (mecburî devlet kooperatifi) fikri karşısında şöyle diyor:

«Mecburî devlet kooperatifi Teşkilâtı Esasiye kanununa muhaliftir. Çünkü ticaret serbesttir.»

Bu aldatıcı ve sinsi iddianın maskesini alaşağı etmenin zamanı artık geldi sanıyoruz.

Teşkilâtı esasiye kanununun ruhunca, serbest, millet menfaatlerinin zararına olmayandır.

Millet menfaatlerinin zararına olan herşey Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun ruhuna aykırıdır.

İzmir matbuatındaki münakaşalardan anlıyoruz ki, bu yıl incir fiyatları geçen seneki fiyatlara nispetle düşük ise, bunun mes'ulü serbest ticarettir. Halbuki sistemli bir devlet fiyat politikası sayesinde bu yıl incirlerimiz için hattâ geçen yıldan üstün bir fiyat temin etmek kabildi.

O halde bir kaç gayri mes'ul ihracatçının serbest ticaret formulü arkasında pusu kurarak millî iktisadiyatımızın menfaatlerine karşı cephe almalarını nasıl olur da utanmadan Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun mukaddes prensiplerile mazur ve mubah göstermeğe cesaret edebiliriz?

Hayır Millî iktisat menfaatlerinin icabettirdiği her sahada fertlerin hürriyeti feda olunur. Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun ve devletçiliğimizin dayandığı adâlet ve ahlâk prensibi de budur.

Bu itibarla (mecburî devlet kooperatifi) şiarı, millet iktisadiyatımızın millet menfaatlerine göre teşkilâtlandırılması şiarıdır.

●

Ege inciri, tabiatın yalnız Ege'de yetiştirdiği imtiyazlı bir yemiştir.

Başka bir kaç memlekette de incir çıkıyor. Fakat ne yapalım ki, tabiatın Ege incirine bahşettiği vasıflar, diger hiç bir memleketin incirlerine nasip olmuyor. Bu itibarla sistemli bir fiyat politikası sayesinde cihan piyasalarında incirlerimizin fiyatına biz, hâkim olabiliriz.

Ege incir sahası mahduttur:
İzmir vilâyetinde Torbalı, Bayındır, Tire, Ödemiş, Kuşadası;
Aydın vilâyetinde Söke, Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Karacasu;
Denizli vilâyetinde Sarayköy;

Muğla vilâyetinde Bodrum
kazalarını Egenin incir mıntakası olarak hudutlayabiliriz.
Bu dört vilâyette incir ağaçlarının tuttuğu yeri 150 bin dönüm olarak tahmin ediyorlar.

O halde nispeten *dar* ve *toplu* bir saha. Ve bu itibarla da teşkilâtlandırılması çok müsait bir istihsal şubesi.

Teşkilâtın teferruatına dalmadan ana prensipleri üzerinde duralım.

1. — İncirciliğimizin Erkânı Harbiyesi rolünü oynıyacak mutahassıs bir heyet incir mıntakasının devlet kooperatifi içine alınmağa elverişli bahçelerini tespit eder. Bunlara kıymet biçer. Bu bahçelerin sahiplerine, bahçelerinin değeri nispetinde devlet incir koopreatifinin ortak hissesi verilir.

2. — Aynı heyet, incir devlet kooperatifi için bir iş plânı hazırlar.

Her bahçeye düşen vazife, ayrı ayrı ve mevsimlere göre tespit olunur.

Bu vazifeler, zamanında harfi harfine yapılır.

Yapmıyanlar, bozguncu telâkki olunur. Ve cezalandırılır. Cezalandırma, mülkiyet hakkının kooperatif namına ref'ine kadar gidebilir.

3. — Kooperatifin amelî araştırmalarla meşgul olan bir de enstitüsü vardır.

4. — İncir mıntakasında *ferdî* kredi kalkar. Ziraat Bankası ancak incir kooperatifine kredi açar. İncir kooperatifi istihsal, alım ve satım işlerini finanse eder.

5. — Her bahçe sahibi incir mahsulünü kooperatifin toplama yerlerine teslime mecburdur.

6. — İncir istihsal mıntakasında kooperatifin depolarında tütsülenir, işlenir, ve ambalaj edilir.

7. — İç ve dış satışlarını kooperatifin satış büroları idare eder.

●

İhracatçılar, mecburî devlet kooperatifleri kurulunca ticaret işlerinin altüst olacağını iddia ederler. Bu iddia, tıpkı Devletin demiryolu işletemiyeceği, fabrika kuramıyacağı iddiasına benzer.

Tecrübeler gösterdi ki, Devlet demiryolu ve fabrikayı hususî teşebbüslerden daha iyi işletmeğe muvaffak oldu.

Devlet müessesesi, burokrasiden uzaklaştıkça ve hakikî devletçiliğe doğru ilerledikçe, hiç şüphesiz ki, bu iktisadî konfeksiyonunu daha iyi ve daha rasyonel bir tarzda ifa edecektir.

Ticaretin demiryolu ve fabrika işletmekten daha güç bir iş olduğunu kimse iddia edemez. Bu itibarla, devlet kooperatiflerinin ticaret sahasında da muvaffak olacağını kuvvetle ümit ederiz.

Hem artık devletlerarası ticaret işleri, gittikçe Devletler arasında kararlaştırılan kıymetler üzerinden yapılıyor. Bu, gitgide mallara da teşmil olunacaktır. Şöyle ki, muayyen mallarımızı alan memleketlerin, biz de muayyen mallarını alacağız. Bu takdirde Devlet, ergeç ticaret işlerini de elealmak mecburiyeti karşısında kalacaktır.

Diğer taraftan sanayileşen Türkiye'de müstahsilin alım kabiliyetini beslemek ve gözetmek zarureti kendini hissettirecektir.

Serbest piyasa şartları içinde maliyet fiaytından aşağı satış yapmak mecburiyetinde kalan müstahsil, fabrikalarımız için bir buhran tehdididir.

Görülüyor ki, ister ziraat, ister sanayi, ister ticaret hangi bakımdan davayı elealırsak alalım, mecburî devlet kooperatiflerini kurmak, bir millî zaruret halinde karşımıza çıkacaktır.

Dünya Konjonktoruna bir bakış.(1)

İsmail Husrev.

Sanayi memleketlerinin son aylardaki sınaî istihsal münhanisi yukarıya doğru bir kıvrılış hareketi göstermektedir. Bir muayyen konjonktür müessesesinin tanzim ettiği sınaî istihsal endekslerine göre dünya ile başlıca sanayiici memleketlerin sınaî istihsali 1931 denberi şu seyri takip etmiştir (100=1928 itibar edilmiştir):

	Dünya	Almanya	Ingiltere	Fransa	B. Amerika
1931	77.9	73.6	88.5	98.0	72.9
1932	66.1	61.2	88.0	78.0	57.9
1933	75.5	69.0	93.2	84.9	69.3
1934	82.0	86.2	103.3	81.4	76.6

Sınaî istihsali diğer memeleketlere nazaran oldukça yolunda giden memleket Japonyadır. Ondan sonra İngiltere gelmektedir. Ancak İngilterenin istihsali, «Ekonomist» mecmuasının «faaliyet endeksine» nazaran henüz 1928 senesi seviyesine ulaşamamıştır.

Halihazırda dünya sınaî istihsalinin artışında rol oynıyan sanayi şubesi metalürjidir. 1934 senesinin ilk nısfında dünya çelik istihsali 1933 senesinin ayni müddeti zarfındaki istihsale nazaran yüzde 55 arttığı halde pamuklu sanayiinin pamuk istihlâki ayni müddet zarfında ancak yüzde 5 tezayüt etmişti. Demir sanayiinde istihsalin bu sür'atli ilerleyişinin başlıca sebebi memleketlerin silâhlanma faaliyetlerinden gelmektedir.

1934 senesinde mesken inşaat faaliyetleri de artmıştır. «Ekonomist» mecmuasının hesabına göre İngilterede yeni mesken ihtiyacı o kadar fazladır ki, senevî 250 bin ev inşa edilse dahi (geçen senenin vasatî inşaat miktarı 250 bin evdi) bu ihtiyaç ancak

(1) Bu makale 1934 dünya konjonktürü hakkında Almanca ve Rusça intişar etmiş muhtelif raporların hulâsasıdır.

20 senede kapanabilecektir. Fakat burada asıl mesele ev ihtiyacında değil, mesken inşaatının son senelerde çok kârlı bir iş halini almasındadır. Çünkü devlet, mesken inşaatında inşaat masraflarının yüzde 21.5 ğunu kendisi tediye etmektedir.

Almanyada son senelerde mesken inşaatı kârlı bir teşebbüs olmuştur. Devlet yeni ev inşaatında masrafın nısfı kadar prim vermekte ve tamirat masraflarının beşte birini vergiden muaf tutmaktadır. Yeni inşa edilen evlerin inşa bedellerinin yüzde onunu da vergiden affetmektedir. Bu teshilât sayesinde mesken inşaatı faaliyetleri mühim nispetlerde yükselmiştir. Sınaî tesisat inşaatı işleri ise gayet yavaş gitmektedir ki, bunun sebebi de sınaî tesisatın bugünkü buhran içinde masrafını koruyacak derecede kâr etmemesidir.

Bazı sanayi şubelerinde makinelerin ve diğer tesisatın yenilenmesi faaliyeti de çok durgundur. Bilhassa İngilterede yeni himaye sistemi sayesinde bazı fabrikalarda görülen yenilenme faaliyetlerini bir muayyen konjoktür müessesesi yeni bir iktisadî yükselişe alâmet olacak derecede ehemmiyetli telâkki etmektedir. Bugünkü istihsal cihaznın mevcut talebi karşılamağa kâfi geldiği ve hattâ himaye sistemine intikalden sonra müşahede edilen yenilenme faaliyetlerinin gevşediği müşahede edilmektedir. 1933 senesi zarfında yeni kurulan veya tevsi edilen fabrikaların miktarı 1932 senesinden daha azdır. Bu yeni fabrikalar ise küçük teşebbüslerdir ki, hepsinin kullandığı amele miktarı ancak 29 bini bulmaktadır.

Almanyada hükûmet, yeni makinelere, yeni tesisata, tadilâta, sarfedilen paraları vergiden muaf kılmaktadır. Bu suretle devlet bu nevi masrafların yüzde 60 nı üzerine almaktadır. Bunun neticesi olarak iç pazarda otomobillere, yeni makinelere olan talep mühim nisbetlerde yükselmiştir. Bu yükseliş 1934 senesinin ilk nısfında 1928 senesinin ayni müddeti zarfındaki talebe nazaran yüzde 73, 1933 senesinin ayni müddetindeki talebine nazaran ise yüzde 29 derecesindedir. Bunlara rağmen Almanyada dahi, sanayi esas sermayesinin yeni bir inkişaf safhasına yol açacak olan yenilenme hareketi mefkuttur.

Alman hükûmeti acaba yeni tesisatı vergiden muaf tutmakla millî iktisat ta bir canlanış hareketi doğurabilecek midir? Bun-

dan alınan tedbirler acaba bir sun'î teenffüs mahiyetinde değil midir? Bu tesisler, alım kabiliyeti olan bir pazara istinat etseydi belki müspet neticeler verebilirdi. Bundan maada devletin vergi varidatı da seneden seneye tenakus etmektedir. 1931 senesindenberi Alman hükûmetinin varidatı şu suretle azalmıştır:

1932	638	milyon mark
1933	633	» »
1934	574	» »

Bu varidatın bugünkü vaziyet dahilinde ilerde daha fazla sukut edeceği aşikârdır.

●

Dünya gıda ve hammadde fiyatlarının fevkalâde sukutu sanayi memleketlerine ucuz hammadde ve gıda maddesi ithali imkânlarını vermiştir. Başlıca sanayi memleketleri, sanayi faaliyetleri durgun olduğu halde 1933 senesinde 1929 senesinde ithal edilen hammaddelerden fazla hammadde ithal etmişlerdir.

1929 senesindenberi mühim sanayi memleketlerinin ve hammadde ithalâtile sanayi endeksi şu seyri takip etmiştir:

Sene	İNGİLTERE		FRANSA	
	Sanayi istihsali	Ham madde ithalâtı	Sanayi istihsali	Ham madde ithalâtı
1929	100	111	100	93
1930	98	100	90	90
1931	84	94	74	76
1932	88	96	61	73
1933	93	105	69	79
1934	103	122	81	91

Bu hammadde ithalâtının sınaî maksatlara matuf olmadığı aşikârdır. Bütün sanayi memleketleri harp ihtimaline karşı ihtiyatlı bulunmak için ihtiyat hammadde ve mevaddı gıdaiye ithal etmektedirler. Diğer taraftan sanayiici memleketler fiyat sukutundan istifade ederek kendilerine ucuz hammadde tedarik ederek buhranın şiddetini ziraatçı ve hammaddeci memleket-

lere yüklemektedirler. Hammaddelerin ve gıda maddelerinin ucuzluğuna rağmen sanayici memleketlerin bu maddelerden ihtiyaçtan fazla ithal etmeleri tediye bilânçolarının açık vermesine sebep olmuştur. Fakat İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerikada tediye bilânçosu açıkları, hariçteki sermayelerin geri çekilmesi suretile kapatılmaktadır. Almanyada fazla hammadde ithali ise malî iflâsa müncer olmuştur. Alman hükûmeti kasalarından döviz mevcudunun bu fazla ithalât dolayısile harice aktığını görünce harice olan tediyatını kesmek mecburiyetinde kalmıştır. Fakat Almanyanın döviz yoksulluğu yüzünden dünya hammadde piyasalarından çekilmesi bu piyasalara menfi bir tesir yapmaktan hali kalmıyacaktır. Çünkü Almanya dünya hammadde piyasalarının başlıca müşterilerinden biridir. 1931 senesinde dünya yününün yüzde 13 nü, pamuğun yüzde 12 sini ve kalayın yüzde 8 ni ve kauçuk istihsalinin yüzde 6 sını Almanya istihlâk etmişti. Hattâ sene başlarında dünya piyasasından yaptığı mübayalar fiyatların yükselmesine bile âmil olmuştu. Fakat nisandan itibaren mübayaat durunca fiyatlar tekrar yuvarlanmağa yüz tutmuştur.

Son senelerde dünya ticaretinde de şiddetli daralma hareketleri olmuştur. Şöyle ki: (Milyon mark olarak)

	İTHALÂT		İHRACAT	
	1933	1934	1933	1934
Sekiz Avrupa sanayi memleketinin haricî ticareti	5915	5882	4364	4197
Müttehidei Amerika ve Japonya	1599	1475	1681	1678
Bütün sanayi memleketleri	7514	7357	6045	5855

Buradan sanayi memleketlerinin alıcı bulamamaktan dolayı hem ithalâtın hem ihracatının azaldığı vuzuhla görülmektedir. Ziraat memleketlerinin haricî ticaretinde ayni daralış vardır. 41 ziraat memleketinin haricî ticareti şu suretle daralmıştır: (Milyar mark olarak)

	İthalât	İhracat
1933	4.4	4.4
1934	4.2	4.3

Bütün bu anasırdan görülüyor ki, dünya iktisadiyatı içine girdiği buhran lâbirenetinden çıkış yolu bulamamıştır. Garbın bütün sanayi memleketleri çıkış ümidini ancak bir harpte görmektedirler. Fakat acaba harp arzu edilen neticeyi verecek midir? Cihan harbi gözümüzün önündedir.

Artist ve Politikacı.

Fransa'da kırallık taraftarı, koyu mürteci bir gazetenin sahibi, Charles Maurras:

«— Her şeyden önce politika!... der.

Son defa iştirak ettiğimiz Sosialist Sovietler İttihadı muharrirleri kongresinde, dünyanın en sol gazetesi Karl Radek'de uzun bir nutuk ile, artisti, politikanın emrine vermek istedi. Ve Radek bu arzusunda hiç te yalnız değildi. Kongre azasının mühim bir kısmından başka hemen bütün yığınlar onunla beraberdi.

Lâkin herhangi bir politikacıdan daha az düğüşken olmayan artist, boynuna geçirilmek istenen boyunduruk önünde, hemen bir cins küheylân gibi şaha kalktı ve dimdik kafasını o kadar yukarıya uzattı ki, hiç bir el ona yetişmek imkânını bulamadı. Ve yaratıcı ve başıboş irade, bir kerre daha sosiyal nizamın dışına fırladı.

Başka türlü olabilir miydi? Başka türlü olsaydı, artist, tabiattan aldığı yüksek misyona ihanet etmiş olurdu. Bu misyon nedir?

Bu, her şeyden önce, haileli, tehlikeli bir tarzda ve kahramanca yaşamak misyonudur. Artist, bize, mevcut olan şeyleri kabul ve tasdik ettiğini söylemeğe gelmiyor; —eğer böyle olsaydı, kürsüdeki demagoga ne lüzum kalırdı?— hayır, artist, bize, hiç, bir şeyi beğenmediğini, bu dünyayı kendi kafasındaki âlemden pek aşağı bulduğunu ve yeryüzünde bu âleme benzer bir yeni dünya yaratmak için her şeyi altüst etmek ıstırarında kaldığını izaha geliyor.

Şu halde, onun dediklerini, kabul, tasdik veya reddetmek vazifesi bize düşüyor demektir. Eğer bu artist, kötü bir artist ise bize, istediğini söyleyemiyecek ve bir köşede mırıldana mırıldana unutulup gidecektir. Eğer bu artist, geri kafalı ve kör ruhlu bir artist ise, devrin kanuniyetleri onu ölülerin arasına itecektir, onun yaşayanlarla hiç bir rabıtası kalmıyacaktır. Eğer bu artist, olmuşu kabul ve tasdika gelmişse, ömrü bu şeylerin ömrü kadar sürecek ve fethetmeğe çabaladığı ebediyete erişemiyecektir.

Bütün bunları bir yana bırakalım. Bizim bahsetmek istediğimiz mahlûkla bunlar arasında bir münasebet yoktur ve politikacının zaptetmeğe çalıştığı kimseler de, bunlardan değildir. Her hükümdar gibi Napoleon'un da bir sürü resmî şairleri ve muharrirleri vardı; fakat, O, asıl arzu ettiği, özlediği eseri Göthe'ye ısmarladı:

«— Siz, dedi, Paris'e gelip bir «Sezar'ın ölümü»nü yazmalısınız. Ve piyeste göstermelisiniz ki, eğer onu öldürmeselerdi herkesi ne kadar mesut yaşatacaktı. İyi bir tragedia hiç bir şeye benzemez!»

Lâkin, Göthe, Parise gitmedi ve Weimar'da kalıp Faust'un birinci kısmına çalıştı. Küçük ve masum Margaritta onu Sezar'dan ziyade alâkadar ediyordu. Bu kızcağız, gözü bağlı, baht idi. Faust, Göthe'nin bizzat kendi ihtirasları idi. Mefisto, onun trajik iradesi idi. Altmış yıllık bir hayat tecrübesi, bu engin eserde, en muhteşem ifade şeklini buluyordu.

Göthe, belki Parise gidip Napoleon'un emrini yerine getirmek istemiştir. Çünkü, Göthe, kendine göre bir bonapartistti. Fakat, onun için mukadder olan şey Faust'u bitirmekti. Göthe Faust'u bitirmeli idi. Önce bütün insanlık, sonra mensup olduğu ırk, ondan, bunu bekliyordu. Bu kadar mühim bir hayat tecrübesi, bu kadar büyük bir keşif otuz yıldan fazla bir müddet lâboratuvarda gizli tutulamazdı.

Gerçi «Sezarın ölümü» ile ortaya gene bir uluiş çıkacaktı. Fakat, bütün bir german ırkı kendi ruhunun psikologıasını ve kendi doymak bilmez ihtiraslarının sentezini Faust'ta olduğu kadar hiç bir yerde bulamayacaktı. Demek ki, büyük ve cins artist, yalnız güzeli yaratmakla kalmıyor, lâzım olanı, zarurî olanı, beklenmekte olanı vermesini de biliyor. Artık, politikacının ona: «Filân şeyi yaz. Şöyle yap. Böyle yapma!» demesinin ne lüzumu var!

●

İyi bir artist, her şeyden evvel, iyi bir «intuition» sahibidir. Bu «intuition», hassas bir *anten* gibi fezadaki bütün sesleri ona nakleder. Cemiyetin sıtması onun nabzında vurur, ve, onun ruhu bütün fırtınaların koptuğu yerdir.

Ortaavrupanın Davasızlığı.(1)
II.
Avusturyacılık.

Burhan Asaf.

Avusturyada Almanya gibi, Avrupanın öteki kıt'a memleketleri gibi, cihandaki geniş bünye istihalesinin bir kurbanıdır. Yalnız onu bir kat daha kötürüm bırakmış olan sebepler arasında, eski Avusturya İmparatorluğunun dağılmasını da kaydetmek lâzımdır.

Eski İmparatorluk çünkü, iktisadî bakımdan, kıt'anın en muvazeneli devletlerinden biridir. Bugün birçok memleketlerin özledikleri otarşik cennet, Avusturya İmparatorluğunda, çoktan tahakkuk etmiş bir şeydi: Sanayi, eski Bohemya ve şimdiki Çekoslovakya ile bugünkü Avusturya ve bugünkü Macaristan arasında yalnız sanayi şubeleri bakımından değil bu şubelerin biribirine karşı tabiiyetleri bakımından da tevzi edilmişti. Hattâ o kadar ki, meslâ dokumacılık sanayiinde, iplik Avusturyada hazırlanır, kumaş Bohemyada dokunurdu. Macaristan, muhtaç olduğu kömürü Avusturyadan çekerdi. Bundan başka, İmparatorluğun gıda maddeleri ihtiyacını, adeta tamam olarak, kendi ziraat mıntakaları temin ederdi: Macar ovası, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek. Orman sanayiinin merkezleri ise, Bohemyada ve Slovenyada bulunuyordu. İktisadî fonksyonların bu tevezzüü ile bunun etrafındaki iktisadî işbölümünün münkasif hali, imparatorluğu teşkil eden memleketler arasındaki işbirliğini tahakkuk ettirmişti. O kadar ki, eğer liberallerin dediği gibi mücerret hallerinde iktisadî âmillerin insanlar gibi cemiyetlerin de hayatında yegâne âmil vaziyetinde kaldığı doğru olsa idi, bu memleketlerden hiç birinin gözü dışarda olmaması ve imparatorluğun dağılmaması icap ederdi. Çünkü imparatorlukta, en geniş manasındaki işbirliğinin baş-

(1) 31, 32 numaralı KADRO'larda başlamış bir yazı serisidir.

ka, kültür birliğini, bugün bile, Çekoslovakya, Yugoslavya yahut Macaristana gitseniz hissedersiniz. Bu hususta Viyana bir yürek vazifesi görmüştür. Ve bu vazifesini bugün bile az çok görmektedir.

●

Mücerret hallerinde iktisadî âmillerin hiç bir şey isbat etmediğini, daha doğrusu, hiç bir zaman tam bir cemiyet kaynaşmasına sebep olamadıklarını, yalnız Avusturya İmparatorluğunun dağılması değil, harpten sonra, cihan liberal iktisat cihazının bozulması da ispat etmiştir. Mısırda çıkan pamuğun Lancashire'de işlenmesi, Hindistanın sevkettiği hammaddenin Avrupada işlenmesi yahut Amerikan ve Kanada buğdayının Avrupada istihlâk olunması filvaki karşılıklı bir takım bağlar meydana getirir. Fakat bu bağların sağlâmlığı, bu karşılıklı iktisadî bağlanmalara zemin teşkil eden içtimaî adalet yani içtimaî makuliyet ile mukayyettir. Bir şehirle etrafındaki köylünün arasında da gayet sıkı bir menfaat beraberliği vardır. Fakat bu beraberlik durmaksızın yalnız şehrin lehine işlerse, o köylülüğün o şehri basarak hakkını alması, neticelerin en tabiîsidir. Şehir ve etrafındaki köylülük için doğru olan, elbetteki daha büyük ölçüdeki münasebetler için de doğrudur. Demek oluyor ki, iktisadî âmilleri, mücerret olarak değil, içtimaî bünyeleri ve tesirleri bakımından mütalea etmeliyiz. Ancak o zaman, bunların, fertlerin ve cemiyetlerin mukadderatı üzerinde, hakikate nasıl birinci derecede müessir olduğunu görürüz.

●

Avusturya İmparatorluğunun dağılmasında da, nitekim, görünüşün aksine olarak, iktisadî âmiller müessir olmuştur. Şöyle ki: Gerçi imparatorlukta, en güzel otarşi, en mükemmel bir işbirliğinin mihveri etrafında teessüs etmişti. Ve bir kültür birliği de mevcuttu. Fakat sermaye ve sermayedar Viyanada oturuyordu. Yüksek finansın kalpgâhı orası idi. İmparatorlukta sermaye terakümü, gerçi imparatorluk hudutları dahilinde cereyan ediyordu. Fakat imparatorluğu teşkil eden milletler bakımından, bu teraküm, istismar vasıflarını taşıyan bir terakümdü. Çünkü Prag, Peşte, Zagrep ve Leibach gibi merkezler, malî bakımdan, hep Viyanaya tabi idi. Viyanada ise, beynelmilel

Yahudi finansi hâkimdi. Habsburg hanedanı namına, bütün memleketi idare eden o idi.

Tabiî bunun içtimaî - siyasî aksülâmelleri de oluyor ve bunlar ifadelerini imparatorluğun varlığını tehdit eden milliyetçilik cereyanlarında buluyordu. İçin için bir mücadele, imparatorluğun gövdesini, liberal kapitalizmin vücude getirmiş olduğu geniş ve mütekâmil işbirliğine rağmen kemiriyordu. Çekoslovakyadaki fabrikanın aksiyon paketleri, Viyanadakilerin elinde idi. Hırvat köylüsüne ziraat kredisini Viyanadan ayni elle dağıtıyordu. İşte imparatorluğu yıkan asıl bu olmuştur.

●

Harp sonrasında, eski imparatorluktan ayrılmış memleketler arasında iki cepheli bir mücadele başlamıştır.

Bir kere, her memleket, göreneğin tesiri olacak, otarşik heveslerin peşine düştü. Meselâ, Çekoslovakyada, Avusturyada kalan ipek tezgâhlarından müstagni kalmak için, dokuma tezgâhlarını ilâve etti. Avusturyada ipek tezgâhları, bittabi pazarsız ve işsiz kaldı. Gene Çekoslovakya, kabil olduğu kadar ziraatleşmeğe koyuldu. Macaristan, sanayiine bir takım şubeler ilâve etti. Yugoslavya, ayni şeyleri yaptı.

Fakat buna muvazi olarak, harbi kaybetmek yüzünden pek zayıf düşmüş olmasına rağmen Viyanada yaşamakta ve Çekoslovkya, Macaristan ve Slovenya ile Hırvadistandaki menfaatlarını kontrol etmekte devam eden malî sermayenin merkezine karşı bir mücadele başladı. Herkes, kendine, yabancı memleketlerden sermaye tedarikine koyuldu ve Viyanaya uzanan bağları kesmeğe çalıştı.

Avusturya, bu iki cepheli mücadelenin ilk yumruğunu Bodenkredit Anstalt ismindeki Ortaavrupanın en büyük ziraat kredi bankasının yıkılması ile yedi. İkinci ve kat'î yumruk, Österreichische kreditanstalt'ın yıkılması oldu. Yabancı sermayeler ve hasseten Fransız sermayesi, Viyananın imparatorluktan müdevver malî hegemonyasını ortadan kaldırmağa muvaffak olmuştu.

●

İşte Avusturyanın derdi, bu tarihten sonra, artık elle tutulur bir

hale gelmiştir. Ancak bütün imparatorluğa göre düşünülmüş bir sanayi programı dahilinde çalışabilen sanayi, gövdenin parçaları kopup eski otarşi yeni bir Tuna çalışma birliğine inkılâp edemeyince, manasını kaybetmiş ve bir ihracat sanayii vaziyetine düşmüştür. Öyle bir zamandaki doğrudan doğruya ihracat için tesis edilmiş ve bunun için lâzım olan sermayelere malik başka memleketlerdeki sanayiler bile, ihracat yapmak hususunda (cihandaki bünye istihalesi dolayısile) müşkülât içinde idiler.

Bundan başka, harp sonrası Avusturyasının sermaye merkezi olmak vasfı da tasfiye edilmiştir.

Bu iki darbeye, bir de Avrupadaki her kıt'a memleketinin bugün maruz bulunduğu müşkülâtı ilâve edesek (1), Avusturyacığın ne kadar sun'î bir memleket haline inkılâp ettiğini anlarız. Bir iktisadî torso! Tramvay geçtikten sonra bir kenarda kalıveren bir kanlı gövde parçası.

●

Şimdiki Avusturya, bir zamanki fonksyonların elinden birer birer gittiğini bittabi sezmiş ve buna göre tedbirler almak istemiştir. Bu tedbirlerin en büyüğü, memleketin eşsiz denecek kadar güzel dağlık mıntakalarında ve dünyaca tanınmış Viyanada, bir türizm yaratmaktır. Dağlık mıntakalarda, bütün Avusturya köyleri, otele inkılâp etmiştir.

Dağlara, ovalara ve göl kenarlarına milyarlar dökülmüş ve her Avusturya kasabacığı ile köyü bir turizm merkezi haline getirilmiştir. Şoseler, genişletilerek asfalt ile örtülmüş, 3000-4000 rakımlı tepelere çelik teller uzatılarak hava tramvayları yapılmış, mağaralar elektrikle tenvir ve merdivenler, balkonlarla teçhiz edilerek gezilip görülmeğe değer bir hale sokulmuş; köy evleri otel, köylüler otelci olmuş; hulâsa bütün bir memleket, birkaç yıl içinde, yabancı seyyahlar çekerek onlara yaz kız hoş vakitler geçirmek işini bir sanayi, bir ilim haline koymuştur.

Bu hususta İsviçreliler nümune ittihaz edilmiştir. Yalnız, İsviçrenin seyyah müşterileri daha ziyade ebynelmilel olmaya mukabil Avusturyalılar, hazırlıklarını daha ziyade şimal komşula-

(1) 31, 32 numaralı KADRO'lara müracaat.

rı, yani Reich Almanları için yapmışlardır. Öyle ki, buhrandan evvelki senelerde Avusturya seyahat büroları, biletlerin yüzde 60 ını Reich hudutlarını aşarak gelen seyyahlar için kaserlermiş.

Son on sekiz aydanberi iki memleketin arası çok açıldığından, otellerin çoğu boş, otelci köyler ve kasabalar tenha, gönüller de endişededir.

Bu suretle, tedbirlerin başlıcası, suya düşmüş sayılabilir. Turizm, ancak refah devrelerinde gelir temin eder bir iktisat şubesi olduğundan, Almanya ile Avusturya arasındaki kavga tavsasa ve hudutlar açılsa bile, otel merkezlerine inkılâp etmiş olan Avusturya köyleri, müşteri bulamıyacaklardır.

Avusturya iktisadiyatını şimdilik bir dereceye kadar ayakta tutan, Milletler Cemiyeti kredileridir. Bunlar da, Avusturyaya, her defasında siyasî mükellefiyetler tahmil etmektedir. Bütün Ortaavrupa meselesi halledilmedikçe, ve, hudutlar ayrı bile olsa eski Avusturya ile alâkadar memleketler imparatorluk zamanındaki iktisadî fonksyon ve işbölümüne tekrar avdet etmedikçe görünüşte Avusturyanın, fakat hakikatta Ortaavrupanın tehlikeli hastalığı devam edecektir. Bugün, tehlikenin merkezi Ortaavrupaya intikal etmiştir.

Enerjide Tarife meselesi.

M. Sevki.

Biz memleketteki sanayi ve istihsal işinin herşeyden evvel bir enerji meselsile karşılaştığını sanayi ve istihsalin rasyonel olabilmesi için evvelâ enerji kaynaklarının rasyonel bir halde işlemesi icap ettiğini hayli zamandır bir dava halinde müdafaa etmekteyiz. Keza enerjinin her cinsinde, maden ve liynit kömüründe, elektrikte, havagazında hakiki bir genişlemenin ancak makul bir tarife sayesinde mümkün olabileceğini, dünyanın hiçbir tarafında görülmiyen ücret ve nakil tarifelerile bu işin başa çıkarılmasının imkânı olmadığını ve enerjinin her cinsindeki istihlâkimizin daima en yakın komşularımızdan dahi çok geride kalıp gidecğini iddia etmekte devam ettik. Bu sebeple son zamanlarda enerjinin ucuzlatılması ve genişletilmesi için alınan esaslı ve isabetli tedbirler bir taraftan bizim iddiamızı bilfiil teyit ettiği ve diğer taraftan bu teşebbüste devam olundukça istihsal ve sanayi işinde büyük menfaatler teminine, enerji istihlâkimizi çok kısa bir zamanda bir hayli arttırmaya, bu yüzden iş hacmini büyütmeğe vesile teşkil edeceği için üzerinde ehemmiyetle durmayı ve araştırmalarımızı derinleştirmeği faideli görmekteyiz.

●

Enerji işinde alınan ve alınmakta bulunan tedbirlerin başlıcalarını gözden geçirelim:

Maden kömürü ve liynitin demiryolu nakliye tarifelerinde yüzde yüz tenzilât,

Sermayeleri tesislerine nazaran anormal görünen elektrik şirketlerinin sermayelerinin tetkiki ve kilovat başına isabet eden sermaye servisinin asgariye indirilmesi,

Elektrik ve havagazı şirketlerince saat kirası, depozito parası ve saire gibi fazladan alınan paraların asgarî hadde indirilmesi.

Evvelâ bu alınan tedbirler arasında bir nokta gayet açık olarak dikkat nazarımızı celbetmektedir; Devlet elinde bulunan Demiryol idaresi enerji istihlâkini arttırmak için nakliye tarifelerinde birden % 50 bir tenzilât yapmayı göze aldırmıştır. Bu millî bir iş olduğu kadar iktisadî ve hattâ ticarî bir iştir de. Maden kömürünün ucuzlamasile istihlâk miktarı gittikçe artacak ve Devlet Demiryolları için geniş bir nakil işi meydana gelmiş olacaktır. Devlet Demiryolları için varit olan bu ticarî faide diğer şirketler ve elektrik santralları için de tamamen ve hattâ daha fazlasile varit olduğu halde indirilmesi pek alâ kabil ve hattâ zarurî olduğu bilfiil görülen bir kaç on paranın tenzili için günler, haftalar ve hattâ aylarca müzakereler, didişmeler icap etmektedir. İşte bizce memleketimizde büyük istihsal işinin Devletleşmesindeki zaruret en bariz olarak burada kendisini göstermektedir.

Ne diğer memleketlerdeki enerji tarifelerine ne de memleketimizdeki hal-

kın servet ve refah seviyesine uymıyan bugünkü enerji tarifelerinde ısrar etmenin faidesi nedir? Biz bunu bilmiyoruz. Fakat zararları gün gibi âşikârdır. Nisbeten büyükçe olan santrallarımızdaki intifa zamanı [*] 1931 senesinde şöyledir:

İstanbul	Ankara	Adana	İzmir
1000	1600	320	1100

Bu; şu demektir ki en fazla satış yapan santrallarımız dahi kendi hakikî kudretlerinin beşte birini satamamaktadırlar. Halbuki senede intifa zamanı 500 saat olan bir santralda kilovat maliyet fiatı 10 kuruş olursa intifa zamanı 6000 saate çıktığı vakit kilovat maliyet fiatı ancak 1,25 kuruştur. O halde bizim santrallarımız kilovat enerjiyi ucuza mal etmek ve büyük kâr yapabilmek için ellerinde çok müsait fırsata maliktirler ve bunun için de her şeyden evvel enerji satış tarifelerini dünyadaki tarifelerle ve halkın servet derecesile mütnasip bir hadde indirmeleri lâzımdır. Halbuki bu şirketlerin bu kestirme ve çıkar yola gidecekleri yerde tesis masraflarını ve sermayelerini sın'î olarak yükseltmek yoluna saptıklarını ve hâlen bunların indirilmesine çalışıldığını resmî gazetelerden işitiyoruz.

Biz buna çoktan kanidik. Çünkü memleketimizde tesis edilmiş santrallarla tevzi şebekelerinin maliyet fiatları arasındaki dehşetli farklar dahi bunu bize açık olarak göstermeğe kâfi idi. Filhakika şartları ve tesisleri biribirine yakın olan aşağıdaki şehirlerimizin elektrik tesislerinde beher kilovat takata isabet eden tesisat bedeli şöyledir:

Adana	Ankara	İzmir	İstanbul	
800	915	140	410	lira

Burada görülür ki şartlar ve tesisler biribirine yakın olduğu halde tesis bedelleri arasında asla bir münasebet yoktur ve tesis bedelleri daha ziyade fiat politikasına nazaran uydurulmuştur. Vâkıa muhtelif şehir ve santrallarda bu tesis bedellerini makine satan büyük firmaların faturalarile tevsik dahi mümkündür. Şurası da var ki bu faturaların verildikleri senelerin gayet muayyen ve sabit olan fiat seviyelerine nazaran bu faturaların ihtiva ettiği rakamların üç beş misli yüksek olduğunu tesbit de mümkündür. Burada daima şu mesele ile karşılaşıyoruz:

— İmtiyazının siperi gerisine çekilmiş olan bu şirketlerin bu kabarık tesis masraflarını makul haddine indirmeğe kalkışmak mevcut ahte riayetsizliktir. Haydi bunu da doğru kabul edelim. Fakat memleketin ana meselelerinden birini teşkil eden bu işte eskiden yapılmış bir yanlışlığın ilânihaye devamına müsaade etmek hattâ bu şirketler hesabına bir zarar değil midir? Biz öyle zannediyoruz ki bu meselede bizzat imtiyazlı şirketlerin dahi tarifedeki tenzilâtın vereceği zararları satıştaki genişlemenin temin edeceği kârlarla karşılaştırarak işi yürütmeğe biraz zorla dahi olsa akılları ermesi ve çok olan masraflarını kaçınması mümkün olan fazla ücretlerden istifade ederek düzeltmeleri ve fakat her halde makul bir

[*] İntifa zamanı santralın tekmil kudretile ve 8600 saat olan bir senede nekadar saat çalıştığını gösterir.

enerji tarifesine vâsıl olmaları lâzımdır. Çünkü aksi halde bugünkü tarifelerle bütün istihsallerini satmak imkânlarını onlar da bulamıyacaklardır.

Bu bizzat şirketlerce yapılmadığı takdirde tarifelerde en büyük rolü oynıyan ve kapalı hesaplara imkân veren sermaye işini ele almak ve onu inceden inceye tahkik etmek hakikaten bir zaruret olmuştur. Fikrimizce bu iş ne müşkül ve ne de muğlaktır. Çünkü muhtelif senelerin altın veya gümüş satışı, incir ve üzüm satışı nasıl vasatî olarak malûm ise makine satışı da aynı şekilde malûmdur. O halde bunu meydana koymak, maliyetini ve işçiliğini hesap etmek her vakit fen adamlarının yapabilecekleri şeylerdendir. Bunun üstünde görülecek tesis masrafları ve sermayeler ya sermayesiz işe girişenlerin bol keseden ve müstehlikler zararına verdikleri paralardan yahut sermaye servisini kabartmak için uydurulmuş rakamlardan ibarettir ki her ikisini de reddetmek en haklı bir iş olur.

Diğer taraftan enerji işini yalnız bir tek safhadan görmek ve meselâ yalnız elektrik şirketlerine tatbik ettirmek de kâfi olmıyacaktır. Meselâ havagazı tesisleri, kok, liynit ve maden kömürü satışları da aynı surette tanzim edilmek icap eder. Biz öyle görmek isterdik ki Devlet Demiryollarının kömür nakliyesinde yaptığı yüzde elli tenzilât bir nisbet dahilinde otomatik olarak kendisi havagazı tarifelerinde ve kömür satışlarında göstersin ve Devletçe yapılan bu tenzilâttan fazla kömür ve havagazı istihlâki temin etmek suretile hem bunların satıcıları ve hem Devlet Demiryolları istifade etsin. Biz bu otomatik tenzili görüyoruz ve kendi haline bırakılırsa maalesef göreceğimize de kani değiliz. O halde Devletin bunların satışını da eline ve kontrolü altına alması kat'î bir zarurettir. Bu yeni tarifeye göre meselâ Ankarada iyi cins kok kömürü için perakende olarak şöyle bir satış fiatı teşekkül edebilir:

	Lira
Kokun İstanbulda satış fiatı	18
Nakliye ücreti	5,70
Diğer müteferrik masraflar	2
Kâr (% 20 hesabedilmiştir)	5
	30,70

Bu rakamlarda gerek kokun İstanbuldaki fiatı gerekse kâr oldukça yüksek tutulduğu halde Ankarada şimdilik perakende olarak böyle bir fiata vâsıl olmamızın imkânı olmıyacaktır. Mutavassıt kârları ortaya gidecek ve Devletin fazla ücretlerinde gösterdiği yüzde elli tenzilâttan mütevellit fedakârlık bu mutavassıt kârlar arasında kaynayıp gidecektir. Bizim kanaatimizce elektrik meselesi nasıl Devlet elile tanzimi lâzımgelen hayatî ehemmiyeti haiz bir iş ise diğer enerji nevilerini de aynı takyide tâbi tutmak ve bu işleri ancak bu şerait altında yapabileceklere müsaade etmek kat'î bir zarurettir.

Bir ilk eser:
Türkiye Köy İktisadiyatı.

Şevket Süreyya

Bazı ecnebi âlimleri tarafından Anadoluda yapılan tetkik faaliyetlerinde tıpkı Mozambik veya Kongoda yapılan meraklı seferler gibi sanki bir macera çeşnisi vardır. Meselâ (1) Jakovski isminde bir Rus âlimi Yozgat civarında bir orman keşfettiğinden bahsediyor. (2) Halbuki Yozgat civarı Anadolunun en eski medeniyet merkezidir. İsadan üç bin yıl önce dahi mamur olan Hatusa şehri buradadır. Biribiri altına sıralanmış tam yirmi üç medeniyetin müstehasesi olan Ali-Şar Höyüğü buradadır.
Jakovski'nin:

— Keşfettim!

dediği orman meçhul olabilir mi? Tarihin bilinmiyen devirlerindenberi meskûn olan Anadoluda meçhul bir orman bulunabilir mi? Fakat mesele şudur ki bu âlim Anadoluya zaten esrarengiz şeyleri bulmak ve keşfetmek ikri sabiti ile gelmiştir. Bu fikri sabit ona bir orman keşfettirmiş, çok mu?

1922 senesinde Moskovada iken diğer bir ilim heyetinin (3) Anadolu için mahallinde hazırladığı tetkik eserini okumuştum. Bu eserde Anadolunun nüfusu dört buçuk milyon (4.500.000) olarak gösteriliyordu. Pariste neşrolunan büyük coğrafya külliyatının 1933 de çıkan Garbî Asya kısmında Şarki Anadolu Ermenistan namı altında ve ayrıca mütalea edilmiştir. Lâyipzig'de 1923 ten sonra basılan bir Irklar ve Diller haritasında Anadoluda Türkler bir Rum ve Ermeni ekseriyeti içinde dağınık unsurlar olarak gösterilmiştir. Bu misalleri her sahada istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Hem de aynı vadide bizzat Türk münevverlerinden de diğer çeşitli misaller almak üzere. Meselâ resmî bir vesikaya göre Türkiyede incir bahçelerinin yekûnu 17, portakal bahçelerinin sahası 29 ve fındıklıkların ise ancak 300 dönümden ibarettir. Diğer bir resmî vesikaya göre de Ankara vilâyeti Giresundan daha ormanlık olmak icap eder. Yine resmî vesikaların terkibile vücude gelmiş bir eserin bir sahifesinin yukarı kısmında Ankara vilâyetinin mer'aları 36.000.000 (otuz altı milyon) alt kısmında ise ancak

(1) Bu Jokovski 1933 senesinde Fransızca ve Rusca olarak **Zirai Türkiye** isimli çok kıymettar bir eser neşreden N. Jokovski olmasa gerektir. Bu Zirai Türkiye eseri Türk ziraatinin bilhassa teknolojisi üstünde intişar etmiş ilk mühim eserdir.

(2) Bu vâk'a İhsan Abidin Beyin **Anadoluda yetiştirme** isimli kitabında kaydedilmiştir.

(3) Gulman riyasetindeki heyet.

18.000 (on sekiz bin) dönüm olarak gösterilmiştir. Bu misalleri de istenildiği kadar uzatabiliriz.

Gerek ecnebi, gerek Türk âlim ve münevverlerin Anadoluyu tanıma bahsindeki bu ölçüsüz bilgisizlikleri, yahut ihmalleri ise Anadolunun ancak morfolojisi, yahut gözle görülür ve elle tutulabilir zahiri vasatî maddesi üstündedir. Eğer bu maddenin içine, yahut bu madde üstünde yaşayan halkın içtimaî veya ruhî bünyesi üstünde yazılan veya söylenen şeyleri ele alırsak o zaman hükümlerdeki ölçüsüzlük ve bilgisizlik korkunç eb'at alır. Çünkü gözden gizli olmıyan, orman, mer'a, portakal bahçesi veya konuşulan dil hakkında bukadar kör olan tetkikçinin her göze görünmiyen ruhî veya içtimaî kuruluşu (struktür) üstünde ne baş döndürücü hatalara düşeceği kendiliğinden anlaşılır. Çünkü Anadolunun zahiri kuruluşu hiç olmazsa biraz dikkatlice gören gözler için meçhul bir madde olmadığı halde toprak üstünde yaşayan insan kalabalığının içtimaî kuruluşu, meselâ mülkiyet münasebetleri, mübadele şekillerinin coğrafî dağılışı ve saire gibi vaziyetler ancak tecrübe edilmiş bir ilim usulünün, bu usulü kullanmasını bilen tecrübeli bir el ile maddeye tatbiki neticesinde anlaşılabilir. Zaten böyle tecrübe edilmiş bir ilim usulü ile bu maddeye yanaşmasını bilmiyen bir müdekkikin bütün tetkik tecrübeleri - bütün emek ve hüsnü niyetlere rağmen - ilmî bir terkibe temel teşkil etmesi kabil olmıyan perakende ve sistemsiz malzemeler olmaktan bir adım ileriye gidemez.

●

İşte arkadaşımız ve Mecmuamızın genç tetkikçisi İsmail Hüsrev Bey Anadolu iktisadiyatının şimdiye kadar el sürülmiyen ve el sürülmediği için de ya hiç bilinmiyen, ya hatalı bilinen içtimaî kuruluşunu kısmen aydınlatmak teşebbüsünde bulundu. Bu teşebbüsünde ona cesaret veren şey, evvelâ, ütün cemiyetlerin iktisadî ve içtimaî bünyesini tetkik ve izah emrinde bir asra yakın bir zamandanberi tecrübe edilmiş ve tatbik görmüş diyalektik ve materyalist ilmî usuldür. Binaenaleyh bu ilim usulü ile İsmail Hüsrev Beyin tetkik ve terkip kabiliyeti birleşince meydana Anadolunun içtimaî bünyesini bir cepheden aydınlatan bir ciddî ilk eser çıktı. Bu eserin ismi şudur:

Türkiye İktisadiyatı (1)

Türkiye Köy iktisadiyatı, Türkiyenin cemiyet bünyesinin temel unsurunu teşkil eden köy iktisadiyatımızın içtimaî bir tahlilidir. İsmail Hüsrev Beyin kendisini bu tahlile sevkeden anafikri ilk sözünde şu suretle anlatıyor: «Garp hudutlarımızdan şark hudutlarımıza kadar bir tetkik seyahati yapan bir iktisatçı, yolunun üzerinde çok değişik cemiyet ve iktisat manzaralarına tesadüf eder. Muhtelif tarih devirlerinin bakiyeleri, kemale gelmiş şekilleri veya rüşeymleri merhale merhale yoluna çıkar. Koca bir tarihin, hudutlarımız içinde âdeta, garptan şarka kadar boylu boyuna uzan-

(1) Türkiye öy Kiktisadiyatı, yazan: İsmail Hüsrev.
205 sahife
Fiatı: 100 kuruş
Tevzi yeri: Ankarada Akba Kitap evi.

dığı, geçmişin, bugünün ve geleceğin yanyana, kucak kucağa yaşadığı görülür. Bu bakımdan Türkiyeyi, içtimaî - iktisadî münasebetleri ekstansif bir tenevvü arzeden nadir memleketlerden biri saymak mümkündür. Fakat bu zengin tenevvüa rağmen memleketimizin içtimaî - iktisadî kuruluşu, şimdiye kadar, **muayyen bir görüş tarzına dayanan** sistemli ve ihatalı bir izahın mevzuu olmamıştır. Geniş Anadolu cemiyeti, içtimaî - iktisadî münasebetlerile, bir iktisatçı, bir içtimaiyatçı için henüz bakir ve meçhul bir orman halindedir. Her köşesinde bin bir zengin mevzu yaşatan bu orman bugün fikir adamının elinde işlenmeğe muhtaçtır. Biz bu kitapta, muayyen bir metodun ışığı ile bu ormanın sır dolu derinliklerine, hiç olmazsa bir parça olsun nüfuz etmek gibi çetin bir işe başlıyoruz.»

Muayyen bir görüş tarzına dayanan sistemli ve ihatalı bir izah..... İsmail Hüsrev Beyin eserinin kısaca tarifi filhakika budur. Anadolu cemiyetinin veya daha tahsis olunmuş manasile Türkiye Köy iktisadiyatının muayyen bir görüş tarzına dayanan sistemli ve ihatalı bir izahı ise - eğer yanılmıyorsak - bizde ilk teşebbüstür. Ve binaenaleyh İsmail Hüsrev Beyin kitabı işte bunun için ki evvelâ bir ilk eserdir.

İsmail Hüsrev Beyin kitabını, zaten kendi eseri hakkındaki kendi tarifinden de hareket ederek ve bu cinsten de her eserde yapıldığı gibi başlıca iki noktadan, yani:

1 — Muayyen bir görüş tarzı ve metot,

2 — Bu muayyen görüş tarzına ve metoda dayanan izahlar ve hükümler bakımından tetkik ve tenkit etmek lâzımdır. Fakat burada bittabi ancak ana hatlarile çizebileceğimiz bu tetkikin daha anlaşılır olması için evvelâ kitabın mevzuunu şematik olarak vermek faidelidir (1). Türkiye Köy iktisadiyatı kitabı on bir sahifelik küçük bir nazarî methal ile bunu takip eden metinden müteşekkildir. Bu metin şu kısım ve bahisleri ihtiva etmektedir:

I - Türkiye Köy iktisadiyatının haricî kuruluşu,
- **1 — Türkiye köy iktisadiyatının umumî karakteristiği**
- **2 — Türkiye köy iktisadiyatında iktisadî farklılaşmalar**
- **3 — Türkiye köy iktisadiyatının dünya içinde farklılaşmaları**

II - Türkiye Köy iktisadiyatının dahilî kuruluşu,
- **1 — Türkiye köy iktisadiyatının içtimaî oluşu**
- **2 — Türkiyede derebeylik münasebetleri**
- **3 — Türkiye köy iktisadiyatında teknik inkılâp.**

Nazarî methalde İsmail Hüsrev Bey tetkiklerinde kendisine rehber olan

---

(1) Bu noktayi yazarken bir niyetimizi de bilhassa işaret etmek icap eder. İsmail Hüsrev Beyin eseri bizim yakın bir iş ve fikir arkadaşımızın, yani cemiyet telâkki tarzında aramızda esası görüş ihtilâfları olması maddeten zaten imkânsız olan bir zatın eseri olmak itibarile bu eser üstünde bizim hükümlerimizin ve tam bitaraf olması bittabi müşküldür. Binaenaleyh biz bu eserin gerek metot, gerek hüküm itibarile bizden ayrılan Türk münevverleri, bilhassa iktisatçı, ziraatçı, muallim ve hassaten Halkevlerinde vazife almış vatandaşlarımız tarafından tenkidini alâka ve memnuniyetle telâkki ederiz.

nazarî telâkkilerin esas unsurlarını verir. Meselâ şu cümleyi okuyalım:
«Bilâ istisna bütün iktisat sistemlerine has hâdiseler bulunduğu gibi, yalnız muayyen sistemlerin çerçevesi içinde doğmuş hâdiseler de vardır. **İstihsal seyri**, yani insanın, tabiat maddelerini kendi ihtiyaçlarına intibak ettirmesi hareketi, bütün iktisat sistemlerinin temelini teşkil eder. Fakat istihsal, her cemiyette başka türlü bir organizasyona tâbi olmuştur.»

«Her iktisat sistemi muayyen bir tarih devrinde doğmuş, yaşamış ve ölmüştür.»

«Bunun için iktisadî devir mefhumu, iktisadî sistem mefhumunu tamamlayıcı bir şeydir.»

«Her sistem biribirini reddeden, biribirinin negation'u olan devirlerin ve safhaların mütezat, diyalektik inkişafının mahsulüdür.»

Sade bu cümleler bile İsmail Hüsrev Beye tetkikinde rehber olan ana metot hakkında ilk fikirleri verebilir. Hüsrev Bey diyalektik - materyalist bir telâkki tarzı ile mevzuunu tetkik ve terkip etmiştir. Buna saf ve tam marksist demiyoruz, çünkü İsmail Hüsrev Beyin marksizmi üstünde muasır Alman usucülüğüne, bilhassa Zombart'ın metot ve teknik bakımından büyük ve bariz tesirleri vardır. Zombart'ta ise içtimaî zihniyet fikri ve bu fikrin bilmukabele istihsal tekniğine ve nzamına olan tesiri marksa nazaran daha hâkim bir rol oynar. Bu telâkki İsmail Hüsrev Beyde de bir metot unsuru olarak alınmıştır. Meselâ şu satırları okuyalım:

«Bir cemiyette muayyen şartlar altında teessüs eden iktisadî zihniyetin, o cemiyete mukabil tesirleri de olmaktadır. Meselâ kazanç zihniyetinin hâkim olduğu bir sistemde bütün istihsal tekniği, bütün işlenme teşkilâtı.. ilh.. kazanç temin edecek bir şekilde tesis ve tanzim olunur. İktisadî zihniyet, iktisadî sistemin icabatından olarak doğmaktadır. Fakat doğduktan sonra anası olan rejimin revişi üzerinde katî tesirler icra etmektedir. Bütün cemiyet normları, kriteryom olarak kendilerine devrin, yani iktisadî sistemin hâkim ruhunu, hâkim zihniyetini alırlar.

Bu ifade Marks ve Zombartın hür ve ihatalı bir terkibidir.

Metin kısmındaki müşahedelerinde tatbiki bir mebde olarak İsmail Hüsrev Bey Türkiye Köy iktisadiyatını

1 — Zatî iktisat

2 — Emtia iktisadiyatı

şeklinde tasnif ederek mütalea eder. Bazan de bu iki tip iktisadî tarzın mahlûtu olan bir mahlut tip vardır. Tasnifindeki ehemmiyet âşikârdır ve Türkiye Köy iktisadiyatı kadar tetkikleri müstesna olmak üzere henüz bu tarzda tam ve sistemli bir tasnif ve müşahedeye maruz tutulmamıştır. Halbuki bir cemiyetin iktisatça tarihi veya inkişafı kısaca zatî iktisattan emnia iktisadına ve emtia iktsadından da daha geniş emtia rejimine intikal etmesinin tarihinden başka bir şey değildir.

İsmail Hüsrev Bey bu tetkik tarzını, Maarif Vekâletinde evvelce teşekkül etmiş olup kendisinin de âza bulunduğu «Köy İşleri komisyonu» nun Türkiyeyi tanıma mesaisine de hazırladığı raporlarla kabul ettirmişti. Eğer komisyon mesaisi devam ettirilmiş olsaydı bugün iddia olunabilir ki Türkiyenin iktisadî karakterini yer yer ve mıntaka mıntaka tesbit eden ve

bütün maarif ve neşriyat işlerimizde bize rehber olacak olan bir iktisadî harita elimizde olacaktı. İsmail Hüsrev Bey Türkiyede zatî iktisat sistemile bu sistemin emtia iktisadiyatına istihalesi seyrini tahlil ederken şayanı dikkat istatistikler vermektedir ki bunun içinde meselâ Anadolu Demiryollarında 1893 veya 1897 den itibaren emtia nakliyatının cinslere göre seyrini ve tezayüdünü veren tablolar ilk olarak intişar eden gayet kıymetli vesikalardır.

Bu tabloları Türk Köy iktisadiyatında teknik ve maknanik mevkiini tahlil eden bahisler takip etmektedir.

●

İsmail Hüsrev Beyin, bu sahada esasen ilk eser olmak itibarile eserinin orijinal olmıyan bahisleri hemen yok gibidir. Bilhassa Türk Köy iktisadiyatında farklılaşma, Türkiyede derebeylik münasebetleri, Türk köyünde borçlanma şekilleri ve neticeleri orijinalite bakımından bilhassa işaret olunabilecek kısımlardır. Bu kısımların bütün müşahede ve tahlillerine kitabın ilk satırından son sahifesine kadar devam eden, aksamıyan ve aksamı biribirile taaruz etmiyen tek bir terkip ve telâkki tarzı hâkim olmuştur. Bu cins kitaplar bittabi fikren müterakki diğer milletlerin edebiyatında mevcuttur. Fakat o milletlerin edebiyatında da bu eserler nihayet sayılı temel eserlerden addolunurlar. Meselâ Rusçada Rusyanın içtimaî - iktisadî bünyesini tahlil eden bu tarzda ilk mühim eser 1893 te Lenin tarafından yazılan (Rusyada kapitalizmin inkişafı) isimli eserdir ki hâlâ bu eserin mütaleasından müstağni kaldıkça Rus cemiyetinin içtimaî inkişafını anlamak güçtür. Fakat diğer lisanlarda bu eserler, esasen cemiyetin her hayat sahası için ayrı ayrı mevcut olan talî tetkiklere, monoğrafilere, istatistik tahrirlerine dayandığı halde Türkiyede yapılacak böyle bir terkip eseri, maalesef tetkikin bütün sahalarına ait malzemenin bizzat tetkikçi tarafından ayrı ayrı bulunmasını ve toplanmasını icap ettirmektedir. Bu itibarla bizde bir ilmî terkip vücude getirmek, diğer memleketlerde bir ilmî terkip vücude getirmeğe nazaran çok daha güç ve zahmetlidir. İsmail Hüsrev Beyin eserini de bu itibarla ele aldığımız zaman, aynı cinsi diğer bir ecnebi esere nazaran belki de daha mahdut hacimli bulabiliriz. Fakat şu var ki bu eser evvelâ bu sahada irinci eserdir, saniyen tetkikte kullanılan malzeme kâmilen muharriri tarafından ve perakende malzeme kaynaklarından parça parça toplanmıştır. Ona yardımcı olan mütekaddim bir monoğrafi veya neşriyat servisi yok gibidir. Bu itibarla ise İsmail Hüsrev Beyi yalnız çetin ve ancak idealist bir fikir adamında yaşaması tabil olan sistemli ve sebatlı tetkik ve terkip kabili değil, aynı zamanda en işlenmemiş bir sahada ilk adımı atmak yolundaki ilmî ve fikrî cesareti ile de görmemek kabil değildir. Hiç şüphe yok ki gerek kendisinin, gerekse diğer Türk münevverlerinin bu sahada atacağı müteakip adımlar bu ilk eserin tabiî eksikliklerini tamamlıyacak ve bu suretle bizde, tedricen her sahada olacağı gibi kendi köy iktisadiyatımızın içtimaî - iktisadî kuruluşunu tanımak bahsinde zengin bir millî kütüphaneye malik olacağız.

●

Kadronun, neşrine delâlet etmekle övündüğü bu kitabı bütün Türk münevverlerine ve hassaten idareci kadro ile, ziraatçı, iktisatçı, muallim vatandaşlara tanıtmağa çalışırken bu kitabın bilhassa Halk Fırkası millî teşkilâtçılarile Halkevlerinin Köycülük rehberleri için taşıdığı müstesna ehemmiyeti de tebarüz ettirmek isteriz. Bu kitap bu gibi vatandaşların siyasî ve içtimaî idrakinin inkişafında faideli bir müessir olabilir.

Bilhassa Halkevlerimizin Köycülük hareketlerinin elemanı vesaitinden ziyade tetkik ve terkip metodu sahasındaki keskin ihtiyaçları hepimizin her gün karşılaştığımız şeylerdir. Halbuki bir Halkevi çocuğu bu kitaptan, bilhassa bu ihtiyacına cevap olabilecek pek çok fikir ve teknik malzemesi çıkarabilir ki bu malzeme ilerideki büyük ilmî tetkikler için zarurî olan mahallî monoğrafilerin de vücut bulmasına imkân verir.

Arkadaşımızı tebrik eder ve millî ilmin bu çetin ve işlenmemiş yollarında daha pek çok yeni yeni yolcular ve araştırıcılar göreceğimize olan inanımızı tekrar eyleriz.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Şakir Hazim
Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

35-36

İlkkânun - Sonkânun

1934–1935

İÇİNDEKİLER :

Ulusal ökonomya kurumlu ökonomyadır.	
KADRO.	
Soysal milliyetçiliğin zaferi.	**Şevket Süreyya**
Sanayi plânından sonra ziraat plânı.	**Dr. Vedat Tör**
Sovyet edebiyatı.	**Yakub Kadri**
1934.	**Burhan Belge.**
Türkiye İndustri'sinde «İlk sermaye birikmesi»	**İsmail Husrev.**
İleri teknik ve ileri sanayi amacımız.	**M. Şevki**
1935 in romanı.	**Burhan Belge.**

Bu sayısı ile üçüncü yıllık hayatını tamamlıyan KADRO, geçen sayımızda söylediğimiz sebeblerden neşriyatına şimdilik son vermiştir.

Ulusal ökonomya kurumlu ökonomyadır.

Bu sözlerin çevrelediği manayı gereği gibi aydınlatabilmemiz için ilk önce, ulus, ökonomya ve kurum sözlerinin anlattığı şeyi kısaca ortaya sermek lâzımdır. 1914 den başlayıp 1918 inci yıla kadar süren büyük cihan savaşı, bütün anlayışlarımız gibi ökonomyanın ve soy bilgisinin de bütün temellerini değiştirdi. Denebilir ki, bu savaş yer yüzünde insan soyunun tarihini ikiye böldü. Cihan savaşından önce ki çağla cihan savaşından sonraki çağ denebilir ki her bakımdan, sanki tarihten önceki çağla, tarihten sonraki çağ kadar birbirinden ayrıdır.

Cihan savaşından önce ulus veya eski osmanlı dilile millet denildiği zaman, ökonomya dediğimiz zaman anlaşılan şeyler bugünkü anlayışımızdan başka idi. O zaman ulus kendi içinden parçalanmış, bölünmüş bir dirliksiz varlıktı. Ve ökonomya yaşayışını ise devlet eli çokca karışmadan kendi başına ve düzensiz yürüyordu. Bugün ulus denildiği zaman hepimiz, içinde dil birliği, kültür birliği, ülkü birliği ve ayrıca da ökonomik bir bütünlük olan, yanı kurumlu bir soy varlığını anlıyoruz. Bugünkü anlayışımıza göre Ulusal ökonomya, içinde dil dilek ve kültür birliği olan bir soyun iş ve çalışma alanında da birbirine bağlanmasından ve kurulmasından başka bir şey değildir. Ökonomik bağlardır ki, Ulusun bütün parçalarını birbirine bağlar. Ve bu bağlar bir yönden Ulus bütünlüğü kurarken diğer yönden de ulusun üstünde yaşadığı toprağı en verimli ve en doğru kullanmsaını, işlemesini kolaylaştırır. Bunun içindir ki, Ulus bir bütündür. Öknomya bu bütünü tamamlıyan bir örgüdür. Devlet ise ökonomya bağlarını, Ulusun birliğini, bütünlüğünü ve üstünlüğünü meydana getirecek bir biçimde kurarak yani organize ederek içinde yaşadığımız çağın en ulu ve en yüksek soysal mefhumu olan kendine yeten bütün ve üstün millet ülküsünü yaratır.

İşte yine bunun içindir ki, Ulus, ökonomya ve kurum şimdi bir yeni varlığın üç özüdür. Ökonomya devlet eli ile ve devlet bilimi ile kurulduğu zaman kurumlu bir ökonomya olur. Kurumlu bir

ökonomya soyca, dilce, kültürce, ülkäce bir olan ulus sararak Ulusal bir ökonomya halini alır. Uluslar ve karumlu ökonomya ise içinde yaşadığımız çağın büyük ülküsüdür. Bu bakımdan bakıldığı zaman görülürkü büyük cihan savaşından sonra bütün âlem karşısında Ulusal ve karumlu ökonomya ülküsünün öncüsü bizim yüce ulusumuzdur, ünlü Türk milletidir. Çünkü bu savaştan sonra bazı milletlerde ulusun varlığı inkâr olunarak sınıf bölgüsü başta tutulmuş bazı yerlerde de Ulus yaşayışı içinde sınıflar her şeyden önce sayılarak ulus birliği ve ulus bütünlüğü ayak altına alınmıştır. Bundan ötürü diyebiliriz ki, yalnız Türk ilinde ve yalnız Türk Ulusu içindedir ki hem Ulus varlığını hem de bu Ulusun bütünlüğünü her şeyden üstün sayan bir soysal yasa, soyumuzun yaşayışına temel tutularak insan düşünüşünün çağlardan beri aradığı ve sezdiği ülkü âleminin yaratılmasına yol açılmıştır.

Türk Ulusunu, tarihin bu dönümünde de ileride ve önde olması şaşılacak bir şey değildir. İlk önce madeni çıkaran, ilk önce hayvanı alıştıran ve ilk önce bitikleri öğretip yer yüzünü insan için cennet haline koyan soy Türk Ulusu ve Türk soyudur. Bu soydur ki, insan yaşayışı için gerekli olan bütün şeyleri ilk önce bulduktan ve başardıktan sonra insan düşünüşünü üstünleştiren bütün kültür elemanlarını ve dili, yazıyı, türeyi ve yasayı da yaratmış ve bu ölmez değerleri âleme armağan kılmıştır. Şimdi de bu soyun, Ulusal ve soysal yaşayış alanında yine öncü ve yine yol gösterici olması neye doğtürel yanı bizim doğuş türemizden, tabiatımızdan gelen bir şey olmasın. Biz inanıyoruz ki, öncülük soyumuzun türesidir. Ve bu soyun âleme öncülük yapacağı işler daha bitmemiştir.

KADRO.

Türk inkılâbı, hedefi yalnız milletin siyasî istiklâli olarak görünen bir millî ayaklanış gibi başladı. Fakat bu ayaklanış, milletin siyasî istiklâlini başarıp ta yeni bir siyasî rejim yaratmak işine de girişince hakikî bir ihtilâl oldu. Birçokları için bu ihtilâl fazla idi (1). Birçokları için ise bu ihtilâl, millî kurtuluş hareketinin artık son safhası olmak şartile zarurî sayılabilirdi. Meselâ böyle sananlar diyorlardı ki:

— Bu millet artık inkılâbını tamamlamış ve bundan sonra, demokratik bir sükûn içinde terakki etmekten başka yapacağı bir şey kalmamıştır (2).

Halbuki henüz inkılâp önde idi. Türk milletinin, istiklâlini aldıktan sonra da vereceği şeyler vardı. Ve onun yalnız kendisi için değil, hattâ bütün âlem için iyi olan, yeni olan bu belgelerini yaratması ve vermesi lâzımdı. Bu şeylerin ve belgelerin en başlıcası ise düşünülen ve bilinen bütün demokratik zve anti-demokratik nizamların bütün şekillerinden ayrı bir içtimaî nizamdı. Bu nizam, ne bilinen manasile klâsik bir demokrasi, ne faşist bir kara kuvvet tahakkümü, ne de komünist bir sınıf diktatörlüğü olmıyacak; her türlü dahilî tezatlardan, sınıf mücadelelerinden, kara kuvvet tahakkümlerinden kurtulmuş, yep yeni bir millet nizamı, yep yeni bir insanî nizam olacaktı. Bu nizam kendi sinesinde yeni çağın bir rüşeymini taşıyacaktı. Yeni evrensel cemiyetin bu rüşeymini ise tarih, isteyerek, istemiyerek bizim topraklarımıza atmıştı. Bu topraklarda bu tohum, başlıyan yeni çağ için örnek olabilecek yeni bir içtimaî rejim meyvasi verecekti:

İmtiyazsız, sınıfsız bir millet kurulusu = Soysal milliyetçilik

Yeni devrin bu yeni meyvasının hareket halinde, icraat halinde, fikir halinde bu topraklarda doğması, bu milletin içinden fışkır-

---

(1) Meselâ Cumhuriyetin ilânında Rauf Bey ile onun temsil etmek istediği muhitlerin telâkkisi bu merkezde idi.

(2) Meselâ 1925 teki siyasî vekayii hatırlıyanlar bu telâkkinin çeşitli misallerini bilirler.

ması lâzımdı. Her şeye rağmen; yani her zaman sonradan uyan, her zaman geride kalanların bütün dar ve müteassıp mukavemetlerine rağmen bu doğum tahakkuk edecekti. Nitekim öyle oldu.

İşte devletçilik bu yeni soysal milliyetçiliğin, bu yeni soysal ulus kurumunun bir müjdecisi oldu: İktisatta devletçilik fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik...

●

İmtiyazsız sınıfsız bir millet fikri, yahut soysal bir milliyetçilik ideolojisi Türk inkılâbının maddî ve amelî inkişafile birleşince inkılâp kendi *mefhumunu* da bulmuş oldu (1). Çünkü inkılâp mefhumsuz olamazdı. Çünkü zaten her inkılâp bir mefhumun, sezilen veya idrak olunan bir fikrin hayata tatbikidir. Binaenaleyh Türkiye hem bir inkılâba girişti. Hem de bu inkılâbın mefhumunu ve ideolojisini yarattı. Yani Türk millî kurtuluş hareketi, bir millî kıyam ve bir millî ihtilâl sahnelerinde kalmıyarak, hem maddî hamleleri, hem temsil ettiği fikirleri ile, harp sonrası devrinin en geniş ve en manalı bir inkılâbı oldu.

●

Kadro, maddî kuruluş sahasında gücü günden güne artan ve manevî oluş sahasında da kendi mefhumlarını bulan Türk inkılâbının fikir ve hareket organlarından biri olarak doğdu. Çünkü gazete, kitap, mecmua gibi yazı ile anlatıcı vasıtalar her inkılâbın önde sayılan kuvvetleridir ve bir inkılâbın fikir ve hareket alanındaki futuhat derecesi, onu anlatan bu vasıtaların yetişkenlik, ilerilik ve disiplin seviyesi ile pek âlâ ölçülebilir. Bunun için Kadroda düşünüşte yetişkenliği, fikirde ileriliği ve çalışmasında disiplini kendisi için bir ahlâk olarak saydı.

Kadro tarafından, inkılâbımızın istihalelerine muvazi olarak müdahele edilmeğe çalışan ve ilk bakışta bazılarına korkunç ve nizam harici gibi görünen fikirlerin, inkılâp ilerledikçe bu inkişafa uygun düşüşü onun bağlandığı bu ahlâkî prensiplerin mutlu bir teyididir.

---

(1) Bu istihaleyi takip etmek isteyenler fırka kongereleri zabıtlarını tetkik edebilirler.

Bu şu demektir ki, hareketler gibi fikirlerin de hacmını ilk bakışta olduğu gibi sezmek ve doğru olarak kavramak herkes için mümkün değildir. Nasıl ki, Türk millî kurtuluş hareketini de ilk önce sadece bir kıyam ve nihayet sadece bir ihtilâl gibi sayanlar olmuştur (1). Fakat bu dar ve sakat telâkkiler hiç bir zaman, bu hareketin geniş ve manalı bir içtimaî inkılâp haline dönmesine mâni olamamıştır.

Ayni suretle ileri fikirleri ve mefhumları da ilk bakışta aykırı ve nizam harici sayanlar, hakikatte kendi dar ve hamlesiz görüşlerinin kurbanıdırlar. Çünkü Türk inkılâbı üstünde yürütülen ileri fikirler ve ileri mefhumlar bu ileri inkılâbın fikrî ve nazarî ifadelerinden başka bir şey değildirler. Bu inkılâp seyrinde ve futuhatında devam ettikçe bu fikirler de tabiileşecek ve tahakkuk edecektir. Çünkü Türk inkılâbı, ayni zamanda bir millî ve içtimaî inkılâptır. Yani bir eski nizamın olduğu gibi yıkılışı ve bir yeni nizamın yeniden kuruluşudur. Bu kuruluş devam ediyor.

(1) Bu hususta delil arıyanlar Şefimizin büyük nutkunda anlatılan hâdiseleri gözden geçirebilirler.

Soysal milliyetçiliğin zaferi

Şevket Süreyya.

Eğer bir takım hazır hükümler ve hazır kelimeler olmasaydı, Türk münevverinin, soysal milliyetçilik alanında idrak ufuku daha geniş ve fikir hareketleri daha cür'etli olabilirdi. Fakat bugün bir takım hazır kelimeler var ki, Türk münevverini ve umumiyetle Türk inkılâpçısını hükümlerinde ve hareketlerinde bağlıyor.

Meselâ millî iktisadiyatı kurarken ve işletirken nizamlılık, yahut plân, birçokları için sosyalizme mahsus bir şeydir. Ve öyle sanıyorlar ki eğer bir rejim millî olursa, orada plânsızlık, sınıf hayır ve serbest istismar zarurîdir. Böyle düşünenler gene sanıyorlar ki, meselâ, millî rejim, ancak bir demokrasi olabilir. Öyle bir demokrasi ki, onun gerek manevî ölçüleri, gerek maddî misalleri ancak yaşayan demokrasilerden, meselâ Fransız veya Belçika demokrasisinden alınabilir.

Halbuki bunu böyle düşünenlerin dimağ kamusunda eğer sosyalizm veya demokrasi hazır kelimeler veya ölçüler halinde yerleşmiş olmasaydı, bunlar kendi millî rejimlerini kurmağa çalışırken tefekkürlerinde daha serbest olabilirlerdi. Fakat ne var ki, bu hazır kelimeler birçoklarının idrakini bağlıyor ve hareket kabiliyetlerini kırıyor. Sosyalizm, komünizm, demokrasi veya faşizm... İşte bir takım devler ki, geçeceğimiz yolları, geçitleri kesmiştir. Ya buna bac vermeden, ya ona teslim olmadan kendimize uygun bir yolda hedefimize ulaşamayız sanıyoruz. Acaba öyle mi?

●

Filvaki bu devler bu yerin üstündedir. Filvaki bu hazır kelimelerden her birinin bellileşmiş kriteryomları, bellileşmiş müesseseleri vardır. Fakat bu kriteryomların ve müesseselerin aralarında birer yüce Çin duvarı çekilmiş değildir. Her rejim kendi

mahiyetini ve ayrılığını bozmadan diğer rejimin evsafından ve kategorilerinden bazılarile pek âlâ iştirak arzedebilir.

Meselâ Cumhuriyet şekli gerek sosyalizimde, gerek liberal demokraside müşterek olabilir. Fakat plânlı iktisatla liberal demokrasinin hiç bir tedahül tarafı yoktur. Buna mukabil plânlı iktisat sosyalizm ile bir millî kurtuluş hareketinde pek âlâ müşterek bir kategori olabilir. Fakat bu tedahül bu nizamların kendi hususî mahiyetlerini inkâr etmeleri demek değildir. Meselâ sosyalizm veya komünizm deyince akla derhal sınıf diktatörlüğü ve proletaryanın bir ihtilâl ile milletin üstünde hakimiyeti gelir. Nitekim ayni sınıfî mahiyet liberal demokraside de vardır. Halbuki meselâ Türk millî kuruluş hareketinde hem sosyalist, hem de liberal sınıf diktatörlüğü reddolunmuştur ve bir millî kurtuluş hareketi, bilhassa bu sınıf diktatörlüklerini reddetmekledir ki, o nizamlardan ayrılır. Yani millî kuruluşta millet bünyesi üstünde yükselen ve iktisadî menfaatte millet bütünlüğünü üstün tutan yeni ve soysal bir milletçilik vasfını alır.

Şu halde bir millî kurtuluş hareketi, meselâ Türk inkılâbı nedir? Bir sosyalizm mi? Bir liberal demokrasi mi?.

●

Hiç şüphe yok ki tarihte hem liberal demokrasi, hem de gayri millî bir sosyalizm istikametine inkişaf eden millî kurtuluş hareketleri vardır. Meselâ istiklâl harplerinden sonra Amerikada, 1830 dan sonra Yunanistanda, 1917 den sonra Polonya ve Çekoslovakyada millî hareketler sadece liberal burjuva sermayedarlığının kurulması şeklinde inkişaf etmiştir. Yine 1917 den sonra Ukranyada, Gürcistanda ve Çinin bir kısmında ise millî kurtuluş hareketi sosyalist bir nizama yöneltilmiştir.

Hindistanda ve Çinin diğer bir kısmında ise millî kurtuluş hareketinin bugün için sezilen objektif istikameti yine liberal bir sermayedarlıktır.

Fakat bu sayılan yerlerde serbest sermayedarlığın veya sosyalizmin kuruluşunu icap eden şartlarla, meselâ bugün Türkiyede millî kurtuluş hareketimizin, umumî rejim itibarile hem millî hem de soysal ve devletçi bir nizama doğru yürümesini zarurî kılan sebepler başka başkadır.

Bir defa şu var ki, Amerikan veya Yunan sermayedarlığı, bütün cihanda sermaya varlığın gençlik ve kuruluş çağında doğmuştur. Polonya ve Çekoslovakyada ise millî rejimler, esasen daha siyasî esaret devrinde sanayiini kurmuş ve sermayesini liberal şartlar içinde teraküm ettirmiş olan Leh ve Çek sermaye teşekküllerinin siyasî rehberliği atında başarılmıştır.

Ukranya ve Gürcistanda ise rejimin mahiyetini siyasî ve coğrafî şerait tayin etmiştir.

Hindistan ve Çine gelince, buralarda millî kurtuluş mücadeleleri, esasen henüz siyasî zaferlerini kazanmamışlardır. Binaenaleyh bugün zahiren liberalca görünen millî sermaye terakümleri, henüz yarı müstemleke şartları içinde ve ecnebi sermayesinin yardımile yürüyor. Buralarda da millî kurtuluş hareketlerine bir gün, meselâ Türkiyedekine hiç olmazsa biraz benzeyen bir siyasî ve askerî zafer mukadderse, ondan sonra oralarda da millî hareketin tamamile devletçi ve teşkilâtçı bir seyir takip etmesi ihtimali de pek âlâ varittir.

Binaenaleyh biz bugün Türk millî kurtuluş hareketini, tamamile kendi hususî şartları içinde ve tamamile kendi hususî menfaatlerine göre mütalea etmeğe mecburuz.

Onun şu veya bu vasfı, şu veya bu içtimaî nizam ile bir iştirak arzediyorsa, bu iştirak onun hususî ve tamamile diğerlerinden ayrı mahiyet ve istikametini tagyir etmiş demek değlidir.
Bu itibarla öyle zannediyoruz ki, hazır kelimeler ve hazır nizam isimleri bizde artık kâfi derecede tahlil ve münakaşa edilmiştir. Şimdi Türk münevveri için asıl mühim olan kendi rejimimizin kendi menfaatlerine uygun içtimaî yasasını, genel soysal plânını çizmeğe çalışmaktadır.

Aksi takdirde, eski nesillerin münevver zümresinde olduğu gibi bizim neslimizde de, bir ölü ve yabancı kelimeler ve mefhumlar iskolâstiki teşekkül etmesinden ve bu yeni iskolâstizmin bizim neslimizin de idrak ve hareket kabiliyetini boğmasından korkarız.

Bu yazımızda biz şu veya bu hazır kelimeler ve hükümlerle bağlı olmaksızın ve bu hükümler üstünde bugüne kadar yaptığımız tahlil ve mukayeseleri kâfi sayarak, millî inkılâbımızın:

1 — Soysal milletçilik alanında bugüne kadar olan fütühatını,

2 — Bu fütuhatın geleceği (Perspektivi) üstündeki telâkki ve düşüncelerimizi olduğu gibi yazmıya çalışacağız.

●

Soysal milliyetçiliğin ideolojik unsurları inkişaf halindedir:

Türk Teşkilâtı Esasiye Kanunu Fransız inkılâbı prensiplerinin manevî tesiri altında ve buhran öncesi devrinin iktisadî ekspansiyon havası içinde doğdu. Millî hayatımızın politik, ökonomik ve soysal sahalardaki gidişleri yeni zaruretleri meydana attıkça, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun prensipleri, inkılâp şeflerinin nutukları, fırka kongrelerinin kararları ve inkılâp münevverliğinin fikrî araştırmaları ile aydınlandı. Öyle ki, bugün bizde de millî rejimimizin soysal mahiyetini tayin için -Teşkilâtı Esasiye maddelerine ilâveten oldukça hacımlı bir ideoloji edebiyatı teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Zaten ancak bu edebiyat iledir ki biz, millî rejimimizin, Fransız inkılâbından büsbütün ayrı olan seyrini izah edebiliriz. Meselâ iktisatta, kültürde devletçilik, liberal parlâmentarizmin reddi, müstemleke aleyhtarlığı vesaire gibi.

Zaten ancak bu suretledir ki, yani Fransız inkılâbının ruhu olan liberal demokratik inkişafın yerine bizde, Türkiyenin tarihî zaruretlerine göre soysal bir milletçilik, yani nizamlı ve sınıfsız bir milletçilik fikrinin ve unsurlarının doğmasiledir ki, inkılâbımız orijinalitesini bulmuş, asliyetini kazanmıştır. Yine zaten bunun içindir ki, Türk inkılâbı, perakende unsurlarına rağmen liberal bir demokrasiden gayri bir rejimi istihdaf eder diyoruz. Türk milliyetçiliğinin soysal mahiyetini tesbit eden ve gerek Şeflerimizin, fikir adamlarımızın izahları, gerek meclis ve fırkanın kararları şeklinde bulunan vesika ve kanunların burada ayrı ayrı araştırılmasına bittabi yazımızın hacmı yetmez. Burada biz yalnız şunu işaret etmekle iktifa ediyoruz ki, bizim siyasî edebiyatımızda artık, nizamlı, plânlı ve sınıfsız bir millet rejiminin, yani soysal milliyetçiliğin ideolojik unsurları oldukça hacımlı bir yer tutmaktadır. Yani bu rejim, kendi fütuhatına müvazi olarak kendi mefhumlarını ve ideolojisini de veriyor. Biz

şimdi bu fütuhatın ökonomik yaşayış sahasındaki izlerini takibe çalışalım:

●

Millî kredi işlerinde devletin hâkimiyeti:

İktısadî teşebbüslere yardıma veya akmıya amade bulunan hareketli para sermayesi, milli iktısat kuruluşunun ana unsurlarından biridir. Millî iktisat teşebbüsleri bu emre amade ve hareketli para sermayesini kredi kanalından ve kredi veren müesseselerden alır.

Eski Osmanlı Türkiyesinde -Ziraat Bankasının cüz'i sermayesi müstesna sayılınca- kredi kaynakları kâmilen ecnebi idi. Ve bütün para hareketleri ile faiz ve iskonto seviyelerini, hattâ devletin malî itibarını temsil ve idare eden makanizmanın (Osmanlı Bankası) üstünde ecnebi hayrağı bulunuyordu. Demiryolları, limanlar, maden işletmeleri, belediye teşebbüsleri gibi büyük işletmelerin kâmilen ecnebi olan sermayelerine mutavassatlık eden kredi müessesesleri de kâmilen yabancı idi. Büyük zirai istihsalâta (tütün, pamuk, meyvalar...) toptancılık ticaretine, ithalât ve ihracat kredisine ecnebi bankaları hâkimdi.

Millî kurtuluş hareketinin zaferinden sonra her tarafta iktisadî işlere atılan yerli sermayelerin 1923-1926 arasındaki hezimetleri millî kredi kaynaklarının bulunmaması ve ecnebi bankaların avantürleri yüzünden oldu.

Bugün bir millî kredi şebekemiz vardır. İskonto, faiz, paramızın fiyat hareketlerini ve devletin malî itibarini bir millî banka temsil eder. Demiryolu, deniz, maden işlerinde, sanayide; ithalât ve ihracat işlerinde hâkim kredi millî kredidir ve bu millî kredi şebekesinde hâkim sermaye ise devlet sermayesidir. Binaenaleyh devletçilik millî kredi sahasında hâkimiyeti tesis edecek bir fütuhat merhalesine varmıştır. Şu rakamları görelim:

Mevcut bankaların itibari sermayeleri yekûn	113.125.000
Bu sermayeden devlete ait olan kısım	98.000.000
Hususî teşebbüslere kalan	15.125.000

Devlete ait sermaye içinde Merkez Bankasının bir kısım hisse tertipleri de dahil ise de buna karşılık devlet işletmesi sayıl-

[illegible] hususî müesseselerin bir kısmında da devlet alâkaları vardır ki, buraya dahil edilmemiştir. Kaldı ki, Sümer Bankın sermayesinin önümüzdeki devrede 62.000.000 liraya iblâğı tekarrür ettiğinden pek az bir müddet sonra millî kredi sahasında sermaye vaziyeti şöyle olacaktır.

Millî bankaların sermayeleri	155.000.000	lira
Bundan hususî teşebbüslere ait olan	15.000.000	»
Millî kredide devletin payı	142.000.000	»

Binaenaleyh bugün millî banka sermayelerinin % 86 sı devlete aittir. Yarın bu nisbet % 89.5 olacaktır.

Kredifonksiyonları itibarile millî bankalardan ihraç hakkı ve iskonto nazımlığı devlet kredisinin elinde bulunduğu gibi ziraî kredi, ev kredisi, sanayi kredisi, emlâk kredisi, belediyeler kredisi de keza hâkim bir şekilde devlet işletmeleri elindedir.

Ziraî kredi devlet elindedir:

Ziraî kredi yapan büyük millî müessese (yani Ziraat Bankası) hissedarları vilâyet ve kazaların hükmî şahsiyetleri olan bir devlet müessesesidir. Bu banka 1922 de 927.000 liradan ibaret olan ziraî ikrazatını şöyle arttırmıştır:

	Ziraî ikrazat	
1922	927.085	lira
1923	4.807.000	»
1925	15.456.000	»
1927	17.124.000	»
1929	25.880.000	»
1930	40.325.000	»
1931	25.483.000	»

Memlekette mevcut ziraî kredi kooperatifleri kâmilen Ziraat Bankası tarafından teşkil olunmuştur ve sermaye hareketlerinde nazım Ziraat Bankasıdır. Bu kooperatiflerin sayısı:

1932 de 590
1933 de 653 dir.

İkrazatı:

1932 de 12.500.000
1933 de 14.061.000 dir.

Bunlar haricinde bulunan hususî ziraî kooperatiflerinin bilinen sayısı 10 kadardır.

Demiryollar, deniz yolları ve hava yolları münakalâtı devletçi bir zihniyetle ve devlet elinde olarak tanzim olunmuştur:

Eski Türkiyede demiryolları ecnebi sermayesinin elinde idi ve hatlar ecnebi sermayesi menfaatlerine göre kuruluyor ve işletiliyordu. İlk defa Egede 1856 da yere döşenen raydan sonra, Cumhuriyetin ilânına kadar bugünkü Türk topraklarında ecnebi sermayesinin yaptığı hatlar yekûnu 3704 kilometro idi ve bu hatlar kâmilen ecnebilere aitti. Hususî sermaye Cumhuriyetten sonra demiryolculuğa akmak istedi ve devlet müzaheretile 37 kilometroluk Samsun-Çarşamba hattı yapıldı ki, bilâhare bu hat ta devlete satılmıştır. Bugün ise vaziyet şudur:

Türkiyede mevcut demiyolları	7092 kilometro
Devlet malı olan hatlar	6329
Devlet tarafından satın alınmak üzere olan	282
Şirketlerde kalan	381

Binaenaleyh halen Türkiyede demiryollarının % 90 ı devlet elindedir ve bu miktar yapılmakta olan devlet hatlarının ikmalinden sonra % 95 olacaktır.

Binaenaleyh devlet on sene zarfında 2000 kilometro hat yapmıştır. On üç sene zarfında bu miktar 2650 kilometro olacaktır. Bütün ecnebi ve hususî sermaye teşekküllerinin 1856 dan 1934 e kadar yaptığı hatlar yekûnu ise 3702 kilometrodur. Bu hatlar da bugün yukarıda yazıldığı gibi hemen kâmilen devlet eline geçmiştir. Binaenaleyh demiryolları şebekesi millî inkılâbın seyrinde hem millileşmiş hem de devletleşmiştir.

Deniz yollarında Cumhuriyet, eski idarei mahsusanın harap enkazını buldu. Bugün bütün Türk limanlarında - İstanbul transiti de dahil olduğu halde senevî:

21.700.000

Olan tonaj hareketinin:

12.800.000 i Türk gemilerine aittir.

Safi tonajı 99.433 olan Türk ticaret filosunun % 37 si yani 38.700 tonu doğrudan doğruya devlete aittir ve mütebakî sefinelerin

hemen en mühim kısmı ise devlet kontrolü altında çalışmakta olan bir şirket halinde toplanmıştır.
Hava münakalâtı bir devlet şirketi halinde çalışır ve bu vaziyet bir kanunla tesbit olunmuştur.

Sanayide ileri teknik devlet elile Türkiyeye giriyor ve beş senelik sanayi programı sosyal milliyetçiliğin remzidir:

Eski Türkiye bir açık pazardı ve kapitülâsyonlarla açık gümrük sistemi Türkiyede milli bir sanayi sermayesinin birikmesine ve millî bir sanayi şebekesinin kurulmasına manidi. Halbuki yeni Türkiyenin gümrük sıyasası proteksyonsit (himayeci) bir gümrük sıyasasıdır. Himayeci bir gümrük sıyasası ise ancak gümrük istiklâlinden sonra tatbik olunabilir. Bugün yeni Türkiyede gümrük istiklâli, yeni Türkiyenin iktisadî istiklâlinin remzidir. Ancak bu müstakil ve mahfuz gümrük duvarları arkasındadır ki, teknik seviye ve maliyet fiyatı bakımından cihan sanayii ile boy ölçüşebilecek ileri teknikli bir millî sanayi vücut bulabilirdi.

1923 den sonra Türk millî sanayinin, serbest ticaret sahasında birikecek hususî sermayelerin sanayi sahasına akışı ile doğabileceği fikri hâkimdi. Bu ticarî sermayeler ise bilhassa ihracat maddelerimizin getireceği kârlarla birikebilirdi. Halbuki hariç pazarlarda Türk ticaret mallarının vasatî fiyatı daha 1926 dan itibaren düşmeğe başladı. 1929 den sonra ise bu sukut bir felâket halini aldı ve dahilî ziraî mahsulât fiyatları da ayni suretle düştü. Liberal iktisat telâkkisi sahibi olanlar bu umumî fiyat sukutu karşısında bütün dünyada olduğu gibi bizde de bir tek çare gösteremediler. Bu ziraî emtea fiyat sukutlarının umumî bir mukayesesini vermek faideli olacaktır: (1)

Zirai emteanm fiyat sukutları (kilosu)

Mahsulün ismi	1927 fiyatı	1932 fiyatı
Buğday	12.78 Kuruş	4.94 Kuruş
Susam	27.59 »	15.94 »
Kabuklu fındık	27.94 »	15.65 »
İç fındık	70.10 »	35.58 »

(1) Merkez Bankası tetkikleridir.

Mahsulün ismi	1927 fiatı		1932 fiatı	
Koza	326.00	»	279.00	»
Afyon	2297.49	»	811.93	»
Pamuk	67.08	»	35.30	»
Tiftik	154.44	»	33.30	»
Yapağı	78.00	»	38.75	»

	1927/XII		1934/XII	
İncir	35.76	kuruş	11.96	kuruş
Uzüm	34	(1929)	19	(1934)
Palamut	1029	kuruş	273	k. (100 kilosu)
Zeytinyağı	55		21	

Tütün (Samsun)

	Azamî	Asgarî
1926/XII	300	250
1933/XII	100	15

Bu rakamlar çok şayanı dikkattir. Bütün dahilî sermaye terakümünü ziraî mahsulâtının ve bilhassa ziraî ihracat maddelerinin serbest sürümene ve serbest fiyat teşekkülüne bağlıyacak bir Türkiyenin bu serbesti kayıtlarına bağlı kaldığı takdirde karşılaşabileceği sermaye sefaletini ve hazin akibeti bunlardan daha beliğ ifade edecek vesika bulunamaz. Kaldı ki, 1926 yı takip eden mütemadi fiyat sukutları bir taraftan 1923-1926 canlanır gibi olan millî ticarî sermaye teşekküllerini perişan ederken, diğer taraftan da millî paranın fiyatını mütemadiyen düşürüyordu ve iktisadî hayata devletin mühim bir müdahelesi şeklinde kendini gösteren paramızı koruma kanunu olmasaydı aşağıdaki sukut seyri çok acı neticelere varabilirdi:

Para fiyatları

Bir İngiliz lirası:

1925 Vasatisi	890.00	Kuruş
1926 »	929.72	»
1927 »	943.41	»
1928 »	958.36	»
1929 »	1007.70	»
1930 »	1034.07	»

Aslî temeli, yani ziraî emteada ve ihracattaki fiyat hareketleri bu temayülü gösteren bir millî iktisatta, millî sanayiin bu hareketlerden birikecek ve bu suretle sanayi sahasına akacak bir serbest sermaye terakümüne emniyet olunması elbette ki, caiz olamazdı. Binaenaleyh bilhassa 1930 dan sonra Türkiyede devlet sanayii fikri ve temayülü gittikçe hâkim bir siyasî ve iktisadî cereyan halini aldı ve sür'atle neticelerini verdi.

Filhakika millî kredi, münakalât ve millî sanayi sahasında kendini gösteren hâkim devletçilik siyaseti, ziraî mahsulâtın fiyatlandırma ve ihracatçılık işinde de tatbik olunsaydı biraz evvel verilen fiyatlar tablosunun bir başka manzara arzetmesi beklenebilirdi. Maamafih bu hususa daha ileride temas edeceğiz.

Millî sanayiin devlet elile ve bir millî plân dahilinde kurulması zarureti kendini hissetirince, bu zarurete evvelâ, muhtelit sanayi teşebbüslerine iştirak etmek şeklinde tatbiki hareket olundu. Fakat bu muhtelit teşebbüslerden müstakil bir devlet sanayii sistemine (5 senelik program) geçilmesi arasında az zaman fasılası vardır.

1933 sanayi istatistiklerine göre Türkiyede devlet sanayii müesseselerinin adedi, sayı itibarile şayanı ehemmiyet değildir. Fakat birçok istihsal şubelerinde bu müesseselerin istihsal hacmı, o şube dahilindeki umumî istihsalâtın % 50 sini bulur. Maamafih devletin millî sanayi üstündeki sermaye ve teknik hâkimiyeti bilhassa beş senelik sanayi programının tahakkukundan sonra olacaktır. Aşağıdaki rakamlar beş senelik sanayi progrmının millî iktisadiyatımız için olan hâkim ehemmiyetini tebarüz ettirecek vaziyettedir:

5 senelik sanayı proğramı kaça mal olacak?	Türk lirası	Beş senenin sanayi programı bize neler kazandıracak?	Miktarı	Kıymeti Türk lirası
Pamuklu	18.538.000	Pamuklu	100,000,000 met.	35,000,000
Yün ipliği	1.650.000	Yün ipliği	1,000,000 Kg.	2,500,000
Kendir	1.700.00	Kendir	6,000 Ton	2,500,000
Demir	10.000.000	Demir ve çelik	125,000 »	12,000,000
Yarım kok	1.000.000	Yarım kok	60,000 »	1,000,000
Bakır	550.000	Bakır	24,000 »	13,000,000

	Türk lirası		Miktarı	Kıymeti Türk Lirası
Kükürt	300.000	Kükürt	5,000 »	400,000
Kâğıt	3.790.000	Kâğıt	20,000 »	5,000,000
Sellüloz	1.025.000	Sunî ipek	300 »	500,000
Sunî ipek	490.000	Şişe ve cam	300 »	850,000
Şişe ve cam	1.250.000	Porsolen	750,000 »	250,000
Porsölen	800.000	Asit sülfirik	3,500 »	300,000
Kimya	2.360.000	Süperfosfat	3,000 »	400,000
	43.453.000	Posta	2,500 »	300,000
		Kireç kaymağı	6,000 »	600,000
				74,000,000

Bu sanayiden şişe ve cam il eyarım koktan maadası kâmilen devlet elile ve devlet malı olarak yapılacaktır. Binaenaleyh bu plânın nihayet üç sene içinde tahakkuk ettirilebileceği de düşünülürse, üç sene sonra devletin -bugünkü devlet müessesatını da ilâve etmek suretile- senevî 80-85 milyon liralık sınaî istihsalâtile millî sanayiin baş ve hâkim müstahsili haline geçeceğini görmemek kabil değildir. Kaldı ki bugün, teşviki sanayiden istifade eden, yani asgarî on beygir kuvvetinde bir muharrik kuvvet kullanan bütün Türk sanayi müesseselerinin istihsalâtı mecmuu şöyle tesbit olunmaktadır.

1932	1933
143.000.000 Lira	169.000.000 Lira

Binaenaleyh üç sene sonra az çok bir makine kullanan bütün Türk sanayiinin istihslaâtı mecmuunun asgarî %40 ı ve teknik yüksekliğin ise bütün üstün müesseseleri devlet elinde bulunacaktır ki, böyle bir vaziyet, soysal, yani nizamlı ve plânlı milliyetçiliğin nümune bir zaferidir.

Kaldı ki, birinci beş senelik sanayi programını takip edecek ikinci bir beş senelik program bu teknik üstünlüğü ve sınaî istihsal hacmını derhal bir kaç misli arttırmak suretile Türkiyede iktısadî nizam münakaşalarını kül halinde halledebilir.

Türkiyede millî kredi, münakalât, sanayi kuruluşu gibi, millî iktisadiyatın ana kollarında fütuhatını takibe çalıştığımız soysal

ve inkılâpçı milliyetçiliğin daha tâli diğer unsurlarının da seyrini gözden geçirmek faidesiz olmazdı. Fakat bu yazının hacmı bu tahlilin uzatılmasına mânidir.

Soysal milliyetçiliğin perspektivi:

İnkılâbın seyri içinde iktisadî fütuhatını takibe çalıştığımız soysal milliyetçiliğin geleceği ve müstakbel fütuhatı üzerinde düşünmek heyecan verici bir şeydir. Çünkü bugünden sonraki devre, soysal milliyetçi'k, oldukça zengin ve manalı bir ideoloji hamulesi ve oldukça cesaret verici bir tecrübe ve fütuhat ile geliyor. Her fikrin ve her rejimin yerleşmesinden evvel zarurî olan mukavemetler, faydasız münakaşalar artık arkamızdadır.

Soysal Milliyetçiliğin müstakbel inkişaf imkânlarına ve sahalarına kısaca temas etmek isterken bittabi akla ilk gelen şey büyük mikyasta devletçi bir tanizm ve müdahaleye henüz mevzu olmamış olan toprak isleri, hayvan yetiştirmeciliği ve ormancılıktır.

Daha evvelki bahiste verdiğimiz ziraî mahsulât fiyatları tablosu toprak işlerinde acil ve sistemli devlet müdahelesinin mevzuunu kendi kendine tebarüz ettirir: Ziraî mahsulâtı fiyatlandırmak ve köylünün alım kabiliyetini arttırmak.

Ziraî mahsulâtta iki fiyat lâzımdır:

Ziraî mahsulleri fiyatlandırma hareketi, ne bir şahsî teşebbüs, ne bir teşekkül veya banka, yahut ta her hangi parçalı bir devlet yardımı ve müdahalesi işi değildir. Ziraî mahsulleri fiyatlandırma hareketi kül halinde bir devlet işi ve bir devletçi teşkilâtçılık siyasetidir.

Çünkü bugünkü ziraî mahsullerimizi dış piyasalarda fiyatlandırmak için yapabileceğimiz tâli teşebbüsler, fiyat seyrinde mühim ve devamlı bir tesir yapamazlar. Meselâ 1933 de Triestede hurda incirlerimizi, beher kilosu beş kuruşa gelmek üzere arzettiğimiz halde rakip İtalyan incirleri üç buçuk kuruştan satılmak üzere bize piyasayı kapamıştır.

Binaenaleyh haricî fiyata çok bel bağlamamak lâzımdır. Bu fiyatın fazla yükselmesi ihtimali azdır veya hiç yoktur. Binaenaleyh bütün cihan haricî fiyatları yükseltmek ve rakiplerini ezmek için

uğraşır ve hazırlanırken, bizim ziraî mahsule dahilde ayrı ve hariçte ayrı fiyat seçmek suretile yeni bir iktisadî hayatiyet şeklini bulmamız, iktisadî kuruluşumuz için yeni bir merhale olacaktır. Bu ise bittabi başlıca ihracat maddelerinde (1) devletçi ve inhisarcı bir ticareti hariciye sistemi tatbik etmemizi zarurî kılar. Bu suretle devlet ihracat ofisleri, ziraî ihracat maddelerimizi köylüden Türk parasile ve yüksek fiyatla toplar ve bunları harice nekadar ucuza olsada ecnebi parasile arzeder. Devlet dahilde köylüye ziraî mahsulâta mukabil Türk parasile yüksek fiyat -meselâ 1923-1929 vasatî fiyatı- ödeyeceği için Türk müstahsilinin emeği değerlendirilmiş olur. Dahilde para ve emtea hareketi artar. Çünkü köylünün para ödeme kabiliyeti yükselir ve devlet bütçesi genişler. Köylüye ödenecek paralar bittabi Merkez Bankasının ihracat ofislerine açtığı hesabı carilerden kapanır. Hariçteki sayışımızın karşılığı olan altın veya ecnebi parası ise yine ofisler kanalından Merkez Bankamıza intikal ederek mevcut kâğıt paramızın karşılığına ilâve olunur. Bir taraftan bu karşılıklar artışı, diğer taraftan dahilde para ve emtea hareketlerinin çoğalışı paranın fiyat istikrarını da muhafaz etmek suretile millî iktisat siyasetimizin:

İstikrarlı ve karşılıklı para

prensibini temin ve takviye etmiş olur.

İhracatta devlet ofisleri tağşiş ve istandart meselelerini halleder:

İhracat ofislerinin haricî pazarla münasebattar olan en mühim teşekküller haline gelişi tağşişe mâni olma ve istandardizasyon işlerinin de hallini temin eder. Çünkü bu suretle manipülâsyon işleri devlet kontrolü altına geçmiş ve binaenaleyh tip ve tasnifte devlet ölçülerinin ve formüllerinin tatbiki imkân dahiline girmiş olur.

Ziraî mahsulâtta iki fiyat ve istandartların temini suretile köylü sâyini değerlendirecek olan devlet iktisatçılığının, hayvan yetiştirmeciliğinde yapacağı mes'ut müdahaleleri ve tesirleri heyecansız mütalea etmek kabil değildir. İtiraf etmek lâzımdır ki, tiftik keçileri de dahil olduğu halde küçük Asyanın ehlî hay-

(1) Diğer ihracat maddeleri serbest bırakılabilir.

van cinsleri bir asırda tedrici, fakat korkunç bir bakımsızlığa ve cins bozulmasına maruz kalmıştır. Binaenalevh bir taraftan hu cinslerin ıslahını, diğer taraftan hayvan sayısını arttırma işi ancak geniş bir devlet plânının mevzuu olabilir. Çünkü küçük Asya tarihin en eski hayvancılık memleketi ve bütün Akdeniz havzasında en müsait hayvancı memleket olmasına rağmen bu mıntakada hayvan sayısı hiç bir zaman lâyık olan mıktarı bulamamış ve mevcut hayvanları da dış piyasalarda hiç bir zaman keyfiyatleri üstün tutulan metalar haline gelememişlerdir.

Türkiyede 1923 - 1933 arasında mera hayvanları ancak şöyle bir tezayüt gösterebilmiştir:

	1933	1923
Koyun	9.357.000	11.070.000
Keçi	5.834.000	6.672.000
Tiftik keçi	2.024.000	3.081.000
Sığır	4.684.000	5.123.000
At	454.000	534.000

Bu rakamlar Türkiyenin hayvan yetiştirme kabiliyetile mütenasip değildir. Dokuz mliyon nüfuslu Avustralyada 1929 da 103.000.000 koyun besleniyordu.

Geçen asrın ortasında ise bu koyunların sayısı bir kaç binden ibaretti. Binaenaleyh hayvan yetiştiriciliğinde hastalıklarla mücadele, sayıyı çoğaltma ve kaliteyi yükseltme işi ancak geniş plânlı bir devlet işidir ki, bu meselenin tahakkuku Anadolunun, nüfusça dolması, kurak yerlerin sulanması ve münakalâtın artışı meselelerinin hallinde de baslı başına müessir olur.

●

Ziraatta ve toprak işlerinde, devletin soysal bir nizama ve ahenge vücut vermek için yapacağı müsbet fütuhatı fiyat makası, geniş bir maliye plânı, iş kuvvetlerinin devletçi bir zihniyetle hesaba alınması demek olan geniş bir teknik tedrisat plânı ve nihayet, geniş bir madenler istismarı plânı, inşa mlazemesi kârlarının devlet elinde birikmesi vesaire gibi sahalarda ayrı ayrı mütalea ve tetkike çalışmak bize çok verimli ve çok ümit verici ulusal ve soysal bir siyasetin yollarını açabilir. Bugün bu kısa sahifelerde

ana hatlarile temasa çalıştığımız bu araştırmaları kendimiz için bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da millî ve mübarek bir vazife sayıyoruz. Ve öyle sanıyoruz ki bu ideolojik araştırmalar umumiyetle inkılâp münevverliğinin de ihmal kabul etmez bir tarihi vazifesidir. Bu münevverlik ancak bu suretledir ki, kendine kadar getirilen ve kendine emanet edilen inkılâbı, bundan sonraki inkişaf yollarında da arızasız yürütür, genişletir ve derinleştirebilir.

Her şey inkılâp namına!

Her şey inkılâp için...

Sanayi plânından sonra Ziraat plânı.

Dr. Vedat Tör

Saltanat çağının, Türk ulusuna karşı, barbarlığa varan kaygusuzluğunu, hiç bir şey, «*Türk köyü*» kadar canlandıramaz: Türk köyü, saltanatın «*Halep çıbanı*» gibi, toprağımızın üstünde yaşıyor.

Yüzlerce yıldanberi *veren*, yalnız veren ve karşılık hiç bir şey *almıyan* Türk köyü, nasıl istiyorsunuz ki, bugünkünden başka görünsün? Kerpiç kulübe, tezek izbe, kağnı, karasapan.. tabii ya.. En soy Kırım ineği bile, bir tutam kuru otunu bulamayınca, sütünü kesiyor. En asil zeytin ağacı bile, timar edilmezse, vahşileşiyor ve bir tek zeytin vermez oluyor.

Türk köyü, kerpiçleşti, tezekleşti de, hiç bir vakit «*Vermem*» demedi. Karşılıksız vermenin esaletini, kendini harcıyarak vermenin yüceliğini ve daima vererek tükenmemezliğin mucizesini hiç bir şey, Türk köyü kadar sembolize edemez.

●

Cumarlık Türkiyesinde, köy, ulusal ökonomimizin temelidir. Kurduğumuz sanayi, ilk maddelerini köyden istiyecek, fabrikaların barındıracağı iş gücü, köy ürünlerimizle beslenecek, büyüyen ve demiryollarile birbirlerine bağlanan şehirlerimiz, köyden daha çok yiyecek çekecek, dışpazarlar, köy ürünlerimizden daha çok özen bekliyecek, yükümleri artan Uluş, köyden daha çok gelir arayacak..

Bütün bu saydıklarımız, köyün *yetiştirim* (istihsal) ve *satım* fonksiyonlarına bağlı işler. Köyün bir de *alım* fonksiyonuna bağlı işleri vardır.

Çünkü içpazara dayanacak olan sanayiimizin en büyük alıcısı da yine *köy* olacaktır.

Demek ki, *satıcı* köyün *kazançlı* satışlar yapması, *alım gücünün* artması için gerektir.

Bir yandan ulusal ve yabancı pazarlara çok satan köy, bir yandan da ulusal pazardan çok alan köy, ökonomik ve soysal kakınmamızın ilk şartıdır.

Bugün, köy, ne yetiştiriyorsa satıyor, köylünün elinde stok mal kalmıyor. Fakat *alıcı* olarak köy, gittikçe pazarlardan çekiliyor. Demek ki, burada çözülmesi gerekli olan bir kör düğüm var. Bu kör düğüm, köye karşı işliyen *fiat makasından* doğuyor.. Köy ürünlerinin satış fiatlarile, sanayi ürünlerinin alım fiatları arasında bir denksizlik, bir açılış vardır. Bir ucu, köyün satım fiatlarını, bir ucu da köyün alım fiatlarını gösteren makasın birbirinden çok açık bulunan ağızlarını birbirine yaklaştırmak, ökonomi siyasamızın ana savıdır. Bu kör düğüm çözülünce, yani köyün alım gücü artınca, yurtta bir «*mal açıklığı*» nın başgöstereceğine inanalım. Çünkü o vakit köy, yani nüfusumuzun yüzde yetmişi, ulusal pazardan mal çeken kocaman bir *tulumba* gibi işliyecektir.

Bugün ancak sayılı bir kaç ihtiyacı için pazara alıcı olarak çıkan köy, o vakit, gittikçe artan ve çeşitlenen ihtiyaçlarını doyurmak için pazara, âdeta, saldıracaktır.

Bugün, evini topraktan yapan köylü, *o* vakit pazardan tuğla, kiremit, kereste, cam, çimento gibi yapı malzemesi satın alacaktır. Bugün, ocağında tezek ve orman yakan köylü, o vakit pazardan kömür ve soba satın alacaktır.

Bugün, çarığını ham deriden kendi yapan köylü, o vakit fabrikalarımızın ayakkabılarına müşteri olacaktır.

Bugün, giyeceğini çok kere kendi dokuyan köylü, o vakit pazardan daha çok pamuklu, yünlü ve ipekli satın alacaktır.

Bugün, pazardan pek az şeker ve sabun alan köylü, o vakit büyük bir şeker ve sabun alıcısı olacaktır.

Bu misalleri çoğaltabiliriz.

Bunları yazarken bile orunç duyuyorum:

Düşünün bir kez dostlarım, kör düğüm çözülünce, yurdumuzda nasıl başdöndürücü bir iş genişliği doğacak!.

Bugünkü ve beş yıllık plânla kuracağımız fabrikalar bile alıcı köyün mal açıklığını gideremiyecek ve daha büyük çaplarda yeni, yeni fabrikalar kurmak gerekliği duyulacaktır. Kısaca, matematik bir doğrulukla diyebiliriz ki:

Türkiyenin sanayileşme ve soysal kalkınma temposu, köyün alım gücüne bağlıdır.

Türk soysallığının manivelâsı, köydür.

●

Bu özlediğimiz «köy» *kendiliğinden* oluvermez.

Onu oldurmak ve yaratmak gerektir.

Eski köy tipi, arap harfleri ve mecelle gibi, reforma gelmiyen bir varlıktır.

Nüfusumuzun yuvarlak hesap on milyonu, kırk bin köye dağılmıştır. Köy başına, ortalama 250 kişi düşüyor.

250 kişilik köy, uluş (devlet) için, ekim, sağlık, bayındırlık, kültür bakımlarından üzerinde işlenmesi ökonomik olmıyan çok masraflı bir ünitedir.

Uluş (devlet), böyle bir köye mektep yaptıramaz, muallim, doktor, ziraatçi gönderemez. Acunun hiç bir yerinde 250 kişilik köyün mektebi, muallimi, doktoru, ziraatçisi yoktur.

Nasıl ki, *belli* bir fabrikanın rantabl olabilmesi, *belli* bir prodüksiyon kertesine bağlı ise, ekim, kültür, sağlık, bayındırlık kurumlarının da verimli olması için *belli* bir nüfus kesafeti gerektir. Bu kesafetin oluşunu, nüfusumuzun *tabiî* çoğalışına bırakamayız. Onu, bir *plân* dairesinde gerçekleştirmeliyiz.

İşte burada, bir «*köy yapı plânı*» ve bir «*iskân plânı*» ihtiyacile karşılaşıyoruz.

Bellibaşlı yetiştirim (istihsal) çevrelerinde her bakımdan köy denmeğe elverişli modern köyler kurmak ve bu köylere dağınık ve az nüfuslu köyleri taşımak, hem istihsal, hem kültür, hem sağlık, hem bayındırlık yönlerinden çok verimli neticeler verecektir.

Sanayileşme alanında varılması özlenen noktaya, *tek* ve dağınık sermayelerin bir araya gelerek büyük ve ileri sanayi kurumlarını kendiliğinden yaratmalarını beklemedik. Uluş, mütekâsif ulus sermayesinden başka bir şey olmıyan bütçesine dayanarak rasyonel bir tarzda sanayi plânının tatbikine geçti. Ve yurt için en gerekli, en faydalı sanayi kurumlarını en ileri ve en doğru bir biçimde kurmağa başladı. Acunun hiç bir ülkesi, sadece iç-pazarına dayanarak sanayileşmemiştir.

Liberal ökonomik çağında sanayileşen ülkeler hep *açıkpazar*lara dayanarak sanayileşmişlerdir.

Buna karşılık Türkiye, *sadece* içpazarına dayanarak sanayileşen ilk ülkedir, denebilir.

O halde, içpazarının büyük bir yüzdesi köye dayanan Türkiyede, köyün alım gücünü arttıracak ve köyün istihsalini tanzim edecek köy plânı, sanayi plânının en tabiî bir kardeşidir.

Köy istihsalini ve köyün alım gücünü hesaba katmıyan sanayi plânlı, ham madde ve sürüm yönlerinden buhranını hazırlıyor demektir.

Bunu, şimdiden gözönünde tutalım.

●

Yapı plânı ve iskân plânile yaratılacak ideal köylerde bile, köylü yine kendi bilgisine, kendi yöntemine bırakılırsa, beklenilen verimler alınamaz. İstihsalin, satımın ve alımın da bir plân içinde organizasyonu gereklidir.

İleri ekim işlerinin, ileri yetiştirme, anıklama (manipulasyon) ve satım işlerinin de birer bilgi işi olduğunu onadığımız gün, sadece göreneğe ve geri tekniğe dayanan köylü bilgisinin yetmiyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Köylüye modern ekim, yetiştirme, anıklama ve satım işlerini öğretmek mecburiyetindeyiz.

Dağınık ve az nüfuslu köylerde bu işi başarmak ne kadar güçse, tek, tek köylülerin modern ziraat bilgilerini kendi kendilerine öğrenmeleri de o kadar imkânsızdır. Onun için modern köyler yapılıncıya kadar, hiç olmazsa toplu istihsal çevrelerinde köylüleri şimdiden teşkilâtlandırmağa borçluyuz.

Bir yandan ekim işlerinde verimi arttırmak, kaliteyi yükseltmek, hastalıklara ve zararlı hayvanlara karşı bilgili dövüşmek, manipulasyon işlerini teknikleştirmek, bir yandan da satımı ve alımı köylü lehine yapabilmek yani fiat makasını hem satım, hem alım bakımından köylü lehine kapamak ve böylelikle köylünün alım gücünü arttırmak yalnız ve yalnız «*Mecburî devlet*

kooperatifleri» kurmak ile başarılabilir. Mecburî devlet kooperatifleri, ziraat plânının tatbik organları olacaktır.

●

Bugünkü başıboş ve görenek ziraatimizin, plânlı sanayileşme temposuna ayak uyduramamasından korkulur.

Plânlı sanayi, plânlı ziraat ister.

Sovyet Edebiyatı

Yakub Kadri.

Moskovadaki son beynelmilel edebiyat kongresine biz, 1917 komünist ihtilâlile başlıyan bir edebiyat ve sanat münakaşasının, beynelmilel bir plâtform üstüne intikali nazarile bakabiliriz. 1917 ihtilâli emsali görülmemiş bir şiddetle eski Rus cemiyetinin bütün kıymetlerini alt üst edip devirirken bedii kıymetleri esirgemeyi veya ihmal etmeği hatırından geçirmiyordu. (Puşkin) ler, (Gogol) lre, (Dasteiyevski) ler, (Tolistoi) lerle on dokuzuncu asrın yarısından beri bütün dünyaca ön almış olan hepimizin bildiği o büyük Rus edebiyatı; Çarlıkla, (Çarlık Burjuvazi)si ile alâkalı birçok müesseseler gibi birdenbire çöküvermiş veya battallaşmıştı. Bu edebiyatın içinde yalnız bir (Gorki) ayakta durabiliyordu. Fakat ihtilâlin ikinci, üçüncü yıllarında, biran geldi ki, o da (otorite)sinin sendelemeğe, sallanmağa başladığını hissetti ve meydan, öbür sahalarda olduğu gibi, bir sürü kargaşa ve kavga unsurlarile doldu. Dahilî harp ateşi bir fırtına da bir yangın saldırışile sanatkârın fil dişinden kulesini de, şairin münzevi çatısını da sarmıştı.

Bütün şairler, sanatkârlar sokağa dökülmüştü. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimse ne istediğini bilmiyordu. Yalnız, herkes bir takım zümrelere ayrılıp, her zümre öbürine karşı bir mücadele cephesi teşkil ediyordu.

Bu cephelerin en belli başlılarından birisi kendisine *formalist* namı verilen sağ cephe idi. Formalistlerin iddialarına göre «sanat, hayattan ayrı ve tamamile serbest bir şeydir ve onun rengi hiç bir zaman beldenin kulesi üstünde asılı duran bayrağın rengini taşımaz!.»

Onun içindir ki, bu edebî mektep ve bu edebî mektebin hayatı on yıl kadar sürmekle beraber nüfuz ve tesiri gayet mahdut ve geri fikirli bir akalliyetin dışına asla çıkamadı ve ortaya bir takım donuk ve cansız eserler bırakarak sönüp gitti.

Lâkin bunun karşısında teşekkül eden ve müfrit ihtilâlci unsur-

lardan mürekkep olan sol cephenin hayatı da bundan daha uzun sürmemiştir. Başlarında (Mayakofski) gibi yüksek bir şairin önderlik bayrağını taşıyan (sol cephe) sanatkârları formalistlerin tamamile zıddına olarak sosyalist bir cemiyette «şiir ve sanat» diye müstakil bir şeyin mevcudiyetini inkâr ediyorlar ve hattâ çok defa daha ileriye gidip şiir ve sanati ilga etmeğe kadar varıyorlardı. Bunlar (Karl Marks)ın: «Din, halkın afyonudur!» sözünü, «sanat ve edebiyat halkın afyonudur!» tarzına çevirerek, ibdada mücerret güzellik mefhumunu, şiirde vezni, ahengi, bedii ifade kayıtlarını ret ve inkâr ediyorlardı. Bunlar nazarında şairin vazifesi inkılâbın *propagandasını* yapmaktan ve bu propagandayı da mümkün olduğu kadar basit, kaba ve musikisiz bir ifade tarzile yapmaktan ibaretti.

İşte bu esnadadır ki, eski Maarif komiseri (Lonaçarski) meydana atıldı ve bu iki müfrit cereyanın tam orta yerini buldu. (Lonaçarski) sanatin yüksek misyonunu eski ve tam kültür sahibi bir entelketüel sıfatile kabul ve tasdik etmekle beraber onu asla cemiyet harici telâkki etmiyor ve sanatkârın henüz pek geri olan (Proletarya) sınıfının hissî ve fikrî terbiyesine hizmet etmek suretile amelî hayatta, binaenaleyh, inkılâpta büyük bir rol oynıyacağını söyliyordu. «Kervana katılanlar» ve vahut Compagnions de Route namile Krasnia Nov mecmuasının etrafında toplanan gençler aşağı yukarı Lonaçarski'nin bu nazariyesine göre çalışmağa başladılar ve inkılâbın ihtilâl safhalarını tasvir eden bir çok eserler meydana koydular. Fakat bu eserlerde mevzu daima ihtilâl sahneleri olmakla beraber ruh ve zihniyet o kadar ihtilâlci değildi. Hattâ birçokları o kanlı sınıf kavgalarını anlatırken (Proletarya)nın mı, Yoksa (Burjuvazi)nin mi tarafını iltizam ettikleri pek hissolunmıyordu. Bu eserleri yazan genç müellifler hele romanda tamamile bitaraf ve objektif bir realisimden ayrılmıyorlardı. Halbuki ihtilâli yapan ve muzaffer olan sınıf, herkesten olduğu gibi, sanatkârdan da kat'î ve açık vaziyetini tayin etmesini istiyordu. Onları kızıl cephenin beri yakasında kendisile beraber mücadele hattına davet ediyordu. Gelmiyenleri düşman sayıyor ve böylelerine hiç birşey yapmak imkânını bırakmıyordu. Seslerini boğuyordu ve bütün neşir vasıtalarını ellerinden alıyordu.

Rusyada edebî mücadelenin en had devresi 1923 ile 1927 arasına koyabileceğimiz bu devredir. Denilebilir ki, cephelerde nihayet bulan dahilî harp bütün ateşi, bütün dehşetile sanat ve edebiyat meydanına intikal etmişti. İşte, son yıllara kadar RAPP namı altında hemen bütün edebî cereyanlara hâkim olan (Proleter muharrirler birliği) teşkilâtı bu ateşli mücadeleden çıktı. Bunu teşkil edenler doğrudan doğruya fırkaya mensup gençlerle, cephelerde bilfiil harp etmiş militan komünistler idi. Bunlar her şeyden evvel sınıf zihniyeti ve sınıf hassasiyeti üzerine istinat eden bir sınıf ve edebiyat istiyorlardı. Çıkan eserleri herşeyden evvel bu noktai nazardan tahlli ve tenkit ediyorlar ve eski burjuva tehzibinin, eski burjuva kültürlerinin izlerini keşfettikleri eserleri sırf sanat itibarile bir kıymeti haiz olsalar da yine nefret ve lânetle karşılıyorlardı. Burada bütün ölçüler, Marksist ideolojiye Marksist diyalektiğe göre verilmekte idi. Bu ideoloji ile, bu diyalektik ise ihtilâlin yakıp yıkıcı devrinin hümmalı bir aksinden başka bir şey değildi.

●

Fakat, ihtilâl, haddi zatında bu devreyi çoktan atlatmış ve beş yıllık plânla kurucu, yapıcı bir hız devresine girmişti. Edebiyatın da, artık o hümmalı safhadan bu dinamik nizama intibak etmesi lâzım geliyordu. Onun içindir ki, komünist fırkasının merkez komitesi 23 nisan 1932 tiarihli bir kararname ile RAPP'ı yani (Prolter muharrirler birliği) cemiyetini ilga etti. Zira, bu cemiyetin lüzumundan fazla tahrikçi, mücadeleci ve yıkıcı zihniyeti artık yeni devrin gidişile bir ahenkte değildi. Bu ilga kararı, yalnız, Proleter muharrirlerin densizliklerine nihayet vermekle kalmadı, yeni bir edebiyat teşkilâtının başlangıcı oldu ve çok yüksek bir tenkit cihazile perçinlenen bu yeni teşkilâtın gerek ilim, gerek kültür ve gerek Marksist ideoloji, hattâ gerek politika sahasında pek çok faydalı tesirleri görüldü. Muharrir ve nazariyeci kadrolarında enikonu bir ıstıfaya imkân verdi. Ciddî ve sağlam malûmat ile mücehhez bir takım otorite sahibi ideologlar bu teşkilâtın tenkit kadrosunda yer aldılar. Felsefe enstitüsü müdürü -Yudin- «Edebî tenkit» mecmuasının başına getirildi ve bunun yazı heyeti de o enstitünün en güzüde muallimerinden teşekkül etti.

Bu ilmî heyete göre, her sahada olduğu gibi artık edebiyat sahasında da *mazi* tamamile tasfiye edilmiştir. Binaenaleyh, sanat etrafında siyasî mücadele devri geçmiştir. Şimdi, Proleterya'nın kültürünü derinleştirmek, zevkini inceltmek ve bunun için sanat eserlerinin bedii keyfiyet noktai nazarından mükemmelleşmesine çalışmak zamanı gelmiştir. (Proleterya)ya göre edebiyat yapmak mutlaka basit ve kaba saba bir tarzda yazmak değildir. Ne de hayatı bir fotoğraf sadakatile olduğu gibi tasvir etmektir. Hayır; (Proletarya) ihtilâlin ilk devirlerinde meydan alan o basit, kaba saba yazılardan artık zevk almıyacak derecede yükselmiştir. Kendi ellerile kurmakta olduğu yeni cemiyetinin kopyalarını görmekte ise hiç bir menfaati kalmamıştır. O, vasıl olmak istediği ideal sosyalist dünyasına doğru artistin kendisine yol açmasını istiyor. Sanatkâr, eski hükümdarların dalkavuk şairleri gibi el pençe divan, onun arkasından yürümiyecektir. Onun önüne düşecektir, ona yeni ufuklar açacaktır.

Bunun içindir ki, kongreye gelen Fransız muharrirlerinden biri: «Şairin vazifesi ittat etmek değil, fethetmektir» sözünü söylediği vakit, çoğu işçiden mürekkep kalabalık tarafından hemen umumî bir tasdikle karşılandı.

Bu kongrede Türk heyetinin de noktai nazari sanatin yüksek bir ibda işi olduğu merkezinde idi. Kültürsüz bir yüksek edebiyat yapmanın imkânsızlığını söyliyorduk ve realitelerin kopyasını yapmaktan ibaret kalacak kuru bir realizim ile halkın muhtaç olduğu bedii heyecanın asla uyandıralamıyacağını iddia ediyorduk. Bu itibar ile (Türk tezi) de son yıllarda Rusyada hâkim olmağa başlıyan ileri sanat telâkkisine uygun düştü.

Gerçi, kongrenin umumî havası, yukarıdan beri kısa bir izahını yaptığımız müfrit ve politik cereyanların tesirinden tamamile kurtulmuş görünmiyordu. Henüz eski (Proleter muharrirler birliği) cemiyeti mensuplarının hiç değilse kendi şahısları namına sanat eserlerinin bedii keyfiyeti aleyhine hareket ettikleri hissolunuyordu ve bu hareketin başında bugünkü Rusyanın halkça en çok tanılan şairlerden biri Demian Biedny bulunuyordu. (Demian Biedny) e göre bir sanat eserinin her hangi bir fabrika işinden farkı yoktur ve edebî ibdaın tekniği tamamile

iktisadî ve sınaî istihsal tekniğinin aynidir. Hattâ Proleter şair buna misal olarak kendini zikretti:

«— Bana; dedi. Fırkanın merkez heyetinden telefonla filân meseleye dair filân tarzda bir şiir yazmamı söylerler. Bende yazarım.

Buna mukabil (Buharin) cevap verdi:

«— Fakat güzel şiir yazmamağa başladığınız dakikadan itibaren bu siparişlerin arkası da kesilir.

«Buharin» Marksizmin en maruf ve en ileri nazariyecilerniden biridir. Kongrenin son içtima günü, Rus şiirine dair verdiği konferansla Rus ihtilâlinin ilk günlerinden beri edebiyat ve sanat sahasında devam edip durmakta olan bir davayı son derece ilmî bir surette halletmiş oldu. Bundan böyle Rusyada edebiyat ve sanatın alacağı istikamet taayyün etmiş ve artık halk namına, işçi sınıfı namına bir nevi bediiyat aleyhtarlığı yapanların nüfuzu kırılmış sayılabilir. Sanat ne alelâde bir siyasî propaganda aleti, ne realitelerin sadık bir fotoğrafı, ne de bir sanat metaıdır (dur!). Bununla beraber, her şeyin cemiyet ve kollektivite emrine alındığı, her şeyin plânlaştığı bir diyarda sanat faaliyetlerinin başı boş bırakılacağını tahmin etmemelidir. Edebiyat kongresi vasıl olduğu bu karrarlarla bilâkis, sanat ve edebiyatı ilmî ve kültürel bir plân, bir teşkilât içine alıyor demektir. Hükûmet ve fırka geniş ve bol tahsisatla bütün edebî zümreleri bir araya toplamış ve bütün sanatkârlrai muayyen bir veçhe dahilinde, muayyen bir programla çalıştırmağa başlamıştır. Rusyada, bugüne kadar tamamile devletleştirilmemiş bir bu; edebiyat ve sanat faaliyetleri vardı. Şimdi o da devletleştirildi. Denilebilir ki, o da beş yıllık plân içine alındı ve Moskova edebiyat kongresinden beri bu plânın birinci maddesini Stalin'in bir sözü teşkil ediyor:

«— Muharrir, insan ruhunun mühendisidir!»

Demek ki, yeni kurulan cemiyet içinde Rus muharririnin hissesine düşen vazife halk ruhunun inşasına ve bu ruhun, Sovyet ülkesinde her tarafından gönüllere doğru uzandığı görülen sayısız fabrika bacaları gibi daima geniş hassasiyet noktalarına doğru yükselmesine çalışmaktır.

Buraya kadar, size, Rusyadaki edebiyat ve sanat meselesi etrafında kopan fikrî ve tenkidi münakaşaların iyi kötü bir hulâsasını yaptım. Şimdi de, size, ihtilâlden beri Rus muharrirlerinin 17 yıllık verimlerinin kısacık bir blânçosunu yapmak isterim. Bunu bir bilânço değil, belki, yeni Rus edebiyatı hakkında bir fikir edinmek isteyenlere kolaylık olsun diye not halinde tertip edilmiş kaba taslak bir kitap fihristi telâkki etmek daha doğru olur.

İhtilâli müteakip, dahilî harbin destanlık sahnelerini inikâs ettiren belli başlı eserler şunlardır: Serafimoviç'in «Demir çağlayanı»; Babel'in «Kızıl atlılar»ı; Fédin'in «Şehirler ve yıllar»ı; Tliniak'ın «Çıplak yıl»ı;... Bunlar meyanında, yalnız, Rus karilerce değil, hemen bütün Avrupalı karilerce büyük bir rağbet kazanmış olan Gladkov'un «Çimento»sunu zikretmek lâzım gelir. Bu eserin ayrıca yeni Rus eedbiyatı tarihinde mer.alevî bir kıymeti vardır. Çünkü, kurucu bir zihniyetle yazılmış ilk eserdir.

Bunları müteakip, Rusyada, seneden seneye, kıymetli eserlerin alabildiğine çoğaldığını görürüz. Ayni zamanda yeni Rus edebiyatı bütün Avrupada eskisini gölgede bırakacak bir beynelmilel rağbet v enüfuz devresine girmiştir. Bu yeni eserler arasında ihtiyar (Gorki)nin «Artamanovları», «Klim Sangin»ı birer kocaman âbide gibi yükselir. Bununla beraber, biz, keyfiyet noktai nazarından (Sovyet) edebiyatının asıl inkişaf devresini 1932 den beriye alabiliriz. İki yıldan beri çıkan eserlerde bariz bir olgunluk, bir teknik mükemmeliyeti, bir müsbet ve nikbin realizm vardır. Henüz otuz yaşına girmemiş genç muharrir Solohof'un birçok dillere tercüme edilmiş olan «İşlenmemiş topraklar» adlı romanı kendi nevinde bir usta işidir. Bunun yanı başında Panferov'un «Serseriler cemaati» adlı romanını da saymak lâzım gelir. Bu eserlerin her ikisi de sınıf mücadelesinin köylerde aldığı çetin safhalarını gösterir ve bugünkü günde Rusyada yapılmakta olan yeni cemiyet kurumu tecrübesinin de kördüğüm noktasını mücadelenin bu safhası teşkil etmektedir. Son zamanlarda Gladkov'un «Enerji» adlı bir eseri daha çıktı ve bunu Kataïef'in «İleri zamanlar»; Yassenski'nin «İnsan deri

değiştiriyor»; Leonov'un «Skutarievski» ve İlya Ehrenburg'un «Dünya yaradılışının ikinci günü» adlı eserleri takip etti.

Bu eserlerle artık tamamile beş yıllık plân Rusyasına girmiş oluruz. Yani ihtilâlin, dahilî harbın sıtmalarından, ruhî tepreniş-lerinden, yıkıcı zihniyetinden; kuru realizmesinden artık hiç bir iz kalmamıştır. Sıhhatli, müsbet ve yapıcı bir edebiyat doğmuştur ve bundan; sosyalist Rusyanın iktisadî ve siyasî banileri manevî bir enerji kaynağı gibi istifade etmesini biliyorlar.

1934

Burhan Belge.

KADRO neşriyatını şimdilik tatil etmeğe karar vermiş olduğumuz için, yine şimdilik son «Cihan içinde Türkiye» olacak olan bu yazıda, bütün ötekileri gözden geçirerek hüküm ve iddialarımızı tarih sırasile tetkik ettikten sonra onların ne dereceye kadar gerçekleşmiş olduklarını tesbit etmek, fena olmazdı. Yalnız biz, bu yazımıza böyle hem retrospektif hem de akademik bir eda vermek istemiyoruz. Bir yanda cihan ve bir yanda Türkiye olmak üzere ve KADRO çıkmakta devam edecekmiş gibi, bugünkü vaziyeti daha ziyade atiye şamil bir görüşle tahlil etmeyi tercih ediyoruz.

●

Arkalarda bıraktığımız 1934 yılı, harp sonrası inkişafları bakımından çok karakteristik bir yıldır.

Cihan harbinin bittiği 1918 den beri kapitalizm, doğurmuş olduğu tezatlarla savaşmaktadır. Bunların bir yandan sınıf tezadı bir yandan da metropoller ve müstemlekeler tezadı olduğunu artık ne söylemeğe ne de uzun boylu anlatmaya lüzum vardır.

Cihan harbine kadar, ne sınıf tezadı ne de metropoller ve müstemlekeler tezadı politik azatlığa bir yahut bir kaç memleket ölçüsünde varmış merkezlere malik olmadıkları halde, harpten sonra, her ikisi de böyle bir inkişafı yapmağa muvaffak olmuşlardır. Bugün birinci tezadın hallini Sovyet Rusya, ikincininkini kurtuluşçu Türkiye üzerlerine almış bulunmaktadırlar.

Cihan harbinin kapitalizm ile onun politik bir ifadesi olan imperyalizmi güçten ve dermandan bırakması her iki tezadın da kendi müstakil politik merkezlerini yapmasına ve bu merkezlerin yeni bir cihanı telâkki tarzı ile ortaya çıkmalarına yol açmıştır.

Bu suretle kapitalizm ile mücadele, fikir sahasından siyasa alanına ve bir memlekette içsiyasa ölçüsünden cihan içinde bir u-

luslararası siyasa ölçüsüne çıkmıştır; birinci tezat bakımından İkinci tezat bakımından ise, imperyalizm ile olan mücadele, ilk defa olarak, Dumlupınar-Lozan gibi tam bir netice vermiştir. Cihan harbine kadar, ancak muhtelif imperyalizmlerin kendi aralarında mücadele etmeleri adet iken, 1918 den sonra antiimperialist mücadele ile beraber antiimperialist ideoloji de, cihan hâdiseleri arasında yer almağa başlamıştır.

Ve pek tabiî bir hal olarak, doğurmuş oldukları tezatların politik organizasyonlara geçmeleri ile beraber kapitalizm ile imperializmin hezal devreleri başlamıştır. Öyle ki, tezatların olgunlaşması ile hezallerin başlaması, karşılıklı olarak birbirini izah etmektedir.

●

Kapitaizmin hezali için en kuvvetli delilleri, cihan buhranı getirmiştir. Bu buhranın siklik, periodik şekilde klâsik ve geçici bir buhran olmayıp cihan ölçüsünde bir bünye istihalesinin güçlü bir müjdecisi olduğunu, memleketimizde ilk ve en iyi işleyenler Kadrocular olmuştur. Onun için, tekrar bu bahislere dönecek değiliz.

Yalnız, serbest ticareti yıkması ve sermayedarlığın doğmalarını hükümsüz bırakması dolayısile bir nevi intikal devresi rolü oynamış olan bu strüktürel buhranın bazı vasıfları üzerinde, bu yazıda da durmaklığımız lâzımdır.

Cihan buhranı, bir yandan sosyalizm ile kapitalizm bir yandan da metropoller ile açıkpazarlar (müstemlekeler ve yarı müstemlekeler) arasında bir iştirak sahası bir birbirine akış sahası yaratmıştır. Öyle ki, buhran yıllarını iyice tetkik edersek görürüz ki, orada, hem kapitalizm ile tezatları arasındaki mücadelenin en ziyade keskinleştiği anlar, hem de kapitalizmin (bizzat kendisi bir reaksyon yaparak) kendine yeni bir şekil araştırmağa başlaması teşebbüsü vardır.

Alman faşizminin zaferi, Amerikada Roosevelt sosyolojisi, İngilterede «Millî kabine» kombinezonu, Fransada «Fırkalar mütarekesi» ve «Cephe birliği» hareketleri, hep buhran yıllarına raslamaktadır. Ve bunların hepsini, iki tezadının müteaddi ve muvaffak olmuş hamleleri karşısında kapitalizm'in kendi için-

den yarattığı reaksyonlar ve kaytak (irticaî) hareketler olarak kabul edebiliriz. Bunların arasında, İtalyan faşizmini de ilâve etmek suretile, eğer bir takım farklar bilhassa siyasal ayrılıklar göze çarpıyorsa, bunların sebebi, bu memleketlerin sadece sermaye ve sermayedarlık bünyelerinde olan farklardır.

Kendini tehlikede görünce ucsuz bucaksız imparatorluğunun pazar ihtiyatlarına sığınıyan bir İngiliz kapitalizmi ile kendine lâzım olan pazarları en menfi şartlar dahilinde ancak yeni yeni araştırmağa başlamış bir İtalya arasında, elbetteki faşizm bakımından da bir takım farklar olacaktır.

Keza, dünyanın en büyük ve en mütekâmil bir içpazarına malik bir Amerika ile, sermaye terakümu imkânlarından harp muahedelerile, yabancı pazarlarda mal satmak imkânından da buhran tarafından menedilmiş bir Almanya arasında, iki faşizmi tetkik ederken, elbette ki yine birçok ayrılıklarla karşılaşacağız.

Almanya ile İtalyada, birinin imperializmi muvaffak olamamış ötekininki de geçikmiş olduğu için, sermaye bakımından ya pek az bir ihtiyata raslıyor yahut böyle bir ihtiyatın hiç mevcut olmadığını görüyoruz. Nasıl altındaki ateş harlı fakat içindeki su az bir tencere ergeç kendi dibini aşındırırsa, Alman ve İtalyan faşizmleri de pek kısa bir zaman zarfında, liberal kapitalizmın bütün bir yüzyıl içinde biriktirdiği kıymet hükümlerini aşındırmışlar ve faşizmin en tahripkâr, en doğmatik nev'ini temsil eylemişlerdir.

İşte 1934 yılı hasseten bu bakımdan karakteristik bir yıldır. Avrupada, az çok faşist olmıyan bir formüle yanaşmamış pek az memleket kalmıştır. Her yerde, iktidarı ele geçiren (bunun demokratik yahut antidemokratik bir şekilde yapılmış olmasının ancak tarihî bir ehemmiyeti vardır) kuvvetler, sosyalist fikirlerin müdafaasını kapitalizmin muhafaza edilebilmesi nisbetinde üzerlerine almışlar ve liberal nizamın hususiyetlerinden biri olan sınıf kavgalarına son çekmişlerdir. Burada da, sınıf kavgasının önlenmesi tarzı, ancak şekil bakımından mühimdir. Almanyada, bu, fırkaların kaldırılmasile, Fransada bazı fırkaların ürkütülmesi ile, Amerikada ustalıklı bir propaganda ile. İtalya, Japonya, Avusturya ve Bulgaristanda hükûmet darbelerile elde

edilmiştir. Reaksyon bugün, hemen her tarafta «Viyana kongresi» havasını yaşatmaktadır.

Eğer memleketleri ayrı ayrı olarak değil de, rejimlerin birbirlerile olan münasebetlerini araştırırsak 1934 yılı, yine karakteristik kalır. Çünkü Komünist Rusya ile Faşist İtalya yahut Komünist Rusya ile Kapitalist Fransa yahut Faşist İtalya ile Kapitalist Fransa arasında, biribirlerinin varlıklarına müteveccih bir düşmanlık mevcut olması lâzım geldiği ve böyle bir düşmanlığa daha arkada kalan yıllarda gerçekten raslandığı halde, 1934 yılında bilâkis bu üç ayrı sosyal ve ökonomik görüş güden üç devlet arasında inanılmaz yaklaşmalar, anlaşmalar olmuştur.

Nasıl bir toptan tarzı hal bir parlâmentoda oturan fırkaları birden bir tek fırkanın içini tıkabılmış ise, bazı yüksek sebepler, rejimleri bakımından biribirine düşman olması lâzım devletlere, birden, müşterek bir cephede yer tutturmuştur.

Bunu nasıl izah etmeli?.

Bunu izah etmeden evvel, adlandırmağa çalışalım. En sağ ile en solun, böyle, ya bir tek fırkanın yahut bir politik kombinezonun içinde yanyana düşmeleri, doğmatizm için, şüphe yok ki, bir bozgundur. Yalnız, bu bozgunun bir nevi tolerans namına mı yoksa bir nevi oportünizm namına mı kaydedeceğiz? Yoksa buna taktik adını mı vereceğiz?.

Bunu bize daha ziyade zaman söyliyecektir. Kendilerine soracak olursak, hepsi birden «taktiktir» cevabını vereceklerdir.

İşte buhran yılları, sosyalizm ile kapitalizm ve metropoller ile açık pazarlar arasında bir iştirak sahası, bir biribirine akış sahası yaratmışlardır, derken, kastettiğimiz şey bu idi.

Çünkü, işi metropoller ve açık pazarlar bakımından da tetkik edince, görüyoruz ki, ihtilâlci unsuru, pazarların sanayileşmeleri cehdi teşkil etmektedir. Metropollerin böyle bir şeyi terviç etmemeleri lâzımgelirken, bilâkis bunu yalnız müsamaha ile karşılamakla kalmayıp, pazarları sanayileştirmek için biribirlerile yarışa bile hazırlanıyorlar.

Ya bunu nasıl izah etmeli?

Bunu bize daralan ticaret hacmının hiç olmazsa istihsal vasıta-

ları satmak suretile genişletilmesi arzusu izah etmektedir. Fakat pazarların bu hususta gösterdikleri kolaylık ta, sanayileşmelerini sosial daha doğrusu soysal politika bakımından melez bir formüle istinat ettirmeleri keyfiyetidir. Bugün, birçok pazarların sanayileşmesi, sermayedarlık nizamının genişlemesi şeklinde tatbik edilmektedir. Şöyle ki, ya bu pazarlar, sanayie yatması şartile hattâ yabancı sermayesine kapılarını açmakta yahut dahilî sermayelerini kendi sanayilerine, kapitalist usuller dahilinde yatırmaktadırlar. Pazarların sanayileşmesi hareektinde, pek az memleketler, kapitalizm bakımından, ihtilâlci metotlar kullanmaktadır. Bunların da başında tam ihtilâlci olarak Sovyet Rusya, kısmen devletçi fakat kısmen ferdiyetçi metotlar kullanmak suretile de Türkiye, Çin ve İran gelmektedir.

●

Demek oluyor ki, cihan buhranı, liberal iktisat nizamının başlıca cihazlarını ve başlıca dogmalarını yıkmakla, kapitalizm cihan ölçüsünde teessüs edemediğinden esasen mevzusuz kalan cihan ihtilâli imkânını lüzumsuz ve fonksyonsuz bırakmıştır. Çünkü buhranın sarsıp devirdiği ökonomik nizamın enkazı arasında, en sağdan en sola kadar her iki tezadın doğmaları yanyana olarak tenebbüt etmekte, opportünist istihaleler yapmakta, şu halde soysuzlaşmaktadır.

Hattâ o kadar ki, bu soysuzlaşmanın faşist ideolojisinde bulduğu «kuvvei inbatiye» den sarfınazar, düne kadar milletler cemiyeti ve onun kombinezonları dışında yaşıyan Sovyet Rusya, bugün o cemiyetin başlıca unsurlarından biri olmuş ve faşist İtalya ile kapitalist Fransa arasında yer almıştır. Ayni Sovyet Rusyanın önümüzdeki yıllarda bir takım hesap ve mübadele anlaşmaları yaparak Fransa ve Amerikadan kredi tedarik etmesi de beklenmektedir.

Cihan harbinden evvel, sosyalizmin kendine bir devlet yapması kadar millî kurtuluşun imperializme galebe çalması hatıra gelmezdi. Cihan harbinden sonra, her iki hâdise gerçekleşti. Buna mukabil, cihan buhranına kadar, sosyalist, faşist ve kapitalist devletlerin yanyana cephe tutacakları hatıra gelmezdi. Cihan buhranından sonra da, bu hâdise gerçekleşti.

●

1934 yılından önce, hemen bütün demokratik ve parlâmentocu memleketlerde, iç politika kavgalarının dış politikayı baltaladığı göze çarpıyordu. Fırkalar üzerinde bir iç politikanın gerekliğini bir yandan da buhranın ökonomik ve sosial tahribatı besliyordu. 1934 yılı, bir de şu bakımdan karakteristik olmuştur ki, hemen bütün memleketlerde, dış politika uğuruna iç politika kavgaları tasfiye edilmiştir. (Şekil meselesinin, burada da hiç bir ehemmiyeti yoktur.)

Ve harp sonrasının hiç bir yılı uluslararası politika bakımından 1934 kadar verimli ve heyecanlı olmamıştır. O kadar ki. ökonomik edebiyatla evirimci (ıslahatçı) ve devirimci (ihtilâlci) sosial edebiyat tamamen ikinci plâna atılmış ve bütün cihan efkârı umumiyesi politik edebiyatın tesirleri altında kalmıştır. Bu politik edebiyatın en tipik safhasını ise, harp edebiyatı yani harp propagandası teşkil etmiştir.

●

O kadar ki bugün bütün dünyada, ruhî bir maraz, bir psychose halinde, harp korkusu ile beraber bir silâhlanma yarısı mevcuttur. Bunu da izah etmek lâzımdır.

Bütün on dokozuncu asrın kapitalist ve imperialist medeniyeti, getirdiği kıymetler nekadar büyük olursa olsun milletleri, kendi aralarında hâkim ve mahkûm diye ikiye, kendi içlerinde de birçok sınıflara böldüğü için hastalıklı ve günahkâr bir medeniyettir. Cihan harbi, bu medeniyetin son ve en büyük şaheserini teşkil etmiştir. Cihan buhranı ise bu medeniyetin kendi elile kendi aleyhine tertip etmiş olduğu en büyük cezadır. Bir ceza ki, yarım tedbirler ile yahut şiddet tedbirlerile ortadan kaldırılmasına imkân yoktur.

Hâkim ve mahkûm milletlerle sınıf tezatlarına yol açan sebepler kaldırılmadıkça, buhran devresi kapanmıyacaktır. Dış ticaretlere yahut ücretlere dair ortaya konan bir takım rakamlar hiç bir zaman bir iyiliğe delâlet edemez. Buhran, eğer kendi haline bırakılacak daha doğrusu cihandaki iktisadî bozuklukları kucaklıyan hesaplı ve plânlı anlaşmalar yapılmıyacak olursa (ki va-

ziyet, aynen budur) bir iki nesillik devreyi kucaklıyacak mahiyettedir. Böyle bir devrenin iki yılına ait rakamları karşılaştırmaktan ne çıkar? İngiliz kalkınmasından dem vuranlar, hiç olmazsa şunu tesbit etmeğe mecburdurlar ki Lancashire'in tehlikeye girmesi ancak şimdi başlamıştır. Ve geçen devrede çok bahsi geçen istihlâk eşyası dumpingi (ucuz gündelikle istihsal edip düşük para ile satmak mekanizmasının bütün incelikleri ile!) önümüzdeki hammadde ve istihsal vasıtaları dumpingi'nin yanında bir denemeden ibarettir.

Buhrana buhranın istediği verilmez yani kapitalizmin her iki tezadına karşı tedbirler alınmazsa, hastalık devam edecektir. Nitekim devam etmektedir. Hemen her memlekette, içtezat'ın sebepleri kaldırılmamış, bu tezat etrafında sadece politik mücadele menedilmiştir. Bir adama hasta olmasının menedilmesi, onun hastalığını tedavi edemez. Yıllardan beri süregelmiş sınıf hastalığı diye birşey vardır. Bu bir hayal mahsulü değildir ki, telkin ile savuşturulsun. Kapitalizmin ileri safhasına varmış olan memleketlerde, sınıf tezadı, eğer ihtilâlci patlaklar vermemiş ise, şimdiye kadar bu, açık pazarların istismar edilmesi ve bu pazarlarda yaşıyan insanların mahkûm kalabalıklar haline sokulması sayesinde olmuştur. Bu tedbire dönülemedikçe, faşizmin şiddet formülü bir palliatif kalacaktır.

Fazim bu palliatifi yer yer kullanmakta, bu sayede içpolitikayı inzibat altına almakta ve bu sayede de, kendine dışpolotika kolaylıkları aramaktadır. Fakat bu kolaylıkları herkes birden aramakta ve herkes birden başkalarının fedakârlıkları bahasına aramakta olduğundan, politik hava, tabitile meşbu ve tehlikeli bir hale gelmektedir. İşte bugünkü psychose'un sebebi budur.

Bu hususta, dış ticaretin verimlerine bağlanmış olan memleketlerin sıkıntısı pek büyüktür. Cihandaki bünye istihalesi, dış ticaret hacmını uzun müddet kasıntıda bırakacaktır. Çünkü bu ticarete ait elde mevcut azamî rakamlar istihalesini yapmakta olan cihan ekonomiasının değil, ömrünü yaşıyarak göçmüş olan cihan ekonomiasının, bir tarafında metropoller bir tarafında da pazarlar yaşatan nizamın rakamlarıdır. Defterlerde tesfiye edilmelerini bekleyen mali rakamlara gelince, bunlar, istihaleyi ise

bul etmemekte ısrar etmekte ve hâlâ bütün görüşlere esas teşkil eylemektedir. Cihandaki insanları alacaklılar ve borçlular yahut cihan genel hesaplarını alacaklı ve borçlu diye ikiye ayırmak kabil olsa, bunun tevzini nazarî olarak daima kabildir. Fakat amelî olarak, tevzin işi mutlak imkânsızlıklara çarptığı içindir ki, bütün bir nizam sarsılıp yıkılmaktadır. Bundan başka, bünye istihalesi demek, alacaklılar ile borçluların eskisinden ayrı işler ayrı gelir seviyeleri tutması demektir. Cihan iktisadiyatı, sadece teknik bakımdan bu kadar esaslı ve bu kadar hiç kimsenin elinde olmıyan istihalelere uğradığı ve bir memleketin buhran iktisadiyatına sadece intibak etmesi bile birçok memleketlerin buhranını arttırmak bahasına cereyan ettiği halde, bir buhrandan kurtulmuş İngiltereden bahsedilmesi, hafiflik değil de nedir?

●

Demek oluyor ki, bütün dogmaların yan yana düşerek soysuzlaşması yanında harici politikaların şiddetli surette çarpışmaları ve ne iç ne de dış tezat ile esaslı surette meşgul olmaksızın politika kombinezonlarından medet ummak, içinde yaşadığımız devrin başlıca farikasıdır.

Herhangi bir harp ister genel ister mevzii olsun, nihayet ancak bir tarafa bir takım faydalar getirebilir. Ve bunun hemen arkasından, tıbkı harbi umumiden sonra olduğu gibi, zararlı tarafın kazançlı tarafla uzun bir mücadele yaparak zararlarını kapatması teşebbüsleri gelir. Dünynın taksimi tamamlanmadan, harplerin mahiyeti başka idi, vicdan rolünü oynıyan efkârı umumiyenin orientation'u başka idi. Ve kazanan taraf için uzun yıllar, gerçekten kazanç vardı. Fakat bugün dünya o kadar daralmış milletlerin şuuru o kadar uyanmıştır ki, artık memleketleri ve milletleri paylaşmak değil, cihan iş bölümünü daha adilâne ve bütün insanlığı ileriyegötürücü bir şekle koymak lâzımdır.

●

Bu ise, yukarıda ve KADRO'nun bütün bugüne kadarki neşriyatında dediğimiz gibi, milletleri kendi aralarında ikiye kendi içlerinden de birçok sınıflara bölen sebeplerin ortadan kaldırılması ile kabildir.

Dünyanın bugünkü gidişine bakılırsa, faşizm, ulus ölçüsünde bulduğu formölü uluslararası ölçüsüne çıkarmağa uğraşıyor. Ve bunun için de, bütün gayreti, metropolleri biribirine yaklaştırmaktır. Yaklaştırmak için harpten bahsediyor, yaklaştıramadıkça harpten ürküyor ve karşılıklı tavizlere katlanıyor. Bu esnada iç tezatlar tıkacını da bir miktar gevşetiyor. Ve böylece, yani kâh dışpolitika tıkacını kâh içpolitika tıkacını gevşeterek buhranın sisli havasında emekliyor.

Bu böyle devam edebilir mi? Nekadar edebilir?

«İhtilâl» ile «harp» arasında bu gidiş 1934 irticalarının şimdilik yegâne müsbet verimidir. (1)

(1) İkinci tashihleri yaparken, Fransa - İtalya (Laval - Mussolini) arasındaki anlaşma yapılmış ve Saar Almanya'ya rey vermiş bulunuyor. Bütün bunlar, yazıdaki görüşümüzü payandalayor. Yani, faşizm, uluslararası formülünü gerçekleştirmek için varkuvvetiyle çalışıyor.

Türkiye industri'sinde " ilk sermaye birikmesi „.

İsmail Husrev.

Türkiyenin ulusal sermaye birikmesinde, modern ökonomi sisteminin doğup geliştiği memleketlerde gördüğümüz hususiyetleri ve kanuniyetleri aynen müşahede etmek kabildir. Köyde ve şehirdeki siyasal ayrılış ve siyasal dağılış hareketleri, bugün Türkiyenin oluş halinde bulunan cemiyet kuruluşunun en esaslı hâdiselerini teşkil eder. Memleketin hangi köşesine baksan, muhakkak bir tarafta kuvvetli bir içtimaî kutuplaşma, diğer tarafta da geniş köylü ve şehirli müstahsil yığınlarının dağılışını görürüz. Esasen her yerde olduğu gibi bizde de millî sanayi, kendine inkişaf imkânlarını «İlk sermaye birikmesi» ismi verilen bu cemiyet hâdisesi sayesinde bulabilmektedir. Mubalağasızca denebilir ki, bu insiyaki hâdise, bu iktisat vetiresi olmasaydı belki millî sanayiin kendine sermaye, işçi ve pazar bulması da imkânsızlaşırdı.

●

İstatistik Umum Müdürlüğünün son çıkardığı 57 numaralı İndustri istatistikleri bülteninde, Türkiye industrisinde sermayenin birikmesi hâdisesini 1932 ve 1933 senelerine inhisar etmekle beraber, rakamlarla takip etmek mümkündür.

İstatistiklerde ilk adımda göze çarpan nokta, müessese adedinin azalmasıdır. 1932 de sanayii teşvik kanunundan istifade eden müesseselerin adedi 1,473 iken 1933 de 1,397 ye inmiştir. Tenakus nisbeti, yüzde 5.15 dir. İstatistik Umum Müdürlüğünün mütaleasına göre bu tenakus müesseselerden bir kısmının birbirile birleşmesinden, bir kısmının da kapanmasından olmuştur. 1932 ve 1933 senelerinde müesseseler, muhtelif industri grupları arasında şöyle dağılmıştır:

	1932	1933
I - Ziraat, hayvanatı ehliye ve av mahsulâtı sanayii	651	615
II - Mensucat sanayii	351	335
III - Sanayii haşebiye	139	115
IV - Maden sanayii (Maden işleme, makine tamiratı ve imalâtı)	85	77
V - Kimya sanayii	76	54
VI - Muhtelit sanayi	48	68
VII - Kâğıt ve karton sanayii	41	41
VIII - Muhtelif sanayi	39	39
IX - İnşaat sanayii	31	36
X - İstihraç sanayii	17	18
	1473	1397

Bu sanayi grupları içinde ehemmiyet itibarile başta ziraat, hayvanatı ehliye ve av mahsulâtı sanayii ile nesic sanayii gelmektedir. Birincu grup 1932 senesinde diğer gruplar arasında yüzde 44.20, 1933 te yüzde 43.95, ikinci grup 1932 de yüzde 23.83. 1933 te yüzde 23.98 gibi bir mevki işgal etmektedir.

Bu cetvelde görülüyor ki, Türkiyede indüstri pek mühim bir kısmı itibarile henuz ziraî, organik bir karakter taşımaktadır. Memleketin hakikî sanayileşmesi ancak anuorganik industrinin hâkim bir mevki almasile tahakkuk edecektir.

Müesseseler hukukî vasıfları itibarile her iki senede şöyle inkısam etmektedir:

	1932		1933	Tahavvül mikdarı
Bir şahsa aid	831	aded olarak	807	— 24
Adi şirket	251		217	— 34
Ticarî şirket	343		335	— 8
Devlet, hususî idare ve belediyeler	31		36	+ 5
Vasfı meçhul	17		2	— 15
	1473		1397	

En fazla tenakus adî şirketlerdedir. İkinci derece de gelenler bir şahsa ait olanlardadır. Burada fazla mukavim olanlar ticarî şirket mahiyetinde olanlardır.

1932 senesine nazaran 1933 de müessese adedi azalmış olmakla beraber müesseselere yatırılan sermaye miktarı mühim nisbetlerde artmıştır. 1932 senesinde makina alât ve edevatın tahmini kıymet 55.882.396 liradan 1933 senesinde 7,171.461 lira fazlasile 62.953.893 liraya çıkmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 12.6 dır. Binaenaleyh industri sermayesi, müessese adedi zararına olarak temerküz ve ittisa etmiştir.

1932 ve 1933 senelerinde muhtelif industri gruplarına yatırılan sermaye miktarı:

	1932	1933	Yüzde tahavvül nisbeti
I — Sanayii istihraciye	8.186.393	9.790.385	+ 19.6
II — Ziraat hayvanat mahsulâtı Sa.	20.238.975	21.805.511	+ 7.0
III — Mensucat sanayii	9.836.204	8.657.533	— 12.0
IV — Sanayii haşebiye	2.962.376	5.526.607	+ 86.5
V — Kâğıt ve karton sanayii	2.033.557	2.067.651	+ 1.7
VI — Sanayii madeniye	2.228.464	1.746.661	— 2.1
VII — Ebniye inşaatı sanayii	2.577.177	2.492.772	+ 0.3
VIII— Kimya sanayii	2.563.109	2.857.661	+ 1.1
IX — Sanayii muhtelite	2.157.309	4.848.367	+124.7
X — Sanayii muhtelife	3.098.832	3.162.745	+ 0.2
	55.882.396	62.953.893	12.6

Bu rakamlara nazaran beher müesseseye isabet eden envestisman (Makina alât ve edevatın tahminli kıymeti) kıymeti 1932 senesinde 37.937 lira iken 1933 senesinde 45.064 lira olmuştur.

Binası kendisine ait olan müesseselere gelince; 1932 senesinde mevcut müesseselerin yüzde 59.1 nin binası kendilerine aitti. 1933 te bu nisbet yüzde 62.6 ya çıkmıştır. Buradan da görülüyor ki, bina gibi gayri menkule yatırılan sermaye de müessese adedinin azalmasına rağmen artmıştır. Binaları kendi malı olan müesseselerin her birine isabet eden vasatî bina kıymeti 1932 senesinde 51.833 lira, 1933 de 55.931 liradır.

Müesse adedinin azlamasına ve sermaye miktarının artmasına muvazi olarak fabrikaların imalâtı mühim nisbetlerde yükselmiştir. Teşviki sanayi müesseselerinin 1932 senesinde brüt imalâtı 137.927.475 liraya baliğ olurken 1933 senesinde 16.398.715 lira

fazlasile 154.326.190 liraya çıkmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 11.8 dir. Sanayi sermayesinin temerküzü sanayi de müsmiriyeti de arttırmıştır.

1932 ve 1933 senelerinde muhtelif industri gruplarının brüt imalâtı. (Lira)

	1932	1933	Yüzde tahavvül nisbeti
I — Sanayii istihraciye	10.338.170	10.388.476	+ 0.4
II — Ziraat, ilâh. mahsulatı sanayii	74.692.631	91.422.428	+ 22.3
III — Mensucat sanayii	20.723.557	20.911.590	+ 0.9
IV — Sanayii haşebiye	6.033.247	5.606.315	— 7.0
V — Kâğıt ve karton sanayii	1.923.947	2.288.788	+ 18.9
VI — Maden sanayii	4.235.392	3.475.280	— 17.9
VII — Ebniye inşaatı sanayii	3.578.991	3.317.910	— 7.2
VIII— Kimya sanayii	5.917.609	5.087.904	— 14.0
XI — Muhtelit sanayi	8.898.967	8.494.611	— 4.5
X — Muhtelif sanayi	1.584.064	3.332.888	+110.2
	137.927.475	154.326.190	11.8

Brüt istihsalden vasatî olarak her müesseseye 1932 senesinde 93.637 lira, 1933 senesinde de 110.469 lira düşmektedir.

Burada şayanı dikkat olan nokta, müesseselerin imalât için sarfettikleri, hammaddelerle işletme malzemesinin ve amele ücretleri kıymetinin, imalâtın artmasına rağmen 1933 senesinde sukut etmiş olmasıdır. 1932 senesinde 98.225.583 lira sarfederek 187.927.475 liralık emtea imal eden müesseseler 1933 senesinde 154.326.190 liralık imalâtı 97.791.037 lira ile yapmışladır. Masarifat 1932 de imalât kıymetinin yüzde 71.2 sini teşkil ederken 1933 de yüzde 63.3 e inmiştir. Masarifat kıymeti 1932 senesine nazaran takriben yüzde bir azalmıştır.

İmalâtın 1932 senesine nazaran yüzde 11.8 artmış olmasına rağmen masarifin sukutunun başlıca sebeplerini iki cihetten aramak mümkündür:

1 — Hammadde kıymetleri, 2 — Amele ücretleri.

Sınai müesseseler, masraflarını ucuz hammadde iştirası suretile azaltmışlradır. Binaenaleyh sınaî müesseselerin yüksek kazancı buhran dolayısile ucuzlayan hammaddeler, kısacası müstahsil köylü zararına temin edilmiştir.

Müesseselerin bir sene zarfında sarfettikleri hammaddelerin kıy-

meti 1932 senesinde 74.154.484 lira iken 1933 senesinde 571.138 lira yani yüzde 0.7 noksanile 73.583.336 liradır. Bu hammaddelerin ne kadarının yerli ne kadarının ecnebi olduğu aşağıda gösterilmektedir.

	1932	1933
Ecnebi	13.804.885	12.375.175
Yerli	60.349.599	61.208.161
	74.154.484	73.583.336

Bu kıymetlere göre umum hammadde sarfiyatının içinde 1932 senesinde yerli hammaddeler yüzde 81.4, 1933 de yüzde 83.2, ecnebi hammaddeler yüzde 18.6 ve yüzde 16.8 yer tutmaktadır.

Amele ücretlerine gelince; burada da ayni sukutu görürüz. Umumî yekûnlara nazaran, amele ve usta başı ücretleri 1932 senesinde 12.236.952 liradan 1933 senesinde 665.541 lira fazlasile (yüzde 5.4) 12.902.493 liraya çıkmıştır. Fakat beher ameleye isabet eden yevmiye miktarı tenakus etmiştir. 1932 senesinde beher ameleye 234 kuruş isabet ederken 1933 senesinde bu kıymet 207 kuruşa düşmüştür. Beher ameleye isabet eden miktarın sukutunun sebebi ise, 1933 senesinde 1932 senesinden fazla miktarda amele ve usta başı istihdam edilmiş olmasıdır. 1932 senesinde çalışan amele ve usta başı miktarı 52.173 iken 1933 de 10.042 fazlasile 62.215 ameleye çıkmıştır. Binaenaleyh sınaî müesseseler 1932 senesine nazaran fazla amele çalıştırmışlar, fakat az yevmiye vermişlerdir.

Anlaşılyro ki, sanayi müesseseleri bir taraftan hammadde alım diğer taraftan iş ücreti politikası bakımından memlekette alım kabiliyetini düşürücü bir siyaset takip etmişlerdir. Gayet aşikârdır ki, bunun neticesi, önümüzdeki senelerde millî sanayi alım kabiliyeti bir kat daha daralmış bir iç pazarla karşılaşacak ve satış müşkilâtı çekecektir. Bu bakımdan millî sanayiin bu seri strüktür genişlemesinin bir arızaya uğramaması temenni olunabilir.

İstatistik müdüriyetinin bülteninde noksan gördüğümüz mühim bir nokta, muayyen sermaye kudretinde olan müesseselere isabet eden amele miktarı, hammadde sarfiyatı, kuvvei muharrike adi

di, enerji sarifyatı, imalât miktarının gösterilmemiş olmasıdır. Meselâ şu kadar liradan şu kadar liraya kadar sermayesi olan müesseselere nekadar amele, hammadde sarfiyatı, ilh... isabet etmektedir. Böyle bir tasnif yapıldığı takdirde memlekette industri gruplarının sermaye kudreti bakımından da vaziyetleri görülmüş olur. Umumî vasaitler fikrimizce tâli derecede ehemmiyeti haizdir.

İleri teknik ve ileri sanayi amacımız.

M. Şevki

Bir tarafda yaşadığımız yüz seneyi karakterize eden ileri bir teknik, diğer tarafda kültürlü ve fakat geri teknikli bir ulus var. Bizim amacımız bu kültürlü fakat geri teknikli ulusu toptan ileri tekniğe ulaştırmaktır. Ökonomide ve soysal gidişteki en büyük inkılâpçılık isteğimiz buradan gelir.

Biz ileri tekniği bir bütün, ulusu ileriye ulaşıracak vasıtaların yekûnu olarak kabul ettiğimiz için onda şu veya bu hesaba uysun diye tavizler düşünemeyiz. Bizim için ileri teknikli bir sanayi nasıl bir zaruretse, ileri teknikli bir ziraat, ileri teknikli bir muvasala ve ileri teknikli br ticaret te ayni suretle bir zarurettir. Nihayet bir memlekette muhtelif yollardaki teknik ileriliğinin elele ve atbaşı beraber olması tabiî bir netice olmakla beraber bizde farzı muhal olarak sanayiin ileri teknikli olmasına mukabil ziraatin bugünkü geri halinde devamının daha kârlı olacağı hesapla isbat edilse, veya ileri teknik amacımızı anlamamışlardan bir çoklarının iddiası veçhile dünya sanayii istihsalini azaltırken ve çok ucuz emtianın tedariki her an mümkün iken yeniden sanayi kurumunun çok zararlı olacağı bazirgân zihniyetile önümüzde dökülse dahi biz ileri teknik amacımızdan aksayamayız, dönemeyiz. Çünkü isteğimiz yalnız bazirgânca kârlar yapmak değil özke bir ulus kurmaktır. Yurdun korunmasında nasıl kurbanlar vermekten çekinilmezse, ulusun gelişmesinde, öteki ulusların arasında kendi yerini almasında da eziyetten, fedakârlıktan çekinemeyiz. Tekmil bu işlerin ise nihayet topyekûn bir devlet işi olduğu ve ancak onun elile organize edilebileceği, biri diğerini korur ve karşılar hale konulacağı meydandadır. *Plânlı, hesaplı devletçiliğin zaruretine olan imanımız da buradan geliyor.*

●

Beş senelik sanayi proğramımızın tatbikine girişildikten sonra bizdeki sanayi hareketini tek cümle ile hulâsa etmek mümkündür:

Parçalı sanayiden köklü sanayie dönüş. Filhakika sanayii teşvik kanunile girişilen, memlekette yerli veya ecnebi sermayelerle sanayi kurumu teşebbüsü uzun emeklerden ve pek te hafif olmıyan fedakârlıklardan sonra nihayet parçalı, yamalı, verimi ve kazancı az, ekseriya devletin ihtiyar ettiği fedakârlık üzerine tünemiş en ufak sarsıntı ile yıkılmıya mahkûm cılız bir sanayi meydana çıkardı. [*] Bununla iktifa etmek kabil olmadığı gibi bunu yaşatmak ve düzeltmek için yeni fedakârlıklara girişmek yaşıyamıyacak çocuğu beslemek için sun'î şırıngalar vermek kabilinden bir şey olurdu. Bunun yerine özlü, geniş, daha kuruluştan itibaren rasyonel çalışan sanayii korumak hususunda devletin aldığı tedbir, tekmil inkılâp ve kurum işlerimiz için örnek tutulacak bir prensiptir.

●

Köklü sanayi ve ileri teknik denince akla enerji meselesinin gelmemesi mümkün değildir. Vakıa enerji sanayi işinde diğer bir çok faktörler yanında mevki alan bir unsur olmakla beraber, sanayiin diğer faktörleri ve meselâ ham madde cihan piyasa fiatlarına, amele yevmiyesi memleketteki içtimaî seviyeye ve iş derecesine bağlı olduğu için bunlar üzerinde büyük değişiklikler yapmak elimizde olmadığı halde enerji tamamen hususî şartlara tâbi bulunur. Ve bu şartlar değiştirilip iyileştikçe enerjide de bariz değişiklikler ve iyilikler meydana getirilebilir. Her iş nihayet bir enerji sarfı neticesinde vukua geleceğine göre de bu değişiklik ve iyilik derhal sanayi istihsalâtı üzerinde kendini gösterir.

Diğer taraftan iyi ve ucuz enerji tesirini yalnız sanayi ve onun mahdut sahaları üzerinde göstermez. İleri tekniğin bütün kısımları da çok ucuz enerji sayesinde inkişaf etmiş ve etmekte bulunmuştur: Meselâ mayi mahruk pahalılığı ve memleket dahilinden tedarik edilemeyişi bizim muayyen mıntakalarımızda hayli inkişaf etmiş bulunan motörlü ziraati derhal durdurdu. Buna ziraî mahsulât fiatının düşüşü sebep gösterilemez. Eğer zi-

[*] Bu hususta bir fikir edinmek için şu rakamlara bakalım: 932 Sanay istatistiğine nazaran Teşviki sanayi kanunundan istifade eden sanayiden % 41 nin binası kendisine ait değildir, gezicidir, bina kıymetleri makine kıymetinin iki mislidir, beher fabrikaya isabet eden kuvvet vasatî olarak 80 beygirdir.

rai mahsulat fiatının düşüşüne mukabil enerji yani mayi mahruk fiatı da kâfi derecede ucuz tutulabilmiş olsaydı bu defa motörlü ziraat fiat düşüşü dolayısile olan zararını rasyonel istihsal sayesinde fazlalaştırmak ve maliyet fiatını düşürmek suretile telâfiye koyulacak, ziraat te bu suretle daha rasyonel bir şekle girmiş olacaktı. O halde son senelerde bazı mıntakalarda gördüğümüz ziraî gerileme her şeyden evvel bir enerji meselesi yüzünden meydana gelmiştir.

Keza memleket dahilindeki nakliyat dolayısile ticaret işi, konfor dolavısile içtimaî inkılâp ve kültür işi ve daha buna benziyen diğer bir çok işlerde enerji meselesine irca olunabilirler. Memleketin güzelleştirilmesi su, hararet ve kuvvet temini, iyi ev ökonomisi, geniş inşaat ve bozkırın verimli hale getirilmesinde ucuz enerjinin ehemmiyeti söz götürmez. Sanayi plânımızın enerji işini de göz önüne aldığı malûmdur. İkinci beş sene zarfında olmakla beraber yine bir elektriklendirme plânının tanzimine ve bunun için lâzım olan ilk işlerin yapılmakta olduğunu biliyoruz. Keza kömür, kok, liynit, petrol gibi enerji kaynakları hakkında da köklü tedbirler ve tarifeler tatbikine gidildiğini ve hattâ şimdiden gösterilen bazı kolaylıklarla katı madeni mahrukun memlekette yavaş ta olsa yayılmakta olduğu görülmektedir. Ancak biz şuna kaniiz ki; köklü sanayi ve millî nakliyat işinde ne kadar kökten iş yaparak bunları derhal devletleştirmek, devlet eline vermek, meselâ demiryollarında yabancı şirketlerin memleket iktisadiyatına verdikleri zararları bertaraf etmek için nasıl en kestirme yoldan gittik ve büyük sanayii nasıl en kestirme yoldan devlete kurduruyorsak, ileri teknik ve ileri sanayiin belkemiğini teşkil eden enerji işinde de bu yolu takip etmekliğimiz ötekilerden daha lüzumlu ve daha zaruridir. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi enerji meselesi hepsinin köklü işlemesinde en büyük rolü oynamaktadır.

Şurası da var ki enerji istihsalâtı hemen daima müşteri bulduğu ve kolaylıkla satış yaptığı için bunların devlete veya mahallî idarelere mal edilmeleri bir masrafı değil belki kolayca bir kârı da mucip olacaktır. Enerji istihsal ve satışı üzerine çalışan bir çok hususî ve yabancı şirketlerin sermayelerini haddinden çok fazla göstermelerine ve normalden hayli yüksek sermaye servis-

leri ayırmalarına mukabil kaydettikleri mühimce kârlar bunun bir delilidir.

O halde biz bir taraftan bütün memleketin ve bütün iktisadî çalışmaların çehresini değiştirecek olan enerji meselesini en iyi bir şekilde hal için lâzım gelen tetkikleri ve plânları hazırlamağa çalışırken diğer taraftan da daha bugünden verimli olabilecek ve yine daha bugünden bir çok ilerlemeleri imkân dahiline sokacak enerjinin bollaştırılması ve ucuzaştırıması işine el koyabiliriz. Filhakika bugün memleket sanayii ve memleket iktisadiyatının mühim bir kaynağı olan enerji işini üzerine almış hususî ve yabancı elerin (burada enerjiyi bütün manasile kasdediyor, kömür, liynit, havagazı, elektrik ve saireyi kül olarak alıyoruz.) her şeyden evvel kendi hususî menfaatlerini düşünmeleri dolayısile millî iktisadiyata verdikleri zararlar hiç bir vakit demiryol, rıhtım veya bir fabrika işinden geri değildir.

O halde birincilerde nasıl kökdenci hareket ederek devlete mal ettikse ikincilerde de ayni yolu takip etmekten başka çare yoktur.

Bu arada şunu da söyliyelim ki; enerji sahasında iyi idare sayesinde bugünkü satış fiatları da bir yükseliş yapmadan dahi elde edilen kârlarla bunların mubayaa taksitlerini ödemek ve başka fedakârlıklara girişmeden enerjiyi toptan devlete mal etmek mümkündür. Bir taraftan daha iktisadî bir idare, diğer taraftan enerji sarfiyatını çoğaltmak içi ndevlet demiryollarında takip edilene benzer bir tarife indirilmesinin sebep olacağı bol satış bu hususta hayli şeyler vad etmektedir. Bir misal olmak üzere zikredelim ki bugün senede takriben 100,000,000 kilovat saat satan elektrik santrallarımız, eğer ucuz bir tarife tatbik ederek satışı teşvik edebilseler bu miktar senede 5,000 saat intifa zamanına göre (bu vasatî bir rakamdır) tam beş misline yani 500,000,000 kilovat saate çıkarılabilir. Bu da en az bir hesapla üç misli ucuzlamıya müsaittir.

«Kadro» nun muhtelif sayılarında tafsilâtlı hesabını verdiğimiz bu bahse bugün tekrar dönüşümüzün yegâne sebebi şudur:

Bizde enerjinin devlet eline geçmesi sayesinde ucuzlaması mümkündür. Ve her sahada ucuzlıyan enerji kendiliğinden her sahada ileri tekniğe doğru bir adım atmayı mucip olur.

İleri tekniğe ve sanayie giderken; kendi elemanlarımızın kabiliyetine olan imanımızı da bir kere daha ifade etmek isteriz. Dünyanın en eski kültürüne sahip olan bu milletin öz çocukları bize her gün, her sahada kabiliyetlerini gösterip durmaktadırlar. Yeni kurulan sanayi amele ve müyhendis ve idareci yüzünden hiç bir aksaklık göstermiyor. Her yeni kuruluş bizi bu hususta biraz daha teçhiz edecek ve kuvvetlendirecektir. Çünkü ileri tekniğin en mühim âmillerinden biri de muhittir. Ancak bu işin daha ilk mekteplerden başlıyarak okutma siyasamızın esasını teşkil etmesi, pratik olarak okullarımızın yüksek teknik ile temasa getirilmesi lâzım olduğu gibi kurulmuş ve kurulacak teknik ilk, orta ve yüksek okullarımızda da itimatla, inanla bağlanarak onların okutucularını ona göre seçmekliğimiz ve okurlarını ona göre vazifelendirmekliğimiz lâzımdır. Büyük sanayiin devlet eline geçmesi ise bunların en güzel birer teknik mektep şeklinde inkişafına imkân hazırlar. Ve kabiliyetli fakat ele alınıp uğraşılmamış Türk köylüsü nasıl üç beş ay içinde ordu saflarında okuyup yazma, hesap öğretiyorsa, sanayi ordusunun içerisinde de kısa bir zamanda tekniğin inceliklerini öğrenip iyi bir amele ve usta olma kabiliyetini göstereceğine şüphe yoktur.

Sanayi tekniğinde ilerleyiş, köylüyü tabiatile ziraat tekniğinde de ilerlemeğe kabiliyetli kılacaktır. Yukarıda da dediğimiz gibi teknik ilerlemenin en büyük âmillerinden birisi olan muhit hazırlanmış olacaktır.

Hulâsa: En kestirme yoldan ve en kısa bir zamanda ulusa ileri tekniği ve ileri teknikli sanayii, ziraati, ökonomiyi vermek en büyük amacımızdır. Ve bu amacı elde etmek için icap eden her fedakârlığın yapılması, her tedbirin alınması ise millet kurumu ve korunması bahsinde çok zaruri olan bir iştir.

1935 in Romanı.

Burhan Belge.

Bu romanın yazılıp bitirilmesi şu içine girdiğimiz yeni 1935 yılı sürdüğü kadar sürecektir. Roman zaten, 1935 in biraz fantezist ve çok sübjektif bir tarihçesidir. Bir kroniktir.
Romanın başını KADRO'nun bu sayısında veriyoruz. Romanın tamamı 1936 başlangıcında çıkacaktır.

Yolumuzun üzerine 1935 yılını, boylu boyuna yatmış göreceğiz. Contemporary Revew, Le Mois, Ayın Tarihi gibi neşriyat, bu taze yılın bütün politik, ökonomik, soysal ve kültürel vak'aları arasında bellibaşlı olanlarını bizden sonrakiler için kaydedecektir. Birçok muharrirler, bazı hâdiseleri daha esaslı olarak işleyecektir. Sık sık kitaplar çıkacaktır. Dünyanın birkaç kere on bini bulan gazeteleri, detaylarına varıncıya adar, 1935 i tesbit edecektir. Ama bütün bunlar, bir işe yarasa da, bizlerin işimize yaramaz. Biz, bu romanda; hep bir arada olarak; el birliğile; 1935 in artistik bir arşivini, renkli bir kroniğini, fantezist ve canlı bir jurnalını tutacağız.

M. Baldwin Hindistanın haklarını koruyan bir nutukla, muhafazakârlar fırkası sahnesinde yeni bir «insaniyet» piyesini oynatmağa başlarsa, böyle bir nutkun hem İngilteredeki hem Hindistandaki akislerini, gazetelerde çıktığı gibi değil, etten ve kemikten insanların kendi aralarında konuştukları gibi takip edeceğiz. Gidip en kodaman mihracelerin fikirlerini soracağız. Gidip elimize geçen ilk kuliden ne düşündüğünü anlıyacağız. Zemindarların arasına girip onların görüşünü öğreneceğiz.

Lloyd George, hiç biri doğru çıkmıyan ve her biri, herifin gittikçe daha fazla bunamakta ve edepsizleşmekte olduğunu gösteren makaleler neşrederse, bunları romanımıza aynen alacağız ve aramızda münakaşa edeceğiz.

Romanımızda, ciddi ile gülünç, resmilik ile babacanlık, çalışma ile hafifmeşreblik ve bunlar gibi birçok zıt şeyler yanyana bulunacak ve karşı karşıya yaşıyacak. Batının resimli gazeteleri bile bizim roman kadar aktüel olamıyacak. Bazı mühim meseleler hakkında, aklımıza geldiği gibi anketler açıp, gelecek cevapları olduğu gibi romanımıza alacağız. İsterseniz hattâ, sırf romanımız için yazılmış makaleleri bile tedarik edip koyabiliriz.

●

Romanımızın böyle hem seyahatnameye, hem mecmuaya, hem gazeteye, hem hiç bir şeye benzememesi;

1935 ilerledikçe, onun da gelişip kabarması; onu biraz »kırk ambara» benzetecektir.

Bunun hiç zararı olamaz. Sonunda bir gözden geçiririz; beğenmediğimizi bordadan aşağı fırlatır, seyahatımızda bize arkadaşlık eden balıkları besleriz.

Bilinmez, seyahatımız tam bir yıl sürecektir. Eski yelkenliler, bir yola çıktılar mı, rüzgârın istediği olurmuş, bizim gemiyi rüzgâr değil, hâdiseler yürütecektir.

Şansımız varsa, yolumuzun üzerine bir kaç Staviski hâdisesi birden çıkar. Hele Almanyadaki 30 haziran vak'ası Dollfuss'un ölümü, «Marsilya faciası» geçen yılın az mı heyecanlı vak'aları idi? Böyle kanlı maceraları hiç istemeyiz ama, olacakları tutarsa, ne yapalım, romanımızın dramatik parçaları da bulunacak demektir.

●

Biz hep bir arada *Kronikörlük» yapacağız. Bir nevi Evliya-çelebilik. Ama oturduğumuz yerde. Eğer ben gerçekten bir seyahat yapabilirsem yalnız, sizler ve roman için çalışacağımı vadederim. Sizin seyahata çıkmanız, romana yapacağınız fiili yardıma bakar. Eğer iyi adamlarsanız, gördüğünüzü şu adrese bildirirsiniz:

Burhan Belge

ULUS

Ankara

Güvenebilirsiniz ki, yazdıklarınız iyi nesnelerse, onları olduğu gibi romana alırım.

Çok iyi olurdu, eğer bu roman, beş on yaprağı hazır oldukça bir gündelik gazetede tefrika edilse idi. Yine iyi olurdu, eğer iyi ressam ve karitürcilerimiz, bana yardım edip bazı bölümlere manalı resmiler katsa idiler. Ben şimdilik ve sahiplerine hiç haber vermeden, işime yarıyacak, çıkmış resim ve karikatürleri kesip romanıma alacağım. Ama, bu tesadüfî bir değerde olacaktır. Eğer romanımız bir büyük gazetede çıksa ve hakikaten kollektif bir çalışmanın verimi olsa idi, o zaman onu, bütün bir heyet halinde yazar ve onun her bölümü, ayrı bir güzellik ve değerde olurdu.

●

Eskiden, kahramanlar harp ederken, şairler, cephede onları hemen nazma alırlarmış. Destancılık buna derler. Ben bütün 1935 yılının vak'alarını nazma değil ama (Hayatımda bir mısra yazmış değilim) kaleme alacağım.

Kadro'nun bu sayısına, romanımın başlangıcını yetiştirmek istedim. Alâkadarlar duysun, böyle bir romanın yazılmağa başlaığdını da işitsin, romanın aşağı yukarı ne türlü olacağını öğrensin ve davetimi kabul yani bana yardım etsinler diye.

İlk sözü, burada bitirmiş oluyorum. Şimdi, romana başlıyabiliriz:

●●

1935

Yılbaşı.

Saat 24 sularıdır.

Dünyada saatler, tul dairelerine göre değişir. Batı Avrupası saati, Orta Avrupa saati, Moskova-İstanbul saati nedir, hep bilirsiniz. Biz bu farkları kaldırmağa mecburuz. Saat yirmi dörtte, her yerde her insan için bir yıl bitmbiş ibr yıl başlamıştır.

Bir yıl bitip bir yıl başlar mı?

(Bütün bu zaman bölümleri, iytibarî şeylerdir. Hayat, bir tek parçadan ibarettir. Bu feslefeyi istersenız, istediğiniz kadar işleyebilirsiniz, Malûmatınızla filozofik istidadınızın, haydi diyelim dış sınırları-

na kadar. Onun için, tavsiye ederim, bu hususta, yazılmış çok güzel şeyler vardır. Kitap kurdu diye geçinenlerden sorup böyle bahisleri sağlık verdirtiniz. En iyisi budur ve biz, yolumuza devam edelim.)

●

Halepten öte acayip köyler vardır. Bunların evleri, çamurdan yapılmış şeker külâhlarına benzer.

İşte bunlardan birinde,
bir yorganın altında üç çocuk;
bir yorganın altında da karı koca yatıyor.

Dışarda, yıldızlarının hepsi açıkta bir gök, çöle doğru uzanıyor. Birkaç yüz kilometro aşağıda Hamanın nauraları, birkaç kere bin yıllık bir ıstırabı kocaman mandaların gırtlağından haykırır gibi dönerken, siz ve ben bakıp düşünüyoruz:

«Suyu çıkarırken, bostan dolapları mı inliyor? Yoksa, ehramların bulunduğu çok daha kıblede topraklardan, kırbaç altında ölen kölelerin birikmiş hıçkırıkları mı geliyor?.

Çamurdan yapılmış şeker külâhı gibi evde, hâlâ insanlar yaşıyor da, Hitit mektupları, Fenike camları, Mısır mumyaları, bugün ya toprağın bağrında, ya müzelerin dolabındadır. Bu yaşıt şeylerin nasıl olur da, kimisi ölmüş, kimisi yaşıyor?

Şeker külâhı gibi damın altındaki yorganın altında, yorgun erkek, küçük bir naura gibi horlıyor. Yanındaki kadın, memelerinin hizasına müsallât olmuş bir bitin yeniğini kaşıyor. Uyanmadan, rahatsız olmadan.

Öbür yorganın altındaki üç çocuktan biri, yorganı kendine çekti. Beriki uctaki açıkta kaldı. Apış arasından yırtılıp gitmiş bir don, gömlek olması lâzım bir bez parçası, şimdi onu, gecenin dişlek ayazına karşı, yalnız bunlar koruyor.

Saat tam 24. Fakat şeker külâhı gibi damın altına, yılbaşı uğramamıştır. Enayı mı o?!

●

Onları İtalyadan getiren vagonlar son hizmetlerini cihan harbinde gördüler. Bu mermerlerin damarları iyi parlasın diye, kaç temizlikçi kadın işinden koğulmuş, kaç yeni markalı cilânın denenmesi yapılmıştır.

Kocaman otelin birbirine geçen salonları, bir ormanın içi gibi oğuldıyor. Havada, şampanyaların nemi var.

Viyanın bir otelindeyiz.

Anlattığım direklerden birine, bir kadın sırtını dayamış.

Mermer de sıcak ama sex appeal'ini Marlene'ye göre ayar etmiş genç kadının sırtı kadar değil.

Bu sırt, kadın kıvrılıp güldükçe, üç çeyrek osun görülüyor. Belden enseye kadar, onu gülerken dikkat edenlere gösterip gülerken mermerin kucağına gömen kadın önündeki iki delikanlı ile konuşuyor. Konuşmıyor. Onlar konuşuyor ve o gülüyor. İki kolu ile arkasındaki direğe sarılıyor, sağ ayağı ile müzikin temposunu takip ediyor ve yine bu tempo üzerinden omuz başlarını mermerin üzerine bastırıyor. Hayır, gözü çekmese, belki bir başka grupla meşgul olacağız. Çünkü ötelerde çok daha kabından taş-

mış çiftler ve köşeler var. Bu genç kadın, bir Yahudi bangerin, babasının dükkânını iki kere satın alarak ayarttığı kâğıtçı-kızı Emmy'dir. Onu üç yıl evvelinden hatırlıyanlar, pek çok.

Hele Viyana radyosunda çalışan bir genç var ki, sorsanız anlatacaktır:

— İlk defa onu Prater'deki büyük dolabın sarı renkli arabalarından birinde, en tepede iken öptüm. Sonra beraber banyolara gittik. Sonra odama geldi. Sonra Silberstein ile nisanlandı ve evlendi.

Şimdide güzel Emmy, kocasının iki genç dostu ile şakalaşıyor. Biri, uçarı bir çapkın. Birkaç aydan beri başlamış bir münasebetleri de var. Emmy artık tutulma hastalığını yenmiş olduğu için Karl Lindauer'i seviyor diyemeyiz. Ama onun garsonyer'ine gitmekten dehşetli hoşlanıyor. Emmy telefon etti mi, söylenilen saatte, oda çiçekler içinde, likör masası hazırlanmış, bütün uzun cigara ağızlıkları temizlenmiş; Peşte'deki Gerbaud'dan (1) haftada iki kere getirilen şekerlemeler gümüş tabaklar içinde odanın el uzanacak taraflarına konmuştur.

Emmy, Karl'ı sevmiyor. Ama onun evine gelmekten çok hoşlanıyor. Artık kimbilir neden. Bunun sebebi oradaki süslülük ve zevk olamaz, çünkü kendi evi çok daha zengindir.

İşte Emmy'nin sırtı kendini mermerlere öptürürken onun karşısındakilerden biri bu Karl Landauer idi. Ötekine gelince; ha- bu delikanlı çok mühim bir adamdı. Bir kere, kadın işlerinde tenbel ve fantezisiz olduğu için hoyrat idi. Zaten Fürst .....'in çok yakın dostlarından biri ayrıca Heimwehr şeflerinden biri olması, onu kadınları güzellikle, tecrübe ile, ince muamele ile düşürmekten müstagni kılıyordu. Göz koymak, bir kadını elde etmek için kâfi geliyordu. Emmy'ye, çoktan göz koymuştu. Ama bir türlü işten baş alarak, fırsatını bulamamıştı. Bu yılbaşı, Emmy meselesini de halletmeğe karar vermişti.

Banger Silberstein, akıllı bir adam olduğu için, yüzbaşı Müller'e hiç bir hususta terslik göstermemesini, karısından rica etmişti. Ve ilâve etmişti:

— Sıra o işe gelirse, bana haber ver, belki tehikenin önüne geçebiliriz.

Silberstein, Yahudi, üstelik banger olduğu için, böyle azılı bir Heimwehr'ci ile marazaya girmek istemezdi. Zaten, karısını neden durup Müller'den kıskanacaktı? Landauer ile olan gönül ilişiğini günü güne denecek kadar biliyordu. Karısı, kendine göre gençti. Onu yanında bir süs gibi gezdirirken, işleri için en güzel reklâmı yapmış oluyordu. Üstelik, Emmy'nin gönlünü hoş ettikçe, dünyanın en güzel kadınlarından birini, doya doya tatmış oluyordu.

Şimdi mermerlerle oynaşan uzun, lekesiz, kemiksiz sırtı, o keşfetmişti. O olmasaydı, Emmy şimdi, radyoda çalışan çocukla kavga etmeğe mecbur olduktan sonra, esnaftan birine üç çocuk yapacak, patates ayıklayacak, sabahları kolunda torbası hallerin yolunu aşındıra-

(1) «*Malûm a- şekerlemeler Viyanadan olsa makbule geçemez.*»

caktı. Gerçekten Silberstein, Emmy'yi başından tırnağına kadar yaratmıştı. Canım hiç buna benzer filimler görmediniz mi? İşte onu yüksek yerlerde dolaştıra dolaştıra, iki cümleyi aşmamak şartile Wagner'in Ring'i hakkında bile mütalea yürütecek bir hale sokmuştu.

Saat 24 e dokunur gibi yaklaşmıştı. Bütün salonarda çiftler dönüyordu. İçlerinde bir iki tane kıskanç koca yahut nişanlı bulunan birkaç sakat gruptan başka, herkes, ya dans için, ya konuşmak için, ya salonlardaki zengin garnitürlerin yumuşaklığına gömülmek için çift çift olmuştu. Yalnız Emmy, iki tane kavalyesi ile, normal olmıyan bir küçük grubu idare ediyordu.

Müller sordu:

— Peki hangimizle dans edeceksiniz? Daha karar veremediniz mi?

On dakikadan beri gülüşerek bunu konuşuyorlardı. Emmy demişti ki:

— Hanginiz bana daha parlak vaitlerde bulunursa.

Karl:

— Tutmak şartile mi, deyince, Fırkacı

— Elbette tutmak şartile. Ama ne biçim vait, işe dair mi, sevgiye dair mi?.

Emmy, düşmanın üzerine yürür gibi, direğine sarıldı, kalçalarını oynattı:

— Tabiî sevgiye dair dedi.

İşte on dakikadan beri, iki erkek sıra ile ve bazan da biribirinin sözünü keserek ve bir arttırmada bulunuyorlarmış gibi, genç kadına en keskin sevgi sözlerini en açık bir dille söyliyorlardı. Emmy güldükçe, iki erkek cesaret alıyor; konuşmalar daha açık oluyor; Emmy'nin teş gibi sırtı, İtalya mermerini serin bir gömlek gibi giyiyordu.

— Peki hangimizle dans edeceksiniz? Daha karar vermediniz mi?

Heimwehrci bunu, gözünün ucu ile bileğindeki saatine baktıktan sonra sormuştu. Sesinde, yalnız acelecilik değil, biraz da tehdit vardı. Emmy'nin neş'esi bir kadeh gibi kırılıp bir otomat gibi doğruldu:

— Tabiî sizinle yüzbaşım!

Ve dansa başlarken, gözüyle Karl'a yalvardı.

— Kızma, mecburum demek istiyordu.

Fakat Karl ona iğrenerek baktı, hızla, kapıya doğru ilerledi.

Emmy içindeki ezikliği bir acı gibi duymadı değil. Fakat Müllerin kol kasıntısına kendini bırakırken ve bunu bilerek ve istiyerek yaparken, Karl'ın umduğu gibi çıkmadığını, çünkü halden anlamadığını anlayıverdi.

Tam 24 te bütün elektrikler sönünce birleşen dudakların arasında Müller ve Emmy'ninkilerde vardı. Müller, Karl'dan başka türlü öpüyordu. Ama iyi öpüyordu. Daha hiç böyle, bir erkeğin bir kadını hırpalarcasına azgıncasına öpebileceğini göz önüne getirmemişti. Halbuki Müller, dudaklarını bırakıp onları tekrar öperken, iki sert öpücük arasında, şunları da söylemişti:

— Sana erkek nedir, öğreteceğim!

Elektrikler yanınca, Emmy'nin başı dönüyordu. Ama gercekten. Öpülmekten, belki, ama sade öpülmekten değil. Müllerin koluna dayanarak kocasını aradı. Silberstein, masadan kalkmamıştı. Yanında o-

nun gibi daha bir kaç kişi ile kalmış, konuşmasına devam etmişti. Karısını Müller ile görünce, karısının yeni yıla kiminle girdiğini anlamakta güçlük çekmedi. O, karısının yanında Karlı görmeği bekliyordu. Karısının zekâsı ile iftihar etti. Fakat şimdi, Emmy'yi o biçim kollamak lâzımdı ki, Müllerin istediği olmalı, ama Silberstein de rejimin artık gözde Yahudilerinden biri diye tanınmalıydı.

●

Yine Viyanada, ayni saatlerde, bir odada, delikanlı iki kardaş, yatakta idi. Biri uyuyordu. Ötekinin gözleri açıktı. Soba, sönüktü. Odanın içinde, yanan ampul sıcaktı. Uyuyanın nefesi sıcaktı. Uyumayanın yaşları sıcaktı. Çünkü kilisenin çanı 11 3-4 işaretini vereli on dakikadan fazla idi.

Noel, iki talebe kardaşın parasını bitirmişti. Büyük, yeni yıla uyuyarak da girse birşey lâzım gelmiyeceğini söylemiş yatmıştı. Küçük, ona kadar çalışmış on bire kadar paltosu ile soğuğa dayanmış ondan sonraki saati geçirmek için yatağa sığınmıştı.

Odaları hiç ısınmazdı, çünkü akşamdan akşama yatmağa gelirlerdi. Derslerini talebe yurdunun müzakere salonunda geçirirlerdi.

Lâmba söndü. Küçük kalktı, perdeyi araladı. Bir küçücük köşesi yalnız bu kör pençerenin ikinci derece bir meydana açılıyordu. Meydan karanlıktı, ışıklar yanınca meydan bomboştu. Yahut o küçücük köşe, aydınlanmış kaldırımlardan başka bir şey gösteremiyordu.

İçini çekerek küçük te yattı.

●

Sokağın bir ucundan bakınca, bir borunun öbür ucunu görür gibi olursunuz. Boru gibi sokağın öbür ucunda yürüyen iki adamdan biri yanındakine diyor ki:

— Dehşetli sıkıştım. Hem karnım ağrıyor.

Akrepler yine üst üste.

●

Yukarıda, üç bacanın üç düdüğü birden ötüyor: tenor, bariton, bas. Kadınlar, kişner gibi gülüyor. Kamaraların çoğu boş. Tayfa, yolcu, sınıf sınıf, derece derece, bölüm bölüm, yılbaşı yapıyor.

Vapur. Deniz. Gece.

Vapuru götürenler, kaptanından kamarotuna, ocakçısına kadar, nöbetleşe nöbetleşe eğleniyorlar.

On ikide, ışıklar sönünce, küçük çıraklardan biri, yanındaki tepsiden acele bir krep aşırıp acele çiğniyor, acele yutuyor.

Yukarı katlarda, hırsızlama ne çok şeyler oluyor. Ama küçük çırağın karnındaki krep bunların en güzeli, en masumu.

— Merhaba yılbaşı!.

●

Bombay'da bir tüccar evi. Yaldız tavanlı. Mermer kakmalı. Birçok İngilizler yabancılar, erkekli kadınlı bir yığın yemiş, içmiş, kafayı alafranga tütsülemiş insan var. Komar oynanıyor. Dans ediliyor. Radyo odasında İngiliz istasyonları dinleniyor.

Bombay'ın en zengin tüccarı yerli yabancı dostları, çoluğu çocuğu ailesi ile, yılbaşına karşıgidiyor.

Kendi yakışıklı. Karısı güzel. İki yetişmiş kızı, ipekler inciler içinde, rue de la Paix'nin son modelleri ile lady'leri bile gölgede bırakıyor.

İç salonların birinde iki Hint delikanlısı oturuyor. Biri ev sahibinin oğlu, öteki mektep arkadaşı. Sokağın çocuğu. Halktan. Beyninin içi bir cehennem gibi kaynıyor. Düşüncelerin alevli sıcağı, gözlerinden çakıyor. Duru-esmer yüzü, donan bir gölün yüzü kadar hareketsiz.

— Sıkılıyorsun.

— Zaten eğlenmeye gelmediğimi biliyorsun. Farkına vardın mı Gibson'un gözü hep bizde idi.

— Evet. Babama demiş ki, bu Bolşevik ajanının da burada ne işi var?

— Hintliyi Hintlinin gözünden düşürmenin de yolunu bulduar. Bir adamı acar ihtilâlci diye seçtiler mi, gelsin Bolşevik damgası. Halbuki yalnızken nasyonalist olduğuna kitaba el basarlar. İhtiyarın messajını okudun mu?

— Noel mesajını mı? Okumadım.

— Zaten ne okursun, ne okursunuz ki..

— Deme böyle. Bak yanıma bile aldım. Beraber okuyalım diye.

Okudular.

İngiltere Kralının NoelMesajı:

İngiltere Kralı V George'in noel günü bütün dünyadaki tebaasına hitaben radyoda söylediği nutkun tercemesidir:

«Bu noel gününde dünyanın her tarafında bulunan tebaamın mübarek günlerini tebrik etmek isterim. Bugün, bütün mübarek hatıralarile kutlanan bir aile bayramıdır. Bugün beni dinleyen sizlerin, dünyanın ne tarafında olursanız olunuz. bana ve birbirinize karşı, tıpkı büyük bir ailenin ferdleri gibi bağlı olduğunuzu bilmek sevincimi arttırıyor. Bu bağlılık duygumuzun geçen ay sevgili oğlumuz ile kızımızın evlenmesi munasebetile, yeniden izhar edilmesi beni ve kraliçeyi çok mütehassis etmiştir. En büyük arzum ve ümidim bu duygunun ve ruhun, zaman geçtikçe daha genişleyip, daha kuvvetlenmesidir. Dünya hâlâ rahata erişememiştir; bir sürü müşkilât içindedir. Vakıa üstümüzdeki bulutlar yükseliyor, fakat kurtulmak için uğraşmamız lâzım gelen birçok endişelerimiz var. Eminim ki bu dertlerimizi aynı bağlılık ruhu ile karşılayacak olursak, onları kolayca yenebileceğiz; çünkü o zaman genel varlığımız için beslediğimiz düşünceler fert ve parti menfaatlerine üstün çıkacaktır.

Yurdumuzda hastalıktan, işsizlikten ve ümitsizlikten ıstırap çekenleri, bugün olduğu kadar daima, bir aile efradının diğer fertlerini düşündüğü gibi düşüneceğiz. Onların acılarını hafifletmek ijin daima elimizden geleni yapmağa hazır bulunacağız.

Deniz aşırı dominyonlarımda bulunan tebaama ayrıca selâmlarımı yollamak istiyorum. Bu aile ancak onların yardımile serbest ulusların kardeşlik yurdu haline gelmiştir. Onlar da kendi yurtlarına ana vatanın hatıralarını ve ananelerini taşımışlardır. Onlarla beraber bugün uzak müstemlekelerim halkı için de kalbimde yer ayrılmıştır. Bağlılık ruhu mesafe manialarını hiç bir zaman tanımaz.

Eğer sesim Hindistan halkından bazılarına da erişecek olursa onlara temin etmek isterim ki, onları burada daima düşünen ve bu aile birliği içinde kendi mevkilerini daha büyük bir vuzuhla anlamalarını

ve takdir etmelerini isteyen biri vardır.

Pek basit ve samimi bir şekilde ilâve etmek isterim ki, eğer ben bu büyük ve geniş ailenin, hayatında hissesi olan ve ondan gördüğü muhabbetle yaşayan reisi sayılıyorsam, yirmi beş yılı bulan hükümdarlığım esnasında sarfettiğim uzun ve bazen çok üzücü mesaiye bu tam bir mükâfat teşkil eder.

Şimdi evimde otururken, gerek Britanya içinde ve gerekse dünyanın pek uzak köşelerinde benim sesimi dinleyen halk yığınlarını düşünüyorum. Hepinize ve bilhassa çocuklarınıza saadetli bir noel dilerim. Sizi bütün kâinatı yaratan ulu Tanrıya emanet ediyorum.

— Şu aile babasına bak, önce adadakilerden; sonra Dominionlardan değil de, onları idare etmekte olan İngilizlerden; daha sonra Dominionlar ile Kolonilerden ve ancak en sonra Hindistandan bahsediyor.

Bayramlaşmak için, koltuğuna kurulmuş. Karısı ile çocuklarını sevip okşadıktan sonra uzak yakın hısımlarını, arkasından kâhyasını, arkasından oda hizmetçisini, arkasından öteki emektarlarını, seyisi, şoförü filân en sonra da bahçıvanı kabul ediyor. Sonra bunların hepsi, aileden oluyor. Yaşasın Britanya derebeyliği!

— Bize ayırdığı sözlerde, bana bir tehdit var gibi geliyor.

— Evet, demek istiyor ki, İngiliz sürüsünden ayrılanı Japon kurdu kapar.

— Yalan mı?

— Yalan değil. Bundan daha gerçek söz olamaz. Geriyiz. Zayıfız. Ulus değiliz bir kere. Başsız kıçsız bir kalabalık. Böyle de olsa, sürüde kalmamaya bakmalıyız. Japon kurdu kapacak diye İngiliz kölemenliği yapmak arasında bence hiç fark yok.

Sürüde kalmamak için sürülük hayvan olmaktan kurtulmalı. Bunun da bir tek yolu vardır: Her zaman sana söylediğim.

— Kendimizden başka düşman tanımamak.

— Evet. Bizim en büyük düşmanımız kendimiziz. Hintli'nin en büyük düşmanı, Hintlidir. Hintli'nin o muhafazakâr, o teokratik, o miskin tarafıdır. Hindistandaki bütün din tortularını kaldırıp denize dökmedikçe, polîklerikal Hindistanı ulustan başka bir şeye inanmaz bir duruma sokmadıkça, bizim için kurtuluş yoktur:

— Hint komünistleri de bunu diyor.

— Hayır. Hint komünistleri bunu demiyor. Onlar diyor ki, sen zengin tüccarın oğlu ile ben okumuş halk çocuğu biribirimizi anlıyamayız, bir tek amaç gütmek için birleşemeyiz. Karşı karşıyayız. Düşmanız. Anlıyor musun? Nasıl eski kastlar bizi biribirimizden ayırıyorsa, bunların üstünde, ayrıca sınıflar da bizi biribirimizden ayırmaktadır. İngiliz politikası da, bütün bu bölüşmeleri bir yandan körüklediği gibi bir yandan da müslüman-budist ayrılığını besliyor. Şimdi sen gel de, bütün bu parçalılık içinde «uluslaşma» gibi tek parçadan dökülmesi gereken bir varlık çıkar.

— Geçenlerde Milli kurtuluşçuluktan ve bunun öncüsü olan Kemalizm'den bahsediyordun. Kitaplar getirteceğini söyliyordun.

— Yazdım. Nereye yazmak gerektiğini pekte bilemiyerek. Çünkü Millikurtuluşçu Kemalizm hiç propa-

yanda yapmıyor. Onun hakkında ne biliyorsam, gazetelerden biliyorum. Ve doğrusu anlıyamıyorum, niçin her rejim kendini tanıtmak, kendi sesini bütün acuna yaymak için elindengeleni ardına koymıyor da, Türk inkılâpçıları bunu yapmıyorlar.

Kemalistlerin teokrasiyi yıktıklarını, yabancı kredi ve sermaye boyunduruğunun sembolü olan kapitülâsyonları kaldırdıklarını, liberal dünya görüşünden ayrılıp devletçi bir sosyalizm güttüklerini biliyorum. Ama o kadar. Ötesini, bakalım, gelecek kitaplardan öğreneceğiz. Yalnız bana içimden bir ses haykırıyor ki, yolumuzu aydınlatacak ışık Kemalist ideolojidir. Çünkü Osmanlı imparatorluğu da bir yarı-müstemleke idi.

— Peki ama - onlar savaş yaptı. Biz yapabilir miyiz?.

— Elbette yapabiliriz. Gandi'nin keçileri önünde yere kapanacağımıza biraz yumruk sıkmasını öğrenelim. İşte sayın ailemizin sevimli bir üyesi geliyor.

Kapıda Gibson belirmişti. Yanında, meşhur teşkilâtın bir adamı daha vardı. Gülüşerek ve bridge'den konuşarak içeri girdiler.

Gibson:

— Rahatsız etmiyoruz ya. (Yanındakine dostumuzu göstererek) Hint gençliğinin en keskin usturası, dedi.

Dostumuz, sinirsizce gülümsedi:

— Traş âletlerinden başka birşey ele geçiremiyoruz ki.. Yoksa o da mı tehlikeli gelmeğe başladı.

— Yok. Traşa yani lâf hücumuna istediğiniz kadar göz yumabiliriz.

— İyi hatırlattınız. Gerçekten lâf hücumu nekadar tehlikesizse, lâftan vaitler de o kadar değersiz ve faydasızdır. Kral hazretlerinin mesajlarını tabi' okumuşsunuzdur.

İngiliz irkildi. Ama kendini çabuk tuttu. Hem köstebilik kendinde hem kendisi, Hint burjuvazisinin İngiltere tacına en sadık bir ailesinin evinde idi.

— Artık resmen ayni aileden olduk. Kral babamız Noel yortusunda bizleri de hatırladığını söyledi. Japon kurdundan sakınınız, dedi. Arkadaşımla, demin onu konuşuyorduk. Şu kastların yalnız bizim Hindistanda olduğunu söylerler. Ben, Messaji radyoda dinleyeliberi bir kitabın fihristini zihnimde tasarlamış gibiyim. Adını şöyle koyacağım:

Hindistanda kastlar

İmparatorlukta kastlar

— Doğru, Messaj'da alfabe sırası kullanılmış olsaydı, daha iyi olurdu.

— Yok canım, o da hiç bir şeyi değiştirmezdi. Hindistan sonda gelmiş, başta gelmiş, farketmez. Hindistan raporunun (1) Muhafazakârlar fırkasında nasıl görü-

---

(1) Hindistan raporu, hükûmet tarafından Hindistan için «Beyaz kitap» adı altında hazırlanan yeni kanunu esasiyi, İngiliz menfaatlerini korumak için bir çok garantilerle sağlamlaştıran bir rapordur. Burapor, Avam kamarası ile Lordlar kamarası üyelerinden müteşekkil bir encümen tatarafından hazırlanmıştır ve Hindistana federatif hükûmet şekli tavsiye etmektedir. Konservatörler Hindistana gerektiğinden fazla azadlık verildiği için muha-

şüldüğünü bildikten sonra, sevgili babamızın ne demek istediğini anlamak güç değildir.

— Delikanlı, azad Hindistan masalına ancak senin gibi toylar inanır. Mançuko'nun başına gelenleri bilenler, haşmetlû Beşinci Jorjun ne demek istediğini anlamışlardır. Hindistana azadlık, gerektiği kadar verilecektir.

— Siz onu Kongracılara yahut Gandicilere söyleyin. Ben kendi hesabıma, azadlığın verildikçe alındığına değil, alındıkça verildiğine inananlardanım. Good evening M. Gibson. Ve delikanlı, arkadaşının sırtını okşıyarak odadan çıktı.

Öteki salonda önüne evin küçük kızı çıktı. Çocukluk arkadaşı. Belki de sevdiği kız.

— Nereye.

— Gidiyorum.

— Bukadar erken? Sen eğlencenin güzelliğini bir türlü anlıyamıyacak mısın?

— Eğlence güzeldir, gönüller azad olursa. Ben, kardeşinin ısrarı üzerine gelip görmek istemiştim, Hindistanla İngilterenin ucları birbirine nasıl bitişiyor diye. Gördüm, gidiyorum. Sen eğlenebiliyorsun ya ona bak. Nasıl tangolar, rumbalar iyi oldu mu? Beline iyi sarıldılar mı. Tazecik etin iyice gevşedi, ürperdi mi? Anan bütün servetinizi gösterebildi mi? Abiza nişanlısını sindirdi, baban İngilizlerini memnun bırakabildi mi?

— Mahru!

— Ben şimdi gidiyorum kızım. Ve belki benim, Gibson, icabıma bakar. Yalnız şunu bil ki, şimdi şuracıkta konuşurken bile, cenaze çiğniyoruz. Hindistanın cesedini çiğniyoruz. Haydi sağ kal.

Aksilik. On iki olmuş, elektrikler sönmüştü. Hem yakışıklı kaçsın, Bombay'ın eşraf evine uygun düşsün diye, tam bir dakika.

Delikanlının biraz köpüklü dudakları, yaşlı sıcak gözlere deydi. Öpmemek elinden gelmedi. Küçük kızın yaşlı gözlerini kana kana, inan ateşile, ibadet temizliğile öptü ve gitti.

●

1935 başlıyordu.
Denizde dalgalar, oynaşırken.
Çölde rüzgârlar, söyleşirken.
Kutupta ayılar, yalaşırken.
Şurada burada adamlar,
Hayatın büyük karnında
Yutulmuş lokmalar gibi,
Talihleri ile
Bozuşurken
Badaşırken.
1934 ile 1935 arasına, adam eli, hükümsüz, itibari bir çizgi çekti. Ama hayat tastamam, bölümsüz, duraksız — eski akışında akıp gidiyordu.

Daha çok maktalar geçirmeğe neden yeltenmeli? Bunların azı da bu, çoğu da. Hayatı, nasıl olsa, bizler 1934 sonundaki kadar anlamış bulunuyoruz. Hayatı, nasıl olsa, bizden sonrakiler, başka türlü anlayıp başka türlü anlatacaklardır. Biz romanımıza devam edelim.

---

lefette bulunmuşlar ise de büyük bir ekseriyet raporu tasvip etmiştir. Maamafih bütün bunlar dışarının gözünü boyamak için oynanan bir komediyadan başka bir şey değildir.

(Bundan sonraki parçalarda, sıra ile Roosevelt'in messajı, Mussolini - Laval'in başbaşa görüşmeleri, Sar işi gibi eğlenceli konular gelecektir. Ehemmiyetle tavsiye ederiz).

KALİTE MATBAASI
30 23 95 ANKARA

ederi 350 TL